This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

B 1,077,671

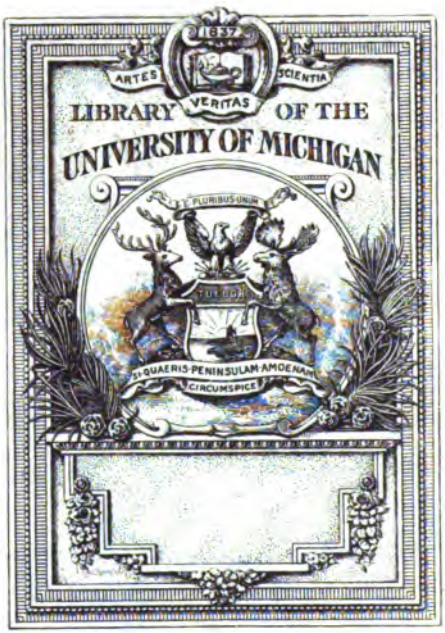
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

GR
1
.59

ARCHIVES

DES TRADITIONS POPULAIRES

SUÉDOISES

PUBLIÉES AUX FRAIS DU GOUVERNEMENT SUÉDOIS

PAR

J.-A. LUNDELL

VOL. XV

STOCKHOLM 1897—1900
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM

DE SVENSKA LANDSMÅLEN

OCK

SVENSKT FOLKLIV

TIDSKRIFT

UTGIVEN PÅ UPPDRAG AV

LANDSMÅLSFÖRENINGARNA I UPPSALA, HELSINGFORS OCK LUND

GENOM

J. A. LUNDELL

FÄMTONDE BANDET

Blandat

STOCKHOLM 1897—1900

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Tidskriftens redaktion:

Professor J. A. Lundell

med biträde av

Prof. Dr L. F. Läffler ock Prof. Dr Ad. Noreen

för Uppsala,

Prof. Dr A. O. Freudenthal ock Doc. Dr H. A. Vendell

för Helsingfors,

Prof. Dr A. Kock ock Biblioteksamanuensen Fil. kand.
A. Malm

för Lund.

Under år 1897 har tidskriften av allmänna medel på extra stat under åttonde huvudtiteln uppburit ett understöd å 3,150 kr., under vartdera av åren 1898—1900 ett understöd å 3,650 kr.

Fämtonde bandets innehåll:

Titelblad på franska, s. ij.
Titelblad och register på svenska, s. iij—vij.

1. Norska stev, samlade ock utgivna av RICHARD STEFFEN. Stockholm 1899. 205 s.
   I 66:e h. = 1899 B, utg. i dec. 1899.

2. Jämtländska ortnamn, tolkade av JOHAN NORDLANDER. Stockholm 1899. 28 s.
   I 66:e h. = 1899 B, utg. i dec. 1899.

3. Landsmålsalfabet för Jämtland och Härjedalen, utarbetadt på uppdrag af Jämtlands läns fornminnesförening af H. WESTIN. Stockholm 1897. 81 s. samt karta.
   59:de h. = 1897 B, utg. i april 1898.

4. Pargasmålets ljud- ock formlära. Akademisk avhandling av J. THURMAN. Stockholm 1898—1900. 176 s.
   68:de h. = 1900 A, utg. i dec. 1900.

5. Historiska bidrag till svensk formlära, av AXEL KOCK. Stockholm 1898. 62 s.
   I 62:a h. = 1898 B, utg. i nov. 1898.

6. Om uppkomsten av formerna **ba(d)stu, förstu, rå(d)stu.** Av E. HELLQUIST. Stockholm 1898. 6 s.
   I 62:a h. = 1898 B, utg. i nov. 1898.

7. Om folkets hushållning i Bollebygd, av A. E[NEROTH]. Stockholm 1898. 13 s.
   I 62:a h. = 1898 B, utg. i nov. 1898.

8. Några svenska etymologier av AXEL KOCK. Stockholm 1898. 30 s.
   I 66:e h. = 1899 B, utg. i dec. 1899.

Table des matières.

Bidragande till fämtonde bandet:

Eneroth, Anna, göteb., lärarinna i Göteborg:
Om folkets hushållning i Bollebygd. 7, s. 1—13.

Hellquist, E., östg., fil. dr (Upps.), adjunkt vid Lunds Högre allm. läroverk:
Om uppkomsten av formerna ba(d)stu, förstu, rå(d)stu. 6, s. 1—6.

Kock, Axel, skån., fil. dr (Lund), f. d. professor vid Göteborgs högskola (bosatt i Lund):
Historiska bidrag till svensk formlära. 5, s. 1—62.
Några svenska etymologier. 8, s. 1—30.

Nordlander, Johan, norrl., fil. kand. (Upps.), adjunkt vid Stockholms Högre allm. läroverk på söder:
Jämtländska ortnamn. 2, s. 1—28.

Steffen, Richard, värml., fil. dr (Upps.), lektor vid Örebro Högre allm. läroverk:
Norska stev. 1, s. 1—205.

Thurman, J., västf., fil. dr (Hels.), lärare vid Svenska reallyceum ock Nya svenska läroverket i Helsingfors:
Pargasmålets ljud- ock formlära. 4, s. 1—176.

Westin, H., norrl., kapten vid Jämtlands fältjägareregemente:
Landsmålsalfabet för Jämtland och Härjedalen. 3, s. 1—81 jämte karta.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIV XV. 1

NORSKA STEV

SAMLADE OCK UTGIVNA

AV

RICHARD STEFFEN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1899

Inledning.

Den samling av norska stev, som härmed framlägges, förskriver sig från sommaren 1890, då jag såsom innehavare av Fjärde-November-stipendiet vistades i Norge i ock för studier av norsk folkdiktning.

Uppteckningarna gjordes på en säx veckors resa i södra delarna av landet, men på slutet av densamma vanns intet utbyte, så att hela den tid, insamlandet av dikterna i närvarande publikation krävt, kan anslås till en dryg månad.

Mina undersökningar togo sin början i Hitterdal i Telemarken ock fortsattes under en tämligen hastig marsch åt väster, dalen uppför genom Sauland till Hjertdal; därifrån åt söder genom Flatdal, Siljord ock över Brunkeberg till Hvitesejd. Under denna korta resa upptecknades en del visor ock stev, vilka utan tvivel skulle kunnat bli vida talrikare, om min plan tillåtit mig att stanna längre i dessa trakter.

Färden gick sedan med ångbåt över sjön Bandak till dess västligaste ända, varifrån jag ämnade mig den nära säx mil långa vägen över fjällen till Valle socken i Sætersdalen, mitt egentliga mål. På vägen, fyra mil från Bandak, låg en »turisthytte» vid Store Björnevand, ock som jag redan där fick tillräcklig sysselsättning, stannade jag på detta ställe något över åtta dagar, under vilka den stora huvudmassan av här publicerade stev insamlades.

Därifrån fortsatte jag västerut till Bykle, allra längst upp i Sætersdalen, där också några uppteckningar gjordes, samt vidare den säx mil långa vägen över fjällen till Suldal i Ryfylke. Här, i gårdarna Roulkvum (Roalkvam) ock Næs, erhöllos ock en del stev.

Jag begav mig så vidare åt norr, till Röldal, där det endast med rätt stor svårighet lyckades mig att göra några förvärv. Ock dessa voro också de sista på hela resan. Under den tid jag ägnade åt delvis nog rätt flyktiga undersökningar i Hardanger, Voss, Sogn ock Hallingdal lyckades det mig ej att få ett enda stev. På vissa ställen voro mina efterforskningar dock rätt livliga, såsom allra högst uppe i Hallingdal, på gränsen till Sogn, där jag hyste förhoppningar om något utbyte, alldenstund denna del av västlandet är jämförelsevis mindre berörd av den här annars synnerligen starka främlingsströmmen. Emellertid kom jag till det resultat, att stevdiktningen, om den någon gång funnits i dessa näjder, nu helt ock hållet dött ut. Man kände varken saken eller namnet. Att stevdiktning åtminstone längre ned i Hallingdal förekommit, bevisas av det fåtal sådana dikter, som återfinnas i samlingens slut ock som meddelades mig i Kristiania.

Största delen av samlingen, så gott som alla Sætersdalssteven, upptecknades sålunda på ett enda ställe, nämligen under vistelsen på turisthytten vid Store Björnevand i Valle socken i Sætersdalen. Omkring den nämnda fjällsjön voro en mängd säterstugor belägna, ock som vanligt på högsommaren hade dalens befolkning i stort antal begivit sig dit upp med boskapen för det kraftiga fjällbetets skull. Det folk, som man här lärde känna, var i mångt ock mycket synnerligen intressant.

Översta delen av Sætersdalen hade dittils varit så gott som skild från närmare beröring med den övriga världen. Höga fjäll ock milsvida ödemarker hade stängt förbindelsen med Telemarken ock Suldal, ock innan den omnämnda turisthytten uppfördes på vägen mellan Valle ock Bandak, hade en resande, som färdades Sætersdalen uppföre den långa vägen från Kristiansand, knappast något annat val än att vända om samma väg, som han kommit. Få voro också de som förirrade sig upp till dessa näjder. Detta hade gjort, att folket i Valle ännu 1890 hade bibehållit sina bygdeegendomligheter i avseende på yttre uppträdande. I början värkade de också mycket främmande i sina karakteristiska nationaldräkter med de många silverprydnaderna, den fullständiga obekantskapen med allt slags komfort ock den ganska svårförståeliga dialekten. Vid närmare bekantskap fann man dock hos detta folk både järtlig välvilja

ock en intelligens, som visade sig på ett överraskande sätt hava följt med tidens andliga strävanden.

Ock här var dikten ännu en källa till glädje, ett naturbehov i den avlägsna bygdens enslighet ock den långa vinterns ledsnad. Att sjunga visor ock stev var för dessa människor lika naturligt som för oss att läsa en tidningsartikel. Ock det var ingen svårighet att få dem till det. Männen brukade komma in till mig, då jag var ensam i turisthytten, ock sätta sig på bänkarna. Snart tog en av dem upp första strofen av en visa, ock då de andra känt igän den, så stämde de in med allesammans, taktfast, entonigt ock allvarsamt. Ock jag skrev upp stev, timme efter timme, tils handen höll på att domna. Men steven sjöngos aldrig för mig av karlarna, vare sig nu att detta berodde på någon tillfällighet eller på att de ansågo dessa smådikters vekare innehåll mindre lämpligt för män. Ty när de sjöngo sina längre berättande visor, var det ej blott för att göra mig till viljes, utan jag kunde förstå, att detta ansågs som ett både vanligt ock lämpligt sällskapsnöje för män. Steven däremot sjöngos av kvinnorna, i tur ock ordning växelvis av två eller flere.

Att stev likväl diktades även av männen, är otvivelaktigt. Detta framgår dels av stevens innehåll ock dels av många andra omständigheter. Mina flästa Sætersdalsstev har jag fått av män, huvudsakligen genom de stora, av sætersdalingarna själva gjorda samlingar, som jag hade till avskrivning ock som lemnat mig det övervägande antalet dikter. De stevböcker, som jag sålunda excerperat, voro gjorda av

Knut Knutsen Löiland,
Nils Olavsen Löiland ock
Eyvind Knutsen Flateland, alla yngre män.

Men dessutom fick jag stev av en mängd personer, vilkas namn det delvis är omöjligt att angiva, då jag vanligen tecknade upp steven ej efter uppgifter av en person i sänder utan i sällskaper, där dessa dikter kommo massvis från alla håll ock kanter, då det sålunda var lönlöst att söka anteckna, varifrån vart ock ett härrörde.

Sætersdalssteven skilja sig till sin karakter i det stora hela rätt mycket från de stev, som jag insamlade på andra orter.

En sætersdaling karakteriserar sin hembygds stevdiktning på följande sätt i uppsatsen »Ein stevbundel» (veckobladet *Fedraheimen*, 8 okt. 1881):

»Det er ingen sta dei kved stev so vent og so mangeleis som i Sætersdal. I Telemarki, so no, der er stevi i det heile liksom kvassare og sprækare, det er meir sprætt og spröyt i dei, dei gjeng meir med vit og lögje; dei er meir fraa spissane liksom, so dei vert ofte upp i vriur og vrengjur og sneiding og slengjeord; men so er dei betre formlaga og versa. Dala-stevi i det stelle tykkjest vera meir formrike og ufellelege i rimlage og versingi, men so heve dei ein varmare og linnare lit og ein djupare grunn i kjenslunne. — — — Ei austmangjente kunne aldri dikte so varme stev. Det er ingen utmann som kan dikte dalastev, for riming og versing er det mindste, men bjarteliten(?) og hjartesvipen er det meste.»

Om man bortser från de något starka lovorden, så är denna karakteristik i huvudsak riktig. Telemarksstevet är merendels satiriskt eller polemiskt, käckt ock muntert i tonen, glatt skämtande, skarpt bitande eller med en drastiskt komisk ton, som har skänkt det namnet »rennestev» eller »slengjestev». Det tecknar sig självt i dessa rader:

Å mine visur dei æ så snåle,
sum borken travar på isen håle;
å mine visur dei djer en slægg,
som lisle guten på ʃjeisun djegg.

Sæterdalsstevet åter är framför allt erotiskt: kärlekens glädje ock sorger utgöra dess älsklingstema, ock den känsla, åt vilken det ger uttryck, är varm ock djup. Den melankoliska, tungsinta stämningen är förhärskande:

I dænne værdei so mytji vantar,
o seutei möter på adde kantar;
o seutei djendje stött jamseis meg,
sum ʃjeigar fuyer an allmanveg.

Denna värs skulle nästan kunna sättas som motto för hela den sætersdalska stevdiktningen.

Att under tidernas lopp många stev vandrat från den ena näjden till den andra, så att man i Sætersdalen finner stev, som

ursprungligen härstamma från Telemarken, ock tvärtom, är naturligt, ock i några fall är detta vid vissa dikter påpekat, då saken varit fullt otvivelaktig.

De här föreliggande steven äro till allra största delen för första gången tryckta. Endast de nummer äro, mig veterligen, förut offentliggjorda, vid vilka hänvisningar finnas till äldre samlingar eller tillfälliga publikationer. Dessa betecknas på följande sätt:

Moe = JØRGEN MOE, *Samling af Sange, Folkeviser og Stev*, Chra 1840.

Moe Saml. Skrifter = JØRGEN MOE, *Samlede Skrifter*, Kra 1877.

Munch = *Norske Viser og Stev* ved P. A. MUNCH, Chra 1848.

Ross = *Norske Viser og Stev* ved HANS ROSS, Chra 1869.

Landst. = M. B. LANDSTAD, *Norske folkeviser*, Chra 1853.

Lauvd. = *Lauvduskar* I—II, Chra 1868. (Då denna lilla antologi ej varit mig tillgänglig under tryckningen af min samling, betecknar den anförda sidan endast platsen för den där befintliga stevsamlingen.)

Stud. Viseb. = *De norske studenters visebog*, Kra 1871.

Fedraheimen = *Fedraheimen, Eit Vikeblad aat det norske Folket*, Kra 1877—87.

I fråga om principerna för publikationen har jag framför allt eftersträvat att så noggrant, som det varit mig möjligt, återgiva just den form, i vilken steven kommit mig till handa. Ingenting är förändrat, ingenting förskönat, ingenting uteslutet, så när som på några få strofer, som härröra från kända konstskalder. Även då tydlig förvanskning förelegat, har jag återgivit den förvanskade formen.

Den här publicerade sætersdalska samlingen torde därför få anses någorlunda avspegla stevdiktningens liv, sådant det på en viss tidpunkt, sommaren 1890, tedde sig överst i Sætersdalen, framför allt i Valle socken. Att en mängd av steven äro mycket sena produkter, förefaller mig tydligt. Såsom man kan finna av uttalanden i resebeskrivningar o. d., måtte för ej så synnerligen många årtionden sedan innehållet i allmänhet hava varit mera lascivt, än nu är förhållandet. Stereotypa uttryck

ock vändningar förekomma dessutom talrikt, så att många stev förefalla att vara fabricerade på ett tämligen schablonartat sätt. Detta tyder också på en sen avfattningstid. Dessutom var det en känd sak, att diktningen ännu alltjämt fortgick, då jag 1890 lärde känna den.

Vad angår den språkliga form, i vilken dikterna äro återgivna, så har det också här varit min avsikt att så nära följa det talade språket som möjligt. Men jag är medveten om att min återgivning av det sætersdalska idiomet nog tyvärr lemnar åtskilligt övrigt att önska. Då jag höll på med insamlandet, var det själva innehållet som först ock främst tog min uppmärksamhet i anspråk. Åt språkets grammatikaliska ock fonetiska studium kunde jag endast ägna en mycket obetydlig del av min tid. Jag hade under min vistelse i Sætersdalen ej ens klart för mig, huruvida jag någonsin skulle komma att utgiva vad jag samlat, utan jag avsåg i främsta rummet blott ett studium av själva sakförhållandena.

Härtill kommer, att redigeringen till stor del skett många år efteråt, varvid jag varit utesluten från varje möjlighet till underrättelser i de punkter, som varit mig oklara. Den förnämsta olägenheten härav har varit, att jag ej vågat i någon större utsträckning återge vad som tett sig som avvikelser ock egendomligheter, utan måst hålla mig till vad jag ansett vara de säkrare formerna. En något för stark generalisation är sålunda vad jag främst måste förebrå mig. Men vidare är denna generalisation egentligen baserad på observation efter ett par personer, som jag brukade låta läsa upp steven för mig. Det riktiga hade ju varit, att varje meddelares individuella uttal följts. Men detta har ej låtit sig göra, emedan jag, som sagt, så långt efteråt ej vågat lita på mina uppteckningar, som ju ofta måste ske under den största brådska.

Därnäst har jag ock under redigeringens lopp tillåtit mig vissa förändringar i beteckningssättet. I första arket finnas t. ex. vokaliskt r ock n i ändelser återgivet med konsonanttecknet (blæntjr, læggr, neutn), i de senare är detta förändrat, så att ljudet återgives med både vokal ock konsonant (blæntjer, lægger, neuten).

I vissa fall hade nog den fonetiska beteckningen kunnat bli något skarpare, men detta skulle ytterligare hava försvårat läsningen av den ändock nog besvärliga dialekten.

Ljudvärdet av de speciellt i den sætersdalska samlingen använda typerna ock typkombinationerna är i största allmänhet följande:

a = öppet **a** (hatt); slutet **a** (dag).
e = 1) långt öppet **e** (eta, evihait);
2) kort slutet **e** (fekk);
3) långt slutet **e** (tre, fe).
æ = kort **ä** (djænte, ænde).
i = 1) långt öppet **i** (bil, tvil, vite);
2) kort **i** (minn, visst);
3) dunkelt **i** på gränsen till **e** i slutljud (intji, alli).
Långt slutet **i** har övergått till dift. **ei**.
o = kort öppet **å** (lond, koss, stokk).
Långt öppet **å** har övergått till dift. **ụo**.
u = 1) kort slutet **ω**-ljud (rug, burt, stundum);
2) långt öppet **u?** (endast i några få ord, t. ex. »kom i hug», ock osäkert).
Långt slutet **o** har övergått till dift. (**ω**). Långt slutet **u** har övergått till dift. **eu**.
y = 1) kort **y** (myrk, fyst, dyldje);
2) långt öppet **y** (mytji).
Långt slutet **y** har övergått till dift. **uy**.
å = långt slutet **å** (bån, såmår).
ö = 1) kort **ö** (bjönn, kvödd);
2) långt slutet **ö** (pröva, glöa).
Långt öppet **ö** har övergått till dift. **oy**.

Diftongerna äro synnerligen talrika ock återgivas på följande sätt:

ai (stain, brai).
au (laus, draum).
eæ̣: punkten under den senare vokalen betecknar, att den är mindre framträdande (veæ̣re. eæ̣l).
ei (reik, tei).
eu (geute, treu).

oy: närmast som öppet å-ljud + y på gränsen till i eller j (gloyme, doy).
ụo: överhalkat u + öppet å (trụo, vụori).
uy: slutet ω-ljud + y på gränsen till i eller j (buyen, luyt).
ω = diftong växlande i uttal från eo till au eller ao (jωr, grω).

I Telemarkssteven betecknar typen ej diftong, utan slutet ω-ljud, kort eller långt.

Bland de konsonantiska ljuden må framhävas följande:
dj = mellanljud av palatalt d ock palatalt g + j-ljud, framför »lena» vokaler ock diftonger uppkomna av sådana (djænta, djegg, hudjen, djoyme).
ddj = förlängning av föregående ljud (liddje).
tj = palatalt t, oftast framför »lena» vokaler eller diftonger uppkomna av sådana (intji, tjem, tjoyre).
ttj = förlängning av föregående ljud (sittje).
ʃj = palatalt eller muljerat s med mer eller mindre tydlig tillsats av j (ʃjav, ʃjella, ʃjå).
ɡ = äng-ljud (tonande mediopalatal resonant, t. ex. sprægd).
p = tonlös labial explosiva, stundom övergående till tonande labial explosiva (b), vanligen i uddljud eller framför vokal (bedjeve ~ pedjeve).

I Sætersdalsmålet finnas också tonande ock tonlösa spiranter (ð, þ), vanligen i slutljud; dessa äro ej särskilt betecknade, då jag varit alltför osäker på deras förekomst.

Att en samling norska stev nu offentliggöres i en svensk facktidskrift, har sin naturliga förklaring i det sammanhang, som eger rum mellan de skandinaviska folkens enstrofiga folklyrik, ock det intresse dessa norska diktalster alltså ega för undersökningen av mer eller mindre motsvarande svenska former; till någon del också däri att någon lämplig norsk publikation, däri de kunde ingå, ej f. n. står till buds.

FRÅN SÆTERSDALEN.

Dikt ock sång.

1. Stundum dikte o stundum steile,
so maggelais luyt mi tagkan dreive;
stundum veisu o stundum stev,
o hu sveiv i tagko mei, kor eg fær.

2. Hai o hå! de æ gama syndje,
då fær tji sordjei vårt jarta tyndje;
de lættar upp all de tugge mot,
lissum felelåt inmæ bröddaupsbor.

3. Dai ælskugsstevei kann hudjn brænne,
o kalle jarta dai upp kann værme;
dai ælskugsstevei i jarta gro,
deiffor sku dai skreivast mæ jarteblo.

4. Lat ælskugsstevei fro munnen stroyme,
o or fro jarta sku dai få hoyre;
ja eut av jarta lig sum ai flo
sku orei stroyme av eæl o glo.

5. Eg ska kvæe, ti da sku gråte,
um da æ alli so [jarte kåte[1];
eg ska kvæe so veænt fe deg,
att du gloymer ʃjav(e)deg, men alli meg.

[1]) ugge o kåte.

Var. Landst. s. 775 (Ross s. 135, J. Moe, Skrifter II s. 238 m. fl.):
Aa vil du have meg til at kveda,
ded skal eg gera med störste gleda;
og eg skal kveda så vent fer deg,
at du skal glöyme deg sjav og meg.

Var. härtill från Suldal:
att du skall glöyma ʃjavedeg, mæn intje meg.

Var. från Sauland, Telemarken:
att hele boladji glöår seg.

6. Dai sum æ kalle mi upp sku værme,
o eæl i jarta dæn sku mi tænne,
o dæn, sum steurer av jarta nau,
han ska få n'iv tjinnei an tåreflaum.

7. Sossi gagg da, sukke o bee
o sai d'æ synd, att mi syndje o kvæe;
mæn treu d'æ rå, att de kann veær synd,
att han la sleik sogg inn i hudjn minn.

Var.: ai sogg de sætt han i jarta inn,
nu treur eg plænt, att de va ai synd.

Stevet är diktat av Hallvar Löiland, död i Amerika.

8. Sætt deg hera, mei djænte veæne,
so ska du hoyre, nu vi eg kvæe;
sætt deg hera, mei djænte ve,
mi vi tale o kvæe ti fornoyelse.

9. Nu sittje mi hera runt krigg stova,
nu vi eg kvæe, sum eg hev luova,
so luyt eg kvæe ai tvo trei stev,
so luyt de veære i kvæll mæ dæ.

10. Nu æ hær lændje, si bræv eg steila,
nu æ hær lændje, si stev eg skreiva,
nu æ blækkheusi mæste tjurt,
mæn eg treur tji tagkan hev turka burt.

11. Nu vi mi kvæe, mæ mi æ ugge,
for svint æ tagkan ti o var tugge;
nu vi mi kvæe, mæ mi æ kåt,
for mi hav mist okkos veæne mål.

12. Vi da stævjast, så måg da kåme,
hær æ an leitn, sum tar seg våge;
hær må kåme ai, hær må kåme tvai,
hær må kåme trei av dai bæste hær æ.

13. Kvæe fyr dikko, de ska eg djera,
mæn narre dikkos vi eg tji veære;
kvæe fyr dikko de ska eg nog,
mæn eg vi tji veær dikkos narre naut.

Var. från Bykle (annex till Valle). Min meddelare, en gammal gumma, var född i Fyrrisdal, Telemarken:

o eg ska kvæa so vænt fyr deg,
att du må le, itt du ser po meg.

Var. Landst. s. 792,9:

eg skal kveda som eit bergetroll,
berre du rullar inki heilt i koll.

14. O mine veisur dai æ so magge,
sum heddjebloman dai druys i fandje;
so hev dai vuori i all sei tei,
dæss mai dai kvæ dæm, dæss mai dær blei.

Lauvduskar s. 24, varur det av min meddelare i andra hand hämtats; Landst. s. 774.

15. O mine stev di sku alli trjote,
so lændje nætun æ sossi jose;
o mine stev di sku halle fram,
so lændje veka o rættje kann.

Från Bykle; samme meddelare som stev 13 var.

16. O dænne veisa tek alli ænde,
for hu ha kåme euto ait rænne;
o dænne veisa hev jårt seg fjöl,
for hu kåm fljotandes po ai fjöl.

Landst. s. 775; Lauvduskar, se anm. under stev 14.

Var. Sellgjord, Telemarken:

Å mine visur tek aller ænde,
ek hev di liddjandes på eit rænde[1];
å mine visur dei la sej sjöl,
for dei komm rekande på ei fjöl.

Så upptecknat flere gånger i Telemarken.

[1]) dei far omkrigg å te værdens ænde

Haare, Röldal.

17. O mine veisur dai æ so snjåle,
sum bortjn tråvar itt eisn håle;
o mine veisur dai djer ain slægg,
sum lisle geutn po fjeiso djegg.

Landst. s. 768, Ross s. 135, Lauvduskar s. 21; invandrat.

18. Stevei mei dai æ alli magge,
mæn dai æ dikta so tykt sum sande;
stevei mei dai æ bare få,
mæn dai æ dikta so tykt sum strå.

19. Mi sku tji veænskap av dikko take,
mæn mi sku djev atte av same sladje;
fyst dai hav dikta ai tvo hæll trei,
so sku dai få atte i teusnveis.

20. Nu vi eg syndje mæ æggleslæmme
o hoyr, um djæntunn vi spikker tjænne;
nu vi eg syndje i æggleko
o hoyr, um djæntunn vi sættje imot.

21. Dætte slændjr eg hit iv bori,
um hær æ nuokon, sum svare tori;
dætte slændjr eg hit ti de,
for hev du måle, so svare me.

22. Deu sum æ nu so fiks o feine,
d(e)u seul hav betaligg for stevei deine;
ain dram for være dæ ska du ha,
intji i staup mæn i stai(n)koppa.

23. Sum vindn boyer dai grainiun mjeuke,
so kann ain ugge unde seutin smjeuge;
um djænta troytnar o meg bedjev,
ska eg ændo kvæe ait håligt stev.

24. Fyst eg po dætte stevi tæntjr,
de æ lissum luyni fyr augo blæntjr;
eg luyt tæntje eutreuskap um deg,
mæn de ska du alli få hoyre um meg.

25. Um eg ska pröve ti dikte o steile,
koss kann eg dætte mæ pænne skreive,
for pænnen æ reusta o hondei ʃjælv(e),
o blættje vi intji lite hæll(e)?

26. Eg kann tji so jeupt anten dikte hæll steile,
sum dæn seut eg jamleg for de luyt leie;
dæ snart o bær de ai leitei tei,
bar eg tar tji misse mei djænte fein.

27. Vi deu dæn harmelåten lære
av me, sum sukkar o jamlegt græte?
Vi du lære dæn harmelåt
av me, sum turkar so maggai(n) tår?

28. Eg kvæe um deg, fyst eg æ kåte,
eg kvæe um deg, fyst eg luyt gråte,
eg kvæe um deg i mot o mæ,
fe deu æ dæn, sum eg heve tjær.

29. Sum laike for de, de spill hev låti,
so fær du sænt dæsse stev ifrå mi,
o ystjer de dai må glæe deg,
lissum spille de heve glea meg.

30. Fyst eg kvæe, dai main de æ av tjætei,
mæn de æ mai bar av harm o grætei;
fyst eg kvæe, dai main eg æ kåt,
mæn de æ mai bar av harm o gråt.

31. Fyst eg sætte meg ti o kvæe,
so maine dai d'æ bare av glæe;
dai ser tji augo, sum æ våte,
o jarta briste mæst sund av gråte.

Var. Landst. s. 738:
nær eg vil sitja einstads og kveda.

Jfr med de två föregående följande från Sauland, Telemarken:
Du tæntjer væl, att e kvæ tå glæi,
mæn næj å næj d'æ hæll tå grædi;
du tæntjer væl, att ek æ så kåt,
ek tæntjer jarte mitt sprakk tå gråt.

32. Kann du steile æll kann du skreive,
æll kann du doyve po tagkan meine,
æll kann du djev mi dæn bæste rå,
sum eg hær po jorin kann få?

Var.: so eg hæritte kann free få.

33. O deu, sum æ nu so sårt hugsprægde,
koss kann du tuole, att mi kvæe lægge,
so magge veæne tjærlighaitsstev?
De ska stoyge natteure ti tuole de.

34. Meine stev dai sku lystigt kligge
o hælst i jolin, fyst mi dai syndje;
so fint ait mål o veæn ain klagg,
d'æ plænt sum du hoyrde ain spelemann.

35. Fyste djænta mei fær ti kvæe,
de sum du strauk po ai dåsifele;
stundum veisu o stundum stev,
o hu djendje kvæandes, kor hu fær.

36. Nu vi eg pröve, um eg kann dikte
um de, sum mæst po mitt jarta ligge;
nu vi eg saie de baint o graitt
o alli dyldje for nuokon mai.

37. D'æ tji gali o sittje o skreive,
de tukkar tagko o teiei dreive.
Alt de tugge de djendje burt,
o jøs o glæe tjem atte fort.

38. De nyttar intji o tulle o kvæe,
eg treur eg luyt ti vor Hærre bee,
for seutei meg inni jarta krek,
eg tittje hu möter mi, kor eg fær.

39. Nu vi eg slætt intji dikte flaire,
æ de hoste leiti, so kunne aire;
nu hev eg dikta so magt ait stev,
eg kann alli treu, de tjem mai po meg.

40. »Nu æ de nog, eg vi tji lægge kvæe,
nu luyt de veære, min geute veæne.»
»Liv væl so lændje, mei djænte fein,
osso luyt mi finnast, fyst mi hav tei.»

Natursinne.

A. Naturskildringar, stämningar, natur ock genre, natur ock älskog.

41. Um våren leiv i kvær skapnigg stroymer,
o ælskugsspil ifro lundn hoyrest,
o bylja skvamplar po fjøren blå,
o kvært hugsprægt jarta de gråte må.

42. Fyst mi ʃjå rægne u ʃjuynæ rjøte,
so hoyr mi fossanne[1] koss dai tjøte;
fyst mi ʃjå såmårens bleie gras,
treu mi kunn anna hæll vare gla.

[1]) nørfossann

43. Bossvatni de håge vatni,
dær skvætt byljunn læggs po landi;
Bossvatni de vatni stort,
dær seglar Olsomen(?) haim o nor.

44. Ett ait vatn æ tugt o sleite,
fyst byljunn æ pode lagge o streie;
jau, de æ tugt, fyst han ska imot,
mæn må han unda, då djegg de fort.

45. I Hissdal dær æ so gott o djæte,
dær djendje buyte i bærg o væte;
dær djendje buyte i bærg o muyr,
osso ʃjot dai rjeupo o vidde duyr.

46. Mæ Vidilvatni dær laut eg djæte,
skoddi va myrk, o eg va ræde;
skoddi va myrk o vaire va vont,
o dær laut eg djæte plænt aisemo.

47. Stakkars jeurigga sum luyt djæte
i so vont ait vair o so koll ai væte;
arbaii de æ nu intji tugt,
mæn dai stakkars jeuriggan leie vont.

Var. från Sauland, Telemarken:
Å hutetu, hær æ vont å djæte,
ja, ællå hælst nær d'æ rægn å væte;
e kann tje sæja, dæ æ så togt,
mæn dæn stakkars juligen lia vont.

Var. Fedraheimen 1882:
I regn å uver, i vind å væte
då æ de langsomt å gange gjæte;
mæ frosne hænder å vale tå,
æ dagen lang so de leitar på.

48. I bærg o dala, i muyre blaute,
dær djegg hu djæte, mei djænte staute;
i bærg o dala, i muyr o lei,
dær djegg hu djæte, mei djænte fein.

49. I fjödd o finni, i gras o groi,
dær hev hu djætt o dær hev hu kvoi,
dær hev hu tralla, dær hev hu lett,
o dær hev hu gråte, mæ hu hev djætt.

50. Du vait eg djendje i fjöddæ lægtar,
um tjærlaik droymer so magg ai vænda;
du vait eg lægtar i dalen haim
ti å sveiv i dansæ mæ geute grai.

51. De æ so laitt uppo[1] haian veære,
fyst veæne djæntu rais haim o ʃjære;
de æ so laitt uppo haian slå,
fyst d'æ raue muyra o leiti å[2].

Var. Ross, s. 144:
[1]) douvlegt på
[2]) fyrst greida Gentur er flutt ifrå.

52. Fyst grasi falmar o lauvi bliknar,
o alli nuoko du ser sum kviknar,
då æ de laitt uppo haiinn slå,
o då æ han glad fyst han slutte må.

53. Husk i hudjn! nu æ mi kåte,
de æ tji atte ko flyttje o gråte;
husk i hudjn nu måg mi haim,
nu turv mi tji slå uppo haian mai.

54. Nu spritte lauvi, nu grönast ændji,
nu batnar sordji, sum eg hev fendji;
nu djelr gautjn i Byglands lei,
nu batnar sordji i jarta mei.

Meddelaren från Bygland.

55. Fyst fuglan syndje o gautjn djele,
de tvært idjenum mitt jarta ʃjære;
fyst lauvi sprætt o jørei var grön,
då æ de syrgeleg ko eg ser.

56. Då eg hoyre mæ fuglan syndje,
då laut eg stande o meg forundre;
då eg hoyre da stæmd i ra(?),
eg ysjte meg: ha eg vuor so gla.

Var.: fuglan syndje i teusental
då tægt eg mæ meg: ha eg vuor so gla.

57. Fyst eg glåpr pi grönne toppar,
so tjænner eg jarta mitt koss de hoppar;
fyst eg glåpr pi grönne lei,
so tjænner eg jarta mitt koss de svei.

58. Fyst eg tytje for mytji dauvlegt,
so sætt eg meg po ain håge nause,
so sætt eg meg at ai leitei kro,
so sit eg græte plænt aisemo.

59. Fyst eg eut ivi skodjn ser,
ystjer eg meg hælle eg ha vuor ait tre,
eg ystjer meg hælle eg ha vuor ait duyr,
for moti mingkar o glæen fluyr.

60. Fyst eg tjoyrer eut itte monæ,
eg tittj so gama dai leian skoe,
so magt ait minni fro båndums tei,
sum liddje djoymt inni ⌊gröne lei[1].

[1]) jarta mei.

61. Ifro Uppsta o eut ti Osi
dær trava blattjn i månejosi;
blattjn trava sum foglen faug,
sittje po slæen va barr ai nau.

Meddelaren från Bygland. Jfr Landst. s. 755,2; Stud. Visebog s. 198.

62. Upp o eut itte Sætisdalen
dær hev han ⌊færast dæn Aedaggs-karen[1],
han selde[2] storby ⌊o kaupte[3] ʃjinn
o freia ti djænto, kor han kåm inn.

[1]) træla den ædelskaren [2]) hanla [3]) han selde

Var. från Bygland:

Han æ so lagge dæn Sætisdalen,
dær han ruggar den Aedaggs-karen,
han djegg o ruggar dæn dalen lagg
ifro Bykle ti Bæsteland.

Var. från Suldal (Næs):

Å Sætisdalen dæn lagg å smale
dær djeg han ruggar den Aedlaus-karen,
han handlar kvigur å kauper ʃjinn,
han ræddast intje, kor han går inn.

Jfr Landst. s. 726,1.

63. Breu iv dalæ o breu iv ånæ,
ai å straumæ o ai å flånæ;
fyst mi kåm so Gussmænn i land,
so tjoyre mi ti buyen i tråv o sprapg.

64. Eg kaun meg bæst ⌊po Flatland[1] leike,
på indjen gare lægg solei ʃjeine,
teileg hu tjeme o saint hu glar,
de må adde leike po sleik an gar.

[1]) å Loyland (resp. andra gårdsnamn).

65. Eg vitje vare å så flate gare,
dær vagkar alli ko lause kare,
eg vi flyttje at ain anne kant,
dær vagkar då garskara at iblant.

66. Fyst du hoyr de værmålar upp i neutn,
so sai dai de æ Möllargeutn;
han felar breuggum o breurei inn,
o han s:ruytjr graitt mæ felbodjn sin.

Var.: Sum de værmålar upp i neutn,
då tullar fela for Möllargeutn;
han spela breur o breuggumme inn,
for han strauk so dristugt mæ bodjn sin.

Landst. s. 784,11:
Höyr no, höyr værmåla, burt i nuten,
no læte fedla at Myllarguten,
han spelar brudgom og bruri in,
han stryke hugheilt med bogin sin.

67. Fiskevædjn æ tugg o gapge,
mæn Uppstas-djæntun æ værr o fapge;
fiskevædjn æ tugg o gå,
men Uppstas-djæntun æ værr o få.

Meddelaren från Bygland.

Jfr från södra Telemarken:

Å Lauve-kleivann æ tugg å sprigge,
nær d'æ tji djænte på Lauve å finne;
å Lauve-kleivann æ tugg å gå,
nær d'æ tji djænte på Lauve å få.

68. Den aine mötest hu mæ ne jori,
dæn aire höir uppo fjoren rodi;
de va tji undr hu totte vont,
då hu kom ihåg hu ha lova två.

Meddelaren från Bygland.

69. Månen blægte o ʃjönnun tindra,
o alli nuoko mitt jarta tvigga;
dæn kvællen laikandi leivi djekk,
for djæntas duyrasti ja eg fekk.

70. Saint um kvælle i månejose
då skraide geutn si nive jore;
saint um kvelle o månen ʃjain,
då skraide geutn si niv ai rain.

71. Eg vill att solei hu alli glade,
o att eg djænta mei jamlegt hae;
nu æ hu djoymd bakum neutn blå,
o djænta mei hu æ lagt ifrå.

72. D'æ sæle suyn ʃjå fyst solei seige,
o månen upp ivi leiei steige,
då må adde aire få seg ain svimn,
bare eg må vake mæ geutn min.

73. Eg vill du ha tji vuor lægge burte,
hæll eg ha funn deg kvært kvæll i myrkræ;
kvært kvæll itt neutn æ myrk o blå,
ystjer eg meg, att du kåme må.

74. Nu vi mi teure o halle gama,
ti solei ʃjein inni myrke dala;
nu vi mi teure o halle eut,
ti solei ʃjein inni myrke heus.

75. Fyst morgøsølei po neutn blæntjr,
må intji djænta hav geutn læggr;
fyst morgøsølei po neutn ʃjain,
må geutn hælse sei djænte grai.

Var. från Bykle, samme meddelare som stev 13 var.:
Um morgøʃjærna på himlen blæntjer,
å då må guten frå djænta svigka;
han glåpte nöje bå hågt å lågt
å vill att indjen sku han få ʃjå.

76. Fyst de æ skumme, i skødjæ skuggar,
i jøse drauma eg djegg o vuggar,
o kvær ain fugl sum po kvistn sit
tytj eg han sullar po namnæ ditt.

Var. Lauvd. V, s. 34, av Tormod Knutson:
Naar eg um kvelden i skogens skuggar
i ljose draumar meg gjeng og ruggar —
aa kvar ein fugl, som paa greini sit,
eg tykkj han sullar paa namnet ditt.

77. I björtjeleia o jeupe dala
jau dær æ gama mæ geutann tala;
o liddje o svalle ai såmårsnøtt,
du sill få tjænne de djøre gott.

Landst. s. 740,5.

78. Tykke leia o dala jeupe,
dær djegg han sullar min graie geute;
tykke leia o dala mæ,
dær djegg han sullar ⌊min geute tjær[1].

[1]) mæ ʃjaveseg

79. Slætte møa o slætte leia,
dær daska geutn min, mæ han freia;
slætte møa o vedjen lagg,
dær lægta geutn, for han vann fram.

80. Nu hælsar eg pode stain o runna,
eg ville hoyre deg, um eg kunna;
so lændje kann de væl intji blei,
for eg finn deg atte, mei djænte fein.

81. Eg vill sum rainen po haiø djendje
o alli vait, kor eg ska meg vænde
for o få dæn inat seia mei,
sum eg vi fuye i mitt haile leiv.

82. Eg tala aigogg mæ mei djænte feine
so klår ain morgon, mæ solei fjeine.
Himlen varte po tugg o grå,
for kvælle tjæme, mi euvair få.

83. Saint um kvælle an dag um våri,
då djekk han av uppo nausn glåpti;
tårin trilla nivi has tjinn,
han suytte for djænta, snill geutn min.

64. Fyst hauste tjeme o lauvi bliknar,
vi eg o djænta mei rø ti tjyrtja,
fyst ospei stænde mæ blaitje lauv,
vi eg stande breuggum mæ djænta mei.

85. Eg ska fuye de iv land o åsa
o ivi haian, so vitt de blånar;
eg ska fuye de iv land o hav,
ja um de va ne i dæn svarte grav.

86. Dæn lisle geutn av rainen glåpte,
mæn bit iv ånæ han alli måtte,
han la te banna å svør an ai,
nu hav dai tji meg i hudjn mai.

87. Han æ tji hera, min geute kåte,
han sullar ovafyr steien håge;
han æ tji hera, min geute fljøt,
han sullar ovafyr Bytjelsmø.

88. Då eg kåm nor po trodde varen(?),
då såg eg av inni Vatnidalen;
då eg kåm nor po trodde ſjai(?),
då såg eg Siggri ko veænt hu ſjain.

Jfr Landst. s. 752,8:
Å fyst eg kem up i Kastufs-skardid,
då ser eg heim at Haugsjå-gardi,
då ser eg rundt umkring vitt og breitt
då ser eg genta mi geng så greitt.

89. Fyst eg tjem hera eut i teunæ,
o haim o nor so luyt eg snu me;
o ain veæne o so ain reik,
mæn eg main de vænd at Brottelei.

90. Å upp i Lundhadd(?) æ sleipe svålla,
å dær sto Jæns liksum han va brolla;
å bratte bakka å stærke vinn,
fyst han tjem te Lundhadd, så slæpp han inn.

Samme meddelare som stev 13, var.

91. So lændje vindn krigg heusi kveine,
so trændjest vedjn for augo meine;
då mei framteisdaga dai laika bæst,
fekk eg smæll po smæll, saiste jarteknækk.

92. De tugt o travle po vedjn djendje,
de æ so magt sum i vedjn stænde;
dær stænd håge fjöddei, dær han luyt gå,
han ser seg tji rå ti o vinne på.

93. Iv åsann blå o i jeupe dala
hev magge tagka i hudjn tala;
dai hev tala milt, dai hev tala hart,
dai hev jårt mitt jarta på jost o svart.

B. Naturen i jämförelser ock liknelser.

94. Sum sølei seg attum neuten djoymer,
de træffer steundum eg djænta gloymer;
mæn so hu rænn upp i hudjæ mei,
sum sølei sprætt inn i gröne lei.

95. Sum neuten blånar, fyst sølei dalar,
so blotnar[1] hudjen, fyst djænta talar;
fyst hu ait ør heve ti meg slegt,
d'æ sum regn o dugg fyr ai teurka ægg.

[1]) blånar

96. Dai augø ser eg so jøse o bleie,
sum dag po bløman i søl dai ʃjeine;
kvært blikk fro auga, kvært smeil fro munn
djer meg gla sum fuglen i grönne lund.

97. Sum morgøsølei dæn djænta bligka,
de vold, att geuten var trogg for brigga;
sum morgøsølei dæn djænta ʃjain,
o de vold, att geuten fekk jartemain.

98. D'æ vont, att hudjen eg ska so luyt binde,
fyst sleik ai djænte eg kunne vinne;
de klæmmer jarta mitt hart ihøp,
hu ʃjein for meg sum ai morgøsøl.[1]

[1]) for dær djænta djegg, titj eg blåna jør.

99. I nøtt so droymd eg, att eg stø euti,
bløma o soggfugla krigg meg kreudi,
o djænta mei stø mæ raue tjinn
[sum morgøsølei po[1] högste tind.

[1]) sum sølei spritt uppo

100. Fyst du auga mot solen vænder,
du hev væl tjænt, koss de svei o brænner;
likais æ de, fyst du ska ſjå
po ai grai o snjål du kann alli få.

101. Godag eg hælsar mei staute djænte,
sum sol po snjofonn so kann du blæntje.
Godag eg hælsar mei veæne moy,
de va gama mæ de po live o doy.

102. Mei framtei ser eg so jos sum dadjen,
fyst eg må have dæn staute karen.
Mei framtei ser eg sum sol på snjor,
fyst eg o geuten må live ihop.

103. Dæn fagre djænta i teunæ hoppa
mæ patta runde sum kaffekoppa;
mæ augo lissum himlen blå
hu ſjain sum snjoren mæ kvællsol på.

104. Dæn fagre geuten i væsle fjælle,
dæn ſjein fyr meg lissum sol um kvælle;
kvært kvæll, fyst neuten æ myrk o blå,
ystjer eg me, att du kåme må.

105. O dine augo luyser sum ellen,
sum blagke ſjönnu um vettrekvællen;
dragandi æ dæ, fyst att du lær,
o mai o mairi eg fær deg tjær.

106. Dai fagre augo o tjinn sum blomen,
o rak sum feinaste björtjeskodjen,
de billet stænd fram for augo mei,
o luyser djer de sum sol i lei.

107. I vokstren strak lissum siljutainen
so æ dæn djænta, sum eg vi aige;
dai augo blå o dai blaitje tjinn,
dai hav djendje jeupt inn i jarta inn.

108. Sum ospelauvi i vinden[1] blæse,
o so æ djænta mei, fyst hu tjeme;
sum siljutainen euti ai lei
so æ vokstren ladje po djænta mei.

[1]) um haustæ

109. Sum skåleblomen i gröne ændje
o so æ geuten blant aire drændje;
sum skåleblomen blant gröne strå
o so æ geuten min eutifrå.

110. Ha du sett guten, då han va ugge?
han va sum dæn vænaste tirlitugge;
ha du sett guten, då han va bonn?
han va sum dæn vænaste blom du såg.

Samme meddelare som stev 13, var.

111. Eurukkelegare æll fjödd o dala
æ du inngrod i mitt arme jarta;
stoyggare æ du i min hudje inngrod,
æll björtjerotan stande i jor.

112. D'æ so eumuogelegt o hudjen vænde,
sum o få otre ti uppti rænne;
d'æ so eumuogelegt vænd hudjæ mei,
sum o vænde otre, sum rænn so strei.

113. Eg vuyrer tji mai min staute drægge,
æll sum vrakestottjen i ånæ slændje;
eg vuyrer tji mai min staute geut,
æll ain vrakestokke slægg inn o eut.

Var.: Eg vuyrer tji mai antæll leiv æll ære,
æll ein vrakestokke ette ånæ reke;
eg vuyrer tji mai antæll leiv æll blo,
æll ain vrakestokk ette ånæ rok.

114. So jeup ain hug sum de blåe have,
so jeup, att dær alli ænde vare,
so jeup ain hug hev eg te de;
eg vi beje, du vi tji suttje hu ne.

115. Når sundagssolei i leio blæntjer,
po mei graie djænte eg allstött tæntjer,
mæ so jeup ain tantje sum de blåe hav
o mæ seut i jarta eg stevi kvad.

116. So hastig kann eg min huge vænde,
sum björtjetoppan i vinden slændje[1];
so hastig vænder eg hudjen min,
sum du ser dæn slemmaste slændjevind.[2]

Ross s. 139:
[1]) som fine Gutar på Skeisunn benda;
[2]) som fine Gutar på Skeisunn sving.

117. Djæntunn dai æ sum vatn i vinde,
so hastig glæe o seut dai finne,
so hastig glæe o seut dai få,
sum bylja po vatni, fyst vinden kåm[1].

[1]) liksum bylja for vinden kåm.

118. Sum byljun lættsleg for vinden rullar,
so djegg eg gla for meg ſjav o sullar;
um eg var forakta av mai hæll ai,
so æ natteurstjærlaiken leike hail.

119. Mæ solei kann eg meg sammen leikne,
eg steige upp, mæn so rætt(?) eg seige;
eg klæiv o klavra o högt eg va,
mæn so seig eg ne, sum fyst solei glar.

120. Sum skuddjen lægnar, fyst solei seige,
dai kåte dagann ifro mi sveive,
mæn bakum gravei dær æ ait leiv,
dær ska gleen vare ti evig tei.

121. Okkos vedje möttest o fuygdest lændje
iv veæne vodde o gröne ændje;
mi fuygdest lændje o lo o tala,
ti jarta kåm de kvært or hu svara.

122. O lissum lauvi um hausten bleknar,
de store møte mæ teiei veknar[1];
sum lauve bleknar o fell ti jør[2],
jau, so folmar fysni av store ør[3].

Var.: [1]) o likai møte mæ teiei sviktar (rimmande med uttalet »bliknar»)
[2]) sum lauv o grasi fedde ti jør,
[3]) Lauvd. II: so folnar Fysna og stora ord.

Landst. s. 762,12:
so vil ded gange med deg au Thord.

Jfr Landst. s. 772,10.

Var. 2.
Sum grasi falmar o lauvi bliknar,
mitt kåte møte nu heve stiddna;
sum grasi falmar o fell ti jør,
so hev de stiddna mitt kåte møt.

Var. 3.
Sum grasi falmar o lauvi bliknar,
so bli djæntunn, fyst dai bli djifte;
sum grasi falmar o fell ti jør,
so falmar dai sum ain skåleblom.

Var. 4 från Sauland, Telemarken:
Som lauve bletjnar å grase falmar,
ja, så djer djæntunn i gutens armar;
som lauve bletjnar å grase fell,
ja, så djer djæntunn uppå en kvæll.

Genrebilder

av blandat innehåll — krigstjänsten — emigrationen — dryckenskapen — hästaffärer.

123. Geuten la te ait kast po nattjen:
»Dær site djænta mei, dær po krattjen!»
Adde tukka seg o vidde ʃjå,
for de va ai djænte, sum va grai o snjål.

124. Hera kåm dai på tili svigga
mæ blagke suyo o sylv i brigga;
d'æ for att aire sku sylve ʃjå
o suyne skonæ dai stande på.

125. Dai tar nu alli mæ dai bloman kåme,
mi leike bete dai sum æ graie;
fyst nappan æ blagke i koptæ grå,
mi leike dai bæste, dai sum æ så.

126. Dai djegg mæ tjolar o steive kragar,
o itte buyfantan dai seg lagar;
dai vi veær so stolte, de æ ai suyn,
dai tage motan hailt fro buyn.

127. Ofte hoyrer han de blant magge,
att dai vi bare po stassen gagge;
so æ de dai ræde for stakko sei
osso seia suove ti klukka nei.

Jfr sista raden med Landst. 762,7.

128. Buyens geuta dai æ so laga,
Sætisdalsdjæntun vi da tji have;
Sætisdalsdjæntun eg treur dai ʃjuyr,
dai maine dai æ sum vidde duyr.

Jfr Fedraheimen 1881:
Dei Byens Guta mi stödt lyt ryme,
dei kunne slett inkje Hugjen styre.
Dei Byens Guta dei stödt mi skyr,
dei meiner plent, mi æ liksom Dyr.

129. Nu hav dai kåm po dæn nuye møten,
baie truo mæ dæn aine føten;
dai truo po føten å djænta sei,
truo dai so atte, so ska de blei.

130. Dæn lisle[1] djænta hu va so nætte,
hu spuyt nei næven o strauk si slætte;
hu stø o spegla si |i ain så[2],
o hu grait fer tjakø dai vuor fer små.

Landst. s. 757,1.
[1]) O væsle } Botnen i Suldal.
[2]) dær å så:}

131. Dæn lisle djænta hu satt i drauman
o droymde, att skræddaren satt ø sauma;
han satt o sauma po breurelag[1],
hu skull have bröddaup dæn same dag.
[1]) Lauvd. II: Brudarplagg

132. Dæn lisle djænta hu satt o sukka,
o turka tårinn mæ lerepsʃjeurta;
hu satt o sukka for sin geute fein
o turka tårinn mæ ʃjeurta sei.

133. Dæn lisle djænta hu djekk oppætte,
hu ba ti Gud, hu va tykk um bælte,
hu ba ti Gud, hu va tykk um leive,
so hu kunn få han sin geute feine.

134. Mei lisle djænte, vi du meg luye,
so ska eg koste di bolesuye;
mei lisle djænte, vi du meg trø,
so ska eg koste de spænneskø.

135. De va ai djænte, sum satt o tjaima,
ait halpund kaffi hu hai i tjaiva;
hu vill spandere ait kaffilag,
dærsum han vi fuye, dær hu vi av.

136. Den lisle geuten [han rai eutmæ[1] strondi,
o djænta ætte me hosebondi[2]:
»Min snille geute, vi du beie meg,
for dai hosebondi[2] dai djev eg deg».

Lauvd. s. 24;
Ross s. 143: [1]) utette [2]) Sokkebonde

137. Dai sokkebondi eg hev han djeve,
dai må han sleite foreutta tredje;
dai sokkebondi, sum eg han gav,
dai tregar eg tji på ait ainast grand.

Lauvd. s. 24.

138. Dæn lisle geuten seull av o male,
indjø betaligg so seull han have;
eg tjænde geuten, han hev vuor min,
han seull turke o male for indjen tigg.

139. Eg såg ain geute fro Österdalen,
has klædedrakt o dæn va so rare;
geule suydvæste bar han på,
has veæne buksø dai vuore blå.

140. De va synd om dæn staute karen,
sum selde seg for o loyse garen;
han laut forlate ai djænte grai
o so take ai, sum han alli lai.

Jfr med de två första raderna Landst. 743,5:
Aa det er vont um så fin ein kare,
han sill ki hava ein liten garde;

141. Ain spelemanne vi eg tji have,
so ligg han euti kvær hailag dage,
so ligg han euti kvær hailag hædj,
o so æ eg aisemo leikevæl.

142. Ain spelemanne var jamlegt hænta,
so fær han freie ti sei graie djænta;
fyst han æ spelemanne, han hænta blei,
so fær han tale mæ djænta sei.

Var. Landst. 761,1:
Å var eg spelemann, så vart eg hentad,
så fekk eg danse med venast genta;
hon baud meg brennevin, baud meg öl,
ded beste hon baud meg, ded var seg sjöl.

143. Dai lausekaran var alli vraka,
um dai tji kåm, for dai hav skara;
um dai hav skara o slökt av fleis,
so æ dai færigare ti tænne ei.

144. Dai lausekaran dai æ so laie,
dai struoke mytji graiar æll aire,
mæn seull de te i ait kneipetak,
so tak mi fyrre dai sum hev gar.

Var.: mæn seull de djælle i ait kneipetak,
kåm dai ti tak av dai sum ha gar.

145. Mæ eg va leiten, sat eg o fælte,
fyst aire suyte, sat eg o flækte,
fyst aire suyte for djænto sei,
so satt eg o spela po munnharpa mei.

Var. Stud. Visebog s. 199:
Mæ eg va liti, eg gjekk å gjætte,
fysst aire sytte, eg sat å fælte,
fysst aire sytte for Gutom si,
so sat eg lilla i Flöyta mi.

Var. Ross s. 141:

Då eg var unge, eg gikk i Kjæte,
og fyrst dei sytte, so sat eg fælte.
No er eg gammall og slær dæ kvitt:
no hev eg tura sund Hovud mitt.

146. Mine gåvo dai var tji mangge,
tvai stakka stubbe dai var tji lagge,
dæn aine svårt o dæn aire kveit,
ʃjå så var gåvun i gåmo tei.

147. Dæn tjærlihaitskaka eg ti deg sænder
dæn luyt du ete, min staute drægge;
dæn tjærlihaitskaka eg sænder de,
o so hail hu æ, ska du svæddje'n ne.

148. Laggaisdrændjinn oppætte vuore,
dai vidd i ait bröddaup upp o glåpe;
mæn do dai vidde tji djeve nei,
rugg vart sledjen av stauro trei.

149. Nu hev eg nuyleg i bröddaup vuori,
leiti o intji hev eg fendji suovi;
d'æ skamm so lait[1] o arbaie då,
han djegg bare o ystjer si, att han låg.

[1]) de tjem ti var lait

150. I fjor i jolin eg va i kneipa
imiddjom væddjen o skorsteinspeipa;
i fjor i jolin eg va i klæmm
middjom feire væddje, va de tji fæmm.

151. Eg hev alli vuori i större plage,
hæll do eg va haugstadde i fjorta dage;
eg hev alli vuori i större nau,
hæll do eg va haugstadde [o breune kaut[1].

[1]) i haile haust.

152. Hutteteu! hær æ kallt i lufta,
han Djermund slurva foreutta[1] ʃjeurte[2];
frammi ha han ait leiti flak,
mæn alli duste so åte han bak[3].

[1]) Landst. s. 760,9: og Geirmund Slurva hev ingja . .

Var. Moe Saml. Skr. s. 243:
[2]) Fe Hinketotkel hæv ingjo Skjurte;
[3]) Men aller ått'n Tutulen bak.

153. Eg tittje so vont um hæ Roske-Sara,
intji kann hu spinne, intji kann hu baka,
hu kann tji spete ain læddjesokk,
mæn hu vi djipte seg leike gott.

154. O Margit Nolgaren flettjen fendji,
so stolt o storaktig hev hu djendji;
o fyst i vidje mæ skauti på,
o sia mæ uggen po armen gå.

Från Bykle, samma meddelare som stev 13.

155. De sto ai djænte i yttre Kvålan,
han sto i dynna sum han va måla;
o han va måla i kvær ai le,
mæn i tjörtja dær va o dæjli se.

Som föregående stev.

156. Tarald Upstad o Targeir Berdji
dai vill eutætti o halle kvælli,
da halle kvælli dæn haile nott
mæ dai graie djænto i Austa sokn.

Från Bygland, upptecknat i Valle.

157. Fyst mi tjæme so inn i tjyrtja,
so æ o feinaste Tore Ryssta;
mæn fyst mi tjæme so i ait lag,
o Anne Upstad hu spelar bas.

Som föregående stev.

158—162.[1]

Nu ska mi moytast po eisen håle,
mi spræke geutar, mi djæntu snjåle;
so veæn ain uggdum po eisen rænn,
fro Mannhaimsstrondei ti Garvik grænn.

Ja graie djæntu o spræke geutar
dai sprigg po ʃjeisur, so eisen spreutar,
de kann mi ʃjönne i adde lag,
hær grør upp uggdum av gåmålt slag.

O Hans på Værpe o Strondebuggen
dai tjoyre eisen, de djekk sum skuddjen;
mæn de va Birgit hær burt po Næs,
hu ʃjeissa krigg dai, sum vinden blæs.

Mæn Segur kann du væl treu vart basen,
han ʃjeissa krigg hu so lætt sum jasen;
krigg hæst o slæe· han slog ai jør
o huppa bortjen tei kvarter stør.

Mæn Eyvindssonen, dæn kate sællen,
han helt po ʃjeissa ti lagt po kvællen;
ivi Tjove-homen han hoppa kvast,
so furutoppan av vinden brast.

[1]) Möjligen tryckta i en eller annan berättelse?

* * *

163. Ai ai ai, du mei djænte veæne,
nu æ eg skreiva o luyt kundjen tene;
ai ai ai, du mei djænte grai,
nu træffast mi alli um netan mai.

Var. Moe Sange s. 129:
Gubære meg fe min Guten vene,
Han æ bli skriven te Kongjen tene.
Gubære meg fe min Guten grei
Eg ser ein inkje paa Jora mei.

164. Mæ latt djevær o patrøn o taske
so laut geuten i buyen daske;
mæ latt djevær o bajneta på
so laut geuten i buyen gå.

Var.: mæ latt djevær o patrønø mæ
so laut han daske dæn eg ha tjær.

165. Dai stakkars geutan dai få de leie,
veær uppe um netan o i eufre streie;
dai stakkars geutan dai få de föle,
veær euti i krei o intji um netan sụove.

166. Vælkommen haimte, okkos staute drændje,
nu hav da vụori i buyen lændje;
nu hav da vụori so lændji i buyn,
da hav lært kanønun ti tetje fuyr.

167. Vælkommen haimte, min tjære söti,
nu hev du vụori po kundjens möiti;
vælkommen haimte, min tjære vænn,
nu hev du tent eut dai årei fæmm.

* * *

168. Nu fær de te i mei tagkø sveive,
um eg ska ti Amerika raise,
um eg ska raise i dætte vår
o so tag i lag mæ ai laus o snjål.

169. Nu vi mi snart ti Amerika raise,
for bønden hær æ tji mann ti laie;
so vi mi raise at ait anna land
o so skreive haimte, koss mi kåm framm.

170. Fyst eg luyt nu fro haimæ raise,
de var so undelegt o ʃjå aire;
seutei dæn æ intji stør,
mæn i jarta ligg ai leitei eurø.

171. Eg djekk o vænta, eg djekk o druygde,
eg tægte lykka i haimæ fuygde,
mæn saiste vakna eg o fekk ʃjå
ait land, sum nerare sølei låg.

172. Po byljø blå o po byljø blaitje
ti våræ vi eg iv ʃjöen saile;
po byljø blaik o po byljø blå,
jau dær vi eg saile ti næste vår.

173. Nu nærmar de seg allt saiste vår,
nu hev allt sølei i bakken kåmi,
møti migkar o vaiknar av
for kvær dæn dage, sum sølei glar.

174. Nu vi eg hælse min veæne haime
o fuye geuten min eut o raise,
nu vi eg hælse po haim o heus,
o so fuye geuten i værdei eut.

175. Nu vi eg hælse eutivi haile,
o nu vi eg ifro Loyland raise;
nu vi eg hælse po stør o små,
dai luyt vakse o treivast, sum eg hev jårt.

Var. r. 1—2:
Nu vi eg u Norek raise,
nu vi eg hælse eutivi haile;

176. Ti Amerika so luyt eg raise,
vist eg ska misse mei djænte graie;
so må eg raise av lande fort,
i Rödriverdalen dær vi eg bø.

177. De hastar po meg, att eg luyt raise,
flytt ifro Flatland, min veæne haime;
de hastar po meg, att eg luyt te,
flytt ifro Flatland d'æ de eg ve.

178. Nu fare dagann ti vare laie,
de hastar po meg, att eg luyt raise,
dai haste po meg, att eg luyt te,
mæn raise fro djænta [mei vi eg tje[1].

[1]) eg alli ve.

179. Treu dætte æ tji dai saiste dadje
eg sullar i Norek po kåt o glae;
treu dætte æ tji dæn saiste tei
eg sullar i Norek po kåt o blei.

180. Mei forællei eg tek i hondei,
eg luyt dai hælse fyr saiste gondjei;
eg luyt hælse dai eg hev havt so tjær,
so nu luyt eg saie farvæl, farvæl!

181. Eg tittjer teiei so fort seg ʃjynde,
o avʃjedsdrammen dæn vare tugge,
daga o viku dai fare fort
o ʃjiljast mæ djænta de vare vont.

182. Do eg sille fro haimæ fare,
ai ai ai sa eg mæ meg ʃjave,
haimen slændjer eg burt fro me,
lissum solei seige um kvællo ne.

183. De hev allt myrkna kriggum mitt jarta,
hær æ tji atti so magge daga;
de må du hælse po far o mor,
att hær hev eg feira mei saiste jol.

184. Intji pænigg o intji gare
o intji heus, sum an aige ʃjave;
intji pænigg o intji gar,
de fell meg so tugt i Amerika.

185. Kåt i jarta o gla i hudjen,
lægte haimate va eg trodjen;
dæ va so ʃjælla, att eg va gla,
de fell meg tugt i Amerika.

Återfinnes i bättre gestalt som strof 6 i ett sjustrofigt kväde, »I Amerika» av Olav Traavatten från Øyfjell, »ein av dei fyrste som reiste til Amerika frå Telemork», Fedraheimen 1884, nr 9 sålunda:

Sut i Hjarta og Verk i Hugjen,
te lengte heimatte er eg trudjen;
te kvea Visur og vera gla,
det gjenge trått i Amerika.

* * *

186. |Fyst mi kåm so[1] po reætte rallen,
|so spyrdje mi bare[2]: ko kostar drammen?
|Fyst mi kåm so[1] po reætte stei,
|so sai mi[3] bare: slå ei, slå ei.

[1]) Nu hev eg kåme [2]) nu spyrr eg alli
[3]) o nu sai eg

Var. Ross s. 141:

Og fyrst ho keme, den rette Rid,
me ropar berre: slaa i, slaa i!

187. Nu vi mi drikke, nu vi mi tummle,
nu vi mi truo dætte træve sunde;
dær ska tji var itte, ko dai tiljunn trå(?),
o dær vi mi liddje mæ djæntø på.

188. Geuten min hev eg sett druttje,
sett han danse mæn alli dutte,
deifyr ʃjægte eg hø brænnevein,
for han dansa veæne hæll adde hei.

189. Drikke brænnevin de æ ai mørø,
i drændjefandjæ æ barr ti eurø,
drikke brænnevin de æ ti reus,
mæn i drændjefandjæ æ barr ti seut.

190. Drikke brænnevein de æ gama,
o nuoko leiti mæ djæntø tale;
drikke brænnevein o spile kørt
o freie ti djæntø æ bare[1] lørt.

[1]) peure

191. Mæ brænnevin so kann da dåre,
um dai æ alli so ugg o kåte;
får da tji dård'a po anna veis,
so får da dård'a mæ brænnevein.

192. Brænnevein de kann djæntun dåre,
besyndeleg æ dai ugg o kåte;
an kann dåre djæntun mæ brænnevein,
besyndeleg æ de ai ugg o fein.

193. Brænnevein hev eg mæ hæ druttje,
mæn lægg i röo hev mi tji rjuke(?);
mæn lægg i röo rjuk alli me,
hæll att djiptarmåle de kunna ʃje.

194. Drikke brænnevein, ʃjoe humle,
o blaute patta ti brai innunde;
blaute patta o blaitje tjinn
de braide hu nunde for geuten sin.

195. Nu vi mi drittje, nu vi mi teure,
so lændje sum hær æ öl i heuse;
fyst mi hav so tji maire öl,
so hav mi brænnevein, so de fluyt.

196. Upp o nei stættei jamleg for eg,
o brænneveinsflaska va de sum drog meg;
öl o brænnevein helt eg tjært,
mæn djænta tala eg leiti mæ.

Var. Ross s. 140:
Og Brik og Bakkar utyve foor han,
og dæ var Brennevin, som forgjord'an:
Brennevinsflaskaa, den hadd'an kjær,
men Gentaa rödde han sjeldan mæ.

197. Eg va tji inne mæ dai fullʃjægte,
eg va i kammersæ mæ dai plænte;

eg va tji inne, do dai slog ei,
mæn eg va i löun mæ djænta mei.

198. D'æ laitt o veær av sleik drikkarsladje,
so må han tji drittje ain ainast dadje;
eg må tji drittje, ti eg æ kåt,
dai sai forællo mei lydje då.

* * *

199. Dai tægte dæ, eg for djænta suytte,
de va for hæsten eg fro mi buytte;
dai tægte, eg suytte for djænta då,
mæn de va hæsten eg trega på.

200. O nær eg tjeme po tjyrtjebattjen,
so spyrr dai, kvæ sum aige blattjen;
do svarar eg, sum eg va i draum:
eg[1] aige blattjen, eg[2] hell i taum.
[1]) den [2]) sum

Lauvd. s. 24.

201. Han læst(?) tji gå, han var av dai bæste,
mæn de va geute sum stuyre hæste;
so sætte han nosei ænde i ʃjuy,
o so rai han av nei soyle duy.

Var. Ross s. 137; Lauvd. s. 24:
Den litle Guten mæ den roude Vesten,
Men dæ var Gut, som kund' styra Hesten:
Han sette Nose si end' i Sky,
So reid han av i eit Söyledy.

202. Nu vi eg baisle min lisle meuse,
dæn eg hev fyste, dæn stænde eute;
fyst eg heve lagt baisle på,
so vait han intje, kor han ska gå.

203. Rætt så, sa geuten, satt at i battjen,
nu loyp han ʃjavstuyrt, den lisle[1] blattjen;
nu tek han av po ai galei lai,
de va fulla bette du laglegt rai.

[1]) Lauvd. s. 24; Landst. s. 779,5: vesle.

Polemiserande stev.

Nidvisor med stevform — stev vid stevjestrider — lögn ock förtal — en stevjekamp.

204—206.

Å Rygnesta dær æ alli gama,
dai sprigge i smottu o stande kaga;
han må kåme dær, ko hædj han ve,
so sprigg dai i smottu o djoyme se.

Rygnesta-djæntun æ små o snille,
Flatlands-djæntun æ store o djille,
Gare-djæntun æ sum greuve tre,
kvæ fan kann tittje sovṇori veæṇt?

Å Rygnesta dær æ magge drændje,
o svårte klæi so hav dai fendje;
dær æ tji ko ain sum æ raik,
seia æ da svaikadda adde dai hai.

207—210

I Homme gagg djæntun po stolt o steive,
da sai, da Oveinaggan kann tji leike;
dai hav Oveinaggan ti ait vrak,
for dai sai, dær djegg tji ain kåte kar.

I Oveinagg æ mi po glae o kåte,
i Homme gagge dai suytte o gråte,
i Homme æ dai po blaitje o blå,
for dai teure o dompe væl, nær da få.

207—210.

Hær oppætte hev vuor so mangge,
d'æ snært(?) dai luyte i værke gangge;
dai æ oppætte po titt o trått,
o dai vi beit okko, kor dai få.

Dai gangge sute um okko ljuge,
dai tal um sættjen i Oveinangg breuke,
dai sai, mi æ tji sum anna fokk,
d'æ sum mi si veære u fjællgaro.

211—226

O Roysland æ nu so fottjetykt,
o store heus o so tætt bebygt;
slæte åkra osso flate vödde
o ligge nunde da håge fjödde.

Dær æ bygt euti adde kroka,
i eur o stain o tykke moa;
o jau fokk so æ dær i mængdeveis,
o mædjetne æ dai fro gåmo tei.

Fottje æ nu sum han kann vænte,
dær æ mangge sum gangge slændje;
jau dai slændje åre po inn o eut
osso halle tungga po glatt o mjeuk.

D'æ vont o kåme for ain eutjænde,
po adde veis var han eutfjæmde;
an fær tji gangge antel eut æll inn,
for han vare snåde av reik o rigg.

Fyst han djendje dær itte teuno,
dai katje i gåso o pikka i reuto,
dai katje i gåso o mystra feint
osso breuke tjæpten på adde veis.

Dai sum sku kåme po daires tugge,
da få nog po gamle o ugge;
fyste dai få de inni tjæpten sin,
so kann de var mytji av indjentigg.

211—226

Dai maine de, dai æ so graie,
snaut eg tittje dai æ sum aire;
dær æ magge likka(?) o magt aitt lag,
o dær djendje alli an staute kar.

Dai sum sværaste hev vilt vṇori,
Olav Moe, sum hev ori bṇori,
o Svæn Pålstug halle seg au so slemm,
men Olav Moe æ konselen.

I Moe æ tji nṇoko koggesale,
dær æ han född, de aige han ʃjave,
han staukar ʃjave o stæller te
o målar væddjin o roti mæ.

Ska de nu veære sum ori djendje,
i da aine kronæ dær djeitei stænde,
o kveile o dassheus i kvær sei kro,
mæn mitt å tili må Olav bo.

Dær tittje han æ feint o bleive,
an tar tji gagge eut o dreite;
han tar tji ryttje se for nṇoko tigg,
han hev bundi djeitei mæ ʃjærven sinn.

Olav Moe æ stutt o treke;
dæ slarveori so ska han bære,
att fokk må liddje mæ ai euro,
for han slændje euti so magg ai nott.

O koss d'æ laga, o koss de vare,
i Pålstug have dai same ore,
for Svæn han tittjest nu leiten veære,
mæn flæskeʃjigkun han lættvint beære.

Svæn han æ nu so vaik o rṇoten,
mæn tjæpten hev han so go sum nṇokon,
Svæn han talar, o Pål han lær,
o roytje o spuytte o vi veære svær.

211—226.

Han site pekar o lær at aire,
o tjem tji i hug, han æ ʃjav so klaine;
han breukar tjæpten po adde veis,
um han site ʃjave liksum ai leik.

Han æ so tjænnlig, kor han site,
nu hev han fendje an kaffebite(?),
nu hev de fari (de vite hans?),
for han drikke kaffe so stærkt han kann.

* * *

227. Du sum æ nu so stør i ørei,
du kann luyt boye deg itte jørei;
stør i ørei o rå i tal
de smakar værre hæll eusalta mat.

Sista raden hos Landst. s. 743,3.

228. Dæn lisle djænta va stør i ørei,
hu aig tji garen, lagt mindre jørei,
hu aig tji krattjen, hu site på,
o treu sleik ai slorv æ tji snar o få.

Var. från övre Telemarken, Moe s. 132:
Du tar 'kje væra så stor i Ori,
Du eig 'kje Huse, du eig 'kje Jori,
Du eig 'kje Krakjen du site på,
Tru sliken Slarv va kje snar å få.

229. Gud tröst o bærre dei arme tugga,
eg vil de brann po i lever[1] o lugga;
Gud tröst o bærre ditt arme tal,
o de må du tredje itte dænne dag.

[1]) leiv

230. Stort kann eg tale, stort kann eg tjuyte,
um eg for de djegg i ei euvuyre;
eg kann tjuyte mæ store ør,
um de brænn i jarta mei alltfor vont.

231. D'æ fåfægt yte sit korn po gagli[1],
hu vi tji sittje po dinom vagli;
d'æ fåfægt yte[2] dæn ros po meg,
de nyttar[3] intji, ⌊eg ser po deg[4].

[1]) Meddelat: gali; samme meddelare som stev 13 var.

Lauvd. s. 21 har:

[2]) öyda [3]) munar [4]) det segj'eg deg, vilket naturligtvis är det enda, som lemnar mening.

232. Deu sum æ nu so fin an fiske,
du ha lændje seia kunne vare djipte;
mæn kor du fiska o for framm,
so leika alli djæntun deg ait grand.

233. Sleike geuta, so vi mi skufsa,
sum flaggre o freie o aig tji buksa;
sleike geuta sku tji slæpp inn,
sum aig tji nappen i væsten sinn.

Landst. s. 771,6.

234. Summe geuta dai æ so nautne,
dai struyk seg upp o vi veære staute;
fyst dai æ djipte, do få da ʃjå,
for do luyte tjæriggan föa få.

235. Summe geuta dai æ so laie,
mi kann tji slæppe dai, ko mi saie,
mi kann tji slæppe, mi màge te,
o mi må ti dompe, um mi alli ve.

236. O sume drændje mæ freiigg fare,
de tjem væl dæn dag, dai for de må svare;
de tjem væl dæn dag, de tjem væl dæn tei,
dai vil have eusagde orei sei.

237. Dai sai, att drændjin dai æ so laga,
att narre djæntun tittj dai so gama;
dai kunne saie, sum dai hav roynt,
mæn dai få væl loyn, fyst dai hav doytt.

238. Alli suyte o alli lægte,
de æ tji skamlegt [o gagge djænte;[1]
mi kaste seutei po drændjin hæn,
for d'æ dai sum væll, att mi djænto djegg.[2]

Var.: [1]) gagg lægge djænte
[2]) for hær æ dai sum vi, att mi djænto djegg.

Var. Landst. 743,1:
Å inki syte og inki vente,
ded er ingja skam gange lengi gente;
ded kvittar eit um eg einsmal geng,
og seinste kem der vel einkvan sleng.

239. Du tar alli so storlegt blæntje,
de samar alli so rigg ai djænte;
du fær alli nuokon garegeut,
for dai lause karan hav ʃjæmt deg eut.

240. Summe djænto dai æ so steuvne,
dai æ so lætte o få po treunæ;
fyst drændjin saie bar, de æ satt,
dai kåm tji ihug, dær æ lygn iblant.

241. Djæntun dai kunne hudjen slændje,
so dai huglæddje tji nuokon drægge;
nai, dai hev indjen i jarta tjær,
mæn an slarvehuge ti nuoko kvær.

242. D'æ leiti sæte, um djæntun luove,
um nuokle dadje kann hudjen duove;
dæn djæntehudjen æ sum vair o vind:
dæn fort tjem, mæn snart forsvinn.

243. Treu po djæntun må indjen djere,
de sum han djekk itte ain slaipe vege;
treu po djæntun o de dai sai,
de æ sum han djekk itte ain vege slaip.

244. Djæntun dai æ po ardje o slemme,
o narre djer dai so magg ain drægge;
maggain sleite ait sorgfullt leiv
o ai seut i jarta sei haile tei.

245. Hær æ so imist mæ djæntø hera,
for allstött sku dai so vønde veæra;
æ de ai djænte sum ska veær djill,
so fær hu de øri, hu ska tji veær snill.

246. D'æ fælt, att djæntun kann veær so fjåge,
sum intji vite, kor de av dai kåme;
dai vait intji, kor dai sku sleit sei tei
for o få augø raue o tjinnei kveit.

247. Vi nu djænta mei for mi ljuge
o djev sin huge ti an anne geute,
do ska hu tredje, att hu laug,
o att hu lofte si for mi braut.

248. Djænta mei hu æ stolt o steive,
hu treur, hu ska meg i nøsei vreie;
hu treur, att hudjen stænd sum an straum,
mæn hu fær væl ʃjå, hu æ altfyr laus.

249. Ko maine deu, fyst dæn dadjen tjeme,
att kvær ska få de, sum han æ være;
main intji deu, du fær sveie seurt,
for du heve volt mi so mytji seut.

250. Jau vist kåme dai ti luyte sveie,
sum annast natteure vi sunde reive;
jau vist kåme dai ti sveie seurt,
sum annast natteure vi ʃjæmme eut.

251. Deu sum hev mi so sårt bedröva,
eg vil, du låg dö ne for mine föta;
du sum hev bedröva mitt kåte leiv,
eg vil, du låg dö ne for føtø mei.

252. Seut o harme ska hera bleive,
o haile ættei ska for de sveie;
tjött o blø de forsakar ai,
de ska betalast mæ jartemain.

253. Dai sum [tæntjer ti hökste[1] sprigge,
dai kann luyt noye seg mæ dai rigge;
dai sum tæntjer ti take tak,
dai kann luyt noye seg mæ ait vrak.

[1]) tægte så håkt ti

254. Mi vi'tje veære dai lægg ti træggsel,
mæn mi vi djev dai an jammerslæggsel;
mi vi djev dai ai jarteseut,
sum knapt i uggdømen djegg eutø.

Var. från övre Telemarken, Moe s. 130:
Eg skå 'kje være Gutan te Trængsel,
Men eg skå gji dem et Hjartens Længsel;
Nær eg hæv sulla mæ dem ei Ti,
Så kan di taka dem kven som vi.

255. Staute djæntu o fljøte geuta
dai vi mi sættje po håge neuta,
dai vi mi sættje po håge tind,
de sku dai have for grailaitjen sin.

Var. Moe s. 136 från Ombli:
Di ska 'kje ha anna te Nistemat
Ell söte Kjysser å Fanjetak.

256. Eg hev tji jårt de, mæn tægt de lændji,
att eg vi eurøe dikkos staute kvendi;
nu vi eg pröve o leddje vinn
o sættje ai eurø i hudjen dinn.

257. Dai tarv nu alli po nakkan riste,
for dikkos djænte dæn sku dai misse;
da sku dai daglegt for augø fjå,
mæn po jørin sku da dai alli få.

Var. Landst. s. 772,12:

Du tar no inki på nakkin riste
fer den vesle genta, som du skal misse;
ded skal eg gera i trass fer deg,
du blir no aller slik kar som eg.

258. Du tar alli po krullan riste,
dæn feine djænta dæn ska du misse;
du tar alli riste po krullan dei,
for nu ska du misse dei djænte fein.

Var. Fedraheimen 1885:

Du kann no aldri på Krullami(?) rista
di staute Gjente, ho skal du missa,
du skal ho høyra, men aldri få,
og du skal ho dagleg for Auga sjå.

259. Du tar alli po hærun skake,
du æ tji av nuoko adelsslage;
du tar alli slå sossi stort,
du æ tji av nuoko adelsfokk.

Jfr Landst. s. 772,11 r. 1 (rästen skiljaktig):

Du tar no inki på herdo skaka.

260. Po de eg kvæe må dai tji hoyre,
mæn i dikkos jarta dær kann de roynest,
mæn dai hev euro i hudjen tjænt,
for mitt vedkommande æ de ʃjæmt.

261. Eg hev tji kåm hær po dænne måte,
att eg vi take geuto ifrå de;
eg æ tji kåmen po dætte veis,
att eg vi take ifrå di geuto dei.

262. Nuoko jarte-euro tar du alli have,
for djænta dei vi eg alli take;
de hev tji kåme i tagko hæll sinn,
att eg vi take tjærasten dinn.

263. Intji for de att eg vill æ have,
nai de ʃjer alli i dæsse dadje;
intji for de att eg vi æ få,
mæn eg tωtt so gama o djerast å.

264—265.

Sume luska o sume laita,
o sume smeure ti me mæ tjaiva;
dai flaug po meg sum ulven grå,
so att eg måtte hailt eut po dynna[1] gå.[2]
[1]) döra?

Du veiemuynt[3] o du braie truyne,
vi du me av eut å teunæ fuye,
vi du fuye me eut o inn,
ska du få blåmåla ryddjen din.

Var. Landst. s. 764,7—8:
[2]) men keive-slagid agtar inki eg,
fer ded er rygg, som orkar, og bein, som ber.
[3]) vide nos

Enligt apokryfisk berättelse i Fedraheimen 1879, nr 53 diktade av Torsten Brekka, då han för stöld skulle springa gatlopp vid Selljords kyrka för ett par mansåldrar sedan.

266. Hær æ nu atte dai djæntun fjωra,
for tvæ æ staute, o tvæ æ ljωte,
ai æ snöttjotte, o ai æ fæl,
o tvæ æ ʃjeutje ti djipte seg.

267. De va ain sæligg, sum kunna tji tene
de sum ⌊han feurta(??) sei djænte veæne;[1]
de va ain sæligg po lat o dau,
sum kunna ʃjå på, att hu lai nau.
[1]) Landst. s. 728,21: du turfte, du gente vene,

268. I Stavenæs dær æ svalin lagge,
mæ måla tjista o skrini magge;
eg vuyrar intji rikdomen din,
bar Ketil Knutsson va vori min.

Från Bykle, samma meddelare som stev 13 var.

269. Æ eg stidde, dai sai eg suyter;
mæn æ eg kåte, æ eg uvuyren;
eg vait nu alli, koss eg ska fare framm
for o veær tinoyes for adde mann.

Stud. Viseb. s. 200:
Å sit eg still, segja dei eg syter,
og er eg kåte, dei dæ fortryter;
å kosso tru eg sku fara fram,
so eg fyr folke kunn gange an?

270. Fan i hælvite ska eg lære,
dærsum han kaddar meg mammons træle;
dærsum han kaddar meg mammons træl,
so ska eg dreæp an, kor fan eg fær.

271. Gud tröst o bære min arme hæriqg,
sum heve fendje so vond ai tjærigg;
Gud tröst o bære min arme mann,
de æ intji tjærigg, mæn peure fan.

272. Eg hev ai djænte, hu æ so ljote,
eg tar tji möte hænne po an skoge,
hoynepatta o jaitelær,
treu nuokon styggare djævel fær?

273. Eg tæntjte tji, du so klaint meg treuddi,
o att sleik lygn innei meg beuddi;
fe du so klain ai treu hev ti meg,
so vi eg spyrdje, koss d'æ me deg.

274. Ko vi du svare, um eg deg speuri?
Talar du sannhait, so eg må treu di?
Hæll hev du sætt deg i hausæ de,
du vi luove o ljuge o narre meg.

* * *

275. Dai geuta, sum djegg um okko lydje,
mi sku snart pladdje um tjæpten nuyte;
dai ljugartjæptan mi dotte ni,
o de mæ nuoko sum hændje(?) ai bil.

276. O hæj av nola o hæj av sunna,
o addesamman ha meg på tugga;
en får tji kåmme en gar forbi,
utta dei ha meg uppå tugga si.

Från Bykle, samme meddelare som stev 13, var.

277. Lat dai ljuge o tjæpten reive,
de var for håkt ti himmels kleive;
de doyver seutei sum dugg for sol:
store stokka få harde hugg.

278. No luyt eg pröve o gagge stidde
o ʃjå, um ljugaran kan vare kvitte;
sume ljuge o sume le,
o sume sai, ko dæn nar eg æ.

279. Nu hav dai lydje po meg so mytji,
nu hav dai buor meg so vitt eutivi;
fyst dai hav lydje, ti dai æ lai,
so vi eg dai spyrdje: kunn da tji mai?

280. Fro lygn o last æ de vont seg vare,
eg vait tji, koss han ska hælste fare;
ska han saie, sum sannhait æ,
hæll ska han teie o tuole dæ?

281. Dai laste po meg slög o ardje,
dai tægte de, dai sill meg narre;
stoyge meura o fæsnigg krigg,
dai sku ʃjav var såra, for dai kåm inn.

282. Dai sum sei tei o mæ lydjei dreive,
samvittighaitei ska kåm ti sveie;
kor dai sneu si, få dai tje fre,
for samvittighaitei kann tji ljugast ne.

283. Aitt maistarbræv, um de kostar mytji,
for dai hav sætt eut um meg slik lydji,
de sku dai få, o de æ dai vær,
de ska vare aitt deulegt maistarbræv.

284. Sossi gagge dai po meg ljuge,
aitt kalligt tal sai dai eg ska breuke;
sossi gagge dai fro heus ti heus
o forbanna seg på, att dai måg treu.

285. Slödje o slemme so vi mi veære,
mæn ljuge o luove vi mi tji djere;
eg vi tji luov antell de æll hei,
so æ du intji bundei i hudjæ dei.

286. Hev du leiti av röω fendje,
so ska eg våge, de var tje lændje;
for var du leika av nuoko kvær,
so ska eg våge, du röω fær.

287. Hær æ so magge sum djegg o lydje,
mæn lydjen aigogg seg framm sku syne;
for dai sum breukar lydjen so jamt,
dai sku vist aigogg var veisa framm.

* * *

Djænta.

288—298

Nu vi eg deg spyrdje, mein geute feine,
tittje du intji synlig, eg aismal sveive?
Nu æ eg alli i tagkω dei,
mæn du vait, eg liver ai sördjeleiv.

Geuten.

Du talar sömlegt o vi deg blæntje,
mæn de æ leiti eg po deg tæntje;
du tala eulajlegt, eg tala graitt,
so kann du deg glæe, att du få nai.

288—298.

Djænta.

Seul du veære leiksum du talar,
du mätte have ai stainhart jarta;
de kann nokk hænde eg gali for,
mæn du betalar for mytji vont.

Geuten.

De kann nokk hænde, eg æ for hare,
betalar djer eg allstött mæ same;
dæn sum æ stolte o breukar spott,
han kann alli vænte seg nuoko gott.

Djænta.

Ja ha du bare bedjev i teie
o intji breuka de brænneveine;
mæn de breuka du allt mai o mai,
allti du saiste fekk djer meg brai.

Geuten.

Ja brænneveini so mi tisætti(?)
eg treur vist natteuren va de reætti;
hav takk for teuren, for du va grai,
mæn hæretti djer mi de alli mai.

Djænta.

Du sa tjælighaitei, att dæn deg naga,
lausaktighaitei va dæn sum plaga;
eg leika deg, o du helt av meg,
mæn do eg va eutʃjæmt, straukk du dinn væg.

Geuten.

Ja smaitj' o tale de kann du djere,
mæn juge trør eg tji du bedjeve;
du æ sum djævlen, de vait du ʃjav,
o du blandar sannhait o lygn ihop.

288—298.

Djænta.

Ja de æ vont, att du meg vi sveitje,
for eg fær mitt, ska tji du få veidje;
eg vi ha mitt o i dætte vår,
hælla ska du kronarbaislönen få.

Geuten.

Eg vi tji lægge mæ dæ daile,
eg vi av o ʃjå ti mei djænte graie;
eg vi tji lægge daile mæ deg,
eg vi av o ʃjå, kor mei djænte fær.

Djænta.

Ha eg alli po armen ledji,
eg ha vuor frei for bo seut o tredji;
ha eg alli kåm i hass fagg,
eg ha tji luyt svarma mi sossi fram.

Möte

(se dessutom isynnerhet steven 70—75, 77, 79).

299. Lat dai dændje o lat dai treuge,
for tjöpstafreiigg kann mi tji breuke;
for dæn, sum ska tene, hev indjo tei
o tale mæ dai, mæ solei ʃjein.

300. Um netan luyt mi uppe veære,
for teure po buyens veis kann mi tji djere;
um dagan hav mi slætt indjo tei,
mi kann alli teure po buyens veis.

301. I morgo luyt mi i arbai drage,
mæn um netan aige mi okko ʃjave;
um netan luyte mi teure hera,
for um dagan have mi anna djera.

302. Aitt bil um kvælle ko kann de drage,
nai haile netan so [luyt mi have[1];
aitt bil um kvælle de drege tje,
o nai haile netan so må de te.

[1]) må de vare;

303. Ai ai ai, kosse ska eg fare,
intji fær eg suove, intji kann eg vake!
Mæn i kvæll, fyst klokka hu æ nu nei,
so vi eg raise av ti djænta mei.

304. So lagge vege sum eg må daske,
so må eg veære po lætt o raske[1];
so lagge vege sum eg må gå
for o finne djænta po grai o snjål.

[1]) so må eg have po stav o taske;

305. Stundum ree o stundum djendje,
o friske kvælla ha djæntunn fendje;
stundum ree[1] o stundum røtt
o so ⌊våga leivi[2] so magg ai nøtt.

Var. v. 1—2:
O titt o trått hev eg ti di djendje,
o alli nai hev eg av di fendje;

Lauvd. II, s. 28:
[1]) gjengje
[2]) vassat fossan

Var. Landst. s. 757,2:
Å sumtid stråndad og sumtid gengid,
og vågad livid fer vene kvende;
og sumtid stråndad og sumtid rott,
og vågad livid så mang ei nott.

306. Ska eg finne mei djænte snjåle,
so må eg raise neti mæ ånæ;
eg kann hæ finne po tei minutt,
d'æ hågt o have ain veg so stutt.

307. D'æ so hågt have djænta å gare,
stutt må han steige å håglegt(?) fare;
d'æ hågt å hav æ so neære se,
so fær han steige, so stutt han ve.

308. D'æ gott o hav æ å same gare,
⌊so att han jamlegt mæ hæ fær[1] tale;
fyste um dagan ti glåpe på,
o um netan æ de ti suove hjå.

[1]) for nær han vi, kann han mæ hæ

309. Djænta mei æ tji lægge burte,
hæll eg kann finn æ i kola myrkræ;
djænta mei æ tji lægg ifrå,
hæll eg kann hæ pode hoyre o ʃjå.

310. Laudagskvælle må du tji kåme,
for eg æ ræde, dai kunne ʃjå de;
mæn frædagskvælle ko tei du vi,
d'æ belarkvælle for kvæ sum vi.

311. Dæn lisle geuten han ba gukvælla:
»Mei lisle djænte, koss hev du stælla,
koss hev du stælla for fuyren dinn,
va de tj' i kvæll, du vi slæpp hø inn?»

312. Mei lisle djænte, kåm skrai av løka,
nu hev eg røpa, ti eg æ trota;
mei lisle djænte, slæpp du meg inn,
de snjør o dreive n'iv hatten minn.

313. Dæn lisle geuten po heurei pikka,
o saiste stilt han si innum kligka;
han tøk upp krøtjen mæ næv æ sei,
o so ba'n gukvælla ti djænta sei[1].

[1]) o upp i kveila ti djænta sei.

314. Magt aitt kvæll hev eg euti raggla
o buori djænta mei jamt i tagka;
magt aitt kvæll o so magg ai nøtt
hev eg tala mæ hæ, mei djænte fljøt.

315. Fyst han tjeme, minn geute veæne,
inn ska han kome, um de va å leine;
fyst han tjeme, minn geute kåt,
d'æ sum heurejænne vuor smeur i tådj.

316. Fyst dai kåm, okkos geute reætte,
do sveive heurei i djendjø leætte;

fyst dai kåm, so mi intji ve,
hall intji krøkan, so halle me.

Landst. 748,11:
Og keme gutanne kons dei rette,
då svive dynnan i hengsli lette;
dei tar 'ki meir hell som blåse på,
så springe sterkaste låsann frå.

317. Då eg hoyr, han po dynnei sprætte,
jau då eurøa de so mitt jarta,
då eurøa de so mitt sinn,
mæn eg tøri slætt intji slæpp ø inn.

318. Då eg vakna, då laut eg smeile,
då stø an røpa, minn geute feine;
då eg vakna, då laut eg le,
for då stø han røpa, dæn eg ha tjær.

319. Djænta låg inni kveila sukka,
då hoyr hu ain eutfor veddjen husta;
han mystra lågt o han plystra fint:
»Slipp nu inn an leiten, snill djænta mei».

320. Euti såg hu sin snjåle drægge:
»Hav upp, hav upp o droy intji lægge!»
Hu læste upp låsen: »O viddu inn,
hær æ ain[1] fyrre, snill geuten minn».

[1]) aire

321. Då djænta lampa um kvællen tænti,
mæ stråla hælsigg hu geuten sænti;
dai stråla viska so blitt dai ør:
i kvæll hev sændjei mei rumm for tvø.

322. Eg låg o vakti, eg fekk tji suove,
eg vænta geuten, att han si kåme;
han luova hall mi po armen sinn,
hær æ fjørta dage, si eg slæpt hø inn.

323. På lofte djænta hu låg i tagka,
hu totte geuten po heurei bagka;
so rais hu upp o vill slæpp hø inn,
mæn då hu såg te, va de indjentigg.

Lauvd. II, s. 22.

324. I stabburssvali dær hev han smudje,
o stilt seg inn ti sei djænte fljøte;
dær låg han teura, ti dadjen kåm,
o ti sølei spratt uppå neuten båg.

325. Sum morgøfjönna po himlen tindra,
ain graie geute eutfor döræ dilta;
han glåpte sö, o han glåpte nor,
for han va ræd, att føtje has de forstø.

Jfr nr 75.

326. Djæntun saie: »Nu luyt da raise,
de æ tji mai, hæll da rættje haimte»;
mæn sossi have dai mæ de maint,
da luyt tale teilegt o tæntje saint.

327. Nu luyt mi hælsast, nu fær de ti dage,
i morgø luyt mi i arbai drage;
mei lisle djænte, sitt tji deu o gråt,
slå frå di sordjei, veær leike kåt!

328. Nu dagar hær, nu fær de ti blaitje,
nu æ de tji mai, hæll mi rættje haimte;
nu dagar hær pode brått o fort,
o haimte luyt mi, for de var jøst.

329. Fro kvællæ ligg eg lændje o vakar,
eg væntar på, eg ska hoyr de glamar;
eg suove alli an rølig svimn,
eutta eg hev geuten po armen minn.

330. Um laudagskvællan dai dynnan læse,
mæn hutteteu, eg ska våg han tjeme;
han raikar kriggum, han finne rå,
for dai rævekrøkann dai adde gå.

331. Um dagann djegg han i skodjæ græte,
um netan vi dai han inne læse;
dai læse han inne bare for me,
mæn de kann tji jælpe, fyst mi bụogo ve.

332. Um eg va innafor låsann feire,
so tjem han ette, min geute feine;
um eg eg va innafor låsann fæm,
so tjem han ette, minn staute drægg.

333. Lat dai lukke o lat dai læse,
o lat dai djænta mei fro mi djæte;
lat dai læse o lukke te,
mi finnast nog, fyst mi bụogo ve.

334. Han satt o vænta o vænta lændje:
»De må veære nụoko fan ti kvendi!
Eg kann tji sittje nu lægge hær,
eg luyt eut o ʃjå, kor dæn djænta fær».

335. Eg vait tji nụoko so vont sum vænte,
mæ seut o ụoti o aire tæntje;
stakkars djæntu, sum vænte luyt,
dai hoyr vist um netan, fyst vinden tuyt.

336. Dai gamaskvællan[1], sum mi hav halle,
hu sai de sjåv hu forgloymer alle[2];
dai gamaskvællan[1], sum mi hav haft,
dai gloymer tji djænta, de hev hu sakt.

[2]) dai sai djænta, hu gloymer alli

Fedrah. 1881, nr 40:
[1]) Løyndekvellanne
[2]) han sa de ʃjav, at han gloym' dei alli;

337. D'æ tji so farlegt, sum magge saie,
halle lag mæ ai snjål o graie;
de æ nu intji, sum magge treu,
att dær æ tji moydum i djænta fljot.

338. Vi du hælse mei djænte kåte,
eg kann tji mæ hænn i loyne sụove;
vi du hælse mei djænte grai,
hær æ so kvællmyrkt, so hålt, so slaipt.

339. O de måg da hælse mei djænte graie,
att eg alli tjeme um kvællo maire;
o de måg da hælse mei djænte ve,
att eg alli tjeme um kvællo ne.

340. Mei lisle djænte, vi du meg luye,
vi du meg av eut i löo fuye?
Kåm fuy at löen aitt leiti bil,
du må raise inn atte, nær du vi.

341. Dæn fyste gogg hu slipp mi inneunde,
jarta pikka, o tårin runne,
jarta pikka, o tåren rann,
o i jarta kåm hu væl alt for lagt.

342. Dæn fyste gogg eg po armen veilti,
jarta pikka, munnen smeilti;
dæn fyste gogg eg po armen låg,
va de sum eæl o aimyrdje kvær dæn trå.

Var. Landst. 741,11:
Den fyrste gång at eg låg på armen,
då var ded liksom eg låg i varmen;
den fyrste gång eg på armen låg,
ded var som elden i kvor einast tråd.

343. Eg va so sæl, att eg seutei tjænte,
o bloi va so de bles o brænte;
hu sụov so stött[1] po minn edjen arm,
att hu djore meg inni mitt jarta varm.

[1]) sött

344. O vi du veære mei loyndums blụoka;
osso eg aisemo mæ deg kann strụoka,
o vi du veære mitt loyndums tigg,
du ska saiste sụove eut po armen minn.

345. Vundrast du på, um eg luyt flaggre?
De må djænta mei au mæ andre.
Um eg flaggrar, dær eg tjem,
de må du djera, kor du æ.

346. Sku dompekvællan lægge vare,
so tjeme moydumen raint ti fare;
sku dompekvællan lægge blei,
so tjem dær tji moydum i kveila mei.

347. Djænta gav mi de skarve luove,
eg måtte strjenke hæ neve skruove;
so kåm eg av mot aitt leiti duyr,
de va loi o blaut sum ai mosemuyr.

348. Bil å bil de vi mi flaggre,
de må djænta mei au mæ andre;
flaggre kvællan fro tei ti tolv,
bare mi hav moydumen i beholl.

349. Ha du tjænt æ, o ha du sett æ?
Ai ai ai, hu va grai um netan!
Intji anlist ve ti o glåpe på,
mæn for enbegreipeleg teure hjå.

350. Treu de kunna veære so stor ai vonde,
um eg tog djænta mei inn i fandje?
Treu de kunna veære so stor ai skomm,
um eg let djænta mei få aigogg?

351. Eg ha tott gama, o mæ hæ struoka,
mæn eg vait so væl, att hu æ forluova;
eg ha tott so gama struoka mæ hæ,
mæn eg vait so væl, hu forluova æ.

352. Jau, de æ gama o mæ dai struoka,
o addrehælst fyst dai æ forluova;
de æ de gamaste sum eg vait,
o då addrehælst fyst han æ ti mais.

353. Eg vill, att kveila ha kunna tala
o dörretjinni[1] dei kunne svara;
eg ha vilt, att kveila ha kunne sakt meg frei
bå for fantestyttje o hørerei.

[1]) kveilestoppan (invandrat).

354. Dæn stöste synd, sum eg hev mæ hæ dredje,
de æ, att eg aisemadde mæ hæ hev ledje;
dæn stöste synd, sum eg mæ hæ draiv,
dæ æ, att eg aisemadde mæ hæ svaiv.

355. Dær fuyer harm, o dær fuyer tredje,
fyst han mæ djænta hev skamlegt ledje;
dær fuyer harm, o dær fuyer seut,
fyst han mæ djænta hev ʃjæmt si eut.

356. Ai ai ai, dær fuyer tredje,
so nær ainanne sum mi hev ledje;
ai ai ai, dær fuyer seut,
so staut ai djænte infor jarta beur.

357. Kann du minnast dæn aine gondjei,
du vil hav æra, eg seull hav skommei?
Ha eg då tji var bete hæll deu,
so hav mi buogo var ʃjæmde eut.

Den älskades utseende ock egenskaper

(»idealet»).

(Se dessutom isynnerhet steven 96, 97, 99—101, 103—109.)

358. Um adde djæntu støg i ai leine,
fyst dai ⌊ljøte, seia[1] dai feine,
um adde djæntu støg i ai ra[2],
so vist eg væl, kvæ[3] eg vi ha.

Moe Skr. II, s. 136:

[1]) grove å så

[2]) ja, om dei sto så uti eit Ra,

Landst. s. 771,4:

[3]) hokken

359. Nu hev eg vụori i adde dala
o skoa djæntun i adde gara;
nu hev eg vụori po aust o væst,
nu vait eg væl, kvæ eg leikar bæst.

Lauvd. II, s. 22.

360. Um eg mätte blei eutitte haile dalen,
so vist eg væl, kvæ eg vidde have;
um eg mätte blei pode upp o eut,
so finn eg indjen, sum æ sum deu.

361. Du vitt o braitt må i værdei raise,
for du finne matjen ti dæn eg maine;
nai matjen æ nu vist ʃjælla ʃjå
mæ so raue tjinn o augø so blå.

362. Eg hev ai djænte, hu æ so feine,
att sølei må tji på hænne ʃjeine;
kriŋg augø[1] æ hu po rau o kvit,
d'æ tji for smågeuta kåme dit.

[1]) Landst. s. 740,4: vangann

Var. 3—4:

kriŋg augø æ hu po rau o blå,
att sølei må tji ʃjeine po hænne då.

Stud. visebog s. 200:

heudann dei er som föykemjöll,
som venast sole ho renn å fjöll.

363. Eg vait ai moy eunde huyriŋghætte,
so veæn sum sølei i leiei sprætte;
de finst tji feinar i sö hæll nør,
nai um du laitar den haile jør.

364. Eg hev ai djænte, hu æ so feine,
sum morgøsølei po neuten ʃjeine;
hu finst tji feinar i dætte land
frå Vardeheuse ti Kristiansand.

Var. de två sista raderna som i föreg. stev.

365. O alli hev eg sleik djænta funne,
o alli hev hu meg i suyne runne;
eg hev alli sleik djænta sett[1],
sum æ so ve o so snjål o nætt.

Landst. s. 777,17.

Var.: [1]) o alli hev eg nuoko i hudjen sætt,

366. Eg vait ai moy, hu æ fager skoda,
mæ jøsblå augø o tjinn sum røsa,
mæ fagrast måle av dai eg såg,
o sum sylv so kliŋgar de veæne mål.

367. Djænta mei hu æ ve o vænlig,
o kor eg ser hæ, æ hu leike tjænleg;
fyst hu tjem so i stova inn,
de luyser laŋt frå hænnes blome tjinn.

Var. Landst. s. 739,2:
Eg veit ei gjente, hon er så venleg,
og hor eg ser 'a, så er ho kensleg,
og hor eg ser 'a, så er hon blid,
eg tenkir plent det blir genta mi.

368. Dær beur ai djænte uppeunde fjælle,
[hær finst tji matjen i[1] præstedjælle;
veænt æ hu vaksei o dana væl,
o lykkelig æ han, den sum hæ fær.

[1]) hu spelar basen for

369. O so veænt aitt lag o so fein ain fakte,
hu djegg so rølegt, so stoygt, so sakte;
jau, dai måg kåme mæ kvæ dai ve,
so vait eg djænta mei tapar tje.

370. So fein an fakte, so grai an slændje,
eg tjænner djænta mei, kor hu djendje;
bare eg tek inn å håndei dei,
so kann eg tjænne deg, djænta mei.

371. Snjål i ørei o grai ti tala,
so æ hu laga, dæn eg vi have;
snjål i ørei o vokstren fein,
so æ hu laga, snill djænta mei.

Var. 3—4 Landst. s. 776,8:
snjål i ordi å fakte-greid,
så må du tru, att han var ki leid.

372. Djænta mei hu æ rund o snille,
eg fær hæ intji, eg æ for rigge,
for de att eg æ so rigg av stand,
jau, de æ værre hæll haite fan.

373. Den lisle djænta, eg hev mi eutkora,
hu stænd i dynna, sum hu va måla;
hu æ so ve, hu æ rar o se,
hu æ lissum solei, hu dalar ne.

Jfr med andra raden nr 155, samma rad.

374. Gø ti teure o gø ti tale,
gø ti heuve o gø ti hjale
vi du finne dæn djænta fein,
du luyt laite væl euti stoylelei.

375. Eg hev ai djænte leitei o nætte,
o dær æ hudjen minn altfor stærke;
eg hev ai djænte leitei o ve,
o dær æ hudjen minn lagde ne.

376. Du tar meg alli for djænta snaie,
for æ hu leitei, so æ hu graie;
du tar meg alli for djænta snjå,
for æ hu leitei, so æ hu snjål.

377. Eg vi tji hav nuoko lagg o store,
dai klæe oysle o so i romæ;
mæn eg vi have ain leiten o veæn,
so eg tar tji fjæmmast, um fok tjem inn.

378. Dæsse drændjinn var alli vuyre,
sum stande bare eutfor dynnø luye,
mæn okkos drændje dai kåme inn
mæ spænne po hatten o' lættje krigg.

379. Mi vi tji hav nuoko vønde geuta,
mi æ so ræde o vare treuga;
nai eg vi ha meg ain snille mann,
for vønde mænna æ værr hæll fan.

380. Geuten minn han æ nyss oppvaksen,
han finst tji feinare po tjyrtjebattjen;
han finst tji feinare po dænne jor,
inneunde klåre himmel o blagke sol.

Lauvd. II, s. 23.

381. Mæ fillut hatte o gåmål væste,
so djegg han klæd, dæn eg leikar bæste;
mæ gamle bukso o grimme sko,
jau, so djegg han klæde, min geute fljot.

382. Veænt æ han vaksen, ⌊veænt æ[1] han klæde,
indjen å gare, sum han æ ræde;
veænt æ han vaksen, ⌊staut[2] fær han framm,
o indjen på garæ, sum ⌈rædar[3] han.

[1]) staut djegg
[2]) vitt
[3]) treugar

383. Han æ so tittdjegd, mein geute snjåle,
att teune vare plænt kolende svårte;
han æ so tittdjegd, mein geute fljøt,
att grase i teunæ de fær tji grø.

384. Leike i natteuræ måg dai veære,
gott vit o treuhait kann glæe djeve;
stoyg i ørei, i kunnskap gø
vill eg hu seull veære, mei djænte fljøt.

Stark ock trofast kärlek.

385. Stærke heurei o bjönnelåsa:
alli ko ain sum dær ein kann kåme;
stærke heurei o bjönnetjinn:
alli ko ain sum dær kann kåm inn.

386. Innafor jarta æ låsan stoyge:
dæn sum fyste tjeme, var alli gloymde;
han var alli gloymde i nuoko tigg,
dæn sum fyste tjeme i hudjen inn.

387. Innafor jarta æ låsan stoyge:
alli ko ai sum dæn upp kann loyse;
innafor jarta æ låsan spænt
alli ko ai sum kann loyse dæn.

388. Innafor jarta o vestre lenæ
dær æ hu djoymde, mei djænte veæne;
dær æ hu djoymde o tjem tji ifrå,
so lændje jarta pikkar o slår.

389. Alli ko deu hev dæn vedjen funni,
sum beær ti jartas inderste grunde;
alli ko deu hev dæn vedjen lært
sum beære ti jarta, minn geute tjær.

390. Fyste på leistun so æ du skreiva
inni mitt jarta, sum du var leima;
nai, dær djendje deu tji euto,
for du stænd uppskreiva mæ jarteblo.

391. Dæn eg hev huglagt eg alli gloymer,
so lændje bløi i årun stroymer;
o so lændji jarta i bringga slær,
eg alli gloymer mei djænte tjær.

392. Um eg var so gåmål, eg alli hoyrer,
mei staute djænte eg alli gloymer;
um eg var so gåmål, eg alli ser,
so gloymer eg alli mei djænte ve.

393. Djænta mei kann eg intji gloyme,
so lændje eg djer po ser o hoyrer;
djænta mei gloymer alli eg,
so lændje bløi æ varmt i meg.

394. Koss kann du tæntje, eg kann deg gloyme,
so væl sum du æ i mitt jarta djoymde!
Deg gloymer eg alli po dænne jør,
for du sit i jarta mei sum aï søl.

395. For deu var gloymde, ska jarta stiddne,
augø sku briste o tjinnei bleikne;
for deu var gloymde, mei djænte fein,
fyrri ska de sprigge mitt ugge leiv.

396. De æ væl vønt, att du vare gloymde,
du æ for treudjei i jarta djoymde;
so lændje sum eg ser himlens søl,
gloymer eg alli mei djænte fljøt.

397. Eg heve luova mei djænte graie,
att mi sku fuyast at evighaitæ,
att mi sku fuyast i møt o mæ,
o slætt alli ʃjiljast, for dauen tjem.

398. Ko haile dadjen att eg deg gloymer,
de brænn sum eæl, fyst eg måle hoyrer;
ko heile dadjen att eg fær rø,
for du ligg po jarta sum eæl o glø.

399. Du æ dæn ainaste eg fær tji gloyme,
sum teiast luyt eg um deg droyme;
du æ dæn ainaste i dætte leiv
sum eg allstött djoymer i jarta mei.

400. Alli dage forbei meg djendje,
eutta du titt i mitt minne rænne;
d'æ naut eg hoyrer, att klokka slær,
eutta eg tæntjer på deg, mei djænte tjær.

401. Dai augo kann eg nu alli gloyme,
for sol o måne tottest eg gloyme;
koss de seg heve, eg alli vait,
mæn eg hev ain hug, so d'æ stiggligbait.

Var.: Landst. s. 731, strof 4 i visan »Signe Mogen» (uppgives av L. ej ha sitt ursprung från bondfolket):

Dei augo kan eg no aller glöyme,
båd sol og måne dei tottes göyme;
hos ded no hev seg, eg inki veit,
eg hev ein hug, som är steggleg heit.

402. Du laikar jamlegt kriggum mitt minni,
i daglegt tal o i nattedrömme;
kvær tei o teima, kvært klokkeslag
du laikar i jarta ti saiste dag.

403. Geuten minn han æ intji gloymde[1],
kvær onno nott luyt eg um han droyme;
nai, koss kann eg gloyme minn geute fljot,
sum helt mi po armen so magg ai nott.

[1]) Djænta mei kann eg intji gloyme,

404. So magg ai gogg hev eg droymt um veive,
sum ska fuye mi djenum leive,
sum ska fuye på byldjo blå
osso jælpe te[1], fyst de laitar på.

[1]) o va jælpelaust,

405. Eg tæntjer trått, eg vi deg gloyme,
mæn kvær ai nøtt luyt eg um deg droyme;
i draumø ser eg grailaitjen dinn,
de veisar, att du hev hudjen minn.

406. Um netan ligg eg o um hæ droymer,
for eg tittje de, att eg hæ hoyrer;
eg tøtt, eg såg hæ o ha hæ hoyrt:
fyst eg si te o ʃjå, so ha eg dæ droymt.

407. Um netan ligg eg o um deg droymer,
de veæne måle ditt eg allstött hoyrer;
i draumø ser eg grailaitjen dinn,
de veisar, att du hev hudjen minn.

408. Eg tæntjer på deg po saint o teilegt,
eg tittjest ʃjå deg, du stænd so bleilegt;
eg ser so jamlegt ditt staute lag,
eg droymer um deg po nøtt o dag.

409. Alli hoyr' an o alli ʃjå an
o alli mai fær eg tale på an;
i draumø ser eg an magg ai nøtt,
han hev kåme o trösta meg, hev eg tøtt.

410. Nu vi eg læddje meg ti o droyme
um djænta mei, sum eg kann tji gloyme;
mæ deg i tagkø eg somnar inn,
for jamt du laikar i hudjen minn.

411. Du sveiv i tagkø mei, kor eg fare,
i svimne tittj eg, du mæ meg talar;
hær finst tji ai uppå dænne jør,
sum hev fægsla hudjen minn så sum deu.

412. Gukvælla, djænta mei, takk for seinast!
Jau, innu tittj eg, du æ dæn graiast;
gukvælla, djænta mei, ve o blei,
du svaive jammaste i tagkø mei.

Moe, s. 135:

Go Kvæl du Fyren min, aa Tak for seinast,
aa jamlik synes eg du æ greiast;
i Haardag-Tier aa Kjorkelak
saa synes eg Fyren min speller bas.

413. Magt ait kvæl hev eg deg i tagka
o jamt o stött du i hudjen vagka,
magg ain tantje umriggar meg,
mæn jammast sveiv han do krigg um deg.

414. I jartebotne dær vi mi djoymast
o alli mai uppo jorinn gloymast;
tæntje på kvoraire bo nott o dag,
so dær aitei kann var sækteskap.

415. På jartebotné dær må du veære,
o de æ nuoko du tar tji tredje;
dær må du liddje, mei djænte fljot,
allt ti eg hev doyt o æ lagd i jor.

Var.: I jartebotnæ dær må du liddje,
ti eg æ dö o lagd i tjeiste;

416. Tjærlighaitei hev vuori lændji,
o jarta mitt, jau, de hev hu fendji;
jarta mitt, jau, de hev hu fått,
o jau, de fekk hu, mæ eg va ait bån.

417. Fyrr eg kunna mei djænte bedjeve,
nai, fyrre kunna eg bedjeve eæte;
fyrr eg kunna bedjeve mei djænte fein,
o nai, fyrre kåm eg ti liddje leik.

418. Eg beær deg treudjei euti mei tagka
kvær dag, ti jarta tji lægge bagkar;
o leivi såg eg lissum ain laik,
fyst eg tægte de, du meg alli svaik.

419. Minn veæne geute o minn graie kare,
du æ dæn ainaste eg vi have;
du djendje alli u jarta mei,
so lændje eg heve ʃjæl o leiv.

420. Kor eg færast, hæll kor eg vaŋkar,
de same treufaste jarta baŋkar;
eg æ i dag, sum eg va i går,
eg æ at åre lissum i år.

421. Djænta luova, hu mi seull veære;
hu sa, hu kunna tji meg bedjeve;
hu vidde have meg, koss de djekk,
osso våge på, ko leiv hu fekk.

422. Ugg o aisemo eg hera djendje,
o taŋkan teiast ti deg seg vænde;
koss eg vi taŋkan mei vænde o sneu,
dæn sum jammast beur dær, jau, de æ deu.

423. De måg da hælse mei graie djænte,
att eg ska alli på aire tæntje;
de måg da hælse mei djænte ve,
hu tar tji beær nuoko seut for me.

424. D'æ gott o hav si an treudjen veæne,
sum kann han treudjen i jarta beære;
mæn finne dæn de æ intji veist,
eg hev tj ko ai, de æ djænta mei.

425. For eg deg ælskar, o deu meg leikar,
treuskap ti danen, so ska de bleive:
att mi sku ælskast i okko tei
osso veære treugne, ti mi æ leik.

426. Eg kann tji vite, koss de hev djendje,
mitt haile jarta, de hev hu fendje;
eg kann tji vite, ko tei de va,
mæn de aukar loynlegt kvært jarteslag.

427. Jarta mitt vi eg intji dele,
nai, du ska få de, minn geute veæne;
du ska få de so hailt sum —,
de tregar du intji, de vågar eg.

428. Mæ deg mæ seia må leivi josne,
o framteisdagan vill glalegt fljote;
på treu o tjærlighait leivi byggt
osso på armen dinn suove tryggt.

429. For vi du treudjen ti ændes vare,
so fær eg rolighait, kor eg fare;
for vi du treudjen ti ændes blei,
so fær eg rolighait mitt haile leiv.

430. Ti deg eg må meg væl sneu o vænde,
ska eg få tröst i mitt jarta tjænne;
alli æ de ko deu mitt veiv
sum eg trur kann tröste mitt tugge leiv.

431. De, sum kan glæe i leivi djeve,
æ att dai kann treudjei kvar aire veære,
fortæljast allt pode sött o seurt
o treuhait veise, ti dai ånde eut.

432. Ait treufast jarta æ vont o finna,
o sæl æ dæn, sum ait sleikt kann vinna;
for dæn, sum intji ait treufast vann,
dæn rætte hugnaen alli fann.

433. Inni mitt jarta dær æ du djoymde,
so lændje eg liver, var du tji gloymde;
du me hev luova de same au,
treu de æ ko döen, sum fjil okko tvau?

434. Eg hev ai eutkora iblant so magge,
d'æ ai sum djendje frammum dai andre;
eg hev ai eutkora i dætta leiv,
sum sveive jammaste i tagko mei.

435. Koss kann eg hudjen fro djæntun vænde,
sum va dæn treugnaste eg lær o tjænne;
for ska eg tale av jarta raint,
so stænd hu i hudjæ sum nummer ain.

436. So ve ai djænte vi eg huglægge
o alli tatji i jarta slæppe;
tjærlighaitei hev stoygt ingrøt,
for mei vidd hu veære, de sa hu ʃjav.

437. Dæn aine hudjen dæn aire tjöver,
mæn reætte hudjen i jarta höver;
fyst hudjen dæn æ av reætte slag,
fær du alli fre antel nøtt hæll dag.

438. Hudjen minn dæn kann eg tji tvigga,
so lændji jarta mitt slær i brigga;
um sølei vare so rau sum blø,
so bedjev eg alli mei djænte fljøt.

439. Eg leikar deg, o minn hudje brinne,
ja, inst i jarta eg kann de tjænne;
sku intji mi tvau få kåm ihøp,
so fær eg alli po jørin rø.

440. Hudjen fuyer mi, kor eg fære,
o djænta jamt eg i tagkø beære;
hu sveiv i tagkø mei myrkt o jøst,
nai, eg fær alli gloyme mei djænta fljøt.

441. Eg hev huglagt ai laus o snjåle,
so alli aire i hudjen kåme;
eg heve huglagt ai laus o fljøt,
sum eg alli gloymer på dænne jør.

442. Eg heve huglagt o tetj tji an atte,
ti ai stænd hudjen minn framm for adde;
dær stænd han nøtt, o dær stænd han dag,
kanʃji allt ti eg æ lagd i grav.

443. Ti jøse dadjen so hav mi strụoka,
mæn ændo hev intji hudjen dụova;
nai, han dụovar alli po dænne jør,
før hu ligg po jarta mei sum ai glø.

444. Hudjen minn stænde sum an lodje,
for tjærlighait hev innpå meg brụoti;
hudjen minn brænn sum eæl o glø,
o de hev hu volt mi, mei djænte fljøt.

445. Um hudjen minn tar eg alli kvæø,
dæn seig sum sølei ne po dai veæne;
um hudjen minn kvæ eg alli hågt,
for den æ hjå djænta mæ angø blå.

446. Hudjen fuyer mi, kor eg fære,
o genten jamt eg i tagkø bære;
han sveiv i tagkø mei myrkt o jøst,
i værdin gloymer eg alli hø.

447. Hudjen minn, jau, dæn hev du stụoli,
eg fær so leiti um netan sụove;
eg tæntjer på deg teilegt o saint,
o deu hev hudjen minn, de æ graitt.

448. Fyst eg upp av minn svimne stænde,
d'æ deu sum fyst i mitt minne rænne;
fyst eg somnar hæll vaknar av svimn,
so æ de deu sum laikar i hudjen minn.

449. Koss ska eg djære for o hudjen vænde?
Han i meg hait lissum ellen brænne.
Koss ska eg djære for o hudjen sneu,
sum eg hev so hait ti minn staute geut?

450. Dæn tjærlighait eg hev te di fendje,
dæn hev so jeupt i mitt jarta djendje;
dæn tjærlighait eg hav fendje ti de,
dæn æ so stør, hu forfuyer me.

Var. Fedrah. 1881, nr 40:
Dæn kjærligheit, eg hev te o fengji,
ho æ so stor, ho tek alli Endi;

451. Eg po deg tæntjer, eg um deg talar,
i aire tittj eg so leiti gama;
fyst du æ tji mæ meg, mei djænte grai,
tittje eg alli gama i nuoko mai.

452. Du tæntjer kanʃji, de kann tji vare,
att de æ beurte um tvo tri dage;
du tæntjer kanʃje, eg hev deg gloymt,
mæn og hev deg inni mitt jarta djoymt.

Var.: Landst. s. 737,12.
Moe s. 129:
Den snaale Guten eg kan kje glöime,
han vi eg onde mit Hjarte jöime;
du tænkjer væl, at eg hæv Ein glömt,
men eg hæv en saart i mit Hjarte jömt.

453. De mi hav tala, må stoylegt stande,
so satt sum værdei vi tji forgagge;
de mi hav tala, må stoylegt stå,
so satt sum værdei må tji forgå.

454. Or fro jarta ti jarta djendje,
i tjærlaik tala hev anna klæmme(?);
att de æ mainigg euti ditt tal,
de bæste tjænner eg po meg ʃjav.

455. Mei lisle djænte, måg orei stande,
o vi du halle dai löfte magge?
Vi du minnast, ko du hev sagt?
for Geud æ vitni, sum hæmnar att.

456. Eg vi tale sannhait mæ so grai ai djænte,
eg kann tji sannhait av lygnin vænte;
eg vi tale sannhait o alli mai,
vi aire ljuge, so kunne dai.

457. De eg hev luova, de kann eg halle,
mæn eg vi intji mei djænte narre;
vi du meg narre, so kann du nog,
mæn so fær du alli i jarta ro.

458. Mæ deg eg alli vi lygnei brenke,
du må veær trygg, eg vi veær dinn gente,
att eg æ dinn o att den æ minn,
o so alstött fuyast i dette leiv.

459. Dætte sai'an, minn gente snille:
»Alli ko döen ska okko ſjilje.»
Dætte sai'an, minn staute kar:
»Alli ko döen ſjil okko at.»

460. Orei mei dai sku alli klikke,
so satt sum genten minn vi seg djipte;
orei mei dai sku stande stoygt,
so satt sum genten minn intji doyr.

461. De mi hav tala, må stoylegt stande,
so satt sum værdei vi tji forgangge;
de mi hav tala, må stoylegt stå,
so satt sum værdei vi tji forgå.

462. Oja, oja, å du tryggt kann suove,
fer tvo so ska eg alli luove;
koss kunna du kåme po de
o tittje, att eg ha luova tvæ.

463. Dæn fyste gondjei eg mæ djænta tala,
då tægte eg, de kunna tji vare;
då eg ha tala mæ hæ ait or,
då va de dæn stautaste sum eg såg.

464. So magg ai grai eg po fandjæ hev tetje,
mæn alli ko ai eg i jarta heve;
so magg ai grai o so magg ai fljot,
mæn alli ko ai sum eg tjem ihug.

465. Dæn, sum vi veære mei staute djænte,
ti hinne vi eg minn hudje vænde;
i jarta mei æ ait ụopi rom,
o dær vi eg djoyme mei djænte fljøt.

466. Visste den, koss eg deg leika,
alli po jørin den vidd meg sveika;
visste du, koss eg leika deg,
alli po jørin so svaik du meg.

467. Eg la ti spyrdje, um hu tjærlaik åtte,
so tjærlaiksfull sum hu po meg glåpti;
hu la ti smeile, sa tji ait ør,
for hu tægte visst, att eg bæ forstø.

468. Mei lisle djænte, d'æ deg eg maine,
eg ha skult tala mæ deg ålaine,
eg ha skult tala mæ deg i loynd,
du sum æ so djeupt inni jarta djoymd.

469. Hudjen minn bind eg intji lægge,
eg vi deg spyrdje, um du vi veær mei djænte;
vi du meg lụove, du vi veær de veiv
sum ska meg fuye i mitt haile leiv?

470. »Nu vi eg djeve de upp mei mainigg;
eg vait, du lægtar o få ai graiigg.»
O ja, visst lægtar eg, geuten minn,
for du sveiv so jamlegt i hudjen minn.

471. Æ de so te, att du vi meg have,
so æ hær mei hond på att de ska vare,
so ska eg tji tale mæ aire mai.
Kann du likai lụove, so æ du grai.

472. Eg vi deg fortældje, mei djænte tjære,
um de, sum meg so på jarta liddje;
nu vi eg saie de baint o graitt
osso alli dyldje for nụoko mai.

473. Tjærlighait hev eg te di fendji,
lændje i tagko mei hev du djendji;
de hev eg tægt pode titt o trätt,
att so ve ai djænte eg vidde få.

474. I minn hudje laikar so magge tagka,
eg hoyrer mæst, koss mitt jarta bagka;
fyst eg tæntjer på djænta mei,
do laikar hu jamlegt i hudjæ mei.

475. De hev eg tægt adde mei dage:
dæn eg hev huglagt, dæn vi eg have;
de hev eg tægt haile mei tei:
dær seull suove ai ve uppå armæ mei.

476. Ha du tjænt de, koss de æ laga,
fyst eg ser aigaren ti mitt jarta?
Ha du tjænt de, koss de kann blei,
fyst eg ser aigaren ti jarta mei?

Var.: Kosse treu nu, att eg blai laga,
fyst eg såg aigaren ti mitt jarta?
Dær kåm ain straum i mitt kåte leiv,
do eg såg aigaren ti jarta mei.

477. Um tjærlighaitei o le o spötje
de djere dai, sum intji rætt få pröve;
mæn dæn, sum hev pröva, ko haitt hu æ,
han at hug o tjærlighait alli lær.

478. Ai ai ai, att mitt jarta bagkar,
de væll dæn aine, eg bær i mei tagka;
ai ai ai, att mitt jarta slær.
de væll dæn aine, eg i hudjen bær.

479. De djegg sum gusta idjenum brigga,
fyst geuten djænta i dansen svigga;
o bloi brænn lissum haite glo,
fyst geuten dansar (mæ) sei djænte fljot.

480. Bloi haitt djenum årun brænne,
kvær gogg eg ser deg, mei staute djænte;

nu hev eg fendji ain so veæn,
lat nu ʃjå, kvæ han tak av me.

495. Sætt meg po jarta, so eg må stande
sum ait signete uppå din arme;
mei tjærlighait æ sum döen stærk,
mæ Hærrens lodjei o glöar brænt.

Jfr Salomos Höga Visa 8,6:
Sätt mig såsom ett insegel på ditt järta
ock såsom ett insegel uppå din arm,
ty kärleken är stark såsom döden
ock nitälskan fast såsom hälvetet;
dess glöd är brinnande ock en Härrans låga.

496. Nu hev eg teura mæ hæ so lændji,
o tjærlighait hev eg ti hæ fendji;
nu hev eg teura mæ hæ i loynd,
nu æ de vont, um hu vare gloymd.

497. Dai hav mi stritt euti taumo halli,
bedjeve djænta mei kann eg alli;
dai have halle mi so stritt i band,
mæn bedjeve djænta eg alli kann.

498. Dai grav o spyrdje, kvæ eg vi have,
eg vait nu intji, ko eg ska svare;
eg må nu svare antel seks hæll ʃjau,
dæn eg hev huglagt, dæn tek eg au.

499. Fyst dai vi djænta av mi tvigge,
fyrr måg da ʃjær jarta euto mei brigge;
fyst dai sku saie, att eg hev 'æ mist,
fyrr måg da djer ænde på leivi mitt.

500. So ve ai djænte må eg tji vrake,
fyst eg kann få hæ, luyt eg hæ take;
fyst eg kann få hæ, eg tak 'æ ve
o de mæ glæe o fornoyelse.

501. Fær eg intji dæn eg kann leike,
so vi eg hælle aisemadde sveive;
fær eg intji ai grai o snjål,
so djegg eg svaikadde, ti eg æ grå.

502. Fær eg intji dæn eg leikar bæste,
so tjem eg alli for Valle præste;
fær eg intji dæn eg hev tjær,
so tjem eg alli for præsten hær.

503. I jarta tjem de ti brinne o sveie,
kann eg tji få deg, mei djænte feine;
ja, jarta sveier, tjinnei var blaikt,
kann eg tji få deg, mei djænte grai.

504. Kann eg tji få deg, mei djænte feine,
ait sorgfullt leiv tjem eg ti o sleite;
ain glae dag tjem eg tji ti få,
kann eg tji få deg, mei djænte snjål.

505. Dæn dag ska alli på himlen rænne,
eg mæ ai onno for præsten stænde;
dæn dag ska du tji for augo ſjå,
att eg mæ ai onno for præsten står.

506. Eg vi have mei djænte veæne,
um eg aire dadjen luyt av o tene;
eg vi have mei djænte grai,
for po jorin æ indjo evighait.

507. Dai måge juge, dai måge laste,
eg fær nog djænta, de tar tji haste;
dai måge laste å de dai vi,
me æ ugge buogo, de hastar tji.

508. Jau, eg vi have mei djænte nætte,
for dær æ grailaik, so de kann jælpe;
jau, eg vi have mei djænte ve,
for so var tji teiei ait leiti bil.

509. Fyst eg tittje ʃjave hu æ so graie,
so kann de slætt intji ʃjildje aire.
Eg vi hav'æ, kann eg hæ få;
fyst eg vi hav'æ, kvæ ʃjil de då?

510. Um okkos dage seul luyt var tugge,
po tjærligbait okkos håp mi grunde;
då tryggt mi vandra på livsens væg,
fyst mi riktig ælskast mæ leiv o ʃjæl.

511. Eg ser, att leivi seg så tilagar,
att mi kann bleive kvar annas makar;
farvæl eg sai tji ai treudjei moy,
mæn fæste de stoygare, ti hu doy.

512. Nær eg somnar o nær eg vaknar,
so æ de djænta mei sum eg saknar;
antel d'æ dag æll d'æ myrke nøtt,
so æ de ait sår o sum alli grør.

Var. Landst. s. 737,11:
Og nær eg somnar og nær eg vaknar,
så er ded guten min, som eg saknar,
og nær eg dröymer, så tikje eg,
den fine guten han ⌊kem til meg.[1]

[1]) kem og ligg hjå meg.

513. So magg ai ve uppo armæ halle,
mæn tji ko deg, sum eg gloymer alle;
so magg ai ve o so magg ai fljøt
hev eg sulla mæ pode myrkt o jøst.

Jfr stev 464.

514. Deu æ dæn sum eg i tagka före,
o deu æ dæn sum eg i jarta beære;
deu æ dæn sum eg heve tjær,
o alli forgloymer de, kor eg æ.

515. Innafor jarta dær æ du tjænde,
de røpar po deg, mei staute djænte;

innafor jarta dær må du bø,
allt ti eg æ dö o lagd i jør.

Var. r. 3—4:
O jarte mei djegg alli ifrå,
um eg so livde i teusen år.

516. Um vinden seusar o snjøren fuyke,
sa tjærlighaiten tji dærfor truyte;
hauste tjeme ti kvært ait år,
mæn tjærlighaiten hev allstött vår.

517. Mei veæne djænte eg alli gloymer,
for um eg sụove, eg um æ droymer;
um nøtt o dag æ du leike nær,
mæn bæst eg ser deg, fyst myrkt de æ.

518. Eg gloymer alli dai tjærlig ørei,
for eg æ dö o lagd ne i jørei;
då æ eg noyd ti o gloyme dai,
fyst eg tji po jørin kann tale mai.

519. Eg gloymer alli mei djænte kåte,
so lændje sum eg æ mann ti glåpe;
eg gloymer alli mei djænte fljøt,
so lændje eg æ po dænne jør.

Jfr med de tre sista steven nr 391—399, 403, 405, 410.

520. Eg ska fuye de iv land o åsa
o ive haian, so vitt de blånar;
eg ska fuye de iv land o hav,
ja, um de va ne i dæn svarte grav.

521. Eg vi deg fortældje, mei djænte tjære,
um de sum jammast i tagkø fære:
att eg vi alli ystje me mai
æll o live o doy mæ mei djænte grai.

522. Mei framtei ser eg so jøs o bleie,
fyst eg kann få deg, mei djænte feine;

mei framtei ser eg so glad imøt,
fyst eg kann få deg, mei djænte fljøt.

523. Sæle va eg, de må eg saie,
fyst eg mei leivetei deg må aige;
sæle va eg, de sai eg fritt,
fyst du haile leivi må haite mei.

Jfr med de två sista steven nr 428—29.

524. Eg æ tji vant ti um tjærlaik skreive,
for runt de sveive for tankan meine;
ja, språtji æ alltfor blaikt ti de
o måle færgan å hudjæ mei.

525. So mange minnei eg luyte djoyme,
for de eg alli tjem deg ti gloyme;
da minnei stande so blank o jøs,
fyst eg minnest stevei, du for meg kvø.

526. Koss kann de anna hæll meg eurøe,
fyst du sossi syndje, mein geute fljøte;
att eg deg ælskar, de vait du væl,
o att eg vi deg fuye po livsens væg.

527. Eg djendje o stænde o um deg droymer,
dei ør eg treudjei i jarta djoymer;
for de du hev skreivi o heve sagt,
for de vi eg saie deg mange takk.

Kärlekens natur ock yttringar

— glädje ock sorger — förhoppningar ock minnen — resignation ock likgiltighet.

(Se vidare en del stev i föregående avdelning, t. ex. 477, 479—482. 488 m. fl.)

528. Ko ska eg saie? Eg hev leiti pröva,
ko d'æ av tjærlighait o veær bedröva.
Ko ska eg saie, eg sum æ ugg,
fyst dai sai veær hugsprægd, de æ so tugt?

529. Ko ska eg saie, sum vait so leiti
so væl av glæe sum av tugge teie?
For hev eg leiti av glæe tjænt,
so æ eg ændo mindre av seutin sprægt.

530. Indjen kann saie de[1], for han hev pröva,
ko d'æ av tjærlighait o veær bedröva;
indjen kann saie de[1], for han hev tjænt,
ko d'æ av tjærlighait o veær beklæmt.

[1]) De vait nu indjen

531. Fyste hudjen han i deg tetje,
sum stottjen du ette ånæ reke;
um du intji vi, må du fuye mæ,
dær tjærlighaitsstraumen vi have deg.

532. So haitt æ hudjen, att dæn kann værme,
dæn bløi fær ti i tjinnei brænne;

so haitt æ hudjen lissum an glø,
jau, han væll, eg fær tji i jarta rø.

533. Dai sai, att hudjen kann veær so stærke,
att dæn kann vare ti huvveværke;
dai sai, att hudjen kann veær so haitt,
att de raue tjinnei kann vare blaikt.

534. D'æ sum eg trodde upp i an lodje,
d'æ sum du mærdjen ha fro mi stuole;
d'æ naut eg vaitt, ko eg stænde på,
fyst eg æ inmæ deg, mei djænte snjål.

535. D'æ sum du trodde po ain haite elle,
so sveier jarta mitt mytji værre;
d'æ sum du trodde po ain haite glø,
so sveier jarta mitt dag o nøtt.

536. Um ain eæl inni jarta brænne,
so sveier jarta mitt mytji værre;
um en eælle brænde alli so haitt,
so sveier jarta mitt mytji mai.

537. So magg ain geut eutav ælskug brænne,
so magg ai djænte eutav tjærlaik klæmde;
so magg ain ve o so magg ai grai,
sum vite mist eutav tjærlihait.

538. Koss æ de laga, de so luyt buytast,
att seut o tjærlighait dai luyt fuyast?
Gråt o glæe hev kvar sitt røm,
mæn seut o tjærlighait æ i høp.

539. Sum sveitten fuyer av ellens hite,
so fuyer seutei av tjærlihaitei;
sum sveitten fuyer av ellen haitt,
so fuyer seutei av tjærlihait.

540. For vonde tagka so kann mi troyte,
mæn staute djænta var alli gloymde;
for allt i værdei kann djevast rå,
mæn uggdums tjærlighait aukar på.

Jfr Stud. Viseb. s. 200:
Å alting glöymest no burt med tide,
men aldri glöymest dæ eg hev lidi:
fyr alt i verde kan givast råd,
men ungdoms kjærleike aukar på.

541. Dæn stöste seutei luyt allstött træffe
dæn, sum i leivi hev ælska mæste;
for dæn sum intji hev tjærlihait,
han tar leiti suyte, d'æ satt eg sai.

542. Dai sum æ blaute, luyt jamlegt möte
ai seut, sum kann daires jarta gröte;
mæn han må veære sum stokk o stain,
sum ska tji akte ait jartemain.

Var. r. 3—4:
mæn han må veære hare sum stokk o stain,
dæn sum intji akta sitt jarta mai.

543. Dæn sum djegg kåte, luyt ai gogg stiddne,
dæn sum æ raulaitt, luyt ai gogg bleikne,
o dæn sum ælstjen hev haitt sum glo,
han fær i gravin fyst fre o ro.

544. Dæn sum ska seutei for djæntu beære,
han må nu intji hav mytji[1] djere;
dæn sum ska beære for djæntu seut,
dæn se nu alli ko våkleg eut.

[1]) anna

545. Dær sum du mytji hev mæ hæ struoka,
o dærtimæ att du hev hæ luova,
so kann tji dadjen sitt kvödd få ſjå,
eutta djænta fram i dei tagko kåm.

56. Hudjen dinn du tji burt må djeve,
for tak an atte du kann tji djere;
um du ai djænte dinn huge gav,
vi du bare ræde deg for bedrag.

547. Dai ælskugsdrauman dai æ so söte,
mæn jammast æ dai mæ seuten bötte;
for hev du havt deg ai glaleg stund,
so tjem seutei ive deg dubbelt tugg.

548. Teure mæ djænto de kann mi få,
mæn seut o tredje fuyer ætt å;
teure mæ dai ait leiti bil,
mæn seut o tredje de slippe mi tje.

549. Tjærlighaitei o dæn æ tugge,
o dæn hev ʃjæmt so magg ain ugge;
tjærlighaitei o dæn æ lai,
for dæn dreg i lægden allt mai o mai.

550. Antel æ du av seuten klæmde,
hælles i natteuræ væl eutʃjæmde;
du må vist beær po ai jarteseut,
mæ de du ser sossi synlig eut.

551. Eg vidd, du tjænde mei indre tagka,
eg vidd, du tjænde, koss jarta bagka,
eg vidd, du tjænde mei jarte-euro;
mæn alli vi eg nu de so vont.

552. Sossi sai u nu Hæge Uppsta,
att gommo tjærlighait alli rusta;
sossi sai u nu Hæge Bö,
att gommo tjærlighait rustar tje.

553. Tjærlighaitei æ gama have,
mæn stundum kann dæn væl vonde vare;
tjærlighait æ ain (. ... .?) laik,
for dæn kann deg djere po ʃjeuk o klain.

554. O myrkt o skodde de tyttjest bleive,
fyst du æ burte, mei djænte feine;
mæn fyst du tjem fram fyr augø mei,
æ de sum sølei um såmårs tei.

555. Eg tittje ʃjönnune at mi smeile,
fyst eg ser atte mei djænte feine;
eg tittje, de smeiler allt de eg ser,
fyst eg ser atte mei djænte ve.

556. Fyst eg ser æ, so luyt eg smeile,
eg vi mi låge upp i[1] ai kveile;
eg tittje de, ⌊att d'æ indjen tigg[2],
for[3] hu meg tek uppo armen sinn.

[1]) de vælle de mi låg på
[2]) æ iv adde tigg [3]) fyst

557. De hev i hudjen, fyst eg fær ʃjå deg,
o jamt eg ystjer, att eg må få deg;
de hev i hudjen, o bløi brænn,
fyst eg ser deg po vedjen djegg.

558. De æ so jarta i brigga bagkar,
kvar gogg du laikar i minne tagkar;
de æ sum bløe i årø brann,
kvar ainast gogg du i minne rann.

Från Bygland. Jfr nr 474, 478.

559. Fyst eg hoyrer mei djænte talar,
eg tøtt, de sogg po i fjödd o dala;
fyst eg hoyrer mei djænte kvæ,
eg tøtt, de sogg po i ve o tre.

Jfr Landst. s. 778,18.

560. Eg tjænner glæen ti jarta stroymer,
kvær gogg eg måle ti djæntun hoyrer,
o bløi varmt djenum årun rænn,
so d'æ naut, eg vait eg po jørin djegg.

561. Eg tjænner hudjen stænd sum ain straume
nai, sum æ pode ve o staute;
all jordisk sent fær sum skodd fyr vind,
fyst hu meg tek uppo armen sinn.

562. De bæste djænta hu kann mi luove,
Æ att eg må po armen suove;
all jordisk sent fær sum dugg fyr vind,
fyst du meg tek inni famnen dinn.

563. So myrke neta, fyst solei svinne,
so josna de, fyst eg djænta finne;
so myrke neta for dadjen rann,
so josna de, fyst eg djænta fann.

564. Fyste djænta hu i meg tetje,
i kvær dæn le de i mi kreke;
nai, all dæn reikdum i værdin veid
kann meg intji glæe mot djænta mei.

565. Eg seul indjen sta kåm ti lægte,
fyst du va mæ meg, mei staute djænte;
eg tittje leivi so bleilegt ær,
fyst eg de stundum po armen fær.

566. D'æ sæle stunde o glae teime,
fyst eg hav deg innmæ mei seia;
dæn stöste glæe, sum leivi gav,
de æ o fjå deg på kåt o gla.

567. Fyst du æ mæ meg, do æ de gama.
do fær eg fre i mitt ugge jarta;
fyst du æ raiste, minn geute fein,
de aveier o brænner i jarta mei.

568. O vegre mæ deg de æ en glæe,
mæn fjiljast mæ deg de æ en svee;
ti vegr inmæ deg mei djænte fljot,
do kann eg få glæe o fjælero.

569. Dæn fyste gondjei eg mæ deg tala,
de va so de jøsna i jeupe dala;
de va sånn kraft i dei øra dei,
de tøg meg inn i ait draumeleiv.

Från Bygland; jfr nr 463.

570. Titt um kvællen eg tæntjer på deg,
o titt i drauman eg tyttjest ʃjå deg;
eg tyttjest ʃjå deg so jøs o veæn,
sum fyste gondjen du åt meg ʃjen.

Från Bygland.

571. Eg hev sleik eurø po kvödd o daga,
de heve vuorti mi ti ai plaga;
eg hev sleik eurø, fær indjen fre,
for eg fær svalle ai stund mæ de.

572. Eg ha vuorti plaga av tugge stunde,
ha eg tji tröst i ørei dei funni;
ain glae teime ha eg tji havt,
ha eg tji fendji tröst i de du ha sagt.

573. Mitt arme jarta i leivi hoppa,
fyst eg ser djænta i store flokka;
eg æ so ræd, dær kann veære ain,
sum kann tak hæ av mi, mei djænte grai.

574. O tjærlighaiti hu æ tje ʃjæmti,
dæn ha såra so magg ei djænte,
o dæn ha såra so magg ei möy,
ja, suyt o gråte allti dei döy.

Samme meddelare som stev 13 var.

575. For stærke huge djev jarteklæmme,
o sött o seurt inmæ seia stænde;
um han hev tjærlaik so hait sum glø,
ser han seut o glæe mæ seia stå.

576. De kann du hoyre å mei harmestæmme,
eg beær i jarta ain vønde klemme;

de kann du hoyre å mitt harmemål,
att eg beær i jarta ait uopi sår.

577. Nu æ du synlig, nu æ du blaitje,
nu æ du hugsprægde, de kann eg saie;
du æ hugsprægde, de ser eg væl,
for jamlegt um dagan sit du o græt.

578. Augo loga o oyro hoyre,
o bloi hait djenum årun stroymde;
dæn vo eg vann hev[1] sei vissa misst,
mæn att du æ hugsprægde, de vait eg vist.

[1]) korrumperat: d'æ vont fyst han heve

579. Eg æ so hugsprægde, sum eg kann vare,
eg hev hær alli ain glae dage;
eg æ hugsprægde, de æ so vont,
eg tåler tji gautjens vænaste jo.

Var. r. 1—2:
Eg æ so hugsprægde, eg kann tji tåle
o hoyre gautjen, fyst dæn sit djele;

580. Store hugværke dæn æ vonde,
dæn ligg po jarta mei sum ain gloe;
fyst mæ tredje o so mæ seut,
dæn tjem væl alli fro jarta eut.

581. Tjærlighaitei kann jarta tvigge,
de få dai pröve bo reike o rigge;
ja, tjærlighaitei dæn klæmmer hart,
dæn sum får tjænne å reætte slag.

582. Tjærlihaitsseutei kann jarta tvigge,
dæn få dai pröve po reike o rigge;
dæn tetje hovu o brigga mæ,
o stautaste djæntun få tjænne de.

583. Eg vi du tjænde de i ain teime
o innfor brigga, ko vont de sveie[1];

eg vi du tjænde de i ain dag,
so ha du sagt: »ai ai, for vønt de va».

[1]) so sa du: »ai ai, for vønt de sveie»;

584. Av tjærlighait kann han var forstuyra,
ti han kann kåm i ai stør euvuyra;
han kann var forstuyra av tjærlighait,
so att han alli vite fær atte mai.[1]

[1]) Var. Fedrah. 1881, nr 40:
so han kjem seg alli på Jori mei.

Jfr Landst. s. 741,3:
Aa kærlegheita hon ger forstyrad,
og sume slær seg reint i uvyrda;
eg hev ki prövad, men höyr dei sei,
af kærlegheit kan en gjönne döy.

585. Koss æ de laga, mei djænte veæne,
eg tittj so harmelegt, fyst du kvæe;
koss æ de laga, mei djænte grai,
æ du so sårt beklæmt eutav tjærlighait?

586. Eg hev ai seut o ain loyndumstredje,
d'æ titt i leuneveis eg heve ledje;
eg hev a ain tredje o so ai seut,
de titt i leuneveis eg æ so ʃjeuk.

587. Du stænde mæ meg um jøse daga,
um netan tittj eg du mæ meg talar;
ja, solais æ de mæ tjærlighait,
dæn maggain heve jårt ʃjeuk o blaik.

588. Nær eg sovnar o nær eg vaknar,
so æ de ait sår o sum alli battnar;
fyst eg vaknar po svimnæ mei,
so æ huvdejårei våt som seil(?).

Jfr nr 512.

589. Um netan ligg eg o um an droymer,
um dagan fær eg hø alli gloyme;

fyst eg vaknar po svimnæ mei,
so æ huvdejårei våt sum seil.

590. Eg ser po deg, du æ hugsprægde,
for tårin jamlegt i svimne rænne;
ja, fyst du vaknar på svimnæ dei,
so æ hovdejårei våt sum seil.

591. Æ eg aismo, sit eg o græte
o ystjer titt, du ha vuor inmæ meg;
o dætte vait du, att eg djer trått,
o diffyr græt eg so magg ai tår.

592. Vundrast du på, um eg djendje stidde,
so ve ai djænte innfor jarta liddje?
Vundrast du på, um eg djendje steur,
fyst so ve ai djænte innfor jarta beur?

593. Fyst eg ser atte mei djænte feine,
so pedjynder jarta mitt ti o sveie;
fyst eg ser atte mei djænte snjål,
so fær de ti sveie mitt jartesår.

Stud. Viseb. s. 199.

594. Hudjen meg ikrigg brigga klæmmer,
o jarta sukkar, sveier o brænner;
bare for ai, jau, ai ainast ai,
so kann eg meg alli få glæe mai.

595. Jarta mitt d'æ uppfyllt av tagka,
de rinne ive po adde kanta;
so sit eg inne mæ sorgfullt sind,
o fær alli tale mæ tjærasten minn.

596. De sum i jarta hev vittna so lændji,
de hev nu allt ai bedjyndigg fendji;
dai tugge dagan hev djendji inn,
sum hav vittna so lændji i hudjen minn.

597. Eg lær, mæn alli eg lær av jarta,
for jarta mitt du hev uppsarja;
eg ha mæst tænjt de, du ha de gåt,
for eg sit o glåper po deg so trått.

598. O vønt i huvi o ʃjeuk for bringa,
tjærlighaitssorri(g) d'æ de sum tvingga;
o vønt i huvde o bringa mæ,
d'æ tjærlighaitsorri(g) sum tviggar meg.

Samma meddelare som nr 13 var.

599. Møir mei spyrr meg, um eg va ʃjeuke,
mæ de eg sat so stött o steure;
eg svara de, eg ha fendje vønt,
mæn de va tjærlighaitei sum va for tugg.

600. Jau vist tjem de ti vare knækka,
ai sår i jarta de tjem ti svækka;
jau vist tjem de ti var ai seut,
ai sår i jarta mei de gav deu.

601. Jø, hær æ tagkar o hær æ lægsler,
o hær æ nøg eutav tjærlaikstjænsler;
de sum djere i leivi so magg ai seut,
æ ait nai for ja o ain tveil for treu.

602. Dæn seutei tittj eg æ tygste beære,
dæn sum luyt loynt inni jarta veære;
dæn seut æ tygste, sum indjen ser
o alli for mænneʃjen fram seg ter.

603. Sku tagkan mei vare eutum intje,
so vare jarta mitt sum stål o flinte;
ska tagkan mei ti ændes blei,
so var jarta mitt sum stål so steivt.

604. Eg stø o glåpti, mæ sølei glade,
do såg eg væl, att du hudjen hae;
eg stø o glåpti, eg stø o gret,
o eg stø o suyte for ai so ve.

605. Do eg såg hæ atte mæ tjyrtja,
de stundum jøsna o stundum myrkna;
do eg såg hu va leike ve,
do tridde der tåre fro augø ne.[1]

[1]) eg bleikna o falma ti jørin ne.

Var. Stud. Viseb. s. 199:
Og då eg såg han der att mæ kyrkja,
dæ var so dæ ljosna og so dæ myrkna:
og då eg såg han var lika staut,
dæ var so eg seig nid i jorde blaut.

606. Dætte tægt eg alli mæ same,
att du seul heudjen ifro mi take;
de volde de, du va snål o grai,
eg gåd tji at, for de va for saint.

607. Alli dage, fyst sølei tjeme,
eutta eg site ainsta o græte;
alli dage, fyst upp eg rais,
eutta eg tæntjer po djænta mei.

* * *

608. Bånehudjen jau dæn æ tugge,
dæn hev bedredje so magg ain ugge;
bånehudjen jau dæn æ lai,
for han dreg i lægden allt mai o mai.

609. Undrast du på, um eg stidde djendje?
Eg va fæmta år, do eg blai hugsprægde.
Undrast du på, um eg stidde går?
Eg va tji ko fæmta æll sæksta år.

610. Tjærlighait hev eg fendje pröva
si fro dæn dag eg va konformera;
tjærlighait hev eg pröva sårt
allt si fro dæn dag eg va fjørten år.

611. Eg va for ugge o leiti framtægte,
de du tala, de treudd eg plænte;
o de du hev tala te me då,
de hev vollt me ait jartesår.

612. De ha vụor bete o var lagd i tjeiste
æll fyste hugleddje o seia miste;
eg vidde hælle, eg i gravin låg,
æll få ai seut, mæ eg va ait bån.

613. Eg vidde hælle i dauen blunde
æll få ai seut, mæ eg va so ugge;
eg vidde hælle i dauen doy
æll få ai seut, sum var alli gloymd.

614. Do bånehudjen minn dæn blai brụoten,
o seia la eg tji hug ti nụokon;
do bånehudjen minn brụoten blai,
seia la eg tji hug ti nụokon mai.

615. Bånehudjen hev sprundje sprandje,
nu æ de desame, kvæ eg tek i fandje;
eg kann flaggre mæ ai o kvær,
mæn eg leikar klainaste dæn eg fær.

616. Eg kann tji vite, koss de æ laga:
i jarta jamt ai euro luyt eg hava;
de va vont, do eg kåme laut,
mæ eg va ugg o ha hudjen blaut.

617. Mitt ugge jarta de hev ai ʃjeutje,
o adde glæen minn dæn æ burte;
adde glæen minn burte æ,
indjen po jorin sum tröstar meg.

618. So glae kann eg hær alli vare
av tjærlihait ette dænne dage;
so glae var eg hær alli mai,
si bånehudjen minn heve raist.

619. Ja, de va synd um ain ugge geute
o veær so galen ai moy forgeude;
d'æ sum når tre du vi plante i snjø:
de ligg snart po mortjei mæ turka røt.

620. Ain glåpandes hug eg ti hæ hev fendji,
ain laikandes lyst, sum tek alli ænde;
jau, de va vønt, mæ eg va ait bån,
fyst eg visste væl, eg kunna hæ tji få.

621. Deifor gagge mi sossi rugle,
d'æ graie djæntu sum okko fuye;
de æ nuoko sum adde vait,
de æ uggdumens dårleghait.

622. Dæn fyste geuten eg fekk i hudjen
va ugg å leiten o alltfor treudjen;
de ligg sum gløen po jarta mei,
ska nu geuten suyte sei haile tei.

623. Fyst du fekk tjænne, koss de va laga,
du vi tji såre mitt ugge jarta;
fyst du æ raiste, minn geute fein,
de sveier o brænner i jarta mei.

* * *

624. Eg håpar glæen o atte træffe,
dær sum eg fær dæn eg leika bæste;
eg håpar, lykka spritt att po lei,
fyst eg tjem at haimen ti geutæ mei.

625. Dæn lisle djænta hu fællte tåre,
do hu at haimen ti geuten glåpti;
do kåm dær tåre po raue tjinn:
»Dæn haimen vare væl aigogg minn!»

626. Eg hev ain lægte, eg loynlegt beære,
sum æ so stærk, att eg stundum græte;

de lættar leivi, djer glæen rain,
fyst eg tæntjer po deg, minn framteishaim[1].

[1]) mei djænte grai.

627. Nu falmar måli, nu blaiknar tjinnei,
nu kåm dai atte dai gamle minnei;
nu falmar måli o tjinnei au,
då eg såg hæ atte mei djænte staut.

628. Eg tjoyre aigogg ette vedjen bare,
de va fyste gondjei eg mæ deg fekk tale;
do tala eg mæ deg dai fyste ǫr,
do fekk du væl i mitt jarta rǫm.

629. Fro dæn tei hev du i mei tagkǫ djendje,
de veisar de, du hev minn hudje fendje;
fro dæn tei laikar du i tagkǫ mei,
for mei vi du veære dei haile tei.

630. Do eg såg atte, dær mi ha djendji,
tǫtt eg so vǫnt, att eg gret so lændji;
do eg såg att, dær mi djekk o stǫ,
do tridda tårin allt ne po jǫr.

Stud. Viseb. s. 199.

631. Fyst eg ser atte, dær mi hav vụori,
de æ sum jarta mitt va sunde skụori;
fyst eg ser atte, dær mi va i fjǫr,
d'æ so att næsten jarta mitt sprikk i tvǫ.

632. Kor eg eutivi haian glåpar,
so hev eg sulla mei djænte kåte;
kor eg eutivi haian ser,
dær hev eg sulla mei djænte ve.

Var.: O d'æ so vǫnt uti haian glåpe,
dær han djegg o sullar minn gute kåte;
d'æ so vǫnt uti haian ʃjå,
dær han djegg o sullar minn gute kåt.

Samme meddelare som stev 13 var.

633. Dær hev eg sulla, dær hev eg sveve,
dær hev eg tapa minn uggdumsglæe;
de minnar atte mæ sorg o seut,
dær uggdumsglæen æ sleiten eut.

634. Eg vi, de va i ai bok uppskreiva,
for kvar dæn gogg mi hav sitt o röa,
for kvar dæn vændigg, sum mi hav jårt
fro uggdums glæe ti sorg o gråt.

* * *

635. Leivi josna, sum hudjen kolna,
nu mai av stort o av djillt eg vona;
do djænteælstjen minn lagde leik,
do lætt vart leivi, sum tynjde sleik.

636. Du kann treu, de svalnar, fyst tårin renne[1],
do kann eg seutei i jarta stæmme[2];
fyst tårin renne po stött o stritt,
då fær eg fre inni jarta mitt.

[1]) stroyme, [2]) gloyme;

637. Nu hev eg sta eut dæn streiei hare,
nu hav dai josna mei framteisdage;
nu hev eg sta eut dæn hare strei,
nu hav dai josna sum sol i lei.

638. Do eg såg, hu mæ aire tala,
do duova hudjen minn plænt mæ sama;
do eg såg, hu mæ aire slogg,
do duova hudjen minn mæ aigogg[1].

[1]) ettehond.

639. Stundum æ de po ʃjeutje o gråte,
sum han alli mai si kunn vare kåte;
mæn de um seg vænder mæ ai leitei tei,
so han naut ser seut i sitt haile leiv.

640. Lagge teure eg sit o grønar,
mæn tittje ʃjav, de so leiti munar;
fyst eg hev siti ait leiti bil,
so var jarta fyllt av seut o tvil.

641. O så bedröva kann eg tji vara
av tjærlighait ætte dænne dage;
o så bedröva var eg tje mai
av tjærlighait ætte dænne dag.

Samme meddelare som stev 13 var.

642. O suyt o gråte kann like nytte,
for ette sia så æ han djipte;
o suyt o gråte de æ så leit,
for ette sia æ de for seint.

Samme meddelare som stev 13 var.

Var. Moe s. 138:

Aa syte aa graate kan lite nytte,
aa ætti seian, naa han æ gjipti.
Dæ ha vær bær aa ha tækje ei grei,
faar syte seia dæ æ fyr seint.

643. Gakk stidd mæ seutei, du beær i jarta,
o treu, att aigogg de gott må vara.
Gakk stidd mæ seutei o djoym hæ væl
o treu, att aigogg hu ænde fær.

Var. r. 1—2:

Eg djegg stidd mæ seutei, eg beær i jarta;
eg treur, att aigogg eg gla må vara.

644. Leike glae kann han nu veære,
um han seut innfor jarta beære;
han kann veær gla, um han beær po seut,
for innafor jarta fær indjen speurt.

645. De kann tji jælpe, um eg vi sukke,
eg kann tji bløi u tåro turke;
eg fær tji atte minn sullar fljøt,
um eg turka tårin av peure blø.

[illegible] Minn lagna tittjest tji vare bleie,
kvær dag o stund eg i seuten sveive;
men ændo treur eg, dæn dadjen tjem,
att lykkesolei ska ſjein po meg.

[illegible] Nu luyt eg pröve o læddje meg ti suove
o ſjå, um hugværtjen vi tji duove;
nu luyt eg pröve o slumre inn,
treu de vi tji doyve po hugværtjen minn?

648. Ja mytji kåtar ha eg seull vuori,
ha eg tji djænta i jarta buori;
ja mytji kåtar ha eg seull blitt,
ha eg tji buor djænta i jarta mitt.

649. Stoygare huge vi eg tji læddje,
hæll eg kann vænde, um sleikt vi træffe;
stoygare huge lægg alli eg,
hæll eg hell av dai, sum dai hell av meg.

Var. Ross s. 138:
So stöd ein Hug skal du aldri leggja,
en so du tek'an att, sku dæ treffa;
ein stödar Hug hev eg aldri hatt,
en eg kann leggj'an og tak'an att.

650. Læddje hudjen for mytji stoyge,
då æ han tji gø for o veære gloymde;
o de æ alli ko narreværk
o læddje hudjen for mytji stærk.

651. Vi du tji hav meg[1], du kann lat veære,
eg kann tji hudjen i lomma beære;
vi du tji hav meg[1], du kann lat blei,
for eg beær tji hudjen i lomma mei.

[1]) vi du intji,

Moe s. 130.

652. Maine dei, att mi æ so sleie,
dai sku få ſjå, att mi aire leike;

o maine dai, att mi sleie æ,
dai sku få ʃjå, d'æ aire mi leike bet.

653. Glæen vi dai ifro meg reive,
i sorg o seut so vi dai meg dreive;
dai main, dai glæen sku få fro meg,
mæn eg treur tji mai, hæll eg tuoler væl.

654. De tægt eg alli, mæ eg va ugge,
att djæntun dai ha so falsk ai tugge;
eg varte narra av ai so grai;
mæn nu hev eg funni meg atte ai.

655. Nu sai dai, djænta mei vi meg vande,
hu tittj, eg flaggrar mæ hosle magge;
lat hæ vande meg, mæste hu vi,
for eg vait ai onno, sum djænne vi.

656. Koss hev de seg, fyst eg mæ deg talar,
d'æ sum i aire du tott so gama?
Du tæntjer væl ti o narre meg,
mæn eg treur tji mai, hæll eg tuoler væl.

657. Eg indjen ælskar, eg indjen hatar,
eg indjen leikar, eg indjen vrakar;
alli huglægg eg nuoko ai,
o alli vonar eg tjærlihait.

658. Ti djænto hev eg nu jamlegt djendje,
mæn alli nai hev eg av dai fendje[1];
eg æ leike kåte o leike gla,
antel eg æ haime hæll aire sta.

[1]) mæn indjo innu hev hudjen fendje.

659. Eg ser so magge po veæne o graie,
mæn alli nuoko av dai vi aige;
fyst eg hev tala mæ dai ai leiti bil,
so æ jarta mitt kallt sum eis.

660. Indjø djænte eg lær o tjænne,
sum hudjen minn kunne ti hæ vænde;
indjø djænte so fikk eg ʃjå,
sum eg tøtte gama o glåpe på.

661. Eg suyter alli, um djæntun trøte,
hær væks upp feine so væl sum ljøte;
eg suyter alli for nuoko grand,[1]
for eg teurar mæ djæntø, so gott eg kann.[2]

[1]) tigg,
[2]) ko for staute djæntu o bordjen minn.

662. Eg æ leike veæne o leike reike,
mæn indjø djænte so vi eg leike;
so ve sum du hell eg meg tje snert(?),
mæn eg vi tji luove deg, for eg ser.

Obesvarad ock olycklig kärlek.

663. Ai ai ai i mei uggdumsdage,
dæn eg hev huglagt må eg tji have;
ai ai ai i mei uggdumstei,
dæn eg hev huglagt ⌊kann de tji[1] blei.

[1]) må eg lat

664. Atʃjiligt æ de i værden laga,
dæn eg kann få vi eg ittje hava;
atʃjiligt æ de i værden nu,
dæn eg kann få, vi eg ittje ha.

Samma meddelare som stev 13 var.

665. O nai, de tar nu slætt indjen tæntje,
att han fær dæn, sum han vidde hælste;
æ de so te, att hu hev han tjær,
so sveiv han i tagko leikevæl.

666. D'æ indjo po jorin sum kann meg tröste,
ko bare dæn, sum eg hugla fyste;
d'æ indjo po jorin sum tröstar meg,
ko bare ai, sum eg intji fær.

667. De æ vont pode treu o tæntje,
att du vi tji veære mei staute djænte;
de æ vont pode tæntje o treu,
att du vi tji veære mei veæne breur.

668. Stundum um kvællo eg sit o suyter,
for tjærlighaitei dæn mi forfuyer;
dæn eg hev huglagt, kann eg tji få,
deifor æ glæen so lagt ifrå.

669. Um dadjen djegg eg o tæntjer på deg,
eg æ so ræd, att eg kann tji få deg;
i jarta beær eg ai stor euro,
for du vi tji veære mei djænte fljot.

670. Eg græt um netan, eg tæntjer på deg,
så du i tåra mei kunna två deg;
o fyst eg sovnar, so droymer eg,
att du ligg po armæ mei ænn mæ meg.

671. Når du um kvælen ditt auga lukkar,
da djeg eg eute o græt o sukkar;
de mi hev tala, luyt være gloymt,
mæn nu vill eg hælst, att eg måtte doy.

Meddelaren från Bygland. Enligt uppgift författat av en fröken från Paarsgrund, som var förälskad i en bondegutt, men han »kunna tji ta e fröken».

672. Fyst eg sovnar, eg mæ deg talar,
eg tittje, de lættar mitt tugge jarta;
fyst eg vaknar o deg alli ser,
do seig eg att i bedrövelse.

673. Du tittje væl, att eg æ for rigge,
ti att de nuyttar eg ti deg sprigge;
ja, du luyt tittje plænt sum du ve,
mæn du æ minn avgeute, sai eg de.

674. Eg vait so væl, du meg kann tji leike,
eg vait, du vi intji hav ain sleike;
eg tittje fjave, du æ for go,
mæn du heve röva mei jartero.

675. De nuyttar leiti mitt jarta brinne
ti ai, sum visst eg kann alli vinne;
hu visst tji aktar ain sleik sum eg,
o diffyr glæeloys æ minn veg.

676. Mitt treugne jarta du alli tjænner,
mei rigghait hudjen dinn fro meg vænder;

eg ser ai reike mæ deg stænd breur,
o so fær eg suyte, minn staute gent.

677. Mei lisle djænte, sæj sum du tittje:
hell du deg reikare æll mytji veæne?
Hell du deg reikare æll mytji bet,
so ska eg alli bedjærast deg.

678. Dæn tjærlighait eg ti djænta heve,
dæn vi mi vare ti store tredje;
de æ sum hu helle seg allt for go
ti tale mæ meg po gott o vont.

679. Um du ser, eg var leiti vuyre,
so må du me tji so stoygt forfuye;
du ska tji lasta meg burt for fæl,
mæn lat meg gagge for den slarv eg æ.

680. Snjor o kulde kann meg tji tvigga,
ko bare seutei eg beær i brigga;
so teitt[1] i loyndum eg gråte må,
o de vælle seutei eg beære på.

[1]) stillt

681. So magg ai tår u minn haus hev runne,
eg tænjte vite ha logge sprundje;
dær hev runne so magg ai tår,
sum dær æ kvödde-teima[1] i teusen år.

[1]) Landst. s. 735,2, Moe s. 134: dagar

Ross s. 142 var.:

So mang ei Taara hev or Hausen runni,
som der er Sandkorn ut-aa ein Grunne.
So mange Taarur or Hausen rann,
som der er Dropar uti ein Damm.

682. O alltigg gloymest nu burt mæ tiden,
mæn alli gloym eg de eg hev lide,
for allt i værden kann djevast rå,
mæn uggdumstjærleike aukar på.

Landst. s. 736,4; invandrat. Jfr 540.

683. Eg site steure o krigg meg glåpar,
o tregar på, eg si veær so kåte;
eg sit o steurer o krigg meg ser,
for minn ungdumsglæe hev suttje ne.

684. Alli glae, mæn allstött suyte:
eg treur, eg slær meg i ai euvuyre;
allstött suyte, mæn alli gla,
so eg treur eg slær meg i (—?)

685. Seut o harme de ligge nunde,
o jarta mitt de hev sunde sprundje;
seut o harme de ligg i loynd,
innafor jarta dær æ de djoymt.

R. 3—4
Var. 1: eg gloymer alli mei djænte fljøt,
so lændje eg liver po dænne jør.

Var. 2: jarta mitt de æ gått i tvø,
de hev hu forvolt me mi djænte fljøt.

686. Mæ tjærlighaiten eg djendje tvigga
o snörer seutei mei inni brigga;
eg djendje tvigga av tjærlighait,
so eg treur, eg alli var glae mai.

687. O lændje kann de nu alli vare,
att eg sossi po jørin ska drage;
o lændje vare nu alli de,
for de klæmmer jarta mitt plænt ihel.

688. Nu hev de slokkna de jøs sum blægte,
o myrke neta hav mi i vænte;
nu var de leike jøst po dag o nøtt,
ti eg æ döe o lagd i jør.

689. Nu hev eg tapa minn uggdums glæe,
nu hev eg sta eut so vønd ain svee;
fyst um dagan eg fær tji fre,
o um netan græt eg av græmmelse.

690. Ska glæesårei so hastigt raise,
koss vi de gagge de må eg saie?
Ska glæesårei mei veær forbei,
koss vi de gagge i framteiei mei?

691. Nu æ de forbei me mei glæesdage,
nu fær eg seutei i staen take;
ette glæe tjem jamleg seut,
dæn kann var störe, hæll nuokon treur.

692. Dai kåte dagan mei burt hev runni,
o seut i jarta mei hev eg funni;
dai kåte dagan sum straumen for,
ja mæn seutei kvilar i jarterot.

693. Alli dage fyst solei tjeme,
eutta eg site hera innunde græte;
alli dage fyst upp eg rais,
eutta eg suyter for djænta mai.

694. Kors o kummer de må eg leie
o freelause hær po jorin sveive;
kors o kummer eg leie må
o freelause hær po jorin gå.

695. Antel mei dage var korte æll lagge,
so æ mitt jarta uppfyllt mæ agger;
antel de var lagge æll korte tei,
so æ aggerstredjen i jarta mei.

696. Dæn seut eg beære, tjem tji ti gloymast
for i dauens stunde, nor eg ska troytast;
dær brænn ain eæl inni jarta mei,
kann du lindre smærten, minn geute fein?

697. Eg hev ai seut, eg hev nuyleg fendji,
dæn hev so jeupt inni jarta djendji;
de æ tji mai æll ait halt års tei,
si eg fekk seut inni jarta mei.

R. 3—4 Var. 1, Moe s. 137:
Ek hev ikje Ro ei tre Vikju Ti,
si ek fek Suta i Hjarta mi.

Var. 2:
eg hev ai seut, eg hev nuyleg fått,
o hu hev so jeupt inni jarta gått.

698. Ha eg alli ti Rygnesta kåme,
so ha eg alli tart suyt o gråte;
ha eg alli ti Rygnesta sett,
so ha eg seuten seull vare kvitt.

699. Ha eg mått doyt, mæ eg i vaggun ha ledje,
ha eg var frei po for seut o[1] tredje;
ha eg mått doyt, mæ eg va ait bån,
so ha eg tji havt nuoko tredje på.

[1]) ha eg tji havt antel seut æll

Var. Fedrah. 1881, nr 40:
Fyst eg ha lute i Vogga legje,
so ha eg sluppe fraa sut aa Tregje;
ha eg liti maatt fadde burt,
aa so alli store turt vakse upp.

700. Tittje du tji vœnt, fyst du hoyrer eg græte,
fyst du vait, eg hev deg so jarte tjære?
Tittje du tji vœnt, tittje du tji laitt,
fyst du hoyrer, eg græte po teilegt o saint?

Var. 1, Ross s. 142:
Tykke du ki vondt, fyrst du höyr eg græte?
Eg segj, eg hev ingen annan kjære!
Tykke du ki vondt, tykke du ki leidt,
eg skal graata fyr deg tidleg og seint?

Var. 2, Fedrah. 1881, nr 40:
Tiss du kje vondt, itt du ser eg græte,
du veit, eg hev ingjen anen kjære;
tiss du kje vondt aa sjaa Taarinn renn,
d'æ du som velle, min Hug æ sprengd.

Var. 3:

Tittji du tji vont, fyst du hoyrer eg græte?
Du vait eg hev indjo anno tjære.
Lissum du trodde po glöand eæl,
so sveier jarta for de i kvæll.

701. Tittje du tji vont, fyst du ser eg græte,
sum æ so ve o sum va so kåte?
Tittje du tji vont um dei djænte grai,
o ʃjå tjinnei blaikne allt mai o mai?

702. Ko maine deu um so tugge tagka,
de tyndjer jarta, sum såre bagka?
Ko maine deu um so tugg ai seut,
for tårin spidde av augo eut?

703. Dætte vi han minn geute tjære,
att jarta mitt de so jamlegt græte;
dætte vi han minn geute snjål,
att jarta ⌊mitt suyter o græt so sårt[1].

[1]) suyte o gråte må.

704. Dæn lisle geuten he hev han vuori,
o jarta mitt hev han mæ seg stuoli;
eg tægte alli, eg va so våg,
att eg kunn tji jarta mitt passe på.

Från Bygland.

705. Ha du tji vore så grei o fine,
so hadd eg tjærligheita vore frie;
ha du tji vore så snål o grei,
eg ha tji vor egar av tjærligheit.

Från Bygland.

706. Nu hev han jarta mitt sunde reve,
nu sveiv eg jamlegt i seut o tredje;
nu sveiv eg jamlegt i sorg o seut,
de hev han forvolt mi minn staute geut.

707. Att for dynna mei hev an sveive,
dær hev an tapa sinn uggdumsglæe;
att for dynna sveiv han i seut,
dær æ uggdumsglæen has sleiten eut.

708. Ai ai ai, att eg må de tredje,
han kåm aigogg, eg sa de laut veære;
han kåm aigogg o so alli mai,
de må eg tredje, ai ai ai!

709. Minn fre o glæe dæn hev hu tetje,
nu sveiv eg jamlegt i seut o tredje;
minn fre o glæe dæn hev hu fått,
o nu sveiv eg jamlegt i sorg å gråt[1].

[1]) o ai seut i jarta so beær eg på.

710. Hænnes anlissdrag fær eg alli gloyme,
o hudjen minn kann eg alli doyve;
alli nuoko mai fær eg halle tjær,
Hærre Gud for sorg hær i leivi ær!

711. Hug o jarta eg hev de djeve,
o for de var eg uppfyllt av tredje;
eg ser mot mei framtei mæ sorg o seut,
osso deu i tagko, ti eg ånder eut.

712. Att eg totte gama, vi eg tji dyldje,
mei haile tei tjem eg ti syrdje;
hudjen mein for vont den sveie,
nu fær eg alli ain glae teime.

713. De du hev tala, gav mi tji ro,
so lændje eg liver po dænne jor;
de du hev tala o ti meg sagt,
de sveier i jarta po dag o nott.

714. O de du hev sagt, de i meg klæmmer,
o de meg ratt ti evighaiten sænder;
de du hev sagt, de klæmmer vont,
de smærter i jarta po dag o nott.

715. Nu hev eg fendji so mytji vita,
nu kann eg intji po jørin liva,
nu kann eg alli få rølighait,
for eg hev fortålt hænne de eg vait.

716. Ai[1] forandrigg [so må[2] eg tjænne,
for d'æ sum jarta stø i ai klæmme;
ai forandrigg eg tjænne må,
for d'æ sum ain stain uppo jarta låg.

[1]) Stør [2]) de kann

Var. r. 3—4:
Stør forandrigg de tjænner eg,
de æ sum ain stain eg po jarta beær.

717. De æ ait sum eg vi deg spyrdje:
um eg mei haile tei ska luyt syrdje;
ska eg luyt syrdje mei haile tei,
so tjem de te korte po leivsdagan mei.

718. Dæn såre hudjen luyt eg få lætje,
so eg tar tji lægge i tvilen stræve
mæ svetjen vøn o mæ gråt i barm,
ja, ain gråt sum djerer po seut o harm.

719. Sossi kann eg nu sittje glåpe,
fyst eg ser atte mei djænte kåte.
Ko kann de nytte, um eg ser veit,
fyst glæesdagan mei æ[1] forbei?

[1]) fyst glæcsteiman æ plænt

720. Eg kann tji vite, ko eg ska djere,
eg seutei slætt intji vinne beære;
ska intji seutei snart ænde få,
so var de vite de laitar på.

721. Do eg såg, att han kåm oppætte,
do tridda tårin sum streie bættje;
mæn do eg såg, att han loynte se,
o do laut eg settje meg ænde ne.

722. Augø raune, o tjinnei royne,
o minnei titt dai innpo meg stroyme,
mæn leikevæl ska eg ifrå de gå,
vist du de bær mæ en anne får.

723. Va de tji ailai, hæll de va tæntjte,
so sprapg dær vete av mapg ai djænte;
va de tji ailai, hæll de va tæntjte te,
so sprapg dær ait, antel leiv æll vet.

724. Eg vait so væl, att eg var tji djipte,
mæn leikevæl tregar eg dæn fyste;
djipte meg vait eg eg alli fær,
mæn slorve mei tregar eg leikevæl.

725. Koss maine deu, att du varte laga,
fyst eg sill doy o du sill begrava?
Main du tji, de royrest i jarta dei,
fyst du sku ʃjå hit å gravei mei?

726. Dæn lisle djænta ha mot i brigga,
hu vidd i kappe me seutei sprigga;
mæn saiste visst hu seg indjø rå,
so dæn sum vann de va seutei då.

727. I seutin djekk hu, i seutin stø hu,
i seutin gret hu, i seutin lø hu;
i seutin svarma hu sei haile tei,
o i seutin ænte hu sitt ugge leiv.

728. Minnest du dæn seinste vår,
eg sat o sukka o gret so sår?
Eg sat o turka so mapg ei tår,
sum dær æ daga uti eit år.

Samme meddelare som stev 13 var.

729. Dæn lisle geuten han djendje steive,
sei tjærlighait vi han alli veise;
de vi han vite æ indjentigg,
att han hev ælska ai so rigg.

730. De nyttar intji, du hålegt læte,
i svimnæ hoyrer eg, att du græte;
o endo læt du, sum du va frei,
sum dær fanst tji ælskhug i jarta dei.

731. Eg vait nu intji, ko de deg batar,
du æ so laisklege, fyst eg talar;
ain reike må hu væl tæntje på,
mæn matje fær hu væl alli ʃjå.

732. Stort kann eg tale, stort kann eg tjuyte,
um eg for deg djegg i ai euvuyre;
eg kann tjuyte mæ store or,
um de brinn i jarta mei allt for vont.

Falskhet ock ostadighet.

733. Ko va de du sae, mei djænte snille:
alli ko döen sku okko ʃjilje?
Ko va de du sae, mei djænte grai:
att alli ko döen ʃjil okko mai?

734. Mei lisle djænte, ko va du luova?
Du sa, du seull tji mæ aire struoka;
du hav mi luova so kåt ait leiv,
du seull live o doy uppo armæ mei.

735. Mei lisle djænte, ko va du tala?
Du sa, du tøtte i meg so gama;
kor du meg hoyre, kor du meg såg,
so sa du, du leika meg eutifrå.

736. O kann du inte minnas lægg tibaka,
ko mi hav tænjt o ko mi hav tala?
Kann du intji minnast lægge,
æll vi du hudjen ifro mi vænde?

737. Du luova magt, o du luova mytji,
mæn mæste parten av de va lydji;
du heve indjen du halle av,
so d'æ tji vært, att eg æ so gla.

738. Samvittighaitei ska aigogg vakne;
då ska du minnast dei orei atte,
for du ha luova dinn geute grai,
du si intji tale mæ aire mai.

739. Æ de so te, de kann intje vare,
so vi eg bee, du vi meg tji bedrage;
æ de so te, att de kann tji blei,
so må du tji hærm ætte ørei mei.

740. Mei lisle djænte, mei djænte graie,
eg hev ait ør eg vi ti deg saie:
æ de so te, att de intji bleir,
må du tji hærme ætte ørei mei.

741. De æ so imist eutiv de haile,
att hug o jarta dai sunde daile;
da daile hudjen ti ain o kvær,
osso tittje leiti um dæn dai fær.

742. De æ so magge sum bleilegt tale,
mæn falske tagka i jarta have;
o diffyr sveive so magg ai moy
o i seuten ystjer, att hu må doy.

743. Fyst han æ narra, so æ han faren,
han æ i hovdæ sum han va galen;
fyst han æ narra, so æ de vont,
so hev han alli ai røleg nøtt.

744. Gud tröst o bærre dæn sum var narra,
so fær han allstött i seutin svarma;
Gud tröst o bærre dæn narra blei,
so sveiv han i seutin sei haile tei.

745. Vundrast du på, um eg meg harmar,
so staut ai djænte sum meg hev narra?
Vundrast du på, um eg svarmar litt,
so staut ai djænte ligg innfor jarta mitt.

746. Koss kann de anna hæll vite laite
o vare narra av ai so graie?
De laitar vite o leivi au
o vare narra av ai so staut.

747. Æ de so te, att hu vi meg narre,
so sætt hu meg i ain store harme,
so sætt hu meg i ain harm so stor,
att han alli batnar po dænne jor.

748. Ha eg visst, du ha vilt meg narra,
eg ha tji vilt liddje po dine arma;
ha eg visst, du ha vụori sleik,
ha eg tji vilt liddje po armæ dei.

749. Nu hev hu trụota, nu hev hu ænda,
o fæl ti narre va hu dæn djænta;
han måtte ystje seg plænte frei,
han tok tji i lag mæ sleikt a svein.

750. Takk for att du vi de euttale,
de glæa meg, do du vi meg have;
nu æ de bare du halle or
o intji narrar dinn geute fljot.

751. Hær fær o vagkar so magg ain fuyre,
sum vi dai tjærlighaitsbondei nuyte;
ain filleneute so nuyte dai,
osso seia narre dai djænta sei.

752. Hav takk for kvællei, sum mi hav strụoka,
nu sai dai de, att du æ forluova;
o magge takk ska du hav for meg,
mæn nu luyt du ʃjå, um du fær de bet!

753. Æ de so te, att hu æ forlụova,
so euvant kann eg tji mæ hæ strụoka;
ska hu veær forlụova mæ dæn eg vait,
so euvant strụokar eg tji mæ hæ mai[1].

[1]) so kann eg tji strụoka mæ hæ so grait.

754. I nott so fekk eg so leiti sụova,
eg totte de, att du va forlụova;
eg totte de, att de va forbei,
att du tok en anne, snill djænta mei.

755. Nu sai dai, djænta mei ska seg djipte;
treu de æ rå, att eg hæ ska misse,
treu de æ rå, att hu narrar meg?
De va skam ti djænta, sum va tji bet.

756. Vundrast du på, um eg stidde djendje,
nu hev an djipt seg minn staute drændje?
Vundrast du på, um eg djendje steur,
for nu hev an djipt seg minn staute geut?

757. Jarteseutei dæn fekk eg tjænne,
do hu seg djipte mei staute djænte;
jarteseutei eg tjænne fekk,
do hu seg djipte, mei djænte tjækk.

758. Koss kann eg få glæe i leivi njote,
sku glæesdagan so teilegt trjote?
Koss kann eg glæe i leivi få,
fyst han me deg vi ifro mi gå?

759. Eg hev ain ụoti, sum alli truyte,
eg hev ai seut, sum mitt jarta bruyte;
eg hev ain tantje, sum tyndjer meg,
for eg æ so ræd, att eg misser deg.

760. Treur du, att leivi meg glæe djeve,
vist du en anne ti mann deg tetje?
Farvæl o takk eg deg saie må
o tantjen um deg ifro meg slå.

761. Ko vei du svåre, um eg deg speure:
talar du sannhait, so eg må treu de,
hæll hev du satt deg i hausen de,
du vi lụove o juge o narre meg?

762. Ai ai ai, vi du tji halle ør,
so fær eg tji glæe po dænne jør;
viss du vi sveike meg i dag,
du tjem ti tvigge meg ti mei grav.

[illegible] hev eg deg i tagka,
[illegible] mitt jarta bagka,
[illegible] po deg, mei djænte fljøt;
[illegible], so var de vont.

[illegible] har deg, um eg kann få deg,
[illegible] hav deg, du vidd forsmå meg;
[illegible] lit i dai augo små,
[illegible] ktighaitei æ snar o fjå.

[illegible] æ treudjei o deu æ falske,
[illegible] ska de gagge, fyst mi finnast atte?
[illegible] intji du, du fær gråte då,
[illegible] eg hev luyt turka so magg ai tår?

Fyst eg hev æ innmæ mei seia,
d'æ sum ait sae, de kann tji bleive;
for ska eg tale av jarta raint,
so treur eg alli mi vare ait.

767. De æ undeleg mæ deg tale,
d'æ sum ait sae, de kann tji vare;
d'æ sum ait sae, de kann tji blei,
for du hev væl an anne i jarta dei.

768. Deg hev eg tjænt, o deg hev eg pröva,
d'æ du sum voll, att eg djegg bedröva;
deg hev eg pröva, deg hev eg tjænt,
d'æ du sum voll, att mitt jarta brænt.

Från Bygland.

769. Du möter, lissum eg boi sænte,
æ de ti framhalle hæll ti seut o ænde?
Sku mi halle fram sum i gåmo tei,
hæll sku mi vandre po kvær sitt veis?

770. Kosse ska eg minn hudje vænde?
Dær eg hev lagt han, må han tji ænde;
ti eg hev lagt han på ait euveist plass,
eg fær væl bete, eg tek han att.

Var. Ross s. 139:

Hugen minn kann eg inki venda,
Der eg hev lagt han, der lyt han enda:
Hugen min hev eg te deg lagt,
Eg fær ki vendt han, dæ hev eg sagt.

771. Nu måg dai hælse mei djænte veæne,
att hu luyt veær eutum seg ette bele;
nu måg dai hælse mei djænte grai,
att d'æ naut eg hell æ po armæ mai.

772. Du æ for leiten, du æ for vaitje,
for tagkelause, minn geute graie;
du leikar aire, mæn dreg po meg,
du luyt ʃjå deg fore po sleik ain veg.

773. Dætte ha eg slætt alli vænta,
du so vi tale, mei staute djænta;
eg ha slætt alli vænta av de,
att du vi tale so hålegt ti me.

774. Treu tjærleghaitei dæn ska de trote
i dætte leiv ti mei djænte fljote?
Treu rå(?) dæn dag po himmelen tjem,
o att eg seull tredje, att eg luova deg?

775. Do eg hoyre sannhait, eg tænjte eg döe,
hudjen hasta, o bloi stroymde;
jarta hasta, skaut bloi vækk,
de va de sum jarta gav störste knækk.

776. Eg kann tji treu, att du hev sleik tagka,
sum du i stevei dei jamlegt vagkar;
eg må væl tji treu, att du æ so rain,
sum du i brævei dei jamlegt sai.

777. Do eg hoyr, att hu seg kriigg aire slægde,
de blai i jarta sum ellen brænde;
i svime eg ne i jorei saig,
o ait jartesukk upp ti himlen staig.

778. Jarta seg ụopa, do eg fekk hoyre,
att eg av genten minn varte gloymde;
do fekk eg tji rolighait i mitt leiv,
do eg varte gloymde av gentæ mei.

779. Mangge teie sit eg o tæntjer,
ko d'æ sum djer, du dinn hudje vænder;
mæn alli veæ̣ne o alli reik,
de æ plænt eumogelegt leike ain sleik.

780. Han va so snedig, eg va so ugge,
eg forsto intji has falske tugge;
nai, eg forsto intji has falske svik,
fordei han lo, do han hoyre eg græt.

781. Gud tröst o bærre hænnes falske tugge,
sum narra meg, mæ eg va so ugge;
Gud tröst o bærre hænnes falske svik,
so svikefull hev hu vụor mæ meg.

782. De æ de ainaste sum eg aggrar,
att eg skull liddje po hases armar;
tittje du, de va harmeleg,
att sleik en slarve skull drille meg.

Från Bygland.

783. Ha du meg alli po armen tetje,
ha eg vụor frei bo for seut o tredje;
eg ha tji sulla mæ blaitje tjinn,
ha du tji tetje o slægt mi av armen dinn.

Jfr nr 698—99.

784. De va so lændje, for eg ⌊fekk lære[1],
hu ha en anne i jarta tjære[2];
de va lændje, for eg de forsto,
att hu helt meg bare for nummer tvo.

[1]) de roynte, [2]) djoymte;

785. Sum nummer tvo vi eg tji veære,
för ska eg djænta mei plænt bedjeve;

må eg tji veære sum nummer ain,
so tjem eg alli ti djænta mai.[1]

[1]) so vi eg bedjeve mei djænte grai.

786. Eg vi bee, du vi treudjei veære
o intji bare mitt jarta stele;
veæn o grai tittje eg du æ,
mæn att du æ falske, jau, de æ eg ræd.

787. Deu, sum heve minn hudje feudje,
må alli struoke mæ aire drændje;
for de kann du vite eg totte vont,
um du minn hudje vi kaste beurt.

788. O deu, sum æ nu so grai ai djænte,
tar nu alli bedragerei vænte;
deu, sum æ nu so grai o fein,
tar alli vænte bedragerei.

789. Eg kann tji ʃjönne, du sossi fære,
att du so jamlegt po aire dredje;
fyst du hev luova o veære minn,
so luyt du djeve mi hudjen dinn.

790. Moti mingkar, eg fær tji free,
vi du bedjeve, mei djænte veæne;
vi du bedjeve, de var tji veist,
for du æ innlæste i jarta mei.

791. Æ de dei mainiŋg, du vi lat veære
å allstött hærette meg bedjeve,
so vi eg bee, du vi sai de grait
o so alli dyldje for nuoko mai.

792. Hev du en anne du leikar bete,
so æ de visst bæste mi nu pedjeve;
so luyt mi ʃjiljast for dætte leiv,
um de sveier nuoko for brigga mei.

793. Hev du en anne du leikar bærre,
so ska eg slætt alli deg bedjære;
nai, du må take dinn geute veæn,
for eg vi, du seull hav fornoyelse.

794. Hev du en anne du leikar bærre,
hæll hev du ain anne ditt jarta djeve?
Hev du en anne du leikar bet,
so ska eg saie: »hav takk for meg».

795. D'æ bærre bedjeve, mæ han kann vænde,
d'æ etteseia, fyst han æ eutʃjæmde;
fyst han bedjynder, mæ han æ bån,
treu de va tji gamaste halle på?

796. Vundrast du på, um eg måle harmar,
vundrast du på, um tjinnei falmar,
vundrast du på, um eg sveiv i seut,
fyst hu la vinn po o vill ʃjæm slarvæ eut?

797. De æ de same, nu kann de veære,
nu æ hu eutʃjæmd, dæn mei si veære;
de æ de same, de kvittar ait,
hu æ eutʃjæmde, mei djænte grai.

798. I harm o svarm o i seut o tredje
dæn lisle geuten hev meg bedjeve;
i harm o svarm o i sorg o seut
dæn lisle geuten hev ʃjæmt mi eut.

799. Eg kann tji vite, ko eg ha synda,
do han vi bedjeve, do han ha bedjynde;
eg kann tji saie, att eg undrast po de,
han laut so saie, do han fekk tji meg.

800. Eg tittje d'æ mytji, viss du må rå di,
att du kann vænde dinn hug ifrå mi;
eg tittje d'æ mytji, att sleikt hev hænt,
eg sum va dæn treugnaste du ha tjænt.

801. O kvifyrr vidde du laitjen ænde,
o kvifyrr vidde du tji struoke lægge?
Du vidd meg hav o du sa meg mai,
att du bæst meg leika av dai du vait.

802. Gott ti ændes kann de tji gagge,
fyst du bedjynder mæ sossi magge;
gott ti ændes kann de tji gå,
fyst du freiar o skreivar ti kvæ du må.

803. Eg vi hælle ʃjå hæ po ånæ reke,
hæll eg vil ʃjå, hu an anne teke;
eg vi hælle ʃjå, hu po ånæ rok,
hæll att eg vi ʃjå, hu an anne tok.

804. Eg vi hælle i graven veile
æll ʃjå, du låg i ai anna kveile;
eg vi hælle i graven bo,
æll eg vi ʃjå, du en anne tok.

805. Dær finst indjen po jorin runde,
sum kann eutgrunde mei falske tugge;
dær finst indjen po dænne jor,
sum kann eutgrunde mei falske or.

806. Gud tröst o bærre mi, de må eg saie,
sum heve narra so magg ai graie;
Gud tröst o bærre mi, eg saie må,
sum heve narra so magg ai snjål.

807. Eg heve teura mæ so magg ai djænte,
so magg ai lausaktig o magg ai plænte;
eg heve teura mæ so magg ai grai,
for dai æ tji tæljandes adde dai.

808. Ja, eg hev röa mæ magg ain geute,
mæ magg ain ardje o mæ magg ain staute;
do mi fær ti röe um ait o allt,
do han va treudjen, de va iv allt(??).

809. Av tjærlighait var eg alli fagga,
og hev lagt hudjen ti allt for magge;
og var alli fagga av tjærlighait,
for eg hev lagt hudjen ti mai hæll ai.

810. Mæ eg va ugg, tott eg gama struoka,
o graie djæmto eg allstött luova
mæ au solskhug jos sum dæn bleie sol,
so eg kæ um tjærlighait, kor eg for.

Kärlek i strid med yttre förhållanden

— föräldrarnas vilja — rikedom ock fattigdom — skilsmessa ock avsked — död.

811. Kvefor må mi tji ʃjave tæntje
o tænue ait jos, sum for oss ska blæntje
po færdarvedjen imot ait mål,
sum djev lykk' i leivi o frælsar sål?

812. Mi vi breutje vite o ʃjave vældje
o intji okko sum hæsta sældje;
mi vi tæntje ʃjave o tæntje grait,
o failar de tjærlaik, sai mi tji mai.

813. Kvær ska han hælle forællo luye,
æll han ska sin edjen natteure fuye?
Ska an djere, sum forællei ve,
osso djere tvært imot ʃjavese?

814. Kosse maine du, eg ska fare,
forællo luye hæll djænta take?
Ska eg late forællei rå,
so kann eg alli mei djænte få.

815. D'æ vont o imot forællo djere,
mæn [mytji værr o djænta[1] bedjeve;
d'æ vont o væte forællis tjinn,
mæn værr o bedjeve tjærasten sinn.

[1]) værr tjærasten sinn plænt

816. O mei forælli dei æ so strie,
dai vi, att eg ska en rike bie;
o nai, nu biar eg alli lægg,
eg tek me hæller en lausedrægg.

Samme meddelare som stev 13 var.
Jfr Landst. s. 737,1.

817. D'æ fælt, forællei kunn veær so hare,
dai naikte bonno djipte seg ʃjave;
dai luyte noye seg te for gull,
um jarta de æ av seuten fullt.

818. Forællei dai æ mæ meg so laie,
saint um kvællo fyst eg tjem haimte,
um eg vi træffe mei djænte grai;
treu dai hev tji jårt likais dai?

819. De æ de same, ko forællei saie,
so vi eg have mei djænte graie;
for fyst eg heve mei djænte tjækk,
so kann eg suove, so eg æ mætt.

820. Nu hev dai jort pode ʃjænt o bee,
um eg vi bedjeve dæn laus o veæne,
um eg vi bedjeve ai laus o grai
o tak atte ai, for de hu ha mai.

821. Æ de so te, dai vi meg tvigge,
sku dai ʃjå geut, sum hev mot i brigge,
mot i brigge o mot i barm,
vit i hovde o stål i arm.

822. Vi dai djænta mei av mi take,
so måg dai meg ni jorei grave;
ja, fyst hu be ti bröddaupe sei,
so be eg au ti leikfærei mei.

823. Minn hug stænd varmt ti minn staute drægge,
o mei forællei dai po meg ʃjæmme;
dai saie de, de djegg alli ann
for meg o take ain arbaismann.

824. Mei snille mama o minn jarte papa,
må eg tji taka dæn eg vi hava?
Mei snille mama, veær tji so strei,
for te mai du meigkar, te værr de blei.

Var. r. 3—4:

Mei snille møir o minn snille far,
må eg tji taka dæn eg vi ʃjav?

825. Mei forællei dai båe speure,
um eg vi have dæn sum stø eute;
eg svara de, att eg tøtte vønt,
dær sum hu va for mytji ljøt.

826. Forællø mei so luyt eg luye,
um eg ska misse mei djænte fljøte;
du vait, d'æ vønt o misse ai grai,
mæn leikevæl vi eg luye dai.

827. Vi du, att lykka dæn ska deg fuye,
so må du allstött forællø luye;
vi du lykka finne i dætte leiv,
må du allstött luye forællø dei.

828. Æ de so te, hu kann mi forgloyme,
so må hu hælle forællei fuye;
æ de so te, hu kann lat mi blei,
so må hu hælle luye forællei sei.

829. Æ de so te, dai æ vønde på deg,
so ska du alli for auga ʃjå meg;
æ de so te, att d'æ deg imøt,
for mei skull tar du tji hoyre vønt.

830. Seut o tredje de laut hu dyldje
o alli mai at sinn geute spyrdje;
seut o tredje de laut hu få
o alli mai at sinn geute ʃjå.

831. Du vænt för meg, sum luyt gagge tvigga,
i smöre imaljen minn inn i brigga;
för mie mæ hæ, mei djænte grai,
ie æ mi förboi, eg må tji mai.

832. Eg vait tji, kvefor eg ska meg tvigga
fyst sleike tagka sleit i mei brigga;
fo ser eg leivi so myrkt o tugt,
fyst ljose slokknar, mæ han æ ugg.

Tru de æ rå, att eg ska luyt meg tvigge,
fyst sleike tagka sveiv i mei brigge;
för ska eg tale av jarta raint,
æ du dæn graiaste sum eg vait.

833. Fok mainte nog, att hu geuten vanda,
fyr dai att hu mæ dai aire flaggra;
hu ha villt havt han, ha dær var rå,
mæn fyst hu tji fekk han, koss si hu då?

834. Mei gamle moir sat harme græte,
hu æ so ræd, att eg djænta teke;
mæn hu fær tji gråte æll sprætt ai tår,
för eg tek tji djænta för, hæll eg må.

835. Sossi sullar hu me ifro si
o sai for me, att hu må tji rå si;
hu må tji rå si for far æll mor
o take ain laus, sum hev intji jor.

836. Jau, de æ ait sum eg vi deg saie:
eg må tji hav deg, mei djænte graie,
eg må tji have deg for mei mor,
mæn alli forgloymast po dænne jor.

837. Um de so djekk, att eg måtte vældje,
so vait eg ittje, kvæ eg tok hælle:
antel ai so raik, att eg alli traut,
æll ai so ve, hu va makelaus.

839. Kvær tøk du hælle, fyst du må vældje:
ain reik o ljøt hæll ain laus o slændjen?
Kvær tøk du hælle, fyst du måtte (ble?):
ain reik o ljøt hæll ain laus o ve?

838. Sill de veære po leivetei,
visst tøk eg hælle ai sum va reik;
mæn teure mæ hæ ait leiti bil,
so tøk eg hælle ai laus o ve.

Var. till första strofen:

Kvær tøk du hælle, fyst du måtte ble:
ai reik o ljøt æll ai laus o ve?
Kvær tøk du hæll, fyst du mått rå de ʃjave?
Ai laus o ve, ai reik o ljøt kunn veær de same.

Var. Moe s. 132:

Kaa vi du ha, naa du maatte raa deg,
en rik aa joot ⌊ell en snaal aa ring,[1]
en som va saa rik, at han aldri traut,
ell han va saa veen, han va makelaus?

[1]) Munch s. 109: eller ring og sjaalig.

Var. till andra strofen:

För levetia kon dæ vel være,
en rik aa joot konne være bære,
men för aa flangre et lite bil,
saa va han greiast, den som va jil.

840. Ai reik o ljøt hev eg kunna fendji,
mæn ai laus o ve hev eg trått so lændji;
ai reik o ljøt eg ifrå mi vrai,
mæn ai laus o ve i mei tankø svaiv.

Var. Ross s. 138, Stud. visebog s. 195:

Ei rik og ljot hadd eg væl kunnt fengi,
ei greid og snjål hev eg trått so lengi;
ei reik og ljot eg ifrå meg dreiv,
men ei ven og snjål uti tankann sveiv.

841. D'æ vont var tvigga ti tak ai reike,
fyst på indjen måte han kann dai leike;
um du fekk mæ hænne ain reikdum stor,
du vi allstött tredje, att du hæ tok.

842. Kvefor må tji tjærlaiken kåm te ori,
kvefor ska talen jamt veær um mat på bori?
Liver eg i hytta mæ tjærlaik varm,
so æ i jarta tji gråt o harm.

843. For indjo onno kunna meg glæe
ko bare deu, (o) mei djænte veæne;
um dai vuor so reike sum have jeupt,
dai kunna tji glæe meg so sum deu.

844. Bare reikdumen kann meg tji drage,
nai do vi eg hæll ai for grailaitjen have;
bare reikdumen dreg tji meg,
do vi eg hæll hav ai for grailaitjen eg.

845. For reikdum alli eg hudjen uyter,
mæn mæ ai graie eg burt hu buyter;
um eg laut[1] sleite ain dag i sænd,
so æ intji[2] jarta av tredje klæmt.

[1]) eg vi hælle [2]) æll o have ait

846. De æ tji reikdumme sum eg traktar,
mæn de æ grailaik o feine faktar;
fyst du hev en snill o en snodig kropp,
so æ de reikdumme goe nokk.

847. Ko kann de jælpe um dai veæne lunda,
fyst eg tjem dær e(g) kann tji unna;
ko kann de jælpe, dær æ nuye heus,
fyst kveilenoyti dæ ʃjæmmer eut?

848. Gulle glimmar, o sölve ʃjeine,
an kann tji dærfor leivi leike;
treu o tjærlaik må au veær mæ,
ska de vare lykka po livsens veg.

849. Reikare vidde eg nu alli vare,
hæll att eg fekk dæn eg vidde have;
fyst eg fekk ai ve o ai kåt o ugg,
reikdumen brydde eg meg alli-um.

850. Ai reik o ljøt vi eg alli have,
ko kann de jælpe, um dai hav gare?
Fyst han hug ti dai kann få,
koss kann han lykkelegare då?

851. Ai ai ai, geuten minn, djev mi vøni,
so eg tar tji take dæn reike o ljøte;
ai ai ai, geuten minn djev mi rå,
for du aig i jarta kvær nærvetrå.

852. Eg vi have mei djænte veæne,
um hu æ so natjei, sum hu æ föde;
eg vi have mei djænte fein,
um hu aig tji stattjen, hu stænde ei.

853. Djænta mei dæn vi eg have,
um hu aig tji antel pænigg hæll gare;
eg vi have mei djænte snjål,
um hu aig tji krattjen, hu site på.

854. Djænta mei sku dai intji have,
um dai ha pænigg o so ain gare;
djænta mei sku dai intji få,
um dai tåld upp sesslan po geul o blå.

855. Dai le at meg, for eg vi han have,
mæn d'æ flair hæll han sum intji hev gare;
so trø i arbai, so stö i ør,
koss kann dai tæntje, eg æ bete fjov?

856. Itt eg vi have mei djænte graie,
so kann de slætt alli fjildje aire;
fyst eg vi hav'æ, kann eg æ få,
fyst eg vi hav'æ, kve fjil de då?

857. Eg æ tji blind for de håge sæte,
mæn ait i jarta so vi eg beæ̣re;
ait i jarta o ait i sind
vi eg veæ̣r mæ dæn, sum ska vare minn.

858. Magg ai gogg hev eg sit o sukka,
o magg ai gogg hev eg tårin turka;
magg ai gogg hev eg tægt mæ meg:
ha eg vụor so reik, att eg ha ått deg!

Var. r. 3—4:

eg hev sit o sukka for djænta mei,
eg sukkar o sveier po adde veis.

Moe s. 134.

859. Reikdum o grailaik æ de dai traktar,
o så hoss dai seg i leivi faktar;
dai sældje ʃjælei for puggen full,
o jarteglæen dai reiv i sund.

860. Eg hev ai djænte, hu æ so veæ̣ne,
mæn de æ ait luyte, att hu luyt tene;
ha eg vụor so reike, att eg havt jor,
ha eg silt tetj'æ av tenistɔ.

861. Han sa de mæ meg, minn geute veæ̣ne,
att eg um såmåræ si tji tene;
han sa de mæ meg, minn geute staut,
att eg si tji tene ko te i haust.

862. Dai tar nu alli so stɔrlig skruyte,
de dai hav mai, hæll dai kunn de djoyme;
æ dai reikare o have mai,
do æ mi veæ̣nare o væl so grai.

863. Alli for de att du æ so reike,
so tar du tæntje, eg vi deg leike;
um du tji åtte ain klæetrå,
so ha eg villt vare dinn geute snjål.

864. Itte reikdume mangge trakte,
o po de aire dai leiti akte;
dai (kann) djipte seg for ain reikdum stor
mæ ai seut i jarta, sum alli gror.

865. D'æ lait, att leivi so tungt luyt veære,
att fok for reikdumen burt seg djeve;
for gulle blagt djev dai ʃjæl o leiv,
osso gangge o suyte sei haile tei.

Var.:

D'æ lait, att leivi ska veær so laga,
for gull so djeve dai sikko ʃjave;
for gull so djeve dai æra o leiv
o beær seut i jarta sei haile tei.

866. Mangge djipte seg mæ dai reike,
um alli grande dai kann dai leike;
kvæ ska han djeve sin hudje då,
fyst han intji djev han ti dæn dai få.

867. O æ dai reike, so var dai rosa,
um dai var alli so ruotne o ljote;
tjem dær so inn ai, sum æ ringg,
vi dai djænne hall æ for ait slarvetigg.

868. Fyst han æ reike, æ han goe kare,
antel han hev pænigg, æll han hev gare;
ja de æ de same, koss han æ laga,
so æ han ʃjælle av djænta vraka.

869. Um han æ leiten, kruppen o vaike,
bjuggnasa, veimuynte o dærti blaike,
so ska eg våge, han får djænta hastig (nuyte?),
fyst dai vait, att pundjen has tji hastig truyte.

870. Alli for de eg helt meg for djæve,
nai de va armoi eg var ræde;
alli for de eg helt meg for go,
mæn mi vuor for rigge ti kåm ihop.

871. Eg vi djipte meg, um eg tøre,
bar intji armøi var for støre;
eg vi djipte meg, um eg fekk,
o so stoppe armøi ni ain sækk.

Var. Moe s. 130:
Eg ville have deg, nær eg tore,
men eg fæler armoi bli fe store;
men gange reint imot forældris raa,
eg fæler dæ kjæm te ille gaa.

872. Ko kann de jælpe, um hu (han?) æ veæne
sum prins Apolos, fyst du luyt tene;
fyst du ska tene for daglegt brö,
o hu æ gloymd o gloymd, fyst du æ dö.

873. Ko jælper veænleik, fyst han luyt svælte
o stött o jamt itte föun ælte?
Ko jælper veænlaik foreutta mat,
ko jælper grailaik i tøme fat?

Landst. s. 782,22.

874. Eg tittje de, dai meg leiti vuyre,
sum sai, eg djænta ska fro meg stuyre;
ska tjærlighaitei var strutjei eut,
so æ haile leivi mitt fullt av seut.

875. Ska eg bedjeve dæn staute karen,
Gud vait, kvær tjem at i staen;
ain ugg o veæn o ain grai o fljøt,
dæn eg alli gloymer po dænne jør.

876. Sku eg bedjeve mei djænte feine,
so tjeme jarta mitt ti o sveie;
de tjem ti sveie mei leivetei,
ska eg (luyt) bedjeve mei djænte fein.

877. Bedjeve djænta, koss vi de gagge,
mi sum hav teura dai årei magge?
mi sum hav teura so magg ai nøtt,
o ska luyt bedjevast var kalligt vønt.

878. Eg hev alli seurare gråte,
æll då eg laut saie djænta ifrå me;
kunna de harare gagge på
æll o luyt bedjeve sei djænte snjål?

879. Nu hev eg pröva o jårt mitt bæste,
bedjeve djænta[1] de var de væste;
nu hev eg pröva o jårt mei fleit,
mæn bedjeve djænta[2] var intji veist.
[1]) ei grai [2]) ei laus

880. Nu luyt mi bedjeve o tittje gama,
nu luyt mi saie, de æ de sama;
nu luyt mi saie, de kvittar ait,
um innafor jarta sai ai ai ai.

881. Farvæl farvæl, du minn veæne haime,
farvæl farvæl, du mei djænte graie,
farvæl farvæl, du mei djænte fljot,
nu træffast mi alli po dænne jor.

882. Hav takk, mei djænte, for kvær dæn gondjei
sum mi hev teura, rökk du mi hondei!
So takk ska du have, mitt veæne veiv,
for kvær gogg eg hev suove po armæ dei.

883. Farvæl o takk, eg deg alli gloymer,
kvært or du tala ti jarta stroymer;
ti jarta stroymer kvært tjærlegt or,
sum du hev tala ti meg, mei djænte fljot.

864. O væl du live, vi eg deg ystje,
dai hond ti avſjai so vi eg tryttje;
so vi eg be deg, veær hail o sæl
o gloym alli geuten, sum fro deg fær.

885. Du laikar kriggum meg, dær eg vagkar,
eg hoyrer deg, fyst mitt jarta bagkar;
du stött meg fyldjer po færdei mei,
sum skuddjen djegg ætte solei sei.

886. Møti migkar, eg fær tji free,
si hu bedjeve, mei djænte veæne;
vi hu bedjeve, de var tji veist,
for hu æ innlæst inni jarta mei.

887. Nu luyt eg misse mei djænte graie,
o nu få tårin u augø rinne;
nu fær eg tji glæe i dætte leiv,
d'æ vønt, att glæen ti seut ska blei.

888. Nu vi eg tjærasten minn plænt bedjeve,
antel lykka mei vare værr hæll bete;
nu vi mi prövast okko båe tvø,
kvær de lykkast bete po dænne jør.

Var. r. 1—2:

Nu ska mi ʃjiljast o vænne veære
o alli seut for kvoraire beære;

889. Eg o deu, sum ha vuor sleik vene,
sku mi luyt ʃjiljast, de var ain tredje;
eg o deu, sum hav vuor ihøp,
sku mi luyt ʃjiljast, de vare vønt.

890. Dæn lægste seut, sum mitt leiv hev djeve,
æ nættupp dæn sum eg hera heve,
att eg luyt ʃjiljast mæ ai so grai
o alli po jørin træffast mai.

891. Dænne dadjen kåm mi ti minnast,
fyst mi sku ʃjiljast o alli finnast;
jau, dænne dadjen mi minnast at,
fyst eg o deu o mi ʃjiljast at.

892. Lat jarta bagke, lat bløi brænne,
fyst eg ska raise ifrå mei djænte;
bar intji minni var allt for stritt,
so de kann djer ænde po leivi mitt.

893. Nu ⌊luyt mi hælsast[1] o vænne veære
o alli luyte kvoraire djeve;
nu vi mi ⌊hælsast o veære blei,[2]
alli djevast luyte po nuoko veis.[3]

Var.: [1]) vi mi ʃjiljast [2]) ʃjiljast o saie farvæl
[3]) o ha kvaraire i jarta tjær.

894. Nu luyt mi ʃjiljast o vene veære
o alli kvoraire i hudjæ beære;
nu luyt mi ʃjiljast for dætte leiv,
mæn Gud djev mi træffast i paradeis.

895. I dætte leiv kann de intji vare,
mæn de æ so stutt, de kann veær de same;
i dætte leiv var du alli mei,
men Gud djev mi finnast i paradeis.

896. Nu vi mi takkast, nu vi mi hælsast
o alli mai hær po jorin træffast;
nu vi mi takkast o veære treu
o så alli ʃjæmme kvoraire eut.

897. Nu vi mi takkast for kvært de kvælli,
sum mi hav liddje unde fydd o tjælli;
nu vi mi takkast for kvær dæn nott,
sum mi hav liddje so snillt ihop.

898. Nu æ mi ʃjeuld at for adde dage,
nu sleppe fok o um okko tale;
nu æ mi ʃjeuld at for dænne tei,
mæn mi finnast visst i ait anna leiv.

899. Po jorin må eg han alli have,
mæn mi vi liddje jamseis ne i gravin;
treu nuokon kunna de maigke me
o var gravei jamseis i jorei ne?

900. Hav takk for allstött, minn geute tjære,
o så ti lykke po livsens vege;
de æ ai vo, du kann gloyme me,
mæn alli po jorin gloymer eg de.

901. Eg luyt deg hælse, mæ jarta bagkar:
du luyt hav fre, kor du fær o vagkar,
du luyt hav fre, kor du fær o sveiv,
osso seia æra ti evig tei.

902. Takk ska du have for mitt umdjændje,
sum mi hav teura o havt so lændje;
takk ska du have, for du va grai,
hæritte djer mi de alli mai.

903. Dæn saiste gogg eg mæ djænta tala,
do tridda tårin niv hænnes tjaka;
dæn saiste gogg eg tala mæ djænta mei,
do tridda dær tåre niv tjinnei kveit.

904. Dæn saiste gogg eg mæ djænta röa,
va mytji værr æll o gå på glöa;
jarta brænde, o bloi sau,
o de jåre de i djænta au.

905. Dæn saiste gondjei tjem eg ti minnast,
do mi seull ʃjiljast o alli finnast;
va de undelegt, eg totte lait,
fyst mi alli træffast po joren mai?

906. Æ de so te, att d'æ saiste gondjei,
sætt deg innat me, rækk du me hondei!
Æ de so te, att d'æ saiste tei,
sum du sveive hær framfor augo mei?

907. Hav takk, mei djænte, for kvær dæn gondjei
sum mi hav teura; rækk du mi hondei!
Ja, takk ska du have, mitt veæne veiv,
for kvær dæn gogg eg hev suove po armæ dei.

908. Avʃjedsdrammen va tugg o svædje,
de vollde de, eg ha hæ for tjære;
avʃjedsdrammen dæn toymd eg eut,
de sit for brigga so vond ain neut.

909. Dæn lisle geuten lypte po hatten:
»I leivi træffast mi alli atte!»
Han bau farvæl ti sei djænte grai:
»O i leivi træffast mi alli mai!»

Var. Landst. s. 755,6:

Farvel, sa guten, og lyfte på hatten,
som han seg reiste af kyrkjebakkin;
farvel, sa guten til genta greid,
no finst me aller po jordi meir!

* * *

910. Eg vait so væl, kor eg fær meg djipte,
jeupt ni mullin, dær stænd ai tjeiste;
jeupt ni mullin i stain o greus,
dær æ kveite tjeista mitt breureheus.

Var. Landst. 736,8:

Eg veit så vel, hor eg vil meg gifte,
djupt i jordi i ei svarte kiste;
eg veit så vel um mit brurehus,
ded er djupt i jordi med sand og grut.

911. Nai, bærre vi eg mi alli ystje
æll o liddje jamseis geuten mein i ai tjeiste;
o liddje mæ geuten mein blant mull o stain,
treu de kunna veære nuokon ti mais?

912. Hændan has nu hav dai falma,
sum so snillt have meg umfamna;
nu hav dai falma o lagd i jor,
sum so snillt o vænligt imot mi tok.

913. Dæn lisle djænta eg hev mi akta,
nu hev u somna o alli vakna;
dæn lisle djænta eg akta me,
nu hev u somna o æ gravei ne.

Var. r. 3—4, Landst. s. 739,11:

Den vesle genta, eg ha tenkt meg til,
i den svarte moldi er hon gravin ned.

Var. Munch s. 114:

Den lisle gjenta eg hev meg agtad,
no vil eg sovna og aldri vakna;
den lisle gjenta, eg hev agta meg,
i byen de e ho grove ne.

914. Nu æ hu dö, nu æ hu burte,
de va i haust hu ifrå mi flutte;
nu ser eg atte mei uggdumstei,
lissum solei glar attum gröne lei.

915. Nu æ hu dö, nu hev augo bruste,
eg vait tji, kor eg ska hudjen fæste;
nu æ hu dö, koll o steiv,
eg luyt væl suyte deg, djænta mei.

916. Fyst dai vi æ nei mulli dytte,
o æreskransen krigg hænnes tjeiste,
æreskransen krigg hænnes grav
dæn ska pruy o ære ti domedag.

917. Bete vi eg mi alli ystje,
æll eg måtte liddje po hænnes tjeiste,
æll eg måtte liddje po hænnes grav
osso suove dær ti dæn store dag.

918. Ai jarteseut o ain store tredje
de beære djænta at jorin mæ se;
ai jarteseut o ai stor euro
de beære djænta at mull o jor.

Kärleksbrev, lärdomar om kärlek ock äktenskap.

919. Nu vi eg sættje meg ti o skreive,
eg veit tji, koss eg ska teiei dreive,
so vi eg take fram blækk o pænn
o skreive ait bræv ti minn bæste vænn.

920. Nu luyt eg sættje meg ti o skreive
ait bræv ti djænta, dæn snjål o feine,
um hu djennem leivi vi fuye meg,
um de so ska vare po villan veg.

921. Ait bræv i loyndum so vi eg skreive
o sænde ti deg, mei djænte feine;
so vi eg skreive ait bræv i loynd,
o so fær eg hoyre, um du hev mi gloymt.

922. Nu vi eg tagkan po papir skreive
osso av jarta ditt fullt eutdreive;
nu vi eg sedje, ko eg tæntjer på,
so fær eg hoyre, ko du sai då.

923. Du kann veær sikker, att satt eg skreivar,
for lygn iblant æ de eg alli leikar;
lygnei stoppe mi ne ain sækk,
o sannhait skreive mi hera vækk.

924. Nu hev eg dredjest mæ tagkan streie,
nu luyt eg pröve o te di skreive;
skreive te di a tvau tri or
osso fjå, um eg kann få jartero.

925. Eg var so plaga mæ tagkω streie,
nu luyt eg pröve o te di skreive;
nu luyt eg pröve mæ nokle ωr,
du må tji for dætte på meg var vωnd.

926. Dænne eurωei fær eg tji dreive,
nu luyt eg pröve o te di skreive;
de sum du halle deg tji for gω,
so luyt du kåm, o de luyt veær fωrt.

927. Då de fyste brævi eg i hondei smuygde,
va de att ællen ti jarta floymde;
eg stω o riste po hand o fωt,
de va lissum burte mitt ugdumsmωt.

928. De fyste brævi han te mi steila,
po siltjepapper so va de skreiva;
so va de brævi eg fekk i haust,
de va siltjepapper o blittje rautt.

929. De fyste bræve han te mi skreiva,
på Gimlemoæ so va de steila;
han skreiva te mi, minn geute fljωt,
att tjærlighaitei va leike stωr.

930. Eg skreiva te hω, minn geute fljωt,
att eg yskt ω haimti kvær dag o nωtt;
eg skreiva tibakers ti geutæ mei,
eg yskt ω haimti kvær teime o tei.

931. De saiste brævi, sum du mi flidde,
av tugge tagka de eut meg fridde;
nu vi eg slætt alli suyte mai,
for eg treur, ⌊d'æ satt, de sum stænd i dai.[1]

[1]) att de æ plænt, sum du sai.

932. Mæn tjære deg, koss kann de seg have,
ska eg luyt vænte i flaire dage?
Kann eg tji bræv ifrå di få,
sum meg kann tröste o djeve rå?

933. Svar tibake du meg luyt djeve,
so fær eg hoyrt, um du meg vill have,
so fær eg hoyre, att du æ mei,
so fær eg jøs um meg all mei tei.

Från Bygland.

934. Eg tænjte, du vidd meg so mytji vuyre,
att du vidd skreive te mi, minn staute fuyre;
so luyt eg fortældje, du æ minn grai,
for eg beær i jarta for de ait main.

935. Du ska hav takk for du te meg skreiva,
de brævi ditt jau de meg uppleiva;
antel eg æ truota, hæll eg æ ʃjeuk,
de brævi de doyvde[1] seutei eut.

[1]) dreive

936. Mei takk ti slutnigg eg hær vi skreive,
på minn freidums vege eg burt eutsteige;
du laidde meg på so hågt ait trin
for o suyne meg, ko veg va dinn.

937. Nu, lilja mei, luyt eg brævi ænde,
ai tjærlig hælsigg eg vi deg sænde;
nu luyt de vare for dænne goggg,
nu hev du sett tagkan mei po ai soggg.

938. Do eg satt brævi dei o uppbrænde,
du ha seul tjænt, de mitt jarta klæmde;
ha de tji vuor, de eg vidd halle ør,
ha eg tji jårt de, minn geute fljøt.

* * *

939. Eg hev ait portræt eutav ain dræggе,
de djer, eg hudjen ti hø luyt vænde;
eg ser, han site dær so jøs o blei,
eg ystjer titt, han ha vuori mein.

940. De va ai gogg sum du sa du trega,
att du ditt portræt ti me si djeva;
du tar tji tredje, minn geute fein,
du ska få de atte, var du tji mein.

* * *

941. Djipte seg æ tji hæsten buyte,
han fær tji rek upp. um dai hev luyte;
ain fille skork[1] kann han slå ihel,
mæn djipta dæn må han liddje mæ.

[1]) ait fille baist

942. Djipte seg æ tji hæsten kaupe,
so magg ain snjåle kann seg forlaupe;
djipte seg æ tji kaupe ai baist,
dai kann hav ʃjeuke maga o klaine bain.

Jfr en visa i fsv. Schacktafvelslek:

Til ekta nw
sik taga hustrw
thz är ey mära byta.

Vidare Frischb. Preuss. Volksr., visan »In der ehe»:

Heirath ist kein pferde-kauf.

943. Mi ha alli pænigg, då mi vi veidje,
mæn nokle djeita o så a kveidje;
mi ha tji pænigg, då mi seul fram,
mæn mi tægte beuskap seul gagge an.

944. Djipt okko vi mi nu adde djera,
for svaikadde vi mi nu alli veæra;
mæn mi vi hav ai ti liddje hjå,
osso taka djænta po ugg o kåt.

945. Djipt deg hælle, mæ du æ ugge,
moytjæddigstaven var di for tugge;
djipt deg hælle i dai ugge år,
for moytjæddigstaven æ tugg o få.

946. Nu ska de snart ain ænde vare
o intji bare o mæ deg tale;
nu ska de snart ain ænde blei,
for nu vi eg have mei djænte fein.

947. I kvæll må adde var glae o kåte,
dæn feine djænta ti gars ska kåme;
på toppen flagg mæ dai færgar trei,
for i kvæll so hænta han djænta sei.

948. Breurei sa de mæ tår po vandjæ:
»Du va dæn fyste eg tok i fandjæ.»
Breurei sa de mæ tår på tjinn:
»Du vait de væl, du hev hudjen minn.»

949. Noye meg te vi eg alli djere,
tjærlighaitstredjen æ tugg o beære;
mæn du ska djipte deg i tjærlighait,
for då vare leivi po jost o lætt.

950. Mei lisle djænte, nu lei de næri,
att mi sku av på de håge tili;
då djæll de treuhait o ainlegt leiv,
osso gø fornoyelse i okko tei.

* * *

951. Tjærlighaitei kann vare vonde:
mæ han æ ugge, æ han tji kloke,
mæn klokar o klokar vare han,
ti lægg [i værdei han tjem[1] fram.

[1]) han tjem i sin alder

952. De æ tji grait, um han heve vale,
han kann sum teiaste taka skale;
for stundum tæntjer du frå o te,
du vait væl, kven du take ve.

953. Um aire anlite fint kann blæntje
o duyre dryttje i staupi ʃjentje,
æ de tji visst, um de vare kann
ait leiv i glæe mæ sleik en mann.

954. Glåp intji bare ette store gara
o intji bare ætte djille kara,
mæn ætte lykka, o kåm i hug,
att tjærlihait æ dæn stöste bo.

955. Um gulle gleimar o sylve ʃjeine,
so kann han deffor tji leivi leike;
nai, treu o tjærlaik må au veær mæ,
ska glæen vare på livsens veg.

956. Ko kann de nytte, um dai æ ⌊sleike,[1]
att[2] dai i natteuræ æ tji leike;
æ dai tji leike i tagko o sind,
æ de tji lændje, for ælstjen sprigg.

[1]) reike, [2]) fyst

957. De sum tji tjærlaitjen brænne haite,
so var framteisdagane tugge o laie;
de blagke leivsjosi slokknar eut,
o haile teiei var bar ai seut.

958. Eg vi ystje, eg må ai have,
sum eg mæ riktig kann treudje tale;
tale treudje um adde tigg
o ʃjå, um de lættar tji hudjen minn.

959. Du seulle take dæn sum du leika,
so ha du intji o trege seia;
du seulle take dæn sum du lai,
for på jorin æ indjo evighait.

960. D'æ gott o hav ain, sum han hev eutkora,
sum han sitt duyraste ja hev luova;
o når værdei stormande tjem imøt,
do må dær tjærlaik ti djeve møt.

961. Leivi de æ av teima tugge,
sum naut kann tæntjast eutav dai ugge;
d'æ gott o have æ mæ seia sei,
sum kann finne ørei, sum tröst æ ei.

962. Gott o glæeligt måtte de veære,
vist han fekk saie, ko han i jarta beære;
gott må de veære, vist du var treu,
um han ha fortålt, ko i jarta beur.

963. Laitar du o ain veæn vi finne,
so må du alli i villa sprigge,
mæn tæntje på att du ain kann få,
sum mæ tröst o vit stændjer sordjis å.

964. Dæn sum ska luovast mæ djæntun veæne,
må veær so treudjen sum jøren gröne;
dæn sum ska luovast mæ hond o mund,
dæn må veære treudjen av jartegrund.

965. Hev du ai djænte, sum du hev tjære,
so ska du alli veære so spræke
o sprigge te hæ kvær onno nøtt;
o hall hæ so jamleg djer bare vønt.

966. De æ ait sum eg vi deg lære:
du ska tji [saie, kvæ[1] du hev tjære,
du ska tji saie, kvæ du hev tjær,
so sai dai de: ko dæn nar du æ.

[1]) kvæe um dæn

Var. r. 3—4:

du ska tji kvæ um dæn du leikar bæst,
for do hærme føk, so fatt de fekk.

967. Koss kann du tæntje, att de kann vare,
fyst alli du vi mæ djænta tale?
Koss kann du tæntje, att de kann blei,
fyst du [alli talar mæ djænta dei?[1]

[1]) vi tje låne me svaipa dei?

968. Ja, lat nu djænta veær steiv o kåte,
hu intji kåte vi kåm ifrå de:
ja, geut, veær klok, djev ai leiti tei,
snart tjem hu spak inni arman dei.

969. Du moy, sum have so store vone,
må vandre varlegt o ʃjå deg fyre;
de hev so magg ain i lættsind jårt:
sitt leiv formyrka o jarta sårt.

970. D'æ bærre bedjeve, mæ han kann vænde,
d'æ ætte seia, fyst han æ eutʃjæmde;
fyst han pedjynder, mæ han æ bån,
de var visst gamaste halle på.

Betraktelser av religiös ock moralisk art.

»Världssmärta». Tankar på döden.

971. Ait sukk fro jarta ti himlen steige,
lat værdens tagkar ifrå me veike;
lat intji værdei få overhånd,
mæn lat de få hærska, sum æ leiv o ånd.

972. Lat tji de euraine i meg sveive,
eg bee, att sølei må på meg ʃjeine;
ja eg vi bee, eg må få de jøs,
sum meg kann veise, kor sannhait beur.

973. Dæn Gud, sum tårin av tjinnei turkar,
han lætte jarta, um tugt de sukkar,
han djev mi fre i mei saiste tei,
so eg djendje glae i gravei mei.

974. Allt de sum værdei ain mann kann djeve,
fyst han ska doy, han de allt forlater;
mæn allt de gøe, sum du bar fram,
de ska alltei pruyde dinn mindekrans.

975. Dæn stöste glæe, sum leivi djeve,
de æ o allstött de gøe djere,
for hev eg meg ti de vønde vænt,
so hev allstött samviti i me brænt.

976. Dæn stöste sæla, sum ain kann vinne,
de æ o fre for sin ʃjæl o finne,
for dæn sum fre inni jarta aig,
mæ smeil på munn han i dauen saig.

977. Eg stundum upp imøt himlen steirer
o vænder tagkan fro dætte leive,
ja, steirer upp møt de jøse land,
dær indjen suyte hæll gråte kann.

978. På evihaitei kåm eg ti tæntje,
dær vi visst veære ain jammerslægsel;
eg vi hæll pedjeve minn geute grai,
hæll o gagge fortapt i all evihait.

979. Dænne teiei so kann eg troyte,
mæn evighaitei de var ai (byldje?);
dænne teiei so troyter eg,
mæn evighaitei bevare (?) meg.

980. For pænigg kann han si alltigg kaupe,
mæn intji fyst han æ ærelause;
for pænigg kann han si alltigg få,
mæn kaup atte æra æ alli rå.

981. Um eg æ fattik, de luyt so veære,
mæn Gud ʃje lov, att eg hev mei ære;
um eg æ fattik, de luyt so blei,
mæn Gud ʃje lov, eg hev æra mei.

Landst. s. 771,2.

982. Veær allstött glae o de gøe djere
o allt de vønde o late veære!
Tröst dæn, sum suyter o vønt luyt lei,
so ska glæen dotte ne seutei dei.

983. Veær du gla, so ska leivi jøsne,
o du djegg framætte i de gøde;
vi du deg allstött fro de vønde sneu,
so ska fre o glæe i jarta beu.

984. Sæle æ dai, sum dæn veisdum vinne
i sitt edji leiv o seg glæe finne,
intji ystje seg de o de
o alli ser glæe i de han hev.

985. Tagkfull ska an på leivi royne,
o ælskugsfull ska an vænnen djoyme
i jartas jeup, dær sum hudjen brænn,
o æ rain sum vatten po fjödde rænn.

986. Dai mɔtgagsbyljun meg ive ʃjyldje,
dai falske åndin me raint forfuye;
eg vait tji rå på de onno lai
hæll gå fram i glæe o leiv o laik.

987. Tugg o lægtande satt eg sukka
i jeupe drag um mei framteislykka;
de ha vṇor bæst i dæn kalle grav,
va tji vɔni stundum ti djer meg gla.

988. Dai glae dagan kann vare magge,
vi du tji seut atti glæen blande;
de djer so maggain i uggdums tei,
att han luyt suyte sei haile tei.

989. Han må tji take de upp mæ grɔne,
so han um netan intji fær sṇove;
mæn han luyt take de mæ forstand,
so han kann troyte sinn alder fram.

990. Dæn aine dadjen kann sɔlei ʃjeine,
dæn aire dadjen kann juggen gleine;
ja, solais æ de i værdin laga,
o sleik de vare nɔg adde daga.

991. Fyst han æ ålaine, kann han veær glae,
han hev au teier han steur kann vare,
tugge tagka i hudjen mjeuk,
so att tårin tridda u augɔ eut.

992. Somme sai, att de æ so laga,
o somme sai, att dai lag de ʃjave;
somme sai, att d'æ laga te,
mæn Gud [djev] lykken ti kvæ han ve.

Jfr Landst. s. 776,5:

Aa sume gifter seg no so galid,
og sume sej, dei er ki bedre lagi;
til lagi hev eg så klen ei tru,
dei lagar sjave. Hot meinar du?

993. I dænne værdei so mytji vantar[1]
o seutei möter på adde kantar;
o seutei djendje stött jamseis mæ,
sum ʃjeigar fuyer ain ålmanveg.

[1]) korrumperat: dels vagkar dels i dænne verdei æ tji so mytji vænte.

Lauvd. I, s. 22; Landst. s. 736,6.

994. O uggdumsglæen æ lissum draumen:
hu fuyer mæ oss sum stokk i straumen;
nær flaumen stansar, er ʃjyssen ænt,
so kann au glæen ti sorg bli vænt.

Lauvd. I, s. 21, Ross s. 141.

995. D'æ vont, att mi sku luyt sossi tumle
o spidde teiei, mæ mi æ ugge;
dæn uggdumsglæen dæn vi mi få,
o i seut o harme mi live må.

996. Minn uggdumsglæe[1] hev raint burtsvivi,
eg vait ⌊tji, kor de hev av hu[2] blivi;
minn uggdumsglæe hev fari fort
sum skodd fyr vind o sum dugg fyr sol.

Var. Lauvd. I, s. 21:

[1]) ungdumsdage [2]) inkje, kor de hev av dai

Ross s. 141:

[2]) ki, kvar den hev ette

Fedrah. 1881:

Ungdomsgleinn dei æ burtsvive,
eg veit kje kor dei hev atte blive;
ungdomsgleinn dei æ forbi,
eg maa syt' aa graate mi heile ti.

997. Mei uggdumsdage ⌊æ seure o[1] tugge,
sum alli mænneſjen kann eutgrunde;
dæn sum så ska troyte sei ugge år,
de va tji tuolandes for ait bån.
[1]) dai hav vuor

998. Mæ syrdje mål luyt eg jamlegt kvæe
mæn mæ von, att framteii skall meg glæe,
o mitt leiv må var sum ain bleileg vår
o intji streiei so tugg o sår.

999. I leivi hev eg tji store glæe,
for suyte o gråte djev jartesvee;
kor eg vi meg i værdin sneu,
ser eg indjen glæe ko bare seut.

1000. Ai jarteseut tjem eg vist ti sleite,
for eg i natteuræ æ so streie;
ai jarteseut tjem eg vist ti få,
for eg i natteuræ æ so trå.

1001. Mytji kann han i leivi royne,
o båneminnei kann mytji djoyme;
eg tægt alli, hudjen so vide for,
do eg gla sum bån djekk i fjödd o skog.

1002. D'æ leiten hugna, sum dæn fær sagka,
sum vitt i værden luyt haimlaus vagka;
forutta fre o forutta ro
han djegg, ti gravei han teke i mot.

1003. Fyst eg tjem atte, dær eg æ tjænde,
då båneminnei i tagko slændje,
dær eg hev sulla so magg ain dag,
stundum seutandes, stundum gla.

1004. Eg sat o stirde eutiv haian håge,
eg djoymde aulite, tok ti gråte;
då laut eg minnast mei uggdumstei,
de va so de skar inni jarta mei.

1005. For magt o mytji mi hær hev streie,
o hær hev sveiten u panna seila;
hær hev teiei runni i låt o gråt,
hær hev tagkan stedji iv åsan blå.

1006. Eg tittj so vœnt eutiv haian glåpe,
dær eg hev sulla, mæ eg va kåte;
eg tittj so vœnt eutiv haian ʃjå,
dær eg hev sulla, mæ eg va bån.

1007. Nu vi eg hælse mei vænne magge,
att mine leivdaga æ tji magge;
nu vi eg hælse po store o små,
att mine leivdaga æ bare få.

1008. Kann eg tji snart glæe i leivi finne,
so treur eg, jarta av seutin sprigge;
nu ser eg væl, eg behövde en vænn,
sum kann tröste jarta mitt; kor æ dæn?

1009. Ja kor æ dæn, de eg vi spyrdje,
ja kor æ dæn, sum vi for meg syrdje?
Kor dæn æ haime, eg alli vait,
for ti meg dai hev indjœ tjærlighait.

1010. Ain kvær sei seut i verdei luyt beære,
somme luyt lægte o somme trege,
for indjen slippe i værdei fram,
eutta han fær stundum mæ seut iblant.

1011. Men allstött hev eg nu sett deg ʃjåge,
so bleilegt smeile o veære kåte,
o deffor treur eg, ditt ugge leiv
æ po de neraste fro seuten frei.

1012. Eg drivst av eurœ, i værdei vagkar,
eg beær so mytji i sind o tagka;
eg djegg mæ teiei lissum an straum,
lissum vinden fuyker mæ lause lauv.

1013. Eg sit o tæntjer de mange teie,
eg glae stunde ska få i leive;
eg sit o tæntjer de mang ai gogg,
att mitt leiv ska gange mæ laik o sogg.

1014. Mæn bæst eg site o glalegt syndje,
so tjem dær nuoko, sum meg luyt tyndje
mæ mange tanka o værdei lai,
so eg treur, eg alli var glae mai.

1015. Eg ålaine djendje, eg ålaine sveive,
o ålaine må eg væl teiei dreive;
ain lægt, ait håp eg i hudjen beær,
sum meg jamlegt fuyer po all minn veg.

1016. De æ so tugt uppo jørin gange,
fyst han æ ti mais po for ugge o gamle;
de æ tugt uppo jørin gå,
fyst han æ ti mais po for store o små.

1017. Dær tjem mangt for geuten, sum sårar hudjen,
so titt han meser dæn bæste dudjen;
han djegg o tvilar på Gud o moy,
has bæste loysnigg de æ o doy.

1018. Då vært han frei bå for harm o kveide,
då kann i gravei han rølegt kveile;
då i vedjen han tji for nuokon æ,
o då minst for dæn, sum han hadde tjær.

1019. Fyst sordji aukar o møti mingkar
o bløi suyter, kvær gogg du blingkar,
do ser du gravei så glad imøt,
då battnar sordjei av jarterøt.

1020. Dauen ska du deg alli ystje,
de tjem nu tiss nøg var lagd i tjeiste;
dauen ska du tji ystje de,
de tjem nu tiss nøg var graven ne.

Stev av blandat eller mera obestämt innehåll.

1021. Mitt veæne mål, koss hav de fare,
hev danstjen jaga deg raint av gare?
Du veæne mål, mann deg upp ait grand,
so dai få tji jage deg raint u land.

1022. Dai okkos mål vi av tugga reive,
o danstjen vi dai att mi ska leike;
nai, okkos mål mi vi have tjær,
for da kann vite, mi tji træla æ.

1023. Måle mitt vi eg alli sældje,
um dai vi pæniggan ti meg tældje;
for fyste djænta mei slær mi loyn(?),
so fornoyer eg meg mæ de eg kvæ.

1024. Dai sum æ fåkunnig, var tji leia,
mæn hoyr, ko gamliggen vi deg saie:
De æ forsuynaren sum hev jørt,
att dæn freihaitstantjen æ blett so stør.

1025. Mæ treu o tjærlaik dai mænna djendje,
då mi på Eidsvoll vor freihait fendje;
mæ tår i augø dai ʃjeuldest at,
då dæn store dadjen va staen av.

1026. Teiei skreie o vekun fare,
d'æ raint so att eg må ræde vare;

d'æ trått eg sai sossi mæ meg ʃjav:
kor treu dætte såmår hev kåme av?

1027. Nu hev eg lændje ette djænta hoppa,
nu hev eg slit eut po skø o sokka,
halvedelen av buksø au,
mæn innu spelar eg mei djænta laus.

Var. Munch, No. viser s. 116:

Du hev saa lengje efter Drengjen hoppad,
at du har slitid ut baad Sko og Sokka,
jo halve Deilen taa Stakkjen din,
no er de best du begjev og spring.

1028. Eg kann tji vite, ko drændjin tæntje,
sum frei ti me, bare ai skeuledjænte;
eg kann tji vite, ko dai po meg ʃjå,
sum frei ti me, bare ait skeulebån.

1029. Eg kann tji vite, koss de æ laga,
so magge graie vi me meg tala;
intji æ eg reik, intji æ eg snjål,
intji vait eg, ko dai po meg ʃjå.

1030. D'æ vønt for meg, sum hev indjen fuyre,
for so ligg eg um netan tuttrar o fruyser;
d'æ vønt for meg, sum hev indjen tjær
o indjen um netan ti liddje mæ.

1031. De sæter alli, ko djæntun banne,
de fekk eg ʃjå, do eg drøgst mæ Anne:
hu svør o banna seg plænte frei,
mæn for kvælle va, so va Anne mei.

1032. I nøtt so fekk eg so leiti suova,
eg droymde[1] de, att du ⌊va forluova[2];
oja, eg suov so leiti i nøtt,
for eg tøtte de, du ha luova tvø

[1]) tøtte [2]) tvø ha luova;

1033. Fyst eg lægg meg o have somna,
du ligg po armæ mei, ti dæn domna;
fyst eg ligge, so droymer eg,
de æ ai fyrrebo, att du narrar meg.

1034. Eg kann tji lægge å gare være,
han æ för næri, minn staute tjærast;
eg kann tji lægge å gare bu,
han æ for næri, minn staute gut.

Samme meddelare som stev 13 var.

1035. Mei lisle djænta, du tar tji suyte,
du tar tji meg uppo vedjen fuye;
du tar tji gråte for meg ai tår,
fyst du hav bela, ko nau æ då?

1036. Hoyr nu dætte, mei djænte graie:
De mi hav tala må du tji saie;
du må tji saie, att de æ grait,
de kann du vite, att eg totte lait.

1037. Mei lisle djænte, ko æ de du maine?
Fyst mi sku træffast i evighaiten,
kvær maine du, de djegg bærre mæ:
antel eg sum suyter, hæll deu sum græt?

1038. Ko kann de nytte, du sossi saie,
du djev tji stort, for hu æ so graie?
For ska du saie plænt sum de æ,
for ai grai so djeve du ʃjave deg.

1039. De va vont um so grai ai djænte,
att hu fro ættin si var eutʃjæmde;
de va vont um so veænt ait veiv,
hu si var eutʃjæmde ifro ættæ sei.

1040. De æ tji gott o[1] treu po adde,
han va for fok(?), o dai nar han kadda;

mæn rektig um ska han alli sneu,
for d'æ intji værre hæll o alli[2] treu.

[1]) ska han [2]) de æ de væste o indjo

1041. Eg laita lændje, eg gav me stunde,
o saiste fann eg an unde ain runne;
eg laita lændje, eg gav mi tei,
o saiste fann eg an unde ai lei.

I denna form tyckes stevet vara ett svar på nr 1098. Jfr ock nr 1154.

Var. Landst. 749,5:

Aa lengi leitad og seinste funnid,
eg fann mi gente burt und ein runne;
aa leitad lengi aa leitad vel,
tru noken finare gente fær?

1042. Treu d'æ rå, eg æ so tugg(t) i ladje,
hæll treu eg stællar de ʃjav so gali?
Treu eg æ'tji i ladje bet,
hæll treu d'æ eg ʃjav sum forvælle de?

1043. De væste sum eg i værdin vait,
de æ sittje o vænte o tale sannhait;
for tale sannhait hæll sittje o vænte,
de hart kann sind o natteuren klæmme.

1044. Tagkan slappe o ʃjeni æ burte,
eg vait tji, kor de hev av dai[1] vurte:
intje ʃjeni, intje ideal,[2]
mæn tugge tagka i teusental.

[1]) me [2]) intji inne i heus æll sal,

Var. (korrump.) r. 3—4:

intje djænne inne all mi tugge,
for de brænn inne bå lever o lugge.

1045. Mæn ⌊ait ideal[1] må væl geuten have,
um han nu alli vait av de ʃjave;
ait ʃjelder av djænto han heve tjær,
sum han stött o jamlegt i hudjæ beær.

[1]) ait minne [1]) ai djænte

Var. 1 r. 3—4:

eg tjænner de, o djæntu dai hev gutan tjær,
sum dai so jamlegt i jarta beær.

Var. 2:

Gud hev i skapnindjen stælla så,
att matje luyt han for alltigg få.

Tillägg.

Till nr 123 ff.:

1046. O spel nu, spelmann, djev fela låte,
nu vi mi danse, mæ mi æ kåte;
for då att mœti mi misse må,
då æ de tist nokk o steure gå.

Var. Landst. s. 759,5:

Spela spelemann, lat fedla låte,
lat gentunn danse, med' dei er kåte;
spela spelemann, best du kan,
sjå no vill gentunne treda fram.

Till nr 204 ff.:

Dai stevjast.

Djænta.

1047. Da geuta tar intji gagge o skruyte,
o taka dikko æ mi tji noyde;
mi kunne raise iv havæ blå,
dær æ graie geuta sum sand o strå.

Geuten.

1048. Du tæntjer kanſje, eg so væl deg leikar,
mæn kann du saie, eg hev te di freia?
Nai, eg hev alli tægt nuoko gogg,
eg vi troyte leivi mæ sleik ai flægg.

Djænta.

1049. Du kvæ um flæggæ, du kann væl flaggre,
dai gagge o saie, du hev havt mæ magge;
for antel luyte mi få ai sleik,
hælles vi mi gagge ti evig tei.

Geuten.

1050. Du tittje væl, du æ av dai bæste,
du tæntjer kanʃje ti få an præste;
du tæntjer væl få dæn bæste geut,
mæn kåm i hug, du hev ʃjæmt di eut.

Djænta.

1051. Eg treur tji de, eg æ av dai bæste,
eg tæntjer alli ti få an præste;
mæn de æ sannigg eutei de ǫr:
for ain sleik sum deu hell eg meg for gǫ.

Geuten.

1052. Du tæntjer væl få dæn bæste karen,
ti du luyt breuke moytjærrigstaven;
du vill nǫg tygda i jarta få,
sill du breur mæ moytjærrigstaven stå.

Djænta.

1053. D'æ gama jamseis mæ staven steige
hæll tvigge seg ti o tak ain sleike;
fyst du mæ deine loyp land o strǫnd,
ska eg sittje o syndje ai moytjærrigsogg.

Geuten.

1054. Seut for djænta vi eg tji beære,
for de ain anne hæ fro me teke;
nai, eg vi hælle få glæe me,
for de ain anne hu leikar bet.

Djænta.

1055. D'æ snart lat djænta ifro seg raise,
fyst han hev stærkare hug ti aire;
d'æ snart o djænta ifro se slå,
fyst han vait, han kann de bærre få.

Geuten.

1056. Du hev so lændje mæ drændjin slundje,
de lei væl te, att du snart fær ugge;
nu hev du lægge mæ armø slægt,
de lei væl te, du æ snart eutʃjæmd.

Till nr 299 ff.:

1057. Eg mötte'n Kari i Litjönns gari,
o hej o hø, eg blei ille fari;
o hej o hø, eg blei ille mæ,
att den tossemannen sull drille meg.

Samme meddelare som stev 13 var.

1058. I åtte dagar kann eg tji beie,
fe eg luyt finne mei djænte feine;
ain dag hæll tvai hælle högste trei,
so luyt eg finne atte djænta mei.

1059. Dænne veka var lågg sum fjøre,
for eg finn atte mei djænte fljøte;
dænne veka var lågg sum tvæ,
for og finn atte mei djænte tjær.

Till nr 358 ff.:

1060. Djænta mei hu æ av dai graie,
ti slændje o tale æ hu av dai slaipe;
ti slændje o tale o djev snedige ør,
de djev drændjø ai jarte-eurø.

1061. Lat ⌊dai kåme[1] frå fjödd o dala,
lat ⌊dai kåme[1], sum bymål tala;
dai var tji gåde, fyst dai[2] kåm in,
ain ser tji ʃjönna, fyst sølei ʃjein.

Var. Lauvd. s. 21.
Ross s. 139: [1]) koma alle [2]) du

1062. Eg leika hæ, o eg vill hæ have,
eg tøtt, hu va so eutifro staut ti tale;
eg tøtt hæ ve, o eg tøtt hæ grai,
so ha eg tji vit ti tæntje ette mai.

Var. r. 1—2:
Eg tøtt han veæ̣ne, o eg vill han have,
de va so veæ̣n o so staut en kare.

1063. Då eg hoyre, ko veæ̣nt hu heuva,
eg svaiv i rigg o tøk av mi leuva;
då eg hoyre hænnes veæ̣ne mål,
eg kasta mi ne po jørei o låg.

Var. r. 4: då kasta eg pode orv o ljå.

1064. Då eg hoyr æ pi leien lilla,
jarta forundrast, o tårin trilla;
då eg hoyre hænnes veæ̣ne mål,
då kasta eg po orv o ljå.

1065. Eg vi have mi ai eudredjei,
d'æ sum o ha si ai ʃjeurte nuytvedjei;
eg vi have mi ai sum æ frei
o sum hev tji teura sei haile tei.

1066. Djænta mei måg dai hav eutredja,
for nær eg vi, kann eg hæ bedjeve;
dai måg tji hav'æ o sleit'æ eut,
for eg vait tji av nụoko lutvinsbreuk(?).

1067. Vi du veæ̣re mei edjø djænte,
so må du ⌊alli po aire tæntje[1];
vi du veæ̣re mitt edje gull,
so mo du teie, fyst eg æ full.

Var. Moe s. 133: [1]) holle deg staut o plente;

1068. Dæn lisle djænta, eg hev mi akta,
snillt djegg u klæde, fint æ u fakta;
o prisen beæ̣r u i magge veis,
d'æ knapt u finst hær i buyden sleik.

Till 385 ff.:

1069. Fær eg intji mei djænte tjære,
so ska mitt leiv ette ɔtræ reke;
fær eg intji mei djænte fljɔt,
ska ɔtre beære mitt leiv o blɔ.

1070. Jau, måle falmar o tårin trillar,
sku eg o djænta for evigt ʃjiljast;
tårin trillar o þliknar me,
sku mi luyt ʃjiljast for evighait.

1071. D'æ lait o veære so lagt ifrå da,
att han so ʃjælla fær hoyr o ʃjå da,
att jarta sukkar kvært åndedrag,
kvær gogg sum mi luyte ʃjiljast at.

1072. Dai saiste ɔrei hu te mi tala,
dai stande i jarta, sum dai var nagla;
dai nokle ɔr, hu hev te mi slægt,
dai stand i jarta mei hart beklæmt.

Var. r. 3—4:
du tæntjer væl, att de æ forbei,
mæn dai stænd nagla i jarta mei.

1073. So lændje sum du djegg hera djænte,
so kann eg veær hær, mæn alli lægge;
fyst du djipter deg o fær mann,
so luyt eg raise at ait anna land.

1074. Kåm nu fuy mi, mei djænte staute,
for de mai mɔrɔ, mi gagge tvau;
nu vi mi teure i haile dag,
so kunne jeugaran saie attat.

1075. Koss vi de ændast, koss vi de vare,
du sum hev havt hudjen fro båndumsdadje?
Koss vi de ændast, koss vi de blei,
du sum hev havt hudjen fro båndumstei?

1076. Innafor jarta dær stænd de skreiva:
han æ tji hera, dæn sum eg leikar;
dær stænd de skreiva o prænta inn:
han æ tji hera tjærasten minn.

1077. Mei lisle djænta, du tar tji fæle,
mei hage hænda dai sku deg nære;
mat o drittje i overflø,
osso alli hoyre ait hålegt ør.

Till 528 ff.:

1078. D'æ rart o veære po ugg o kåte
o so stundom sittje ålaine gråte;
d'æ naut han vait, kofyr han de djer,
mæn gråte luyt han allikevæl.

Till 663 ff.:

1079. Eg sveiv o dreiv o hev tugge tagka,
for veæne djænta i jarta vagka;
d'æ leiten hugna o liv ait leiv,
ska eg veære aine mei haile tei.

1080. Ai gogg eg stø dær inmæ ånæ,
eg tægte på att han sille kåme;
mæn då han kåm tji, minn geute fein,
stø eg o tægte ti sprigge eutei.

FRÅN TELEMARKEN, RYFYLKE, HARDANGER OCK HALLINGDAL.

Från Telemarken.

A. Efter Ingibjör Andresdatter Langemyr, Hitterdal.

1081. Å vi du stövjå, så ska eg svörå,
å heile nåtta så ska de vörå;
å heile nåtta ska de au bli,
dæm forbitt mæg ittje, om dæm tjem ti.

Var. Fedraheimen 1878, nr 30:
Aa vi du kvea, så ska eg svara,
aa heile Houstnotti ska dæ vara;
ja de maa vera, om de var ni,
de vinn meg alli, om de var ti.

1082. Mine visur dæm æ tje lagge,
mæn dæm æ så græſjelig morosamme;
å mine visur ha jort sæg ſjöl,
for dæm kom sæilandes på e' fjöl.

Var. se stev 16 var.

1083 A værs for dinnin de kann e kvöå,
mæn narr for ælle vi e tje vörå;
d'æ te å kvöå eg har ett sinn,
de va te moro eg kom hærinn.

Var. Landst. s. 792,9:
Kveda fer dikkon ded skal eg gera,
men narr fer dikkon vil eg ki vera,
eg skal kveda som eit bergetroll,
berre du rullar inki heilt i koll.

Jfr nr 1125.

1084. Å ittje tar du sittje dær å rime,
du burde ha dæj e nåsagrime;
dæn burde vörå tå katteſjinn,
å alle klöen sku vænne inn.

[1]) Var. från Suldal:
Å du som æ nu så fæl te rime,
Jfr Moe Saml. Skrifter II, s. 236.

1085. Å æller tar du sittje dær å dondre,
som du sku eige syv otte hondre;
du eig ittje krakken te sittjå på,
trur du slik en sælig æ snar te få?
Uppt. även i Suldal.

1086. Å store ol må du ittje bruka,
de konn sek hænn, du kom te ruka;
kom du te ruka, de ble tje bra,
du ble tje akta for dæn du va.

1087. Å du tæntjer væl, att e dæg vi hava?
Næ, de ſjer æller i dissen dagar,
næ de ſjer æller på dænnen jol,
om du snur å sveifer deg som e sol.

1088. Næj, for e tek me en stygg å jote,
næj for ska steinan på Nolſjå flote;
næj for e tek au en jot å stygg,
for ska haværen gro te bygg.

1089. Gryt på dynna, skræ ifrå loko,
d'æ greie gutar som på o bråkar;
å gryt på dynna å skræ ifrå,
d'æ greie gutar som bråkar på.

1090. Å gryt på dynna, la me få ſjå en,
om han æ voksen, så ja kann få en,
om han æ voksen på lag som eg,
æll om han æ liten å knalteleg.
Jfr Landst. s. 791,4.

1091. Å du som æ nu så lækker jænte,
d'æ rart du hell ikke mere plænte;
å du som ser nu så lækker ut,
de va rart du låg mæ så ovan gut.

1092. Å eg har vitt uti værden vagka,
å eg har sett både folk å fantar,
å eg har sett slik en kar som du
mæ staute læddjer å si ei fu.

1093. Å nol å su fra me disse åsar
å huttetu oss dæm på me fjåsar!
Mæn oss dæm fjåsar å lyg på meg,
ænda fær tje sæligen djifte seg.

Jfr nr 1119.

1094. Lat dæm luge å lat dæm svælle
å lat dæm söå, e ligg mæ ælle;
nakot å de kann vörå sant,
mæn jamen lyg dæm au iblant.

Jfr nr 1117.

1095. Å guten minn han æ fin å ʃjå på,
som byens gate dæn æ å gå på;
uttapå æ en som sölv å gull,
å innapå æ en så svikafull.

1096. Guten minn han æ tå dæm fine,
å sola må ittje på en ʃjine;
fyst æ en raulett som sol på fjöll,
sia æ en kvit lik föike möll.

Jfr nr 362 ock var. samt 1106 ock var.

1097. Guten minn han æ fin oppvaksen,
han fins tje finar på tjörtjebakken;
han fins tje finar på dænna jol
onder klare himmel å blagke sol.

Uppteckna̧t även i Suldal; = stev 380.

1098. Å hugen minn æ så reint bortrunni,
e tæntjer guten dæn har'en funni,
e grøv'en nea bort ønder en stein,
e tæntjer guten dæn bør'en heim.

Var. Stud. viseb. s. 195:
Eg la nid hugen min und ein runne,
eg trur visst reven han heve funni;
eg la nid hugen min und ein stein,
eg trur visst reven hev bor an heim.

Se anm. vid nr 1041. Jfr nr 1154.

1099. Dæn væsle jænta, dæn væsle Topi,
ø drakk a buttelen, stø på skåpi;
hø tæntjte, de va brænnevin,
mæn de va tje anna æn tærpentin.

1100. Å guten spragg ne ivi jøle,[1]
de skramla dåsar i lommefori,
de skramla dåsar å fællekniv,
å de satte hug i mitt øgge liv.

Var. Landst. s. 792,11:
[1]) Her bur ein ungkar her ned på jorde,
Jfr nr 1156.

B. Efter Torbjör Hansdatter Haughus, Sauland.

1101. Å mine visur dæm æ så snåle,
som borken travar på isen håle;
å mine visur lar på en slægg,
som tjække gutten på ʃjeisur djegg.
Jfr nr 17.

1102. Du tæntjer væl, att e kvæ tå glæi,
mæn næj å næj, d'æ hæll tå grædi;
du tæntjer væl, att eg æ så kåt:
eg tæntjer, jarte mitt sprakk tå gråt.

1103. Å vi du hava meg te å kvæa,
de ska eg djöra mæ störste glæa;
eg ska kvæa så fint for deg,
att hele boladji glöår seg.

Jfr nr 5 var.

1104. Eg vi'tje lægger i ree stande,
no vi eg meg inn på golve gagge;
no vi eg meg inn på golve gå
å ʃjå på guten, som eg ska få.

1105. Å guten minn, å han heiter Ola,
han æ dæn finaste hær på jola;
han æ dæn finaste, som eg veit,
tar eg ittje honom, så blir eg bleik.

1106. Å guten minn han æ fin å ʃjå på,
han æ som græsvölen stö å stå på,
han æ så dæjlig, han æ så tjönn,
han æ så dæjlig som ægja grön.

Var. r. 3—4:
fyst æ han så raulett som sol på fjöll,
sea æ an så gryslett som föjke möll.

Jfr nr 1096.

1107. Å djænta mi ho æ tå dæm fine,
så sola må ittje på a ʃjine;
å ho æ raulett, å ho æ kvit,
så må tje sæligen komme dit.

Jfr nr 1151.

1108. Å vi du ha meg, så ska du få meg,
å heile meddelen har eg på meg;
å heile meddelen minn du veit:
d'æ e lita tulle å kulte djeit.

1109. Å somme guter dæm æ så slöge,
dæm lægg sæ ner å vi djæntun pröve;
dæm lægg sæ ner å vi pröve sæg,
mæn han æ tji föd dæn som narrer mæg.

1110. Å æller veit ek, hoss hær æ lågå,
mæ guten vi meg så djærne håvå.
Eg veit no æller, hoss hær æ fatt,
næ dæm lægg te be, dæm må kåmå att.

1111. Å alle vi me på bortʃjålea,
å alle vi me på guten böa;
ska me te böå, dæ ble tje bra,
me ble tje akta for dæn me va.

1112. Ittje tar du tæntje, att eg syte mytji,
næj om eg miste så gott eit stytji;
eg syter alli uti mi ti,
eg æ så tråsig, eg ikke vi.

1113. Å ittje vi eg, å ittje må eg,
å ittje tæntjer eg hæller på deg;
å ittje tæntjer eg hæller på deg
æn som fille skoen slægg onder meg.

1114. Ikke vi eg, å ikke må eg,
mæn e ska tukke meg lagt ifrå deg;
å e vi reise så lågt a lei,
att du æller ser meg i værden mei.

1115. Å ælle fjosjällar konne tale,
å ælle bokkslirir dærtill svare,
å ælle fjosjällar konne grætt,
så skull me få höyre, ko dær ha ʃjett.

1116. Dæn væsle gutten mæ [dæn raue luva[1]
han låg mæ djænta i mauretuva.
Djænta banna, de va tje sant:
o ha æller liggi mæ horefant.

[1]) pickelhuva Suldal.

1117. Lat dæm luge å lat dæm svælle
å lat dæm söå, æ ligg mæ ælle;
å lat dæm söå, æ ligg mæ ti:
æ ligg ikke mæ fleire, hæll dæm eg vi.

Jfr nr 1094.

1118. Å vi du vötå, ska e fortölja,
hott e va fö fyrar e ha mæ hælja:
ein ønderofser, ein mæssigsme
å ein jølegut å ein skræddare.

1119. Å nøl å su fra me dissen åsar
å huttetu hoss dæm folke fjåsar;
e kann tje gagge dæms dynn forbi,
for dæm lyg å lastar på æra mi.

Jfr nr 1093.

1120. Som lauve bletjnar å grase falmar,
ja så djör djæntun i gutens armar;
som lauve bletjnar å grase fell,
ja så djör djentun uppå en kvæll.

1121. Å tru eg va dær eg ville vörå,
da va tje sordja så tøgg å börå;
å tru eg va dær eg ville bu,
da va tje sordja så tøgg å snu.

Var. Landst. s. 736,5:

Aa tru eg var der eg vilde vera,
så var ki suti så tung at bera;
tru eg var nordan fer denni verd,
og eg ha med meg guten, som eg hev kær!

1122. Å atten dolpar å nitten riggar
ja, dæ ska djænta mi ha i brigga;
forjyllde skåler å lauv iblant,
dæ ska ø ha, för hø tala sant.

Upptecknåt även i Suldal.

1123. Å hutetu, hær æ vont å djæte,
ja, ællå hælst, nær d'æ rægn å væte;
ja kann tji sæjja, de æ så tøgt,
mæn dæn stakkars juligen lia vont.

C. Efter Signe Ambjörndalen, Flatdal.

1124. Ja, vi du stövjast mæ mæg i beite,
så må du intj ætter visun leite;
å vi du stövjast mæ mæg i nått,
ska du få höre bå ønt å gått.

Var. r. 3—4 i Illustr. Nyhedsblad 1856 nr 32:
vi nokon stevjas, saa komme for,
me slengje steve bejnt ivi bor.

1125. Å i værs på dynne kann eg væl kvöå,
mæn drågå strå vi eg intje djörå;
å i værs på dynne kvæ eg i kvæll,
mæn drågå strå vi eg intje hæll.

Jfr nr 1083.

1126. Å Gønnil stø uppå Gullnæs glødi,
så såg ø Ola på fjøren rødi:
»Nu ser eg Ola tjem hit, vi fri,
nu tjem han slitans mæ promon tri.»

Var. Landst. s. 753,1:
Aa genta sat upå Gullnes glodde,
då såg hon guten på fjorden rodde:
No ser eg guten min keme hit,
ded er han som framast fer årinn sit.

1127. Å huttetu, eg får ittje såva:
dæm sier, guten minn æ forlåva;
å huttetu, eg faar ittje rø:
dæm sier, guten minn ær till tø.

D. Efter en dräng på Utböen, Siljord.

1128. Ek hev en gut, å han heiter Ola,
han æ så fin som ei soligbloma[1],
å honoms vuxter[2] æ rar å ʃjå
som siljuteinar ve Valla rå.

Landst. s. 740,9:
[1]) og han er venar hell solöyblomar,
[2]) og slik ein voxter

1129. Somme gutar de æ så kaute,
di stryk sæg upp å vi være staute;
sigaren rojtjer di på fornæmt,
væra lægger bonde dæ æ så slemt.

Dessutom efter samme meddelare stev 16 var.

1130. Dæ va tje morgo, mæn dæ va kvællen,
å jasen hoppa på tjörudjællen;
han va tje gviter, mæn han va grå,
dæ va en böhæring kunne ʃjå.

1131. Ek kom te Skare så seint om kvælle,
mæ sama kona ho kara ellen,
ek hælsa mann å ek hælsa kona,
å sea hælsa eg alle båna:
No må de sæge mæg hott de vi,
å de va mitt ærne, jej ville fri.

Var. (bland »Friarvers», Stev frå Telemark samla av W.) Fedraheimen på 1870-talet:

Eg helsar mannen, eg helsar kona;
vi de kji gjeva meg eit av bona?
Dæ va mit ærend, at eg vill' fri,
naa lyt de svara meg, hot de vi.

E. Från Drangedal.

Meddelade av Herr Lärer Cand. philol. Jens Mörland, Kristiania.

1132. Du tar no intje så högt uppbrømle,
eg vait, du åt upp a rota hømle;
du åt a upp mæ bå ʃjinn å bein,
å du svør å banna, du jør'a rein.

1133. Å hoss du slættar, å hoss du stasar,
så hægger lusa i støre krasar;
å hoss du slættar å stasar deg,
så hægger lusa som rupebær.

1134. Minn raske grå å minn vakkre ʃjimle,
på Djerstavanne dær kann han sprigge;
på Djerstavanne spragg han forbi,
å dærfor kostar han hundrati.

Dessutom nr 67 var.

Från Suldal i Ryfylke.

1135. Vi du stævjast mæ mæg i lægde,
så må du kunna en heile mægde;
vi du stævjast mæ mæg idag,
så må du kunna eit tusental.

1136. For mine visur ska taka ænne,
for sku ælvan beji å rænne;
for mine visur ska taka a,
for ska eg dikte ætter (kvar te tar?).

1137. Å visediktarar må me være,
for visun kann sæ tji ʃjave djære;
så ska me kosta lyttja å krok
å hækta visun bærr i hop.

1138. Å intje tar du sitte hær å gapa,
dæn svarte katen han æ dinn papa,
dæn gråa tjætta ho æ di mor,
å dæn vite tjykkligen æ dinn bror.

Moe, Saml. Skrifter II, s. 235.

1139. Å du, som æ nu så lagg å budjen
å tjem så seint inni djæntehudjen,
mæ granne lægger å svarte tær,
de æ nu stint, om du djænta fær.

1140. Å du, som æ nu slik hakke damma,
nu ha du findje dæn flættjen framma,
nu ha du findje dæn flættjen på,
att du kann tje två deg i någa å.

1141. Eg ha nu haurt de å tæntj' de lægge,
att sladdretjæftarne ska få vigger;
de va nu intji for de di laug,
mæn de va så löje, an såg di fauk.

1142. Å lat di sladdra å lat di slita,
di kann tje meg inni tjöte bita;
å dei ha sladdra om mærå(?) mi,
å de ha di slete på tuggo si.

1143. Å e å du me æ go kamrater,
å båe to ha me tjöpt oss hattar,
å båe to ha me fritt te ei,
å båe to ha me fegge nei.

1144. Å·eg å du me æ båe like,
å båe to æ me like rike;
å eg ha pægga, å du ha gar,
eg trur no visst, de må bli ett par.

1145. »Eg vi tje ha deg, di stygge slöyma,
du alli notte kann ligge heima!»
»Eg vi tje ha deg, dinn stygge slamp
å dinn horefot å dinn tjuvelamp!»

1146. Så högt i ragg hev eg alle vore,
i tausasægg hev eg alle sove;
di sæjjer, de ska nu vara gott,
ja ska visst pröve e lordasnott.

Var. r. 1—2 Moe, Saml. Skrifter II, s. 242:
Aa högt i Rang hæv eg aller vöri,
i Gjentefang hæv eg aller söti;

1147. Å somme djænter di æ så gromme,
di bær e komle uti si lomme;
å nær dei træffer en guteflokk,
så ropar dei: hær æ komla nokk!

1148. Å intje hev eg på træve ledje,
å intje hev eg på djæntun reie,
å intje likar eg djæntun hæll,
å intje sullar eg hær i kvæll.

1149. Snilla mi djænta, d'æ deg eg likar,
du tæntjest på te å få en rikar;
mæn sku de hænde, du fekk ett tjon,
du kom te agra dæn husmanssån.

1150. Å guten minn han æ fin å vænlig,
å kwer eg ser en, så æ han tjænlig;
å når eg træffar en på en vei,
han æ intje ven, mæn så fakte grei.

1151. Djænta mi ho æ tå dæm fine,
så sola må ittje på a ʃjine;
å höst å vår æ o rau å kvit,
de tar tje småguter komma dit.

Jfr nr 1107.

1152. Å snål i ola å grei te tala,
så æ han dana, dæn eg vi hava;
å snål i ola å frakka si,
så æ han dana, dæn minn ska bli.

1153. Ola Ola, minn edjen ugge,
nu lar du på me dæn sorj så tugge;
eg tægte all', du ha brytt deg om
te å narra meg, som du såg va ogg.

Moe s. 134.

1154. Ja la ne hudjen minn i en ronne,
e trur, att ælvarne har en fonne;
ja la ne hudjen minn i ei öj,
e trur, att ælvarne dredj 'en heim.

Jfr nr 1098.

1155. Å vi du veta, kor eg ha mi djifte,
dæn æ i jora uti e tjiste,
dæn æ i jora i stein å grus,
å dær skall væra mi brurehus.

Jfr nr 910.

1156. Oppå lofta å ne i svala
dær haur a djænta mi, koss ho tala;
æ blai så gla i mitt ogga liv,
att de skramla dåsar å fællekniv.

Jfr nr 1100.

1157. Å guten satte se opp te stira:
»Eg meinar, klokka mi går te fira;
d'æ uvant vandra för slik en fri,
so veit så ʃjile, kwa natta li.»

1158. Å Kari roste si lækkra höna
o lokka bailaren inom döra,
o djekk på tili, vi vara ʃjönn
i flöjelströjja å stattjen grön.

1159. Å væsle djænta hu va så nætte,
hu sputt i næven å strauk sæ slætte;
hu sto å spægla sæ ⌊dær å så,[1]
hu gret för tjakarne va för små.

Var. Landst. 757,1: [1]) i ein så,

1160. Å somme djænter di æ så rare,
di tjöper knippligar för en daler;
di tjöper knippligar stor å små,
å ront om pattarne ska di stå.

1161. Å Sætisdalen dæn lagg å smale,
dær djegg han ruggar dæn Ædlans-karen;
han handlar kvigur å kauper svin,
han ræddast intje, kor han går inn.

Jfr Landst. s. 726,1 (strof 1 i visan Åsof Edland):

Den er så lange den Sætersdalen,
der geng han ruggar den Edlands-karen,
han kauper kvigur og handlar skinn,
han blygjest inki fer gange in.

1162. Opp å ne itte Hottedalen(?),
å Amfinn Rabba han spelar basen;
å hauj å hadjen rona omkrigg,
å ænnå fant han tje maken sinn.

1163. Opp i Röldal æ gott å væra,
for lause kærar ha intj å djæra;
om dadjen djær de slætt iggen tigg,
om natta flyger di bygda krigg.

1164. Å intje ha eg i Röldal vore,
å intje ha eg de smöre stole;
å va de noko, så va de mjolk,
å de sto i förstua i en holk.

1165. Å intje lyga å intje stæla
å intje öyron tå gampen ʃjæra;
å ænten hæsten va brun æll svart,
så måtte mannen få gampen att.

1166. Værø dæn æ så reint av laga,
kan ei beskrives på dænne jor;
foltje dei æ så allesamen,
an kantje tala te lags ett or;
æ de en so låva, ja ti so lasta,
å somme grinsar, å somme lær,
å lite brænnevin på e flaska,
de æ de bæste som guten fær.

Dessutom finnas stev 1083, 1084, 1115, 1121 även här upptecknade.

Från Röldal i Hardanger.

1167. Nu ska me dikta å la de låta
om dei som friar på Hovdaflåta:
dæn eina Iggebör, dæn andra Grø,
den trea Turi, dæn fjæra Grø.

1168. Å ska eg alle mine beilar rækne,
så va di fleire, æn eg kan rækne:
å Halvor Åse å Knut fra Li
å Steinar Battjen, så va di tri.

1169. Eg hålle for, att de æ dei knektar,
som ligg i fjælle å djæter drifter,
dei dikter viser spillane ny
mæ sunde bukser å bærre ty.

1170. Å vi du veta, ho eg vi inne,
eg ha e djænte, som eg vi finne;
eg ha e djænte, så eg ha tjær,
dei sæg for meg, hø ska vara hær.

Är meddelat även från Hallingdal.

1171. Å eg ha dømpa mæ mangg ei djænte,
mangg ei lausaktig å mangg ei plænte;
å eg ha dømpa mæ mangg ei grei,
å alle ha eg findje nei.

1172. Å eg å du me æ intje like,
for du ve halle dæg mæ de rike,
mæn eg ve halle mæg mæ de små,
som eg kann tæntje te å få.

1173. Kåte gutar i kåte daga,
å kåte gutar vi djæntun hava;
kåte gutar å alltid gla,
å kåte gutar vi djæntun ha.

1174. Å Signe Brattru ho slø i børe:
»Vænåre gutar ha alle vøre,
vænåre gutar ha eg alle ʃjåt,
æn dæn som dømpa mæ mæg i nått.»

1175. Å kottjen va nu tji bærre lage,
han sat i gruve mæ sulten madje,
å mannen hænnes, som heima sat,
han låg å gnøde i ett potefat.

«Om ett bröllop, där det var för lite mat.»

Från Hallingdal.

Meddelade av Hr O. Chr. Lundstad, Kristiania.[1]

A. Från Gol.

1176. Aa inkji sutra æ, aa inte græt æ,
aa inkji sörgja æ, no felun læte;
aa inkji sutra æ for nokkon ting,
men dæ æ værst me guta, som gaar omkring.

1177. Aa snillast jenta, som fins i dale,
so æ dæ dotte has Knut i gale;
aa vakrast jenta, som her kan bli,
so æ dæ dotte has Thore Lie.

1178. Aa höge hatta aa kaute kara
æ mykji bære hell eige gala;
aa höge hatta aa kaute or
æ mykji bære hell eige jor.

Var. Moe, Saml. Skrifter II, s. 239:

Aa höge Hatta paa kaute Kara,
Dem hælt eg bære, hell dem ha Gara;
Aa höge Hatta aa staute Or,
Dem hælt eg bære, hell dem ha Jor.

1179. Aa vi du ha mæ, så er dæ ærli,
aa vi du ha mæ, so er dæ kjærli;
aa vi du inkji, saa raa de sjöl,
so vakker ongkar ha æ set för.

---

[1]) Meddelarens stavning är bibehållen, utom vad angår bruket av stora bokstäver.

1180. Æ va inkji længer, æ va i svala,
da holle æ maale paa jenta tala;
aa hver en gong æ gaar derforbi,
saa hörer æ maale paa jenta mi.

1181. Du tar no inkji gaa, gji mæ sneier,
for dæ om æ bruker hallingtröie;
aa hallingtröia mæ stutte flak,
vil du inkji ha mæ, så kjys mæ bak.

1182. Aa inkje tar du no paa mæ grine,
æ liker dæ som æ like hine;
aa inkji tar du no paa mæ sjaa,
du sko inkji haare uttaa mæ faa.

1183. Aa kjænne du jenta mæ dæ gule haare?
Ho sto i loftsreen som ei jaale;
ho ropad: grangutter, kom herind,
sko de faa sukker aa brænnevin!

1184. Aa kjænne du jenta mæ den gule luva?
Du maa vel tru, dæ æ rette frua;
du kan no tru, ho va inkji van,
ho gjik up i sengja tæ spillemand.

1185. Aa denna jenta ho æ forlægen,
ho saag no guten sin burtpaa vegen:
»Aa raadde æg mæ for mor og far,
dæ æ so heljali fiin en kar.»

1186. Aa denna jenta ho æ aaleine,
ho ha saa ilt i de eine beine;
dæ eine beine dæ gjæri o leit,
aa sætervollen den ha o beit.

1187. Dæ bur ej jenta her burt i rone,
ho ha no sundanse sko paa tone;
aa fremst paa tone ho bærja sæ,
men filleskodne vil inkji följe mæ.

1188. Dæ bur ei jente her uppaa bakken,
bo gjære so snærtint eit kast paa stakken:
Aa fær a inkji skomakern i denna kveld,
so fæk ho spillemand, so dæ smæld.

1189. Dæ bur ein ongkar her nor i kroken,
æ va tæ freis atte faen tok'en;
aa tok'en hannom, saa jore'n væl,
so vart mæ kvit ein go dævel der.

1190. No vi æ inkji her længre væra,
no vi æ uppat tæ Gol og hera;
æ vi gaa inom i Svenkeru,
dei sko faa væta dæ alle sju.

1191. I Kaalsrud-tone der samles mange,
han Endre Kaalsrud aa mange andre;
han Embrik Moen han slog no mæ,
men han Endre Kaalsrud æ den jævaste.

1192. I Bleksru-Tone der vanker mange,
Han Endre Braaten aa mange andre;
ho Barbru Bleksru ho æ saa snaal,
ho snor seg mellom dem som e sömmenaal.

Dessutom stev 1169 efter samme meddelare.

B. Från Næs.

1193. Han Ola Bjönnson, de lurvehue,
hu Mari Tröstheim ska bli hass frue;
ja, æ de laga, saa æ de likt,
i kjorkesvala ska dom bli vigt.

Stevmelodier.

Efter L. Lindeman, *Norske Fjeldmelodier*, Chra 1853—59.

I.

Moderato. Lindem. II, 319.

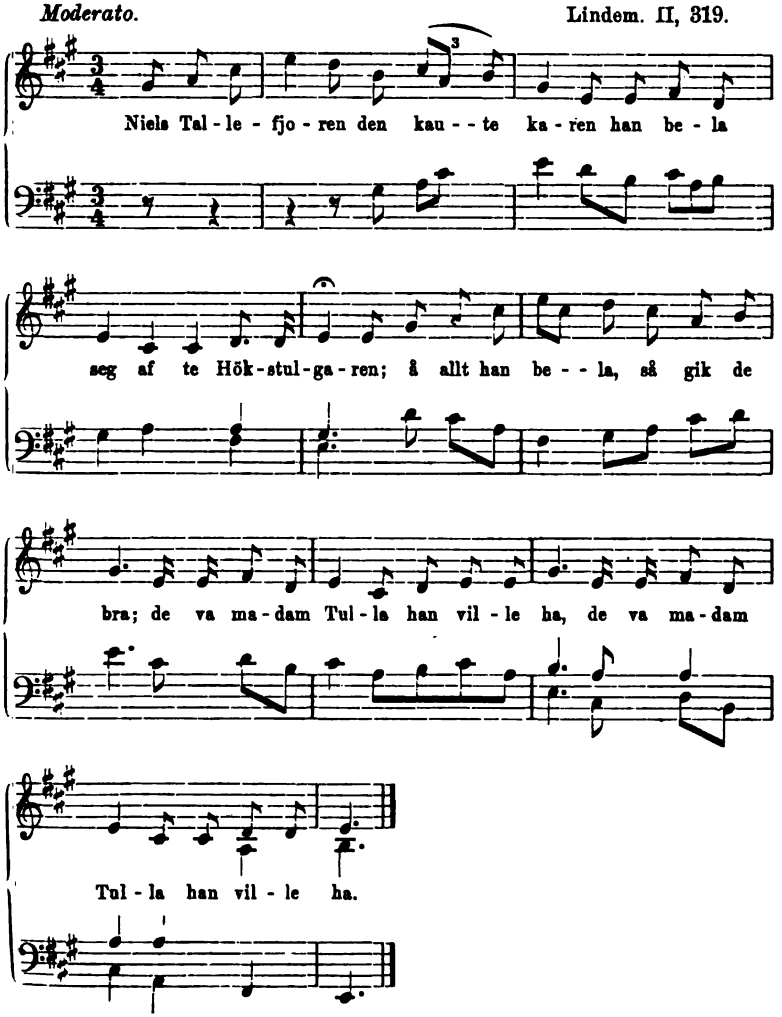

2.

Andante con moto. Lindem. I, 265.

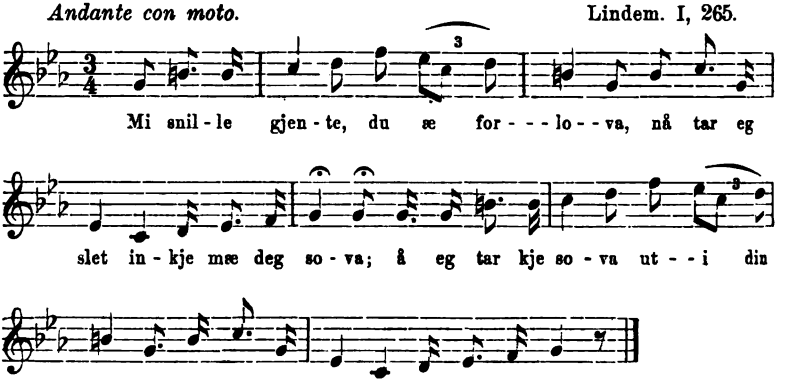

3.

Lindem. I, 130.

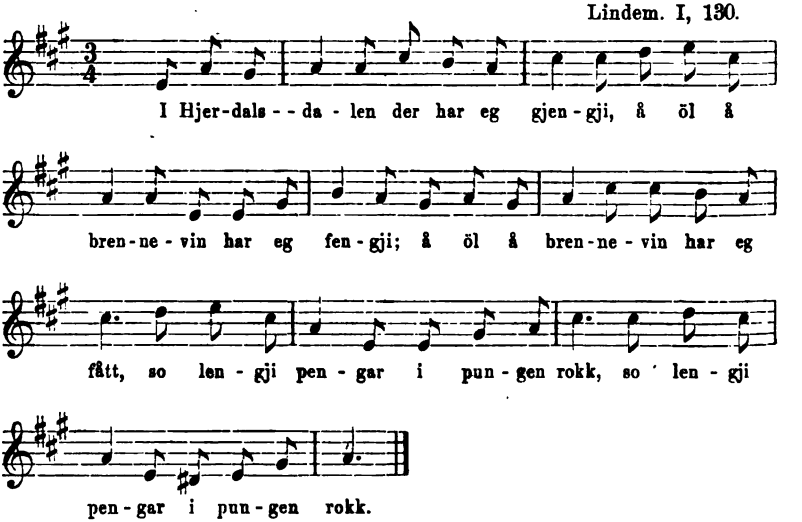

Rättelser.

Stev 5 r. 4 står men läs mæn
» 150 förekommer hos Munch s. 114.
» 239 förekommer hos Ross s. 138.
» 268 påminner om Landst. s. 768,10.
» 341 r. 1 står inneunde läs innunde
» 363 r. 1 » eunde » unde
» 380 r. 4 » inneunde » innunde
» 434 r. 3 » dætta » dætte
» 453 förekommer i Stud. visebog s. 197. Detta stev har råkat upptagas två gånger, nämligen även såsom 461.
» 466 förekommer i Fedraheimen 1879, nr 64.
» 485 förekommer i Stud. visebog s. 199.
» 498 förekommer hos Landst. s. 747,4.
» 517 förekommer i Stud. visebog s. 198.
» 538 förekommer i Fedraheimen 1885, nr 83.
S. 100 r. 1 står 56 läs 546.
Stev 558 förekommer i Lauvd. V, undertecknat Tormod Knutson.
» 606 r. 2 står heudjen läs hudjen
» 803 förekommer var. i Stud. visebog s. 198.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIV XV. 2

JÄMTLÄNDSKA ORTNAMN

TOLKADE

AV

JOHAN NORDLANDER

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1899

De här anförda fornformerna äro, vad medeltiden beträffar, hämtade ur det Norska eller Svenska diplomatariet, varemot namnformer från 1560-talet äro av undertecknad samlade i Kammararkivet härstädes.

Stockholm i dec. 1898.

J. N.

Namn med diftong.

Diftongen **ei** uppträder i flera ord, men oftast uti isl. **eið**, sv. **ed** »an isthmus», en lågt liggande landsträcka mellan två vatten.

Ede, en by i Fors, skrevs 1378 (a) **Eidhæ**, men 1565 **Eedh**. Jorundr **væstan æid** nämnes år 1333 i ett i Ragunda daterat brev; troligen = **Westered** ödesgods 1568 under Ede i Fors s:n.

Ede, by i Lockne, åsyftas sannolikt, då 1467 nämnes (Olaff a) **Eidom**; **Eedh** 1565; uttalas ännu **Eida**.

Edsåsen, by i Undersåker: (i) **Edsase** 1351, **Edzaass** 1538, **Eidzåsenn** 1565.

Gåledh kallas 1567 ock 1568 ett ödesgods i Sundsjö s:n ock Tavnäs by, vilket nu i dagligt tal benämnes **Gåldöa**. 1514 nämnes en »aghangh», som heter »**Gardheydh** i Swndhasiø s:n»; **Gårdedhet** 1545, men **Gåålöödh** slotteböle 1611. Den senare leden har således uppfattats såsom varande **-öd** övergiven gård, vilket synts så mycket naturligare, som stället varit ett ödesböle. Det nuvarande uttalet angiver, att man slutligen uppfattat denna led såsom varande subst. **ö**.

Bensjö, en by i Bräcke, uttalas **Bęnsø**, skrives **Bensiö** 1568, **Bensiø** 1536, **Benssyøø** 1541, **Benesiø** 1517, men **Beinsiø** 1535. Vi se här isl. **bein** ben, men kanske i betydelsen »relics, remains», ock jämföra namnet med det av Cl.-Vigf. anförda **beinavatn**, vatten i vilket reliker blivit tvättade. Med byanamnet sammanhänger nog **Benne fiskke** 1441, **Benne fiske** 1451.

Börelsten, fäbodvall i Bärg: **Borghilstein** 1546, **Borgielstein** 1530, men **Bårellsten** 1542, **Borrylsteen** 1477.

Ffegh aan nämnes 1354 på grund av ett där varande kvarnställe, troligen i Lit, **Ffeighaan** 1537; tydligen av isl. **feigr** »fated to die», bestämd att dö. Vi föreställa oss, att det här,

såsom ofta sker, ansetts vara av någon andemakt bestämt, att årligen en eller annan människa skulle omkomma i strömmen.

Getåsen, by i Marby: **Gietåsen, Getåsen** 1568; **Geitas** 1487; tydligen av isl. **geit** f. »a shegoat», get.

Hemsjö, by i Bräcke: **Hemsiö** 1568, **Hemsio** omkring 1500; **Heimsiø** 1536, av isl. **heimr,** här utmärkande belägenhet i huvudbygden; jfr uttr. **hemskog,** skog som ligger nära gårdarna i byn. Som bekant ingår subst. **hem** i bet. av »bygd» eller »byalag» såsom grundord i ortnamn, som då äro av mycket hög ålder. Därför har ordet ock mycket ofta så avslipats, att det ser ut som en ändelse, vanligen **-om.** Diftongen kvarstår i några jämtländska namn ock bär vittne om tillvaron av detta ord **hem.** Sådana namn äro:

Ö. ock **V. Hallen** i Myssjö: (Pædher i) **Halleim** 1476, (Audhon i) **Halleim** 1418, (Ovdhon a) **Halleime** 1420. I Hallen finnas ock byarna **Ö.** ock **Y. Hallen:** (Hakon i) **Halleme** 1365, 1386, (dito a) **Halleme** 1376; men här saknas **ei.**

Mjälle, by i Frösö s:n: (jorden a) **Mieldeime** 1345, **Mielleim** (ack.) samma år, **Miellem** 1523. Förra leden är väl isl. **melr,** no. **mel** m. sandbank.

Tand, by i Lockne, åsyftas möjligen, då (Eric i) **Tandeim** nämnes 1480; **Tand** 1410, 1441; är annars byn **Tanne** i Frösö s:n.

Vagle, by i Frösö s:n: **Vaglem** 1421, 1513, 1522, 1546; **Vagleim** 1422, **Waghleim** 1423. Rörande förra delen hänvisas på no. **vagle** m. vägmärke av tre långa, något flata stenar, varav en är lagd vågrätt över de två uppresta, så att det hela liknar en port; därav det norska ortnamnet **Høgvaglin,** Ross Ordb. s. 883; jfr sv. **hönsvagle.**

Leijden är ett ödesböle i Kyrkås 1566; skrives **Legdhen** 1566, **Legden** 1568. Appellativet **läjde** finns i våra dagars jämtska ock ingår i många namn, t. ex. ödesbölet **Slåttläjden** i Lockne. Jfr isl. **lægð** f. »a hollow, low place», no. **lægd,** sv. **lägd** Rz s. 403 lågt liggande äng, igänlagd åkerteg, som bär gräs.

Lille Rheinn, ett ödesböle 1611 i Kyrkås: isl. **rein** f. »a strip of land», no. **reina** ock **rein,** sv. (åker)**ren.**

En man vid namn **Olafuer graflax** fick år 1348 del i ett fiske i **Skeidaforse,** troligen beläget i Ragundatrakten. Förra leden är isl. **skeið** n. »a race», kapplöpning ock kapplöpnings-

bana. Aas. Ordb. s. 666 har **skeidvoll** m. ridbana, plats för kappritt, ock hos Ross Ordb. finner jag från Östlandet vb. **skeida** köra kapp. Byn **Skede** i Hackås innehåller ock samma ord. Namnet skrevs **Skede** 1568, **Skiæde** ock **Skyæde** 1546, **Skedhe** 1534, 1488, men (Mattis aa) **Skæidhe** 1487, vilken senare form ställer det utom allt tvivel, att de gamla häststriderna här förekommit; jfr isl. **hesta-þing.** Ett sådant namn som det ångml. **Schedhem** 1535, nu **Skedom** i Multrå, får ock härigenom sin förklaring. Ock då invid byn finnes den stora **Skedoms-mon,** kunna vi väl antaga, att det varit där som männen fordom hetsat hästarna mot varandra. Att ifrågavarande ord varit känt i Jämtland, framgår av en anteckning i Arwidssons mskr. å Kungl. biblioteket. I brev av år 1818 nämner rektor GUNNAR BACKMAN å Frösön ett bruk, som heter **Staffas skede** ock som han förmodar vara det samma som att **gå Staffans män** (d. v. s. annandag jul i gårdarna tigga ihop bröd, kött ock brännvin för det därpå följande dansgillet).

Egendomligt är namnet **Fäste,** som tillhör en gammal by i Hackås vid Storsjön. Det skrives (i) **Feetstadhæ** 1450, (i) **Feetzstadhe** 1473, (i) **Festadha** 1488, 1493. På 1500-talet saknas t, ock vokalen är i regel **e,** men någon gång **ei,** t. ex. **Feistadh** 1568, **Feistad** 1566, **Ffeistadh** 1530 (med tanke på adj. **feit** fet?). Bestämningsordet är tvivelsutan no. **fit** f. äng vid vatten, isl. **fit** f. »meadow land on the banks of a firth, lake or river». Jfr gästgivaregården **Fittja** i Södermanland invid Stockholm. Angränsande by är **Vinälven.** Uti *Anteckningar om Näs och Hackås* uppfattar herr BEHM detta såsom **Wijelfven.** Månne ej det är det ungefär liktydiga isl. **vin** i t. ex. **Björgvin** nuv. Bergen?

Isl. diftongen **øy** uppenbarar sig i några namn, men — så vitt vi kunnat finna — endast uti subst. **øy,** f. **øyjar** »an island», ö. Ordet förekommer dels såsom grundord, dels såsom bestämningsord, t. ex.

Andersön, en ö ock by i Sunne: **Andersö** 1568, **Anderssøø** 1544, men **Andresoey** 1362.

Frösö socken: **Froeysoey** 1347, 1348, 1351.

Nerderön, en ö i Storsjön: **Nerderö** 1568, **Nærdrø** 1438; **Nørderøy** soken 1518.

Nöröijsiö ödesgods i Sundsjö 1568, **Noröijesiö** 1570, **Norra øiasio** 1508.

Rörön, by i Bärg: **Röröen** 1566, **Röröien** 1568, **Röröijen** 1570, **Rørøn** 1523, **Rørogenvm** 1448.

Rörön, by i Oviken: **Röröien** 1567, 1568.

Övsjö, by i Revsund, nu *ǫ̀ṣǫ̀:* **Öesiö** 1565, 1568, **Ödsiö** 1568, **Ödsiöö** 1566, 1567; **Oeia sio** 1434; år 1611 skrevs namnet **Yssiöö.**

Öijestadh var 1568 ett ödesgods i Undersåker, **Öijestad** 1567; **Öestad** 1569.

Slutligen anteckna vi byn **Ön** i Ström, som skrives **Öenn** 1568, 1567, **Öija** 1570.

Det vanliga är emellertid, att diftongen saknas. Vid den nämnda Norderön finnes en ö vid namn **Värkön,** som, trots uttalet **Värköja,** i alla mina anteckningar uppträder utan diftong, t. ex. **Verckö**en 1568, **Wærkøn** 1534. Därsammastädes finnes byn **Västanede,** som skrives **Vestanöö** 1567, 1568, 1569 ock **Westanø** 1410.

Namn, som innehålla diftongen **au,** sammanföra vi här i bokstavsordning:

Boggsjö är en by i Sundsjö, vars uttal nu mera är **Bokkſö.** under det att det förut varit *bǫṣø,* såsom gamla gubbar ännu i mannaminne sagt. Namnet skrives **Bogesiö** 1566, 67, 68, 70. **Bogsø** 1545; **Båogsiö** 1565; **Baughesiøn** 1523, **Baugsiø** 1548. Vi sammanställa namnet med isl. **baugr** m. ring, »armlet» ock jämföra det med **Ringsjön** i Skåne.

Backen, by i Fölinge, motsvaras av **Fuskbacken** 1611, **Fåuskebacken** 1566, 1568, 1570; i tiondelängden för 1566 skriver prästen **Ffuske backen** med utom andra bönderna Per Tolsson ock Orne (tydligen Arne); men året därpå upptages i samma längd blott **Backen** med samma två åbor. Vi härleda ordet från no. **fausk,** isl. **fauskr** m. 'a rotten dry log esp. dug out of the earth'.

Gusta är namnet på en by i Brunflo, som i allmogens uttal har formen **Gåste.** Det skrevs **Gåutestadh** 1568, 1567; **Guåtestadh** 1570; **Gostadh** i tiondelängden 1566, men **Gowstadh** i den av år 1567. I pärmebreven förekommer namnet ofta

ock har formerna **Gowthestad** 1546, **Gautestadh** 1526, **Gotestad** 1440, (i) **Gothastadum** 1439. Uti bestämningsordet återfinner man det gamla mansnamnet **Gøte**[1]. Namnet förekommer i äldre tider mycket ofta i Jämtland. Så nämnes en **Gåute** 1568, vilken året förut fick sitt namn skrivet **Gute**; en **Gaute** fanns i Aspås 1479, ock en **Gowtha Østensoni** (dat.) nämnes 1413.

Namnet ingår uti åtskilliga andra jämtska namn, nämligen:

Gåuteböle 1568, ödesgods i Marby, **Gauteböle** 1567. Uttalet är *geutbøle* ock läget på Getåsens »buskog» eller fäbodemark. Detta skall enligt sägnen vara den plats inom socknen, som blev först bebyggd efter digerdöden.

Gåutegårdh var en gård i Aspås 1568, **Gåuthegård** 1567.

Gåuthekelen hette en gård i Rödö s:n 1568, **Gåute kielen** 1567; 1566 ock 1568 har tiondelängden **Kiälen** ock **Kälen**, liksom ock jordeböckerna för 1564 ock 1565 ha **Kiälen** ock **Kiälenn**; **Gowthækiel** 1403. Senare leden är isl. **kjölr** m. kjalar, 'a keel, a kee-skaped range of mountains', sv. **köl** ock **käl** Rz s. 322.

Gåutetan, ett ödesgods i Lockne, 1568, 1567; **Ghotætandh** 1477, **Goetathand** 1418; torde vara samma ställe som det, vilket nu i dagligt tal kallas **Gett-tann**. I socknen fanns vid denna tid ett annat ödesgods, som hette **Lille Tan**, ock byn **Tannen**, (i) **Tandhe** 1500, **Tand** 1451 ock 1410; nu **Tand** i skrift ock **Tann** i tal.

Gåxsjö, till sista tiden by i Hammerdal, nu eget kapell: uttalas *gøksø*; skrevs **Gåugsiö** 1568, 1570, **Gåucksiö** 1567, **Gouksiö** 1566, **Gougssiö** 1570; **Guåcksziö** 1566; **Gåcksiö** 1565; **Goksio** 1410; innehåller utan allt tvivel subst. **gök**, isl. **gaukr** m. 'a cuckoo'.

Gåxåsen, by i Oviken: skrevs **Gåuxåsen** 1567, 1568; **Gåogzåss** 1565; **Goxåsen(n)** 1570, 1569; **Gawkzåss** 1544.

Uti en hel del namn ingår subst. **hög**, isl. **haugr** 'a how, mound', med bibehållen diftong. Sådana äro:

Högen, by i Häggenås, i uttalet *Højen*: **Håugien** 1567, 1568, 1570; **Högen** 1611.

Högen, by i Marby, i uttalet **Häuge**; skrevs **Håuge** 1567, 1568, **Håugen** 1564, 1569; **Höga** 1568, **Högha** 1570; (i) **Haugum** 1498, 1478.

---

[1]) Se Lundgren, Medelt. personnamn, Sv. landsm. X. 6, s. 87.

En kvinna »Maritthe po **Howghen**» nämnes med angivande, att stället låg i Mörsill; vi ha dock ej funnit det namnet där.

Brynjelhög, by i Rätan: **Brynilhuogen** i tionderegistret 1567; **Brynelshug** 1568, **Bryniels hug** 1566; **Bryniels högen** ock **Bryniels höijenn** 1570, **Brynnelshöög** 1570. Förra leden är tydligen mansnamnet **Bryniulf**; i Jämtland fanns år 1422 en man med det namnet, då skrivet **Brynuluer.**[1] — I samma s:n finnas dessutom byarna **Söderhögien** 1567, 1568, **Södre höög** 1565, nu **Söderhög,** samt **Nörre högien** 1567, 1568; utmärkes 1565 med uttrycket **Annann gården** (d. v. s. i närmast föregående by) 1565, nu **Nederhög.**

Hök, isl. **haukr** m. 'a hawk', ingår i några namn, varvid det är att fatta såsom egennamn. Såsom sådant förekommer det i Landnámaboken ock i de bekanta isländska ortnamnen **Hauka-gil, Hauka-dalr.** Som personnamn uppträder det ock i Jämtland, men under något växlande former, t. ex. **Höök, Höuk,** (Oluff) **Hauck**(sson). Det ingår i namnen:

Högste, by i Hallen; uttalet enligt somligas uppgift **Håkste,** enligt andras **Hökste.** Namnet skrevs: **Håugstad** 1564, 1567, 1568, **Håustad** 1570, **Hauxstadh** 1536; **Hogstad** 1566, 1548; **Hoxstad** 1568, 1569.

Håxås, by i Hammerdal, uttalas **Heksås**; skrives: **Huågzåss** 1565, **Håugzåsen** 1570, **Howxås** 1567; **Hugzåss** 1567, 1568, **Hugz ås** 1566, **Hoxåes** 1611.

Äntligen tro vi oss hava ordet **hauk** uti sockennamnet **Hackås,** enligt de gamles uttal i orten **Hǫkås.**

I ett gammalt pärmebrev, utfärdat i Lockne ock fallande mellan aug. 1311 ock aug. 1312, talas om en »träta», som länge varat mellan **Rossa bolls menn** ock **Duviker menn** (d. v. s. mellan männen i Rossbol ock Döviken i Lockne). Nu hade de tvistande inför sysselman ock lagman med handslag lovat varandra att underkasta sig den dom, som 12 nämdemän avsade. Nämdens ledamöter uppräknas ock befinnas vara från den trakten eller från Lockne, Näs, Brunflo ock Frösön. Bland männen heter en **Asmundr a Hauck assnese.** Etymologiskt sett är namnet lätt förklarat. **Haukass** måste vara en ås, där hökar

[1]) Uti J. Scherdins *Beskrifning öfver Rätans socken*, Östersund 1877, nämnes, att byanamnets ursprungliga form varit **Brunsthögen,** emedan en mängd älgar plägat samlas där under parningstiden.

uppehålla sig, ock sedan har ett **näs** blivit uppkallat efter den **Hökåsen.** Var äro nu denna **ås** ock detta **näs?**

Omkring norra delen av sjön Näkten ligger socknen Näs. Den gränsar i väster till Hackås, vars västra sida sköljes av Storsjöns sydligaste arm, som går jämlöpande med Näkten. Det 1/2 ock på något ställe 3/4 mil breda landet mellan Storsjön ock Näkten delas i norr mellan Näs ock Hackås, men i söder hör hela »remmen» till Hackås. Båda socknarnas ålder är tydligen mycket hög: i Näs finnes byn **Vi** vid kyrkan, liksom byn **Hov** vid den i Hackås. Om församlingarnas inbördes ålder ock ställning yttras uti *Anteckningar om Näs och Hackås socknar* av V. Behm (Östersund 1886) följande: »I ett pärmbrev från 1316 står: **ecclesia Næs, cum annexa,** varav synes, att Näs den tiden var moderförsamling. Så var dock icke förhållandet två år förut, därest annexet, såsom synes vara troligt, var Hackås, emedan i 1314 års förteckning över säxårsgärden förekommer **Haknas cum annexa.** Förhållandet var då det motsatta».

Herr Behm har sålunda sammanställt **Haknas** 1314 med **Hakas** 1349 eller nuv. **Hackås.** Men huru då förklara det efter **k**-tecknet följande **n**? Streck håller ej häller förf:ns förmodan, att Hackås skulle hava degraderats till annex ock det forna annexet Näs upphöjts till värdighet av moderkyrka mellan åren 1314 ock 1316. Att moderkyrkan framgent var den samma som år 1314, framgår med all önskvärd tydlighet av sockenförteckningen i ärkebiskopens visitationsakt av år 1319. Då besökte han **Haknes** (= **Haknas** 1314), men Näs omtalas ej. Härav följer, att **Haknas** 1314, **Næs** 1316 ock **Haknes** 1319 äro en ock samma socken.

Till belysning härav upptaga vi här dessa ock några andra sockennamn för att visa den ordning, vilken de innehava de olika åren:

	År 1314.		År 1316.	År 1319.
(de)	**brunflo**	(de ecclesia)	**brundflo**	**brunflo**
	lopno	»	**lupne**	**loptne**
	haknas (cum annexa)	»	**næs** (cum annexa)	**haknes**
	biergh	»	**biærgh**	(nämnes ej)
	owik	»	**ofwike**	**afwich**
	sundum	»	**sundum**	**sundum**
	hanini (o: **hallini**)	»	**haal**	**hallinni.**

Varje tvivel om de tre namnens identitet anse vi härmed vara hävt. Men vilken socken åsyftas då med namnen? Svaret anse vi ligga i namnformen för år 1316. Det är Näs socken. I denna ock blott några bösskott från kyrkan ligger den vackra, i Näkten utskjutande egendomen **Kungsnäset, Kongznes** 1568, **Konungs näs** samma år. Att socknen fått namn efter detta näs, är alldeles säkert. Här finna vi ock det (a) **Hauk assnese,** varest **Asmunder** bodde omkring år 1311.

Hela åsen mellan Storsjön ock Näkten har en gång, förmoda vi, varit det ursprungliga **Haukass.** Senare har därur utbrutits en ny socken, som fått heta **Haukassnes** ock **Næs,** sedan vacklan inträtt redan vid 1300-talets början. Den nya socknen har snart i folkmängd ock betydelse överträffat moderförsamlingen, så att denna sjunkit ned till ett annex. Ännu bor pastor i Näs ock blott komminister i Hackås.

Mot den här lemnade förklaringen av **Hakas** såsom egentligen ett **Hauk-as** skulle med skäl kunna anmärkas, att under sådant förhållande namnets nuvarande form skulle vara **Hökås.** Saken torde emellertid kunna förklaras på följande sätt. Då vi samtidigt på 1300-talet finna bestämningsordet **Hauk-** i ett på trakten på svenska skrivet brev, men **Hak-** i främmande andliges latinska skrift, beror denna senare på ett mindre noggrant återgivande av uttalet. Tack vare kyrkans auktoritet har emellertid det mindre riktiga undanträngt det historiskt berättigade ock till förfång för detta blivit bestående.

Omkring två mil i n. o. utom Hackås gräns finnes en by, som i sitt namn ännu i dag har **Hackås**-namnet såsom bestämningsord. Vi syfta på byn **Haxäng** vid Locknesjöns norra ände. Om byn ock hans namn yttrar ovannämnde BEHM uti sina *Anteckningar om Lockne socken* (Östersund 1892), att han »är åldrig ock i äldre handlingar kallas **Hakas ænge** = Hakons änge». Den förra uppgiften är riktig, men den senare ej. Namnets älsta former äro **Hakassænge** 1410, 1441, 1443, **Hakasænge** 1418, men **Hackzenge** 1568, **Haxänge** 1569. BEHMS tolkning strandar på den omständigheten, att det ifrågavarande personnamnet skrevs — ock det just i Jämtland — **Hakon** eller **Hacon** under hela 1300-talet från 1311 till 1392, varvid det slutande **n** aldrig saknas. Till yttermera visso må anföras, att blott en halv mil därifrån finnes ett byanamn, som ovedersäg-

ligen innehåller **Hakon**, nämligen **Håkánsta** i Brunflo: (i) **Hakonstadum** 1439. Även i Marby upptages åren 1568, 1569 ett ödesgods **Håkenstad**, som uttalas på samma sätt som namnet i Brunflo eller **Håkánsta**. Oss synes **Hakassænge** 1410 vara att tolka såsom **Hackås-ånge**. Man torde ej behöva fatta saken så, att änget varit hela Hackås sockens tillhörighet, utan blott någon eller några enskilda Hackås-bors. På något liknande har man exempel i Sundsjö socken. Västerut i socknen ligger byn Tavnäs. Bönder i denna by rådde om det österut i socknen liggande Gransjölandet, ehuru de hade icke mindre än tre mil dit. Där finnes nu ett änge, som till minne av detta egendomliga förhållande kallas **Tavnäsänge**.

Kongsta, by i Häggenås: **Kåugstadh** 1568; **Kuågstad** 1565, 1566, 1568; **Kaugstadh** 1567. Om det nuv. uttalet har jag fått stridiga uppgifter: somliga angiva det såsom **Kusta**, andra såsom **Kåsta**. Byn ligger på östra sidan om ån Härkan ock har enligt sägnen fått namn därav, att söderifrån kommande folk, som ville över floden, här plägade ropa på båt eller **keuke**. Namnet skulle sålunda vara liktydigt med det på Djurgården invid Stockholm belägna **Ropsten**. Värbet **kåuka** (Rz s. 381) betyder egentligen att med vissa melodier locka korna eller att med samma låtar giva sig till känna för vandrare i skogen; men i brist på annan förklaring få vi tils vidare nöja oss med denna (jfr följande namn).

Kongsta, by i Alsen vid en liten insjö: **Kåugstadh** 1568, **Kowgstad** 1544, **Kauxstadh** 1529, 1538, **Kaugstadh** 1525, 1567; **Kuågstad** 1564, 1566; **Koxstad** 1567, 1568, 1569.

Lövsta, by i Sundsjö vid Sundsjön, uttalas **Løst**: **Löstadh** 1566, 1567, 1568; **Lööstadh** ock **Löstadt** 1570; (i) **Lowstom** 1545, (i) **Laustom** 1547. Man frestas att tänka på subst. **löv**, isl. **lauf** n. 'a leaf, foliage', vars **f**- eller **v**-ljud bortfallit. Betydelsen skulle då vara »lövstaden», stället för lövtäkt el. dyl. Sannolikare synes oss vara, att här föreligger en sammansättning, vars senare led är **hoggst** n. ställe i skog, där man hugger ved eller timmer, Rz s. 234. Betydelsen bleve då: ett ställe, där man fällt lövträd för att insamla löv till foder. Sammandragningen är ej våldsammare, än då (i) **Fornastadum** 1423 ger **Forsta** (utt. **Fåårst**) i Lockne, eller då (i) **Angilstadhe** 1443 ger **Ångsta** i samma socken.

Nöutåss var 1568 ett ödesgods i Offerdal, **Nåutåsen** 1564, 1566. Namnet innehåller tydligen subst. **nöt**, isl. **naut** n. 'cattle'; jfr det isl. ortnamnet **Naut-eyri**.

Röde, by i Alsen: **Råudhe**, **Råude** 1568, **Roude** 1570, **Rude** 1569; **Röde** 1564; (Jon i) **Randhe** nämnes 1496, men detta är nog misskrivning för **Raudhe**; (po) **Rode** 1528. Vi hava här fsv. **ruþ**, **riuþ**, **ryþ** avröjd plats, en släkting till isl. **ruð** n. 'a clearing in a wood'; jfr värbet **hrjóða hrauð** o. s. v. rödja.

Samma ursprung har **Rödensbyn**, by i Rödö socken: skrevs **Rödens gård(h)** i tiondelängderna 1564, 1566; **Rödensbyn** 1568, 1569; (a) **Rödhene** 1447, (i) **Roden** 1420. Efter byn, som ligger vid kyrkan, är socknen tvivelsutan uppkallad. Hon skrevs (de) **rødhine** 1314, (ecclesia) **rødhinø** 1316, **rødhene** 1319.

Byn **Rör(!)** i Kalls socken: **Ruudh**, **Rudh** 1568, 1567, **Rodh** 1566, **Roodth** 1564, **Rådh** 1569, visar genom dessa skrivningar, att diftong förelegat.

Sörviken är en by i Sundsjö, som uttalas **Sövitjen**. Namnet skrives **Suduiken** 1568, **Sodwik** 1517, **Sodhwiik** 1451, 1463, **Såådwykin** 1546; **Søduik** 1524, 1535; mig veterligen skrives namnet endast en gång **Søderuig**. Ett namn, som värkligen innehåller bestämningsordet **söder**, skrives exempelvis **Söderåsen** 1568, (i) **Sørasanum** 1470, (i) **Sudheraasum** 1410, nu Söderåsen i Offerdal. Troligen innehåller det förra namnet no. **saud** får, isl. **sauðr** m. 'a sheep' ock syftar måhända på någon olyckshändelse med fåren.

Slutligen hava vi att nämna ett namn **Söre**, en by i Lit, vilket uttalas **Sǫ̀ùr**. Det skrevs **Såure** 1567, 1568, **Sour** 1566; **Södre** 1566, 1567 i tionderegistren; (i) **Sowre** 1545, (i) **Sowrum** 1543, (i) **Sawrum** 1475, (i) **Saure** 1434, **Saura** (acc.) 1434; (i) **Sörom** 1523, i **Søre** 1479. Vi sammanställa detta namn med (Ræidar a) **Sorshaugi**, vilket förekommer i brevet av 1311 eller 1312, där (a) **Hauk assnese** nämnes. Dess etymon finner man uti sv. **sör**, isl. **saurr** m. 'dirt', no. **saur** smuts, orenlighet.

Det hit hörande ord, som oftast förekommer, är det isl. **auðn** f. ock n. 'a wilderness, desert; a deserted farm or habitation', no. **audn** f. obebott ställe, öde gård; i formen **Aun** l. **Aune** ofta ingående i ortnamn i Trondhjems stift. Att ordet i landskapet har betydelsen av övergiven gård, är tydligt av den

omständigheten, att det så ofta ingår i namn på ödesgods eller ödesbölen, vilka i Jämtland förekomma litet varstädes:

Åunet 1568 ett ödesgods i Kyrkås, **Åneth** 1566, 1570.

Önet, by i Offerdal: **Åunet** 1567, 1568, **Ånett** 1565, **Ånet** 1564, 1566; **Önet** 1568, 1567; (i) **Awdne** 1515, (i) **Owdene** 1420.

Önet, by i Näskott: **Åunet** 1567, 1568; **Ånet** 1564, 1566; **Öwnett** 1565; (i) **Audne** 1494.

Åut var ett ödesgods i Aspås 1568, **Åutt** 1567.

Åunet, ödesgods i Rödö s:n, 1568, 1567.

Åunet, ödesgods i Hallen, 1567, 1568, 1570.

Öd, by i Mariby, uttalas eug: **Ödett** 1567, 1568; **Ådeth** 1567, **Ådet** 1570, **Åddh** 1566, **Öedet** 1566, **Vdet** 1570, **Aodeth** 1568; **Ødh** 1549, 1523; (i) **Owdho** 1410.

Klingeröga, by i Lit, uttalas **Klingereuge**: ödesgods **Kringleåuet** 1568, **Kringleåut** 1567, **Kringle ånet** 1570.

Lilxleåun var 1568 ett ödesgods i Ås. Bredvid detta upptages 1568 ett annat ödesgods vid namn **Storåun, Store åen** 1570; = **Öne,** ett torp.

Moeråun, ett ödesgods i Kyrkås 1568; **Moe råun** 1570.

Neståun, ödesgods i Kyrkås 1568; **Nästhen** 1570; jfr sjön **Nästsjön,** i vilkens närhet det skall finnas spår av gammal odling.

Skineråunet 1568, ett ödesgods i Alsen; **Skinnereåunet** 1567. Här är det tydligen en »skinnares» hem som blivit öde.

Suidieåunet 1568, ett ödesgods i Alsen; **Suidåunet** 1567.

Suidieåut 1568, ett ödesgods i Hammerdal; **Suedieået** 1570.

Diftongen iu kan ej uppvisas i andra namn än sådana, som innehålla fsv. **diuper,** sv. **djup.** Men detta har undergått många förändringar ock har i namnen än en form, än en annan. Uti Sv. fornm.-för. tidskr. bd 9 har jag för några år sedan visat, hurusom byn **Gevå'g** i Ragunda är identisk med ett år 1378 anfördt **Diupowagh, Diupwåg** 1565. I samma trakt har man **Gedu'nsen,** namnet på den fors som var i det nuv. Döda fallet, ock sjönamnet **Gesu'nden;** ock ganska visst är, att stavelsen **Ge-** i dessa har samma ursprung som samma stavelse i namnet **Gevåg.** Anf. st. är vidare ådagalagt, att **Dywpowiik** 1378 är nuv. **Döviken,** likaledes en by i Ragunda. Härtill vill jag nu lägga några andra namn.

Dyoposior asen nämnes år 1351 i ett uti Undersåker daterat brev. Betydelsen är klar, ock sjön torde vara identisk med **N.** ock **S. Djupsjön** söderut på gränsen mellan Undersåker ock Mörsil.

Duved i Åre s:n är ett bekant ställe, som etymologiskt synes hava något med **duva att** göra. Så är dock ej fallet, utan förra leden är adj. **djup.** Namnet nämnes rätt ofta i gamla tider ock då under formerna **Duffuidt** 1568, **Duffuit** 1566, **Du ui** 1569, **Duuidh** 1469, (i) **Duffedhe** 1450, 1429, (i) **Duwedhe** 1428, (i) **Dufweedhe** 1423. Med avseende på den senare leden kunde man tänka på det ovan anförda **eið,** (drag)**ed.** Men då detta ord oftast bibehållit sin diftong, men sådan aldrig förekommer i namnet **Duved,** måste vi söka en annan förklaring av ordet. Vi finna denna i det av Rz s. 289 anförda **iða** f. tillbakaströmmande vatten i en älv, vilket är ett vanligt dialektord i Norrland; jfr isl. **iða** 'an eddy'.

Namnet **Duved** är i överensstämmelse härmed ingenting annat än ett **Djuped.** Att söka återföra skrivningen därtill är nu ej tänkbart; men nog kunde man lägga bort **v** ock skriva **Dufed** i st. f. **Dufved.**

Dille är en by i Ås s:n ock skrives **Dille** 1564, 1567, 1568 ock även 1537. Detta namn förefaller onekligen mycket svårt att tyda, men jämförelsen med ett annat jämtländskt namn kommer oss till god jälp. I Oviken finnes en by **Dillne,** som — i förbigående sagt — är roten ock upphovet till det bekanta familjenamnet **Dillner.** År 1568 nämnes i socknen ödesgodset **Vester Dille,** 1570 skrivet **Westre dille.** År 1449 har jag funnit namnet under formen **Wæstra Diulo** ock i samma brev nämnes en man vid namn Olaff i **Diulom.** Jag fattar namnet såsom ett ursprungligt **Diuplo,** av adj. **djup** ock no. **lo** f. 'græsplan, engslette', som ofta ingår i svenska ock norska ortnamn.

Några floders namn.

I Ragunda nära Ångermanlands gräns finnes sjön Köttsjön. En å, som kommer från denna ock utfaller i Indalsälven, kallas å kartan **Geril-ån.** På ort ock ställe har jag hört namnet uttalas såsom **Giller-ån** ock ser häri namnets ursprungliga form.

Av **giller** ock **gillra** hava under medeltiden flera namn bildats i samma trakt. Vi erinra blott om **Gyllærassæn** i Lit 1441, även skrivet **Gilleraas** samma år. På de vidsträckta skogsmarkerna vid Köttsjön har utan tvivel älgfångst idkats ock givit upphov åt detta namn. Vadan då omkastningen av **l-r** till **r-l**? Vad ortnamnen beträffar, synes det enkla, riktiga ock naturliga ha föga makt att under tidernas lopp behålla sig. Därigenom att ett namn skiljer sig från det talade språket, fyller det liksom bättre sin uppgift. För övrigt är ju **r** mycket rörligt av sig. En by **Fröland** i Säbrå invid Hernösand uttalas allmänt **Floran**, ock subst. **arv** uppträder i Helsingland under formen **fara**, t. ex. **Finfara** i Bollnäs, som 1445 skrives (Kättill a) **Finarfwe**.

Vad betydelsen vidkommer, har **Giller-ån** en motsvarighet på Håsjö-skogen, där det finnes en tjärn med namnet **Vøntjärn**. Fisk säges ej finnas där, men i trakten är gott tillfälle till djur- ock fogelfångst. Tvänne berättare ha där sett gamla »gröpper», som man grävt för älgfångst. Att namnets förra led är isl. **vån** f. 'a hope', sv. **vån** l. **von** förhoppning, lider intet tvivel. Även på Ansjö kronopark i Hällesjö socken finnes en **Vøntjärn**, även den utan fisk. Samma bestämningsord har man ock i namnet **Wonløse bekkin**, som möter oss år 1523. Byarna Mo ock Vigge, båda i Bärg, hade haft en skog »i trette», ock i dombrevet, som anger rätta gränsen, nämnes denna bäck. Huruvida namnet ännu finnes kvar, är oss obekant. Till tjänst för intresserade, som möjligen vilja ock kunna i trakten anställa efterforskningar, meddelas, att det upptages mellan **Trette møran** (d. v. s. Trätomyran) ock **Store aan** (Storån).

Ett stycke längre upp har Indalsälven en annan biflod, som heter **Långån**, **Langu** (ack.) 1316. Det namnets betydelse är ju klar som dagen, tycker man: det är den **långa ån** ock intet annat. Söker man flodens källa, befinnes hon vara på norska gränsen; alltså intet tvivel om namnets ursprung. Men vid all namnforskning bör man akta sig för att tro, att namn på större områden, stora floder, bärgsträckningar o. s. v. bero på en översikt av eller uttrycka den allmänna karakteren hos det benämnda. Allt visar, att det är små, enstaka ställen som man vid namngivningen haft i tankarna, ock sedan har namnet utsträckts till det hela, till ett större område. Så också här. Långån har namn efter en by vid dess mynning.

I gamla brev nämnes ett ställe vid namn **Langanæs**, vars nutida motsvarighet varit svår att återfinna. Vid ett i Ås i juni 1439 förrättat köp var Gudinywther i **Langanes** närvarande. Året därpå nämnes han ock i sammanhang med köp av jord i Lit. År 1441 omtalas han vid köp av **Gyllærasæn**, liggandes i Lit. Härav är det tydligt, att hans by måste ligga i Lit eller dess närhet. Då vi nu i själva Lit hava byn **Näset**, **Nesett** 1568, på ett mycket långt näs, bildat av Indalsälven ock Långån, synes det mig otvivelaktigt, att vi här hava det **Langanes**, i vilket Gudinywther bodde 1439. Att bestämningsordet bortfallit, är intet ovanligt. I Lidens socken i Medp. vid samma Indalsälv finnes byn **Boda**, vars namn erbjuder exempel på samma sak. Hos Rydb. Sv. trakt. I, s. 242 o. f. meddelas handlingar rörande gränsen mellan Sverge ock Norge från tiden omkring år 1273. Där nämnes ett ställe »Ignarsand mellim Mædalpada och **Fiskabua**». Detta sista namn är ingenting annat än det nyss nämnda **Boda**, ehuru varken RYDBERG eller andra, som sysslat med samma handlingar, kommit att tänka därpå.

Om nu **Langænæs** är detsamma som **Näset**, så är **Långan** — detta är flodens namn i orten — en avledning av byanamnets förra led.

En annan i Jämtland upprinnande flod har fått namn på samma sätt, fastän man här utgått från en by nära källan. Det är på **Ljungan** som vi syfta. Vid flodens hörjan har kartan namnet **Ljungris-sjöarne**, ock ett stycke nedanför finnas vid floden byarna **Ljungris** ock **Ljungdalen**. Men med detta sista namn betecknar man dessutom även hela floddalen till Storsjön ock Storsjö kapell. Namnet **Ljungan** är lånat från **Ljungdalen** ock utgör en avledning av dess förra led. Uti en uppsats om *Några norrländska ortnamns etymologi* i Sv. fornm.-för. tidskr. bd 9 har jag s. 307 visat, att **Voxna** älv uppkommit på liknande sätt. Vid flodens mynning i sjön Varpen ligger byn **Voxsätter**, av **våg** vik, **Vogsether** 1535. Strax före sitt utflöde bildar floden sjön **Voxsjön**, **Wåxiönn** 1566, 1573 eller **Wåxen** 1559. Av detta **Våx** är flodens namn avlett, ock det skrives också en gång, nämligen 1552, **Vagsnen**.

En tredje biflod till Indalsälven är **Ammerån** eller efter uttalet **Amra**. Det är i denna floddal som socknen **Hammer-**

dal är belägen. Uti nyss anförda uppsats har jag visat, att än har namn efter det vid den belägna **Över-Ammer: Vesterambren** 1568, **Vester ambro** 1378, ock n. v. **Ammer: Ambrin** 1536; den Sewaster i **Hambre,** som nämnes i brev av den 4/4 1410, bodde ock troligen här. Byn Ammer ligger vid åns mynning.

Slutligen må påpekas, att Indalsälven själv har namn efter Indals socken i Medelpad. Vid själva mynningen ligger Timrå socken, men närmast ovanför har man **Indal.**

Skämtsamma namn.

Uti *Ortnamnen i Skåne* upptager FALKMAN s. 247 en särskild grupp av namn, vid vilkas bildning folkhumorn medvärkat. Från staden Lund anför han flera exempel. En »studentkasern» kallas **Jeriko,** emedan en hög mur är uppförd framför densamma. En annan benämnes **Mekka,** emedan ägaren av någon anledning kallas för turk; ock en tredje får på grund av ägarens yrke namnet **Mössebärg.** Från andra delar av Skåne anföras ock skämtsamma namn, t. ex. **Bialitt** (= bida litet) i Torlösa, **Godadelen** i Torup, **Krångelbygget** i Örkelljunga, **Lortabäck** i Billinge.

Motsvarigheter härtill saknas ingalunda i det övra Sverge. Vi erinra om de från Uppsala välbekanta namnen **Pluskvamperfektum, Imperfektum, Sju hälvetes gluggar** m. fl.

Flerstädes på landsbygden förekomma ock sådana namn. Från sin födelsebygd, Multrå socken i Ångermanland, erinrar sig förf., hurusom det under några hemman hörande slåtteslandet i den branta ock för arbete obekväma älvkanten kallas för **Plågan,** så att man säger, att den ock den håller på slå ut i **Plåga.** Namnet säges ock lär nog i värkligheten bero på svårigheten att där bärga höet. På en karta över Helsingland har namnet **Armplågan** mött oss, ock dess uppkomst antaga vi vara densamma. I förf:s ungdom skedde en omfattande nyodling å det översta hemmanet i Klovsta by i Multrå socken. Arbetet utfördes av karlar från Finnland, varför trakten på skämt kallades för **Finnland,** ock så heter den ännu i dag.

Äntligen må antecknas, att **Kattrompa** är allmogens benämning på ett smalt, odlat ställe under Forse bruk i Ångerman-

[illegible] liksom ock på en slåtter, hörande till det närbelägna [illegible] bruk.

[illegible] dessa skämtsamma benämningar hava nog också förekommit i forna tider, fastän namnen kunna vara svåra att på[illegible] då formerna under tidernas lopp avslipats ock avbrott ägt [illegible] i traditionen.

När man år 1547 i Hässjö socken i Medelpad finner byn [illegible] (namnet lika skrivet 1560, 1562), **Sualerijdh** 1577, [illegible] **Svaleri**, så är man värkligen frestad att antaga, att man med namnet velat utmärka en klen bostad, såsom vi ännu [illegible] med uttrycket svalbo.

Till de skämtsamma benämningarna höra utan tvivel de många namn här ock var i landet, som innehålla ordet **hälvete**. Namnet **Helvetii gränd** i det n. v. Stockholm bevarar minnet av den stadsdel, som benämndes **Hälvetet**. Enligt Hildeb. Sv. medelt. I, s. 974 byggde Hälgalekamagillet år 1516 på herr Peders hus i **Hälvetet**, ock i samma värk s. 410 uttalar förf. den förmodan, att stadsdelen fått detta namn såsom ett näste för osedlighet. Även anför han, att i Arboga funnits en gård vid namn **Hälvetesgården** ock att **Rue de l'Enfer** är ett parisiskt gatnamn. Uti Hägdångers socken i Ångermanland möter oss bynamnet **Hellenyland**, vilket vid första betraktande synes ganska oskyldigt, men icke för ty befinnes innehålla ett förstucket **hälvete**. Det skrevs nämligen 1547 **Heluetes Nyland**. Obekanta med ortens läge och förhållanden, kunna vi ej angiva orsaken till namnet. Det vill synas, som om man på landsbygden med detta ord velat utmärka något storartat, vilt eller otillgängligt. Så heter ett av Trollhättefallen **Hälvetesfallet**. Uti södra delen av Hammerdals socken upptager kartan en by **Hälgeåkilen**, vilken av allmogen i dagligt tal kallas **Hälvetes-kilen**. Namnet sammanhänger med **Helvetis ån** hos Burman, Norrl. saml. s. 110, vilken har ett betydande vattenfall. Här finnes ett bärg, vilket av en person från trakten beskrevs som »det styggaste, som man kan se». Det har tvänne jämlöpande skåror, den ena 17½ famn lång, 1 famn bred samt 3½ famn djup.

Till de skämtsamma namnen får man väl ock föra flera eller de flesta av dem, som ändas på **-lösa**. En karta av år 1748 i Generallantmäterikontoret upptager vid ön **Tuna Ålmen** i

Helsingland en liten ö med namnet **Broklös harn**: tydligen har någon man där på ett eller annat sätt blivit byxlös eller utan byxor. Ett hemman i Skogs socken i Ångermanland kallas **Sollös**, ock **Daglös** är en by ej långt därifrån i Dals socken: **Daglös** 1542, **Daghlösz** 1547. I Tröne socken i Helsingland finnes ock en by **Daglösa**: **Daglöse** 1542, 1543, **Daglese** 1545, 1546. Vi antaga, att man med dessa namn utmärkt, att ställena ej legat så högt, fritt ock soligt (eller »øppjust», såsom man säger i Ångermanland), som fallet i allmänhet varit med byarna. På 1500-talets mitt nämnes i närheten av Hernösand ett själfiske, som skrevs **Suarte mörkrett** 1567 ock då begagnades av Högsjöbor. Genom samspråk med båtsmän från trakten ha vi erfarit, att ett fiske vid namn **Mörkret** finnes utanför Bärgs by i Nora socken. Ett högt bärg reser sig ur havet ock beskuggar det, ock anses namnet hava uppkommit därutav. Man säger nu t. ex.: »I dag har jag fått så ock så mycket på **Mörkret**.»

Ett annat själfiske i samma Nora socken skrives **Smörlösagrund** 1569, ock kartan visar där ännu en ö med namnet **Smörlös**. Att namnet är skämtsamt, lider intet tvivel.

I Sättna församling i Medelpad finnes byn **Brödlösa**: (i) **Brödhlösze** 1547, vilket namn är föremål för mycken undran i orten, då byn är den bästa i socknen samt sällan eller aldrig hemsökes av frost. I byns begynnelse, då namnet uppstod, var tydligen förhållandet ett annat.

På Frösön hade man 1567 ödesgodset **Grötlöse**, (i) **Grøt løsom** 1425, ock på Rödön i samma landskap ödesgodset **Kornlösä** 1567, **Kornlösse** 1568. Vi påpeka särskilt, att dessa tvänne namn tillkomma ödesgods, vilket tyder därpå, att senare delen utmärker brist på det, som bestämningsordet anger.

I samma landskap finnes ett fjärde hit hörande namn, nämligen byn **Tullus** (uttalat **Tullús**) i Näskott. Namnet skrives 1413 (i) **Tholøsom**; **Tullus** 1568, **Tulås** 1568, 69, 70, **Tulåss** 1564. Vad härledningen vidkommer, finner jag intet annat ord att sammanställa namnet med än isl. **þola** tåla, **þol** tålamod ock adj. **þol-lauss**.

Ett annat ödesgods med samma grundord är det 1567, 1568 i Hallen förekommande **Laglöse**, vilket är att jämföra med staden Köpings forna namn, **Laglösa köpung** på 1400-talet, **Laghlysakypung** 1257 (Styffe, Skand. und. unionst. s. 234).

Namn med omedvetet vidhäftad preposition.

Uti Sv. fornm.-för. tidskr. bd 9 har jag s. 311 visat, hurusom av **(per larsson) förberg** 1542 (d. v. s. nedanför bärg) blivit **Förberg** ock sedan **Offerbärg,** by i Undersåker i Helsingland; vidare att av »(stämma) **firir Berghe**» 1347 blivit **Förbärg** å Frösön, samt äntligen, huru **Vthmedland** 1559, **Vtmäd land** 1558 utvecklat sig till **Uland,** en by i Stigsjö, Ångermanland.

Namnet **Värviken,** by i Revsund, **Wæderwiik** 1410. är intet annat än prep. **viþer,** **viþ** (vid) + **vik.** Samma ursprung har nuvarande **Vattviken,** en by i Bärg: **Vetuiken** 1568, 1570, **Wätuiken** 1566, **Wättwyken** 1567; **Wetwyk** ock **Wetthawykendh** i samma brev av 1547. Uti Jämtlands fornm.-för. tidskr. 1889 har jag offentliggjort ett »register på rappadt godz» eller i Härjedalen år 1566 plundrad egendom, som tillhört till Norge flyktande bönder. De plundrande voro till stor del jämtländska bönder från landskapets mot Härjedalen gränsande del. En bland dessa var från denna by ock skrives **Anders wethwiken,** vilket tydligen intet annat är än **Anders weth** (= vid) **wiken,** d. v. s. prepositionen hade sammanväxt med grundordet, men hade dock vid nedskrivandet sin betydelse kvar för språkmedvetandet; annars skulle man hava skrivit: **i wethwiken.**

För att angiva en persons hemort begagna vi nu prep. i framför byns namn utan hänsyn till dess betydelse. Vi säga **N. N. i Viken, i Sjö, i Å, i Backen, i Bärg** o. s. v. Men så gjorde man ej i gamla tider, åtminstone icke så länge som grundordet var mer eller mindre nytt ock dess appellativa betydelse levde i friskt minne. Man var då logisk nog, att låta fiskar leva i Ån, men människorna **vid** densamma; vättarna ock trollen bodde i Backen, i Bärg, men folket **vid** Backen, **för** (= nedanför) eller **under** Bärget o. s. v.

För att visa, huru noga man iakttog detta, anföra vi här de exempel därå, som finnas i det namnrika dokumentet av den 4 april 1410 rörande Jämtlands skuld till Uppsala domkyrka:

Sighurdh **a Berghe** (Bärgsbyn i Bärg)
Stafan **a Berghe** (Bärge i Brunflo)

Sverker a **Bakka** (troligen i Myssjö)
Slodhe a **Sillabakka** (Sölvbacken i Ovik)
Jacob a **Aass** (Joxåsen[!] i Ovik)
Biørn a **Aas** (Åsen i Fors)
Ödhger a **Grøtløsa** (1568 ödesgods i Frösö s:n)
Niclis a **Hall** (Övre ock Yttre Hallen i Hallens s:n)
Olof a **Moo** (Mo i Alsen)
Thore a **Rast** (Rasten i Frösö s:n)
Rollef a **Vpgardh** (Ugården i Mattmar)
Enar vidh **Aa** (Ån i Bräcke).[1]

Andra exempel på samma sak äro:

Høøk widh **Aa** 1447 (i övre Jämtland)
Erik vit **Aå** 1512 (Ån i Hallen)
Joan vid **Bek** 1420, Olaff vith **Bekken** 1517, Lasse wydh **Bekysæn** 1545 (Bäcken i Offerdal)
Pædher widh **Landith** 1460 (Landö vid Landösjöns strand; närmast = det anförda **Ut-med-land**)
Niiel vndir **Berghom** 1420, Niels o. s. v. 1460, Niels vnde **Bergum** 1470 m. fl. år (Bärge i Offerdal)
N. N. under **Asane** 1520 (Åse i Alsen)
Aerik vndher **Eggien** 1501 (Äggen i Mörsil).

Ännu så sent som år 1568 fortfor detta bruk, ock ur detta års »Mantals Register öffuer Jemteland» anföra vi där förekommande fallen:

Jon Nilsson på **Åsen** (i Fors, se strax ovan)
Jonn widh **Åen** (Ån i Bräcke, se ovan)
Hendrich wid **Åen** (Ån i Hallen; kallas 1567 **Hinders ÅÅ**)
Måns wid **Becken** (i Offerdals tingslag)
Måns uid **Skogen** (Skogen i Ragunda)
Oluff Ersson vid **Stuffun** (Stugun).

Härav framgår, att år 1410 prep. **i** förekommer oftast, därnäst **å** ock minst **vid**, men att år 1568 ordningen mellan de två senare är olika, i ty att **på** då förekommer blott en gång, men **vid** fäm gånger.

Att prep. **i** sammansmält med ortnamnet, visar ett exempel från Ångermanland. I en för tre år sedan till Vitterhetsaka-

---

[1]) I de övriga fallen — ock dessa äro vida övervägande — förenas i detta brev personnamnet med byns genom prep. **i**.

[illegible] inlemnad uppsats framställde vi den förmodan, att [illegible]namnet **Junsele, Jönssijldh** 1535, icke vore något annat än [illegible]namnet **Öden** (nu **Eden**) ock det vanliga **sel**, lugnvatten, i [illegible] prep. i kommit att följa med för beständigt. En be[illegible] härå ha vi sedan funnit uti tionderegistret för Resele [illegible] år 1589. Såsom rubriker stå där: **Resell, aff Lijdhen,** [illegible] **Tiösell,** det är: **Resele, af Liden, i Junsele.** Efter den [illegible]nämnda socknen står till yttermera visso: **Summa opå Oden**[illegible] **S:**. Att samme man i samma handling ena gången låter [illegible]amnet begynna med **U** ock den andra med **O**, beror på svårigheten för honom att hitta det rätta tecknet. Byn **Eden** skrives äldst **Öden** 1535.

Exempel på samma bildning erbjuder namnet **Djupsjö**, som [illegible] en by i Skorped i N. Ångermanland, vilken ligger vid [illegible] **Djupsjön.** Namnet, som alls icke har något med **djup** att [illegible], skrevs ibland med ett begynnande **u**-ljud, t. ex. **Vvesiö** [illegible], **Wttsijö** 1535, **Vtsiö** 1569, ibland åter med **Ju**, t. ex. **Ivifvesiö** 1542, **Iusiö** 1543, 1545, **Jutssiö** 1569 ock sjön samma är **Judsiötresk.** Att **j** är den vidhäftade prepositionen, anse vi givet. Sedan har man uppfattat den förra leden såsom innehållande adj. **djup** ock skrivit därefter. Till Djupsjö gränsar byn **Uvbärg**, som genomrinnes av den från Uvsjön kommande Uvån. Byn skrevs äldst **Wttbergh** 1535, **Vberg** 1543, 1545, 1560 m. fl. år, **Vveberg** 1542, 1543. Liksom **Djupsjö** egentligen är **Utsjö**, så är **Uvbärg** en förvrängning av **Utbärg**, vilket är så mycket säkrare, som båda byarna ligga ytterst i socknen.

När ortnamnen bliva grundligare studerade, skall det säkert visa sig, att den här omtalade bildningen ej är så sällsynt.

Prep. **å** finna vi kvarsittande i namnet **Åbärg**, en by i Alsen. Egentligen är det den gamla prep. **at**, ock 1410 nämnes Sven i **Atberghum**, 1496 Tord i **Adbergh.** På 1500-talet skrives den än **Ålberg**, än **Åteberg**, **Åttbergh** eller **Åtberg.**

Prep. **vid** fsv. **viþ**, **viþer** kan man ana, när man i Alsen finner byn **Värmon** skrivas **Vermon** 1568, **Vermo** 1525, **Wermo** 1447. Av samma ursprung är säkerligen namnet **Vejmon** i Rödö s:n. Vid 1500-talets mitt skrevs det **Weemo, Vedmo, Wedemon** ock **Wermo.**

Synnerligen misstänkt förefaller namnet **Hvitvattnet**, som tillkommer dels en by i Fölinge n. o. i socknen, dels en by i Rätan. Pastor K. J. NORDÉN i den senare församlingen har benäget meddelat mig, att sjön ligger djupt till, såsom man säger, men alls icke har något särskilt vitt vatten. Väl är det vitare än det i Rätansjön, men har dock dybotten. Namnet skrevs **Huituatn** 1568. På en förlikning i Side i Oviken den 4 juni 1431 var en man vid namn Olaff j **Hwitawatn** närvarande, ock troligen var han ifrån ifrågavarande by i Rätan. Här ger namnets form vid handen, att skrivaren uppfattat det såsom innehållande adj. **hvit**.

I en handling från Luleå ting år 1502 nämnes en man Henrik Pedersson i **Hwithaå**, vilket namn kan tänkas innehålla prep. **vid**.

Från Ångermanland anföra vi byanamnet **Veda** i Högsjö. Det skrevs **Veda** 1542, **Veddö** ock **Vedöö** 1543; **Vedeedh** 1550, **Vedhedh** 1559, **Vedeedhe** 1553, **Vedede** ock **Vededhe** 1558 samt **Widheedh** 1547. Det »ed», som här åsyftats, är den 1/8 mil breda landremsan mellan Mörtsjön ock Ångermanälven. Väl förtrogen med orten, har dr E. NORÉN i Hernösand meddelat mig, att förbindelse mellan dessa vatten ej är otänkbar, i synnerhet på en tid, då Ångermanälven stått högre än nu.

Prep. **under** begagnades, som vi sågo, för att angiva personens bostad såsom belägen nedanför bärg eller backe. Med tanken därpå kunna vi ej uppfatta namnet **Undrom** i Rödö socken, **Vndrim**, **Vnderim** på 1500-talet, **Vndrim** 1467, **Vnnerim** 1420, annat än som ett: **under bergum** l. dyl. I Boteå socken i Ångermanland finnes ock ett **Undrom**, **Wndrum** 1535, vilken by ligger lågt ock på en slätt med Bot-**åsen** helt nära.

Uti *Oplysninger til Trondhjemske Gaardnavne* i No. Vidensk. Selsk. Skrifter 1882 förekommer ett namn **Undersaker**, med vilket författaren ej riktigt kommit på det klara. Han yttrar, att det förmodligen är en sammansättning av subst. **undr** n. förunderligt ting ock **akr** åker, då det hela skulle betyda: en för fruktbarhet utmärkt åker. Samma namn förekommer även i Jämtland, där vi hava **Undersåkers** socken, ock i Helsingland erbjuder sockennamnet **Undersvik** exemplet av en analog bildning.

Till belysning av dessa namn fästa vi först uppmärksamheten på ett annat sockennamn i Helsingland, nämligen **Ovan-**

åker. Uti »skölden» (roten) Gråsäter i Alfta socken upptages år 1542 byn **Offuanåker,** ock ännu så sent som år 1631 nämnes byn **Ovanåker** mellan byarna **Gråsättther** ock **Embneboo,** nuv. **Gråsäter** ock **Emnebo,** som ligga omkring kyrkan. Det nu försvunna bynamnet **Ovanåker** motsvaras utan tvivel av det tillkomna **Kyrkbyn,** varemot det gamla bynamnet övergått till att bliva socknens. Ett mindre ställe, som legat ovanföre någon gammal åkerteg, har sålunda givit namn åt hela den vidsträckta socknen. Bildningen är klar: en preposition med åtföljande substantiv.

På samma sätt tro vi de andra båda namnen vara bildade. För namnet **Undersvik** känna vi blott en medeltidsform, nämligen **Vndarns vik** 1314; år 1535 skrevs det **Wnders wik,** 1542 **Vndansuik.** Senare leden är klar med avseende på betydelsen. Men frågas det, vilken vik som här åsyftas, är svaret ej lätt givet. Nederst i det ovanför belägna Järvsö bildar Ljusnan den ansenliga **Norsviken** (ω), ock socknens övre gräns snuddar t. o. m. vid denna. Vad förra delen av namnet beträffar, känna vi ej något annat försök till förklaring av denna än den, som ligger i en av WIDMARK (Beskr. öfver Helsingland, Upsala 1860) anförd sägen. Enligt denna hade fyra husfäder, nämligen Simeon i Simeå, Bo i Boåker, Spjute i Spjutnäs eller nuv. Kyrkbyn samt **Unar** i **Viken** ledsnat vid den långa kyrkvägen till Trönö ock därför byggt sig egen kyrka. Namnet skulle således vara **Unarsvik,** ock troligen är det denna sägen som gör, att uttalet ännu ibland är **onnarsvik.** Vi tro emellertid fullt ock fast, att vi här ha ingenting annat än prep. **under** i bet. »nedanför», liksom jag i Jämtland finner **Heghe vndir Backa** 1449, **Niels vndir Berghom** 1460, **Eric vndher Bacca** 1501. Prepositionen har snart missuppfattats ock böjts såsom subst. i likhet med **timber, hinder** eller **væþer,** då det blivit **Unders-.** Möjligen har ock ett subst. **undorn** middagsmål, isl. **undorn** föresvävat skrivaren; jfr det här ock var förekommande namnet **Middagsbärget,** d. v. s. ett bärg, varöver solen står vid middagstiden från byn räknat. Anmärkas bör, att även det norska namnet undergått någon omtydning: allmogens uttal är **Hunnsåkern.**

Vi övergå till det jämtska **Undersåker.** Dess gamla former äro följande:

Vndansakir 1314, **Vndansaker** 1374;
Vndisakærs socken 1351, **Vndisækringa** (gen. pl. = Undersåkersbors), **Wndisakir** 1428, 1450, **Vndisaker** 1429, 1490;
Vndinsaker 1467;
(i) **Vndrsakre** 1349, **Wndherssaakher** 1530, **Wnders aakher** 1537, 1538, **Wndhersaakher** ock **Wndirs aakhers** socken 1545;
Vnderaker 1493;
Vnnensåker 1565, **Wnnensåker** 1567, 1568.

Vi kunna här ej se annat än först prep. **undan**, som genom missförstånd fått gen.-ändelse, sedan prep. **undir**, som böjts dels likt **lækir** läkare, gen. **lækis**, dels såsom subst. **under**. Endast en gång visar sig prepositionen oförfalskad, nämligen i formen **Vnderaker**.

Äntligen finna vi isl. prep. **hjá** hos uti namnet **Höviken**, som tillhör en by i Bodsjö socken. Det skrevs **Höuiken**, **Höö uiken**, **Höduikan**, **Hyduiken**, **Hyuickan** ock **Hyduikan** vid 1500-talets mitt; **Høuikin** 1531. Första stavelsen är utan tvivel den nämnda prepositionen. Vi äro så mycket säkrare därpå, som vi funnit den under formen **hj** uti ett jämtländskt diplom av år 1303, då det talas om **Rolwær hj þrætogærde**, d. v. s. R. i **Trättgärde**, en by i Ås. Av **hi** blev **hy** ock så **hö**.

Att den här behandlade företeelsen skulle vara inskränkt till Norrland, hava vi ej anledning att antaga, ehuru fullt säkra exempel från sydligare trakter ej stå oss till buds. När byn **Förebärg** i Åkers härad i Södermanland skrives (in) **Firibergh** et **Firibergs quarn** 1405, en (gård) ligger i **Fyribergh** 1411, kan man häri se en motsvarighet till det nämnda Forbärg i Helsingland. Uti Tillbärga socken i Västmanland nämnes Olafuer i **Aberghom** 1405, ock 1410 Olauer i **Aberghum**; även året därpå skrives byns namn alldeles lika, men 1408 (i) **Aberghe**; dessutom förekomma Laurens i **Aghbergom** 1402, Olauer i **Aghberghom** ock **Aghberghum** i ett ock samma brev år 1403. Vi se här **a + bergum**.

Vidare vilja vi hit föra sockennamnet **Väddö** i Roslagen. Den äldsta oss bekanta formen är **Vødhø** 1314; två år senare skrives det **Vedø** ock 1343 **Wedø**. Emellertid möter oss **Veddø** 1331, **Wæddö** 1409. Till dess någon bättre tolkning gives, se vi samma bildning uti **Vætø** 1344, nu **Vätö** socken i Roslagen.

I Vänern vid Klarälvens utlopp ligger ön **Vidön**; 1312 nämnes **Thord de Widhø**, ock två år senare skrives det (de) **Withøø**, (de) **Vido** ock **Vidhø** i nomin.

Äfter äldre former av västkustens **Väderöar** ha vi sökt, men förgäves. Vi rekommendera dem till deras uppmärksamhet, som känna till den traktens äldre litteratur.

Uti det ovan citerade arbetet om trondhjemska gårdsnamn anföres ett sådant med formen **Væraas**, (i) **Wederasom** i äldre skrift, vilket förf. vill härleda av subst. veðr n. väder, då därmed skulle uttryckas, att stället såsom högt beläget varit utsatt för väder ock vind. Vi våga betvivla den tolkningen ock tro, att förra leden är just prep. viðr.

Namn erinrande om den katolska tron.

Här ock var finnas ställen, som av sägnen sättas i samband med gamla tiders religionsutövning. I Billsta by av Hackås socken finnes en plats, som kallas **Korsbacken** ock anses hava namn därav, att ett kors (med hänsyftning på Kristus) där varit upprest. **Korshällbärget** är ett bärg i Helgum i Ångermanland. Det säges hava fått sitt namn av följande händelse: en gosse, som här vallade kor, fann en dag på en **hälla** (stenhäll) ett **kors**, varav först blev **Korshälla**, Korshällen, ock sedan fick bärget namn efter denna. Om fyndet berättas åtskilligt mera. Både stommen, som var ungefär en halv aln, ock tvärträet voro av mässing. Av vördnad för bilden kunde man ej nedsmälta fyndet, utan ville flytta det till Helgums kyrka. Man försökte att bära det dit, men det gick ej att flytta det från stället. Man försökte att med hästar köra det dit, men det var lika förgäves. Då kom någon att tänka därpå, att det ej hörde till Helgums, utan till Edsele kyrka. Med lätthet bar man det dit, ock där sitter det ännu, sade min sagesman. Uti THOMÉES *Hist.-geogr. o. stat. lexikon* omnämnes under uppslagsordet **Ramsele** samma sägen med följande ord: »En tradition förmäler om ett kors med frälsarens bild, som funnits på den s. k. Ertricksskogen ock som med 2 hästar skulle föras till Helgum, men dit de ej kunde draga det, varemot färden gick ganska lätt åt Edsele.»

I Skogs socken i Helsingland finnes ej långt från **Själstuga** en myr med namnet **Korsmyra.** Där säges vara ett stort röse, till största delen bestående av bullerstenar, dem förbigående kastat dit. En åldrig man omtalade, att dessa undan för undan ditkastats av förbigående. När han en gång för länge sedan gick förbi stället, brydde han sig icke om att öka röset; men när han kom ett stycke därifrån, blev han ånger ock tyckte, att han hade gjort orätt.

Vad värde kunna nu traditionerna om dylika namns uppkomst hava? Äro sägnerna fria fantasier, eller finnes någon rimlig grund för dem? Utan allt tvivel är det senare fallet. Uti Landnáma-boken omtalas flerstädes, hurusom kristna nybyggare på Island betygade sin tro genom att på något ställe resa ett **kors,** som sedan gav anledning till ställets namn. Så berättas det om en man vid namn Einar, att han vid besittningstagandet av land på ett ställe satte ned ett **kors** (isl. **kross**), varav stället fick namnet **Krossáss.** Här kan korset möjligen vara utan religiös betydelse, men på ett annat ställe säges det uttryckligen vara rest såsom kristen symbol. Om den aktade ock rika änkan **Auðr** heter det nämligen, att hon, som bodde på **Hvamm,** »hade sitt böneställe á **Krosshólum;** där lät hon resa **kors,** emedan hon var döpt ock fast i tron». För övrigt hänvisa vi på det i katolska land förekommande bruket att här ock var vid vägarna uppresa ett kors.

Av samma ursprung äro tvivelsutan de namn, som hava ordet **kapell** såsom bestämningsord. Invid Hernösand finnes ett ställe, som heter **Káppelsbärg,** ock i sydligaste Helsingland hörde jag i fjol somras mycket talas om ett ställe med namnet **Káppels-sten.** Denna sten finnes i Skog »hålest vid vägen» på Hamnäs' fäbodeskog mellan Själstuga ock Tönnebro. Till utseendet sades han likna en utdragen säng ock höja sig halvannan aln över jorden. Om orsaken till namnet berättades följande: De helsingar ock gästrikar, som först antogo kristendomen, fingo ej vara ostörda vid sina religiösa sammankomster, utan ofredades av hedningarna. Därför måste de i vilda skogen söka sig en undangömd plats. En sådan funno de här, ock här möttes de vissa tider på året. Runt omkring är en vidsträckt hed. Allmogen sätter således namnet i samband med subst. **kapell** liten kyrka. Med en liten modifikation är sam-

namnställningen riktig. I katolska land ser man jämt ock samt vid vägarna små, vitmålade byggnader, påminnande om barns lekstugor hos oss. Den täckta muren inrymmer endast en nisch, i vilken en bild av frälsaren eller av något hälgon har sin plats. Vid denna förrättar folket sin andakt, när det om morgonen går ut på arbetet eller om kvällen återvänder. Dessa kallas **kapell**.

Äntligen hava vi att fästa uppmärksamheten på åtskilliga namn, som börja med **Tavel-**. Uti mina Norrl. samlingar meddelas i utdrag Fale Burmans dagböcker, däribland en av år 1799. Med anledning av ett ställe med namnet **Tafvelhöjden** gör han s. 104 följande anmärkning: »Innan kyrkor hunno byggas, voro **kors** med en **tavla** (troligtvis föreställande någon hälgonbild) satta på vissa ställen, där omkringboende folk samlades för att hålla gudstjänst. N. B. **Tafvel-lokan** i Näsgot, **Tafvel-backen** i Brunflo m. fl.» Till dessa namn vilja vi lägga det nuvarande **Tavnäs**, en by i Sundsjö socken, vilket skrevs **Taffuenes** 1568, **Taffuilnes** 1540, 1530, **Taffwelnes(s)** 1508, 1517. Byn, som ligger nära kyrkan, har enligt sägnen namn efter en i sjön funnen **tavla**.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIV XV. 3.

LANDSMÅLSALFABET

FÖR

JÄMTLAND OCH HÄRJEDALEN

UTARBETADT

PÅ UPPDRAG AF

JÄMTLANDS LÄNS FORNMINNESFÖRENING

AF

H. WESTIN

MED EN KARTA

STOCKHOLM 1897
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Företal.

Bland andra kvarlefvor från gångna tider, hvilka vi böra taga tillvara, kunna snart våra allmogedialekter räknas. De försvinna numera småningom: inom ett par mansåldrar äro många af dem borta, och man skall i framtiden endast i de mest aflägsna bygderna återfinna några spår af dem. De böra därför, medan tid är, bevaras åt minnet. Utom det värde, som landsmålsuppteckningar hafva såsom minnen, måste de äfven ur språkvetenskaplig synpunkt anses såsom ett värdefullt material. Hvar och en, som åt sådana anteckningar kan offra någon tid, gör således därmed ej blott sin orts historia utan äfven vetenskapen en tjänst, huru ringa hans arbete än må vara.

Värdet af anteckningarna höjes, i samma mån som de — bland annat i afseende på ljudbeteckningen — äro noggranna. Att endast med det vanliga alfabetet vinna någon noggrannhet i detta hänseende är, som hvar och en lätteligen inser, omöjligt. Med användande af detta måste man, utan att ändå lyckas riktigt, dels låta en bokstaf beteckna flera, hvarandra ganska-olika ljud, dels genom bruket af flera olika stilsorter utmärka skiftningarna af ett ljud. En sådan skrift är emellertid otreflig, otydlig och ofullständig; för att ej nämna den olägenheten, att snart sagdt hvarje skriftställare har sitt särskilda, för andra svårbegripliga eller obegripliga system (om det ens blir ett system) för stafning och ljudbeteckning.

För att afhjälpa dessa olägenheter hafva män, som mycket sysslat med landsmålsuppteckningar, uppgjort det s. k. landsmålsalfabetet, d. v. s. ett alfabet som utom de vanliga bokstäfverna innehåller tecken för de hufvudsakligaste skiftningarna och egendomligheterna i deras uttal eller, med andra ord, för en mängd ljud, som i det vanliga alfabetet sakna tecken. De

böcker angående landsmålsalfabetet, hvilka af dessa personer utgifvits, äro emellertid dels ur bokhandeln utgångna, dels torde de vara svårbegripliga för dem, som ej känna betydelsen af de i dem använda, från latinet hämtade, lärda benämningarna, som för den med dem bekante fullkomligt ersätta långa beskrifningar.

Till tjänst för dem bland länets innebyggare, hvilka vilja lära sig landsmålsalfabetet, har Jämtlands Fornminnesförening beslutit att låta ur landsmålsalfabetet utbryta och beskrifva de bokstäfver, som beteckna de i länets dialekter befintliga ljuden. För detta ändamål tillsattes en kommitté. Det arbete, som kommittén härmed framlägger, är egentligen frukten af de undersökningar och det arbete, som värkställts af en bland dess medlemmar, kaptenen H. WESTIN. Vid sina ljudundersökningar har han måst inskränka sig till ett fåtal personer, en eller två från hvarje socken, emedan ett annat förfaringssätt skulle hafva kräft mera tid, än han kunnat förfoga öfver, ock större kostnader, än fornminnesföreningen kunnat offra på detta företag. Ehuru han, då valet stått honom fritt, bemödat sig om att välja de tillförlitligaste meddelare, kan dock mången af dem omedvetet hafva lemnat i ett eller annat hänseende mindre noggranna uppgifter, och han kan möjligen också hafva missuppfattat dem.

Ännu en omständighet torde förorsaka, att en och annan kommer att finna vissa uppgifter ej fullt riktiga. Det är den, att i flera socknar ej fullt samma dialekt talas inom hela socknen. Sålunda talar man, för att nämna några exempel, i östra delen af Frösön, i synnerhet i Berge, annorlunda än i västra delen. Målet är på Frösön, strängt taget, icke detsamma i två byar på grund af en mängd inflyttningar och stadens närhet. I byarna Räggen och Gråsjön i Bräcke socken talas en blandning af Hällesjö- och Bräckemål. I östra delen af Hallens socken har man en blandning af Marby- och Hallmål. I Hotagens socken bryter man på Lidmål i byarna Gunnarvattnet och Vallsjön, på offerdalska i Bakvattnet. I Föllinge socken bryter man på hammerdalska i byn Ottsjön. I Hallens och Mullnäsets byar i Hammerdal finnes ännu en brytning åt Strömsmålet. I byarna Viken, Sinnberg och Gälom i Näs socken skall man tala Hackåsmål. Ännu

större förbistring torde härska i Ragunda, att icke nämna Stugun, Borgvattnet, Alanäset och Frostviken (östra delen).

Från de fyra sistnämnda socknarna har man ej haft tillfälle att anteckna några lämpliga exempel, utan har måst nöja sig med de uppgifterna, att Stugumålet delvis liknar Ragundamålet ock delvis »medeljämtskan», att målet i Borgvattnet i vissa byar är hammerdalska, i vissa Stugumål, i andra åter ångermanländskt, ock att i Alanäset de yngre tala ångermanländska, men de äldre Strömsmål, hvilket äfven brukas i östra delen af Frostviken. Det har af flera skäl ej varit möjligt eller ens nödigt att få exempel från hvartenda mål. Sålunda saknas uppgifter, utom från de ofvannämnda socknarna, äfven från Gillhof, där Hackåsmålet talas, från Åsarne och delvis Klöfsjö, hvilka båda socknar hafva Bergsmål, samt för en del ord från (Öfver)Hogdal, hvars mål närmast liknar målet i Älfros. Ytterhogdal tillhör Helsingland och torde hafva helsingemål. Gåxsjö har tills nu tillhört Hammerdal.

Äfven med de oegentligheter, som måste blifva en följd af ofvannämnda förhållanden, torde dock arbetet kunna fylla sin bestämmelse att vara en tillräcklig hjälpreda för dem, som för sina anteckningar önska begagna landsmålsalfabetet. Den fullständiga noggrannheten i ljudbeteckningen kan nämligen först då uppnås, när ett större antal personer, som någon tid umgåtts med landsmålsalfabetet och vunnit vana och säkerhet i dess användande, samarbeta för vinnandet af detta mål.

För att boken måtte blifva så lättfattlig och öfverskådlig, som syftet med densamma kräfver, hafva vetenskapliga benämningar undvikits och, där sådant låtit sig göra, ersatts med beskrifning af ljuden, åtföljd af exempel, belysande deras användning och förekomst. Hvad särskildt vokalerna beträffar, har deras beskrifning, såsom varande svår att på samma gång kort och fullständigt framställa, måst uteslutas, hvadan läsaren för deras igenkännande blir hänvisad till exemplen.

För att lätta öfverskådligheten för den olärde upptaga vi bokstäfverna i vanlig alfabetisk ordning ock så, att de nya, obekanta tecknen stå tillsammans med de besläktade ljudtecknen i det vanliga alfabetet, samt att exemplen från hvarje grupp af mål sammanföras. Exemplen hafva valts bland de vanligaste orden och, där det varit möjligt, så att ett eller

flera tagits från hvart och ett af sockenmålen, hvilkas namn i förkortning och med fetare stil stå intill exemplen.

Grupperna, i hvilka sockenmålen indelats, hafva vi benämnt Medeljämtska, Sydjämtska, Östjämtska och Härjedalska.

För öfversiktens skull må här lemnas en kort framställning af sockenmålens gruppering, en gruppering som i afseende på jämtmålen äfven förut antydts af E. Jessen[1]. Jämtmålen kunna indelas i tre hufvudgrupper med följande allmänna kännetecken:

I. **Medeljämtska** (= högjämtska) kännetecknas genom följande egenheter:

Ord, som motsvara riksspråkets tvåstafviga med **-a** eller **-e** som utljud (svaga substantiv, infinitiver och några adverb), hafva förlorat den utljudande vokalen, hvars ton flyttats tillbaka på stamvokalen, så att denna därigenom fått sammansatt accent, cirkumflex. Ifrån denna ljudlag göra några svaga substantiv och infinitiver m. fl. (i regel samma ord i alla hithörande sockenmål: ord med urspr. kort rotstafvelse) undantag, i det de behålla den slutljudande vokalen, som vanligen därvid förändras (»tilljämning»). Under denna undantagslag lyda i en del mål äfven participen (pass.) och en del tvåstafviga ord, som motsvara rspr. ord på **-are, -er,** samt i vissa fall mask. ock fem. pluraler.

Förmjukning förekommer i pass. particip hos de starka verben och i vissa (i regel) starka maskuliner och neutrer (äfven dessa gärna desamma i alla sockenmålen).

Obest. plur. ändas i allmänhet hos maskuliner och femininer (samt några neutrer, motsvarande 4:e deklinationen i rspr.) på **-a** (*-a, -a*), eller ock bildas den hos enstafviga maskulina och feminina genom cirkumflex. Best. plur. ändas hos mask. och fem. på **-an** (*-an, -an*), hos neutrer på **-a** (*-a, -a*). Dativändelser finnas.

Hit höra målen inom större delen af Jämtland, d. v. s. utom östra och södra socknarna. **Lidmålet** i de västligaste

[1]) *Notitser om Dialecter i Herjedal og Jemtland* af E. Jessen i [norsk] Hist. Tidskr. III, 1872, sidd. 3, 4 m. fl. ställen.

byarna i Frostviken kan på grund af dess öfverensstämmelse med ofvanstående allmänna karakteristik äfven räknas hit, ehuru det i afseende på betoning m. m. torde skilja sig något från de öfriga målen (Frostviken för öfrigt har Strömsmål). I Alanäset talas som sagdt Strömsmål, af äldre rent, af yngre med en stark blandning af (nord)ångermanländska.

Skiljaktigheterna emellan de olika målen i högjämtskan inskränka sig i allmänhet till större eller mindre olikheter i afseende på vokaler, en och annan olikhet i konsonanter och ordformer, under det att syntaxen öfverallt är densamma.

Ordnade efter den diftong, som motsvarar långt ö i rspr. ← fnord. au, kunna högjämtskans sockenmål indelas i följande grupper:

1) { *ạu̯*, t. ex. *skạut* sköt, *stạur* stör, *stạup* stöp (stupade), *hạu̯l* hörde, *jṣạu̯l* körde, eller
ạu̯, t. ex. *skạu̯t*, *stạu̯r*, *stạu̯p*, *hạu̯l*, *jṣạu̯l*.

Hit höra målen i Mattmar och Alsen (*ạu̯*, det senare äfven *ạu̯*) — i Offerdal, Mörsil, Undersåker och Kall (*ạu̯*).

2) *ọu̯*, t. ex. *skọu̯t*, *stọu̯r*, *stọu̯p*, *họu̯l*, *jṣọu̯l*. Hit höra målen i Hammerdal (med Gåxsjö) och Ström — Häggenås, Lit och Kyrkås — Ås, Aspås, Rödön och Näskott — Frösön och Sunne — Norderön och Marby — Lockne och Brunflo — Bodsjö, Refsund, Sundsjö och Nyhem.

3) *ṣu̯*, t. ex. *skṣu̯t*, *stṣu̯r*, *stṣu̯p*, *hṣu̯l*, *jṣṣu̯l* i Föllinge, Hotagen och Laxsjö — Marieby och Näs.

4) *ø* (och *u̯*), alltså *skøt* (*ɧ*?), *stør*, *støp*, *hûl*, *jṣûl* har målet i Bräcke.

Emot dessa diftonger svara i Bergsmålet *ọu̯*, i Lidmålet *ọu̯* och i östjämskan *u̯* (här och hvar kanske äfven *ạ*).

De dialekter, som (Lidmålet oberäknadt) mest skilja sig från de öfriga, äro Bräckemålet, offerdalskan och hammerdalskan med Strömsmålet. Det förstnämnda saknar diftonger (utom *ại̯* i ett par ord och *øy* i några få[1]) och har således *ẹ* motsvarande långt e i rspr. (isl. ei) och de öfrigas *ei̯*, *ai̯*, *æi̯*. Samma förhållande är det med offerdalskan, som utom *ạu̯* har *ai̯* (*ai̯*) och *ọy* endast i några få ord (*mai̯*, *hai̯*, *smôy*, *hôy*); dess motsvarighet till de öfrigas *ei̯*, *ai̯* och *æi̯* är *ẹ*.

[1]) Såsom *smôy* smyga eller gömma in t. ex. ändarna i en knut o. s. v., *hôy* tjuta, skrika (om menniskor), *pøyk* pojke.

Hammerdalskan och Strömsmålet skilja sig från de öfriga genom sitt spetsigare uttal af *a* (närmare *e* än de öfriga?); sitt mera rundade *u;* sitt *ɵ*, som i de flesta andra målen motsvaras af (*ɑ*), *o*, *u*, *u;* sitt i vissa ord, synnerligen före r + konsonant, mot rspr. o, å, ö svarande *a* (i de öfriga *o* eller *ɑ*); en från de öfriga målen delvis afvikande vokalharmoni i tilljämnade former; slutligen genom de mot rspr. rk, rp, rs svarande *rk*, *rp*, *s*, hvilka eljest i de flesta högjämtska mål ljuda *ʂk*, *ʂp*, *ʂ*. Strömsmålet skiljer sig från hammerdalskan däri, att det i utljud har *p̣*, *ṭ*, *ḳ* och *ʈʂ* i stället för *ḅ*, *ḍ*, *g* och *ḍʒ*, t. ex. *gɵ̂p̣ gɵp̣an* gubbe gubben, *ʈʂaṭ ʈʂaṭa* köld kölden, *nɵṭ* nödd, *styḳ* stygg, *væḳ væʈʂan* vägg väggen i stället för hammerdalskans *gɵ̂ḅ gɵḅan*, *ʈʂaḍ ʈʂaḍa*, *nɵḍ*, *styg*, *væg væḍʒan*. Dessa egenheter i Strömsmålet hålla dock nu på att försvinna, åtminstone i socknens södra del.

II. **Sydjämtskan** (= Bergsmålet) är »e-mål» och saknar i allmänhet cirkumflex (»reduplikation», »geminering»). Utom öfriga diftonger finnes i vissa ord en diftong motsvarande (vanligen långt) å i rspr. (isl. á), hvilken diftong för de olika sockenmålen inom afdelningen ljuder

ą̣ǫ̣ (= långt å),	t. ex.	*gą̣ǫ̣r*, *stą̣ǫ̣r*, *bą̣ǫ̣t*,	i Berg, Klöfsjö, Rätan;
ą̣ą̣	»	» *gą̣ą̣r*, *stą̣ą̣r*, *bą̣ą̣t*,	i Myssjö;
ǫ̣ǫ̣	»	» *gǫ̣ǫ̣r*, *stǫ̣ǫ̣r*, *bǫ̣ǫ̣t*,	i Hackås (hos några *ą̣ą̣*);
ǫ̣u̯	»	» *gǫ̣u̯r*, *stǫ̣u̯r*, *bǫ̣u̯t*,	i Oviken; samt
au̯ (= kort å)	»	*gau̯g*, *lau̯g*,	i Berg, Klöfsjö, Rätan;
au̯	»	» *gau̯g*, *lau̯g*,	i Myssjö.

Vanliga pluraländelsen är -er för mask. och fem., som genom tilljämning i några ord blir *-ar* l. *-ar*[1]. Best. plur. *-an* l. *-an*, dat. *-om*. Tilljämning och förmjukning (»muljering») förekomma, dock i ptc. pass. af verb endast i Hackås- och Oviksmålen (de öfriga hafva förmjukning blott i substantiven).

Till denna afdelning skulle målen i Berg, Rätan, Myssjö, Asarne, Oviken, Gillhof och Hackås höra; med den inskränkningen, att de tre sistnämnda socknarnas mål i afseende på såväl öfriga ljud (utom å) och ordformer som ock förmjukningen i subst. sådana som t. ex. *balk*, *folk* likna högjämtskan

---

[1]) Antecknaren, som flera år tjänstgjort på Bergs kompani vid Fältjägareregementet, har åtminstone hört *kąrar* m. fl. dyl.

(till hvilken de utgöra en öfvergång) däri, att dessa ord i best. nom. sg. heta *bạʃʂan, fạʃʂa* (i Ov.), *bạʃʂan, fọʃʂa* (i Hack.), *balʃʂan* och *falʃʂa* (i Berg), *fạlʃʂa* (i Klöfs.), *fạlʃʂa* (i Rätan). Hackåsmålet har dessutom den egenheten, att dess infinitiver liksom i medeljämtskan äro cirkumflekterade, men ej dess svaga substantiv. Cirkumflex finnes eljes i målet endast i några få ord, t. ex. *trû* (Berg, Rätan och möjligen Klöfsjö) = de öfrigas *trạðu* (Ov. Hack. Myssjö), motsvarande högjämtskans *trọðo, trụðu, trụða, trạðu* (trampa i en väf, spinnrock o. dyl.). För Oviken har antecknats ett egendomligt »tje»-ljud, *t̂s*, som efter supradental blir (liksom i öfriga mål) *t̂ʂ*.

III. **Östjämtska** (= Ragundamålet) är e-mål, utan cirkumflektering, diftonger eller förmjukning[1]. Särskildt påfallande egendomligheter äro: dess »spetsiga» u (*u*), som motsvarar rspr. korta u, och dess betoning, samt förekomsten af *ɫ* (i st. f. *l*) före *k, p*.

u brukas nämligen i detta mål uti ord sådana som hund ock mun, hvilka i Rag. heta *huṇ, muṇ*, i Häll. *hụn, mụn*. I afseende på accenten förefaller det, som om senare leden i en sammansättning ensam hade betoningen: **dagaman** heter således *dayamáṇ*, **kaffepanna** *káfạpáṇ*, under det att dessa ord, i medeljämtskan hörande till två skilda kategorier i accentväg, heta *dạ̀yamáṇ* och *káfạpáṇ* (ljuden enligt hammerdalskan).

Tilljämning finnes i vissa fall. Särskilda ändelser för dativ saknas.

Detta mål, som kan sägas bestå af en mängd bydialekter, enär ej ens byarna i samma socken hafva fullt samma mål, närmar sig i mycket ångermanländskan och medelpadskan. Det talas i Ragunda, Fors, Håsjö och Hällesjö socknar, hvarjämte äfven, med här ofvan nämnda undantag, Borgvattnet, där »det talas Ragunda- eller Stugumål och ångermanländska om hvartannat», och Stugun, som i flera afseenden utgör en öfvergång till medeljämtskan, kunna räknas hit. Infödingarna kalla själfva den dialekt, som talas i Hällesjö, »kälamålet» (*jʂalamạ́la*). Detta lär skilja sig från målet i Ragunda, Håsjö och Stugun genom sin »långdragna» accent (förmodligen lik medeljämtskans).

---

[1]) Förmjukningen är sporadisk; förmjukade former förekomma jämte oförmjukade, den rättar sig ej efter lagarna därför i de öfriga målen.

IV. **Härjedalskan** är ett »e-mål» (Älfros- och Ängersjömålen möjligen undantagna). Tilljämning och förmjukning i inljud förekomma, båda delvis följande andra ljudlagar än i jämtskan. Inuti ord emellan tvenne vokaler samt i utljud förekommer allmänt ett joteradt (»mouilleradt») uttal af **ll** och **nn** (*ʎ* och *ɲ*), hvilket uttal, som härnedan visas, åtminstone i mellersta gruppen sträcker sig till äfven andra konsonanter (undantag från den allmänna regeln härvidlag tyckes Vemdalsmålet göra).

Härjedalsmålen synas, att döma af de uppgifter vi erhållit, kunna delas i tre grupper. Till den första, den västra, skulle då räknas målen i Storsjö, Hede och Tännäs; till den andra, den mellersta, målen i Linsäll, Sveg och Lillhärdal samt Vemdalen (för så vidt detta mål ej skulle bilda en särskild grupp), och till den tredje, den östra gruppen, målen i Hogdal (Öfver-) och Älfros med Ängersjö.

De mest påfallande egenheterna hos de tre grupperna äro följande:

Västra gruppen har tydlig utandning emellan en kort vokal och därpå följande konsonant, hvars motsvarighet i rspr. är lång (tonlös vokal, *ɔ*), t. ex. *baɔka* backe, *druɔʃʂ* druckit, *bɔɔtn̩* botten; tydligt uttal af sista konsonanten i utljudande **nd** och **ng**, t. ex. *stond* stund, *gaŋg* gång (dock, ehuru kanske ej allmänt, *gaŋ* från Storsjö och Tännäs). I analogi härmed får man äfven, ehuru ej genomgående, höra *b* efter utljudande *m*, t. ex. *kamb* kam. Liksom i jämtskan öfvergår **sl** (**tl**) inuti ord till *ʎl*, men i utljud till *ʎ*, t. ex. *jʂɔʎʎa* kjortel, *riʎ* (rissel) såll. »Sche»-ljudet är i uddljud *ʂ*, t. ex. *ʂekja* skilja, *ʂina* skina.

Mellersta gruppens mål visa de flesta för härjedalskan typiska egenheterna. *ɔ* förekommer sålunda äfven inom denna grupp, men det höres i Svegs- och Lillhärdalsmålen mindre skarpt (eller hväsande, se längre fram beskrifning om detta ljud) än i de öfriga. Joteradt uttal förekommer ännu vidsträcktare än inom föregående grupp; sålunda ej blott, liksom i denna *briɲa* brinna, *muɲ* mun utan äfven *bɔɔtɲ* botten, *haɔtɲ* hatten, *vaɔtɲ* vatten. På samma sätt äfven med **sl** (**tl**), t. ex. *jʂɔʎʎa*, *riʎ*. Rspr. **sv** i uddljud blir *ʃw*, t. ex. *ʃwerə* svara, *ʃwæʎta* svälta. Rspr. **tv** blir *jʂw*, t. ex. *jʂwiɲa* tvinga, *jʂwɔ* två o. s. v. Liksom i föregående grupp uttalas *d* och *g* i ut-

ljud efter **n**. Inom gruppen förekommer allmänt (äfven i Vemdalen) *b* efter *m* (i utljud), således *kamb*, *lamb*, *damb* o. s. v. ›Sche›-ljudet motsvaras här af *ʃtʃ*, t. ex. *ʃtʃelja*, *ʃtʃina*, *ʃtʃøtø*.

Vemdalsmålet, som räknats till denna grupp, ehuru det rättast torde böra upptagas som en särskild afdelning för sig, afviker i flera hänseenden från föregående karakteristik. I detta mål heter det *bøɔtn̥*, *jʃo̯ll̥a*, *ril̥*, *gaŋ* — äfven, ehuru numera ej allmänt, *dræŋgan*, *gaŋgan*, *barga* o. s. v. — *svørø*, men *ʃtʃina*, *ʃtʃelja* o. s. v. Här förekomma äfven diftonger liksom i jämtskan: *ei̯* = rspr. **e**, *au̯* motsvarande jämtskans *au̯*, *øu̯*, *su̯* o. s. v. Diftonger torde äfven i andra mål kunna påvisas, ehuru med mycket kort efterljud, t. ex. *mu̯ər* i Tännäs m. fl.

Östra gruppen utgör ett slags öfvergång till helsingskan, som de olika målen mer eller mindre likna. Ingen särskild jotering (annat än före **j** o. s. v.) förekommer här. **d** och **g** efter **n** i utljud sammansmälta därmed till *n̥* och *ŋ*. Förmjukning och tilljämning likna tämligen de samma inom jämtskan. Det utljudande **e** öfvergår gärna, synnerligen i Älfrosmålet, till *a*. Sistnämnda mål saknar **y** och **ö**, i hvilkas ställe resp. **i**- och **e**-ljud förekomma. Rspr. **sv** blir här *ʃv*: *ʃvara*, *ʃvælta*. ›Sche›-ljudet i uddljud är här liksom i jämtskan *s*: *salja*, *sina*, *seta* (sköta) o. s. v.

Följande lista, som tillika innehåller uppgift om meddelarne, visar, hvilka mål höra till hvarje grupp[1] (se för öfrigt kartan).

I. Medeljämtska.

Alanäset (Alan.):	Bev. P. L. Litander, Siljåsen; Lars Hägg, Lidsjöberg; Landskanslisten O. C. Ahlström.
Alsen (Als.):	Sem.-el. Anna Simonsson, Valne; Bev. Nils Olsson, Rönningsberg.
Aspås (Asp.):	Sara Andersson; Bev. N. Eriksson, Näset.
Bodsjö (Bods.):	Sem.-el. Petronella Pettersson, Sidsjö.
Brunflo (Brun.):	Sem.-el. Lina Johansson, Gärde; Hustru Jonsson, Östersund.
Bräcke:	Sem.-el. Märta Lindell, Mordviken.
Frostviken (Frostv.):	Bev. Olof Andersson, Häggnäset; Sem.-el. Anna Blom, Storvattnet; för Lidmålet (Lidm.) Bev. L. D.

[1]) Inom parentes angifves den för hvarje socken i det följande använda förkortningen.

Olsson, J. O. Johansson, Ankarvattnet, och J. Jönsson, Jormlien (fr. västra delen). För målet i v. Frostviken (Lidmålet) ha uppgifter äfven hämtats från WALTMANS »Lidmål» i Sv. landsm. XIII. 1.

Frösön (Frös.): Sem.-el. Selma Andersson, Kristina Nilsson m. fl.

Föllinge (Föll.): Stud. Danielsson; Vol.-korpr. Lundin; Sem.-el. Ingeborg Jönsson, Backen.

Gåxsjö: Se Hammerdal.

Hallen (Hall.): Fanj. Hallström; Sem.-el. Lucia Göransson, Goje (östra delen af socknen); f. d. Korpr. Hallman (västra delen).

Hammerdal (Ham.) Kapten H. Westin m. fl.

Hotagen (Hot.): Sem.-el. Gölin Aronsson, Rörvattnet; Märta Vikman, Bakvattnet.

Häggenås (Hägg.): Korpr. Lindgren; Arvid Magnusson, Österåsen.

Kall: A. Mollberg med hustru m. fl.

Kyrkås (Kyrk.): f. d. Riksdagsmannen Hans Andersson, Bringåsen; Bev. Hans Larsson, Kläppe.

Laxsjö (Laxs.): Sem.-el. Ingeborg Olsson, Laxviken.

Lit: Bev. Jonas Olsson, Fjäl; Kristina Eriksson, Åsmungården; Emma Karlsson, Boda; Brita Sundberg, Nyhem.

Lockne (Lock.): Arb. Erik Sundvisson med hustru, Östersund.

Marby (Marb.): Brita Olausson, Gärdsta; Bertil Nilsson, Höge.

Marieby (Mari.): Kamrer A. Lindeberg, Öd, m. fl.

Matmar (Matm.): Sem.-el. Katarina Andersson, Ugård.

Mörsil (Mörs.): f. d. Korpralen, konst. Graff, Östersund.

Norderön (Nord.). Hemmanseg. Paul Petterson, Ålsta, m. fl.

Nyhem (Nyh.): Bev. K. Andersson, Gimdalen.

Näs: Gårdseg. Björklund, Östersund; Olof Jönsson, Bjärme.

Näskott (Näsk.): Magda Olsson, Kingsta.

Offerdal (Off.): Pastor J. Jonsson, Ås, m. fl.

Refsund (Refs.): Sem.-el. Engla Pettersson, Skylnäs; Skom. Jonas Andersson, Östersund.

Rödön (Röd.): f. d. Riksdagsmannen Olof Larsson, Häste.

Ström (Str.): Sem.-el. Brita Lindblom m. fl.

Sundsjö (Sunds.): Bev. K. V. Karlsson, Fanbyn.

Sunne (Sun.): Skom. Nils Andersson och Hustru Näs, Fanbyn.

Undersåker (Und.): Anna Viksten, Mo.

Åre: Korpr. Blomé, Såå; Hilma Svärd vid Kyrkan.

Ås: Korpr. Röst, Landsom.

II. Sydjämtska.

Berg: Sem.-el. Brita Molinder, Mo; f. d. Korpr., vaktm. Lundqvist, Östersund.

Gillhof:	Ingen meddelare, se Hackås.
Hackås (Hack.):	Kom.-ordf. Anders Mattson, Salom; Gårdseg. E. Medén, Östersund, m. fl.
Klöfsjö (Klöfs.):	Tre meddelare, namnen obekanta.
Myssjö (Myss.):	Sem.-el. Lucia Jonsson, Mjäla.
Oviken (Ov.):	Sem.-el. Kristina Larsson, Borgen; korpr. Gärd.
Rätan (Rät.):	Gårdseg. Sörlin med hustru från Böle.
Åsarne:	Ingen meddelare.

III. Östjämtska.

Fors:	Meddelarens namn ej uppgifvet.
Håsjö (Hås.):	Sem.-el. Maria Östberg.
Hällesjö (Häll.):	Meddelarens namn obekant.
Ragunda (Rag.):	Sem.-el. Kristina Olsson, Böle; Stud. Höglund, m. fl.
Stugun:	Inga meddelare.
Borgvattnet:	Inga meddelare.

IV. Härjedalska.

Hede:	Bev. Ask, Kyrkbyn; P. Staffansson, Viken och J. Persson, Näset.
Hogdal (Hogd.):	Bev. Jonas Mattson, Öfverhogdal.
Lillhärdal (Lillh.):	Bev. Per Persson, Sunnanå; Erik Eskilsson och M. Sten, Kyrkbyn.
Linsäll (Lins.):	Bev. Johannes Johansson och Erik Olofsson, Glöte.
Storsjö (Stors.):	Bev. Karl Olofsson, Kyrkbyn ock Lars Olofsson, Ljungdalen.
Sveg:	Bev. Lars Anderson, Ytterberg, Joh. Larsson, Kyrkbyn, och H. Svensson, Herrö.
Tännäs (Tän.):	Jon Bergman, Långå skans; Bev. G. Olofsson, Ljusnedal, och S. Pålsson, Kyrkbyn, samt Sem.-el. Ida Vagenius och Erika Erikson; Jöns Busk, Funäsdalen.
Vemdalen (Vemd.):	Stud. Jonsson; bev. O. J. Nordberg och G. Kilberg, Kyrkbyn.
Ålfros (Ålfr.):	Bev. O. Andersson och Jonsson, Remmen.

Utom förkortningarna af dessa sockennamn och vissa af alla kända förkortningar (o. s. v., m. m., m. fl., i st. f., t. ex.) hafva vi användt »spr.», som betecknar det vårdade uttalet af skriftspråket samt den i skrift förekommande svenskan. På ett par ställen hafva vi måst använda »subst.» = substantiv, som betecknar, att ifrågavarande ord är namnet på föremål, egenskap, handling o. s. v. såsom **vilja** (subst.) till skillnad från **att vilja**.

Inledning.

Landsmålsalfabetet skall — inom vissa, med hänsyn till det praktiska behofvet bestämda, gränser — bestå af tecken för alla de ljud, som i språket kunna frambringas. Härvid får intet tecken betyda mer än **ett** ljud, och intet ljud får betecknas på mer än **ett** sätt, d. v. s. med mer än **en** bokstaf. Sålunda får ej **k** som i skriftspråket betyda än **k**, som i **kalla**, än **tje**, som i **källa**; ej häller får det finnas tvänne eller flera betecknings-sätt för samma ljud, såsom för **tje**-ljudet i **kyla** och **tjuta**. Å andra sidan är man ej nöjd med blott en bokstaf, där skriftspråket betecknar tvänne eller flera besläktade ljud med samma tecken. Skriftspråket har t. ex. **by** och **mycket**, stafvade med samma tecken för **y**-ljudet i båda, ehuru **y** låter annorlunda i **by** än i **mycket**. Samma är förhållandet med **a** i **mat** och **matt**, **o** i **bok** och **bock** m. fl. exempel. Landsmålsalfabetet får således flera **a**, **o**, **y**, **l**, **t** o. s. v. än skriftspråket.

Af detta följer, att man vid användandet af landsmåls-alfabetet ej får rätta sig efter stafningen i skriftspråket: allt skrifves möjligast noggrant så, som det uttalas. Ingen onödig bokstaf får finnas; således skrifves ej **hvilken** med det stumma **h**, ej **l** uti **ljus**, ej **k** i betydelsen **tje**, ej **qvinna** med **q** (hvilket tecken ej finnes i landsmålsalfabetet) o. s. v.

Allt skrifves såsom det uttalas. Häraf följer äfven, att ett ord i samma dialekt ej alltid skrifves fullt lika, emedan det i olika ställningar uttalas olika. Sålunda säges i flytande snabbt tal i rspr. **min son** med **n** i **min**, men däremot **ming gubbe** med »äng»-ljud i st. för **n** i **min**. Vidare uttalas ej **s** i **son** och **d** i **dotter** på samma sätt, om t. ex. orden **min** och **vår** komma före dem: betecknade med landsmålets bokstäfver skulle uttalet af **son** och **dotter** tecknas i förra fallet *min sɑn*, *min dotər* och i senare fallet *vɑr-ʂɑn*, *vɑr-ɖotər*. På samma

sätt förändras uttalet af en mängd ljud vid ords sammansättning m. m. Sådan sammansmältning af ljud eller invärkan af ljud på hvarandra kallar man sandhi. Här torde vara tillräckligt att nämna följande ljudförändringar, som äro vanliga i jämtskan:

1) Om *d*, *l*, *n*, *s*, *t* komma i början af ett ord och det föregående ordet slutar med ett *r*, så uttalas de annorlunda, de blifva *ɖ*, *ɭ*, *ɳ*, *ʂ*, *ʈ*.

2) Slutar det föregående ordet med ett »tjockt» ljud (*ɖ*, *ɭ*, *ɳ*, *ʂ*, *ʈ*), så blir ett *d*, *l*, *n*, *s* eller *t* i början af följande ord äfven tjockt, d. v. s. *ɖ*, *ɭ*, *ɳ*, *ʂ*, *ʈ*.

3) På samma sätt ersättes *ʃʂ* (tje) efter *r* af *ʈʂ* och efter de »tjocka» ljuden af *ʃʂ*.

4) n i slutet på det föregående ordet uttalas, såsom ofvan visats, *ŋ*, om *g* eller *k* börjar det efterföljande; *ŋ*, om *ʃ* eller *ʃʂ* (tje) följer o. s. v.

I det följande kommer detta att visas med flera exempel.

Alfabetet.

Af de ljud, som landsmålets bokstäfver beteckna, förekomma, såvidt kändt är, i de jämtska och härjedalska dialekterna följande:

a, *ɑ*, *ɒ*, *ɑ̃*, *ɐ*	*n*, *ɳ*, *ɲ*, *ŋ*, *ŋ*, *ñ*, *ñ*, *ŋ*, *ŋ*
b	*o*
d, *ɖ*, *ɗ*, *ɖ*, *ð*	*p*
e, *ɛ*, *ə*	*r*, *ɹ*, *ɾ*
f	*s*, *ʂ*, *ꞃ*, *ꞃ*, *ʃ*
g, *ɡ*, *ɣ*	*ʃ*, *ʃ*
h, *ɔ*	*t*, *ʈ*, *ꞇ*, *ʃ*, *ʃ*
i, *ɨ*	*u*, *ʉ*, *ʉ*, *ʊ*
j, *ʒ*	*v*, *w*
k, *ʄ*	*y*, *ʏ*, *ɣ*
l, *ɭ*, *ꞃ*, *ɹ*, *ʃ*	*ɔ*, *ɵ*, *ɵ*, *ɑ*
ʎ, *ʎ*, *ʎ*, *ɹ*, *ʃ*	*a*, *æ*
m, *m*	*ø*, *ɵ*, *æ*, *ɜ*

samt en mängd diftonger.

Utom dessa ljud förekomma äfven (ehuru ej i vanligt tal, utan såsom utrop eller fel i uttalet hos enskilda *ɩ*, *ɤ*, *ʌ*, *ɥ*, *h*.

Ingen särskild af länets sockendialekter eger alla ofvanstående ljud.

Då en vokal uttalas genom näsa och mun på samma gång, betecknas detta genom en liten »svans» under densamma, t. ex. *ǫ*, *ą*, *ę*, *ǫ* o. s. v. Allmänt förekommer sådant uttal, som kallas nasalering, ej i jämtska eller härjedalska (om icke möjligen i Malmagen).

Efter t- och p-ljud få *d* och *g* vanligen något hårdare uttal än eljes, hvilket betecknas med ˘ öfver bokstafven, således *ď*,*ǧ*.

Till ett noggrant betecknande af uttalet hör äfven att före *f* och *v* skrifva *w* i st. för n, t. ex. *haw˘va* han var, *haw˘fǫr* han for. Af många uttalas dessa äfven *hą va*, *hą fǫr*.

I landsmålsalfabet gifves ingen skillnad emellan stora och små bokstäfver: ingen onödig olikhet i tecknen får förekomma.

Öfriga tecken.

För att kunna läsa och skrifva landsmål felfritt måste man, utom alfabetet, känna äfven en mängd andra tecken (de vanliga skiljetecknen oberäknade).

Sådana äro accenterna, tecknen för ljudens förlängning och förkortning m. fl. Tills vidare lemnas här om dessa teckens utseende och bruk endast några kortare upplysningar.

Ett långt ljud, vokal eller konsonant, betecknas med ett streck under bokstafven, t. ex. *mạt* (mat, föda) med långt a-ljud; *mat̲* (matt, utmattad) med långt t-ljud. I landsmålsskrift tecknas nämligen lång konsonant ej dubbel, alltså ej ck, dd, pp, o. s. v.[1]

Uttalas ett ljud så hastigt eller föga tydligt, att det knappt höres, betecknas detta med en punkt under bokstafven, t. ex.

[1]) I det följande saknas i några fall längdstreck, emedan förf. i primäranteckningarna försummat att utmärka kvantiteten. I andra fall utelemnas för korthets skull kvantitetstecknet, så kunna t. ex. *ʃsạlṇ*, *fọtʃsạ*, där de uppgifvas för olika socknar, betyda både *ʃsạlṇ* och *ʃsạḷṇ*, både *fọtʃsạ* och *fọt̲ʃsạ*.

r i *fœrnuft* (förnuft). Man kallar ett sådant ljud reduceradt. Punkten är reduktionstecknet. Höres det alls icke, utsättes det naturligtvis ej. Exempel på alldeles bortfallet *r* gifves i *fœsta* eller *fœsta* (förstå).

Ganska ofta händer det, att n-ljud (vanligen i slutet af ord) bilda egen stafvelse, som t. o. m. kan hafva accent. Ett sådant stafvelsebildande n utmärkes genom en liten cirkel under detsamma (*n̥*, *n̥*, *n̥*), t. ex. *fògdn̥* (fogden, rspr. uttal), *fàrn̥* (fadren). Likaså heter det än *an svæn̥*, än *n̥ svæn̥* (Sven, namnet).

Orden **jag, du, han, hon, det, sig, vi, I, de** (de jämtska naturligtvis) förenas, då de obetonade stå efter det ord, till hvilket de höra, med detta ord genom bindestreck, t. ex. *kasta-ja* kastade jag? *fola-dem ut-a* buro de ut det? *sag-du-n* såg du honom? *èt-n̥* efter henne. Hafva dessa ord däremot tonvikt, skrifvas de skilda från föregående ord, t. ex. *kasta ja* kastade jag? *sag du han* såg du honom? o. s. v. Det är stor skillnad i betydelsen emellan

gá-a-na-na gaf hon honom det?
gá-a hànem-a gaf hon honom det?
gá hú-a-na gaf hon honom det?
gá-a-na dæ gaf hon honom det? och slutligen
gá hú hànem dæ gaf hon just honom detta?

Accenterna på tonstafvelsen (den starka stafvelsen) äro tre, nämligen:

´ akut, t. ex. *óst*, *óstn̥* (ost, osten). Denna accent behöfver vanligen ej utsättas.

` grav och högton, t. ex. *fàra* eller *fàra* fara, *èrn̥* eller *òrn̥* orren, i hvilka ord den första, egentligen accentuerade stafvelsen efterföljes af en med högre ton. Denna accent bör man utmärka (med `) i tvåstafviga ord för att skilja ord, som stafvas lika, men accentueras olika, sålunda t. ex. *skrámal*, vanligen utan accent (*skramal*) = skramlande, men *skràmal* = skramla; likaså *bular* buller och *bùlar* bullra.

^ cirkumflex, förekommer mycket ofta i medeljämtskan och sättes öfver en vokal, som har två accenter eller som tyckes stå i st. f. två vokaler, t. ex. *kâst* kasta, läses som *kàast;* på samma sätt *dôs* dosa, *pîp* pipa, *svæ̂ɩ* sveda vb.,

læ̨ leda vb. Denna accent måste alltid utsättas; jämför t. ex. *mat* mat, *mat̲* matt, trött, båda med outsatt akut, och *mât̲* matta.

Biaccent tecknas ' (stark biaccent) eller ' (svag biaccent).

Med en liten båge nedtill i raden förenas sådana ord, i hvilka antingen det föregåendes sista eller det efterföljandes första ljud eller båda på grund af det ena eller andra undergå någon förändring. Exempel: *nøg ‿ gog* någon gång i st. f. *nøn gog; hay ‿ jak̲* han gick i st. f. *han jak̲*. Jämför om sandhi här ofvan i inledningen.

En liten båge öfver vissa bokstäfver betecknar, att de uttalas med tungan närmande sig till läget för j; t. ex. *îsên̲* (i Bräcke), i hvilket ord ts uttalas nästan som *js* (tj).

LJUDENS BESKRIFNING

och exempel på deras förekomst.

A-ljud.

Af a-ljuden förekomma *a*, *ɑ*, *ɒ*, *a* och antagligen äfven *ɑ̃*.

1. *a*

är ett öppnare, »bredare» a-ljud, som i rspr. endast förekommer såsom kort, men i jämtskan och härjedalskan äfven såsom långt. Det bör noga skiljas från *a*, som är ett bredt ä-ljud (se längre fram, s. 69 f.). Om man börjar med att säga *a* och så småningom förändrar ljudet till ä, så uppstå efter hvarandra ljuden *a*, *a*, *a*, *æ*.

Några sockendialekter hafva *a* för båda a- och vissa ä-ljud i rspr., andra hafva både *a* och *a*, andra åter endast *a*. Sålunda saknas *a* och ersättes af *a* i **Ham.** och **Str.** **Off.** torde däremot för båda hafva endast *a*. Det inträffar äfven, att olika personer inom samma socken i detta afseende hafva olika vokaler. Sålunda har under våra undersökningar det händt, att män använde *a* i vissa ord, där kvinnor brukade *a*, t. ex. i prof från Hägg. (af man och hustru) och från Sunne (af far och dotter).

2. *a*

är det djupa, »rena» a, sådant det ljuder vid vårdadt uttal af rspr. **hat, tal, smal.** I länets dialekter förekommer det både kort och långt, ofta motsvarande äfven andra vokaler i rspr.

3. *v*

förekommer uti diftongen *vu̯* i **Lidm.**

4. *ɑ*

är ett a med dragning åt å. Den lyssnande tycker sig nästan höra å, under det den talande tror sig säga riktigt *a*. Man kan äfven säga, att *ɑ* är *a* uttaladt långt tillbaka i munnen.

5. *a*

är ett a-ljud, som ligger mellan *a* och *e* eller *ɛ*, liksom *ɑ* ligger emellan *a* och *o* (öppet å-ljud).

Medeljämtska.

I alla hithörande sockenmål förekommer *a* i t. ex. orden *bạn* eller (i vissa socknar) *bạŋ* barn, *tạk* tak; likaså i uttalet af ordet »körtel», som heter *ʃṣạlŋ̩* öfverallt utom i **Bods. Bräcke Ham. Refs. Str. Ås**, där det heter *ʃṣaḷŋ̩* (med kort *a*).

Kort *a* förekommer i hithörande mål i orden *aḷt* eller *aḷt* (i **Bods. Bräcke Lidm. Off.**) allt, *bâḳ* backe, *taḳ* tack, *haṭṇ* hatten, *vaṭṇ* vatten, *kâst* kasta. »Spar(a)de» heter *spâḍ* i **Brun. Föll. Ham. Hot. Hägg. Kyrk. Laxs. Lit Mari. Näs** och möjligen i **Und.** samt delvis i **Frös.**, *spâṭ* i **Str.**, *spâḍ* eller *spâḷ* i **Bods.**, *spâḷ* i **Bräcke Refs. Sunds.** och delvis i **Lock.**, där man eljes säger *spâḍ*. *spâḍ* är också det vanliga uttalet i **Als. Asp. Hall. Marb. Matm. Nord. Nyh. Näsk. Röd. Sun. Åre Ås** och förekommer delvis i **Frös.** och **Mörs.** (Om *spaḍ* se under Ä-ljud s. 69 f.).

a förekommer vidare i **Ham.** och **Str.** i t. ex *falk* folk, *baṭṇ* botten, *gaŋjan* gången (subst.), *saŋjan* sången, *kaṣ* kors, *mjalk* mjölk, *staṇ* stund, *stâlp* stolpe, *tarp* torp, *svạlr* svälja, som i **Bods.** heter *svạlra*, och *fạlr* följa, som i **Brun.** heter *fạlra*.

I **Asp. Föll. Ham. Nyh. Refs. Röd. Str. Sunds. Ås** och delvis i **Sun.** heter afbalkning, »balk» *balk;* »aln» heter *ạn* i **Asp. Ham. Hot. Kyrk. Röd. Str. Ås.** I **Näs. Sun.** (och **Hägg.?**) torde både *balk*, *ạn* och *balk*, *ạn* förekomma. Om *balk*, *ạn* och *æn* för öfrigt se under Ä-ljud s. 69 f. och s. 46—48.

Följande exempel visa tillika, huru växlande uttalet af ord är, hvilka man skulle tro sig känna alla, då man hört ett.

Vi välja orden »gnaga», »mala», »spara» och »stege» (med erinran om att *a* och *æ* äro ä-ljud). Orden uttalas:

gnạya, mạka, spạra och *sạya* i **Hägg. Lit;**

gnạya, mạka, spạra och *sạya* i **Föll. Röd. Refs.**, hvilket sistnämnda dock äfven har *gnæya;*

gnạya, mạka, spạra, men *sạya* i **Kall Näsk. Sun.**, där man äfven får höra *gnạya* o. s. v.;

gnạya, mạka, spạra i **Asp.** och **Ås**, där man säger *sạya,* i **Bräcke**, där »stege» heter *sæya,* samt i **Und.** och **Åre**, af hvilka det förra har *sạya* och det senare *sạya;*

gnạya, mạka, spạra i **Nyh.** och **Sunds.**, med *sæya* i det förra och *sạya* i det senare;

gnạya, mæka, spæra och *sæya* i **Bods.**;

gnạya, mạka, spạra i **Hot. Laxs. Mörs.**, af hvilka de två förstnämnde hafva *sạya* och det sista *sạya* (i **Hot.** säger man äfven *spạra*);

gnạya, mạka, spạra och *sạya* i **Off.**;

gnạya, mạka, spạra och *sạya* i **Kyrk.**;

gnạya, mạka, spạra i **Ham.** och **Marb.**, hvilka hafva *sạya,* i **Str.**, där man säger *sạya,* och i **Näs**, där *sạya* och äfven *spạra* förekomma;

gnạ ya, mạka, spạra i **Brun.** med *sạya* och i **Hall.** med *sạya;*

gnạya, mạka, spạra i **Als. Frös. Lock. Mari. Matm. Nord.**, af hvilka **Lock. Mari.** och delvis **Frös.** hafva *sạya,* men de öfriga *sạya.*

Sydjämtska.

»Allt» heter här *aḷt* eller *aɭt* utom i **Rät.**, där man säger *aḷt*. Öfverallt säger man *baḳa* backe, *baṇ* eller *baṇ* barn, *haṭṇ* hatten. Alla sockenmålen hafva *baḷk* balk, *svạra* svara. *gnạya* säges öfverallt utom i **Ov.**, där man har *gnạya.* »Kasta» heter *kasta* utom i **Hack.**, där man säger *kâst.*

»Följa» heter i **Berg** i vissa trakter *fạḷa* (i vissa trakter *fạḷa*), i **Rät.** *faḷja;* »svälja» heter *svạḷa* (och *svạḷa*) i **Berg**, *svaḷja* i **Klöfs.**, *svaḷja* i **Rät.**; »stolpe» *staḷpa* i **Klöfs.** och (jämte *staḷpa*) i **Berg.** I **Berg** förekommer *a* vidare i *faḷk* folk, *kaṣ* kors, *jṣạḍ* köld, *tarp* torp m. fl., i hvilka ett mellanljud emellan *a* och *e* eller *ɛ* förekommer, som vi betecknat med *a* (jfr dock *ə* s. 29).

Östjämtska.

Öfverallt säges *baḳa* backe, *gnạya* eller *gnạga* gnaga; *kasta* kasta. »Körtel» (i kött) heter *ʃṣaʎʎa* i **Fors. Häll. Rag.**, *ʃṣaʎʎa* i **Hås.**; »allt» uttalas *aʎt* i **Fors. Hås. Häll.**, men *aʎt* i **Rag.**

Vidare *staʎpa* stolpe, *haʎʃ* hälg i **Fors** och **Häll.**

a finnes dessutom i vissa ändelser, t. ex. *kroṭa* karfva, tälja, öfverallt; *nọsa* näsa, *pọsa* påse i **Fors. Hås. Häll.**

Härjedalska.

»Backe» uttalas i **Hede Lins. Tänn.** *baɔka*; i **Stors.** och **Vemd.** *baɔḳa*, i **Älfr.** *baḳa*. »Hatten» heter *haɔtṇ* i **Hede** och **Tänn.** samt enligt uppgift äfven i **Lins.**, där *haɔʃʒ* också torde förekomma; *haɔtṇ* i **Stors.** och **Vemd.** Från **Lillh.** och **Sveg** hafva vi fått såväl *baḳa* som *haṭṇ*, hvilket senare äfven lemnats från **Hogd.** och **Älfr.**[1] »Köld» heter *kaḷa* i **Sveg**, *kaḷa* i **Älfr.**, *kalda* i **Lillh. Lins. Stors. Tänn. Vemd.**, *kalda* i **Hede.** *fạr* fader förekommer öfverallt. »Folk» heter i **Hogd.** *falk*, i **Vemd.** och **Älfr.** *falk* (*fəlk?*).

I härjedalskan förekommer *a* äfven i ändelser af best. formen; sålunda heter t. ex. »alen» (trädet) *əldra* i **Hede Lins. Stors. Vemd.**, *ədra* i **Sveg** och **Tänn.**, *ạdra* i **Älfr.**, *ạdra* i **Hogd.**; »barnen» heter *bəṇa*. *baṭṇ* botten säges i **Hogd.**, *baṭṇ* (jämte *bəṭṇ*) i **Älfr.**

a finnes allmänt i uttalet af ordet »kvarn», som heter *kwaṇ* i **Lillh. Lins. Sveg**, *kvạṇ* i **Älfr.**, *kvaṇ* i öfriga mål. *ạr* aln förekommer i **Hede Stors. Sveg Hogd. Älfr.** »Allt» heter *aʎt* i **Hogd.**, *aʎt* i **Älfr.**, *aʎt* i **Tänn.** och **Vemd.**, *aʎt* i öfriga mål.

Utom redan anförda exempel på *a* hafva vi *maṣṇa* murkna, *skaṣṇa* (skorpna) stelna i **Hogd.** samt *staʎp* stupade (föll) i **Hogd.** och **Älfr.**

B-ljud.

6. *b*

är det vanliga **b**-ljudet, sådant det höres i **bok, snabb.** I **Ström** och delvis i **Frost.** och **Alan.** säger man *stêp* stubbe, *gêp* gubbe

[1]) Det gifves emellertid skäl att anta, det man i **Lillh.** säger *baɔḳa* och *haɔʃʒ*, i **Sveg** *baɔḳa* och *haɔtṇ* (jfr H s. 32).

för *stôḇ* och *gôḇ;* på samma sätt *stepan, gepan* o. s. v. Motsatsen är fallet inom några andra socknar i ett och annat ord. Så säger man i några socknar *abotek* apotek, *baḇtıst* baptist, *kreḇas* kroppås.

I **Hede Lins. Sveg Vemd. Lillh.** förekommer *b* efter *m* i vissa fall; således *mb* i st. f. *m* eller *m*.

D-ljud.

7. *d*

är vanligt **d** med tungspetsen mot tänderna.

8. *ḍ*

är det **d**, som uppkommer, om man trycker tungspetsen mot öfre tandlådan i st. f. mot tänderna. Detta **d** höres alltid strax efter ett **r**; man säger ej **vörda** utan **vörḍa**.

9. *d*

är det »tjocka» **d**, som höres, då tungspetsen sättes rätt upp mot gommen i st. f. mot tänderna.

Om man söker uttala **d** med hela främre öfre delen af tungan (ej blott spetsen) mot gommen, uppkommer det ljud, som betecknas med

10. *ḍ*.

11. *ð*

är det lena **d**, som uppkommer, då tungspetsen vid uttalet ej vidrör tänderna eller tandlådan, utan en liten öppning där lemnas.

Man bör ihågkomma, att *ð* i nedan anförda exempel ej höres, då den talande anstränger sig att tydligt uttala orden; då höres nämligen tydligt *d* i stället. Många personer (som liksom tala hårdt) använda ej *ð*, utan *d*, fastän det förra är det allmänna uttalet. Vi skrifva exemplen i det följande med *ð*.

Exempel på vanligt »rent» *d* äro obehöfliga.

Medeljämtska.

ð är vanligt emellan två vokaler; sålunda heter trampa (i en väfstol eller spinnrock) *trǫðo* i **Als. Asp. Frös. Hall. Hot.**

Kall. Marb. Mari. Matm. Nord. Näsk. Off. Röd. Sun. Åre Ås, *trʊ̨ðu* i **Brun. Kyrk. Laxs. Lit Lock.**, delvis i **Mörs.**, i **Nyh. Refs. Sunds. Und.**, *trʊ̨ðu* i **Föll.**, *trʊ̨ðɑ* i **Ham.** och **Str.**, *trʊ̨ðə* i **Hägg.**, *trʊ̨ðu* i **Näs** och delvis i **Mörs.** Från **Lidm.** har däremot erhållits *trodo*, ehuru eljest *ð* äfven där förekommer, i synnerhet i början af orden »det», »de», »då» m. fl., när det föregående ordet slutar på vokal och är svagtonigt: *so tʊ̨-ðam* så togo de; *dɪ-ðɪ̨ana* det där; *bʊ̨n vat̩-lɑɪ ðɪ-ðɪ̨anɪ* bonden vart led vid det där.

»Fördel» heter i de olika målen *fərd̩el, fərd̩eɪ̯l, fərd̩æl* (**Off.**), *fərd̩aɪ̯l* (allt efter uttalet af e-ljudet).

Öfverallt säger man *trʊ̨r-du? fʊ̨r-du?* o. s. v. (ej *trʊ̨r-du* o. s. v.); *ʃʂʊ̨l̩n̩-d̩an* den där kjorteln; *ɛ rɪl̩n̩-d̩an* är risseln därborta? o. s. v.

d̩ är i jämtskan vanligast i förbindelsen *d̩ʂ*, hvarpå exempel lemnas under J-ljud (s. 36—38). Men det förekommer ofta i andra ställningar. Sålunda säger man t. ex. vanligen *had̩-ja* hade jag (ej *had̩-ja*), ehuru man äfven får höra *had̩-ɪa*.

Det »tjocka» d, *d*, förekommer exempelvis i uttalet af ordet »böld», som heter *bêd̩* i **Bods. Bräcke Ham. Lock. Nyh. Refs. Sunds.**, *bôd̩* i de öfriga utom **Str.**, där d-ljud i slutet af ord ersättes af t-ljud och det således heter *bêt̩*. »Alen» heter *ɵd̩ra* i **Bods. Bräcke Ham. Nyh. Refs. Sunds.**, *odra* i de öfriga (*odra* i **Lidm.** och **Off.**) utom **Str.** »Köld» heter i de flesta mål *ʃʂod̩*, i **Bods.** *ʃʂɵd̩*, i **Bräcke** *îʂɵd̩*, i **Ham.** *ʃʂad̩*, i **Nyh. Refs. Sunds.** *ʃʂod̩* eller *ʃʂɵd̩*.

d blir alltid *d* efter ett *d*, *l*, *n*, *s*. Som ett exempel härpå (hvilket äfven gäller för **Str.**) kan man taga »Larsdotter», som vanligen heter *lʊ̨sdot̩er*, i **Ham. Str.** *lʊ̨sdat̩er;* vidare ett namn såsom *hʊ̨l̩dalɪn* Håldalen.

Sydjämtska.

trʊ̨ðu (spinnrocks-)trampa har erhållits från **Hack. Myss.** och **Ov.**

d̩ förekommer äfven här efter *r*, *l*, *n*, *l̩* o. s. v. Om *d̩* gäller äfven samma anmärkning som här ofvan under medeljämtska. Samma exempel som ofvan på bruket af *d* uppgifvas från dessa mål; sålunda: *ɑ̨dra* (alen) i **Berg Klöfs. Rät.**, *ɔ̨dra* i **Hack.** och **Myss.**, *ɑ̨dra* i **Ov.**; *bɑ̨da* böld delvis i **Berg**, *bɔ̨da*

i **Hack.**, *boḍa* i **Myss.**, *bǫda* i **Klöfs.** och delvis i **Berg**, *bǫda* i **Ov.**, *bǫda* i **Rät.**, *jṣaḍ* eller *jṣəḍ* köld i **Berg**, *jṣoḍ* i **Hack.** och **Myss.**, *jṣaḍ* i **Ov.** I **Rät.** har man lånat rspr. »köld», som här uttalas *jṣǫḍ*.

Östjämtska.

Från dessa sockenmål hafva i allmänhet samma exempel som från de öfriga erhållits. Sålunda *troðo* från **Rag.** Möjligen torde *ð* ej här vara så allmänt?

ḍ förekommer i *ḍʒ* (se under J-ljud s. 37) och före *j*; *ḍ* efter *r*, *l*, *ṇ*, *ḷ* o. s. v. — se exemplen under medeljämtskan.

aḍva (alen) öfverallt; likaså *boḍa* böld, *jṣoḍ* köld från **Rag. Stug.** och delvis **Borgv.**

Härjedalska.

ð har ej af oss påträffats i dessa mål. Här säger man *trǫdo* (trampa i väfstol m. m.) i **Hede Stors. Tänn. Vemd.**; *trǫdu* **Lillh. Lins.** och delvis **Vemd.** (*trǫ* i **Hogd.**, *trǫ* i **Älfr.**).

d uttalas i vissa mål i slutet af ord efter **n.** Sålunda säger man *stond* stund i **Hede Lillh. Stors. Lins. Tänn. Vemd.**, *stənd* i **Sveg.** »Randen» heter *rǫnda* i **Hede**, *randa* i **Lillh. Lins. Stors. Sveg Vemd. Tänn.** (hvarifrån vi fått *rœnda*). »Bonde» heter *bond* i **Hede Lins. Stors.**, *bonda* i **Lillh. Sveg Tänn. Vemd.** Däremot har **Hogd.** resp. *stuṇ*, *raṇa*, *boṇ*, **Älfr.** *stəṇ*, *raṇa*, *boṇ*.

Om *ḍ* gäller samma anmärkning som för föregående grupper af mål.

ədva alen säges i **Sveg** och **Tänn.**, *ǫdva* i **Hogd.**, *ǫdva* i **Älfr.** I **Hogd.** säger man *bəḍa* böld, i öfriga målen *bǫda*. I **Hogd.** och **Älfr.** säger man *hǫda* hörde, *jṣǫda* körde, i öfriga mål *hǫda*, *jṣǫda*.

ḍ finnes i förbindelsen *ḍʒ*, samt antagligen i slutet af ord efter t. ex. *ŋ* (och *J*): *haŋḍ*? hand.

E-ljud.

12. *e*

är det slutna, »spetsiga» **e**, som höres i ordet **bref**, såsom det uttalas i de flesta socknarna.

13. *a*

ligger, kan man säga, emellan e och ä. Det är således ett bredt e eller ett spetsigt ä (samma ljud som stockholmare, uppländingar m. fl. använda för e och ä i t. ex. **meta** och **mäta**).

Såsom allmän regel gäller, att kort e-ljud i jämtskan är det ljud, som här betecknas med *a*, hvilken regel dock möjligen icke är undantagslös. Att *a* i vissa dialekter äfven är långt, visas af nedanstående exempel.

Medeljämtska.

Rent e, *e* förekommer i följande ord inom alla målen: *bę* bedja, *brę̨v* bref (möjligen äfven *brę̨v* i **Off.**), *bę̨r* bär. I **Bräcke** säger man *bę̨n*, *bę̨t*, *sę̨n*, *stę̨n* o. s. v.

»Skilja» heter *sę̨lr* i **Lidm. Föll. Ham. Hägg. Kyrk. Laxs. Lit Mari. Näs Refs. Str. Sunds.** och delvis i **Frös.**; *sę̨la* i **Bods. Brun. Bräcke Nyh. Sun.** och delvis i **Frös.**, men *sę̨lr* i **Als. Hall. Hot. Kall Lock. Marb. Matm. Mörs. Nord. Näsk. Off. Röd. Und. Åre**, *sę̨la* i **Asp.** och **Ås.** Rent *e* torde förekomma i *vęlr* vilja (subst.) i **Als. Bods. Frös. Föll. Ham. Marb. Mari. Matm. Nyh. Näs Refs. Röd. Str. Sunds. Sun.** (om öfriga socknar se under *r* s. 33);

»Dricka» heter *drâk̨* i **Bods. Brun. Bräcke Hall. Ham. Hägg. Kyrk. Lock. Marb. Mari. Nord. Nyh. Näs Refs. Str. Sunds.**

vę̨y väg säges i **Bods. Bräcke Sunds. Und.** och delvis i **Brun.**; *vę̨y* i **Frös. Föll. Hall. Lit Mörs.**

Öfverallt (utom i **Lidm.**, där i denna ställning äfven *a* förekommer) är det *a* som höres i ändelser, hvilka motsvara rspr. e, el, en och er. Sålunda heter t. ex. »bäcken» *bæjʂan* i **Asp. Ham. Kall Kyrk. Lit Lock. Mari. Nyh. Refs. Str. Sunds. Ås**; *bajʂan* i **Als. Brun. Frös. Föll. Hall. Hot. Hägg. Laxs. Marb. Matm. Mörs. Nord. Näs Näsk. Off. Röd. Sun. Und. Åre**; *baĩʂan* i **Bods.** och **Bräcke**; slutligen *bajʂan* i **Lidm.**

Sydjämtska.

Äfven här säger man *bę*, *brę̨v*, under det att *bę̨r* bär endast förekommer i **Hack. Myss. Ov.**

sę̨la skilja förekommer i **Berg Hack. Myss. Ov.** och antagligen äfven i **Klöfs.**, i **Rät.** säger man *salja*. »Vilja» (subst.)

heter *vęlʀa* i **Hack.**, *vęlʀ* i **Myss. Ov.** och möjligen **Klöfs.** samt delvis i **Berg**, *vaʃja* i **Rät.** och delvis i **Berg.** *vag* vägg i **Hack. Ov. Rät.**

Hvad ofvan blifvit sagdt om e-ljudet i ändelser, gäller äfven här. Exempel därpå gifvas i de nyss anförda orden och vidare i *bæʃʂan* bäcken **Berg Hack. Klöfs. Myss. Rät.**, *bæt̂ʂan* **Ov.**

Östjämtska.

Härifrån uppgifves *bę*, *bręv*, *bęn*, *bęt*, *brę* bred, *lę* led (ful, äfven led i gärdsgård), *rę* red, *stęn* sten, *stęya* stege o. s. v. *bęr* bär ha vi fått från **Hås.**, men från de öfriga *bęr*.

Kort e-ljud inuti ord och i ändelser är *a*: *brat̨* bredt, *ral̨* rissel, *brɪna* brinna, *bæk̨an* bäcken, *kasta* kasta.

Härjedalska.

Härifrån ha såsom allmänna antecknats: *bę* bedja, *bręv* samt *bęn*, *sęn*, *stęn*, i hvilka tre sista **Vemd.** dock äfven har *eɪ̨*; *brę* bred, *lę* led, *rę* red. »Bär» heter *bęr* i **Hogd.**, *bęr* i **Hede Lillh. Lins. Stors. Sveg.**

Lillh. och **Lins.** hafva *a* öfverallt, där man skulle vänta *æ*: *baɔʃʂan* bäcken, *ʃwalta* svälta o. s. v. Detta eger rum äfven i öfriga mål i vissa ord, t. ex. »känna», som uttalas *jʂaṇa* i (**Hogd.** och) **Älfr.**, *jʂaŋa* eller *jʂeŋa* i öfriga mål (jfr s. 48). »Kärna» (smör) heter *jʂaṇa* i **Hede Lillh. Stors.** och delvis **Tänn.**, *jʂęŋa*(?) i **Sveg** och delvis **Tänn.** »Bredt» och »hett» heta *breɔt*, *heɔt* i **Hede Tänn. Stors. Vemd.** och förmodligen äfven i **Lins. Lillh. Sveg**, ehuru från dem uppgifvits *het̨*. »Dricka» heter enligt uppgift *dreɔka* i **Lins.**, *dreɔk̨a* i **Stors.** och **Vemd.**, kanske äfven **Lillh.** och **Sveg**, från hvilka vi fått *drek̨a* (**Lillh.**) och *dreka* (**Sveg**). Från **Hogd.** och **Älfr.** hafva vi *hat̨* och *drak̨a*.

I **Älfr.** förekommer *e* i stället för de öfrigas *ø*; där säger man *jęma* gömma (öfriga *jømø*), *gręt* gröt, *nęsa* (öfriga *nøsø*) nysa.

I ändelser har man *a* (där ej tilljämning, såsom i *gnęgø* gnaga, *nøsø* nysa o. s. v., förekommer). Sålunda säger man *kasta*, *bada*, *bæŋʃʂan* o. s. v. I **Hogd.** och synnerligen i **Älfr.** har man ett öppnare ljud i ändelser, hvilket vi tecknat med *a* i regeln (jfr dock *ə* här nedan s. 29).

14. Obestämd (»färglös») vokal *ə*.

Denna vokal bildar man genom att öppna munnen, hålla tunga och läppar stilla i deras naturliga läge samt låta rösten ljuda. Vokalen liknar något *a* och igenkännes därpå, att den lyssnande tycker sig höra ett ljud »hopblandadt af å, a, ä och öppet ö».

Ehuru denna vokal ej med säkerhet är antecknad inom de här ifrågavarande målen, upptages den dock, emedan det vore möjligt, att den kan förekomma. Sålunda skulle det kunna vara denna som förekommer i något eller några af orden *tabǫkər* tillbaka **Lillh. Tänn.**, i *fvǫrə* svara och *sə* så **Lillh. Stors.**, i *səmə* samma **Sveg**, i *vǫr* vara, *həlǫa* hållit **Stors.**, i *fəlk* folk, *stəlpa* stolpe **Vemd.**, samt slutligen *fǫlʳa* följa, *svǫlʳa* svälja ifrån **Berg** och i en eller annan diftong, i hvilka ord kommitterade trott sig höra andra vokaler, såsom *e* (*ɛ*), *a* o. s. v.

Möjligen är det denna vokal som förekommer i slutet af sådana ord som *brɪnə* brinna, *bɵsa* bössa, *jɛma jɛma* gömma, *jsuda* körde m. fl. från **Hogd.** och **Älfr.** och hvilken man tycker likna än *e* än *a*. Vi hafva i de flesta fall tecknat *a* i slutet af sådana ord.

F-ljud.

15. *f*

är f, sådant det höres i **få, straff**. Det får ej användas för att beteckna *v*-ljud. I jämtskan säger man *knaft*, ej *knapt* o. s. v., hvadan man där bör skrifva *f*, ej *p*. Likaså förvandlas *v* till *f* före *s* och *t*, t. ex. *lɪv*, men *lɪfs*, *trɵuv* trög, *trɵuft* trögt. För öfrigt äro exempel på användningen af *f* obehöfliga.

G-ljud.

I länets dialekter förekomma tre g-ljud, nämligen

16. *g*,

som är det vanliga g, sådant det ljuder i **god, hugga**;

17. *g*,

som uttalas längre fram i munnen än *g*. *g* bildas genom att föra främre öfre delen af tungan med nedböjd spets mot gomhvalfvet, *g* genom att trycka bakre delen af tungan mot bakre delen af gommen. *g* förekommer i Härjedalens mål, i Lidmålet och i öfriga mål i ett eller annat smekord. Slutligen hafva vi

18. *ɣ*,

som skiljer sig från *g* däri, att *ɣ* uppstår genom tungans närmande mot gommen, under det att vid uttalet af *g* tungan tryckes mot densamma.

I afseende på *ɣ* gäller samma anmärkning som om *ð* (s. 24): då ordet uttalas med eftertryck eller ansträngning att uttala det tydligt, höres ej *ɣ* utan *g* (eller *g*), ehuru *ɣ* eljes kan vara det vanliga uttalet.

Särskilda exempel på användningen af *g* äro obehöfliga.

Medeljämtska.

Här förekommer *g* (utom i **Lidm.**), som ofvan nämnts, endast hos en eller annan person i jollrande språk med små barn och i smek- eller lockord, hvarpå det allmänt brukliga lockordet till svin: *gɪ̨ʂ*, *gɪ̨ʂ*, kan tjäna som exempel. På smek säger man äfven *gɪ̨sɐn* i stället för *grɪ̨sɐn*.

I **Lidm.** förekommer *g* allmännare: *lɪ̨gɪ* ligga, *lą̂g* lägga, *hôu̯g* hugga, *grɔu̯t* gröt, *bɣ̨gd* bygd (by), *plag* plagg.

ɣ förekommer allmänt. I de flesta målen säges *byɣd* (i **Ham.** och **Str.** *bɔɣd*) bygd, bebyggd ort, *dɣ̨ɣd* (**Ham.** *dɔɣd*) dygd, *da̯ɣ* dag m. fl. I synnerhet förekommer *ɣ* i stället för *g* (enkelt **g**) emellan två vokaler. Exempel därpå gifvas i det under A-ljudet anförda ordet »gnaga», som i olika socknar heter *gna̯ɣa*, *gna̯ɣa*, *gna̯ɣa*, *gna̯ɣa* och *gnæ̯ɣa* (se s. 22). Detta ord har för **Lidm.** uppgifvits heta *gno̯go*, ehuru *gno̯ɣo* där äfven borde förekomma (åtminstone säges i **Lidm.** *la̯ɣa* laga, *fyoɪ̯n-daɣa* fjorton dagar, *ɔu̯ɣa* ögat).

»Stege» uttalas i de olika socknarna *sa̯ɣa*, *sa̯ɣa*, *sa̯ɣa*, *sa̯ɣa* och *sæ̯ɣa* (se s. 22), i **Lidm.** *so̯go* eller *so̯ɣo*.

Sydjämtska.

Som exempel på förekomst af *g* gifves äfven här *gis*, *gisan*.

y förekommer här i samma ställning som i medeljämtskan. Sålunda har man *byyd*, *gnaya* (i **Ov.** *gnaya*). »Stege» heter *saya* i **Berg** och **Hack.**, *saya* i **Myss.** och **Ov.**, *staya* i **Klöfs.** och **Rät.** *day* säges öfverallt, *væy* väg i **Berg** och **Ov.**, *vey* i **Hack.**, *væiy* i **Myss.**

Östjämtska.

gis, *gisan* säges äfven här.

y torde möjligen ej vara så allmänt som i medeljämtskan; dock ha uppgifvits *gnaya* (i **Hås.** *gnaga?*), *steya* stege och *vey*(?) *væyan* (*væian* i **Hås.** och **Rag.**), *jsuya* tjuge.

Härjedalska.

byygd säges öfverallt utom i **Älfr.** (och möjligen i **Hogd.**), där det heter *byyd*. Vidare *styg* (**Älfr.** *stig*) stygg, ful. »Väg» heter *veg* i **Hede**, *væg* i **Stors. Tänn. Vemd.**, *vey* i **Hogd.**, *væy* i **Lins. Sveg Älfr.**, *væg*(?) i **Lillh.** »Vägg» heter *veg* i **Tänn.** och **Vemd.**, *væg* i **Hede Hogd. Stors. Sveg Älfr.**, *veg* i **Lillh.** och **Lins.** »Gnaga» heter *gneye* i **Hede Lins. Stors. Tänn. Vemd.**, *gnæya* i **Älfr.**, *gnege* i **Lillh.** Ljuden *y* och *g* tyckas förekomma om hvartannat i de anförda orden »gnaga» och »väg».

g uttalas i ljudförbindelsen **ng** i slutet af ord i **Hede Lillh. Lins. Sveg Vemd.** Sålunda heta orden »gång», »sång», »lång» *gayg*, *sayg*, *layg* i **Hede Sveg** och **Vemd.** Detta uttal gäller i afseende på »gång» och »sång» äfven om **Lillh.** och **Lins.**, där »lång» heter *layg*.

H-ljud.

19. *h* och 20. *ɔ*.

Utom det vanliga *h* upptaga vi här äfven ett annat, detsamma liknande ljud, nämligen *ɔ*, som egentligen är en tonlös vokal. Tecknet *ɔ* betyder nämligen utandningen emellan en vokal och den därpå följande, till samma stafvelse hörande konsonanten, vanligen något af ljuden *k*, *p*, *t* (resp. *ʈ*, *ʇ*), *n*, *ŋ*, *ɲ*, *m*.

I de ord, där *ɔ* förekommer, tycker man sig höra, att vokalen ljuder liksom endast förra hälften af den tid, som åtgår,

innan den följande konsonanten vidtager, och rösten tystnar under den senare hälften, under hvilken dock utandningen fortfar, tills konsonanten börjar. Är denna utandning hörbar (liksom hväsande), anteckna vi detta med *ɔ*; är den däremot tyst, så att endast ett uppehåll märkes, skrifva vi *ɔ̣* (d. v. s. *ɔ* med reduktionstecken). Somliga personer uttala *ɔ* tämligen hårdt, så att ljudet nästan liknar det, som i tyskan betecknas med **ch** (landsmålsalfabetets *x*, se tillägget s. 81).

Exempel på användning af *h* äro obehöfliga.

ɔ finnes endast i

Härjedalska.

Vi hafva i uppgifterna från Härjedalen fått *ɔ* allmänt från **Hede Lins. Stor. Tänn. Vemd.** samt dessutom i ett par ord från **Lillh.** *ɔ* höres i **Tänn.** i vissa ställningar nästan som *x*, i andra (före *m*) knappast. Våra meddelare från Sveg ville ej vidkännas ljudet. Detta skulle antyda, att ljudet ej finnes i **Sveg** och kanske knappt i **Lillh.** Emellertid omnämner prof. LUNDELL i Lmalf. s. 86, att en dylik »aspiration» märkts äfven i **Sveg.**[1]

»Backe» heter i **Hede Lins. Stors. Tänn. Vemd.** *baɔka*, »bort» *boɔt*, »botten» *bəɔtn̩*, i **Lins.** äfven *bəɔjɣ*. I dessa sockenmål torde vidare finnas *tuɔpa* höna, *ʃlæɔpa*, *ʂlæɔpa* eller *ʂlæɔpa* (jfr slita) släppa, *vaɔɣka*, *vaɔɣkʃa* o. s. v. vanka, *tæɔɣka*, *tæɔɣkʃa* o. s. v. tänka, *ɪɔnt* inte, *jaɔmtn̩* jämtländingen, *haɔtn̩*, *vaɔtn̩* eller *haɔjɣ*, *vaɔjɣ* hatten, vatten, *tvæɔta* eller *jʂwæɔta* tvätta, *bæɔjʂan* bäcken, *druɔjʂt* eller *druɔjʂa* druckit o. s. v.

Från **Lins.** hafva vi endast *boɔt* eller *boɔt̚* bort och *bəɔjɣ* botten. I öfriga ord kunde något *ɔ* ej märkas hos vår meddelare, hvilket ej hindrar, att äfven här åtminstone *ɔ* kan vara vanligt.

I-ljud.

21. *ɪ*, 22. *ɪ*.

Man skiljer i beteckningen mellan öppet och slutet **i**. *ɪ* är det, som höres i rspr. **spik, rik, bita.** Det öppnare ljudet *ɪ*, som ligger emellan *ɪ* och *e*, höres vanligen i rspr. **flck, sitta, spilla.** I regel är kort **i**-ljud i jämtskan *ɪ*, ehuru i vissa mål äfven långt

[1]) Vid senare undersökningar inom Sveg och Lillh. har *ɔ* af oss antecknats för målen i dessa socknar.

ɨ förekommer. I härjedalskan förekommer äfven kort ɨ. Om ɨ i stället för rspr. j se under J-ljud s. 34 f.

Medeljämtska.

Öfverallt säger man *bî* bida, *klîp* nypa, *rɨk* rik, *sîn* skina o. s. v.

Långt ɨ finnes i: *lɨʃɨ* ligga i **Als. Kall Matm. Näsk. Off. Und. Åre,** delvis i **Hall.** och **Mörs.** »Vilja» (subst.) heter *vɨlɨ* i **Hall. Hot. Kyrk. Lit Lock. Nord. Näsk. Off. Und. Åre.**

Kort ɨ finnes i *lɨʤa* ligga i **Asp. Brun. Frös. Ham. Hägg. Lit Lock. Marb. Mari. Nord. Näs Refs. Sun. Ås** och delvis i **Bods.,** där man dock äfven liksom i **Bräcke** och **Nyh.** säger *lɨga; lɨʤɨ* i **Kyrk. Sunds.** och delvis i **Hall. Mörs.**; *lɨʃa* i **Str.**; *lɨʃɨ* i **Hot. Laxs.** och delvis i **Föll.,** där man dock äfven säger *lɨʤa;* slutligen *lɨgɨ* i **Lidm.** Vidare heter »vilja» (subst.) *vɨlɨ* i **Asp. Kall. Laxs. Ås,** *vɨlɨ* i **Lidm. Hägg.** Från **Bods.** har erhållits *vɨʃja* och från **Bräcke** *vîʃj*(?).

»Dricka» heter *drîk* i **Als. Asp. Frös. Föll. Hot. Kall Laxs. Lit Matm. Mörs. Näsk. Off. Röd. Sun. Und. Åre** och **Ås,** *drîk* i **Lidm.**

Öfverallt säger man *bîn* binda, *brîn* brinna, *fîn* finna utom i **Lidm.,** därifrån vi fått äfven *bîŋ, brîŋ, fîŋ.*

Såsom af ofvanstående exempel synes, motsvaras rspr. ändelse **-ja** ofta af *-ɨ.*

Sydjämtska.

Här hafva vi *klɨpa* nypa, *sɨna* skina, *ʃlɨta* slita (i **Hack.** *klîp, sîn, ʃlît*) samt *rɨk.*

Vidare *brɨna, fɨna* (i **Hack.** *brîn, fîn*), *lɨʤa* (i **Myss.** och delvis i **Ov.** *lɨga*).

Slutligen *rɛvɨ* rifvit i **Rät.,** *fɛrɨ* (rodd-)färja i **Berg.**

Östjämtska.

Äfven här säger man *ʃlɨta, sɨna, knɨpa* (nypa, knipa), *rɨk* och *bɨna, brɨna, fɨna* samt *lɨga* eller *lɨʤa.*

Härjedalska.

klɨpa nypa är allmänt (*klɨpa* i **Hogd.** och **Ålfr.**). Orden »rik» och »slita» uttalas öfverallt med *ɨ* i första stafvelsen; likaså

»skina» utom i **Hede** och **Stors.**, som hafva *e* (se vidare s. 43 och 56 om dessa ord).

»Dricka» heter *drɪɔkʃa* i **Hede** och **Tänn.** »Brinna» och »finna» uttalas *brɪn̪a*, *fɪn̪a* i **Hogd. Älfr.**; *brɪn̪a*, *fɪn̪a* möjligen delvis i **Vemd.**; eljes *brɪŋa*, *fɪŋa* öfverallt.

Vi hafva fått *drɯɔʃʂ* druckit från **Lins. Lillh. Stors.** (möjligen *drɯʃʂ* från de två sistnämnda?), *drɔɔʃʂ* (*drɔʃʂ*) från **Sveg**, *rɪv̪* rifvit från **Lillh. Lins. Sveg**, *rev̪* från **Stors.** Det kan dock hända, att detta *ɪ* i slutet af ord är orätt tecknadt och att *ɪ* där vore riktigare. För **y**-ljud förekommer i **Älfr.** *ɪ* jfr ss. 11, 66.

J-ljud.

J kan uttalas på två sätt: antingen med tungans öfre yta intill främre gommen, hvilket ljud betecknas med

23. *j*,

eller ock så, att tungans öfre yta närmas intill öfre tandvallen framtill, i hvilket fall

24. *ʒ*

uppstår. Detta senare jämte *ʤ*, d. v. s. *ʤʒ*, är en noggrannare och riktigare beteckning än **dj** för det ljud, som i medel- och sydjämtskan förekommer i t. ex. *ryʤʒan* ryggen. Om man försöker att med tonande röst säga *ʂ*, uppstår *ʒ* (liksom *z* af *s*).

Här torde böra anmärkas, att ej alla personer säga *j*, där det vanligen bör förekomma, utan i dess ställe använda *ɪ*. Sålunda säger mången *haḏ-ɪa* hade jag? *van̪-ɪa* vann jag o. s. v. i stället för det mera vanliga *haḏ-ja*, *vaŋ-ja*, *ɪæŋs* i st. f. *jæŋs* o. s. v. I regel förekommer dock alltid *j* (där ej *y* brukas, se *ɔy*, *øy* o. s. v.) emellan tvänne vokaler; man får därför ej skrifva *maj*, *haj*, *bejn* i st. f. *maɪ*, *haɪ*, *beɪn* o. s. v. (se Diftong. s. 73 ff.). Före riktigt *j* öfvergå *d*, *l*, *ḷ*, *n*, *s*, *t* till *ʤ*, *ʃ*, *ʳ*, *ŋ*, *ʂ*, *ʃ*.

Medeljämtska.

För att lemna den ovane antecknaren tillfälle till jämförelse mellan bruket af *j* och *ɪ* (*ɪ*) i vissa fall anföra vi följande exempel.

»Gömma» uttalas vanligen med *j*: det heter nämligen *jǫm* öfverallt, utom i **Lidm. Str.** och **Sunds.**, hvilka mål hafva

jêm. Undantagsvis bör man äfven få höra *ɟûm* eller *ɟêm* (*yêm*?). Likaledes torde jämte det vanliga *jûy* ljuga äfven förekomma *ɟûy*.

Vanligen uttalas »mjölk» med *mj* (*m̂j*); sålunda säges *mjalk* i **Als. Asp. Föll. Hall. Hot. Hägg. Kall Kyrk. Laxs. Lit Marb. Matm. Nord.** (förr) **Näs Näsk. Off. Röd. Sunne** (förr) **Ås** ock delvis i **Åre**, *mjolk* i **Brun. Frös. Lock. Mari. Mörs. Sunne** (numera) **Und. Åre**, *mjelk* i **Bods. Bräcke Nyh. Refs.**, *mjælk* **Nord.** (numera) och **Sunds.**, *mjalk* i **Ham.** och **Str.** Dock torde man ofta få höra *mɟalk*, *mɟolk*, *mɟelk*, *mɟalk*, liksom i **Lidm.**, hvarifrån *mɟalǩ* uppgifvits.

Ord sådana som »berg», »helg», »varg» torde alltid uttalas med *j* i slutet. Åtminstone har för oss uppgifvits, att »helg» heter *halj* i **Als. Asp. Bods. Brun. Bräcke Frös. Föll. Hall. Lit Marb. Mari. Matm. Nord. Näsk. Off. Refs. Röd. Und.**, *halj* i **Ham. Hot. Hägg. Kall Kyrk. Laxs. Lock. Mörs. Nyh. Str. Sunds.** Både *halj* och *halj* ha uppgifvits från **Näs Sunne Ås**, *halj* och *hælj* från **Åre**.

»Vägen» uttalas med *j* i **Ham. Lock. Nyh. Refs. Str. Sunds.**, där det heter *væɟan*, samt i **Bods.** och **Bräcke**, där man säger *vaɟan*.

»Drängen» uttalas *dræŋjan* i **Asp. Frös. Hall. Ham. Hot. Hägg Kall Kyrk. Laxs. Lit Lock. Marb. Mari. Mörs. Nord. Nyh. Näs Refs. Röd. Str. Sunds. Sun. Åre Ås**, *draŋjan* i **Als. Bods. Brun. Bräcke Föll. Matm. Näsk. Und.**, *draŋjan* l. *draŋjan* i **Off.** Likaså säger man i allmänhet *goŋjan* gången subst. (eller *gøŋjan*, *gaŋjan*, *gaŋjan* i resp. mål) och *soŋjan* (resp. *søŋjan*, *saŋjan*, *saŋjan*) sången. Detta hindrar ej, att man äfven kan få höra *dræñɟan* o. s. v., *goñɟan* o. s. v., *soñɟan* o. s. v. (Från **Lidm.** ha uppgifvits såväl *draŋan*, *gøŋan* som *drañɟan*, *gøñɟan*).

Däremot skall man finna, att *j* ej förekommer i uttalet af orden »ben», »sen», »sten» och dyl., hvilka i alla mål med undantag af **Bräcke**, byn **Berge** i **Frös.** och **Off.** uttalas: *beɟn*, *seɟn*, *steɟn* (**Bräcke** och **Berge** ha *bęn* o. s. v., **Off.** *bæn* o. s. v.). Likaså är det *ɟ* ock icke *j* som höres i t. ex. *maɟ* maj (månad), *haɟ* rädd, förskräckt, *hôɟ* (**Marb.**) och *hôɟ* (**Bods. Hall.**) skrika, ropa, *aɟ*, *aɟ*, *oɟ*, *oɟ* aj! o! Efter ö-ljud förekommer ej heller *j* utan *y*, t. ex. *hôy* eller *hôy* skrika, ropa, *pøyk* (i **Lidm.** *pøyǩ*) pojke o. s. v. Se härom under diftongerna.

ḍʒ förekommer allmänt såsom ett mjukare uttal af **gg** inuti ord. Sålunda uttalas »plagget» *pɫoḍʒa* i de flesta målen, *pɫeḍʒa* i **Bods. Bräcke Lock. Nyh. Refs. Sunds.**, *pɫaḍʒa* i **Ham.**, *pɫæḍʒa* eller *pɫeḍʒa* i **Åre.** Öfverallt utom i **Str.** heter »ryggen» *ryḍʒan;* »väggen» uttalas med *ḍʒ* utom i **Str.**, således *væḍʒan* i vissa och *vaḍʒan* i andra mål (*vaḍʒan* i **Lidm.**). »Ligga» heter *lɪḍʒa* i **Asp. Brun. Frös. Ham. Hägg. Kyrk. Lit Lock. Marb. Mari. Nord. Näs Refs. Sunds. Sunne Ås.** *lɪḍʒɪ* l. *lɪʃɪ* säger man i **Föll. Hall. Mörs.**, *lɪḍʒa* l. *lɪga* i **Bods.** (*lɪga* i **Bräcke**), *lɪgɪ* i **Lidm.**, *lɪga* i **Nyh.**

Här torde böra anmärkas, att detta ljud ej finnes i **Str.**, där det ersättes af *jʒ*, och att man möjligen i **Bods.** m. fl. mål i sydöstra delen af provinsen kan få höra *dz* (*d̑ẑ*) i stället för *ḍʒ*.

Sydjämtska.

I afseende på *jǫma* »gömma» i **Myss.**, *jǫma* i **Berg Klöfs. Ov. Rät.**, *jǫ̂m* i **Hack.**, *mjalk* »mjölk» i **Berg Hack. Klöfs. Myss. Ov.**, *mjɐlk* i **Rät.**, *dræyjan* »drängen» öfverallt, *gɐyjan* »gången» i **Berg Klöfs. Rät.**, *goyjan* i **Hack.**, *gayjan* i **Ov.**, *gaʊ̯yjan* i **Myss.** gäller samma anmärkning, som ofvan gjorts om samma ord i högjämtskan: man kan få höra *ʝ* i stället för här tecknadt *j*.

»Hoja» (skrika, ropa) heter *haja* eller *hɐja* i **Berg**, *hoja* i **Myss.** och **Ov.**, *huja* i **Klöfs.**, men *hôɣ* i **Hack.**, *hɐya* i **Rät.**

»Helg» heter *halj* i **Hack.**, *halj* i **Ov.** och **Rät.** (öfriga mål hafva **g**-ljud: *halɣ*).

Äfven här bör man skrifva *haɪ̯*, *maɪ̯*, *beɪ̯n* o. s. v. (icke *haj*, *maj*, *bejn* o. s. v.). Se diftongerna (s. 73).

Öfverallt uttalas »ryggen», »väggen» med *ḍʒ: ryḍʒan*, *vaḍʒan* i **Hack. Ov. Rät.**; *væḍʒan* i **Berg Klöfs. Myss.** »Plagget» heter *pɫaḍʒa* l. *pɫæḍʒa* i **Berg**, *pɫaḍʒa* i **Klöfs.**, *pɫoḍʒa* i **Hack. Myss.**, *pɫaḍʒa* i **Ov.**, *pɫæḍʒa* i **Rät.** — *lɪḍʒa* säger man i **Berg Hack. Klöfs. Rät.**, *lɪḍʒa* l. *lɪga* i **Ov.** (*lɪga* i **Myss.**).

Möjligen torde i **Ov.** *d̑ẑ* förekomma oftare än *ḍʒ;* sålunda *pɫad̑ẑa*, *vad̑ẑan*, *lɪd̑ẑa* o. s. v.

Östjämtska.

Samma exempel med enahanda anmärkningar om *j* och *ʝ* kunna anföras härifrån. Sålunda ha uppgifvits: *jǫma* gömma,

halʲ helg, *mjolk* mjölk från **Fors.** och **Häll.**; *jøme*, *halʲ*, *mjolk* från **Hås.** och **Rag.** *hoja* (ropa) förekommer öfverallt, *dræyjan* här och hvar i **Rag.** (eljes vanligen *dræyan*).

ʤʒ förekommer ej allmänt eller regelbundet: man säger *lıga* och *lıʤa*, *ryga* och *ryʤan* om hvartannat i olika byar, t. o. m. familjer. Öfverallt har uppgifvits *pʲoga* (ej *pʲoʤa*). Förmjukningen är här sällsynt och oregelbunden.

Härjedalska.

Härifrån hafva vi fått *jema* (gömma) från **Älfr.**, *jøma* från **Vemd.**, samt *jømø* från de öfriga utom **Hogd.**, som dock äfven torde hafva *j* i detta ord. »Mjölk» heter *mjølk* i **Tänn.**, *mjalk* i **Vemd.**, *mjælk* i **Älfr.**, *mjølk* i öfriga mål (**Hogd.**?).

»Helg» och »berg» hafva uppgifvits heta *hælʲ*, *bærj* i **Vemd.**, *halʲ*, *barj* i **Älfr.** och förmodligen **Hogd.**, *helg*, *berg* i **Lillh.** och **Lins.**, *hælg*, *bærg* i **Hede Stors. Sveg Tänn.** (äfven *-ʲ*). Möjligen har dock **Vemd.** äfven *hælg*, *bærg*; »följa» heter *falʲja* i **Sveg** och **Hogd.**, *følʲja* i **Vemd.** eller i likhet med **Älfr.** *falʲja*, samt i öfriga mål *følʲja*.

ʤʒ är i Härjedalen ej så vanligt som i Jämtland.[1] Vi hafva fått det från **Lillh. Stors. Sveg**, samt från **Hogd.** och **Älfr.**, dock icke så regelbundet och genomgående som i jämtskan. Enligt Ll (i Sv. landsm. I. 2, s. 61) förekommer det äfven i **Hede** och **Lins.**, i **Lillh.** äfven efter **n**-ljud.

»Ligga» har uppgifvits heta *lıʤa* (*-a*) i **Hogd.**, *lıʤa* i **Älfr.**, *lıʤa* eller *lıja* i **Sveg**, *lıja* i **Lillh. Tänn. Vemd.**, *lıj*ı i **Hede Lins. Stors.** Formen *lıʤa* eller *lıʤ*ı skulle dock enligt uppgiften här ofvan kunna förekomma äfven i **Hede Lillh. Lins.** »Lägga» heter likaledes *læʤa* i **Hogd.** och **Älfr.** (*-a*), *læja* eller *læʤa* i **Sveg**, *læja* i **Tänn.** och **Vemd.**, *laja* i **Lillh.** och **Lins.**, *læga* i **Hede** och **Stors.** Man kunde vänta *læʤe* eller *laʤa* från **Hede Lillh. Lins.** Skillnaden emellan »vägen» och »väggen» uppgafs för **Hede Lins. Tänn. Vemd.** ligga i längden af j-ljudet, således *væjan* och *væjan*, hvaremot *væʤan* väggen uppgafs för **Lillh.** (med *a*) **Stors. Sveg** (jämte *væjan*, *vajan*). Antagligen ha

[1] I allmänhet torde dessa ljud ej vara desamma i Härjedalen som i Jämtland. Vi hafva vid flera tillfällen varit frestade att teckna det härjedalska ljudet (i vissa socknar) än *ʤj* än *ʒ* (kanske rättast) i st. för och jämte här ofvan begagnade *ʤʒ* och *j*.

äfven **Hede** och **Lins.** *ḍʒ* i detta ord. *ryḍʒen* ryggen uppgafs ensamt från **Stors.**, *ryɟan* och *ryḍʒan* från **Lillh.**, *ryɟan* från de öfriga (utom Hogd. och Älfr.). Antagligen säges både *ryɟan* och *ryḍʒan* öfverallt utom i **Tänn. Vemd.**, som endast hafva *ryɟan*, och **Hogd. Älfr.**, som hafva det förra *ryḍʒan*, det senare *riḍʒan*. »Drängen» uppgafs heta *dræyjan* i **Hogd.** och **Älfr.**, *draŋan* i **Lins.**, *dræŋan* i öfriga mål utom **Lillh.**, hvarifrån vi fingo *draŋjan* (denna form skulle kunna förekomma jämte *draŋḍʒan*).

K-ljud.

Likasom två tecken gifvas för de båda olika uttalen af **g**, nämligen *g* och *g*, så betecknas också **k**-ljudet med tvänne bokstäfver.

25. *k*,

vanligt hårdt **k**, uttalas liksom *g* med bakre delen af tungan mot bakre gommen, hvaremot

26. *ḳ*

liksom *g* uttalas med midten af tungan mot gomhvalfvet.

Man uttalar de båda **k**- och **g**-ljuden rätt, om man säger *k* och *g* med t. ex. **a** samt *ḳ* och *g* med **i**, d. v. s. *ka*, *ga* och *ḳi*, *gi* (hvilka då naturligtvis ej få uttalas med **tje**- eller **j**-ljud).

Skillnaden emellan *j* å ena sidan, *g* och *ḳ* å andra är den, att vid uttal af *j* närmas tungan till gommen, hvaremot den vid uttalandet af *g* och *ḳ* tryckes emot den samma (under det rösten ljuder vid *g*, men ej vid *ḳ*). *ḳ* förekommer mera allmänt endast i Lidmålet inom Frostv. i jämtskan, för öfrigt (så vidt kändt är) i lockord och möjligen vid smekande tal.

Medel-, Syd- och Östjämtska.

Exempel på *k* äro onödiga.

Det mjuka **k**-ljudet (ej **tje**), *ḳ*, torde tämligen allmänt förekomma i lockorden *ḳitala* eller *ḳeṭ ḳeṭ!* som man brukar åt getter. Före öppet **i**-ljud, *i*, förekommer knappast *ḳ*. Före och efter *i*, *e*, *ø* (ej *ö*), *æ* torde väl hos en och annan **k**-ljudet blifva *ḳ*, fast, så vidt vi förnummit, det vanliga uttalet är *k*.

I **Lidm.** heter det *bâk̟* backe, *folk* folk o. s. v. med hårdt *k*, men *bak̟* bäck, *drɪk̟* drick, *mɪalk̟* mjölk, *poɣk̟* pojke, *rɪk̟* rik, *stark̟* stark, *sk̟ɔʊt* sköt med det »mjuka» *k̟*.

Härjedalska.

»Dricka» heter *drɪɔk̟a* i **Hede Tänn.**, *dreɔk̟a* i **Stors. Vemd.**, *drak̟a* i **Lillh.**, men *dreɔka* i **Lins.**, *drak̟a* i **Hogd.** och **Sveg.** *drak̟a* i **Älfr.** (jfr s. 28, 34). »Folk» uttalas öfverallt med *k*. »Pojke» och »rik» uttalas med *k̟* i **Hede Lillh. Lins. Sveg Tänn. Vemd.**, med *k* i de öfriga målen. Antagligen torde uttalet växla hos olika personer.

L-ljud.

L-ljuden äro af flera slag. De kunna delas i två grupper: sådana som uttalas under det rösten får tona, och sådana som blifva en hväsning eller ett fräsande, därigenom att vid deras uttal rösten ej tonar, utan luften endast frampressas på sidan eller båda sidorna om tungan. Till de förra hör det i rspr. vanliga l. Af de senare förekomma flera eller färre inom länets alla sockenmål.

De tonande (d. v. s. med sjungande röst uttalade) l-ljuden äro följande:

Sättes vid uttalet af l tungspetsen mot öfre framtänderna, uppkommer

27. *l*;

sättes den mot öfre tandlådan, får man

28. *l*;

böjes tungspetsen rätt upp mot gommen, uppstår

29. *l*,

det rena »tjocka» l. Vanligt »tjockt» l med tungslag (tungans spets riktas först rätt upp mot gomhvalfvet, faller därefter ned mot tänderna), egentligen en förening af l- och r-ljud, tecknas med

30. *ɫ*.

Om främre delen af tungans öfre yta tryckes mot gommen uppkommer det ljud, som betecknas med

31. *j*.

Bland dessa l-ljud torde de flesta genast igenkänna *ḷ* och *ḷ*. Af de öfriga är *ḷ* det l-ljud, som vanligen förekommer strax efter ett *r*; *ḷ* förekommer gärna före ett j- eller tje-ljud, åtminstone i medeljämtskan.

Om man i stället för att i ofvanstående tunglägen låta rösten ljuda, endast frampressar luften, uppkomma de tonlösa l-ljuden nämligen:

32. *ɮ* i st. för *l*,
33. *ɮ̣* i st. för *ḷ*,
34. *ɮ* i st. för *l*,
35. *ɮ* i st. för *ḷ*,
36. *ɮ̣* i st. för *ḷ*.

För det vanliga rena l-ljudet, *l*, behöfvas här inga exempel. I följande exempelsamling tages hvarje tonande l-ljud tillsammans med det däremot svarande tonlösa.

Medeljämtska.

Det mot tonande *l* svarande tonlösa *ɮ* förekommer enligt oss lemnade uppgifter i *aɮt* »allt» i **Bods. Bräcke Lidm. Off.**; *jṣoɮn̩* kjortel, *kvrɮn̩* dynggrepe, *rɮn̩* såll, rissel, *jṣaɮn̩* körtel i kött i **Off.**

Rspr:s **sl** i början af ord uttalas i **Off.** äfven *ɮl: ɮlît* slita, *ɮlok̩* degtråg.

Sannolikt förekomma *ɮ* och *ɮ̣* (se nedan) omväxlande, ehuru det senare tyckes vara det vanligare.

l förekommer

efter *r:* man säger *orleik* (de flesta), *erleik* **Ham. Str. Lock.**, *orlek* **Bräcke**, *orlæk* **Off.**, *ørlap* örlapp, *tørlænt* l. *torlænt* l. *torlænt* torrländt;

efter sin tonlösa motsvarighet *ɮ̣*, t. ex. *ɮ̣ît* slita, i **Als. Brun. Föll. Hall. Ham. Hot. Hägg. Kall Kyrk. Laxs. Lit Lock. Mari. Matm. Näs Röd. Str. Sun.** »Degtråg» kallas *ɮ̣lok̩* i **Brun. Hall. Hägg. Kyrk. Lit Mari. Näs. Sun.**, *ɮ̣lok* i **Str.**, *ɮ̣lek̩* i **Lock.**, *ɮ̣lok* i **Als. Föll. Hot. Kall Laxs. Matm. Röd.**, *ɮ̣lak* i **Ham.**;

efter *ʃ:* *ʃît* i **Als. Bods. Bräcke Marb. Nord. Nyh. Näsk. Und. Ås**; *ʃlok̩* i **Asp. Marb. Nord. Und. Ås**; *ʃlek̩* i **Bods. Bräcke Nyh.**, *ʃlok* i **Näsk.**

Från **Frös.** hafva vi fått både *ɻlît*, *ɻlok* och *ʃlît*, *ʃlok*, från **Sunds.** både *ɻlît*, *ɻlok* och *ʂlît*, *ʂlok*(?). **Lidm.** och **Refs.** ha *ʂlît*, *ʂlok*, **Mörs.** och **Åre** *slît*, **Mörs.** *slok*, **Åre** *slok*[1].

Allmännare exempel på *ɻ* äro *jʂaɻŋ* körtel (i kött) i **Bods. Ham. Refs. Str. Ås,** *îsaɻŋ* i **Bräcke,** *jʂaɻŋ* i öfriga mål utom i **Off.** (se ofvan) och i **Lidm.,** där ordet saknas; *jʂoɻŋ* kjortel öfverallt utom i **Off.** (se ofvan) **Lidm.** (*jʂôln*) samt **Bräcke,** där det heter *îsoɻŋ*. Öfverallt utom i **Lidm.** (se nedan) och **Off.** (se ofvan) säger man *kviɻŋ* dynggrepe och *riɻŋ* rissel, såll. *aɻt* allt säges i alla mål utom de här ofvan (vid *aɻt*) uppräknade.

Som exempel på att l i ett ords början uttalas *l* efter *r*, *ʂ*, *t* o. s. v. (se inledn.) anföra vi uttrycken *ja for-loŋt* jag for långt, *koʂ-lisa* kors Lisa! hvilket senare uttal förekommer i de flesta socknarna (undantag här nedan under *l*).

l och *l*, »tjocka» l, förekomma i samma ord i alla målen, men deras tonlösa motsvarigheter, *ɬ* och *ɬ*, finnas ej i medeljämtskan. Sålunda äro *boɻ* bord, *taɻ* tal, *haɻ* hård (i **Lidm.** *haɻ*) allmänna uttalet. Vidare hafva vi alltefter de olika uttalen af vokalerna i målen *folk*, *falk*, *folk*, *falk*, *fɛlk* folk; *foɻi*, *foɻa*, *faɻi*, *faɻi*, *faɻa*, *faɻi*, *faɻa* följa; *haɻj* och *haɻj* helg; *kɻîp* nypa; *kɻôk* klocka; *stôlp*, *stêlp*, *stâlp* stolpe o. s. v.

Som exempel på förändring af *l* till *l* kan anföras uttrycket »jag körde långt», som (alltefter de olika uttalen af »körde») heter *je jʂêul-(jʂûul*, *jʂûul*, *jʂêul* o. s. v.)-*loŋt*. I **Ham.** och **Str.** uttalas »kors Lisa» *kaʂ-lisa*, i **Lock. Nyh. Sunds.** *koʂ* l. *koʂ-lisa*.

j förekommer i det vanliga uttalet af »silket», som heter *sajjʂa* i alla mål (utom i **Bods.,** som har *salîsa*, i **Bräcke,** där man säger *sɛlka*[?] och i **Lidm.,** som har *saɟka*). »Viljan» heter *vajjan* i **Bods. Ham. Str.,** *vijjan* i **Brun.** och **Bräcke.** Det vanliga uttalet af »vill jag», »skulle jag» är *viɟ-ja*, *skuɟ-ja* Man torde dock få höra *valian*, *vilian*, *vil-ia*, *skul-ia* o. s. v.

ɟ har påträffats endast i **Lidm.** (*kviɟ* dynggrepe,) *riɟ* såll.

Sydjämtska.

aɻt har uppgifvits från **Klöfs.,** men *aɻt* från de öfriga målen, utom **Rät.,** som har *aɻt*. »Dynggrepe» heter *kviɻl* i **Berg Myss. Ov.,** *kviɻŋ* i **Hack.**; »rissel» (såll) *riɻl* i **Berg Myss. Ov.,** *riɻŋ* i **Hack.,** *riɻ* i **Klöfs.** och **Rät.** »Kjortel» heter

[1]) *sl-* liksom *sl-* torde förekomma hos en och annan i alla mål.

jsoʎʎa, körtel *jsaʎʎa* i **Berg Hack. Ov.**, *jsaʎʎa* i **Klöfs.**, *jsaʎʎa* l. *jsaʎʎa* i **Rät.**

»Slita» uttalas öfverallt *ʃlɨta* utom i **Hack.**, som har *ʃlît*; »degtråg» kallas *ʃlak* i **Klöfs.** och delvis i **Berg**, *ʃlek* i **Rät.** och delvis i **Berg**, *ʃlak* i **Ov.**, *ʃlok* i öfriga mål.

»Orrlek» heter *orʃeɨk* utom i **Rät.**, som har *orʃeɨk*.

ɫ förekommer i orden *bol* bord, *tal* tal; »hård» heter efter diftongens olika uttal i målen (se diftongerna) *haol*, *hool*, *haol*, *houl*; »följa» heter *fala* l. *fala* i **Berg**, *fola* i **Hack.**, *fala* i **Myss.** och **Ov.**, *fola* i **Klöfs.**, *falja* i **Rät.** »Folk» heter *falk* delvis i **Berg**, *falk* i **Klöfs.**, *folk* i **Hack.**, *falk* i **Myss. Ov.**, *falk* i **Rät.** och delvis i **Berg.** »Nypa» heter *klɨpa* (*klɨp* i **Hack.**), »stolpe» *stalpe* i **Klöfs.** och delvis i **Berg**, *stalpa* i **Rät.** och delvis i **Berg**, *stalpe* i **Ov.**, *stolpa* i öfriga mål.

Äfven här är uttalet af ordet »silke» (eller silket) *saʃʃe*, möjligen *saʃʃa*. *raʃʃan* säger man i **Berg** och **Rät.**, men *raʃʃan* torde väl äfven förekomma, likasom *vɨl-ɨa* i stället för *vɨl-ja*. Hvarken *ʃ* eller *ʃ* hafva påträffats i dessa mål.

Östjämtska.

ʃ tyckes ej förekomma i dessa mål.

l och *ʎ* finnas: »orrlek» heter i **Fors** och **Hås.** *orʃeɨk*, i **Häll.** och **Bag.** *orʃeɨk*; *jsoʎʎe* kjortel finnes öfverallt. *jsaʎʎa* körtel i **Fors Häll. Bag.**, *jsaʎʎa* i **Hås.** I **Fors Hås. Häll.** säges *aʎʎ* allt, *kraʎ* grepe, *raʎ* såll, i **Bag.** *aʎʎ*, *raʎ*: öfveralt *ʃlɨta* slita, *ʃlok* degtråg.

klɨka klocka, *folja* följa, *hal* hård, *bal* bord, *tal* tal finnas öfveralt. »Balk» heter *balk* öfveralt, men »mjölk» har uppgifvits heta *mjolk* och folk *folk* endast från **Hås.**, *mjolk* och *folk* från de öfriga: *stalpa* stolpe har uppgifvits från alla utom **Bag.**, där man skall hafva *stalpa*. Antagligen finnes *ʃ* allmänt före *k* och *p*.

ʃ torde vara det vanliga uttalet af l-ljudet i ordet »skilja», som i **Fors Häll.** och delvis i **Bag.** heter *saʃja*, i **Hås.** (delvis **Bag.**) *saʃja*. I **Hås.** och **Bag.** förekommer *saʃʃa* jämte det allmänna *saʃja*. »Silke» *saʃʃa*. Öfveralt säges *raʃʃan*.

ʃ har ej påträffats.

Om förändring af *ʃ* till *ʃ* eller *ʃ* gäller äfven här hvad ofvan sagts.

Härjedalska.

ɫ förekommer före t i uttalet af orden »allt», »svälta»: i **Hede** och **Stors.** *aɫt*, *svæɫta;* **Lillh.** och **Lins.** *aɫt*, *ſwæɫta;* **Sveg** *aɫt*, *ſwæɫta;* **Hogd.** *aɫt*, *ſvæɫta;* **Älfr.** *aɫt*, *ſvæɫta*, hvaremot för **Tänn.** och **Vemd.** *ɫ* uppgifvits: *aɫt*, *svæɫta*. För »slita» hafva vi från **Lillh.** fått *ɫlıta*.

l finnes i t. ex. *ərlek* (i **Vemd.** äfven *ərleik*) orrlek. *ɫ* och *l* förekomma allmänt: *jşoɫla* kjortel, som dock i **Älfr.** och kanske äfven **Hogd.** heter *jşol;* i *jşaɫla* körtel från **Hogd.**(?) och **Älfr.** (ordet heter *aɫla* i **Hede Stor. Tänn. Vemd.**, men *ajla* i **Lillh. Lins. Sveg**). I samma socknar heter »rissel» (såll) *rıɫ* och *rıl* (i **Älfr.** äfven *rıɫ*).

»Slita» heter vidare, enligt de uppgifter vi fått, *ſlıta* i **Hede** och **Tänn.**, *ſlıta* i **Hogd.** och **Älfr.**, *şlıta* i **Lins.** och **Stors.** (i **Sveg** och **Vemd.** skall man hafva *slıta*). Om Lillh. se ofvan.

Exempel på *ɫ* gifves i *boɫ* bord, *taɫ* tal. »Folk» heter *folk* i **Sveg**, *falk* eller *fəlk* i **Vemd.**, *falk* i **Hogd.**, *falk* i **Älfr.**, *fəlk* i öfriga mål. *ɫ* och *l* finnas äfven i orden *kɫıpa*, *klıpa* nypa, »stolpe» *stolpe* i **Sveg**, *stəlpe* i **Hogd.**, *stalpa* i **Älfr.**, *stəlpa* i öfriga mål utom **Vemd.**, som har *stəɫpa*. **Vemd.** har äfven *ɫ* uti *mjaɫk* mjölk, de öfriga *mjəlk*, *mjəlk*, *mjælk* (se s. 37).

Utom de ofvan anförda *rıɫ* och *ajla* kunna vi som exempel på *j* och dess tonlösa motsvarighet *ɫ* delvis ur Lll Alf. anföra: *faɫa* eller *fæɫa* fälla, *baɫa* förmå, *gəməj* gammal, *vəɫ* vall, *beɫ* betsel, *lıɫ* lilla, *kwıɫ* ågren från **Lins. Lillh. Sveg** m. fl. Vi ha fått *sıjjşa*, t. o. m. *jşoɫla*(?) från **Lins.** och **Lillh.**, *sıɫjşa* från **Hede**, *seɫjşa*, från **Vemd.**, *seljşa* från öfriga mål utom **Hogd.** och **Älfr.** (*saljşa*).

M-ljud.

Jämte tecknet för det vanliga m-ljudet,

37. *m*,

som betecknar m med sjungande röst, hafva vi ännu ett,

38. *m*,

som betecknar luftens frampressande genom näsan med slutna läppar, och som kallas tonlöst m. »Hm!» skrifves i landsmålsskrift *mm*.

Exempel på bruket af *m* äro onödiga.

I jämtskan förekommer *m* ej hos personer, som tala modersmålet felfritt. Sådana främmande ord som **rytm, sarkasm** kunna, då de uttalas med tonlöst **m**, tecknas *rytm*, *sarkasm*. Små barn, som ej kunna säga *s*, säga vanligen *mmɑ̨*, *mmæl̥* i stället för *smɑ̨*, *smæl̥*.

Härjedalska.

De mål, som hafva *ɔ*, torde äfven hafva *m*. Sålunda säges i **Hede Lins. Stors. Tänn. Vemd.** *jaɔmtn̥* jämtländingen och kanske *duɔmt* dumt, *jøɔmt*(?) gömt o. s. v.

N-ljud.

Af **n**-ljud finnas i målen flera stycken. Hit kan man räkna »**ng**», **äng**-ljudet, som är ett enkelt ljud och därför i landsmålet fått ett eget tecken. Likasom **l** och **m** kunna **n**-ljuden vara både tonande och tonlösa, och de betecknas, alltefter det läge tungan vid uttalet intager, på samma sätt som motsvarande **l**- eller **d**-ljud, så att

39. *n* motsvarar och bildas på samma ställe som *d* och *l*;
40. *ɳ* » » » » » » » *ɖ* » *ɭ*;
41. *ṇ* » » » » » » » *d* » *l* (*ɾ*);
42. *ŋ* » » » » » » » *ɡ* » *ɟ*.

»Äng»-ljudet tecknas i landsmålet med

43. *ɣ*,

så att t. ex. »ringa», »tanke», »lugn» skrifvas *riɣa*, *taɣka*, *luɣn*.

De mot dessa **n**-ljud svarande tonlösa bildas sålunda, att luften — utan att rösten får ljuda — frampressas genom näsan, under det att tungan

för 44. *n* intar samma läge som för *n*;
» 45. *ɳ* » » » » » *ɳ*;
» 46. *ŋ* » » » » » *ŋ*;
» 47. *ɣ* » » » » » *ɣ*.

Dessa tonlösa **n**-ljud äro vanligast i Härjedalens dialekter, men de förekomma äfven i jämtskan. Sålunda får man ofta höra fnysningen *n!* eller *nn̥!* såsom tecken till förakt, förvåning eller harm.

Exempel på bruket af *n* äro onödiga; man ihågkomme endast att ej skrifva detta i stället för de öfriga.

Man bör enligt ofvanstående beskrifning och med ledning af följande exempel vid hvarje fall kunna afgöra, hvilket n-ljud det ifrågavarande är.

Medeljämtska.

Det mot *n* svarande tonlösa *n* förekommer utom i den ofvannämnda föraktfulla »fnysningen» *nn̥* ej hos fullväxta, rent talande personer, men väl hos små barn, som ännu ej kunna säga *s*, och hos dem som jollra med dem. De säga nämligen oftast *nnø*, *nnæl̥* (någongång *nø*, *næl̥*) i stället för *snø*, *snæl̥* (l. *snal̥*).

ɳ förekommer i högjämtskan alltid strax efter ett *r* (*ɻ*, *ɖ*, *ʈ*, *ɳ*, *ʂ*). Det kan därför finnas i slutet af ett ord, äfven sedan ett förr befintligt *r* bortfallit. Här nedan lemnas exempel på att sådant *ɳ* efter bortfallet *r* i somliga socknar kvarstår, i andra däremot förändras till rent *n*, så att intet minne af *r* finnes i ordet.

Enligt de uppgifter vi fått skulle orden »barn», »korn», »kvarn» regelbundet uttalas *baɳ*, *koɳ*, *kvaɳ* i **Frös. Föll. Lock.** (*kvaɳ*) och **Matm.**, men lika regelbundet *ban*, *kon*, *kvan* i **Ham. Str. Sun.**; *ban*, *kon*, *kvan* i **Lit Mari. Mörs. Refs. Sunds. Bräcke** (*kvæn*). I **Asp. Kyrk. Laxs. Näs** säger man *koɳ*, men *ban*, *kvan;* likaså heter det i **Hot. Hägg. Kall Off. Nord.** *koɳ*, men *ban* och *kvan;* i **Lidm.** *ban* och *kvaṇ*. Däremot säger man i **Röd.** och **Und.** *kvaɳ* (**Röd.**) eller *kvaɳ* (**Und.**), men *ban* och *kon;* i **Als. Hall. Marb. Näsk. Åre** *koɳ*, *kvaɳ*, men *ban;* i **Bods.** och **Brun.** *baɳ* och *kvæɳ* (**Bods.**) eller *kvaɳ* (**Brun.**), men *kon;* i **Nyh.** *baɳ*, *koɳ*, men *kvan;* i **Ås** *baɳ*, men *kon* och *kvan*. Ordet »kärna» (smör) behåller ännu *ɳ* i **Bods. Brun. Sunds. Ås**, där det heter *jʂæɳ*, samt i **Frös. Hall. Kyrk. Marb. Nord. Röd.**, där man säger *jʂâɳ*. Däremot har *ɳ* öfvergått till *n* i **Asp. Föll. Hot. Hägg. Laxs. Lit Lock. Mari. Näs Näsk. Refs. Str. Sun.**, som hafva *jʂân;* i **Ham.** och **Nyh.**, där man säger *jʂæn;* i **Bräcke**, där det säges *îsæn*. Till *ṇ* (= nn) har det öfvergått i **Kall Matm. Mörs. Als. Off. Und. Åre**, som hafva *jʂîṇ*. Från **Lidm.** har uppgifvits *jʂîɳ*(?).

I ord, där n-ljudet är ändelse för den bestämda formen, kvarstår — fast reduceradt, d. v. s. mindre tydligt — i regeln det

föregående *r*, emedan ordet förekommer omväxlande i bestämd och obestämd form. Sålunda säger man vanligen *mu̯rŋ* muren med tydligare r-ljud än i föregående ord, emedan dess obestämda form *mu̯r* ofta förekommer. Från **Lidm.** och **Off.** ha dock uppgifvits resp. *mu̯ŋ* och *mu̯ŋ*.

I *kvɪ̯ɻŋ̯*, *rɪ̯ɻŋ̯*, *jʂo̯ɻŋ̯*, *jʂa̯ɻŋ̯* (se *ɻ* s. 41) samt i *fɪ̯ʂŋ̯* fisken från **Als. Asp. Brun.** (**Bräcke** delvis) **Kyrk. Laxs. Mari. Matm. Mörs. Nord. Off. Refs. Åre Ås** och möjligen flera mål, samt i uttalet af orden »murkna», skorpna», som i olika socknar heta *marŋ̯*, *skarŋ̯*; *moʂŋ̯*, *skoʂŋ̯*; *mɵrŋ̯*, *skɵrŋ̯*; *morŋ̯*, *skorŋ̯*; *moʈŋ̯*, *skoʈŋ̯* och *mɵʈŋ̯*, *skɵʈŋ̯*, hafva vi exempel på *ŋ* efter *r*, *ɻ*, *ʈ*, *ʂ* o. s. v. Se R-, S- och T-ljud ss. 51, 54, 57.

Man säger öfverallt: *fo̯r-ŋ̯-ḍu̯t* for han dit?

ŋ torde knappast förekomma i något mål i högjämtskan.

n, det »tjocka» n, förekommer oftast efter *l* (*ɻ*), som därvid gärna försvinner, samt efter *d*, *s*, *t*, ett annat *n* o. s. v. »Aln» (måttstocken) heter *a̯ln* eller *a̯n* i **Asp. Ham. Hot. Kyrk. Röd. Str. Ås** och delvis i **Hägg. Näs Sun.**, *æ̯n* i **Bods. Bräcke Nyh. Sunds.** och delvis i **Refs.**, *a̯n* i alla öfriga mål (delvis i **Hägg. Näs Refs.** och **Sun.**). »Bölden» uttalas *bɵ̀ḍn̩* i **Bods. Bräcke Ham. Lock. Nyh. Refs. Sunds.**, *bɵ̀ʈn̩* i **Str.** och *bò̀ḍn̩* i öfriga mål. Öfverallt säger man *sto̯ln* (eller *sto̯n*) stolen; *hà̯ln̩* eller *hà̯n̩* den hårde, hin håle.

ŋ förekommer före *j*, *jʂ*. Sålunda säger man vanligen *dræŋjan* eller *dreŋjan* (någon gång *dræn̩an*, se J-ljud s. 34 f.), i **Lidm.** *dreŋan*. »Bänken» uttalas *bæŋjʂan* i **Asp. Frös. Hall. Ham. Hot. Hägg. Kall Kyrk. Laxs. Lit Lock. Marb. Mari. Mörs. Nord. Nyh. Näs Refs. Röd. Str. Sunds. Sun. Åre** och **Ås**, *baŋjʂan* i de öfriga utom **Lidm.** och **Off.**, där det heter *baŋjʂan*, samt **Bods.** och **Bräcke**, som hafva *banîʂan*. På samma sätt heter änka *æ̂ŋjʂ*, *âŋjʂ* eller *ê̞ŋjʂ*.

Lidm. har *ŋ* i stället för de öfrigas *g* i många fall, naturligtvis dock ej före *k* och *g*. »Gång» heter där *gvu̯ŋ* eller *gɛŋ*, »ring» *rɪŋ*, ingen *ŋan*, dänga *dâŋ*, känna *jʂâŋ*, men stång *stoŋ*, lång *laŋ*. Man säger *jʂarɪŋ* kärring, men *jʂarɪŋa* kärringen. Efter *ḳ* och *g* förekommer naturligtvis *ŋ* (ej *n*) i detta mål, t. ex. *ḳŋɪ̯v* knif, *gŋar̩ɪ* gnarrig.

ŋ förekommer ej (utom möjligen där mödrar pjollrande härma skratt hos småbarn).

haŋ˘jak̟, haŋ˘jɔk̟ han gick. Jfr J-ljud s. 34.

På *ŋ*, »äng»-ljudet, behöfvas ej flera exempel än de vid dess beskrifning anförda (intet g behöfver tecknas, ej häller k före t): man säger *loŋt* långt, *tæŋt* tänkte o. s. v. n blir *ŋ* före *g* och *k: haŋ˘gɔr* han går, *haŋ˘kâst* han kastar. Om lidmålet se ofvan. Om förekomsten af *ŋ* må nämnas, att den, som ej kan uttala *kn* i början af ord, vanligen uttalar dem med *ŋŋ*, t. ex. *ŋŋiv* knif, *ŋŋal̩* knall, *ŋŋæ* knä o. s. v.

Sydjämtska.

Med hänvisning i tillämpliga delar till hvad som blifvit sagt här ofvan under »medeljämtska» anföra vi följande exempel:

»Barn» heter *baŋ* i **Berg Klöfs. Rät.**, men *baŋ* i öfriga mål; »korn» uttalas *koŋ* öfverallt utom i **Myss.** och **Ov.**; »kvarn» heter *kvaŋ*, i **Ov.** *kvaŋ;* »kärna» (smör) *jʂaŋa* i **Berg Klöfs. Rät.**, *jʂæŋa* i **Ov.**, *jʂâŋ* i **Hack.**, men *jʂaŋa* i **Myss.** *muŋ* muren säger man öfverallt, »kjorteln» (best. form) heter *jʂɔl̩ŋ*, »körteln» (best. form) *jʂal̩ŋ*. »Murkna» uttalas antagligen *maŋŋa*, *maŋŋa*, *maŋŋa*, *maŋŋ*, *moŋŋa* eller *moŋŋa*.

foṛ-ŋ˘ḍiṭ for han dit? *boṛ-ŋ˘ḍar* bor han där?

Vi hafva fått *al̩n* aln från **Klöfs.** och **Rät.**, *an* från **Berg Hack. Myss.**, *an* från **Ov.** »Gården» heter *gaol̩n* eller *gaon* i **Berg Klöfs.** och **Rät.**, *gool̩n* eller *goon* i **Hack.**, *gaol̩n* eller *gaon* i **Myss.**, *gou̯l̩n* eller *gou̯n* i **Ov.** I **Hack.** har man liksom i medeljämtskan *hòu̯l̩-ṇ* hörde han?

ŋ förekommer, liksom i medeljämtska, äfven här i t. ex. *bæŋjʂan* bänken; endast **Ov.** har *bæñîʂan*. Öfverallt säges *dræŋjan* (se J). *vŋ˘ja* vinner (hinner) jag? *faŋ˘ja* fann jag?

Exempel på *ŋ* hafva vi i *bæŋk* bänk, *sæŋ* säng, *hæŋa* hänga, *tæŋta* tänkte o. s. v.

haŋ˘gaor (*goor* o. s. v.) han går.

Om *ŋ* se här ofvan under medeljämtska.

Östjämtska.

Här säger man *ban* barn, *kon* korn, *kvan* kvarn, men *jʂæŋa* kärna (smör), *muṛŋ* muren, *rɪl̩ŋ* eller *ral̩ŋ* (se *l̩*) best. form, sållet.

foṛ-ŋ˘ḍiṭ for han dit?

»Aln» heter *æn* eller *an* i **Rag.**, *an* i de öfriga målen; »gården» *gæl̩n* eller *gæn* öfverallt. Likaså *mol̩-ṇ* malde han?

ŋ förekommer före *j* och *jş*.

»Dräng» »drängen» heter *dræg dræɣan*, »bänk» »bänken» *bægk bægkan*, ehuru här och hvar i **Rag.** säges *dræŋjan* och *bæŋjşan*.

haŋ˵gar han går; *haŋ˵jak* han gick; *haŋ˵kastar* han kastar.

Härjedalska.

De mål, som hafva *ɔ* (se under H s. 32), hafva äfven *n* (samt *η*, *ŋ* och *ɣ*). »Inte» heter sålunda i dessa mål *ɪɔnt*, »grant» torde heta *graɔnt* o. s. v.

Äfven här förekomma oregelbundenheter i fråga om bortfall af *r* med därpå följande öfvergång af *η* till *n*. Sålunda uttalas »barn» (i sing. eller plur.) *bạn* i **Hede** (plur. *bəṇa*) **Hogd. Lins. Stors.** (pl. *bəṇa*) **Sveg Vemd. Tänn. Älfr.** (hvilka båda sista hafva pl. *bəṇa*); från **Lillh.** hafva vi fått *bəṇ* (antagligen plur.). Ordet är i flera socknar mindre brukligt. »Korn» heter *kọrη* eller *kọη* i **Sveg** *kọrη* i **Älfr.** (och **Hogd.**?), *kəη* i öfriga mål. »Kvarn» heter *kvạη* i **Älfr.**, men *kvaṇ* i **Hede Stors. Tänn. Vemd.**, *kwaṇ* i **Lillh. Lins. Sveg.** »Kärna» (smör) uttalas *jşạηa* i **Lins.** och **Vemd.**, *jşạna* i **Sveg** och **Tänn.**, *jşạηa* i **Älfr.**, men *jşaṇa* i **Hede Lillh. Stors.** »Murkna» och »skorpna» heta *mẹşna*, *skẹşηa* i **Hede Lillh. Stors. Sveg**, *mẹşηa*, *skẹşηa* i **Lins.** och **Vemd.**, *mạşηa*, *skạşηa* i **Hogd.**, *mẹşηa*, *skẹşηa* i **Älfr.**, *mətne(-a)*, *skətηa(-a)* i **Tänn.** »Muren» heter *mụrη* i **Hogd.** och **Älfr.** i öfriga mål *mụrη*.

»Aln» heter *ạn* i **Hede Hogd. Stors. Sveg Älfr.**, *ạn* i **Tänn.**, *ẹln* i **Vemd.** och **Lillh.**, *ụln* i **Lins.** (för hvilket dock Lll Alf. uppgifver *ẹη*). Öfverallt torde man säga *stọln* stolen och *gạln* gården.

ŋ förekommer exempelvis i *dræŋan*, *draŋdʒan*, *draŋan* och *dræŋjan* (se J-ljud s. 38).

Det finnes vidare i *fɪŋa* finna, *brɪŋa* brinna (se I-ljud s. 34). »Känna» har uppgifvits heta *jşeŋa* i **Lillh. Lins. Stors. Sveg**, *jşaŋa* i **Tänn.**, *jşaŋa* i **Hede**, men *jşaṇa* eller *jşaŋa* i **Vemd.**, *jşaṇa* i **Älfr.**

»Änka» borde i alla mål, som hafva *ɔ*, heta *æɔŋjşa;* dock har detta uppgifvits endast från **Hede** och **Vemd.**, hvaremot de öfriga målen hafva *æŋjşa* (i **Hogd.** och **Älfr.**).

»Gång» heter *gaɣ* i **Stors.** och **Tänn.**, *goɣ* i **Hogd.** och **Älfr.**, *gaɣg* i **Hede Lillh. Lins. Sveg** och **Vemd.** (se s. 31).

I målen med *ɔ* säger man *vaɔŋka* vanka, *saɔŋka* samka, *taɔŋka* tanke, *tæɔŋta* tänkte (*tæŋta* i öfriga mål). Jfr s. 32.

I afseende på n-ljudens förändringar, gäller äfven här hvad ofvan blifvit sagdt.

O-ljud.

Det slutna o i t. ex. rspr. **bord, bonde, god** tecknas i landsmålsalfabetet med

48. *o*,

hvilket tecken ej må förblandas med *ɷ*, som betecknar ett a-ljud. Äfven må man ihågkomma, att *o* här betecknar ett öppet å, aldrig ɷ (*o* behandlas därför under Å-ljud s. 66).

Några få exempel gemensamma för alla målen äro tillräckliga. *bǫlʳ* bord, *gǫ* (i **Lillh.** *gǫd*?) god, *mǫlʳ* malde finnas i alla mål. »Bonde» heter *boṇ* i jämtska mål samt i **Hogd.** och **Ålfr.**; möjligen äfven i **Sveg**, ehuru man där kunde vänta *bond*, som uppgifvits från **Hede Lins.** och **Stors.** »Bort» heter *boṭ* i jämtskan och härjedalskan i **Hogd. Sveg**(?) och **Ålfr.**, *boɔṭ* i **Hede Lins. Stors. Tänn. Vemd.**, *boɔʈ* i **Lillh.** »Korn» och »skola» heta i jämtskan *kǫn* eller *kǫṇ* (se N s. 45) och *skǫ̊lʳ* i medeljämtskan, *skǫlʳa* i syd- och östjämtskan. »Kjortel» uttalas öfverallt med *o* (se under L ss. 41—43).

I afseende på Härj. anmärkes här, att dess *u* ligger emellan *u* och *o*, samt att man där har *u* i vissa ord, där jämtskan har *o*; t. ex. jämtskans *skǫ̊lʳ*, *skǫlʳa* heter här *skuʳa* öfverallt utom i **Hogd.** och **Ålfr.**, som hafva *skǫlʳa*, samt i **Sveg**(?), hvarifrån *skǫlʳa* uppgifvits.

P-ljud.

För detta ljud brukas den vanliga bokstafven

49. *p*.

Om *p* i st. för *b* i Strömsmålet se under B-ljud s. 23.

Inga exempel äro här nödiga. Man jämföre *p*-ljudets tonande motsvarighet, *b*.

R-ljud.

Af r-ljuden finnas tre, nämligen det vanliga r i t. ex. tro, ro, for, hvilket alltid tecknas med

50. *r*

(ej ʌ, som har en annan betydelse), där r-ljudet höres rent;

51. *ꝛ*,

hvarmed betecknas det r-ljud, som uppkommer, då tungspetsen vid uttalet böjes upp mot gommen i st. för mot tandlådan; slutligen

52. *ꞧ*,

tonlöst r, ett r uttaladt utan ljudande af rösten med stark frampressning af luften. Man må skilja detta *ꞧ* från *ʂ*, som är ett s-ljud. Detta är desto nödvändigare att ihågkomma, som vissa socknar hafva *ʂ*, där andra hafva *ꞧ*. Jämför exemplen här nedan med dem under S-ljuden (*ʂ*) s. 53.

Exempel på bruket af *r* äro onödiga. Ovane antecknare varnas endast för att skrifva detta i stället för något af de andra r-ljuden.

ꝛ förekommer alltid efter *d*, *l* (*ḷ*), *n*, *t*, *s* såväl i sammansättningar som eljes.

Medeljämtska.

»Alen» (löfträdet) heter *ɵḏꝛa* i **Bods. Bräcke Ham. Nyh. Refs. Sunds.**, *ɵṯꝛa* i **Str.**, *oḏꝛa* (*oḏꝛa*) i öfriga mål. Namnet »Gertrud» uttalas *jaṭꝛu* i **Ham. Hägg.** (äfven *-a-*) **Str. Sunds.**, delvis **Sun.** och **Näs**, i öfriga mål *jaṯꝛu*. »Gulranden» (= den gula randen) uttalas *gɐu̯ḷꝛaṇa* i **Lidm.**, *gu̯ḷꝛaṇa* i **Bods. Brun. Bräcke Föll. Ham. Hägg. Kyrk.** (*-ꝛaṇa*) **Lit Nyh. Refs. Str. Sunds.**, *gǫḷꝛaṇa* (*-a*) i öfriga mål.

ꞧ förekommer före *k*, *p* (undantagsvis *t*) i några mål (i dess ställe hafva de flesta *ʂ*, jfr s. 53 f.). Vi hafva fått *stark*

stark, *sark* särk från **Bods. Ham. Str.**, *stark*, *sark* från **Bräcke Hall. Kyrk. Lock. Mari. Nord.**(?) **Nyh. Refs. Sunds.**, *starʃ* och *sarʃ* från **Lidm.**

Samma sockenmål jämte ett par andra hafva *r* före *p*; sålunda heter »torp» *tarp* i **Ham.** och **Str.**, *torp* i **Lidm. Hall. Kyrk. Mari. Nord.** och dessutom i **Marb.**, *tərp* i **Bods. Bräcke Lock. Nyh. Refs. Sunds. Brun.**

Uti nyare ord och vid vissa personers försök att åstadkomma riktigt uttal förekommer sammanställningen *rt* i här förut (under *rk* och *rp*) omnämnda sockenmål. Sålunda säger man tämligen allmänt (dock ej uteslutande) *kârt* karta i stället för *kâṭ* eller *kâṭ*. Vid sträfvandet efter (som han tror) riktigt uttal säger en och annan *jort* i stället för *joṭ* gjort, *stort* i stället för *stoṭ* stort o. s. v.

Om vid ordbildning det efter r-ljudet följande **k** eller **p** bortfallit, kvarstår *r* eller förändras till *ʂ* eller *t*. »Murkna» och »skorpna» (blifva hård, till skorpa) heta sålunda *màrŋ* och *skàrŋ* i **Ham.** och **Str.**, *mòrŋ* och *skòrŋ* i **Kyrk.** och **Mari.**, *mèrŋ* och *skèrŋ* i **Bods.** och **Nyh.** Se vidare s. 54.

Sydjämtska.

Här hafva vi fått *ạdva* alen från **Berg Klöfs. Rät.**, *ọdva* från **Hack.** och **Myss.**, *ạdva* från **Ov.** »Gertrud» heter i **Rät.** och **Klöfs.** *jəṭva*, i öfriga mål *jaṭva*. »Gulranden» (se ofvan) uttalas *gụḷvaṇa* i **Berg**, *gọḷvaṇa* i **Hack. Myss. Rät.** Öfrigas uttal är obekant, men torde likna ettdera af dessa.

Öfverallt tyckes man säga *stark* och *sark* (dock med frågetecken för **Klöfs.**).

I **Berg** och **Rät.** säger man *tarp* eller *tərp*, i **Klöfs.** *tarp*, i **Ov.** *tarp*, i öfriga mål *torp*.

Östjämtska.

Från alla målen hafva vi här fått *ạdva* och *jaṭva* samt *stark*, *sark*, *torp*.

Det kan vara möjligt, att ofvanstående uppgifter om *r*, i hvad flere sockenmål i jämtskan angår, äro otillförlitliga, då uttalet med *r* eller med *ʂ* hos våra meddelare i vissa fall kan misstänkas vara individuellt. Antecknare böra därför söka att skilja dessa ljud åt på deras beskrifning.

Härjedalska.

Vi hafva fått *ǫdra* från **Sveg** och **Tänn.**, *ądra* från **Hogd.**, *ǫdra* från **Älfr.**, *eldra* från de öfriga målen; *jɔɔtra* från **Lins. Tänn. Vemd.**, *jaṭra* från **Stors.**, men *joṭra* från **Hede**, *jaṭra* från **Sveg**, *jaṣṭra* från **Lillh.** »Den gula randen» heter *gụḷranda* i **Hede**, *gụḷranda* i **Lins. Stors. Vemd.**, *gụḷrœnda* i **Tänn.**, *gụḷraṇa* i **Hogd.**, men enligt oss lemnade uppgifter (som dock möjligen kunna vara osäkra) *gụlranda* i **Lillh.**, *gụlraṇa* i **Älfr.**, *gǫlraṇda* i **Sveg.**

Som exempel på förekomsten af *r* hafva vi antecknat *stark* och *sark* från **Lillh.** och **Tänn.**, *starḳ* och *sarḳ* från **Stors.**, *tɔrp* från **Lillh. Tänn. Stors.**

S-ljud.

S-ljuden betecknas likasom **d-**, **l-** och **n-**ljuden olika, allteftersom det läge tungan intager vid deras uttal. Likasom vid ofvannämnda ljud få vi således här:

53. *s* bildadt med vanligen något nedböjd tungspets (jfr *d*, *l*, *n*);
54. *ṣ* » » tungspetsen mot öfre främre tandvallen (jfr *ḍ*, *ḷ*, *ṇ*);
55. *s̱* » » » » gommen rätt upp (jfr *d*, *l*, *n*);
56. *ʂ* » » främre delen af tungryggen mot gommen;
57. *ʃ* » » något nedböjd tungspets och främre delen af tungryggen mot tandlådorna (jfr de motsvarande *ɖ*, *ɭ*, *ɳ*).

Dessa **s-**ljud finnas i alla dialekterna; *s̱*, (*ʂ*) och *ṣ* brukas i de flesta dialekterna i stället för »sche»-ljudet, hvilket här framställes i sammanhang med dem.

Af beskrifningen på *ṣ* och *s̱* inses, att tungan vid deras uttal ej har samma läge. För att utsäga det ena strax efter det andra måste man därför ändra tungläget. Den som säger t. ex. *kas̱*, kan utan förändring af tungläget tillfoga t. ex. ordet *s̱iṇ* liksom i ett ord *kaṣin*. Detta kan ej den, som säger *koṣ*: han måste antingen ändra tungläget, eller ock blir uttalet *koṣin*, d. v. s. *ṣiṇ*, hvilket bör ljuda ovanligt, om hans mål eljes har *s̱iṇ*. Genom ett sådant försök kan man sålunda afgöra, huruvida »sche»-ljudet i ett mål är *s̱* eller *ṣ* (eller *ʃ*, *ʃ*).

Sche-ljudet.

I landsmålsskriften gifves två tecken för skiftningarna a det egentliga »sche»-ljudet. Det första är

58. *ʃ*.

Detta betecknar det ljud, hvilket uppkommer, då tungan höjes både baktill och vid spetsen. Sänkes spetsen uppkommer det ljud, som betecknas med

59. *ʃ*.

Man kunde säga, att *ʃ* är »sj» och *ʃ* »sch». Mången torde hafva hört en del norrmäns uttal af »sju»: de säga *ʃu̯*, under det i länets dialekter *su̯*, möjligen *ʃu̯* (i Härj. i vissa trakter?) och i Frostv. *ʂu̯y* höres.

ʃ skiljes från *ʂ* därigenom, att vid uttalet af *ʂ* tungans bakre del är sänkt.

Exempel på förekomsten af rent *s* äro ej behöfliga.

Medeljämtska.

ʂ följer alltid efter ett *r* (*r*, *ɖ*, *ɭ*, *ɳ*, *ʈ* och ett annat *ʂ*). I ord, som i rspr. skulle sluta på rs, bortfaller vanligen det föregående r, och s-ljudet öfvergår i de flesta sockenmålen till *ʂ* (i några till *s*, se nedan). Sålunda heter »kors» *køʂ* i **Bods.** och **Bräcke**, *koʂ* i **Als. Asp. Brun. Lidm. Frös. Föll. Hall. Hot. Hägg. Kall Kyrk. Laxs. Lit Marb. Mari. Matm. Mörs. Nord. Näs Näsk. Off. Röd. Sun. Und. Åre Ås**, hvilka mål äfven för ordet »bössa», ehuru intet r där funnits, hafva *bôʂ*. Från målen i **Lock. Nyh.** och möjl. **Refs.** kan man misstänka samma uttal, ehuru från dem *s* uppgifvits.

ʂ förekommer vidare i stället för rspr. *r* före *k* och *p* (i andra mål *r*, jfr s. 50 f.). »Stark» och »särk» heta nämligen *staʂk* och *saʂk* (i Näs äfven *staʂk*, *saʂk*) i här ofvan (för *køʂ*) uppräknade mål, med undantag af **Lidm. Hall. Kyrk. Mari. Nord.** (hvilka, såsom å s. 50 f. visats, hafva *r*).

ʂ uppkommer genom förmjukning af *ʂk*, *sk*, och i en del mål *rk*. Alla här ofvan uppräknade mål, som hafva *saʂk*, hafva

äfven *saʂan* eller *saʂŋ* och *fɪʂan* eller *fɪʂŋ* fisken, och utaf de å s. 50 f. uppräknade målen, som hafva *sark*, hafva **Bods.** *saʂŋ* och **Hall. Kyrk. Mari. Nord.** *saʂan* eller *saʂŋ*, *fɪʂan* eller *fɪʂŋ*, under det **Ham.** och **Str.** hafva *saʂan*, *fɪʂan*, **Lock. Nyh. Refs. Sunds.** *saʂan* (eller *saʂn̩*) och *fɪʂan*. Om **Lidm.** hafva vi i detta fall inga upplysningar. I **Bräcke** säges *sarkan* och *fɪʂŋ* eller *fɪskan*.

»Torp» heter *toʂp* i alla de mål, som ej å s. 51 omnämnas hafva *rp*. Före **l**-ljud hafva vi antecknat *ʂ* uti orden *ʂlît* slita och *ʂlɵk̲* från **Lidm. Refs. Sunds.** (där man dock äfven kan misstänka *ʃ*).

I de mål, som i stället för rspr. *rk*, *rp* hafva *ʂk*, *ʂp*, förekommer under de å s. 51 omnämnda förhållanden *ʂt* i stället för rspr. **rt** (= *rt* å s. 51). Sålunda får man någongång höra *kâʂt*, *joʂt*, *stoʂt*. »Murkna», »skorpna» (jfr s. 51) heta *moʂŋ*, *skoʂŋ* med säkerhet i **Als. Föll. Matm. Näsk. Off. Und.** samt möjl. i **Marb.**; flere andra mål torde hafva samma uttal. Jfr dock s. 51 och 57.

s förekommer i stället för rspr. **rs** (de öfriga målens *ʂ*, se ofvan) i några mål. »Kors» heter i **Ham.** och **Str.** *kas̱*, i **Lock.** *koʂ*, i **Nyh. Refs. Sunds.** *kɵʂ*. Dessa mål hafva äfven *bôʂ* bössa. Såsom ofvan blifvit anmärkt, säger man i dem *saʂan*, *saʂan* särken och *fɪʂan* eller *fɪʂŋ* fisken (se ofvan).

Allmänt torde *s* brukas såsom »sche»-ljud, där rspr. har **sk, skj, sj** och **stj**. Vi anföra som exempel orden *sîn* skina, *sôt̲* skjorta, *sa̧la*, *sa̧la* o. s. v. stjäla.

s är vanliga uttalet af ett **s**, som i sammanhängande tal eller ordsammansättning kommer efter *l*, *r*, *t*, *d*, *n* eller *s*. Man säger i vanligt raskt tal: *ha̧l̩ˌsɵm an steɪn* (*stɛn*, *stæn*) hård som en sten, *bɵʂmɛ̨* böss-smed (i de mål som hafva *bôʂ*; de åter, som hafva *bôʂ*, hafva *bɵʂmɛ̨*) o. s. v.

ʂ förekommer endast i förening med *ʃ* i *ʃʂ* (se tje-ljuden).

ʂ förekommer i jämtskan vanligen i förening med *ʃ* i *ʃʂ* (se tje-ljudet) samt möjligen före *j* och *jʂ*, då dessa börja ett efterföljande och **s** slutar ett föregående ord. En del personer (som »kladda») säga *ʂ* i stället för *s*, likasom barn göra.

Af de värkliga »sche»-ljuden torde *ʃ* förekomma före **l** i sammanställningen **sl** i en del mål. Vi hafva *ʃlo̧k* degtråg från **Näsk.**, *ʃlok̲* från **Asp. Marb. Nord. Und. Ås**, *ʃlɵk̲* från

Bods. Bräcke Nyh. Alla dessa mål hafva *ʃlît* slita. Möjligen förekomma *ʂl* och *ʃl* här om hvarandra.

Sydjämtska.

Vi hafva fått *kaʂ* eller *kəʂ* från **Berg**, *koʂ* från **Hack.**, hvilka mål äfven hafva *bəʂa*, *fɪʂn̩* och *saʂn̩*. Men däremot *kəʂ* från **Klöfs.**, *koʂ* från **Myss.**, *kaʂ* från **Ov.**, *kəʂ* från **Rät.** Af dessa mål har **Ov.** *baʂa*, de öfriga *bəʂa;* alla hafva *fɪʂan* eller *fɪʂn̩*, *saʂan* eller *saʂn̩*.

Öfverallt har man *s* för rspr. »sche»-ljud: *sîn* i **Hack.**, *sɪna* i öfriga mål, *soṭa*, *sø* o. s. v.

I stället för rspr. **sl-** i början af ord tyckes öfverallt brukas *ʃl-:* degtråg heter *ʃlok̟* i **Hack.** och **Myss.**, *ʃlak̟* i **Klöfs.** och delvis i **Berg**, *ʃlak̟* i **Ov.**, *ʃlak̟* i **Rät.** och delvis i **Berg.** »Slita» heter *ʃlît* i **Hack.**, *ʂlɪte* i öfriga mål. Om förändringar af **s** till *ʂ*, *s* gäller hvad ofvan sagts.

Östjämtska.

Från **Hås.** och **Rag.** ha *koʂ*, *bəʂa* uppgifvits, men *koʂ* och *bəʂa* från **Fors** och **Häll.**

Öfverallt säges *sɪna*, *ʃlɪta*, *ʃlok̟*.

Omväxlande med *fɪskan*, *sarkan* torde sägas *fɪʂan*, *fɪʂan*, och *saʂan*, *saʂan*.

Härjedalska.

»Kors» uttalas öfverallt *kəʂ*. »Bössa» heter i **Älfr.** *bəʂa*, i öfriga mål *bəʂa*.

»Torp» heter *toʂp* i **Sveg**, *təʂp* i **Hede Lins. Hogd.**, *taʂp* i **Vemd.** och **Älfr.** Dessa mål hafva äfven *ʂ* i orden »stark» och »särk», som heta *staʂk* och *saʂk* i **Hede Vemd. Hogd.**, (*sæʂk*), *staʂk*, *saʂk* i **Lins. Sveg Älfr.**

»Murkna» och »skorpna» heta *mə̄ʂŋa*, *skə̄ʂŋa* i **Hede Stors. Sveg**; *mə̄ʂŋa*, *skə̄ʂŋa* i **Lillh. Lins. Vemd.**; *mäʂŋa*, *skäʂŋa* i **Hogd.**; *mäʂŋa*, *skäʂna* i **Älfr.**

»Särken» heter *saʂʃʂan* i **Hede** och **Vemd.**, *saʂʃʂan* i **Lins.** och **Sveg**, *sæʂn̩* i **Hogd.**, *saʂan* i **Älfr.** (*sarʃʂan* i öfriga mål).

Till »sche»-ljudet i dessa mål hafva vi fått flera motsvarigheter. I en del mål har nämligen **sk** o. s. v. ännu ej öfvergått till »sche»-ljud. Vi hafva antecknat följande motsvarigheter, som dock torde böra pröfvas, innan de antagas.

»Skilja», »skina», »sköta» (»skjuta» i en del mål) skulle tecknas: *sal̓ja*, *sı̣na*, *sǫta* i **Hogd.**, *sal̓ja*, *sı̣na*, *sǫta* i **Älfr.**, *ʂel̓ja*, *ʂẹna*, *ʂǫtø* i **Hede Stors.** och **Tänn.**, som har *ʂı̣ne*; *ʂjʂel̓ja*, *ʂjʂı̣na*, *ʂjʂǫtø* i **Lillh. Lins. Vemd.** och **Sveg**, som har *ʂjʂẹna*. Möjligen finnes i **Hogd. Älfr.** och **Hede** *ʃ* eller *ʂj*(?) i stället för det här tecknade *ʂ* och *s*. **S** torde dock i alla målen öfvergå till *s* efter *d*, *l*, *l̓*, *n*, *t* o. s. v.

Förekomsten af *ʂ* belyses såväl af föregående exempel som ock af ordet »fisken», som heter *fiʂjʂan* i **Hede Lillh. Lins. Stors. Sveg Tänn.**, *feʂjʂan* i **Vemd.** **S** torde för öfrigt alltid öfvergå till *ʂ* före *j* och *jʂ*.

Om förekomsten af *ʃ* må nämnas, att utom hvad här ofvan antagits som möjlighet, vi äfven därmed tecknat *ʃl̥ı̣ta* slita för **Hede** och **Tänn.**, *ʃl̥ı̣ta* för **Hogd.**, ehuru möjligen *ʂl* vore riktigare. (För **Lins.** och **Stors.** hafva vi *ʂl̥ı̣ta*, för **Lillh.** *ɮl̥ı̣ta*, för **Sveg Vemd. Älfr.** *sl̥ı̣ta*, *sl̥ı̣ta*).

Vidare förekommer *ʃ* före v-ljud i en del mål. I **Lillh. Lins. Sveg** har man *ʃwǫl̓a* svala och *ʃwǫrø* svara, i **Lillh. Lins.** *ʃwel̓ja* svälja och *ʃwæɮta* svälta, i **Sveg** *ʃwol̓ja* och *ʃwæɮta*. Dessa ord uttalas i **Hogd.** *ʃvæɮta*, *ʃvǫl̓a*, *svel̓ja*, *ʃvǫra*, i **Älfr.** *ʃvæɮta*, *ʃvǫl̓a*, *ʃvol̓ja*, *ʃvǫra*.

T-ljud.

I fråga om de olika **t**-ljuden hänvisas till **d-**, **l-**, **n-** och **s**-ljudens beskrifning. Sålunda uttalas

60. *t* med tungan i samma läge som för *d*, *l*, *n*, (*s*);
61. *ʈ* » » » » » » *ɖ*, *ɭ*, *ɳ*, *ʂ*;
62. *t̓* » » » » » » *d*, *l*, *n*, *s*;
63. *ʃ* » » » » » » *ʂ*;
64. *ʃ* » » » » » » *ʐ*, *ʎ*, *ɲ*, *ʂ*.

För användningen af *t* behöfves intet exempel.

Medeljämtska.

ʈ förekommer efter *r* i sammansatta ord och i sammanhängande tal (jfr *t*). Man säger nämligen *fərʈǫ* förtaga, *fərʈı̣y* förtiga, *orʈup* eller *ərʈup* orrtupp, *fərʈen* förtenna (allt sammansatta ord), *je fǫr-ʈı kvǫn* (*kvǫn*) jag for till kvarnen.

Efter *ɻ*, *l*, *ɳ*, *ʂ* (*ʈ*) förekommer *ʈ* äfven i enkla ord. Sålunda säges *aɻʈ* allt och *svæɻʈ* (eller *svåɻʈ*) svälta i alla mål, som hafva *ɻ*, d. v. s. i alla utom **Bods. Bräcke Lidm.** och **Off.**, hvilka hafva *aɻt svæɻt*, *svåɻt*, *svåɻt*. »Murkna», »skorpna» uppgifvas heta *mòʈn̩* och *skòʈn̩* (jämte *mòʂn̩* o. s. v.) i **Nord.**, *mèʈn̩* och *skèʈn̩* i **Sunds.** Från **Lidm.** ha uppgifvits *mòʈn̩* murkna och *stòʈn̩* storkna, stelna. Alla, som uttala »kors» med *ʂ* (*koʂ*, *kəʂ* se S-ljud s. 53), säga t. ex. *koʂʈrę* (*kəʂʈrę*) korsträ (i haspeln). Likaså säges *mə̯ʈu̯v* (*ma̯ʈu̯v* o. s. v., se dift.) myrstack.

ʈ, det »tjocka» t, förekommer öfverallt i *boʈ* bort, *joʈ* eller *jo̯ʈ* gjort (gjordt), *jaʈva* eller *jaʈva* (se R-ljud s. 50) Gertrud. »Hört», »kört» heta *hæʈ*, *jʂæʈ* i **Als. Kall Matm. Mörs. Und. Åre**, *həʈ*, *jʂəʈ* i **Asp. Bods. Frös. Hall. Hot. Lit Marb. Mari. Nord. Näs Näsk. Röd. Sunds. Sun. Ås**, *hə̯u̯ʈ*, *jʂə̯u̯ʈ* i **Ham.** och **Str.**, *jʂoʈ* i **Föll. Hägg. Kyrk. Laxs.**, *hoʈ*, *jʂoʈ* i **Lock. Nyh. Refs.**, *hoʈ*, *ʈʂoʈ* i **Bräcke.** Från **Brun.** ha uppgifvits *həʈ*, *jʂəʈ* och *hoʈ*, *jʂoʈ*; *haʈ*, *jʂaʈ* i **Off.** I mål, där **rs** blir *ʂ*, säger man *kəstvę*, *kostvę*, *kastvę* (se S-ljud s. 54).

Efter *l*, *n*, *s* o. s. v. förekommer äfven *ʈ* i stället för t. Man säger t. ex. *n̩ dru̯l̩ʈ* (*ʈa*) *ka̯r* (*kæ̯r*, *ka̯r*) en drul till karl.

ʃ förekommer i *jʂ* (se »tje»-ljudet) och såsom en förändring af t före *j* eller *jʂ*. Man säger vanligen *be̯ʃ-ja* (i **Off.** *bæʃ-ja*, i **Bräcke** *beʃ-je*), fast *be̯ʈ-ʈa* o. s. v. äfven förekommer, jfr sidd. 21, 22.

ʃ förekommer endast i sammansättningen *ʃʂ* (se »tje»-ljudet s. 59).

Sydjämtska.

»Allt» och »svälta» heta i **Klöfs.** *aɻt* och *svæɻta*. Öfriga mål hafva *ɻ*: *aɻʈ* i **Rät.**, *aɻʈ* i **Hack. Berg Myss. Ov.**, hvilka alla hafva *svæɻʈa* utom **Hack.** (*svæɻʈ*). *ʈ* förekommer i sammanhängande tal och sammansättningar efter *r* (*ɖ*, *ɻ*, *l*, *ɳ*, *ʂ*, *ʈ*). Man säger *ga̯o̯r* (*ga̯o̯r* o. s. v.) *ʈo̯gt* går tungt, *fərʈa̯* förtaga, *mə̯u̯ʈu̯va* myrstack o. s. v.

För *ʈ* anföra vi samma exempel som för medeljämtskan. Alltså *boʈ*, *jaʈva* eller *jəʈva* (se s. 50), *hə̯u̯ʈ* hört, *jʂə̯u̯ʈ* kört i **Berg Klöfs. Myss. Rät.**, *həʈ*, *jʂəʈ* i **Hack.** och **Ov.**

ʃ förekommer i *jʂ* och i stället för t före *j* och *jʂ*.

Som exempel på *ʈʂ* efter *r* (m. m.) kan anföras, att »erkänna» uttalas *eɾʈʂaŋ* i **Lidm.**, *eɾʈʂaṇ* i öfriga mål; »förtjäna» heter *fœɾʈʂɛn* i alla mål utom **Lidm.**, som har *fœɾʈɨɛn*. »Stortjuf» heter öfverallt *stɔɾʈʂyv*.

ʄʂ är det »tjocka» tje-ljudet, liksom *l* är »tjockt» [1] o. s. v. Dess uttal erhålles, om man söker säga »tje» med tillbakadragen tunga och så, att främre delen af tungan trycker mot högsta gomhvalfvet. »Folket» uttalas *fɔʄʂa* i **Als. Asp. Brun. Frös. Hot. Lit Matm. Off. Åre**, *fɑʄʂa* i **Hägg. Kall Mari. Mörs. Nord. Näs Näsk. Röd. Sun. Und. Ås**, *fɔʄʂa* eller *fɑʄʂa* i **Hall. Marb. Kyrk.**, *fɑʄʂa* i **Lock.**, *fɔʄʂa* i **Föll. Laxs.**, *fɔʄʂa* i **Bods. Bräcke Nyh. Refs. Sunds.**, *faʄʂa* i **Ham.** och **Str.** »Balken» (afbalkningen) heter *bɑʄʂan*, *baʄʂan*, *bɑʄʂan*, *baʄʂan*, allt efter som *a* eller *a* brukas (se ss. 21 och 69 ff.). Från **Lidm.** hafva vi fått *fɔʈʂa* eller *folʄʂa* och *bolʄʂan*.

Sydjämtska.

»Känna» heter *ʄʂɑ̊ṇ* i **Hack.**, *ʄʂæṇa* i **Ov.**, *ʄʂaṇa* i öfriga mål; »tjäna» heter *ʄʂɛ̊n* i **Hack.**, *ʄʂɛṇe* i öfriga mål; »tjuf» heter *ʄʂyv* öfverallt. »Tjära» heter *ʄʂɑ̊ru* i **Berg**, *ʄʂɑ̊ru* i **Hack. Myss. Ov.**, *ʄʂɔ̊r* i **Rät.**

»Bänken», »bäcken» uttalas *bæntʃan*, *bæʈʂan* i **Ov.**, *bæŋʄʂan*, *bæʄʂan* i öfriga mål; på samma sätt *pøytʃan* och *pøyʄʂan*.

Vi hafva fått *stɔɾʈʂyv* från alla målen, *eɾʈʂaṇ* och *fœɾʈʂɛn* från **Hack.**; *eɾʈʂæṇa*, *fœɾʈʂɛna* från **Ov.**; *eɾʈʂaṇa*, *fœɾʈʂɛna* från öfriga mål.

Endast från **Hack.** och **Ov.** hafva vi *ʄʂ*, nämligen *fɔʄʂa* från **Hack.**, *fɑʄʂa* från **Ov.**, *bɑʄʂen* från båda målen. De öfriga målen hafva *-lʄʂ-*.

Östjämtska.

»Känna» heter *ʄʂaṇa*, »tjäna» *ʄʂɛna*, »tjuf» *ʄʂyv*, »tjära» *ʄʂɑ̊ra*. För öfrigt torde man äfven här hafva *eɾʈʂaṇa*, *fœɾʈʂɛna*, *stɔɾʈʂyv*.

Förmjukningen i inljud är, som förut antydts, ej allmän. Vi hafva fått både *baʎkan* och *baʎʄʂan*, från **Hås.** *foʎke* och *foʎʄʂa*, från **Fors. Häll.** *folke* och *foʂʄʂa*, från **Rag.** *folka*, *foʎka*

---

[1]) Beteckningen *ʈʂ* vore således ej riktig, ty det vore tjockt **ts** d. v. s. uttaladt med tungspetsen mot gomhvalfvet.

och *foʈʂa*, likasom man åtminstone i **Rag.** säger *bæŋkan*, *bæk̩an* och *bæŋʈʂan*, *bæʈʂan* »om hvartannat» (dock alltid *poɪ̯kan*).

Härjedalska.

Såsom exempel på *ʈʂ* i dessa mål anföres uttalet af »känna», som upptecknats å s. 48; af »tjäna», som heter *ʈʂɛ̨na* i **Hogd. Lillh. Stors. Sveg Vemd.**, *ʈʂæ̨na* i **Älfr.** (i **Lins.** och **Tänn.** har man *tɛ̨na*). »Tjuf» heter *ʈʂy̨v* öfverallt, »tjära» *ʈʂɛ̨ra* i **Hede**, *ʈʂɛ̨ru* i **Tänn.**, *ʈʂa̦r* i **Hogd.**, *ʈʂɛ̨r* i **Älfr.**, *ʈʂɛ̨r* i öfriga mål.

ʈʂ förekommer före *w* och *v* (jfr ss. 58, 64) i **Lillh. Lins. Sveg** och kanske något annat mål uti t. ex. *ʈʂwɪɔka* tveka, *ʈʂwæɔta* eller *ʈʂwaɔta* tvätta, *ʈʂwɒ* två o. s. v.

Enligt våra anteckningar har man *erʈ̩ʂɛ̨na*, *erʈ̩ʂa̦na*, *erʈ̩ʂæ̨na* (jfr uttalet af »känna» s. 48), *stɔrʈ̩ʂy̨v* samt *fɔrʈ̩ʂɛ̨na*, *fɔrʈ̩ʂæ̨na* (och *fɔrʈ̩ɛ̨na*, jfr uttalet af »tjäna» här ofvan). I sammanhang härmed påpeka vi, att *ʈʂ* tyckes (mot förväntan) kvarstå efter *r* och *ʂ* uti *sarʈʂan* från **Lillh. Stors. Tänn.**, *saʂʈʂan* från **Hede Vemd.**, *saʂʈʂan* från **Lins. Sveg.**

ʈʂ tyckes ej förekomma i härjedalskan: man säger *balʈʂan* i **Älfr.** och **Hogd.?**, *bɔlʈʂan* i öfriga mål; *falʈʂa* i **Hogd.**, *falʈʂa* i **Älfr.**, *fɔlʈʂa* i **Vemd.**, *folʈʂa* i **Lillh. Sveg**, *fɔlʈʂa* i öfriga mål.

U-ljud.

Blott i ett par diftonger finnes det »europeiska» u; det betecknas med

69. *u*,

och dess uttal ligger mellan *o* och *u* (eller rättare *ʉ*).

I länets dialekter förekomma som självständiga tre andra u-ljud. Vanligt långt u, sådant det uttalas i rspr. **gud, bud** i alla jämtska dialekter, betecknas med

70. *ʉ*.

I östjämtskan förekommer detta u-ljud äfven kort.

I härjedalskan och Lidmålet i Frostv. ersättes nyss omtalade ljud af »norskt» u; det är ej fullt så spetsigt som det svenska (jfr s. 49) och betecknas med

71. *ʉ*.

[illegible] som man har svårt att igenkänna för samma ljud, [illegible] det som långt och som kort, är det som finnes [illegible] ordet »hund», såsom ordet uttalas öfverallt utom i öst- [illegible]. Det betecknas med

72. *u*

[illegible] förekommer, som ofvan blifvit antydt, både långt och kort [illegible]terna. I hammerdalskan är det möjligen något mera [illegible] än i öfriga medeljämtska mål.

I härjedalskan förekommer ett u, som mycket liknar franskt [illegible] vokal i t. ex. **suis, Suède.** Det tecknas med *u* och är [illegible] kort.

[illegible]tska.

Vi anföra, delvis om hvarandra, följande af oss erhållna exempel, af hvilka dock ej framgår, huruvida långt *u* finnes i **Asp. Lidm. Frös. Hall. Hot. Mari. Näs Sun. Ås.** Det har nämligen ej förekommit i den mängd ord, där vi förmodat det. Det torde dock finnas i en del af dessa mål. Man gifve akt på om i de följande exemplen ljudet är tecknadt långt (*u̱*) eller kort (*u*).

Öfverallt utom i **Lidm.** säger man *mu̱r* mur, *kû̱t* springa, *ju̱p* djup. »Tjugo» uttalas *jʂu̱ya* i **Ham. Str. Sun.**, *jʂu̱ya* i **Asp. Bods. Brun. Bräcke** (*îʂu̱ya*) **Frös. Föll. Hall. Hot. Hägg. Kyrk. Laxs. Lit Lock. Mari. Nyh. Näs Refs. Sunds. Ås**, *jʂuya* i **Als. Kall Marb. Matm. Mörs. Nord. Näsk. Off. Röd. Und. Åre.** I **Lidm.** heta orden *mu̱r*, *kû̱t*, *ju̱p*(?), *jʂuy* eller *jʂu̱gu*.

Öfverallt heter »kort» *staṯ*. »Mun» uttalas *mau̱n* i **Als. Asp. Bods. Brun. Bräcke Frös. Hall. Kall Kyrk. Lock.(?) Marb. Mari. Matm. Mörs. Nord. Nyh. Näs Näsk. Off. Röd. Sunds. Sun. Und. Åre Ås**; »lugg» uttalas *lug* undantagandes de under Å-ljud (*ɵ*) s. 67 upptagna socknarna. I ändelser (= utljud) förekommer *u* äfven: *jaṯʋu* eller *jaṯʋu*.

Såsom exempel på *u̱* hafva vi fått: *ku̱l·* eldkol från **Bods. Brun. Bräcke Föll. Ham. Hägg. Kyrk. Laxs. Lit Lock. Nyh. Refs. Str. Sunds.**, *hû̱l·* hörde, *îʂû̱l·* körde från **Bräcke.** »Kråta» (karfva, tälja små spån med knif m. m.), »näsa», »påse», »svala» och »tjära» heta *kru̱te*, *nu̱sa*, *pu̱sa*, *svu̱l·a*, *jʂu̱ra* i **Ham. Str.**, *kru̱ta*,

nusu, *pusu*, *svulu*, *jşura* i **Kyrk. Laxs. Lit.** Utom i dessa mål hafva vi påträffat *svulu* och *jşuru* i **Bods. Bräcke** (*îsuru*) **Kall Lock. Mörs. Nyh. Off. Refs. Sunds. Und.**, endast *svulu* i **Als. Hall. Marb. Matm. Nord. Näsk. Röd.**, endast *jşura* i **Brun. Åre.** (Om de öfriga mål se under Å- och Ö-ljud).

Sydjämtska.

Härifrån hafva vi: *mur* mur öfverallt och *kût* i **Hack.**, *kute* i de öfriga målen; *jşuyu* i alla mål. Öfverallt säges *mun* och *lug*. »Gertrud» heter *jatva* eller *jetva* (se R, *v* s. 51). »Kol» har uppgifvits heta *kul* i **Berg Klöfs.**, »trampa» (subst.) *trû* i **Berg Rät.** Från **Berg** ha äfven uppgifvits *svulu* och *jşura*. »Böld» heter *buda*.

Östjämtska.

Öfverallt säger man *mur* mur, *kuta* springa, *jşuya* tjugo, *mun* mun, *hun* hund. Vi hafva dock härifrån antecknat *lug* lugg, ehuru vi misstänka, att det oftast torde uttalas *lug*. »Hörde», »körde» uttalas *hula*, *jşula*, »svala» *svula*, »kol» *kul*, »tjära» *jşure*, »myra» *mur*, »sköt» *skut*, »stupade» *stup*, »söp» *sup* o. s. v. Här och hvar lär man uttala sådana ord med *a* eller *o*; så *hale* **Hås.**, *kal* **Hås.**, *kol* **Rag.**, *svale* **Häll.**

Härjedalska.

Endast i **Älfr.** och **Hogd.** förekommer *u* i samma ställning som i jämtskan (jfr ofvan nr 72); de öfriga målen hafva i stället *u*.

»Kuta», »hojta» (ropa), »mur» heta i **Hogd.** och **Älfr.** *kuta*, *hoja*, *mur*, i öfriga mål *kuta*, *huja*, *mur*. »Skola» (subst.) heter i *skola* i **Älfr.** och **Hogd.**, *skola* i **Sveg**, men *skula* i öfriga mål.

Långt *u* finnes i uttalet af »hörde», »körde», som heta *huda*, *jşuda* i **Hogd. Älfr.**, *huda*, *jşuda* i öfriga mål. »Svala» heter *svula* i **Hede Stors. Tänn. Vemd.**, *fvula* i **Hogd. Älfr.**, *fwula* i **Lillh. Lins. Sveg.** »Böld» heter *buda* öfverallt utom i **Hogd.**

I **Hede Lillh. Lins. Stors. Tänn.** och delvis **Hogd.** och **Vemd.** säger man *lus* lös, *mur* myra, *stur* stör, *sup* söp, *skut* sköt. I **Hogd.** förekommer i dessa ord äfven diftongen *ou*, i **Vemd.** *uu* (se dift. s. 76).

V-ljud.

Vanligt v-ljud skrifves med

73. *v.*

Före ett i slutet af ordet tillkommet **s** eller **t** öfvergår det till *f*, t. ex. *liv* lif, men *ti lifs* till lifs.

I Sveg m. fl. mål i Härjedalen förekommer ett annat v-ljud, som just är det engelska *w* och som äfven här har tecknet

74. *w.*

För dem, som ej känna detta, må nämnas, att ljudet bildas genom att vid uttalet af *v* n ä r m a underläppen mot öfverläppen. T r y c k e s nämligen underläppen mot den öfre, så uppkommer *b* (eller *p*); närmas den mot öfre framtänderna, fås *v* (eller *f*). Om *u* eller *ui* utsäges mycket hastigt, låter det som *w*.

För vanligt *v* (bildadt med undre läppen mot öfre framtänderna) behöfves intet exempel.

Härjedalska.

Från **Lillh. Lins. Sveg** hafva vi följande exempel på förekomsten af *w:*

»Svala» heter *fwuˡu* i alla tre målen, »svälja» *fwøˡja* i **Lillh. Lins.**, *fwolja* i **Sveg**; »svälta» heter *fwæɫta* i **Sveg**, *fwaɫta* i **Lillh. Lins.** »Kvarn» heter *kwan* i alla tre målen.

Enligt uppgifter i Lll Alf. ss. 57, 77 (79) har man i dessa mål *jwo*, *jşwo* två och särskildt från **Lins.** *jşwiɔka* tveka, *jşwæɔta* tvätta, *fwika* svika, *fwin* svin, *fwæla* svälla, *fwar* svår m. fl. Där omnämnes ock, att detta uttal skall vara vanligt i **Älfr.** (hvarifrån vi erhållit *v*, ej *w*).

Enligt nyssnämnda källa (s. 79) skall *w* i stället för **v** förekomma i förbindelserna **kv** (*kw*), **sv** (*fw* eller *sw*) samt **tv** (*jw* eller *jşw*). Vidare skall *w* användas i stället för rspr. **hv**, så att man säger *wit* hvit o. s. v. (vi hafva dock fått *v* öfverallt i ordet »valp»).

Y-ljud.

Af **y**-ljuden finnas två, ett slutet, »spetsigt», och ett öppet, som nästan liknar ö. Det förra tecknas med

75. *y*

och höres i t. ex. rspr. **by, ny**; det senare är det ljud som förekommer i **mycket, kyrka** och betecknas med

76. *ʏ*.

I WALTMANS »Lidmål» finnes i vissa ställningar i stället för *ʒ* ett tecken

77. *ɣ*,

t. ex. *vɛɣy* (jämte *vaɪg*) väg, *ʃʂu̯ɣy* (eller *ʃʂu̯gu*) tjugo, *saɪɣ* sig, *dryɣ* (äfven *dryg*) dryg. Det ljud, som med detta återgifves, bildas längre bakåt än *ʒ* (*g* : *g* = *ɣ* : *y*).

Medeljämtska.

Öfverallt säger man *by*, *ny*, *skryp* odryg, *stŷr* styra, *syn*. Endast i **Lidm.** heter det *frŷs* frysa, *ʃŷm* (äfven i **Str.**) gömma, eljes *frŷs*, *ʃŷm*.

ʏ, mer eller mindre öppet, förekommer allmänt i *styg* (i **Str.** *styk*) ful, hemsk, *ryg* (i **Str.** *ryk*) rygg. »Druckit» heter *dryʃʂa* i **Als. Matm. Mörs. Näsk. Röd. Und.** och delvis i **Hall. Åre**, *dryʃʂʏ* i **Lidm. Kall Marb. Nord.** och delvis i **Hall. Åre.** »Mycket» uttalas *mʏʃʂʏ* i **Kall Matm. Off. Und.**, *mʏîʂa* i **Bods. Bräcke**, *mʏʃʂʏ* i **Als. Lidm. Frös. Hot. Hägg. Kyrk. Marb. Mörs. Nord. Näsk.** och delvis **Hall. Åre** (äfven *mʏʃʂa*), i öfriga mål *mʏʃʂa*.

Sydjämtska.

Härifrån hafva vi *frysa* (*frŷs* i **Hack.**), *styra* (*stŷr* i **Hack.**), *syn* och *skryp*. Öppet **y**-ljud i *ryg*, *styg*, *mʏʃʂa* (*mʏîʂa* i **Ov.**).

Östjämtska.

Äfven här säger man *frysa*, *styra*, *syn*, *skryp*, *nysa*, samt *ryg*, *styg*, *mʏʃʂa* eller *mʏka*.

Härjedalska.

Öfverallt utom i **Älfr.** säger man *syn*, *skryp*, *jsyv*. Endast i **Hogd.** *frysa*. Äfven som kort vokal finnes *y* i t. ex. *myɲa*, mycket, *ryɲan* ryggen i **Hede**, *myɔjsa*, *ryɲan* eller *rydzan* i **Lillh. Sveg Vemd.**, *myɔjsy*, *ryɲan* eller *rydzan* i **Lins.**, *myɲy rydzan* i **Stors.**, *myɲy* eller *mydzy*, *ryɲan* i **Tänn.** I dessa ord torde **Hogd.** hafva *y*.

Från **Älfr.** hafva vi däremot erhållit *ɨ* för **y**: *sɨn* syn, *rɨg*, *stɨg* o. s. v. jfr ss. 11, 34.

Å-ljud.

Till å-ljud kunna de med tecknen *o*, *ɵ*, *ɵ* och *ɑ* betecknade ljuden hänföras. Af dessa bokstäfver betecknar

78. *o*

det öppna öppna å-ljudet;

79. *ɵ*

det slutna europeiska o-ljudet.

Ett »grumligt» å-ljud är det, som betecknas med

80. *ɵ*.

Det motsvarar i de dialekter, där det förekommer, vanligen rspr. å eller u. De andra dialekterna hafva i dess ställe *o*.

81. *ɑ*

är det slutna ljud, som höres i t. ex. öst- och medeljämtskans **gå, så, få.**

För att gifva en föreställning om å-ljudens förhållande till hvarandra och till a-ljudet må nämnas, att om man börjar med att utsäga *a* och småningom ändrar detta till *ɑ* (å), så uppkomma efter hvarandra *a*, *ɑ*, *o*, *ɑ* och, om man går ett steg längre, *ɵ*. *ɵ* är å med bifärg af *u*.

I många sockenmål är gränsen mellan *ɑ* och *o* ganska svår att uppdraga. Då man hör ordet den ena gången, tror man sig höra *ɑ*, men nästa gång skulle man vilja skrifva *o*. I regel är det korta å-ljudet *o*. I Refsunds-, Bodsjö-, Nyhems- och Sundsjö-målen eger samma förhållande rum med *o* och *ɵ* i många ord.

Medeljämtska.

Öfverallt utom i **Lidm.** höres *a* i orden *ga̧, sta̧, krâ̧k* kråka, *kâ̧r* spån, *ha̧l* hård och *ska̧l* skål.

Långt *o* finnes med säkerhet i ordet *fo̧ʈʂa* folket från **Als. Asp. Brun. Frös. Hot. Lit Matm. Off. Åre,** samt i *fo̧ʈ̂ʂa* (eller *fol·ʈʂa*) i **Lidm.** Af de öfriga målen hafva **Föll.** och **Laxs.** *fo̧ʈʂa;* **Bods. Bräcke Nyh. Sunds.** *fø̧ʈʂa;* **Refs.** *fo̧ʈʂa* eller *fø̧ʈʂa,* **Lock.** *fø̧ʈʂa*(?); (**Ham.** och **Str.** *fa̧ʈʂa*) och resten *fa̧ʈʂa.*

»Följa» uttalas *fo̧l·ɨ* i **Als. Lidm. Frös. Föll. Hot. Hägg. Kall Laxs. Lit Marb. Mari. Matm. Mörs. Off. Sun. Und.,** *fo̧l·a* i **Asp. Nord. Åre Ås,** *fa̧l·ɨ* i **Näs Näsk. Röd.,** *fø̧l·a* i **Nyh.** Ifrån **Hall.** uppgifves både *fo̧l·ɨ* och *fa̧l·ɨ.*

Öfverallt säger man *kl·ôk̩* klocka. »Kors» uttalas (med undantag för **Ham.** och **Str.,** se A-ljud s. 21) med *o* utom i **Bods. Bräcke Nyh. Refs. Sunds.,** hvilka hafva (närmast) *ø.*

»Lund» uttalas *lon̩* i **Als. Asp. Brun. Frös. Föll. Hall. Hot. Hägg. Kyrk. Laxs. Lit Mari. Matm. Nord. Näs Näsk. Off. Röd. Sun. Ås,** *lø̧n̩* i **Bods. Bräcke Ham. Lock.**(?) **Nyh. Refs. Str. Sunds.** (från de öfriga har *lan̩* uppgifvits). »Lugg» heter *lø̧g* i **Ham. Matm. Refs.,** *lø̧k̩* i **Str.**

Till jämförelse med de å s. 62 upptagna uttalen af orden »kråta», »näsa», »påse», »svala» och »tjära» lemnas här ytterligare exempel på deras uttal från andra socknar:

kro̧to, no̧so, po̧so, svo̧l·o och *ʈʂo̧ro* ifrån **Asp. Frös. Hot. Mari. Sun. Ås,**

kro̧to, no̧so, po̧so, ʈʂo̧ro från **Als. Hall. Marb. Matm. Näsk.** och **Röd.,**

kro̧to, no̧so, po̧so från **Kall Mörs. Nord. Off. Und. Åre,**

no̧so, po̧so från **Lock.** och endast *svo̧l·o* från **Brun.,**

kro̧to, no̧so, po̧so, svø̧l·o, ʈʂø̧ro från **Hägg.,** *svø̧l·o* från **Åre,**

kro̧ta, no̧sa, po̧sa från **Bods. Bräcke Nyh. Refs. Sunds.,**

kro̧ta, na̧sa, pa̧su, sva̧l·u, ʈʂa̧ru från **Näs.**

Slutligen fästes uppmärksamheten på att här och hvar jämte det slutna å-ljudet, *a̧,* finnes en diftong, som kunde tecknas *a̧o̧* eller hos andra *a̧o̧, o̧o̧.* Se därom under diftongerna s. 79.

Sydjämtska.

I vissa hithörande mål är *a* tämligen sällsynt, då i dess ställe diftonger förekomma. I **Ov.** förekommer det oftast ej

blott långt utan äfven kort, alltid som motsvarighet till de andra målens *o*, *ø* m. fl. Ifrån **Berg** m. fl. ha vi dock *lɑ̨ma* m. fl. ord. **Ov.** har *nɑ̨sa* näsa, *kɑ̨l* kol, *bɑ̨ḍa* böld, *bɑ̨tn̩* botten, *gɑ̨g* gång, *mɑ̨ra* morra, *stɑ̨n̩* stund. Af dessa ord finnas *kɑ̨l* och *nɑ̨sa* äfven i **Hack. Myss.**, *kɑ̨l* äfven i **Rät.** »Morra» heter i **Hack.** *môr*, i **Berg** *mø̨ra*, i återstående mål *mo̧ra*. Alla mål utom **Ov.** hafva *stoṇ* stund. »Orre» heter *ɑ̨ra* i **Ov.**, *ø̨ra* i **Rät.**, *o̧ra* i öfriga mål. Från **Hack.** hafva vi *boḍa*, *botn̩*; från **Myss.** jämte dessa äfven *goḡ*. »Bössa» heter *bɑ̨ṣa* i **Ov.**, *boṣa* i **Klöfs.**, *bø̨ṣa* i **Hack. Berg.** I **Klöfs.** heter »följa» *fø̨lja* (*ɑ* i **Ov.** och **Myss.**, *o* i **Hack.**). Om å-ljudet se vidare under diftongerna ss. 75, 78 f.

Östjämtska.

Härifrån hafva vi åter de vanliga exemplen *gɑ̨*, *stɑ̨*, *hɑ̨l* hård, *krɑ̨ka* o. s. v. samt *bɑ̨n* barn, hvarjämte synnerligast i **Hås.** *ɑ* förekommer i stället för det vanligare *ɑ* såsom *hɑ̨la* hörde, *kɑ̨l* kol o. s. v.

o förekommer exempelvis i *botn̩* botten, *boḍa* böld (i **Rag.** *bø̨ḍa*), *folk*, *folja*, *kloka*, *kro̧to* (karfva).

I **Fors** och **Häll.** heter »druckit» *drø̨ka*, i **Hås.** och **Rag.** *drokɑ̨*.

I **Fors** och **Häll.** har man däremot *hø̨t* hört och *jṣø̨t* kört (i **Fors** och **Häll.** *hɑ̨t* och *jṣɑ̨t*).

Härjedalska.

Härifrån hafva vi de vanliga *gɑ̨*, *stɑ̨*, *krɑ̨ka* (*-a*), som förekomma öfverallt. »Gång» och »sång» heta *gɑ̨gg*, *sɑ̨gg* i **Hede Lillh. Lins. Sveg Vemd.**, *gɑ̨g* och *sɑ̨g* i **Stors. Tänn.**, men *goḡ* och *soḡ* i **Hogd. Älfr.**

Af *o* och *ø* torde det senare vara vanligast; vi hafva nämligen fått *bolk* balk endast från **Vemd.** (öfriga mål utom **Hogd.** och **Älfr.** hafva *bø̨lk* eller *bø̨lk*), *folk* från **Lillh.** och **Sveg**, men *fø̨lk* från **Hede Lins. Stors. Tänn.** I dessa socknar samt i **Sveg** säger man äfven *nø̨sø* näsa. »Botten» uttalas med *ø* öfverallt utom i **Hogd.** och delvis **Älfr.**; likaså »klocka» med *ø* utom **Tänn. Vemd.** »Böld» heter i **Hogd.** *bø̨ḍa*. Alla målen utom **Hogd. Älfr.** hafva *hø̨ga* hugga.

Ä-ljud.

Ä-ljuden äro två: det öppna och det slutna, af hvilka det förra, bredare **ä** betecknas med

82. *a*

och det senare, som i flera af högjämtskans dialekter är ganska sällspordt, med

83. *æ*.

Detta senare är det ljud som vid vårdadt uttal höres i **är, här, där, bättre** o. s. v. Ett användbart exempel på *a* torde vara ordet **herre,** som allmänt uttalas *haṛa*. Till hvad förut om *a* är sagt, kan läggas, att om man gradvis öfvergår från *a* till *e* eller hellre till *i*, så uppkomma efter hvarandra *a*, *a* (**a**-ljud), *a*, *æ* (**ä**-ljud), *a*, *e* (**e**-ljud), *i*, *i* (**i**-ljud). Jfr för öfrigt *a* s. 20—23.

Såsom ofvan vid A yttrats, är gränsen mellan *a* och *a* i vissa mål svår att uppdraga. För att med någon säkerhet kunna skilja mellan dessa ljud, bör man hafva hört t. ex. de under A-ljud (s. 20—23) med *a* och här nedan upptagna eller därmed jämförliga ord på flera sockenmål.

I afseende på skillnaden mellan *æ* och *a*, hvilka en del jämtar, i synnerhet från Storsjötrakten torde hafva svårt att skilja, då de vanligen vid skrifning af rspr. förväxla **ä** och **e**, hänvisas ännu en gång till »skalan» *a*, *a*; *a*, *æ*; *a*, *e* (*i*, *i*).

Medeljämtska.

a finnes ej i **Ham. Str.** och torde vara sällsynt i **Bods.**, därifrån vi fått det endast i ordet *jaṭva* Gertrud. Äfven ifrån **Asp.** hafva exemplen oftare *a* än *a*. Dock hafva vi därifrån *jaṭva* samt *mjalk* mjölk, *saṣk* särk, *spara* spara, *svara* svara.

I den jämförande tabellen öfver uttalet af orden »gnaga», »mala», »spara» och »stege» äro de mål uppgifna, som hafva något af uttalen *gnaya*, *gnæya*; *mala*, *mæla*; *spara*, *spæra*; *saya*, *sæya*: se A-ljud s. 22.

I en likadan tablå visas här ungefärligen förhållandet med **ä**-ljudet i de olika målen, på samma gång orden tjäna som exempel. Vi välja orden »dräng», »bäck» och »sätta», hvilkas uttal i olika socknar är följande:

dræg, bæk säges i **Asp. Ham. Lit Lock. Mari. Nyh. Refs. Str. Sunds. Ås,** i hvilka mål »sätta» heter *sæta* (**Ham.** och **Str.** äfven *sæʈʂa*), samt i **Kyrk.**, där man säger *sæʈɨ*.

dræg, bak i **Nord. Sun.** med *sata;* i **Hot. Laxs. Näs Åre** med *sata;* i **Frös. Hägg.** och delvis **Hall.** med *saʈɨ*; i **Marb.** och delvis **Hall.** med *saʈɨ;* i **Kall. Röd.** med *saʈɨ* samt i **Mörs.** med *saʈɨ*.

dræg, bak i **Föll.** med *saʈɨ;* i **Bods. Brun. Bräcke** med *sata:* i **Als. Mask. Näsk. Und.** med *saʈɨ*. Jämte *dræg, bægk* har dock **Off.** *tâgt* tänkte. Eljes hafva, så vidt vi funnit, alla målen samma vokal i t. ex. »änka», »bänk», »tänkte», »svälta» o. dyl. som i »dräng».

drag, bak, sât och *tâgt* hafva uppgifvits från **Lidm.**; **Off.** torde hafva *drag* och *bak;* därifrån har vidare uppgifvits *tâgt;* »dräng» har antecknats med *a* (men torde ej vara riktigt).

Ordet »balk» uttalas *balk* öfverallt med undantag af de å s. 21 uppräknade socknar. I **Off.** finnes *æ* i st. för de öfrigas *eɨ, aɨ, æɨ* i orden *bæn* ben, *sæn* sen, *stæn* sten, *mæn* mena. *bræ* bred, *læ* led (af »lida»), *ræ* red (af »rida»).

Med undantag för **Bods. Hall.** (delv.) **Ham. Näs.** (delv.) **Str.** (hvilka hafva *a*) uttalas orden »stark», »särk» allmänt med *a*.

Många, som förgäfves söka exempel här, torde finna dem under E, *a* s. 27.

Sydjämtska.

»Kärna» (smör) heter *ʃʂân* i **Hack.**, *ʃʂana* i **Myss.**, *ʃʂæna* eller *ʃʂaŋa* i **Ov.**, *ʃʂaŋa* i öfriga mål. Alla utom **Rät.** hafva *mjalk* mjölk. »Lägga» heter i **Myss.** *læga*, i **Ov.** *læga, lædʒa, lædʑe*, i öfriga mål *lædʒa*. »Svälta» heter *svæʎʈ* i **Hack.**, *svæʎʈa* i **Klöfs.**, *svæʎʈa* i öfriga mål.

Östjämtska.

a finnes i alla målen i orden *adva* alen, *balk, balk* balk, *jatva* Gertrud; *æ* likaledes öfverallt i *bæk, bægk, dræg, læga, svæʎʈa*.

Härjedalska.

a förekommer uti *an* aln, *plag* (*g*) plagg från **Tänn.**, *jaʂtra* Gertrud från **Lillh.**, *ʃʂaŋa* kärna (smör) från **Lins. Vemd.**, *ʃʂana* från **Älfr.** och i uttalet af orden »stark», »särk» (hvarom se

ss. 52, 55) från **Lillh. Lins. Stors. Sveg Tänn. Älfr.**; i *staya* eller *staga* stege från **Hede Lillh. Lins. Stors. Sveg Tänn.** »Helg» heter *halʲ* i **Älfr.**, *hælg* eller *hælʲ* i öfriga mål undantagandes **Lillh. Lins. Hogd.**

Med undantag af **Lillh.** och **Lins.**, i hvilka vi i stället för *æ* fått *a* hafva de öfriga målen *æ* uti orden »drängen» (se s. 38). »svälta» (s. 43) samt »bänk», »lägga», »änka» o. s. v.

Ö-ljud.

Ö-ljuden äro fyra, nämligen:
det slutna ö, som höres i rspr. **bön, lön, sjö** och som tecknas med

84. *ø;*

det öppnare ljudet, som finnes i orden **dörr, förr,** såsom de i rspr. (ej i dialekterna) uttalas, hvilket ljud betecknas med

85. *ɵ.*

Ett ännu öppnare ö, med dragning åt ä eller rättare *a* och som förekommer i ett par sockendialekter, är

86. *æ,*

hvarpå exempel lemnas här nedan. Ett mycket öppet ö med någon färg af å förekommer äfven i några dialekter och betecknas med

87. *ɐ.*

Medeljämtska.

Slutet *ø* förekommer i *dø̨r* dörr allmänt. Öfverallt säges äfven *grø̨t* gröt, utom i **Lidm.**; *frø̨s* frysa, *jø̨m* gömma sägas det förra ensamt i **Lidm.**, det senare äfven i **Str.** Alla utom **Lidm. Off.** och kanske **Åre** hafva *nø̨s* nysa (från **Lidm.** och **Off.** samt delvis från **Frös.** har nämligen uppgifvits *nø̨s* och från **Åre** *nâus*??). *sø̨t* sköta, ansa är allmänt. »Hö» heter i **Bods. Brun. Bräcke Frös. Lock. Mari. Nyh. Näs Refs. Sunds. Sun.** *hø̨*. I **Off.** betyder *hø̨* sluttning. I en del socknar ter »malit» *mø̨lʲa*.

Öppet ö-ljud finnes i t. ex. ordet »bössa», som heter *bôʂ* eller *bôs̱* (se ss. 53, 54). »Druckit» heter *drəʈʂa* i de å s. 65 ej uppräknade socknarna. Från **Off.** hafva vi *hǫ* hö, *pǫk* pojke. I en del socknar säger man *hǫy* hög (lång), *stǫr* större, i andra *høy* och *stør*.

æ hafva vi fått från **Als. Kall Matm. Mörs. Und. Åre** i orden *hæt̠* hört, *jʂæt̠* kört.

ø har antecknats från **Föll.** i orden *krøtu*, *nøsu*, *pøsu*, *svøłu* och *jʂøru* (jfr s. 62, 67) samt *trøðu* trampa (i en väfstol eller spinnrock); från **Nord.** i *mjølk* mjölk; från **Lock.** i *følk* folk, *føłi* följa, *svøłi* svälja, *krøta* »kråta»; från **Lidm.** i *jʂøru* tjära, *mør̠* morra, *sør̠* surra.

Sydjämtska.

ø förekommer allmänt i *dør* dörr, i uttalet af »nysa» och »sköta», som heta *nǫ̂s*, *sǫ̂t* i **Hack.**, *nøsa*, *søta* i öfriga mål. »Gömma» heter *jøme* i **Myss.**, men *jǫ̂m* i **Hack.**, *jǫma* i öfriga mål. »Hö» heter *hø* i **Hack.**

»Bössa» heter *bøʂa* i **Myss. Rät.** »Större» uttalas *stǫr* i **Klöfs.**, *stǫra* i öfriga mål. **Berg** har äfven *stǫra*. »Sjungit» heter i **Hack.** *søŋja*, i öfriga mål *søga*.

I **Klöfs.** och delvis i **Berg** säger man *bøt̠n̠* botten, *bøda* böld, i **Rät.** och delvis i **Berg** *krøta* karfva, tälja, *nøsa* näsa, *płøg* plagg. Från **Myss.** hafva vi fått *drøka* druckit.

Östjämtska.

Öfverallt säges *hø* hö, *søte* sköta, *spøjʂa* eller *spøke*.

»Gömma» heter *jøma* i **Fors Häll.** »Bössa» uttalas *bøʂa* i **Hås. Rag.**, *bøʂa* i **Fors Häll.**

»Dörr» heter *dør* i **Fors Hås. Häll.** och antagligen äfven delvis i **Rag.**, hvarifrån vi fått *dǫr*.

Härjedalska.

»Dörr» heter *dør* öfverallt med undantag af **Älfr.**, som i stället för ö har e och sålunda här alltid utgör undantag, då frågan gäller *ø* eller *ǫ* (men ej *ø* och *æ*). Vi hafva vidare *jømø* gömma, *nøsø* (*yjøsø*) nysa öfverallt utom **Hogd.?** (och **Älfr.**). Uttalet af »sköta», *ʂøtø* o. s. v. ses å s. 56. »Hö» heter *hø* i **Lillh. Lins. Sveg**; »pojke» *pøk* i **Stors.**, *pøk̠* i **Lillh. Lins. Sveg Tänn.**

»Bössa» heter *bøsa* i **Hogd.**, *bøsa* i **Älfr.**, *bøsa* i öfriga mål. I **Älfr.** säger man *pøsa* påse, *nøss* näsa, *køta* karfva, *mør* myra, hvilket sistnämnda uttal finnes äfven i **Sveg.** »Mjölk» heter *mjølk* öfverallt med undantag af **Älfr.**, hvarifrån vi fått *mjælk*

DIFTONGER.

Diftonger finnas i synnerhet i jämtskan i stor mängd, äfven om man ej räknar sådana, som förekomma endast hos enskilda personer och om hvilka vi skola nämna något i slutet. De allmänt inom större eller mindre områden brukliga diftongerna indela vi för öfversiktens skull i klasser efter deras slutljud.

Diftonger som ändas på i.

88. *aɨ*.

haɨ rädd, skrämd, förskräckt. Ordet finnes i de flesta mål i Jämtland. Endast från **Brun.** (?) **Bräcke Lidm. Nyh. Sunds.** har man förnekat kännedom om detsamma. »Kavaj» uttalas allmänt *kavaɨ*. »Maj» (månaden) heter *maɨ* både i jämtskan och härjedalskan. I de flesta sockenmål i Jämtland har man *kaɨman* eller *kaɨman* namne (andra hafva *kaɨæman*, *kaɨɪman*).

aɨ aj! såsom utrop af smärta brukas med säkerhet i **Kall Mörs. Und. Åre Rät.** och antagligen i en del andra mål.

89. *aɨ*.

aɨ aj! är utrop af smärta m. m. i **Ham. Str. Hägg.** m. fl. mål.

90. *eɨ*.

Denna och följande diftonger (*aɨ* och *aɨ*) motsvara i medel- och sydjämtskans mål med få undantag rspr. e. I själfva verket är första delen af denna diftong ej fullt så sluten som

typiskt *e* (i fr. été), utan har någon dragning åt *a;* men står i i alla fall närmast *e*.

»Ben», »sen», »sten», »mena», »ref» (af rifva) uttalas *beɩn*, *seɩn*, *steɩn*, *mêɩn*, *reɩv* i **Als. Asp. Brun. Frös.** (delvis äfven e) **Föll. Hall. Ham. Hot. Hägg. Kall Laxs. Lit Lock. Marb. Mari. Mörs. Nord. Nyh. Näs Näsk. Röd. Str. Sunds. Und. Åre Ås** samt i alla mål i sydjämtskan med det undantag att **Hack.** har *mêɩn*, de öfriga *meɩna*. I **Vemd.** förekommer samma uttal. Uttalet af sådana ord som »bred», »led» (af lida), »red» (af rida) har i allmänhet någon dragning åt ä (se nedan), endast i **Als.** och **Vemd.** förekommer rent *breɩ*, *leɩ*, *reɩ*. I **Ham.** och **Str.** säger man äfven *breɩt* (af *bræɩ* bred) bredt och *heɩt* (af *heɩt*) hett.

91. *aɩ*.

I **Bods. Kyrk. Matm. Refs.** och **Sun.** har man *baɩn*, *saɩn*, *staɩn*, *mâɩn*, *raɩv* (jfr föreg. dift.). I **Bods. Brun. Frös.** (delvis äfven *e*) **Föll. Hall. Hot. Kall Laxs. Marb. Mari. Matm. Mörs. Nord. Nyh. Näs Näsk. Refs. Röd. Sunds. Sun. Åre Ås** samt i **Myss.** och **Ov.** säger man *braɩ* bred, *laɩ* led, *raɩ* red (jfr föreg. dift.).

92. *aɩ*.

Denna diftong anföres efter Waltm. Lidm. I **Lidm.** förekommer sålunda *baɩn*, *saɩn*, *mâɩn*, *raɩv*, samt *braɩ*, *laɩ* och *raɩ* (jfr *eɩ*). *aɩtal* körtel (i kött).

93. *æɩ*.

I **Asp. Ham. Hägg. Kyrk. Lit Lock.** och **Str.** samt **Hack. Berg Klöfs.** och **Rät.** uttalas de ofvan anförda »bred», »led». »red» *bræɩ*, *læɩ*, *ræɩ*.

94. *aɩ*.

I **Lidm.** säger man *aɩt* ett, *braɩt*, bredt, *haɩt* hett, *flaɩsk* fläsk, *saɩnt* sent, *baɩnt* bent, *naɩ* nej o. s. v. (efter **Waltman**). *aɩ* eller *aɩ* kunde i ett eller annat mål vara utropet aj!

95. *oɩ*.

I **Bods. Hall.** m. fl. socknar förekommer ordet *hôɩ* **hojta**, skrika. Någon gång får man höra *oɩ* aj!

96. *oi̯.*

I **Marb.** heter hojta, skrika *hôi̯*. »Pojke» heter i **Rag.** *poi̯k*, i **Fors, Hås. Häll.** *poi̯ke*. *oi̯* (eller *ai̯*) är ett vanligt utrop af smärta, förvåning m. m.

97. *ɜi̯.*

Denna diftong hafva vi endast från **Älfr.** i ordet *pɜi̯k* pojke.

Diftonger som ändas på ω-u.

98. *aǫ.*

Från **Myss.** hafva vi antecknat *gaǫ* gå, *staǫ* stå, *kraǫka* kråka, *kaǫra* spån (hyfvel-, tälj-), *skaǫl·* skål.

99. *oǫ.*

Från **Hack.** hafva vi *goǫ*, *stoǫ*, *kroǫka*, *koǫra*, *skoǫl·* (jfr föreg. dift.).

100. *au̯.*

Från **Myss.** hafva vi i stället för kort å erhållit *au̯* i orden *gau̯g* gång, *lau̯g* lång, *sau̯g* sjöng, sång, *sau̯gk* sjönk, *hau̯ga* hugga, *klau̯ka* klocka.

I **Als.** och **Matm.** förekommer *au̯* i stället för långt rspr. ö uti orden *hâu̯l·* hörde, *ʃʒâu̯l·* körde, *lau̯s* lös, *mau̯r* myra. *stau̯p* stöp, stupade, *stau̯r* stör, *sau̯p* söp, *skau̯t* sköt (af skjuta).

101. *ou̯.*

Från **Ov.** har denna diftong erhållits för långt å i rspr. uti orden *gou̯*, *stou̯*, *krou̯ka*, *kou̯ra*, *skou̯l·* (jfr *aǫ*).

102. *au̯.*

Från **Berg Klöfs. Rät.** har för kort å i rspr. i vissa ställningar erhållits *au̯*. De under *au̯* uppräknade orden heta i dessa mål *gau̯g*, *lau̯g*, *sau̯g*, *sau̯gk*, *klau̯ka*. Af några personer från samma socknar hafva vi hört *o* i stället för denna diftong.

103. *u̯u̯*.

I **Vemd.** omväxlar denna diftong med *u̯* i *mu̯u̯r* (*mu̯r*) myra, *stu̯u̯r* (*stu̯r*) stör, *su̯u̯p* (*su̯p*) söp m. fl. Vi hafva äfven i andra mål i Härjedalen trott oss en och annan gång höra denna diftong, men ej antecknat det, emedan den hos desse måls meddelare ej föreföll så tydlig, som hos dem från **Vemd.**

Följande fyra diftonger (104—107) från **Lidmålet** äro hemtade ur WALTMANS »Lidmål».

104. *ɒu̯*

förekommer som motsvarighet till rspr. **å** och **ö**, t. ex. *gɒu̯ŋ* gång, *hɒu̯g* hugga, *hɒu̯d̩* hört, *ʃɒu̯d̩* kört, *fɒu̯gæl* fågel, *ɒu̯st* öster, *hɒu̯st* höst, *kɒuñ* korn.

105. *ɵu̯*

motsvarar rspr. **ö** i *rɵu̯* röd.

106. *ɞu̯*

motsvarar rspr. **ö** uti *hɞu̯l* hörde, *lɞu̯s* lös, samt rspr. **u** uti *gɞu̯l* gul.

107. *ɜu̯*

förekommer jämte *ɒu̯* och torde vara svår att skilja från denne. Jämte *gɒu̯ŋ* och *hɒu̯d̩*, *ʃɒu̯d̩* (se *ɒu̯*) förekommer äfven *gɜu̯ŋ*, *hɜu̯d̩*, *ʃɜu̯d̩*.

108. *ɵu̯*.

Förekommer i stället för rspr. **ö** uti **Asp. Frös. Hall. Ham. Hägg. Kyrk. Lit Lock. Nord. Näsk. Refs. Röd. Str. Sunds. Sun. Ås,** som hafva *hɵu̯l*, *ʃɵu̯l*, *lɵu̯s*, *mɵu̯r*, *stɵu̯p*, *stɵu̯r*, *sɵu̯p*, *skɵu̯t* (se *au̯*). **Ham.** och **Str.** hafva äfven *hɵu̯t̩* hört och *ʃɵu̯t̩* kört. I **Hogd.** har man delvis *sɵu̯p*, *lɵu̯s*, *mɵu̯r* o. s. v. jämte *su̯p*, *lu̯s*, *mu̯r* o. s. v.

109. *au̯*.

Förekommer likaledes i stället för rspr. **ö**. I **Kall Mörs. Off. Und. Åre** säger man *hau̯l*, *ʃau̯l*, *lau̯s*, *mau̯r*, *stau̯p*, *stau̯r*, *sau̯p*, *skau̯t* (jfr föreg. dift. och *au̯*).

110. *ɵu̯*.

Motsvarar äfven rspr. ö och finnes i **Bods. Nyh. Hack.**, hvilka hafva *hôu̯l*, *jʂôu̯l* samt **Berg Klöfs. Myss. Ov.**, som hafva *hɵu̯la*, *jʂɵu̯la*. Alla hafva *lɵu̯s*, *mɵu̯r*, *stɵu̯p*, *stɵu̯r*, *sɵu̯p*, *skɵu̯t* (jfr föreg. dift. och *au̯*). **Berg Klöfs. Myss. Rät.** hafva äfven *hɵu̯t* hört, *jʂɵu̯t* kört.

111. *ʊu̯*.

Denna diftong, som äfvenledes motsvarar rspr. ö, skiljer sig från föregående (*ɵu̯*) däri, att dess första del har någon dragning åt å och a (*a*). Den förefaller ligga mellan *au̯* och *ɵu̯* eller *ɵu̯*. I **Brun. Föll. Hot. Laxs. Mari. Näs** säger man *hʊu̯l*, *jʂʊu̯l*, *lʊu̯s*, *mʊu̯r*, *stʊu̯p*, *stʊu̯r*, *sʊu̯p*, *skʊu̯t* jfr föregående diftonger och *au̯*).

Diftonger som ändas på y.

Då beteckningen af diftongerna *øy*, *ɵy* och *ɵy̯* för en del mål ej kunnat bestämmas så noggrant, som man skulle önskat (emedan tillfälle till kontroll och korrigering saknats), anmärka vi här för antecknare, att ö-ljudet uti *øy* visserligen är något öppnare än *ø* men ej så öppet som *ɵ*, samt att man mycket väl, då man får jämföra *øy* och *ɵy*, kan höra skillnad. Hvad y-ljudet angår hafva vi skrifvit *y*, där diftongen tyckes sluta på ett j-artadt ljud, och *y̯*, där öppet y höres. Groft betecknade skulle diftongerna således skrifves:

øy = öy(j) med spetsigare ö, *ɵy* = öy(j) med öppet ö, *ɵy̯* = öy med öppet ö och *y̯* samt utan något j-artadt ljud i slutet. Uttalet i **Ham.** och **Str.** är t. ex. *pøyk* gosse, *søyk* skälla (om hundar); *høy* hö, *trøy* trifvas, hafva muntert; *trôy̯* tröja, *nôy̯* nöje, nöja sig. Dessa mål hafva således med säkerhet alla tre diftongerna.

De ord, som vi valt såsom exempel för dessa diftonger, äro (skrifna med vanliga bokstäfver): **höya** skrika, gråta öfverljudt, **smöya** smyga eller stoppa undan, **höy** hö, **pöyk** pojke, **spöyke** spöke. Vi hafva tecknat dem på följande sätt:

112. *øy*.

høy och *smøy* ha antecknats för **Als. Bräcke Föll. Hot. Lax. Matm. Sun.**; *høy* (hö) för **Als. Föll. Hall. Laxs. Hot. Matm. Mörs. Näsk.** Dessa nu uppräknade mål (utom **Bräcke**) samt dessutom **Frös. Ham. Kall Kyrk. Nord. Röd. Str. Und. Åre** hafva *pøyk* och *øy* i uttalet af ordet spöke (*spøyk*, *spøyjş*). Från **Berg Klöfs. Ov. Rät.** hafva vi *høy* (hö), från **Tänn.** *smøyø*. Alla mål i sydjämtskan hafva *pøyk*, i **Hede** och **Vemd.** har man *pøyḳ*.

113. *øy*.

Vi hafva *høy* och *smøy* från **Asp. Brun. Frös. Kall Mörs. Nord. Nyh. Näs. Näsk. Röd. Und. Ås**, endast *smøy* från **Bods. Åre**; *høy* (hö) från **Asp. Ham. Hägg. Kyrk. Lit Marb. Nord. Röd. Str. Und. Åre Ås** samt **Myss.**; *pøyk* från **Asp. Bods. Brun. Hägg. Lit Lock. Marb. Mari. Nyh. Näs Refs. Sunds. Ås**; *spøyjş* från **Hägg. Lit Ås.** Från **Berg Myss. Ov.** och **Rät.** hafva vi *smøya*, från sistnämnda mål äfven *høya* (öfriga mål hafva *j*).

114. *øy*.

høy och *smøy* hafva vi erhållit från **Lidm. Hall. Ham. Hägg. Kyrk. Lit Lock. Mari. Off. Refs. Sunds. Str. Hack.**; endast *smøy* från **Marb.** Från **Lidm.** hafva vi äfven *høy* (hö), *pøyḳ* och *spøyḳ*. Jfr följande dift.

115. *øy*.

Ur WALTMANS »Lidmål» anföra vi *døyḍ* dog, *bøyḍ* böjde, *høyḳj* högt, *høyḳjţ* högtid, *aznøyd* enögd.

Diftonger som ändas på å.

116. *aǫ*.

Från **Berg** och **Rät.** hafva vi erhållit denna diftong för rspr. **å** uti orden *gaǫ*, *staǫ*, *kraǫka*, *kaǫra*, *skaǫḳ* (jfr *aǫ*, *oǫ*, *ou*).

117. *oo̯*.

Från **Lidm.** hafva vi *goo̯*, *stoo̯*, *krôo̯k*, *kôo̯r*, *skoo̯l* (jfr föreg. dift. m. fl.). Denna diftong torde förekommma i stället för *ɑ* äfven i andra mål här och hvar i medeljämtskan. Åtminstone säga enskilda personer *goo̯*, *stoo̯* o. s. v. eller *gɑo̯* till och med *gɑo̯*, ehuru det allmänna uttalet är *gɑ*.

Diftong som ändas på ö.

118. *yø̯*.

Från WALTMANS »Lidmål» hafva vi *bryø̯t* bryter, *ryø̯m* grädde.

Bland diftongerna upptagas äfven sådana sammanställningar af vokaler, i hvilka den föregående utgör endast ett kort förslag, under det den senare är stafvelsens egentliga vokal.

På sidd. 34 och 35 m. fl. hafva vi anmärkt, att *ɪ* kan förekomma i stället för *j*. Till de där anförda exemplen *dræñɪan*, *drañɪan*, *mɪolk*, *mɪalk* o. s. v. kunna vi lägga följande:

ɪe, *ɪe*, *ɪa*.

Från **Lidm.** hafva vi *andɪan* den där, *dɪdɪana* det där, *an hɪan* den här, *nɪeran* nära, *tɪên* tjäna, *bɪâl* bjällra (koskälla) m. fl.

yo, *yø*, *yu*, *yø̯*, *yø*, *yø*.

På samma sätt som *ɪ* förekommer äfven *y*, *y̯* i stället för *j* i **Lidm.** Vi hafva ur WALTMANS »Lidmål» antecknat *yoro* göra, *myø̯l* mjöl, *yul* jul, *styø̯p* (= *styp* i andra mål) stupar, faller, *lyø̯s* ljus, *byøn* björn m. fl. m. fl.

ɑɑ̯.

Från **Hack.** hafva vi jämte den här ofvan uppgifna vanliga diftongen *oo̯* äfven antecknat *ɑɑ̯*, som dock ej torde förekomma ofta. Vår meddelare sade *gɑɑ̯*, *stɑɑ̯*, *krɑɑ̯ka* o. s. v. Vi hafva sedermera funnit detta uttal hos flera personer.

Dessutom förekommer hos enskilda en mängd olikartade diftonger. Vi påminna endast om att somliga i vanlig svenska säga: *jaay* i st. f. *jag*, *faar* i st. f. *far*, *juöp* i st. f. *jup* (djup), *haen* i st. f. *han* (hund); i dialekter heter det *stuöp*, *stusp* eller *stuəp* i st. f. *stup* m. fl.

Sådana egendomligheter böra äfven antecknas, om icke för annat så åtminstone för det lifliga i berättelsen och det för t. ex. en persons anförande karaktäristiska, som ligger i talet.

Tecken för några andra, inom länets dialekter ej förekommande ljud.

Ehuru följande tecken ej behöfvas för dem, som skrifva på jämtska och härjedalska dialekterna, anföras de dock här, emedan de beteckna ljud, som hos en eller annan förekomma såsom egendomligheter eller fel i uttalet och därför i historier, anekdoter o. dyl. äro enklare att tillgripa än långa beskrifningar.

ð är **d** uttaladt med tungspetsen emellan tandraderna. Som vi sett användes tecknet äfven för det lena **d** i de flesta målen, jfr **D** s. 24.

þ är **t** eller **s**, uttaladt med tungspetsen emellan tandraderna.

ɩ är det »surrande» **i**, som man får höra hos personer från Sundsvallstrakten.

ɥ är **y**-ljudet hos samma personer.

x betecknar **ch**-ljudet (ej **sch**).

ɟ förekommer i det veka **tje**-ljud, som man får höra hos vissa värmländingar; de säga t. ex. *ɟørka* kyrka, *ɟǫl* kjol o. s. v.

ʀ och *ʁ* beteckna båda skåningarnas uttal af **r**. Det förra är ett rullande **r** i bakre gommen, det senare ett slags mellanljud mellan **g** och **r**. Båda äro tonande ock kunna användas för att återgifva det »skorrande» uttalet af **r**.

ɹ och *ɾ* beteckna båda tonlösa **r**, uttalade *ɹ* vid bakre delen af gommen och *ɾ* ännu längre tillbaka med gomseglet. Det senare ljudet är närmast en snarkning.

z är ett **s**, uttaladt med ljudande röst. Det påminner om härmningen af en humlas surrande (*ludzə* Oviken?).

ɸ ett slags **v**-ljud, betecknar en blåsning med läpparne närmade intill hvarandra. Man får ofta höra *ɸ!* såsom tecken till förakt, ungefär detsamma som i rspr. betecknas med »pytt»!

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCH SVENSKT FOLKLIV XV. 4

PARGASMÅLETS

LJUD- OCH FORMLÄRA

AKADEMISK AVHANDLING

AV

J. THURMAN

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1898—1900

Denna avhandling ventilerades för filosofisk doktorsgrad vid Käjs. Alexandersuniversitetet i Helsingfors den 31 maj 1898. Å s. 87—175 i tidskriftens upplaga äro några rättelser införda, som ej finnas i disputationsupplagan.

Förord.

Det bygdemål, som jag i det följande vill göra till föremål för undersökning, talas i Pargas socken, belägen omkring 2 mil söder om Åbo stad. Pargas består av 15 större ock en mängd mindre öar samt gränsar i norr till Kakskerta ock Kustö kapell samt Pikis socken, i öster till Sagu ock Kimito, i väster till Nagu ock Rimito socknar. I söder utbreder sig Östersjön. Folkmängden uppgick, enligt godhetsfullt meddelande av kyrkoherden i Pargas, prosten C. H. Ekblom, den 1 januari 1898 till 7,301 personer, därav 5,725 svensktalande ock 1,576 finsktalande.

Inom socknen är målet långt ifrån likformigt. Genom inflyttningar av såväl svensk- som isynnerhet finsktalande har på Kirjala, Lielaks, Lemlaks, östra delen av Ålön samt på Kyrklandet dialekten uppblandats. Vidare har i sydvästra delen av socknen, som gränsar till Nagu, betydande inflytelser därifrån gjort sig gällande. Men i det inre av Ålön har ett ålderdomligt språkidiom trognare bibehållit sig. Av denna orsak vistades jag under de tio somrar jag besökt platsen den största tiden å sistnämnda ort, ehuru även övriga delar av socknen genomströvats.

Sommaren 1889 uppbar jag för undersökning av Pargasmålet samt uppteckning av folklore understöd från Svenska literatursällskapet i Finnland, ock en följande sommar ur Fiscus Rectoris. Särskilt bör jag framhålla den beredvillighet, varmed den åttioårige f. d. häradsdomaren K. H. Henriksson, bosatt i

Ontala by, gått mig tillhanda med upplysningar om gamla ord ock uttryck.

Vid insamlingen av materialet har jag haft stor nytta av numera avlidne prosten E. KORSSTRÖMS omsorgsfullt gjorda lexikaliska uppteckningar (med en mängd goda upplysningar av fraseologisk ock syntaktisk natur) från det angränsande Nagumålet, vilka till mig av honom överlemnats för bearbetning.

Undersökningen av språkljuden har bedrivits enligt den vanliga metoden, d. v. s. med ledning av öra ock öga. Vid bestämmandet av dentaler, supradentaler, kakuminaler ock prepalataler ha därjämte andra jälpmedel anlitats; nämligen deg ock lösgom, bestruken med någon bitter, tjock vätska.

Målets former äro upprepade gånger, under olika tider ock på skilda trakter inom språkområdet av mig kontrollerade.

Någon utförligare framställning av målet existerar ej förut. Enstaka sparsamma notiser lemnas av pastor J. J. FOGELBERG i Rietz' dialektlexikon, av prof. S. ELMGREN i hans beskrivning över Pargas socken (Suomi 1847, använda av prof. J. A. LUNDELL i *Det svenska landsmålsalfabetet*, Sv. landsm. I, ss. 11—158), av prosten E. KORSSTRÖM i en recension (Sv. landsm. VI, ss. ciij—cviij), av docenten H. VENDELL i *Östsvenska monografier* med ledning av anteckningar tillhörande mig, samt av mig i *Finländska bidrag till Svensk språk- och folklifsforskning* utg. af Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors. I nämnda samling har fil. mag. O. F. HULTMAN i *De Östsvenska dialekterna* på grundvalen av en ordbok över målet, som jag ställt till hans förfogande, lemnat värdefulla bidrag till belysande av dess språkhistoriska ställning ock ljudföreteelser.

Vid jämförelser har jag i regeln citerat nominativen av fornsvenska ock isländska ord, utom då det särskilt varit fråga om slutljuden eller om företeelser, vilka bero av dem. I dessa fall har ackusativen, som Pargasmålet överhuvud generaliserat, angivits.

De i avhandlingen använda förkortningarna ansluta sig på det närmaste till vad som i andra likartade arbeten förekommer ock torde för den i ämnet sakkunnige ej tarva någon förklaring.

Slutligen är det mig en kär plikt att frambära mitt järtliga tack till docenterna HERMAN VENDELL ock EVALD LIDÉN för värdefulla råd ock upplysningar samt till redaktören för tidskriften Svenska landsmålen, professor J. A. LUNDELL dels för det intresse, varmed han städse följt mitt arbete, dels för hans sakkunniga biträde vid den svåra korrekturläsningen.

Helsingfors i maj 1898.

J. A. THURMAN.

LJUDLÄRA.

LJUDLÄRA.

LJUDLÄRA.

LJUDFYSIOLOGISK ÖVERSIKT.

A. Kvaliteten.

§ 1. **Konsonanter.** Pargasmålet äger 33 konsonanter. Ordnar man dem efter LUNDELLS tabell (jfr Sv. landsm. I, s. 21, 22), blir uppställningen följande:

	Bilabialer		Dentilabialer		Marginaler		Postdentaler		Supradentaler		Kakuminaler		Dentipalataler		Prepalataler		Mediopalataler		Laryngaler	
	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande	tonlösa	tonande
Explosivor	*p*	*b*	—	—	*ṭ*	—	*t*	*d*	*ʈ*	*ɖ*	—	*ɗ*	*ʃ*	*ɟ*	*ƭ*	*g*	*k*	*g*	—	—
Frikativor med.	—	—	*f*	*v*	—	—	*s*	—	*ʂ*	—	*ꞃ*	—	*ʒ*	—	—	*ʝ*	—	—	*h*	—
Frikativor lat.	—	—	—	—	—	—	—	*l*	—	*ɭ*	—	*ɻ*	—	—	—	—	—	—	—	—
Tremulanter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*r*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Resonanter	—	*m*	—	—	—	—	—	*n*	—	*ɳ*	—	*ɲ*	—	*ŋ*	—	*ŋ*	—	*g*	—	—

Anm. 1. Målets marginala (hist. postdentala) t-ljud, här tecknat *ṭ*[1], bildas på det sätt, att tungspetsens översida ansättes mot övre framtändernas undre kant ock tryckes emot densamma; luften sammanprässas i munhålan, varefter tungspetsen plötsligt lossas ock drages tillbaka med en häftig luftstöt. Såsom redan av tabellen framgår, giva

[1]) Tecknet är konstruerat av prof. J. A. LUNDELL.

röstbanden ingen ton[1]. Akustiska intrycket av *ʈ* är nästan detsamma som för *t*.

Anm. 2. Postdentalerna *d*, *s*, *l* ock *n* bildas med tungspetsen mot övre framtändernas bas strax under tandköttet, *t* (målets hist. supradentala t-ljud) med tungspetsen mot framtändernas mitt.[2]

Anm. 3. Vid supradentalernas bildning böjes tungspetsen uppåt ock ansättes mot tandvallslistens undre yta. Kontaktpunkten för *ʈ* (målets hist. kakuminala t-ljud) är något lägre belägen, för *ɭ* befinner den sig strax ovan gränsen mellan övre framtänderna ock tandköttet. *ɭ* kunde därför, då även det akustiska intrycket är detsamma som för *l*, på goda skäl hänföras till postdentalerna; men enär dess bildning gott skiljes från *l* ock det historiskt hör till supradentalerna, tecknas det i denna avhandling städse *ɭ*.

r är tydligt vibrerande; i förbindelserna *ṛd̥*, *ṛs̥* ock *ṛn̥* är det betydligt reducerat, men märkes gott.

Anm. 4. *ɽ* bildas i målet genom att föra den mot hårda gommen uppåt riktade tungspetsen under vibrationer med ett slag framåt längs gommen ock borde sålunda egentligen upptagas bland tremulanterna[3]. *d*, *s* ock *n* äro bildade längre framåt än *ɽ* ock närma sig supradentalerna, från vilka de dock vid noggrant aktgivande av örat skiljas.

ɽ är i förbindelserna *ɽd*, *ɽs* ock *ɽn* betydligt reducerat.

Anm. 5. Målets dentipalataler bildas tämligen långt fram, passet sammanfaller med trakten närmast bakom alveolarvinkeln.

ʂ, målets »sche»-ljud, har ett ljudvärde, som starkt påminner om *s̥ʲ*[4].

Förbindelsen *jʂ* har i inljud stundom ett ljudvärde, som starkt påminner om *t̥ʲ*.

Anm. 6. I st. f. *j* efter bi- ock dentilabialer, pre- ock mediopalataler, *l*, *r* ock *ɽ* samt såsom uddljud före vokal kunde måhända med lika stora skäl tecknas *ʲ*.

Anm. 7. Tonande konsonant blir åtminstone till någon del tonlös före ock efter en till samma stavelse hörande tonlös konsonant[5]. l ock g före t äro till sin senare del så övervägande tonlösa, att jag sett mig nödsakad framhålla detta i avhandlingen genom att efter l ock g anbringa en vinkel. Ex. *alʲt̥* allt, *laŋgʷt̥* långt.

---

[1]) Se L.-W. Ljudl. s. 285.

[2]) Uppgiften hos Hagf. Gkb. § 4 anm. 2, att d-ljudet i finnländsk svenska vore supradentalt, har således intet stöd i Pargasmålet. Jfr för övrigt Hultm. Östsv. dial. § 1, 22 ock not 1.

[3]) Jfr Lindgr. Btr. § 4 anm. 3. Landsmålsalfabetet använder numera för detta ljud tecknet *ɽ* i st. f. *l* (vilket tecken numera utmärker rent kakuminalt l-ljud utan fall nedåt).

[4]) Jfr Hagf. Gkb. § 4 anm. 3.

[5]) Jfr Karst. Kök. § 1 anm. 4 not 3.

Utljudande tonande explosivor förlora tonen i sin senare del, då de ej omedelbart efterföljas av ett ord med uddljudande vokal eller tonande konsonant. Denna förstumning lemnas dock obetecknad, sedan jag härmed en gång för alla omnämnt företeelsen.

Övriga utljudande tonande konsonanter förlora ej i påtaglig grad sin ton.

De tonlösa konsonanterna äro i samma ställning (i utljud ganska starkt aspirerade.

Anm. 8. I övrigt får jag beträffande konsonanterna hänvisa till Ll Sv. landsm. I, s. 20 ff.

§ 2. **Vokaler.** Målet har 13 vokaler, ordnade i närstående tabell efter bildningsläge framifrån bakåt (längst fram *i*, längst bakåt *u*) ock tungans höjd (störst för *i*, minst för *a*). Labialiseringsgraden betecknas i skemat med siffror, av vilka 4 utmärker den högsta graden. Bokstav, som icke utmärkes med någon siffra, betecknar icke-labialiserad vokal.

Främre.	Blandade.	Bakre.
i *y*^{2}	*u*^{4}	*u*^{3}
ɨ *ʉ*^{2}		*o*^{3}
ɐ^2 *a*		*o*^{2}
ɵ^2 *æ*		*a*

Anm. 1. *ɐ* betecknar ett ljud, som bildas med samma tungställning som *a*; framför supradentaler ock kakuminaler har det stark dragning åt *ɵ*.

Anm. 2. Målets *u* ligger mellan *u* ock typiskt norskt *ʉ*, likväl närmare det förra, varför jag använder detta ljuds tecken.

Anm. 3. Med *a* betecknas ett ljud, som ligger för örat emellan *a* ock *a* samt torde vara identiskt med det europeiska **a**-ljudet i t. ex. ital., ty.

Anm. 4. *o* uppfattar jag såsom ett ljud mellan *o* ock *o*; det gör något intryck av en diftong *ʉo*[1], vars båda komponenter sammansmält till ett grumligt å-ljud[2].

---

[1]) Hultm. Östsv. dial. § 42 meddelar, att å i Kimito ock Finnby, grannsocknar till Pargas i öster, övergått till uå. I Pargas västra grannsocken Nagu motsvaras det långa å-ljudet närmast av landsm. *o*.

[2]) Jrf Hagf. Gkb. § 1 anm. 5.

Anm. 5. *u* närmar sig något *ʉ*.

Anm. 6. Den av Hagf. Gkb. § 1 anm. 6 ock av VII PPm. § 7 omnämnda blåsningen förekommer även i Pargasmålet efter utljudande vare sig lång eller kort vokal[1]. Då detta förhållande är genomgående i målet, omnämnes det blott här ock lemnas i det följande obetecknat.

Anm. 7. För övrigt hänvisar jag beträffande vokalerna till Lll Sv. landsm. I, s. 82 ff.

§ 3. **Diftongerna**, blott fallande, äro

1) gamla: *aɨ*, *ɵʉ* ock *ɵy*;

2) nya: *aɨ*, *au*, *oɨ*, *ou*, *uɨ*.

Anm. Diftongen *ɵy* uttalas stundom som *ɵɨ*, t. ex. *hɵy* ock *hɵɨ* hö, *frɵy* ock *frɵɨ* frö.

§ 4. **Sonantisk funktion** kunna *n*, *l* ock *m* erhålla: *n* efter labialer, marginaler, postdentaler, samt efter *k* ock *g*, *l* ock *m* blott efter *s* i ett fåtal ord. Ex.

boṭn̩ bottna	*pasm̩* passma
gnɪsl̩ gnissla	*rɪsm̩* rispa upp (nsv. *risma)
gɵdsl̩ gödsel	*ṭaɨkn̩* tecken
hasl̩ hassel	*vagn̩* vagn
klɪmpn̩ klimpen	*vɪndn̩* vinden.

Anm. Efter supradentaler ock kakuminaler sammansmälter *n* med dessa, så att dess sonantiska karaktär därigenom fördunklas. Detsamma gäller även *n* efter *n*. Jag skriver därför icke *mɵlṛn̩*, utan *mɵlṛn* moln, ej *ṭaɨnn̩*, utan *ṭaɨn* stenen.

B. Kvantiteten.

§ 5. Av målets konsonanter äro *ḍ*, *d*, *ʈ*, *ɖ*, *v*, *ʂ*, *ɻ*, *l*, *ɳ*, *ṛ* blott korta, alla de övriga både långa ock korta.

Anm. *h* är långt blott uti interjektionerna *ahₐ*, *ohₐ* ock *hohₐ*, vilka uppkommit genom sammansättning av tvänne skilda interjektioner, av vilka den förra slutar, den senare begynner aspirationen.

§ 6. Av målets vokaler äro *ɪ*, *y*, *u* ock *ɵ* blott långa; *i*, *ʏ*, *ɵ* ock *ʉ* blott korta; alla de övriga både långa ock korta.

§ 7. Pargasmålet överensstämmer i avseende å kvantitetsförhållanden, liksom de östsvenska munarterna överhuvud, dels

---

[1]) Jfr Lll Sv. landsm. I, s. 86, 157.

med fornspråket, så att både korta ock långa vokaler kunna stå framför såväl kort som lång konsonant ock konsonantförbindelse, dels med nysvenskan.

Då en konsonantförbindelse i ljudstark stavelse följer efter kort vokal, är i regeln den första konsonanten lång, ehuru den icke upptager samma tidslängd som lång konsonant ensam[1], den andra kort.

Från denna regel gives emellertid följande undantag:

Då en konsonantförbindelse består av någon av de sonora konsonanterna *l*, *ḷ*, *r*, *m*, *n*, *ŋ*, *g* med närmast därefter följande

a) tonlös explosiva, har explosivan kvantitetslängd ock den sonora konsonanten är jämförelsevis kort[2], t. ex.

pgm. *buŋk̲*	nsv. **bunke**	pgm. *skvaḷ̲pa*	nsv. **skvalpa**
haṃ̲po	**hampa**	*svar̲t̲*	**svart**
maḷ̲t̲	**malt**	*van̲t̲*	**vante;**

b) tonlös median frikativa, fördelas kvantitetslängden på bägge konsonanterna, så att följaktligen båda äro halvlånga. Detta utmärkes icke i avhandlingen. Ex. *als* nsv. **alls**, *halft* nsv. **halvt**.

Anm. Beträffande konsonantförbindelserna *rs* ock *ḷs* se § 1 anm. 3 ock 4.

C. Akcenten.

§ 8. 1) I anseende till graden av **expiratoriskt tryck** är en stavelse:

a) huvudtonig (akcentuerad med fortis),

b) bitonig { starkt (» » semifortis), svagt (» » levis),

c) obetonad (» » levior eller levissimus).

Starkt betonad kallas en huvud- eller starkt bitonig stavelse.

Semifortis är antingen stark eller svag semifortis (jfr Kock Akc. II, s. 27 f.).

---

[1]) Rättast vore därför att beteckna sådan konsonant såsom halvlång.

[2]) Jfr Hagf. Gkb. § 7 ock VII PPm. § 13.

2) Den expiratoriska akcenten är till sin form i målet blott enspetsig.

Anm. På öarna söder om Mälosundet samt väster om Stortervon ock Attulandet, i den s. k. Svinskären, har jag i sammanhängande tal tyckt mig märka även tvåspetsig akcent. Denna, som synes vara sammansatt av fortis ock levis, erhålla endast de enstaviga ord ock slutstavelsen av flerstaviga, som hava vokallängd ock äro starkt betonade ock på vilka oratorisk akcent faller. Den tvåspetsiga akcenten kan således angivas blott i sammanhängande tal eller skrift.

§ 9. Den **musikaliska akcenten** är enligt mitt förmenande i målet blott enkel, d. v. s. tonen bibehåller under hela stavelsen samma höjd på tonskalan eller stiger blott från lägre ton till högre eller sjunker från högre ton till lägre (jfr Lindgr. Btr. § 9).

Anm. Å i § 8 anm. angivna öar har jag tyckt mig förmärka även sammansatt musikalisk akcent, d. v. s. att tonen är på samma stavelse bruten.

§ 10. Pgm. äger således, om man frånser de trakter, som ligga i södra ock sydvästra delen av socknen, gränsande till Nagu, blott enstavighetsakcentuering (akc. 1), d. v. s. den huvudtoniga stavelsen har i expiratoriskt avseende enspetsig ock i musikaliskt avseende enkel akcent (jfr Karst. Kök. § 9).

Anm. 1. Emedan målets akcentuationssystem är jämförelsevis enkelt, utsättes akcenten i det följande blott i den del av arbetet, i vilken redogöres för dialektens akcentlagar. Det expiratoriska trycket utmärkes då med akut (´) på fortisstavelsen, med (ˈ) på stavelse med stark ock med (ˌ) på stavelse med svag semifortis. I följd av brist på typer måste såväl svagt bitonig som obetonad stavelse lemnas obetecknade.

Anm. 2. Rörande här behandlade akcentfrågor hänvisas till Kock Akc. II, s. 27 ff.

ASCENDENT ETYMOLOGISK ÖVERSIKT.

A. Kvaliteten.

I. Konsonanterna.

1) Explosivor.

a) Tonlösa.

p.

§ 11. Pgm. *p* motsvarar:

1) äldre **p**, utom då detta stod före **t** (se § 25,2), t. ex.

pgm.	fsv.	pgm.	fsv.
ampær	**amper**	*posa*	**posi**
bryplop	**bryllop**	*præst*	**präster**
dryppja[1]	**drypia**	*pund*	**pund**
harpo	**harpa**	*skarpær*	**skarper**
houp	**hoper**	*spapg*[2]	**spang**
par	**par**	*spina*[3]	**spini**
pipa vb.	**pipa**	*stapul*	**stapul**
plapko	**planka**	*trulskap*	**trolskaper.**

Hit hör även *josap* fsv. **Josep.** Beträffande detta ord hänvisas till Karst. Kök. § 10,1.

Anm. 1. Uti starktonig stavelse övergår i regeln äldre **p** före **t** till **f**[4] (jfr § 25,2). Dock bibehåller sig **p** i denna ställning i orden

---

[1]) Idissla.
[2]) Spång.
[3]) Spene.
[4]) Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,14.

apteːk nsv. **apotek**, *kapteːn* nsv. **kapten**, *sapteːmbær* nsv. **september**, vilka alla torde kunna anses såsom unga låneord i dialekten. I *jɔlpt*[1] nsv. **jälpte jälpt**, *krympt* nsv. **krympte krympt** ock *ʂtɔlpt*[1] nsv. **stjälpte stjälpt** beror förekomsten av **p** på inflytande från presensstammen.

Anm. 2. **p** i stället för **f** i *hopmans dropar* nsv. **Hoffmans droppar** beror naturligtvis på folketymologisk ombildning (jfr *hop* hopp, Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 14).

Anm. 3. Mot förbindelsen **ps**[2] svarar i målet liksom i nsv. **fs**, utom i former bildade med inhemskt **s** av sådana ord, vilkas stam utgår på **p**. Undantag utgör låneordet *snaps* lt. **snaps** (klunk brännvin, rom eller konjak).

2) ätminstone skenbart nsv. **b** i följande fall:

jakop nsv. **Jakob** lat. **Jacobus** (jfr Nor. Fryksd. lj. § 109 ock Karst. Kök. § 10,1);

jakopson nsv. **Jakobsson**, i analogi med föregående ord samt yttermera påvärkat av det följande tonlösa **s**;

opsalvera nsv. **observera**, på grund av det följande tonlösa **s**;

pagas nsv. **bagage**, måhända folketymologisk ombildning (jfr Karst. Kök. § 10,2);

plus nsv. **blus** (jfr Bill. Åsb. § 176,1).

Anm. *kapla* 'på sturskt sätt säga emot, gnabbas' förekommer med **p** i Öb., Na. ock Nyl. (Vll PPm. Ordb. s. 202 not 3). Att nsv. **kabbla** vore ordets motsvarighet samt att det följande **l** skulle värka övergången **b** → **p** (se Vll PPm. § 122,2), tror jag ej. Snarare borde då det tonande l-ljudet bidraga till att bibehålla tonande **b**. Möjligen är grundformen ett fsv. '**kläptla** → '**kläpla**, aflett av **läpter** m. käft; jfr sv. dial. **käfsa** av '**käftsa** i samma bet.

pjupogær adj. spetsig, konformig har, trots betydelsens likhet, ingenting att skaffa med **pjukkå** (Rz s. 504 a), utan har sina nära släktingar i no. **pupl** n. »snude, næb» (Ross s. 577 a), sv. dial. **pappe** m. fl. former 'bröstvårta, spene' (Rz s. 495 a ock Rqv. I, s. 120).

skroplogær skrovlig utgår knappast från ett äldre '**skrobloger**, såsom Hagf. Gkb. § 107 synes antaga, utan hör till samma ordgrupp som no. **skripla** »ridse, klore, kradse», **skripla** f. »ridse, liden rift», **skriplutt** adj. »fuld af s.», **skropa** vb. »skrabe» m. fl. (Ross s. 685 a, 686 a), sv. dial. **skroplog** (Hagf. Gkb. § 107, Vll PPm. Ordb. s. 346 not 1). Målets form kan således anses utgå från ett äldre '**skroploger**.

---

[1]) I dialekten användes även en form med **f**.

[2]) Om ljudförbindelsen **ps** jfr Tamm Fon. känn. s. 39 ff.

Att **p** i *slapra* prata hit ock dit, såsom Vll PPm. § 122,2 antagit, »på grund av det följ. **r**» skulle motsvara äldre **b**, kan jag ej vara med om. Ordet har tvivelsutan ursprungligt **p** ock hör till samma ordgrupp som no. **slapra, slipra** vb. »glide løs, glippe af haanden, holde løselig» (Aas. Ordb. s. 704 b), **slapsa** (avledning på **s**) »fare med sladder» (Ross s. 700 a), sv. dial. **slappra** f. »mun som pratar ock slamrar jämt» (Rz s. 621 a). Se för övrigt **slappra** Vll PPm. Ordb. s. 359 jämte not 2.

ʈ.

§ 12. Pgm. *ʈ* motsvarar:

1) äldre **t**

a) i uddljud, utom då det står före **i** + vok. (se § 15,1), t. ex.

pgm. *ʈaṣko*	fsv. **taska**	pgm. *ʈiṣ*[2]	ä.-nsv. **tiss**[3]
ʈasna[1]	dial. **tassna**	*ʈromḃo*	fsv. **trumba**[4]
ʈima	fsv. **timi**	*ʈø*	**ta**
ʈimbra	**timbra**	*ʈøm*	**tömber.**

b) i in- ock utljud, utom före **i** + vokal (se § 15,1) ock efter supradental eller kakuminal (se §§ 13,1, 14), t. ex.

pgm. *fjaʈur*	fsv. **flätur**	pgm. *sproʈa*	fsv. **sproti**
isʈadugær	**istadhuger**	*sʈakoʈær*	**stakkot(t)er**
jusʈro[5]	**liustra**	*sʈoʈa*[8]	no. **stota**
loʈʈ[6]	**lokt**	*sʈyri*[9]	jfr isl. **styrr** m.[10]
loisʈa[7]	fi. **loistaa**	*ypiʈ*	fsv. **ypit**
sakʈ	fsv. **sagt**	*aʈ*	**äta.**

2) äldre **þ** (**th**) i uddljud, utom före **i** + vokal (jfr § 15,2), t. ex.

pgm. *ʈiril*[11]	fsv. **þyril**	pgm. *ʈraggær*	fsv. **þranger**
ʈorp	**þorp**	*ʈridi*	**þriþi**

---

1) Slockna, förkolna. Se Rz s. 726 a.
2) Bröstvårta.
3) Rqv. III, s. 214 a.
4) Rqv. III, 217 a.
5) Ljuster.
6) Lukt, stank.
7) Lysa.
8) Stamma; avlj. till got. **stautan**, fno. **stauta**, nsv. **stöta**. Se Vll Nyl. etym. s. 41.
9) Stoja, ostäda.
10) Stoj, tummel.
11) Kärnstav.

pgm. *ţroţna* isl. **þrotna** pgm. *ţuo* fsv. **þuva**
ţuma fsv. **þumi** *ţær* **þär.**

Hit hör även *ţrysţa* klämma, som har ingenting att göra med nsv. **krysta,** utan motsvaras av fsv. ***þrysta**[1], isl. **þrýsta.**

För *ţ* i *ţyv* nsv. **tjuv** redogöres i § 15,2.

Den enligt Leffl. Tffil. NR. V, s. 78 samt Nor. Sv. landsm. I, s. 303, 737 ock i företalet till Columbi Ordesk. XVI redan i det nordiska urspråket förekommande växlingen mellan **t** (þ) ock **d** (ð) i pronomina, beroende på dessas användning i akcentuerad eller oakcentuerad ställning, förefinnes ock i målet. I betonad ställning brukas blott *ţu*, *ţa*, *ţag*, *ţin*, *ţin*, *ţit*, *ţma*, *ţom*, fsv. **þu, þik, þin, þit, þina, þem (thom)**[2], i obetonad åter former med uddljudande *d* (se § 19,2 b). Denna urgamla växling anträffas även i andra landsmål (se Kock Fsv. lj. s. 111 ff.[3]).

3) äldre **d** (þ)

a) framför det tonlösa *s* i gen. *guţs* nsv. **Guds** fsv. **guþs.**

b) utljudande i *davıţ* nsv. **David** ock *fœrdınanţ* nsv. **Ferdinand.** Målet äger även former utgående på *d*. Måhända hava dessa ock liknande namn upptagits i målet med utljudande **t** från annan dialekt, varefter nybildningar utgående på **d** i överensstämmelse med hsv. senare utvecklat sig (jfr §§ 12,4 b, 13,2 ock 3).

t-ljudet i *malaţ* trött, modlös, hängsjuk är redan lågtyskt: se mlt. **malati(s)ch** adj. »krank, bes. aussätzig», **malåt** m. »aussatz». Även i *fuţral* fodral ty. **futteral,** mlat. **futrale**[4] torde *ţ* vara ursprungligt.

I *ţærpnţıkıl* nsv. **perpendikel** föreligger utan tvivel folketymologisk ombildning (Nor. Får. § 31); i *bırıţmaşk* ock *bınıţmaşk*[5] nsv. **binnikemask** åter ljudsubstitution.

4) förekommer utan motsvarighet i det äldre språket tillagt

a) efter **s:**

α) i åtskilliga (mäst temporala) advärb, t. ex.

pgm. *aftoşţ* nsv. **aftons** pgm. *ı jænşţıs(ţ)* nsv. **i jåns**
graţışţ **gratis** *mondaşţ* **måndags**

---

[1]) Se **thrysta** hos Rqv. VI, s. 454 a ock IV, s. 278.

[2]) Rqv. II, s. 494.

[3]) Jfr Frth. Närp. § 90, Nor. Får. § 27, Hagf. Gkb. § 126, VII PPm. § 132,2.

[4]) Tamm Etym. ordb. s. 165 a.

[5]) I målet förekommer ock *bınıkmaşk*.

pgm. *morosʈ*	nsv. **morgons**	pgm. *ʈɨsdasʈ*	nsv. **tisdags**
nansʈɨn[1]	**någonsin**	*vɨnʈrasʈ*	**vintras**
sundasʈ	**söndags**	*vǫrasʈ*	**våras.**

β) högst sällan i pres. ptc., t. ex. *rouandɨsʈ* fsv. **roandi**, *skjutandɨsʈ* fsv. **skiutandi.**

posʈlɨn nsv. **porslin** har troligen upptagits i målet med **t** från riksspråket eller från någon annan dialekt. Jfr **postlin** Dal. Ordb. II, s. 233 a samt Rqv. VI, s. 360 a ock V, s. 210 i noten.

ʈ efter *s* är mellertid i målet ingalunda undantagslös regel. Lika ofta ock kanske oftare höras former utan *ʈ*. Samma osäkra ställning har enligt Vll PPm. § 133,2 **t** efter **s** i liknande fall i Österbottniska mål.

b) *adolʈ* nsv. **Adolf** kan likasom *ɨvart* (se § 13,3) anses vara en analogibildning efter en mängd i målet förekommande namn, utgående på **t** (jfr vidare Karst. Kök. § 11,3); men lika så troligt är antagandet, att ordet i sin nuvarande form lånats från annan dialekt (se § 12,3 b).

salʈbɨʈær nsv. **salpeter** är en ganska allmänt förekommande folketymologisk ombildning efter subst. **salt** ock adj. **bitter** (Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 29).

Anm. 1. Tillägg av **t** i under mom. 4 upptagna fall uppvisas i flere östsv. dialekter, se Frth. Vö. § 86, Nyl. § 43 anm., Vll ONukk. § 104, PPm. § 133, Karst. Kök. §§ 11, 12.

Anm. 2. Beträffande det redan i fsv. förekommande **t** i *husʈru* fsv. **husfru** ock **hustru**, isl. **húsfrú** ock **hústrú** hänvisas till Nor. Ark. I, s. 295 ff.

t.

§ 13. Pgm. *t* motsvarar:

1) regelbundet äldre **t**, där detta i målet kommit att stå efter supradental, t. ex.

pgm. *borsta*	fsv. **borste**	pgm. *forsto*	fsv. **forstova**
fartu	nsv. **fartyg**	*hart*	**hart**

[1]) Frth. Vö. § 85 *nanstɨn*.

pgm. *hyrt*[1]	jfr isl. **hyrta** vb.		pgm. *korstan*	fsv. **skorsten**
ıdart	fsv. **iþart**		*kværntrat*	nsv. **kvarntratt**
ırta[2]	isl. **erta**		*skjourto*	fsv. **skiorta**
kartun	nsv. **kattun**		*svartær*	**svarter.**

Ljudförbindelsen *-rt* (med hörbart **r**) är så gott som utan undantag regel i målet. Blott i det från lty. upptagna ordet **fartyg** har jag märkt övergången **rt** → *t*, ehuru ovan anförda form *farty* är den vida vanligare.

Formen *karta* (*kart* m. nsv. **karda** f.) eger ej sin motsvarighet i nsv. **karda**, utan utgår från mlt. **karten**, under det rspr:s form utgår från mlt. **karden.**

2) åtminstone skenbart äldre **d** i *edvart* nsv. **Edvard** (jfr § 12,3 b).

3) förekommer utan äldre motsvarighet i orden *borst* nsv. **börs**, *ivart* nsv. **Ivar** (jfr § 12,4 b), *somarst* nsv. **sommars** (jfr § 12,4 a *α*).

kanfært nsv. **kamfer** har upptagits i målet med **t** från rspr. eller någon dialekt. Dal. Ordb. I, s. 806 b anför såsom bsv. formen **kamfert**, ock HOFFBERG skriver 1791 **kamfert.** För övrigt hänvisas till Tamm Tyska änd. s. 22. Med utljudande **t** anträffas ordet i en mängd sv. dialekter (Nyl. Kök. Uppl. Fryksd. Sörb.)[3].

I *ortra*, till betydelsen motsvarande fsv. **arþer**, representerar *t* ej fsv. **þ**, utan fsv. **t.** Ordet är nämligen en folketymologisk ombildning med *tra* (pl. *tranar*) nsv. **trä** såsom senare led. Plur.-formen *ortranar* visar detta ännu tydligare.

ʈ.

§ 14. Pgm. *ʈ* motsvarar regelbundet äldre **t**, där detta i målet kommit att stå efter kakuminal, t. ex.

pgm. *alrʈals*	nsv. **alntals**	pgm. *fimbæl-*	ä.-nsv. **fimmel-**
bolsʈa[4]	**Bollstad**	*sʈang*	**stång**[5]

[1]) Förekommer i sådana uttryck som *nu ska vi gær hyrt* nu skola vi göra hastigt slut l. avbryta.

[2]) Reta.

[3]) Jfr Vll PPm. Ordb. s. 162.

[4]) Hemmansnamn i Pargas.

[5]) Tamm Etym. ordb. s. 140 a.

pgm. *fulʲt*	fsv. **fult**	pgm. *halʲsʈoup*	nsv. **halvstop**
gamalʲt	**gamalt**	*moḷrnʈap*	**molntapp**
golʲt[1]	**golt**	*smalʲt*	fsv. **smalt**
hombælʲ-	**humbla-**	*snolʲt*[2]	**snalt**
sʈayg	**stang**	*vasalʲt*[3]	**vesalt.**

Såsom allmän regel för alla supradentala ock kakuminala ljud gäller: att i följd av formassociation alveolar (marginal) konsonant någon gång uppträder i strid mot regeln i sammansatta ock avledda ord[4], t. ex. *skvaḷdær-ʈaṣko* för *skvaḷdærtaṣko* skvalleraktig person, *souʲ-skin* i st. f. *souʲskin* solsken, *or-ʈrę* i st. f. *ortrę* årder.

ʃ.

§ 15. Pgm. *ʃ* förekommer blott i förbindelsen *ʃṣ*, ock denna motsvarar:

1) äldre ti (vare sig detta står uddljudande eller inuti ordet), om därpå följer vokal, t. ex.

pgm. *laʃṣas*	fsv. **lätias**	pgm. *sʃṣærʈ*	fsv. **stiärter**
sprygʃṣo[5]	**sprytia**	*ʃṣugu*	**tiughu**
sʃṣugær[6]	**stiugger**	*ʃṣura*[7]	**tiuþra**
sʃṣælʲa	**stiäla**	*ʃṣæru*	**tiära**
sʃṣælʲk	**stiälker**	*viʃṣa*	**vitia**
sʃṣærno	**stiärna**	*vaʃṣa*[8]	**hvätia.**

2) äldre uddljudande þi, om därpå följer vokal, t. ex.

pgm. *ʃṣokær*	fsv. **þiokker**	pgm. *ʃṣęna*	fsv. **þiäna**
ʃṣur	**þiur**	*ʃṣælʲa*[9]	**þiäli.**
ʃṣuʈa	**þiuta**		

Om þi + vokal i inljud se § 22.

---

[1]) Gult. [2]) Snålt.
[3]) Uselt.
[4]) Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,22.
[5]) Vidja, spö.
[6]) Skygg, ängslig. Jfr Vll PPm. Ordb. s. 352 ock Nyl. etym. s. 34 samt Nor. Ark. I, s. 167.
[7]) Tjudra. [8]) Vässa, bryna.
[9]) Tjäle, frost i jorden.

jʂ i *jʂan* dädan är svårt att förklara. Målets form visar tillbaka till fsv. *þian (*tian) eller *þiþan (jfr *ʂan* § 29,1); men sådana former anträffas icke i fsv. Måhända är utvecklingen från fornsvenskans faktiskt förefintliga form denna: **þäþan** → *þäan[1] → *þian, som ljudlagsenligt ger målets form.

Målet *sty-* i t. ex. sammansättningen *sty-far* styvfar återgår på fsv. **styf-**, icke på formerna **stiup-** eller **stiuf-**, vilka skulle i målet giva *sjʂu-*.

Undantag från regeln göra *kadur* tjäder ock *tyv* tjuv. Fsv. **thiädhur** borde i målet ljudlagsenligt giva **jʂadur*. Den egendomliga formen *kadur* torde kunna förklaras sålunda: riksspråkets **tje**-ljud motsvaras i många fall av målets **k** — t. ex. rspr. **kälta** (uttalat *jʂælta*) = pgm. *kalta*, rspr. **känna** (uttal *jʂæna*) = pgm. *kana*, rspr. **käpp** (uttal *jʂæp*) = pgm. *kap* — varför Pargasbon vid upptagandet av det riksspråkligen med **tje**-ljud begynnande ordet ersatt detta ljud med **k**, eburu **tje**-ljudet i detta fall icke återgår på äldre **k**. *tyv*, vars fsv. form **þiuver** ljudlagsenligt bort i målet giva **jʂuv*, visar ett annat sätt att återgiva det för målet främmande **tje**-ljudet.

ʃ.

§ 16. Pgm. *ʃ* motsvarar regelbundet äldre **k**, så ofta detta numera skulle komma att i målet stå näst före *j*, t. ex.

pgm. *fiʂʃja*	fsv. **fiskia**		pgm. *sʃjoura*[3]	jfr fsv. **skior**	
ʃjoul	nsv. **kjol**		*sʃjourto*		**skiorta**
kyrʃjo	fsv. **kyrkia**		*sʃjuta*		**skiuta**
lykʃjo[2]		**lykkia**	*taʃjo*[4]		**päkkia.**

ʃ motsvarar fi. **t** i *laiʃjo*[5] fi. **laitio.** Jfr Sax. Finska lån. § 48,4.

---

[1]) Jfr *ʂan* av fsv. **siþan** samt Vö. *tean* dädan, Frth. Vö. § 41.
[2]) Lycka, ögla.
[3]) Skata.
[4]) Nedre kanten av taket.
[5]) Smal notsläde.

k.

§ 17. Pgm. *k* motsvarar:

1) äldre **k**, utom när detta numera skulle komma att i målet stå näst före *j* (se § 16), t. ex.

pgm. *aṣko*	fsv. **aska**		pgm. *kraka*[6]	fsv. **kräka**
bou̯k	**bok**		*kvɪga*[7]	**qvigha**
foḳo[1]	m.-nsv. **focka**		*kəl̥vo*[8]	**kylva**
folk̟	fsv. **folk**		*skaṭa*[9]	**skati**
ju̯ska[2]	**liuske**		*skomṇpa*	**skumpa**
kalk̟[3]	**kalker**		*skæv*[10]	**skäf**
kara[4]	dial. **kara**		*ṭaṣko*	**taska**
klokko	fsv. **klokka**		*ṭroka*[11]	dial. **tråka**
kombæl	**kumbel**		*vɪku*	fsv. **vika**
kou̯so[5]	fi. **kousa**		*aʒk*	**ek.**

k i *skærṣanṭ* nsv. **sergeant** beror på folketymologisk ombildning (jfr *skæra* nsv. **skära** också med **k**-ljud). Se Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 30.

I *baḳsṭ* fsv. **beskt** beskt föreligger metatesis.

2) äldre **g**

a) i midljud

α) före **s**, t. ex.

pgm. *hoḳsa*[12]	fsv. **hoghsa**		pgm. *ṭɪ skou̯ks*	fsv. **til skogs**
lan̯ḳsṭ	**längster**		*yn̯ḳsṭ*	**yngster.**

---

[1]) Främre segel. Enligt Tamm Etym. ordb. s. 164 a användes på 1700-talet **focka** f.

[2]) Ljumske.

[3]) Kalk, kalksten.

[4]) Raka med »kara», hopsamla. Se Rz s. 309 a **kara** 1.

[5]) Kalas, bjudning; brukas mäst i sms. *namsdaskou̯so* = fi. **nimipäiväkousa**.

[6]) Krypa.

[7]) Kviga.

[8]) Järnskodd stav, som begagnas vid skridskoåkning. Fsv. **kylva** betyder »klubba».

[9]) Skate, trädtopp.

[10]) Skävor.

[11]) Gå långsamt ock med möda, arbeta med ansträngning ock ihärdighet: Rz s. 758 a; no. **traaka** Aas. Ordb. s. 830 a. Jfr Frth. Vö. s. 188 b ock Vll PPm. Ordb. s. 442.

[12]) Komma ihåg.

β) före **t**, när **g** föregås av vokal (jfr § 24,1), t. ex.

pgm. *byǫkt*[1]	fsv. **byght**	pgm. *drykt*[3]	fsv. **dryght**
bǫkt[2]	**böght**	*lakt*[4]	**laght.**

Anm. Övergången **g** → **k** före **s** ock **t** ägde rum redan i isl. (Nor. Aisl. gr.$_2$ § 184,1 b), endast före **t** i fsv., ehuru denna teckning för det mästa var inskränkt till vissa handskrifter (Rqv. IV, s. 267).

b) i orden *kalos*[5] galosch, där *k* ansluter sig till da. **kaloske,** ty. **kalosche,** ry. калоша, ock *ludvɪk* nsv. **Ludvig**[6].

3) äldre **d** i *gɪsvɪnk* nsv. **gesvind,** där *k* inkommit från *flɪnk* flink ock möjligen andra till form ock betydelse liknande ord.

4) äldre **t** (þ) framför **v** i *kvaʒt*[7] isl. **þveitr,** *kvaʒst* (jämte *tvaʒst*) nsv. **tvist** (jfr Hultm. Östsv. dial. § 4,8), *fɪnklɪn* nsv. **flintlig.**

5) utan motsvarighet i det äldre språket i orden:

brɪksɪlja nsv. **bresilja;**

akstumera nsv. **estimera** — i analogi med andra sammansättningar med **ex-;**

vɪktrɪl nsv. **vitriol.** Motsvarighet till sist anförda ord står väl att söka i ä.-nsv. ä.-ty. **victril** (se And. Salb. gramm. s. 74). Dal. Ordb. upptager **viktriol** (Vll PPm. Ordb. s. 481 not 5).

Formen *faskas*, som förekommer i sammansättningar, är en djärvt kontraherad form av fsv. **fastodaghs.** Utvecklingen i överensstämmelse med målets ljudlagar är följande: **fast(o)daghs** → **fastaks,** samt genom metatesis → **faskats** → **faskas.**

För *k* i *kadur* tjäder redogöres i § 15,2.

b) Tonande.

b.

§ 18. Pgm. *b* motsvarar:

1) äldre **b,** även såsom slutljud efter **m, t.** ex.

pgm. *bɪk*	fsv. **bik**	pgm. *bjæra*[8]	dial. **bjära**
bɪtul	isl. **bitull**	*blɪstra*	fsv. **blistra**

[1]) Av *byǫga* bygga. [2]) Av *bǫga* böja.
[3]) Drygt, n. [4]) Av *laga* lägga.
[5]) Samma övergång omnämnes ock av Hagf. Gkb. § 160,2, Karst. Kök. § 15,3 ock Vll PPm. Ordb. s. 100.
[6]) Hagf. Gkb. § 160,2. [7]) Huggspån.
[8]) Ett slags underbart väsen, som liknar ett förgyllt bi ock som bereder ägaren all jordisk lycka. Jfr Rz s. 36 a.

pgm. *blæsuṭær*[1]	fsv. **bläsuter**	pgm. *kamb*	fsv. **kamber**
bos	**bos**	*lamb*	**lamb**
bendṭrę[2] jfr	fsv. **bända**	*nab*[6]	**nabber**
basa[3]	isl. **bersi, bessi**[4]	*nab*	**näbber**
damb	fsv. **damb**	*slaba*[7]	dial. **slabba**
dimbo	**dimba**	*staba*[8]	isl. **stabbi**
goba	ä.-nsv. **gubbe**[5]	*vamb*	fsv. **vamb.**

Det i fsv. mellan **m** ock ett följande **r** eller **l** inskjutna **b** kvarstår i målet ock bibehåller sig även sedan svarabhaktivokalen **ä** utvecklat sig före **r** eller **l**, t. ex.

pgm. *grymbær*	fsv. **grymber**	pgm. *sambæl*[11]	fsv. **sambla**
hombla[9]	**humble**	*timbær*[12]	**timbra**
kombær[10]	**komber**	*toumbær*	**tomber**
lambær	**lamber**	*varmbær*	**varmber.**

Även i unga låneord inskjutes **b** mellan **m** ock följande **r** eller **l**, t. ex.

pgm. *ambral*	nsv. **amiral**	pgm. *kambrat*	nsv. **kamrat**
frambling	**främling**	*simbla*	**semla.**

Anm. **b**-inskottet har i en del substantiv gått förlorat, emedan de generaliserat ack. ock sålunda icke såsom i fsv. utgå på **r**, t. ex. *orm* fsv. **ormber.**

2) äldre **v**

a) uddljudande

α) framför **r** i orden:

pgm. *brak*	fsv. **vrak**	pgm. *brida*	fsv. **vriþa**
brang[13]	**vrang**	*brika*	nsv. **vricka**

---

[1]) Bläsig.

[2]) Bände på vävstol.

[3]) Gumse. Ordet användes allmänt i den finnländska högsvenskan. Se Rz s. 77 b **bärse.**

[4]) Björnhane (fht. **bero** m. björn).

[5]) Ordet möter i skrift första gången åtminstone år 1620 i Joh. Magni krönika (Norelius Ark. I, s. 221). Se för övrigt om ordets etymologi hos Nor. Sv. etym. s. 33 f.

[6]) Udde.

[7]) Nedsöla sig, löpa omkring onödigt. Se Rz s. 619 b ock Aas. Ordb. s. 697 b.

[8]) Stabbe, huggkubb.

[9]) Humle, humulus lupulus Lin.

[10]) Kommer, av inf. **komma.**

[11]) Eller *sambla.*

[12]) Eller *timbra*; jfr Rqv. VI.

[13]) Spant i båt; se Rz s. 819 a.

pgm. *brɪnsḳja*[1]	fsv. **vrenskas**	pgm. *brɪsṭa*[3]	jfr fsv. **ˈvristi**
brɪnsk[2]	dial. **vrensk**	*braŋga*	**vrängia.**

Anm. Denna ljudövergång **vr** → **br** är konstaterad i flertalet östsvenska dialekter; se Vll PPm. § 73,4 *α*. Former med **br-** äro dock inom pgm. ingalunda ensamt rådande i de uppräknade orden, utan växla med sådana på **vr-**. Jfr Kock Fsv. lj. I, s. 30 f.

β) i låneorden *bofḳo* ä.-nsv. **vaffla**, *bofæḳjæṛŋ* nsv. **våffeljärn.**

b) inljudande i orden *faḷṭbevæḷ* nsv. **fältväbel,** där meta tesis föreligger (möjligen beroende på association med **bövel**), ock *gubanər* nsv. **guvernör** lat. **gubernator.** Sist anförda ord, måhända folketymologisk ombildning, förekommer enligt Vll PPm. § 73,4 *β* åtminstone i Ped., Nyl. ock Finnby.

3) äldre **p** i ordet *bḳaŋḳ* nsv. **plank.**

Anm. Ordet *saḷṭbɪṭær* nsv. **salpeter** är, såsom redan i § 12,4 b framhållits, en folketymologisk bildning av **salt** ock **bitter,** varför någon växling mellan **p** ock **b** här icke kan anses föreligga.

d.

§ 19. Pgm. *d* motsvarar:

1) äldre **d,** även efter **l,** där det i nsv. bortfallit — dock icke i förbindelsen **dj-** (§ 22) eller efter supradental (§ 20,2) eller kakuminal (§ 21); t. ex.

pgm. *dad*[4]	dial. **dad**	pgm. *danska*[8]	dial. **dänska**
dag[5]	fsv. **dagg**	*domd*[9]	fsv. **dömde**
dona[6]	ä.-nsv. **dona**	*gad*	**gadder**
dropa	fsv. **dropi**	*hand*	**hand**
drypja	**drypia**	*idas*	**idhas**
duvɪn[7]	**duvin**	*kvalda*[10]	**qvälda**
dun	**dun**	*lɪndo*[11]	**linda**

---

1) Vrenska(s). 2) Hingst, se Rz s. 819 a.
3) Vrist (på foten); fsv. fakt. **vrist.**
4) Fader; användes oftast i bestämd form: *dadn* (se Rz s. 80 b).
5) Afton- eller morgondagg. 6) Dåna, dundra.
7) Matt, olustig; ruskig (om väder).
8) I sitt språk söka likna härrskap; se Rz s. 78 a.
9) Dömde, av **dömma.**
10) Säges om månen, när den icke lyser.
11) Linda, trädesåker.

pgm. *muld*	fsv. **muld**	pgm. *sud*[1]	fsv. **suþ**
rædær	**rädder**	*ʂukdoum*	**siukdomber**
sænd	**sander**	*uda* jfr fsv. **udder.**	

Det i fsv. mellan **ll** eller **nn** ock ett följande **r** inskjutna **d** bibehåller sig i målet ock kvarstår även sedan svarabhaktivokalen **ä** utvecklat sig före **r**, t. ex.

pgm. *bjaldro*	fsv. **biäldra**	pgm. *grundær*	fsv. **grunder**
buldær[2]	**buldra**	*skvaldær*[3]	**sqvaldra**
fuldær	**fulder**	*sundær*	**sunder**
grandær	**grander**	*þundær*	**thunder.**

Även i ord, som jämförelsevis sent inkommit i målet, visar sig **d**-inskottet, t. ex.

gendral jämte *genral*, som närmare ansluter sig till nsv. **general**;
pildær nsv. **piller**;
taldrik nsv. **tallrik**, ä.-nsv. **tallrik** (hos P. Svart s. 81 enligt Rqv. VI, s. 451 a ock IV, s. 453);
hindrik nsv. **Henrik.** Detta ord är vida spritt ock har sannolikt i just denna form inkommit i målet.

I *ærhindra* nsv. **erinra** beror **d** på folketymologisk ombildning (jfr *hindra* nsv. **hindra**); se Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 9.

2) sådant fsv. **þ**, som i yngre tid[4] övergått till **dh**, så ofta detta i målet icke kommer att stå näst före *j* (se § 22), efter supradental (se § 20,1) eller kakuminal (se § 21),

a) i mid- ock slutljud, t. ex.

pgm. *blad*	fsv. **blaþ**	pgm. *strida*	fsv. **striþa**
boud[5]	**boþe**	*sudin*[8]	**suþin**
brud	**bruþ**	*vadan*	**hvaþan**
hyda[6]	isl. **hýði** (Jonsson)	*vidara*	**viþari**
oudin[7] jfr fsv. **oþer**		*vædær*	**väþer.**

b) uddljudande i några obetonade ord: *du*, *da*, *dæ*, *dæg*, *din*, *dim*, *dit*, *dina*, *dom*, för vilka redogöres i § 12,2, samt *dylik* dylik fsv. **þyliker** ock *dairas* deras fsv. **þera.**

[1]) Båtkant, båtreling. [2]) Eller *buldra*.
[3]) Eller *skvaldra*.
[4]) Omkring år 1350 enl. Nor. GPhil.,2 § 17.
[5]) Bodde, av **bo**.
[6]) Förekommer i sådana uttryck som: *þu a ait hyda* du är en avskyvärd varelse. Jonss. Ordb. översätter **hýði** med »ham, spec. ormeham».
[7]) Brunstig om sto.
[8]) Våt, sur (om jord). Jfr Vll PPm. Ordb. s. 405.

3) äldre t i orden
vɪsn̥dɑ̣ra nsv. **visitera** (jfr Frth. Vö. s. 192, Karst. Kök. § 17,4) ock
mɑ̣dfur̥st nsv. **metvurst**, mlt. **metworst**, samt i
hɪ̣d fsv. **hit** ock *ɪ̣d* fsv. **þit**. Om de två sist anförda orden hänvisas till Hultm. Östsv. dial. § 1,13.

Någon växling mellan **t** ock **d** föreligger ej i orden *ɑ̣brud̥* fsv. **abrot** ock *oblɑ̣d̥* nsv. **oblat**; de äro båda folketymologiska ombildningar: *ɑ̣brud̥* (jfr *brud̥* nsv. **brodd**) behandlas av Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 38; för *oblɑ̣d* jfr *blɑ̣d* nsv. **blad**.

4) utan motsvarighet i det äldre språket

a) uddljudande i *duŋ̣kɪn* nsv. **unken** dial. **dunken** (Rz s. 105a);

b) midljudande i *ryglaŋgdɪs* fsv. **ryglängis** — ombildning efter adv. slutande på **-dis**, där **d** är pres.-part. ändelse; se Rqv. V, s. 144.

c) utljudande i tvåstaviga subst. på **-an**, t. ex. *bɪsmand* fsv. **bisman**, *hɑ̣ɪmand* fsv. **heman**, *lakand* fsv. **lakan**, samt i analogi med dessa *nysṭand* nsv. **nystan**, *sṭoumand* nsv. **stomme** ock *valmand* fsv. **vaþmal**.

Ordet *ɑmsɑnd* fsv. **ēnsamin** har varit utsatt för många kända ljudlagars inflytande; men i vilken ordning dessa värkat, är svårt att avgöra. Man kan tänka sig, att i **ensamin** först försiggått ett slags regressiv konsonantisk assimilation, varav erhållits **'emsamin**. I följd av labialisering har **e** givit **ö**, ock genom inflytande av ord på **-nd** har **'ömsand** uppstått. Progressiv assimilation mellan de båda stavelsernas vokaler har slutligen givit målets form *ɑmsɑnd*. Den långa vokalen har kanhända förkortats i följd av att ultiman haft huvudton. Jfr VII PPm. § 76.

d̥.

§ 20. Pgm. *d̥* motsvarar:

1) regelbundet äldre þ (**dh**), där detta i målet kommit att stå efter supradental, t. ex.

pgm. *fouṛd̥oum*	fsv. **forþom**	pgm. *gjouṛd̥*[2]	fsv. **giorþe**
fɑ̣ṛd̥[1]	**förþe**	*gɑ̣ṛd̥*	**garþer**

[1]) Förde, av **föra**. [2]) Gjorde, av **göra**.

pgm. *gærḍa*[1]	fsv. **gärþa**		pgm. *lærḍær*	fsv. **lärþer**
hạrḍær	**harþer**		*nouṛḍan*	**norþan**
ɪ fjouṛḍ	**i fiordh**		*ouṛḍ*	**orþ**
ɪlgærḍ[2]	isl. **íllgerð**		*vọṛḍ*	**varþer.**

2) äldre **d**, där detta i målet kommit att stå efter supradental, mäst i yngre ord, t. ex.

pgm. *akọṛḍ*	nsv. **ackord**		pgm. *nyọṛṣḍạ*	fsv. **nyars dagher**
fjærṇḍạɪl	**fjärndel**		*oḷdærḍoum*	**alderdomber**
ɪhærḍɪn	**ihärdig**		*snærḍ*	nsv. **snärjde**
karḍus	**kardus**		*spạkfærḍo*	**spakfärdig**
lærḍoum	fsv. **lärdomber**		*værḍạra*	**värdera.**

Ljudförbindelsen *ṛḍ* (med hörbart *r*) är så gott som utan undantag förhärskande i målet. Blott i ordet *ṭoḍas*[3] fsv. dial. **tordas** har jag konstaterat övergången *ṛḍ* → *ḍ*. Dock är *ṭoṛḍas* den vida vanligare formen.

Målets *vɪlhạṛḍ* nsv. **Villehad** förutsätter en form '**Villehard** eller '**Vilhard.** Det är därför antagligt, att målets form genom direkt lån står i samband med ty. **Wilhardt** (jfr Norrm. Dopnamn s. 34).

I *afærḍ* nsv. **affär** beror *ḍ* på folketymologisk bildning (*færḍ* nsv. **färd**); jfr Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 3.

d.

§ 21. Pgm. *d* motsvarar regelbundet äldre **d**, där detta i målet kommit att stå efter kakuminal, t. ex.

pgm. *bọḷd*	fsv. **byld**		pgm. *fạḷda*[4]	fsv. **falda**
bọḷda	fsv. **bolde**		*fọḷd*[5]	**fylgþe**
dọḷd	**dolde**		*kọḷd*	**kyld**
dæḷd	nsv. **däld**		*skọḷda*	**skalda**
fạḷd	fsv. **falder**		*sọḷd*[6]	**sald.**

[1]) Gärda vb.

[2]) I uttryck sådana som *fọrana a ɪ ɪlgærḍ* fåren hava sönderbrutit gärdesgården (eller flöjt däröver); se Rz s. 291 b.

[3]) Bildat ur pret. av vb. **þora**, se Rqv. I, ss. 95, 269, 399.

[4]) Fälla vb.

[5]) Eller *fọḷgd* följde, av **följa**.

[6]) Såll n.

ʤ.

§ 22. Pgm. *ʤ* representerar regelbundet äldre **d** ock **þ** (i midljud), när dessa skulle komma att i målet stå näst före *j*, t. ex.

pgm. *aʤjunt̨*	nsv. **adjunkt**		pgm. *miʤja*	fsv. **midhia**
aʤjo̜	**adjö**		*ryʤja*[1]	**ryþia**
ʤjupær	fsv. **diuper**		*smiʤjo*	**smiþia**
ʤjur	**diur**		*viʤjo*	**viþia**
ʤjærv	**diärver**		*vaʤja*[2]	**väþia.**

Ordet *slyʤjo* mjukt spö, vidja förekommer med **dj** blott i danska dialekter, annars **'slya** (Rz s. 629 a). Jfr Aas. Ordb. s. 705 b **slöde** m. (= isl. **slóði**) »slæb; en green eller trætop, et underlag af grene i et hølæs eller en höstak»; s. 708 b **sløda** f. »slæb, noget som man drager efter sig (omtr. som **slöde**).»

g.

§ 23. Pgm. *g* motsvarar regelbundet äldre **g**, så ofta detta numera skulle komma att i målet stå näst före *j*, t. ex.

pgm. *bryggjo*	fsv. **bryggia**		pgm. *gjuta*	fsv. **giuta**
dyŋgjo	**dyngia**		*slagjo*	**släggia**
gjourd[3]	**giorþe**		*tiggjara*	**tiggiare**
gjourdo[4]	jfr fsv. **giorþ**		*aŋgjar*	**ängiar.**

ɡ.

§ 24. Pgm. *ɡ* motsvarar:

1) regelbundet fsv. **g, gh,** dock icke i förbindelsen **gj** (jfr § 23) eller i midljud före **s** ock stundom **t** (jfr § 17,2 a); t. ex.

pgm. *arɡ̊t̨*	fsv. **argher**		pgm. *draɡ*[5]	fsv. **drögh**
drot̨niɡ	**drotning**		*faɡna*	**fäghna**

[1]) Rödja.
[2]) Vädja.
[3]) Gjorde, av **göra.**
[4]) Gjord, bukgjord.
[5]) Drög, ett slags arbetssläde.

pgm. *gɪḷdær*[1]	isl.	**gildr**	pgm. *laŋg'ṭ*	fsv.	**langt**
gɪman[2]		**gíman** (Bj. Hald.)	*lɪdugær*		**liþugher**
gɪṭa[3]	fsv.	**gita**	*rɪŋg'ṭ*		**ringt**
glɑdær		**glaþer**	*stɣṭɪŋg*[7]	no.	**stytting**[8]
glug		**glugger**	*ṭalg*	fsv.	**talgher**
glɑno[4]	isl.	**glenna**	*uŋga*		**unge**
gaɪvla[5]		**geifla**	*vagn*		**vaghn**
gɔlɣas[6]	fsv.	**gölias**	*vɪgsl*		**vigsl**
korg		**korgher**	*vɪŋga*		**vingi.**

Hit för jag även *lyŋga* **draga öronen bakåt** (om häst), vilket ord torde höra tillhopa med no. **lyngja** »staa mat og hænge; døse; halvsove. Hestn sto^{u} aa lyngde i mor(g)oso^{u}li» (Ross s. 495 a). I östsv. dialekter förekomma blott **luna, lyna,** se Vll Nyl. etym. s. 25 ock PPm. Ordb. s. 220. **g** kan ock tänkas hava inkommit från ett adj. **'lynig** av **lyna.**

Särskilt är att märka, att *g* kvarstår i målet framför palatal vokal samt efter **r** ock **l**, där det i hsv. antagit ljudet av **j**. Likaså kvarstår *g* efter *ŋ*, där det i hsv. bortfallit, samt före **n**, där det i hsv. övergått till *ŋ*. Målet överensstämmer i dessa avseenden med flertalet »nordskandinaviska» mål (se Lll Fründsk. s. 19, 28).

2) äldre **k** i ord, i vilka uppkomsten av *g* berott på dess ställning i relativt obetonad stavelse[9], t. ex.

pgm. *bagara*	fsv.	**bakare**	pgm. *jag*	fsv.	**iak**
bɪgara		**bikare**	*mag*		**mik**
hanṭag		**handatak**	*pɪga*		**pika,**

samt adj. på **-iker, -liker,** t. ex. *farḷɪgær* fsv. **farliker,** *sakṭlɪgær* fsv. **sakt(e)liker.**

g i *gadrɪl* nsv. **kadrilj** beror måhända på association med **galopp, gavott** ock andra dylika ord. I *plagaṭ* nsv. **plakat**

---

[1]) Snäll, beskedlig. Jfr **gild** Aas. Ordb. s. 215 a, Rz s. 228 a.

[2]) Krans framför ugnsöppningen, se Frth. Vö. s. 154 not 3.

[3]) Gitta vb. [4]) Klar fläck på himmeln.

[5]) Tugga långsamt, illa; se Rz s. 192 a.

[6]) Vämjas, känna benägenhet att kräkas.

[7]) Stötting, skogskälke (särskilt den bakre); se Rz s. 678 b ock Vll PPm. Ordb. s. 404.

[8]) Aas. Ordb. s. 768 a.

[9]) Se om övergången **k** → **g** i dylika fall Kock Fsv. lj. s. 35, Sv. akc. I, s. 117 ff., Ljudtörsvagn. i Tffil. NR. III, s. 241 ff., samt Hultm. Östsv. dial. § 1,13.

föreligger antagligen också något slags association med ord som innehålla **g**.

I *ṭroṣgoḷv* jämte *ṭroṣgoḷ* nsv. **tröskel** beror *g* på folketymologisk ombildning (jfr *ṭroṣ-* nsv. **tross-** i *ṭroṣ-boṭṇ* nsv. **trossbotten** ock *goḷv* nsv. **golv**), se Hagf. Gkb. § 57.

3) utan motsvarighet i det äldre språket i orden:

a) *bṛoṇg* nsv. **byrå**, *kumṛṇg* fsv. **kumin**.

b) I *ṭroug̣n* fsv. **troin**, *mou̯gnas* fsv. **monas**[1] beror *g* antagligen på hsv. inflytande. *uṇgṛfoṛm* nsv. **uniform** är en folketymologi, anslutande sig till *uṇgṛfæṛ* nsv. **ungefär**; se Bill. Åsb. § 320.

Anm. I följd av ljudsubstitution har *g* uppstått i *o̧dærkoloṇg* = **eau-de-Cologne**.

2) Frikativor.

α) Mediana.

a) Tonlösa.

f.

§ 25. Pgm. *f* motsvarar:

1) äldre **f**, t. ex.

pgm. *faṣṭær* adj.	fsv.	**faster**	pgm. *freṣmo*[4]	fsv.	**fresma**
fṛnu		**fina**	*faṇga*[5]	no.	**fengja**
fṛṛ(ṣtṛko)[2]		**fyr(e)**	*gafṛl*	fsv.	**gaffel**[6]
fjaṭ		**fiät**	*gḷafsa*	isl.	**glefsa**
fḷou̯r[3]	isl.	**flórr**	*kafṛ*	nsv.	**kaffe**
fradu	fsv.	**fradha**	*klṛfso*[7]	fsv.	***klifsa**
frṛṣkær		**frisker**	*klṛfṭo*[8]	dial.	**klifta**

---

[1]) I fsv. förekommer också **mognas** (jfr no. **mogna**).

[2]) Se Tamm Etym. ordb. s. 183 a. Rz s. 173 b upptager ordet blott från Pargas.

[3]) Urinränna i fähus eller stall.

[4]) Fräkne.

[5]) Smitta vb.; se Rz s. 176 b ock Aas. Ordb. s. 152 a.

[6]) Rqv. VI, s. 152 a.

[7]) Klase. I Södw. Ordb. angives blott neutr. **klifse**.

[8]) Skäkta f.; se Rz s. 328 b ock Vll PPm. Ordb. s. 171.

pgm. *kofta*	nsv. **kofta**		pgm. *skafa*	nsv. **skaffa**[1]	
puf	**puff**		*skyfil*	**skyffel**[2]	
ruf	**ruff**		*strafa*	fsv. **straffa**	
rafsa	fsv. **räfsa**		*tofs*	nsv. **tofs.**	

2) äldre **p** framför **t** i starktonig stavelse,[3] t. ex.

pgm. *afton*	fsv. **apton**		pgm. *lærft*	fsv. **lär(i)pt**	
dryfta vb.	**'drypta**		*ofta*	**opta**	
gifta	**gipta**		*rafto*[5]	jfr isl. **raptr**	
halft	**halpt**		*skaft*	fsv. **skapt**	
klift[4]	**klipt**		*skarft*	**skarpt**	
knaft	nsv. **knappt**		*skifta*	**skipta**	
köft	fsv. **köpte**		*skrift*	**skript**	
loft	**lopt**		*tolfta*	**tolpti.**	

För övrigt hänvisas beträffande dessa ord till § 11 anm. 1.

Liksom i Nyl., Gkb. ock Ped. motsvarar målets *f* äldre **p** i orden *paf* nsv. **papp**, *strof* nsv. **stropp.**

3) äldre **k** i orden *loft* fsv. **lokt**, *lofta* fsv. **lokta**, *lyfto* fsv. **lykta.**

Den, såsom Nor. Får. § 19 säger, »exempellösa övergången» **k** → **f** är känd från följande östsvenska dialekter: Frth. Np. § 57 ock Nyl. § 46; Hagf. Gkb. § 118; Frth.-Vll Estl. Ordb.; Vll Ru. § 73,2, PPm. § 81,3 anm. ock Fby. Ordl.; Karst. Kök. § 22,3. Dessutom omnämnes den i svenska, norska ock danska mål.

4) äldre **v** (**w**) i *medfurst* nsv. **metvurst** (se § 19,3).

s.

§ 26. Pgm. *s* motsvarar:

1) äldre **s**, dock icke efter supradental (§ 27) eller kakuminal (§ 28) eller i de fall, vilka behandlas i § 29; t. ex.

pgm. *bitas*	fsv. **bitas**		pgm. *disk*[7]	fsv. **disker**	
bras[6]	dial. **brass**		*ganska*	**ganska**	

---

[1]) Mlt. **schaffen.** [2]) Lty. **schüffel.**

[3]) Hultm. Östsv. dial. § 1,14. [4]) Klippte, av **klippa.**

[5]) Hsv. **raft** m. stång, som ligger på takröstet under halmen på ett halmtak.

[6]) Stor hop, mängd, se Rz s. 50 a. Jfr no. **brass.** Även i Öb. ock Nyl. (Vll PPm. Ordb. s. 33).

[7]) Skopa.

pgm. *glisa*[1]	jfr isl. **glissa**		pgm. *snopa*[4]	fsv. **snoppa**
gosa[2]	dial. **gåsa**		*souʈogær*	**sotogher**
hus	fsv. **hus**		*spora*[5]	isl. **spora**
knifsuda	jfr fsv. **knifs udder**		*stoʈa*[6]	no. **stota**
liʈso[3]	jfr mht. nht. **litze** f. schnur		*sulu*	fsv. **sula**
mosa	fsv. **mosi**		*sviga*[7]	isl. **svigi**
os(*oş*)	pron. fsv. **os**		*vaş*	fsv. **hvas**
skuga	**skugge**		*vigsl*	**vigsl.**

Målets *maşa* dia äger möjligen släktingar i no. **mass**, t. ex. »kjenna seg te mass» = »føle sig mæt», **mass(e)leg** adj. »uforstyrret nydende; i (selv)behagelig ro» (Ross s. 503 b).

Målets *aks* n. **aktie** är en tydlig folketymologisk ombildning (jfr *aks* nsv. **ax**), Bill. Åsb. § 320.

2) nsv. ʃ-ljud i några från hsv. under mycket sen tid inkomna ord:

pgm. *kaloş*[8]	nsv. **galosch**	pgm. *pagas*	nsv. **bagage**
lusi	**logi**	*puns*	**punsch.**
masin	**maskin**		

S-ljudet beror här på ljudsubstitution.

3) äldre **t** (þ)

a) midljudande framför **l** åtminstone i orden:

lisla[9] fsv. **litla** (best. sing. neutr.);

naslo fsv. **nätla;**

vasla fsv. **vatle;**

bøsl »kniv eller järn att hacka kött med» — med *sl* överfört från pl. *bøslar*, som ljudlagsenligt återgår på fsv. **bötlar** isl. **beytlar,** sing. **beytill** m., släkt med vb. **bauta, beyta** slå, stöta (Fritzn.$_2$ s. 134 a);

krisl (jämte *krisla*) körtel — med *sl* från pl. *krislar*, jfr sv. dial. **krittlar,** sing. **krittel** (Rz s. 351 b);

---

[1]) Kisa, stå på glänt.

[2]) Uppstiga (om ånga l. värme); no. **gosa,** jfr isl. **gosa** blåsa, pusta (Bj. Hald.); se Frth. Vö. s. 154 not 17.

[3]) Stropp, ögla; förekommer i Vö. under formen *líşu*, i Ped. *lişu*, i Nyl. **lits** m.

[4]) Snyfta.

[5]) Sparka, spjärna.

[6]) Stamma.

[7]) Vidja, kvist; i svenska dial. **sviga** (Rqv. I, s. 216).

[8]) Pl. *kaloşær*.

[9]) Användes blott i uttrycket *ha bla* (*a*) *so lisla* det blev (är) så litet.

skęsl »stång i ett led, sålunda anbragt att den lätt kan skjutas åt sidan ock åter dragas för öppningen» — med *sl* från pl. *skęslar*, jfr sv. dial. **skyttlar, sköttlar,** sing. **skyttel, sköttel** (Rz s. 589 b).

b) midljudande i *maʂk* fsv. **maþker,** på samma sätt som i hsv. ock de flästa sv. folkmål.

Anm. Konj. *vaʂken* varken utgår från fsv. **hwasken.**

4) utan motsvarighet i det äldre språket

a) i pres. part., t. ex. *rouandıs* fsv. **roandi,** *skrıkandıs* nsv. **skrikande,** *spryggandıs* fsv. **springandi,** *han slap undan me hvandıs(t) lıva* han kom undan med livet (se § 12,4 a *β*).

Anm. s, tillagt i pres. part., förekommer äfven stundom i fsv. (Rqv. I, s. 415 ff.).

b) i *daıras* fsv. **þera** — redan på 1400-talet = **thēras;**[1] *ıyansţıs(t)* nsv. **i jåns** (se § 12,4 a *α*).

ʂ.

§ 27. Pgm. *ʂ* motsvarar:

1) regelbundet äldre **s,** där detta i målet kommit att stå efter supradental, t. ex.

pgm. *anarʂ*	fsv.	**annars**	pgm. *kværnʂtain*	fsv.	**qvärnsten**
borʂta	nsv.	**borste**	*norʂ*		**nors**
bourdʂfout		**bordsfot**	*prestgordʂ-*		**prästgårds-**
forʂto	fsv.	**forstova**	*tourʂda*		**þorsdagher**
færʂkær		**färsker**	*varʂa*		**varse**
kırʂbær		**kirs(e)bär**	*aftarʂt*		**äptarster.**

Ljudförbindelsen *rʂ* (med hörbart *r*) är så gott som utan undantag regel i målet. Blott i orden *foʂ* fsv. **fors,** *foʂa* nsv. **forsa,** *koʂ* fsv. **kors** ock *foʂto* fsv. **forstova** har jag konstaterat övergången *rʂ* → *ʂ*. Dock äro formerna *forʂ, forʂa, korʂ* ock *forʂto* vida vanligare.

2) utan motsvarighet i äldre språket i adv. *sandærʂ* fsv. **sänder.**

---

[1]) Nor. GPhil.$_2$ § 266.

s.

§ 28. Pgm. *s* motsvarar regelbundet äldre **s**, där detta i målet kommit att stå efter kakuminal, t. ex.

pgm. *ạlṇsbrạdær*	nsv. **alnsbred**		pgm. *haḷs*	fsv. **hals**	
ansọḷs[1]	fsv. **'andsölis**		*hoṃbæḷsṭagg*	**humbla stang**	
faḷska[2]	jfrä.-nsv. **falske**		*poḷska*	nsv. **polska**	
faḷskær	fsv. **falsker**		*souḷskịn*	fsv. **solskin.**	

ʂ.

§ 29. Pgm. *ʂ* motsvarar:

1) regelbundet äldre **si** (**sj**) före vokal, t. ex.

pgm. *byʂo*[3]	dial. **byssja**		pgm. *ʂukær*	fsv. **siuker**	
ryʂo	nsv. **ryssja**		*ʂuṇka*	**siunka**	
ʂou[4]	no. **sjau**		*ʂuṭon*	**siutan**	
ʂuda	fsv. **siuþa**		*aʂo*	**äsia.**	

Målets *ʂan* sedan har ljudlagsenligt uppstått ur fsv. **siþan**, efter det midljudande **þ** bortfallit ock **si** sålunda kommit att stå näst före vokal. Jfr *jʂan* § 15,2.

sj, en lemning av det tidigare uttalet av **si** före vokal, upprätthålles ännu i den dag som går inljudande i värben

pgm. *dysja*[5]	fsv. **'dysia**		pgm. *mysja*[7]	no. **mysja.**	
hasja[6]	nsv. **hässja**				

2) nsv. ʃ-ljud i yngre lånord, såsom

pgm. *akʂoun*	nsv. **auktion**		pgm. *munsṭaʂær*	nsv. **mustascher**	
konʂunal	**kochenill**		*vrsṭaʂoun*	**visitation.**	

3) jämte *j* i förbindelsen *jʂ* äldre **ti**, **þi**, ifall därpå följer vokal. Om denna förbindelse se § 15.

---

1) Motsols.

2) Falaska, se Tamm Etym. ordb. s. 129 a.

3) Ströhalm under kreatur, läger åt svin; se Rz s. 72 a.

4) Sjå, arbete, möda.

5) Pedere. Fsv. **'dysia** egentl. blåsa; jfr **dus** n. dån, susning, buller (Rz s. 106 b), **dus-t** m. pust, blåst, väderfläkt (Rz s. 107 a), fsv. **dus** m. larm.

6) Hässja.

7) Täta med mossa; se Aas. Ordb. s. 519 a.

4) äldre **s** i *ʂalogg* nsv. **salong**, antagligen en analogibildning efter *ʂal* nsv. **schal** m. fl. främmande ord, i vilka ʃ-ljudet finnes sedan gammalt.

Anm. Pgm. ʃ-ljud har tvivelsutan i ung tid uppstått genom rspr:s invärkan. Det står, såsom i den ljudfysiologiska delen angives, på gränsen till *ŝ*ʂ ock kunde i många fall på goda skäl tecknas sålunda (se Hultm. Östsv. dial. § 1,80).

h.

§ 30. Pgm. *h* motsvarar äldre **h**, t. ex.

pgm. *haku*	fsv. **haka**	pgm. *huggrogær*	fsv. **hungrogher**
halda[1]	**haldit**	*hak*	**häkker**
hamn[2]	**hamen**[3]	*hær*	**här**
hika	**hikka**	*hogær*	**högher**
hopa	**hoppa**	*hok*	**höker.**

Liksom i fsv. ock hsv. förekommer **h** i målet endast uddljudande ock blott framför vokaler (jfr undant. i § 5 anm.).

Utan motsvarighet i det äldre språket, beroende på folketymologisk ombildning, förekommer *h* i *ærhindra* nsv. **erinra** (jfr *hindra* nsv. **hindra** § 19,1) ock *blyharspana* nsv. **blyertspänna** (jfr *bly* nsv. **bly**, *harʂ* nsv. **harts**).

b) Tonande.

v.

§ 31. Pgm. *v* motsvarar:

1) äldre *v*, tecknat i fsv. **v**, **w**, **f**, i isl. **v**, **f** (jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 36,2 samt GPhil.$_2$ §§ 64 a, 121 d); t. ex.

pgm. *arv*	fsv. **arf**	*duvin*[4]	fsv. **duvin**
drivo	nsv. **driva**	*golv*	**golf**

---

[1]) Håll, stygn, gikt; användes blott i best. sing.
[2]) Spöke; användes blott i best. sing.
[3]) Ack. sing. best.
[4]) Duven, dåsig; ruskig (om väder).

pgm. *harvo*	fsv. **harva**	pgm. *varmbær*	fsv. **varmber**
klava	**klavi**	*vildær*	**vilder**
samvit	**samvit**	*virvil*	**hvirvil**
skov[1]	***skof**	*vaka*	**veke**
stærva[2]	dial. **stärva**	*værpa*	**värpa**
vapn	fsv. **vapn**	*ælv*	**älf.**

2) äldre **g** (**gh**) i *gnava* fsv. **gnagha**, *helva* (jämte pret. *helvd*) fsv. **hylgha**, *selv* nsv. **sälg** (jfr Rqv. IV, s. 249,7).

3) äldre **f** i *mustvin* nsv. **Mustfinn** (ortnamn i Pargas), skrivet i 1540 års jordabok **Mustfinne.** Om *v* i *faltbævæl* nsv. **fältväbel** se § 18,2 b.

4) utan motsvarighet i äldre språket i *tvinigg* fsv. **thynninger,** om vars utveckling se Vll PPm. § 138.

j.

§ 32. Pgm. *j* motsvarar:

1) äldre konsonantiskt **i**, dock icke i de fall, vilka behandlas i §§ 15, 29,1 ock 70,1 B, t. ex.

pgm. *borja*	fsv. **byria**	pgm. *maniskja*	fsv. **mäniskia**
i fjourd	**i flordh**	*olja*	**olia**
jaga	**iagha**	*ryŋkjo*	**rynkia**
jako[3]	isl. **jakka**	*smørjo* f.	nsv. **smörja**
jus	fsv. **lius**	*spjæld*	fsv. **spiäld**
jala[4]	**hiälle**	*spriŋgjo*	**spryngia**
lydja	nsv. **Lydia**	*tiljo*	**thilia**
mjukær	fsv. **miuker**	*værjo* f.	**väria**
mjærg[5]	**miärgher**	*avjo*[6]	isl. **efja.**

2) äldre **gh** i

pgm. *dragjit*	fsv. **draghit**	pgm. *slagjit*	fsv. **slaghit**
dagja	**deghia**	*sagja*	**säghia.**

---

[1]) Skärm, brätte; Rz s. 612 b **skyve, sköve, skóv.**

[2]) Dö en snöplig död (isynnerhet om kreatur), se Rz s. 670 a ock Vll PPm. Ordb. s. 403.

[3]) Jacka.

[4]) Hylla, torkställning i taket; se Rz s. 280 b, Vll PPm. Ordb. s. 132.

[5]) Märg.

[6]) Åvja, gyttja.

Om ordens vidare utveckling se § 65,2.

Formerna *stałjɪ* för fsv. **standit** ock *tałjɪ* för fsv. **takit** äro analogibildningar efter *dra̧jɪ* ock *sla̧jɪ*. Om ordens vidare utveckling se § 65,2.

3) utan motsvarighet i det äldre språket, såsom hiatusfyllande i målet inskjutet i de båda orden *bujał* nsv. **boett** ock *fɪjoul·* nsv. **fiol.**

β) Laterala,

Tonande.

l.

§ 33. Pgm. *l* motsvarar:

1) äldre l

A) uddljudande, t. ex.

pgm. *land*	fsv.	**land**	pgm. *lugo*	fsv.	**lunga**
las impf.		**las**	*luka*[1]		**luka**
lia		**lie**	*lyn*[2]		**'lyn**
lɪva		**liva**	*laka*		**läka**
lopa		**loppa**	*log* impf.		**lögh**
lova		**lova**	*lon*		**lön.**

B) mid- ock utljudande

a) efter dentaler, t. ex.

pgm. *fastlaks-*	fsv.	**fastelagx-**	pgm. *slakta*	fsv.	**slakta**
hasl		**hasl**	*slo*		**sla**
ousla[3]		**oxla(tand)**	*vanlɪn*		**vinliker**
ra̧dlɪn		**redh(e)liker**	*vastlɪn*	nsv.	**västlig.**

---

[1]) Draga noten i land eller båt (sedan man bragt de båda notarmarna intill varandra ock fiskarna sålunda äro slutna inom noten); jfr Rz s. 413 b.

[2]) Block i en vävstol; jfr isl. **hlunnr** m., fsv. m. pl. **lunnar** ock **lynnar**; dial. **lýnu** f. (Vll Nyl. etym. s. 25).

[3]) Jfr **oxlatand** i Gustaf I:s Bib. Ordet **oxla** förekommer i Vö. Ped. Nyl. Est.

b) efter de palatala vokalerna *ɨ*, *ɨ*, *y*, *ø*, *a*, t. ex.

pgm. *bɨlo*	fsv. **bila**		pgm. *kɨl*	fsv. **kil**	
daɨl	**del**		*sɨla*	**sili**	
fjalsa[1]	dial. **fjälsa**		*skyl*	**skyl**	
grala	nsv. **gräla**		*spala*	**späla**	
hylo	fsv. **hylla**		*vɨspɨl*[2]	nsv. **vispel**	
halvɨtɨ	**hälvite**		*alva* räkn.	**älva.**	

c) efter vokalerna *a*, *o*, *u* såsom korta i följande fall:

α) då dental — utom s — följer, t. ex.

pgm. *galʼt*	fsv. **galter**		pgm. *salʼt*	fsv. **salt**	
kolʼt	nsv. **kolt**		*skuld*	**skuld**	
oldær	fsv. **alder**		*sulʼtɨn*	**sultin.**	

Anm. 1. I förbindelsen **ls** efter vokalerna *a*, *o*, *u* såsom korta hava arvord *lʼ* (se § 35,1 d *β*), låneord däremot *l*, t. ex. *vals* nsv. **vals.**

Anm. 2. I *gamalʼt* fsv. **gamalt** ock *vasalʼt* uselt fsv. **väsalt** har *lʼ* bibehållit sig genom invärkan från mask. *gamalʼ* ock *vasalʼ*.

β) då l-ljudet såsom slutljud ock före vokal har kvantitetslängd, t. ex.

pgm. *bol*	fsv. **balder**		pgm. *knol*[6]	jfr dial. **knåll**	
bula[3]	fsv. **bulle**		*pal*	fsv. **palder**	
ful[4]	**fuller?**		*sulɨn*	**sullin**	
golo[5]	dial. **gålla**		*tal*	nsv. **tall**	
kala	fsv. **kalla**		*ul*	**ull.**	

2) äldre **r** i

pgm. *mɨlɨtara*	nsv. **meritera**		pgm. *salvat*	nsv. **servett**	
opsalvara	**observera**		*valjara*	**variera.**	

3) äldre **d** i *alvokat* nsv: **advokat,** *mɨlɨkamantær* nsv. **medikamenter** ock *mɨlɨsɨn* nsv. **medicin.**

---

[1]) Gå med hastiga steg; se Hellqu. Ark. XIV, s. 18.

[2]) Visp. **Vispel** användes allmänt i finnl.-hsv.; se Klockars-Smeds, Sv. ordl.

[3]) Hos SPEGEL förekommer **bulla** f. med målets betydelse »trint bröd, limpa» ock är ursprungligen obl. kasusform till fsv. **bulle** (Tamm Etym. ordb. s. 70 a).

[4]) För visso, visserligen. I målet användes jämsides med *ful* även *fulʼ*. Södw. Ordb. synes vara osäker om formen. Mlt. **vul** = »völlig».

[5]) Spottkluns, spottfläck (se Rz s. 224 b).

[6]) Knöl, knut (företrädesvis i ändan av föremål), upphöjning på garn (se Rz s. 340 b).

4) äldre n i *ærıl* fsv. **ärin** — i analogi med de i målet talrikt förekommande orden på *-ıl* samt dessutom påvärkat av rspr. **äril.**

ḷ.

§ 34. Pgm. *ḷ* motsvarar regelbundet äldre **l**, där detta i målet kommit att stå efter supradental, t. ex.

pgm. *ạndærḷạs*	fsv. **andraledhis**		pgm. *fạrḷın*	fsv. **farliker**
bạrṣḷın	**barnsliker**		*kærḷık*	**kärleker**
bıskạrḷın	**beskedherliker**		*korṭ*[2]	dial. **kort**
bısværḷın	nsv. **besvärlig**		*pọrḷo*[3]	**pórla**
bourṣḷarvo[1]	**bordsslarva**		*pærḷo*	fsv. **pärla.**

ɾ.

§ 35. Pgm. *ɾ* motsvarar i in- ock slutljud:

1) äldre **l** (där isl. har enkelt **l**)

a) efter labialer ock palataler, jämväl då *ɾ* genom svarabhaktivokal blivit skilt från labialen eller palatalen, t. ex.

pgm. *blɾy*	fsv. **bly**		pgm. *jạvɾas*[4]	dial. **djävlas**
blasuṭær	**bläsuter**		*kɾuṭ*	fsv. **kluter**
drıgɾa	nsv. **dregla**		*kyɾkɾıng*	**kyklinger**
flıḳa	**flicka**		*pɾomṇa*	**plumpa**
flɾọ	fsv. **fla**		*pɾọgo*	**plagha**
gạvæɾ	**gafl**		*sovæɾ*	**sofl**
gɾạs	**glas**		*ṭạvɾo*	**tafla.**

b) efter vokalerna *æ*, *ø*, t. ex.

pgm. *dæḷd*	isl. **dæld**		pgm. *skøɾja*	fsv. **skylia**
køḷd	fsv. **kyld**		*ṣæɾ*	**siäl**
pøḷso	nsv. **pölsa**		*æḷv*	**älf.**

---

[1]) Sämre handduk, disktrasa.

[2]) Tall- eller grankotte, se Vll Nyl. etym. s. 20 *kórṭ* m., *kórṭo* f., Fbym. s. 94 *koṭ* m. Jfr Rz s. 347 b **kórta** f. litet trädnystan.

[3]) Bubbla, se Rz s. 508 b.

[4]) Svärja, väsnas; förekommer enl. Vll PPm. Ordb. s. 55 i Öb. Nyl. Fby. Hs. Nk. Sm. Sk.

c) efter vokalerna *a*, *o*, *ø*, *u*, *ɑ* såsom långa, t. ex.

pgm. *boḷna*	fsv.	**bolna**	pgm. *muḷa*[1]	fsv.	**mule**
dɑḷ		**dal**	*pøḷa*		**pale**
doḷm	isl.	**dåligr**	*rɑṭsøḷs*		**rätsölis**
fuḷ	fsv.	**ful**	*svɑḷˇṭ*		**svalt**
hɑḷˇṭ		**halt**	*søḷd*		**sald**
mjøḷ		**miöl**	*øḷ*		**öl.**

Undantag från regeln utgöra följande ord: *hɑla* fsv. **hala**, *kɑldær* fsv. **kalder**, *sɑl* fsv. **sal**; samt de jämförelsevis unga låneorden:

pgm. *ambrɑl*	nsv.	**amiral**	pgm. *korprɑl*	nsv.	**korporal**
fɪskɑl		**fiskal**	*lɪŋjɑl*		**linjal**
fuṭrɑl		**fodral**	*rɪgɑl*[2]	dial.	**regal**
gɪndrɑl		**general**	*sɪgnɑl*	nsv.	**signal**
hospɪṭɑl		**hospital**	*ʂɑl*		**schal.**
kanɑl		**kanal**			

d) efter vokalerna *a*, *o*, *u* såsom korta i följande fall:

α) då labial eller palatal följer, t. ex.

pgm. *aḷmougɪ*	fsv.	**almoghe**	pgm. *hoḷm*	fsv.	**holmber**
baḷjo[3]	ä.-nsv.	**balia**	*puḷka*	fi.	**pulkka**
foḷk	fsv.	**folk**	*skvaḷpa*	fsv.	**sqvalpa**
gaḷga		**galghe**	*stoḷpa*		**stolpe**
goḷv		**golf**	*toḷftɑ*		**tolfte**
haḷvær		**halver**	*uḷva*[4]	nsv.	**ulva.**

Undantag från regeln utgöra följande ord:

pgm. *aḷvokɑṭ*	nsv.	**advokat**	pgm. *salm*	fsv.	**salmber**
olgɑ		**Olga**	*salvɑ* jfr		**salva**
oljɑ	fsv.	**olia**	*salvɑṭ*	nsv.	**serviett**
opsalvɑra	nsv.	**observera**	*valbosmas*	fsv.	**valborgha-**

β) då **s** följer (se § 33 anm. 1), t. ex. [**mässa.**

pgm. *boḷsṭɑ*[5]	nsv.	**Bollstad**	pgm. *haḷs*	fsv.	**hals**
faḷskɑ	ä.-nsv.	**falske**	*koḷsvarṭ*	nsv.	**kolsvart**
faḷskær	fsv.	**falsker**	*spɪsuḷsṭuno*		**spisölstunna.**

---

[1]) Mule (på kreatur); mynningen av röret, som leder från blåsbälgen till ässjan; jfr no. **mule** (Aas. Ordb. s. 512 a).

[2]) Ypperlig, pålitlig, duktig (se Rz s. 528 b).

[3]) Ett slags kar; förekommer i Var. rerum voc. 1538 (enl. Tamm Etym. ordb. s. 22 a).

[4]) Tjuta.

[5]) Hemmansnamn i Pargas.

γ) då l-ljudet är kort såsom slutljud eller före vokal, t. ex.

pgm. *bɪtul*	isl.	**bitull**	pgm. *hol*	fsv.	**hol**
bulɪn[1]	fsv.	**bulin**	*skala*		**skala**
fola		**foli**	*sulu*		**sula.**

Undantag från regeln utgöra följande ord: [**Cologne**

pgm. *jɑ̨vul*	fsv.	**diävul**	pgm. *ǫdærkolon*	nsv.	**eau-de-**
kalɑ̨s	nsv.	**kalas**	*sɑ̨lɪn*	fsv.	**saligh**
kalos		**galosch**	*sɑ̨mul*	nsv.	**Samuel**
krɪnulɪ		**krinolin**	*ʂalogg*		**salong**
malɑ̨t		**malad**	*ʂalota*		**Charlotta.**

2) äldre **r** i orden:

pgm. *dɪgælbɪ*[2]	nsv.	**Degerby**	pgm. *masul*[3]	nsv.	**masur**
fjatul[3]	fsv.	**flätur**	*pluta*		**pruta**
klɪta, -o	nsv.	**krita** v. & s.	*pløsnɪk*	ry.	праздникъ.

3) äldre **þ** i *valmand* fsv. **vaþmal**; kan också utgå från den i yngre hs. av Stadsl. förekommande formen **valmar** (Rqv. VI, s. 496).

4) äldre **rd** (← urspr. rþ) i *svøl* svål fsv. **svarþer** m., *han høla* nsv. **han hårde** (den onde), *vøla* fsv. **vyrdha.**

Utvecklingen **rd** → **l** (*l*) har tvivelsutan föranletts av påverkan från nabomålet i Kimito, där denna övergång existerar (se Hultm. Östsv. dial. § 43). I de två förstnämnda orden kan utvecklingen ock hava påskyndats av hsv. inflytande.

3) Tremulanter,

Tonande.

r.

§ 36. Pgm. *r* motsvarar:

1) regelbundet äldre **r**, t. ex

pgm. *borgara*	fsv.	**borghare**	pgm. *brona(stɑ̨n)*[4]	fsv.	**broni**
borɪ		**bort**	*dɑ̨gær*[5]		**dagher**

[1]) Vattendränkt.

[2]) Skrives i 1540 års jordebok **Digrby**, i »Pikis Häradtz Räckning för Åhr 1635» **Digerby** — således av fsv. **digher** »stor» ock **by(r)** »by».

[3]) I analogi med orden på *-ul*.

[4]) En var av de stenar, som placeras på murbanden i ugnen.

[5]) Dager, dagsljus; se Tamm Etym. ordb. s. 85 a.

pgm. *drǫga*	fsv. **dröghia**	pgm. *rim*[3]	jfr isl. **rim**
flˈour[1]	ä.-nsv. **floor**	*riva*[4]	**rifr**
grafto[2]	nsv. **gräfta**	*roda*[5]	isl. **roða**
graznogær	fsv. **grenogher**	*skrapa*	fsv. **skrapa**
harḍær	**harþer**	*ṭourn*	**torn**
kara vb.	dial. **kara**	*ṭrata*	**þräta**
korp	fsv. **korper**	*ur*[6]	**ur**
kærva	**kärve**	*vidær* adj.	**viþer**
norṣ	**nors**	*ærja*	**äria.**

Målets *dura* »gömma ögonen (i lek), sova (blott en liten stund) om dagen» är släkt med isl. **dúra** sova, men är icke därmed identiskt, utan förutsätter en biform med kort ŭ: ˈdŭra eller ˈ**durra** (jfr no. **durra, durla, dudra, dudda** »dysse i søvn ved lullen og vuggen», se Ross. s. v.).

2) äldre þ i *burk* fsv. **buþker** ock *ærlo*[7] fsv. **öþla.**

3) äldre l i *urspazl*[8] nsv. **ulspegel** nht. **eulenspiegel** — kanhända folketymologisk ombildning (jfr *ur* = **ur** ock *spazl* = **spegel**).

4) äldre **n** i *birtmask* nsv. **binnikemask** (se vidare om detta ord § 12,3 b).

5) åtminstone skenbart utan motsvarighet i det äldre språket i följande ord:

forṣfor nsv. **fosfor;**

ˈ *hastarṣ* nsv. **i höstas** — kanske analogibildning efter ˈ *somarṣ* fsv. ˈ**i somars;**

kadra kackla, r-avledning av no. **kada** (Aas. Ordb. s. 338 a);

---

1) Flor, tunt tyg; se Tamm Etym. ordb. s. 154 b.

2) Jordhacka. Subst. **gräfta** användes i finnl.-hsv., se Klockars-Smeds Sv. ordl.

3) Kantbräde på arbetsslade; isl. **rim** f. »spile i grind, gjerde eller væg», no. **rim** med samma betydelse som i Pgm. (Aas. Ordb. s. 602 b), se Rz s. 529 a.

4) Vävbom, se **rev** m. hos Rz s. 530 b.

5) Rodna, kasta ett rött sken.

6) Urväder.

7) Ödla; jfr **ørla** hos Aas. Ordb.

8) Ordet förekommer enligt Vll PPm. Ordb. s. 442 i Öb. Vb. EgF. Nyl. SMöre.

kartun nsv. **kattun**, i fall ordet ej upptagit sitt **r** från det i ä.-nsv. förefintliga **kartun**,[1] där **r** visserligen ej är ursprungligt, men dock av gammalt datum;
manærgryn (jämte *managryn*) nsv. **mannagryn**;
ɔdærkologg[2] = **eau-de-Cologne**;
purpuri nsv. **potpurri**. Rqv. VI, s. 362 b ock V. s. 210 i noten upptager en form **purperi**.

4) Resonanter,

Tonande.

m.

§ 37. Pgm. *m* motsvarar:

1) äldre **m**, t. ex.

pgm. *ama*	fsv. **amma**		pgm. *muld*	fsv.	**muld**
barm	**barmber**		*myso*	ä.-nsv.	**myssa**[5]
doum	**domber**		*mater*	fsv.	**mätter**
fram	**fram**		*saman*		**saman**
ginum	**ginum**		*sima*[6]		**simi**
gomp[3]	isl. **gumpr**		*skam*		**skam**
lambær	fsv. **lamber**		*skuma*		**skuma**
marka[4]	**marka**		*sylma*[7]		**sulme**
masko	**maska**		*timbær* n.		**timber**
mjukær	**miuker**		*ærm*		**ärm**
mosa	**mosi**		*ombær*		**ömber.**

Där fsv. har **mn** gent emot isl. **fn**,[8] uppvisar målet *mn* eller *m* i midljud, *m* i utljud, t. ex.

pgm. *domna*	fsv. **domna**	isl. **dofna**
ham	**hamn**	**höfn**
jam	**iämn**	**jafn**

---

[1]) Hos Tiällman enligt Nor. Col. Ordesk. s. XVI.
[2]) Jfr. Karst. Kök. § 35,3 ock Schag. Vät. § 147.
[3]) Gump, bakdel. [4]) Utmärka, taga mått.
[5]) Rqv. III, s. 132 a.
[6]) Rep, snöre (mellan nätet ock flötet).
[7]) Svullnad.
[8]) Om utvecklingen härav se Nor. GPhil.$_2$ §§ 121 ock 174.

pgm. *jaṃna* l. *jaṃa*	fsv. **iämna**	isl. **jafna**
laṃa	**limna**	**lifna**
naṃ	**namn**	**nafn**
naṃna	**nämna**	**nefna**
soṃna	**somna**	**sofna**
staṃ	**stamn**	**stafn.**

2) äldre **n** i orden:

koṃkurs[1] (ock *koṇkurs*) nsv. **konkurs,**

koṃtant nsv. **kontant,**

koṃtrakt nsv. **kontrakt,** i vilka ord **m** kanhända beror på association med pgm. *koma* komma;

lamboṇde fsv. **landbonde,** där övergången beror på sandhi;

naṃas (ock *naṇas*) fsv. **nännas;**

ɪmsænd fsv. **ensamin** (se § 19,4 c).

3) åtminstone skenbart äldre **f** i *komfærdɪ* nsv. **kofferdi** (jfr vb. **komma**).

n.

§ 38. Pgm. *n* motsvarar:

1) äldre **n,** dock icke efter supradental (se § 39) eller kakuminal (se § 40) eller i de fall, som behandlas under §§ 41, 42 ock 43,2, t. ex.

pgm. *blǫnar*[2]	fsv. **blanar**	pgm. *kvṇdærs-*	fsv. **'qvinders-**
donahug[3]	jfrä.-nsv. **dona**	*mas*[7]	**mässa**
fan	nsv. **fan**	*nava*	**nävi**
gryṇo[4]	fsv. **'grynna**	*nor*	**nor**
han	**han**	*nab*	**näbber**
knapa[5]	**'knappi**	*namara*	**nämare**
knar[6]	dial. **knarr**	*nas*	**näs**

[1]) Jfr Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 18.

[2]) Blånor. Fsv. **blanar** är pl. till **blan** f.

[3]) Eller *dronahug* dödshugg; egentligen »skrällande slag».

[4]) Grund. **Grynna** användes i finnl.-hsv.; allm. i sv. ock no. dial. (Rz s. 217 b, Aas. Ordb. s. 249 a).

[5]) Knapp. I fsv. skrift anträffas blott den starka formen **knapper.**

[6]) Lindrig vrickning i arm- eller fotleden, se Rz s. 334 a.

[7]) Målets form är kanhända en kompromissform mellan de i fsv. skrift förekommande **qvindils-** ock **kyndersmässa.**

pgm. *ruṭɪn*	fsv. **rutin**	pgm. *spɪna*	fsv. **spini**
ragn̥	**räghn**	*sṭorḳna*	**storkna**
ranₒ	**ränna**	*sunan*	**sunnan.**

Hit hänföras även *runs*[1] n. ock *runsa*[2] vb., som sammanställas med isl. **runsa** »løsrive, oprive, bringe i uorden, forstyrre», no. **runsa** i samma bet. (Aas. Ordb. s. 618 b ock 619 a). I sv. dial. förekommer ordet blott med **m**: **rums** n. ock **rumsa** vb. (Rz s. 543 b).

2) äldre **m**

a) framför **t** i orden:

flanṭa (jämte *flamṭa*) nsv. **flämta,**
grynṭa (jämte *grymṭa*, ehuru sällan) fsv. **grymta,**
hanṭa (jämte *hamṭa*) fsv. **hämta** ock **hänta,**
ṭonṭ nsv. **tomte,**

i vilka ord föreligger en art av assimilation, i det labial nasal utbytts mot postdental nasal. Jfr Nor. Får. § 43, VII PPm. § 110,3, Hagf. Gkb. § 143, Bill. Åsb. § 248,4. Denna övergång är yttermera uppvisad i Nyl., Estl. ock på Runö.

b) framför **f** i *kanfært* nsv. fsv. **kamfer.**

3) äldre **g**-ljud framför dentalerna **s** ock **t** i orden:

lanṭa (ock *lan̥ḳṭa*) fsv. **länkta,**
lanṭo (ock *lan̥ḳṭo*) jfr fsv. **länktan,**
pinsṭ jfr fsv. **pingste?**[3]
sanṭ fsv. **sankte,**

i vilka ord den mediopalatala nasalen före postdental övergått till postdental nasal.

Anm. 1. Framhållas kan, att redan i fsv. denna partiella assimilation i ordet **pingst** försiggått. I Sv. dipl. 3: 166 anträffas nämligen formen **pins-**.

Anm. 2. Kock Ark. X, s. 182 bekräftar beträffande ordet **san(k)te** **k**-ljudets undanträngande mellan två konsonanter ock **g**-ljudets övergång till **n** genom partiell assimilation med den följande dentalen. »Denna partiella assimilation **ngt** → **nt** har», säger förf., »inträtt huvudsakligen i stavelser ock ord utan fortis, ock **sante** framför ett hälgonnamn (**sǎntĕ Pår**) uttalas utan fortis, liksom förnamn omedelbart framför efternamn.»

Anm. 3. Dylik assimilation förekommer i delvis samma ord bl. a. hos Karst. Kök. §§ 37,2 ock 40,2, Nor. Får. § 44 ock Fryksd. § 150, Schag. Vät. § 131.

---

[1]) Kvarlevor av foder, som av kreatur ratas.

[2]) Rata foder.

[3]) Södw. Orb. anför **pingste** med frågetecken, beroende därpå att formen förekommer i fsv. skrift blott i sammansättningar.

4) äldre l i *puns* fsv. **puls** (med ljudsubstitution). Om *vaḷmund* fsv. **vaþmal** m. fl. se § 19,4 c.

5) utan motsvarighet i det äldre språket

a) i plur. *kḷoṵnar* av sing. *kḷoṵ* klo (hos djur) ock *koṵnar* av sing. *koṵ* ko. Målets former hava i dessa fall påvärkats av nest. pl. fsv. **klörnar** ock **könar**. I analogi med dessa har målet bildat plur. *brǫnar* av sing. *brǫ* bröd[1], *knǫnar* av *knǫ* knä, *strǫnar* av *strǫ* strå samt *ṭrǫnar* av *ṭrǫ* trä.

Anm. Likartade bildningar finnas i Vö. Närp. Ped. Finnb. Nyl. Nöt. ock på Runö.

b) i några etymologiskt mer eller mindre oklara fall:

durangǫma[2] (jfr vb. *duṛa* gömma ögonen i lek ock subst. *gǫmo* gömma);

härusynigg fsv. **häraþshöfþinge** — där förekomsten av **n** utan tvivel beror på att **-ing** utbytts mot det vanligare suffixet **-ning**, ett ganska allmänt tillvägagående i östsv. mål (se Vll PPm. § 111,2 ock Hagf. Gkb. § 145);

lansynigg fsv. **landshöfþinge** — där **n** förklaras på samma sätt som i föregående ord;

koṵgunaḷ nsv. **kochenill**;

munsṭaṣær nsv. **mustascher** — med folketymologisk anslutning till *muṇ* mun;

stoṵmand nsv. **stomme** (se § 19,4 c);

ensand nsv. **ensam** (se § 19,4 c);

visṇdǫra nsv. **visitera** (jfr den långsökta förklaringen hos Vll PPm. § 111,3);

jaṇan nsv. **här**, *ṭaṇan* nsv. **där** samt *vaṇ* nsv. **var**, som troligen utgå från de med ett **-na** yttermera utvidgade fsv. **hiärna**, **'þärna**, **hvar** (**'hiärna-na**, **'þärna-na**, **'hvar-na**).

Anm. Endast skenbart har **n** tillkommit i adj., som utgå på **-lin**. Vid första påseendet tyckes nämligen **-lin** vara uppkommet av fsv. ändelsen **-ligh(er)** genom tillägg av ett **n**, sedan **g** bortfallit; riktigare är utan tvivel att återföra nämnda ändelse på fsv. **-likin** (**-lighin**), som egentligen enligt Kock Fsv. lj. s. 35 ff. är ack. sg. mask. av adj. på **-liker**, d. v. s. **-likin** är ljudlagsenligt uppkommet av äldre **-likan**, t. ex. *fǫrḷin* fsv. **farlikin**, *vaṇḷin* fsv. **vinlikin**.

Formerna *uṣlin* fsv. **usal** ock *faṭin* fsv. **fatöker** äro nybildningar i analogi med ovan anförda adj.

---

[1]) Se Rqv. II, s. 241 ock Frth. Närp. s. 128 anm.

[2]) Användes i uttrycket *raṇ duṛa-* l. *duṛangǫma* leka kura gömma.

ŋ.

§ 39. Pgm. *ŋ* motsvarar regelbundet äldre **n**, där detta i målet kommit att stå efter supradental, t. ex.

pgm. *bjǫ̣rŋ*	fsv.	**biörn**	pgm. *kvæ̣rŋ*	fsv.	**qvärn**
fjæ̣rŋdạ̣l	nsv.	**fjärndel**[1]	*kæ̣rŋo*		**kerna**
fæ̣rŋsạ		**fernissa**	*sạ̣ltạ̣rŋ*		**psaltaren**
gụnạ̣rṣŋạs		**Gunnarsnäs**	*sụ̣rŋạ*	nsv.	**surna**
gæ̣rŋạ	fsv.	**gärna**	*ṭọụ̣rŋ*	fsv.	**torn**
họụ̣rŋ		**horn**	*ọ̣rŋ*		**örn.**

Ljudförbindelsen *ṛŋ* (med hörbart *r*) är utan undantag regel i målet.

I *ṭọụ̣rŋdỵvıl* fsv. **tordyvil** beror *ŋ* på folketymologi (jfr *ṭọụ̣rŋ* nsv. **torn**: Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 35); i *mundạ̣rŋıng* nsv. **mundering** åter på förväxling av **-ing** ock **-ning** (jfr § 38,5 b).

n.

§ 40. Pgm. *n* motsvarar regelbundet äldre **n**, så ofta detta i målet kommer att stå efter kakuminal, t. ex.

pgm. *ạ̣ln*	fsv.	**aln**	pgm. *gọ̣lna*	nsv.	**gulna**
ạ̣lnạ̣kạ	nsv.	**almanacka**	*mọ̣ln*	fsv.	**moln**
bọ̣lna	fsv.	**bolna**	*mọ̣lnıng*		**malning**
fạ̣lna[2]		**falna**	*svạ̣lna*	nsv.	**svalna.**

ŋ.

§ 41. Pgm. *ŋ* motsvarar:

1) regelbundet äldre **n**, så ofta detta i målet kommer att stå närmast före *j*, t. ex.

pgm. *lıŋjạ̣l*	nsv.	**linjal**	pgm. *ŋjụ̣sa*	fsv.	**niusa**
ŋjụ̣pa	ä.-nsv.	**niupa**	*ŋjụ̣ṭa*		**niuta**
ŋjụ̣ra	fsv.	**niure**	*ṭraŋjon*	nsv.	**tränjon.**

Formen *ŋjụ̣pon* har framgått ur sammansättningen **(tor)n-hiupon** (se Schag. Vät. s. 82 not 1).

2) förekommer utan motsvarighet i det äldre språket i det onomatopoetiska ordet *ŋjạụ̣ạ* jama.

---

[1]) Tamm Etym. ordb. s. 146 a. [2]) Vissna.

ŋ.

§ 42. Pgm. *ŋ* motsvarar regelbundet äldre **n** före **g** ock **k**, där dessa i målet återgivas med *g* ock *ḵ*, t. ex.

pgm. *draŋgjar* fsv.	**drängiar**	pgm. *spriŋgjo* fsv.	**spryngia**
ryŋḵja vb.	**rynkia**	*aŋgjar*	**ängiar**
ryŋḵjo f.	**rynkia**	*aŋḵja*	**änkia.**

ɣ.

§ 43. Pgm. *ɣ* motsvarar:

1) äldre ɣ-ljud, tecknat med **n** framför **g** ock **k**[1], t. ex.

pgm. *aɣgra* fsv.	**angra**	pgm. *puɣg* fsv.	**punger**
aɣḵar	**ankare**	*riɣg*	**ringer**
baɣḵ	**bänker**	*saɣḵa*	**sänkia**
fiɣgær	**finger**	*ţaɣḵa*	**þänkia**
huɣgrogær	**hungrogher**	*viɣḵil*	**vinkil**
plaɣko	**planka**	*aɣgil*	**ängil.**

2) äldre **n** framför sekundärt **g** ock **k** åtminstone i orden:

pgm. *fiɣḵlin* nsv.	**fintlig**	pgm. *ǫdærkoloɣg*[2] nsv.	**eau-de-Cologne**
gisviɣḵ	**gesvind**		
kumiɣg fsv.	**kumin**	*uɣgiform*[3]	**uniform.**

3) äldre **m** framför **k** i orden:

jaɣḵa (ock *jamḵa*) fsv.	**iämka** ock **jänka**
saɣḵa (ock *samḵa*)	**samka** ock **sanka**
yɣḵa	**ömka** (dial. **ynka**)
yɣḵo	**ömka.**

Av det anförda framgår, att redan i fsv. rådde vacklan mellan **m** ock **n**; se Rqv. IV, s. 317.

Anm. I Ybbersnäs by på Ålön har jag konstaterat *ɣ*-ljud för äldre **n** i uddljudsförbindelsen **kn**. Man säger därstädes *kɣiv* för *kniv* kniv, *kɣoda* för *knoda* knåda, *kɣę* för *kne* knä o. s. v. (jfr Hagf. Gkb. § 173 ock VII PPm. § 119).

---

[1]) Nor. Aisl. gr.$_2$ § 41,2.
[2]) Jfr § 24,3 anm.
[3]) Jfr § 24,3.

II. Vokalerna.

A. I betonad stavelse.

a) Enkla vokaler.

i.

§ 44. Pgm. *i* är alltid långt ock motsvarar:

1) äldre ī i allmänhet, t. ex.

pgm. *bīda*	fsv. **bīþa**		pgm. *pīpo* f.	fsv. **pīpa**
fīn	**fīn**		*rīs*	**rīs**
fīanda	**fīände**[1]		*slīpa*	isl. **slípa**[4]
gīn[2]	**gīn**		*smīda*	fsv. **smīþa**
hīd	**hīt**		*svīka*	**svīka**
īs	**īs**		*ţīd*	**þīt**
īsţær	**īster**		*vīgær*	**vīgher**
kīva	**kīva**		*vīk*[5]	**vīk**
līa[3]	**līe**		*vīla*	**hvīla**
līn	**līn**		*vīţær*	**hvīter.**

Hit höra ock unga låneord av främmande ursprung, vilka genom hsv. förmedling inkommit i målet, t. ex.

pgm. *brygærī*	nsv. **bryggeri**		pgm. *mīlisīn*	nsv. **medicin**
krīnulī	**krinolin**		*musīk*	**musik.**

I *ţīsţ* tistel äger målet gammalt långt i; fsv. ock isl. hava däremot kort i. Kluge Et. wb.$_5$ s. 73 b anför härom följande: »Moderne ndd. dialecte zeigen altes î in der tonsilbe (braunschweig. **deistele**, pommer. **distel**, hildesheim. **deussl**, lipp. **duissl**), weswegen in Niederdeutschland vielfach **diestel** als hd. ausgesprochen wird. Abseits steht got. **wigadeinô** wegdistel».

Anm. Gammalt ī förekommer även i *klīsţær* klister mht. **klister** ock *pīska* nsv. **piska** nht. **peitschen**, *pīsko* nsv. **piska** f. nht. **peitsche**;

---

[1]) Se Nor. Aisl. gr.$_2$ § 106 b.
[2]) Se Tamm Etym. ordb. s. 211 a ock Brate ÅVml. ljudl. s. 20.
[3]) Lie; se Lindgr. Btr. § 59.
[4]) Jonss. Ordb.
[5]) Om ordet i sms. ock ortnamn se § 69.

likaså i *gnīda* nsv. **gnida** ock *skrīva*[1] nsv. **skriva**, som blott till betydelsen motsvaras av de i isl. svagt böjda **gniða** ock **skrifa** med kort **i**, men som äga motsvarigheter i de starkt böjda fsv. värben **gnīda**, **skrīva**, nsv. **gnida**, **skriva**. *gnīsto* gnista ock *īlakær* elak hava antagligen sedant gammalt långt **ī**, ehuru motsvarigheter till dem varken i fsv. eller isl. kunna uppvisas. I sv. dial. äro däremot former med långt **ī** allmänna (jfr t. ex. Vll PPm. Ordb., Karst. Kök. § 44). Möjligen stå målets former i avljudsförhållande till isl. **gneisti** ock **ˈeilaker** (fsv. **ēlaker**).

Målets *kvīt* fsv. **qvitter** isl. **kvittr** med kort **i** står troligen i samband med mlt. **quit**. Södw. Ordb. har även **quiit**.

2) äldre **ĭ** åtminstone i orden *rīsl* nsv. **rissel**, *sīma* fsv. **simi**.

3) äldre **ȳ** i *fīr(stīko)* fsv. **fȳr(e)**[2] samt i *bīrogg*[3] nsv. **byrå** ock *dīvælstrak* nsv. **dyvelsträck**, vilka två sistnämnda ord troligen med denna vokalisation lånats från annan dialekt.

ī.

§ 45. Pgm. *ī* är städse kort ock motsvarar i regeln:

1) äldre **ĭ**

a) framför lång eller av konsonant efterföljd tonlös explosiva, t. ex.

pgm. *kīpo*[4]	fi.	**kippa**	pgm. *smīto* f.	fsv.	**smitta**
klīpa	fsv.	**klippa**	*stīto*[7]	dial.	**stritta**
naranīpo[5]	dial.	**naranippa**	*vītna*	fsv.	**vitni**;
sīpa	fsv.	**sippa**;	*gīkt*	nsv.	**gikt**
gnītra[6]	dial.	**gnittra**	*hīka*	fsv.	**hikka**
kīta	nsv.	**kitta**	*kvīkær*		**qvikker**
smīta vb.		**smitta**	*skīka*		**skikka**.

b) framför lång eller av konsonant efterföljd tonlös frikativa, t. ex.

pgm. *gīftær*	fsv.	**gipter**	pgm. *grīfil*	nsv.	**griffel**

[1]) Jfr Karst. Kök. § 44,1 samt Åstr. Dfs. lj. § 17 anm. 2.
[2]) Se Tamm Etym. ordb. s. 183 a ock Rz s. 173 b.
[3]) Jfr Vll PPm. § 20,5 ock Hagf. Gkb. § 19.
[4]) Trämugg.
[5]) Vagel, se Rz s. 461 b.
[6]) Flina, skratta; se Rz s. 204 b ock Frth. Vö. s. 154.
[7]) Liten spruta, se Rz s. 686 b.

pgm. *klɪfso*[1]	fsv. 'klifsa		pgm. *kvɪst*	fsv. qvister	
klɪftɔ[2]	dial. klifta;		*pɪsa*[3]	pissa	
fɪsk	fsv. fisker		*rɪsko*[4]	dial. riska	
krɪsna	fsv. kristna		*tɪs*	ä.-nsv. dial. tiss.[5]	

c) framför lång eller av konsonant efterföljd tonande explosiva, t. ex.

pgm. *klɪba*	nsv. klibba		pgm. *vɪdjo*	fsv. viþia;	
lɪbær(stok)	fsv. 'libber(stikka)		*drɪgla*[6]	no. drigla	
rɪba	ribba;		*lɪga*	fsv. liggia	
kvɪdjo	Kvidja		*pɪg*	pigger	
mɪda	fsv. middagher		*plɪg*	nsv. pligg	
smɪdjo	smiþia		*tɪga*	fsv. þiggia.	

d) framför lång eller av konsonant efterföljd lateral frikativa, tremulant eller resonant, t. ex.

pgm. *brɪla*[7]	dial. brilla		pgm. *klɪmp*	fsv. klimper	
mɪldær	fsv. milder		*tɪmbær*	timber	
sɪgɪl	nsv. sigill		*vɪmpɪl*	nsv. vimpel;	
sɪlka	fsv. silke		*bɪnda*	fsv. binda	
spɪlt[8]	isl. spilltr		*brɪna*	brinna	
stɪla[9]	fsv. stilla;		*skɪn*	skin	
nɪrso[10]	fi. nirso		*vɪntær*	vinter;	
sɪrkɪl	nsv. cirkel		*fɪngær*	finger	
vɪrka	fsv. virki		*klɪnka*[11]	dial. klinka	
vɪrvɪl	hvirvil;		*sprɪnga*	fsv. springa	
dɪmbo	dimba		*vɪnkɪl*	vinkil.	

---

[1]) Klase. Södw. Ordb. upptager **klifse** n. klunga. Se Rz s. 327 a ock Vll PPm. Ordb. s. 171.

[2]) Skäkta, linbråka; se Rz s. 328 b ock Vll PPm. Ordb. s. 171. Målet har även ett vb. *klɪfta*.

[3]) Mingere.

[4]) Ruska. Ordet, som är ganska allmänt i finnl. hsv., anföres från Häls. av Rz s. 536 a, från Vörå av Frth., från Gkb. av Hagf., från Finnby ock Ped.-Purm. av Vll. Det bör väl sammanställas med isl. **hrís**, som efter utvidgningen i enlighet med nordiska ljudlagar förkortat den långa vokalen framför **sk** (se Nor. GPhil.$_2$ § 47).

[5]) Rqv. III, s. 214 a. [6]) Dregla; se Nor. Sv. etym. s. 11 f.

[7]) Förbrylla; se Tamm Etym. ordb. s. 195 a ock Rz s. 59 a.

[8]) Användes mästadels i sammansättningen *moudspɪlt* modstulen.

[9]) Fodra (kreatur); allmänt i dial. (se Vll PPm. Ordb. s. 392).

[10]) Matgrann, kräsmagad.

[11]) Halta; se Vll PPm. Ordb. s. 172 ock jfr **klikka** Rz s. 327 b.

Hit för jag även *gɪm̨bra* »ungt får, som ännu icke haft lam», vars motsvarighet är ett fsv. isl. ˙**gimbra**; jfr sv. dial. **gimber** (Rz s. 193 a), no. **gimber** (Aas. Ordb. s. 215 b). Isl. **gymbr** åter visar en annan avljudsvokal, ursprungligt ŭ.

e) framför kort ensam konsonant,

α) om följande stavelse innehållit eller innehåller urspr. **i**, **u** eller **a** (jfr Hultm. Östsv. dial. §§ 1,72, 5,3), t. ex.

pgm. *dɪgæl*[1]	fsv.	˙**dighil**	pgm. *sɪdugær*	fsv.	**siþugher**
drɪvɪ		**drivit**	*sɪnu*		**sina**
grɪpɪ		**gripit**	*skrɪvu*[5]		**skriva**
hɪmɪl		**himil**	*vɪku*		**vika;**
lɪdɪ		**lidhit**	*bɪgara*		**bikare**
pɪt̨ɪ[2]	dial.	**piti**	*bɪt̨a*		**biti**
skɪlɪ[3]	fsv.	**skilia**	*hɪt̨a*		**hiti**
spɪkɪn	nsv.	**spicken**	*lɪva*		**liva**
t̨ɪgæl	fsv.	**tighil**[4]	*pɪlara*		**pilare**
t̨rɪdɪ		**þriþi**	*rɪva*[6]		˙**rivi**
t̨vɪlɪ̨ngar		**tvilingar**	*sɪla*		**sili**
vɪkɪ		**vikit;**	*spɪna*		**spini**
bɪt̨ul	isl.	**bitull**	*st̨ɪga*		**stighi**
fɪnu	fsv.	**fina**	*svɪga*[7]	isl.	**svigi**
gɪnum		**ginum**	*vɪla*	fsv.	**vilia**
lɪdugær		**liþugher**	*vɪt̨a*		**vita.**

Desslikes i (*st̨rand*)*st̨ɪkɪl* bäckasin, som kan jämföras med no. **stikel** m. »pig, torn, en lang figur, en rækel» (Aas. Ordb. s. 751 b), således: en som går på långa ben. Jfr vidare no. **stikla** »gaa stivt, svagt og haltende med korte skridt» (Ross s. 759 b).

β) i de ursprungligen kortstaviga orden

pgm. *dɪgær*(*bɪ*)[8]	jfr fsv.	**digher**	isl.	**digr**
drɪgæl	no.	**drigl**		
nɪdær		**niþer**		**niðr**
sɪgæl		**sighl**		
vɪdær		**viþer**		**viðr,**

uti vilka **i** tidigare stått framför **g** eller **d** + konsonant.

---

[1]) Degel; se Tamm Etym. ordb. s. 88 b.
[2]) Pipa vb., Rz s. 503 a.
[3]) Skilja.
[4]) Rqv. VI.
[5]) Skreva; cunnus.
[6]) Vävbom, reve; jfr isl. **rifr** m.
[7]) Vidja, kvist.
[8]) Även *dɪgælbɪ*; hemmansnamn i Pargas (se § 35,2).

Anm. *drɨgæl·* nsv. **dregel** ock *sɨgæl·* nsv. **segel** äro egentligen ombildningar av äldre **'dregl,** som återfinnes i nsv. **dregel,** ock **sägnl** efter värben *drɨgl·a* ock *sɨgl·a* (jfr Nor. Sv. etym.).

γ) i enstaviga kortstaviga ord (jfr Hultm. Östsv. dial. § 8,6), t. ex.

pgm. *bɨk*	fsv. **bik**	pgm. *skɨp*	fsv. **skip**
fɨl[1] n.	**'fil** n.	*spɨt*	**spit**
gnɨt[2]	**gnit**	*stɨg*[5]	**stigh**
lɨd[3]	**liþ**	*tɨl*	**til**
rɨv[4]	isl. **rif**	*tɨn*	**tin.**

Några hithörande ord uppträda i följd av hsv. invärkan med vokalen *a* (detta är isynnerhet fallet, då vokalens kvalitativa olikhet i hsv. yttermera framhävts genom en kvantitetsskillnad, jfr Hultm. Östsv. dial. § 8,6), t. ex. *van* fsv. **vin** hsv. **vän,** *frad* fsv. **friþer** hsv. **fred** (se §§ 51,4 b, 52,3 a).

2) äldre ī i orden *ɨ* nsv. **i** fsv. **ī,** *nɨ* nsv. **ni** fsv. **nī(r),** *vɨ* nsv. **vi** fsv. **vī(r),**

i vilka ord urspr. ī förkortats i obetonad ställning;

dessutom i:

granrɨs[6] fsv. **granrīs** — där likaledes ī förkortats till ɨ i obetonad ställning;

svɨnus[7] nsv. **svinhus** — med ī → ɨ vid betoningen **svinhús;**

sɨmonbɨ nsv. **Simonby;**

ɨkur ekorre fsv. **īkurne.** Jämte sistanförda form torde, såsom pgm. visar, hava funnits en fsv. biform med ɨ (kanske uppkommet av ī vid betoningen **ikúrne**), varpå även hsv. **ekorre** (uttal. *èkóra*) hänvisar.

3) äldre ỳ i orden *ɨpna*[8] fsv. **ypna,** *mɨrt* nsv. **myrten,** samt därjämte i *drɨkɨs(kano)* fsv. **drykkis-,** *ɨpɨn*[9] fsv. **ypin,** *tɨrɨl* fsv. **þyril.**

Ursprungligt ỳ synes i målet ha benägenhet att övergå till ɨ, om följande stavelse innehåller i (se Nor. Aschw. gr. § 101).

---

[1]) Brända i båtbotten. Jfr fsv. **fiol, fial,** isl. **fjöl** f., vilka uppstått genom o- ock a-brytning av från urgermansk tid härstammande e (se Nor. Aschw. gr. § 77).

[2]) Guet.

[3]) Led (på gärdesgård).

[4]) Rev (i sjö), grund.

[5]) Fotsteg.

[6]) Däremot *rɨs* nsv. **ris.**

[7]) Däremot *svɨn* nsv. **svin.**

[8]) Jämte *ypna.*

[9]) Jämte *ypɨn.*

Formen *drikis-* kan förklaras på samma vis, men i kan ock vara på association med **dricka**. Härav följer, att *ypna* är målets ljudlagsenliga form för värbet, ock biformen *ipna* har fått *i* från adj. *ipin*.

Anm. Om *tvinigg* fsv. **thyninger** se VII PPm. § 138.

4) äldre **ě**, **ǎ**

a) i stavelser, som tidigare varit obetonade, t. ex.

pgm. *bitala*	fsv. **betala**		pgm. *gimain*	nsv. **gemen**	
brikslja	nsv. **bresilja**		*likin*	**(ar)lekin**	
fibruari	**februari**		*mital*	**metall.**	

b) framför vissa förbindelser av r + konsonant i orden:

pgm. *bjirk*	fsv. **biärk**[1]	pgm. *irta*	isl. **erta**	
bjirko[2]	ä.-nsv. **Bierka**	*virst*	nsv. **värst**	(längd-mått).
girs[3]	nsv. **gärs**			

Hit hör ock *bjirko* björklake fsv. **biärka** (jfr no. **bjørke** Aas. Ordb. s. 94 b, **björkå** f. Rz s. 29 b).

c) i orden:

kitil fsv. **kätil** — med vokalisk assimilation (jfr Nor. Aschw. gr. § 102 anm),
kritur fsv. **kreatur**,
pitær nsv. **Petter**,
sidil fsv. **sedel** — med vokalisk assimilation,
simbło fsv. **sembla**,
vrinskja fsv. **vrenska(s)**.

I *salitbitær* nsv. **salpeter** beror *i* på folketymologi (se § 12,4 b).

y.

§ 46. Pgm. *y* är alltid långt ock motsvarar:

1) äldre **ȳ**, t. ex.

pgm. *bły*	fsv. **blȳ**		pgm. *drygær*	fsv. **drȳgher**	
błygas	**blȳghias**		*dyka*	nsv. **dȳka**	
byta	**bȳta**		*fy*	isl. **fý**	

[1]) Se Tamm Etym. ordb. s. 39 b.

[2]) Björkö, ortnamn i Pargas. I 1556 års jordebok skrives **Birka**.

[3]) Redan i fsv. anträffas en form **girs**, där i uppstått av ett från ei urhållet ē (jfr isl. **geirr** spjut). Se Nor. Sv. etym. ock Aschw. gr. § 103,1.

pgm. *gryţo*	fsv. **grȳta**	pgm. *lysa*	fsv. **lȳsa**
klʏva[1]	**klȳva**	*ny*	**nȳ(r)**
knysa[2]	dial. **knȳsa**	*ryo*	**rȳa**
knyţa	fsv. **knȳta**	*skyla*	**skȳla**
krypa	**krȳpa**	*spyor*	**spȳor**
lyda	**lȳþa**	*syda*[3]	nsv. dial. **sȳda.**

Hit hör även *klʏva* kliva, klättra, som motsvaras av fsv. **klȳwa** (Södw. Ordb.), uppkommet av äldre **klīwa**, samt *lysţyk* (jämte *livsţyk*) väst nsv. **livstycke** o. dyl.

Övergången ī → ȳ förekom redan omkring år 1300 i fsv. i omedelbar närhet av labial konsonant eller **l, n, r** (se närmare härom Nor. Aschw. gr. § 108 jämte anm. 2).

Målets *snya* nsv. **snöa** representerar troligen ett äldre 'snýja, omljud till **snjór** m. snö (se Nor. Aisl. gr.$_2$ § 410 anm.); även kan ȳ tänkas hava inkommit från en form motsvarande 3 sing. pres. **snýr** av isl. vb. **snjófa.**

Orden *fyra* nsv. **fyra** ock *gryn* nsv. **gryn** ha haft samma utveckling som i nsv.

2) äldre ў i *kryşa*[4] nsv. **kryssa;** jfr dock ty. **kreuzen.**

3) äldre ū i *ţyv* fsv. **þiuver** — med progressivt i-omljud.

4) äldre ī i *ryţa*[5] dial. **rita** ock *sţya* fsv. **stia.**

ʏ.

§ 47. Pgm. *ʏ* är alltid kort ock motsvarar:

1) äldre ў (jfr § 50,2), t. ex.

pgm. *bryţop*	fsv. **bryllop**	pgm. *byşo*	fsv. **byssa**
byţo[6]	dial. **bylla**	*byşo*[7]	dial. **byssja**

---

[1]) Klyva, t. ex. ved.

[2]) Knysta; se Frth. Vö. s. 163, Vll PPm. Ordb. s. 181, Aas. Ordb. **knȳsta** s. 374 a.

[3]) Luta intr. v.; jfr Vll PPm. Ordb. s. 412 ock Nyl. etym. s. 41; i-omljud av fsv. **sūdh** isl. **súð** f.

[4]) Dial. **krȳssa;** se Vll PPm. Ordb. s. 191.

[5]) Uppresa; se Vll PPm. Ordb. s. 304 ock Lindgr. Btr. § 86,4.

[6]) Getingbo, se Rz s. 32 a, b. Jfr fsv. **bol, bul.**

[7]) Svinläger, oordnad bädd; se Rz s. 72 a ock Vll PPm. Ordb. s. 43. Jfr isl. fsv. **bos** n.

pgm. *drøfta*	fsv. 'drypta	pgm. *sprøjso*[5]	fsv. sprytia
fløjsa	flytia	*strønto*[6]	'strynta
føl̥o	fylla	*styrja* l. *styr*	styria
før	fyri	*styt̥ng*[7]	no. stytting
grøno[1]	'grynna	*sødær*	fsv. syþer
grømbær	grymber	*søl̥ma*[8]	'sylme
høl̥o	hylla	*trygær*	trygger
køl̥o[2]	'kylla	*tøkno*[9]	'thykna
løn[3] n.	'lyn	*ømpa*	ympa
løskа[4]	'lyska	*øpna*	ypna.

Hit hänför jag ock *køs* (fsv. kus) ock *møs* (fsv. mus), i vilka ord vokalen påvärkats av vb. *køsa* fsv. kyssa ock fsv. pl. mys.

Såsom det framgår av ex., bibehåller sig äldre ȳ (ock ut vecklar sig icke till ö) omedelbart framför r, ifall detta närmast efterföljes av i eller j (jfr § 50,2 samt Hultm. Östsv. dial. § 1,11 ock 74). Även i ordet *syrpo* sörpa nisl. no. syrpa kvarstår y.

2) äldre långt ȳ i orden *søkn̥* fsv. sȳkn isl. sýkn, *trysta*[10] isl. þrýsta, *sty-*[11] fsv. stȳp- isl. stjúp-.

3) äldre kort ö (jfr § 49,1 a) i orden:
grønska (jämte *gränska*) fsv. grönska(s),
hærasønigg fsv. häraþshöfþinge,
lansønigg fsv. landshöfþinge,
øgl̥o nsv. ögla,
øgk̥a fsv. ömka,
øst̥ær fsv. öster.

Från år 1350 anträffas i fsv. övergången ö → y ock (där ö framför konsonantgrupp förkortas) ö → y tämligen allmänt fram-

---

[1]) Grunt ställe i sjö. Jfr fsv. vb. grynna bottna.

[2]) Trämugg. Jfr isl. kyllir m. påse, matpåse. Se kyl f., kylla f. Rz s. 375 b.

[3]) Block på vävstol, Rz s. 415. Jfr isl. hlunnr m., fsv. lunnar m. pl. skeppsrullar m. m.

[4]) Nsv. löska, av lus. [5]) Vidja, kvist.

[6]) Årsskott på tall l. gran. Jfs nsv. strunt.

[7]) Stötting, skogskälke. Ordet hör till isl. stuttr kort, fsv. forstytta avkorta m. fl.

[8]) Svullnad; se Rz s. 707 a. Jfr fsv. sulmi m.

[9]) Töcken, dimma; jfr. fsv. thukna f.

[10]) Krysta, klämma. Jfr no. trysta, Aas. Ordb. s. 840 a.

[11]) I sammansättn. som *styfar* styvfar o. d.

för **k, g, ʒ, ɡ** + kons., se Nor. Aschw. gr. § 106,2. Formen **härabshyfbinge** (likasom **hyfbinge**) är uppvisad även i fsv., se Nor. Aschw. gr. § 106.

4) äldre långt **o** i *ʒy-*[1] (jämte *ʒø-*) fsv. **sio-** (med biformen **siö-** genom progressivt **i**-omljud).

5) äldre kort **i** uti orden

pgm. *bysmand*[2] fsv. **bisman** pgm. *byda* fsv. **biþia**
bryms **brims** *spyl̥ʒo*[3] nsv. **spilta.**

Hit kan ock föras *hyrt̥*[4] slut, jfr isl. **hirta, hyrta tvinga**, avhålla från att komma på avvägar, **akta**, gömma.

Om övergången **i** → **y** i omedelbar närhet av en labial konsonant eller **l, n, g, r** hänvisas till Nor. Aschw. gr. § 108. Jfr ock Lindgr. Btr. § 28,4 ock VII PPm. § 25,2.

6) äldre **ē** i *hymskær* fsv. **hēmsker** isl. **heimskr.**

Långt **ē**, uppkommet av **ei**, blev redan i fsv. **ĭ**, så snart det framför dubbel konsonant skulle bliva förkortat[5]; således **hēmsker** → **hĭmsker** liksom **hēlsa** → **hilsa, frēsta** → **frista.** Detta **i** övergick sedan framför labialen **m** till **y.**

ø.

§ 48. Pgm. **ø** motsvarar:

1) fsv. långt **ō** regelrätt,

a) när det är = isl. **œ**, t. ex.

pgm. *ansø̨l̥s*	fsv. 'andsōlis[6]	isl. andsœlis
blø̨da	blōþa	blœða
bø̨kær	bōker	bœkr
bø̨n	bōn	bœn
dø̨ma	dōma	dœma
fø̨do	fōþa	fœða
fø̨ra	fōra	fœra
grø̨n	grōn	grœnn

[1]) I sammansättn. såsom *ʒy-man* sjöman.
[2]) Jämte *bismand.* [3]) Jämte *spil̥ʒo.*
[4]) Jfr Rz s. 257 b **hirta** stanna, hastigt avbryta sitt förehavande.
[5]) Se Nor. Aschw. gr. § 103,1.
[6]) Södw. Ordb. upptager blott **andsylis (ansyles)**, troligen en gottl. form; men däremot **rätsōlis**, där ō regelrätt inträtt.

pgm.	*hǫna*	fsv.	hönа	isl. hœna
	mǫta		möta	mœta
	sǫtær		söter	sœtr
	tǫma		töma	tœma.

Hit hör ock *dǫlʼd* (även *dælʼd*), som motsvaras av isl. dœld. Jfr Tamm Etym. ordb. s. 116 a.

b) när det är = isl. au, utom i de fall vilka behandlas i § 63,1, t. ex.

pgm.	*blʼǫtær*	fsv.	blöter	isl. blautr
	frǫs [1]		frös	fraus
	grǫt		gröter	grautr
	gǫk		göker	gaukr
	klʼǫv [2]		klöf	klauf
	lǫpa		löpa	hlaupa
	lǫv		löf	lauf
	mǫra [3]	jfr fsv.	mör	maurr m.
	rǫdær	fsv.	röþer	rauðr
	rǫst [4]		˙röst	raust
	stǫr		stör	staurr
	trǫt [5]		þröt	þraut
	ǫsa		ösa	ausa.

Hit hör även *hǫgær* = fsv. högher, isl. (hár) ˙haugr [6], Gottl.L. haur.

c) när det är = isl. ey, utom i de fall som behandlas i § 64,1, t. ex.

pgm.	*blʼǫta*	fsv.	blöta	isl. bleyta
	bǫga		böghia	beygja
	dǫ		döia	deyja
	glʼǫma		glöma	gleyma
	gǫmo		göma	˙geyma
	kǫra		köra	keyra
	lǫsa		lösa	leysa
	mǫr		mör	meyrr
	rǫk		röker	reykr

---

1) Frös, av vb. *frysa* frysa. 2) Klöv (hos boskap).
3) Myra, se Nor. Sv. etym. s. 56.
4) Röste, takresning, se Rz s. 554 a.
5) Tröt, av *tryta* tryta.
6) Se Nor. Aisl. gr.$_2$ §§ 58, 72 anm. 1 ock Läffl. Ark. I, s. 266 ff.

pgm. *snǫpa* fsv. **snöpa** isl. **sneypa**
tǫga **töghia** **teygja**
ǫda **öþa** **eyða.**

2) äldre kort ö i

pgm. *drǫna*[1] fsv. **drönia**
mjǫl **miöl** isl. **mjöl**
ǫl **öl** **öl,**

samt framför rn i *bjǫrn* fsv. isl. **biörn,** *ǫrn* fsv. isl. **örn.**

Även i *kǫl* nsv. **köl** ock *mǫd* nsv. **mjöd** motsvarar målets ǫ äldre ö, möjligen uppkommet genom u-omljud i obetonad sammansättningsled (se Nor. Aschw. gr. § 69,3).

3) äldre ö i följd av progressivt i-omljud i orden *snǫ* fsv. **sniör** isl. **sniór,** *sǫ* fsv. **siör** isl. **sjór.**

4) äldre ÿ

a) före ursprungligt rþ ock **ld,** t. ex.

pgm. *bǫld* fsv. **byld** pgm. *mǫrda* fsv. **myrdha**
bǫrdo **byrþa** *skǫrd* **skyrþ**
kǫld **kyld** *vǫlva*[2] **vyrþa.**

b) före urspr. rn i *hǫrn* fsv. **hyrn,** jfr isl. **hyrna** f.

Anm. *hǫsk* n. vristkil av läder äger ej motsvarighet i äldre språket, men återfinnes i sv. dial. under formerna **hysk, hysker, hösk** (Rz s. 276 a), i no. **husk, hysk** (Aas. Ordb. s. 308 b, Ross s. 345 a), i da. **hysken, hösken** (Rz s. 276 a).

6) nsv. **ä** i *karatǫr*[3] nsv. **karaktär.** Denna form förekommer i flere östsv. dial. ock beror väl på folketymologisk analogibildning efter sådana ord som t. ex. **aktör, guvernör, gravör.**

ǫ.

§ 49. Pgm. korta ǫ förekommer blott framför **m, v, n** ock **g** samt motsvarar:

1) äldre ö

a) äldre kort ö, utom i de fall som behandlas i § 47,3, t. ex.

pgm. *fǫnstær* fsv. **fönster** pgm. *lǫnskær*[5] fsv. **lönsker**
lǫn[4] **lön** *strǫmigg* **strömingar.**

---

[1]) Råma. Jfr nisl. no. **drynja.**
[2]) Vårda sig om, bry sig om.
[3]) Titel, värdighet.
[4]) Lönn.
[5]) Lömsk, se Rqv. VI, s. 282 b.

b) äldre långt ȯ i orden:
bɪrəm̨a fsv. **berȯma** mlt. **berȯmen,**
hɔns fsv. **hȯns** isl. **hœns,**
stɔvæl fsv. **stȯvel** mlt. **stȯvel,**
sɔm̨blɪn[1] isl. **sœmiligr.**

2) äldre kort ä̆ i *rɔgna* fsv. **räghna,** samt framför m i orden:

pgm. *skɔm̨as*	fsv. **skämmas**	*sɔm̨jas*	fsv. **sämias**
sɔm̨bæra	fsv. **sämbre**	*sɔmst*	nsv. **sämst.**

Alla dessa ord hava även sidoformer med ä. Jfr Hultm. Östsv. dial. §§ 25 ock 44.

3) äldre ў i orden *lɔgn̨* fsv. **lyghn** ock *grɔm̨bær* fsv. **grymber.** Övergången ў → ȯ är som bekant vanlig i hsv. ock sv. dialekter. Jfr § 47,1.

Hit hänför jag ock det etymologiskt oklara *grɔm̨bla* grumla fsv. ·**grymla?** (jfr sv. dial. **grysma,** no. **grymja** m. fl. ock se Nor. Sv. etym. s. 33).

4) äldre ē (→ ȯ) i första stavelsen av *ɔmsɔnd* fsv. **ēnsamin.** Rörande bildningen av denna form se vidare § 19,4 c.

5) äldre kort ä̆ i andra stavelsen av *ɔmsɔnd* fsv. **ensamin** (jfr § 19,4 c) ock *i jɔnstɪs* i jåns fsv. **i iadans.**

ɵ.

§ 50. Pgm. ɵ, som alltid är kort, förekommer blott framför *r* eller *l* samt motsvarar:

1) äldre kort ȯ, t. ex.

pgm. *bɵrst*	nsv. **börs**	pgm. *pɵlso*	nsv. **pölsa**
gɵlja̯s	fsv. **gölias**	*smɵr*	fsv. **smör.**
mɵrt̨	nsv. **mört**		

2) äldre kort ў, dock ej framför r, ifall detta närmast efterföljes av i eller j (jfr § 47,1 samt Hultm. Östsv. dial. § 1,11 ock 74), t. ex.

pgm. *dɵlja* (*dɵlɪ*)	fsv. **dylia**	pgm. *fɵr*	fsv. **fyr**
dɵr	**dyr**	*fɵrst*	**fyrst**
fɵlga̯	**fylghia**	*hɵlva̯*	**hylgha**

---

[1]) Passande, bekväm, förträfflig.

pgm. *kəlvo*	fsv. **kylva**	pgm. *səljo*	fsv. **sylia**
mərkær	**myrker**	*sərga*	**syrghia;**
skəlja (*skəlr*)	**skylia**		

dessutom i *bərja* l. *bərr* fsv. **byria** ock *smərja* l. *smərr* fsv. **smyria,** i vilka ə förskriver sig från de tidigare j-lösa pres. ind. ock imp. sing.: pgm. *bər* fsv. **bör** ← ˙**byr** (2:a sv. konj.), äldre pgm. ˙*smər* fsv. **smör** ← **smyr.** Se Hultm. Östsv. dial. § 1,74.

3) äldre kort ä framför *l* + konsonant (jfr § 54,1 a), t. ex.

pgm. *bəlg*	fsv. **bälgher**	pgm. *sjşəlpa*	fsv. **stiälpa**
həlg	**hälgh**	*səlja*	**sälia**
jəlpa	**hiälpa**	*səlv*[1]	nsv. **sälg**
kəlka	**kälke**	*şəlvær*	fsv. **siälver**
sjşəlk	**stiälker**	*təlga*	**tälghia,**

samt dessutom i *vəlara* bättre, förträffligare dial. **välkare** ock *vəlast* bäst, förträffligast dial. **välkast,**[2] där övergången ä → ö inträtt före **k**-bortfallet.

Alla under detta mom. upptagna ord — med undantag av *səlv* sälg — uppvisa även sidoformer med *æ*, t. ex. *bælg* bälg, *jælpa* jälpa.

4) äldre kort ö i orden *bərsto* borst jfr fsv. **borst,** *mjəlk* mjölk fsv. **miolk,** *tərst* törst fsv. **þorster.**

Hit höra ock de med prefixet *fər-* fsv. **for-** sammansatta orden, vilka hava akcenten på prefixet. Se § 81,2.

ä.

§ 51. Pgm. *ä* motsvarar:

1) äldre långt ä utom framför *r* ock *l* (jfr § 53,1 a), t. ex.

pgm. *bräka*	fsv. **bräkia**	pgm. *klä*	fsv. **kläþa**
grą̈l	nsv. **gräl**	*läsa*[3]	**läsa**
läte	fsv. **läte**	*läviş*[4]	isl. **lævíss**

[1]) Se Rqv. II, s. 306.
[2]) Se Rz s. 828 b ock Vll PPm. Ordb. s. 487.
[3]) Läsa, låsa.
[4]) Fryntlig, skrattmild, skälmsk, se Rz s. 422 a.

pgm. *nǫmara*	fsv. **nämare**		pgm. *-sǫta*[2]	fsv. **säta**	
nǫsť	fsv. **näst**		*ťrǫťa*	**þräta**	
nǫvær	**näver**		*vǫťo*	**väta.**	
rǫťa[1]	isl. **ræta** (Bj. Hald.)				

Hit hör ock *kvǫsa* viska, som bör ställas tillsammans med no. **kvæsa** »hvæse, puste, hvisle» = fsv. **hväsa** isl. **hvæsa.**

2) ävenså när fsv. **ä** = isl. **é** (Nor. Aisl. gr.$_2$ § 154), t. ex.

pgm. *fleťa*	fsv. **flätta**	isl. **flétta**
fǫ	**fä**	**fé**
knǫ	**knä**	**kné**
lǫťær	**lätter**	**léttr**
rǫťær[3]	**rätter**	**réttr**
ťrǫ	**trä**	**tré**
ťşǫna	**þäna**	**þéna.**

3) äldre kort **ä** (fsv. **ä**, isl. **ǫ**)

a) framför ursprungligt **ld**,[4] ifall konsonantförbindelsen står i slutljud eller efterföljes av vokal, t. ex.

pgm. *kǫldo*	fsv. **kälda**	isl. **kelda**
kvǫlda[5]	**qvälda**	**kvelda**
kǫldr[6]	**Käldö**	.
spjǫld	**spiäld**	**speld.**

Anm. 1. Däremot kvarstår den korta vokalen, när konsonant följer eller följt efter konsonantförbindelsen, t. ex. *hǫldær* fsv. **hälder** isl. **heldr**; likaså i *fǫld* fsv. **fälder** isl. **feldr.**

b) i följande ord, där det långa **ä**-ljudet torde bero på hsv. inflytande:

pgm. *fǫdær*	fsv. **fädher**	isl. **feðr**
mǫťa	**mäta**	**meta**
nǫs	**näs**	**nes**
nǫv[7]	**näf**	**nef**
rǫv[8]	**räver**	**refr**
rǫg	**vägher**	**vegr**
vǫv	**väver**	**vefr.**

---

[1]) Uppfyllas med mjölk i spenarna mot födslotiden (säges om dräktiga honor av husdjuren).

[2]) Förekommer blott i sammansättn. *brud-sǫťa*.

[3]) Rät, rak.

[4]) Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,28.

[5]) Minskas (om månen).

[6]) Ortnamn i Nagu.

[7]) Näv, näbb.

[8]) Räv.

c) i orden *gę* fsv. **gäva** isl. **gefa** — förlängning av *ga* (som torde representera målets egen utveckling) i betonad ställning.

Till detta mom. hör även *kęna* fsv. **kiärne** isl. **kjarni**, i vilket ord *ę* = fsv. **ä** i förbindelsen **iä** ← **ia** med förlängning framför urspr. **rn**.

4) äldre **ē**

a) i värb med den lågtyska ändelsen **-ēra**, t. ex.

pgm. *akudęra*	nsv. **ackordera**	pgm. *rıgęra*	nsv. **regera**
dıvdęra	**dividera**	*værḍęra*	**värdera.**

b) i åtskilliga från nsv. eller genom nsv. förmedling lånade ord, **såsom**

pgm. *fręd*	nsv. **fred**	pgm. *sıręn*	nsv. **syren**
lęd[1]	**led**	*smęd*	**smed**
lędın[2]	**ledig**	*sękær*	**säker**
nęr[3]	**ner**	*vęd*	**ved.**

Om de flästa hithörande ord med urspr. **ı** hänvisas till § 45,1 e *γ*.

5) äldre **ı** i *dęg* dig, *męg* mig, *sęg* sig — utvecklingar av fsv. **þik, mik, sik** i betonad ställning (se § 52,3 b). Jfr **þäk, mäk, säk** redan i yngre fsv.

6) äldre **äj** i de sena lånorden *rękhołt* nsv. **Reinhold**, *tımuţę* nsv. **timotej.**

Anm. 2. Åtminstone i orden *hęr* här fsv. **här** isl. **hér** ock *nęr*[3] nsv. **ner** samt i värb på **-ēra** står i målet *ę* före *r*.

a.

§ 52. Pgm. *a* motsvarar:

1) äldre **ä** utom framför *r* ock *l* (jfr § 53,1 a), nämligen

a) i allmänhet äldre kort **ä**, t. ex.

pgm. *bjaldro*[4]	fsv. **'biäldra**	pgm. *baŋk*	fsv. **bänker**
brandær	**bränner**	*draŋg*	**dränger**

[1]) Led, fogning, varigenom tvänne ben i kroppen äro förenade.
[2]) Målets egen form lyder *lıdugær* fsv. **liþugher.**
[3]) Målets egen form lyder *nıdær* fsv. **niþer.**
[4]) Bjällra; jfr fsv. **biälla.** isl. **bjalla.**

pgm. *drǫpa*	fsv. **dräpa**		pgm. *maţær*	fsv. **mätter**
fjæţ	**fät**		*nasa*	**näsa**
glǫno[1]	isl. **glenna**		*naţ*	**nät**
grǫva	fsv. **gräva**		*skalo* f.	**skälla**
gǫ	**gäva**		*skaţo*	**skäppa**
hǫldær	**hälder**		*stręngær*	**stränger**
jǫla[2]	**hiälle**		*ţanan*[4]	**'þärnan[a]**
jǫnan[3]	**'hiärnan[a]**		*væg*	**vägg**
kręka	**kräka**		*vaşa*	**hvässa**
læsa	**läsa**		*aţa*	**änni**
mǫşo	**mässa**		*avjo*	isl. **efja**;

på samma sätt i

başkær fsv. **bäsker** (fsv. även **bēsker**, isl. **beiskr**),
hamţa fsv. **hämta** (isl. **heimta**),
hǫlsa fsv. **hälsa** (fsv. även **hēlsa**, isl. **heilsa**),
maştara fsv. **mästare** (isl. **meistari**),
ransa fsv. **ränsa** (isl. **hreinsa**).

ock kanske några ord till, där äldre **ä** beror på samnordisk kontraktion av dift. **ei** framför två konsonanter eller geminata (jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 115). Till detta mom. torde böra föras även *hapin* häpen fsv. **'häpin** (jfr sv. ock no. dial. **'hipin**, VII PPm. Ordb. s. 130, se Nor. Urgerm. lautl. s. 22 ock Lindgr. Btr. § 38,1) samt *krakło*[5] = fsv. **'kräkla** nsv. **kräkla** sv. dial. **kräkla** (Rz s. 349 a), avledning av **krake**.

b) äldre långt **ä**

α) i följande ord, där vokalen redan i fsv. förkortats framför två konsonanter:

pgm. *frande*	fsv. **frände**		pgm. *rađær*	fsv. **rädder**
lansman	**länsman**		*vanţa*	**vänta.**

β) i orden *fagǫrđ* fsv. **fägarþer**, där vokalen förkortats på grund av huvudton på ultiman, ock *ţrećţ* fsv. **þrätighi**, där förkortningen möjligen kan bero på sammanställningarna *ţrećţ aţn*, *ţrećţ ţvǫ* o. dyl.

---

[1]) Klar fläck på himmeln.
[2]) Hylla, isl. **hjalli**; se Rz s. 280 b.
[3]) Här; jfr fgutn. **hier**, Åkirkebyinskr. **hiar**.
[4]) Där.
[5]) Grötkräkla. Södw. Ordb. känner blott **krökla**, **krykla**.

2) äldre **a** i följande ord:

pgm. *ladu*[1]	fsv. **laþa**	*gran*	fsv. **gran**[2]
ţranu	**trana**	*pl'anţo*[3]	**planta.**

I det sista ordet är *a* kanhända inkommet från ett vb. **plänta** (jfr no. **plentra** Aas. Ordb. s. 569 b).

3) äldre ĭ

a) i orden: *fraşmo* fsv. **frisma,** *lamna* fsv. **limna,** *van* fsv. **vin** samt ett par lånord:

konşunal nsv. **kochenill** — ombildning efter andra ord med suffixet *-al*, ock

spal fsv. **spil** fht. **spil.**

Beträffande de hithörande enstaviga orden se § 45,1 e *γ*.

b) på grund av relativt obetonad ställning (jfr § 51,4) uti:

pgm. *da*	fsv. **þik**	pgm. *ma*	**mik**
ha	**hit**	*sa*	**sik.**

4) äldre ŏ i orden *rav* nsv. **röv** isl. **rauf,** *ravarnas* nsv. **Rövarnäs.**

æ.

§ 53. Pgm. *æ* motsvararar i ställning framför *r* ock *k*:

1) äldre **ä**, nämligen

a) i allmänhet äldre långt **ä** (jfr § 51, anm. 2), t. ex.

pgm. *afærd*	nsv. **affär**	pgm. *kær*	fsv. **kär**
dæld	isl. **dæld**	*lærdær*	**lärþer**
fjærda	**fiärþe**	*nær*[5]	**när**
hæla[4]	jfr fsv. **häl**	*skær*[6]	**skär**
jær	**hiär**	*tær*	**þär.**[7]

b) äldre kort **ă**

α) framför ursprungligt **rþ**, **rn** ock **rl** (se Hultm. Östsv. dial. § 1,28 a), t. ex.

pgm. *færd*	fsv. **färþ**	pgm. *gærna*	fsv. **gärna**
gærda	**gärþa**	*hærdo*	jfr fsv. **härþ**

---

[1]) Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,43.
[2]) Se Nor. Får. § 103.
[3]) Planta (kål-, blomsterplanta o. d.); se Vll Fby. Ordl.
[4]) Dymling.
[5]) Prep. hos.
[6]) Skär, klar.
[7]) Även **þär.**

pgm. *kvæṛŋ*	fsv. **qvärn**	pgm. *sjʂæṛŋo*	fsv. **stiärna**
pæṛlo	**pärla**	*væṛd*	**värdh.**

β) i orden:

pgm. *bæṛ*	fsv. **bär**	pgm. *ţvær*	fsv. **þvär**
i jæl	**i hiäl**	*ærand*	**ärandi**
ʂæl[1]	**siäl**	*ær*[2]	**är.**

2) äldre ĭ i *kæṛŋo* ← **kērno** ← **kerna** ← **kirno** fsv. **kirna** (se Nor. Aschw. gr. § 115,2).

3) äldre ŏ i *ærla* fsv. **öþla.**

æ.

§ 54. Pgm. *æ* motsvarar i ställning framför *r* ock *l*:

1) äldre **ä**, nämligen

a) i allmänhet äldre kort **ă**, t. ex.

pgm. *fæṛʂkær*	fsv. **färsker**	pgm. *sjʂæla*	fsv. **stiäla**
hælg	**hälgh**	*sjʂæṛţ*	**stiärter**
jælpa	**hiälpa**	*svælga*	**svälghia**
kælka	**kälke**	*ţælga*	**tälghia**
kæṛ	**kär**	*jʂæla*	**þiäli**
mæṛ	**mär**	*æṛja*	**äria**
skæru	**skära**	*æṛvŋg* jfr fsv.	**ärvingi.**

Anm. 1. Beträffande växlingen mellan *æ* ock *ö* framför *l* + kons. se § 50,3.

b) äldre långt **ä** i *lærfţ* fsv. **lär(i)pt.**

2) äldre ŏ i *væṛţ* nsv. **vört.**

3) äldre ŏ i *æṛv*[3] isl. **orf.**

Anm. 2. Av ex. i §§ 51—54 framgår, att **a** i den äldre fsv. förbindelsen **ia** inom målet — liksom redan i fsv. (se Nor. Aschw. gr. §§ 96, 97) — övergått till **ä**. De få undantagen från denna regel uppräknas i §§ 55,1 a ock 56,1 a.

---

[1]) Själ (phoca).

[2]) Ärr. Jag för ordet hit, ehuru Fritzn.$_2$ anför en form ærr, som tyder på att **ä**-ljudet i isl. ägde vokallängd. Södw. Ordb. upptager även en form **ä**ær. Den vanliga skrivningen av ordet i isl. tyckes i alla fall vara **ǣr**, **ǫrr**, **ørr**, vilka former angiva kort vokal. Aas. Ordb. uppger fno. ær (ærr eller örr). Jfr nsv. ärr.

[3]) Orv. Jfr VII PPm. § 215.

Anm. 3. Pgm. har i *bærg* bärg, *bærga* bärga, *gærna* gärna ock kanske i några ord till — liksom också nysvenskan — generaliserat de obrutna formerna, medan fsv. i dessa fall också visar former med samnordisk brytning. Hit må icke föras de fall, då i uppgått i *ʒ* ock *jʒ*, varför redogöres i § 15, 29.

ą.

§ 55. Pgm. *ą* motsvarar:

1) äldre **ā**,

a) fsv. isl. **ā** hsv. **å** blott i orden *ąbruḍ* fsv. **ābrut** hsv. **åbrodd**, *gą* isl. **gá**[1] (yngre ock sällsynt biform till **ganga**), *sṭą* fsv. **stā** (sällsynt biform till **standa**).

Såväl i fsv. som i pgm. har **ā** efter kons. i övergått till **ǎ** i starkt betonad stamstavelse (jfr § 54 anm. 1). Några ord hava dock bibehållit **ā**, ock detta beror på deras uppträdande i svagt betonad ställning: *ją* ja fsv. **iā** ock i analogi därmed *jąka* jaka fsv. **iāka**, *jąg* jag fsv. **iāk** (målets betonade form). Se § 56,1 a ock Nor. Aschw. gr. § 97.

b) i ett antal från hsv. eller genom hsv. förmedling lånade ord, såsom

pgm. *ąna*	nsv. **ana**	pgm. *hąl*	nsv. **hal**
ąrtıgær	**artig**	*klıąr*	**klar**
ąs	**as**	*rąk*	**rak**
bıvąra	**bevara**	*sąlın*	**salig**
fąn	**fan**	*smąl*	**smal**
fıskąl	**fiskal**	*ʒąl*	**schal**
grąṭıs	**gratis**	*vąpn*	**vapen.**

2) äldre **ă**

a) framför kort slutljudande konsonant i enstaviga ord, i allmänhet (jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,28 e), t. ex.

pgm. *ąl*	fsv. **al**	isl. **ölr**
bąr[2]	**bar**	**barr**
dąl	**dal**	**dalr**
glıąd(ær)	**glaþer**	**glaðr**
grąv	**graf**	**gröf**
kąp	**kap**	**kapp**

[1]) Jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 431 anm. 4.
[2]) Nsv. **barr** n.

pgm.	*kas*[1] m.	dial.	**kas** m.	isl. **kös** f.
	lak[2]	fsv.	**lak**	**lak**
	man		**man**	**mön**
	mat		**mater**	**matr**
	rat[3]			**hrat**
	skar[4]		**skar**	**skar**
	spak(ær)		**spaker**	**spakr**
	stad[5]		**staþ**	
	tal		**tal**	**tal**
	tam(bær)		**tamber**	**tamr**
	van		**van**	**vanr.**

Vokalförlängning inträder i denna ställning ej i förkortad inf. av värb med kort **a** (fonetisk analogibildning), t. ex. *bak* baka fsv. **baka**, *far* fara fsv. **fara**, *tal* tala fsv. **tala**, ej häller i subst. *fat* fat fsv. **fat** ock adj. *lat* lat fsv. **later**.

b) framför ursprungligt **ld**, **ln**, **mb**, **nd**, **rþ**, **rl** ock **rn** (jfr Hultm. Östsv. dial. §§ 1,28 a, c ock 60), t. ex.

pgm.	*aln*	fsv.	**aln**	isl. **alin, öln**
	blanda		**blanda**	**blanda**
	falda		**falder**	**faldr**
	flarn	nsv.	**flarn**	
	hand	fsv.	**hand**	**hönd**
	harþær		**harþer**	**harðr**
	harnisk		**harnisk**	mlt. **harnisch**
	kaldær		**kalder**	isl. **kaldr**
	kar[6]		**karl**	**karl**
	karl	nsv.	**Karl** n. pr.	
	lamb	fsv.	**lamb**	**lamb**
	land		**land**	**land**
	vamb		**vamb**	**vömb.**

---

[1]) Hög, hop. Se Rz s. 311 b ock VII PPm. Ordb. s. 165 not 4. Jfr nsv. **vårdkas**.

[2]) Läkte, av **läka**.

[3]) As. Se Rz. s. 526 a, VII PPm. Ordb. s. 297 not 2, ock jfr Sax. Finska lån. s. 204.

[4]) Skar, av **skära**.

[5]) Stad (på väv), se Rqv. II, s. 59.

[6]) I pl. *karar* liksom i alla övriga östsv. mål. Jfr VII PPm. § 17,2 β. Se Kock Fsv. ljudl. s. 408.

I analogi härmed har **a** förlängts framför sekundärt **mb** i orden:

pgm. *damb*	fsv. **damber**		isl.	**dammr**
lambær	**lamber**		jfr isl.	**lami**
rambla	**rambla**		jfr no.	**ramla**
sambla	**sambla**		mlt.	**samelen**
skrambla	nsv. **skramla**			
slambra	**slamra,**			

samt framför sekundärt **ln** uti *alnako* nsv. **al(ma)nacka.**

Undantag från regeln äro:
aldær fsv. **aldrigh** isl. **aldrigi,**
halda fsv. isl. **halda,**
halda håll, styng fsv. **haldit;**
vidare de i § 58,3 a nämnda orden, samt i följd av hsv. inflytande:
aleksandær nsv. **Alexander,**
aleksandra nsv. **Alexandra,**
amanda nsv. **Amanda.**

c) framför **g** eller **v** + konsonant (jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,28 d), t. ex.

pgm. *bragd*	fsv. **braghþ**	isl.	**bragð**
dagær	**dagher**		**dagr**
fagær	**fagher**		**fagr**
gavæl	**gafl**		**gafl**
havra	**hafre**		**hafri**
magrara	**maghrare**		
stavrar[1]	**stavrar**	jfr isl.	**stafrar**
tavlo	**tafla**	isl.	**tafla.**

Undantag från regeln äro orden *hagæl* fsv. **haghl** isl. **hagl** ock *hagla* hagla samt *nagæl* fsv. **naghl** isl. **nagl.**

Anm. Vokalförlängning synes icke hava framkallats av urspr. **gn**, ehuru denna förbindelse i målet icke blivit **gn**, t. ex. *vagn* vagn fsv. **vaghn** isl. **vagn.**

d) då vokalen i följd av konsonantbortfall erhållit ersättningsförlängning, t. ex.

pgm. *ba*[2]	fsv. **baþ**	pgm. *dra*	fsv. **dragha**
da	**dagher**	*ga*[3]	**gaf**

[1]) Sing. däremot *stavur* stör fsv. **stavur.**
[2]) Bad, av **bedja.** [3]) Gav, av **giva.**

pgm. *ha*	fsv. **hava**	pgm. *sta*	fsv. **staþna**
sa	**sagþe**	*ta*	**taka.**

Hit kunna även hänföras *sal* fsv. **saþul** isl. **söðull**, *ṣan* fsv. **siþan** ock *jṣan* fsv. **þäþan.**

e) i enskilda ord, i många fall beroende på invärkan från hsv. eller annan dialekt, t. ex.

pgm. *adıl*	fsv. **adhel**		
alboum	nsv. **album**		
apa	fsv. **apa**	jfr isl. **api**	
hala vb.	**hala**	isl. **hala**	
kabıl	**kabel**	fno. **kabill**	
par	**par**[1]	isl. **par**	
sıgar	nsv. **cigarr**		
skaplıgær	fsv. **skapliker**		**skapligr**
sta̧va	**stava**		**stafa**
vakna	fsv. **vakna**		**vakna**
varto[2]	**varta**		**varta.**

I *barṣlın* nsv. **barnslig** ock *barṣal* nsv. **barnsöl** betingas ä likaledes av hsv. invärkan. Jfr *bon* fsv. **barn.**

3) nsv. (egentligen lat.) **au** i *agusṭ* nsv. **August**, *akṣoun* nsv. **auktion.** Här föreligger tvivelsutan ljudsubstitution. Om detta ord se Vll PPm. § 17,s.

a.

§ 56. Pgm. *a* motsvarar:

1) äldre **a**, nämligen

a) i allmänhet äldre kort **ă**, t. ex.

pgm. *banka*[3]	nsv. **banke**	pgm. *faldær*	fsv. **falder**[6]
brasṭ[4]	fsv. **brast**	*flaþogær*[7]	dial. **flabbiger**
dala[5]	dial. **dalla**	*flada*[8]	**flada**

[1]) Däremot i mht. **pâr.**

[2]) Se Rz s. 798 a, Vll PPm. Ordb. s. 484 not 2.

[3]) Kälk- l. slädstolpe, se Rz s. 22 b.

[4]) Brast, av **brista.**

[5]) Slå dank, se Rz s. 83 a.

[6]) Faller, av **falla.**

[7]) Bred i ansiktet, bredmunt, se Rz s. 144 b.

[8]) Grund vik, isynnerhet om den är bevuxen med säv eller vass, se Rz s. 144 b.

pgm. *gal̥-*[1]	fsv.	**galder**	pgm. *skara*[12]	fsv.	**'skari**
hamsogær[2]	nsv.	**hamsig**	*slaba*[13]	nsv.	**slabba**
kanu[3]	dial.	**kana**	*slafsa*[14]		**slafsa**
kapul[4]		**kapul**	*smala*[15]	dial.	**smala**
kas̥	isl.	**kass**	*spalu*[16]		**spala**
kraka[5]		**kraki**[6]	*stakotær*	fsv.	**stakkoter**
marhor[7]	jfr fsv.	**marra**	*stapul*		**stapul**
nanan[8]	dial.	**nanna**	*svala*		**svali**
nas̥ka[9]		**naska**	*tang*		**tang**
pa[10]	dial.	**pa**	*tas̥ko*		**taska**
sanka[11]	fsv.	**sanka**	*vada*		**vaþa**
skakul		**skakul**	*vatn*		**vatn.**

Hit hör även *lagum* (nsv. **lagom**), som väl närmast motsvaras av fsv. **lăghum** (dat. pl. av **lagh** isl. **lag**).

I följande ord har **a** efter konsonantiskt **i** icke övergått till **ä** (jfr § 54 anm. 2), ock detta beror merendels på lån efter övergången **ia** → **iä**: *ja* jag fsv. **iak** (målets obetonade form), *jaga* jaga fsv. **iagha** ock *jagara* jägare fsv. **iaghare**, *jakop* nsv. **Jakob**, *januar* nsv. **januari**. Jfr § 55,1 a ock Nor. Aschw. gr. § 96.

---

[1]) Gall, ofruktsam; förekommer blott i sammansättningar ss. *gal̥-aks̥*, se Rz s. 182 a.

[2]) Jfr Rz s. 241 a.

[3]) Huggspån; allmänt enl. Rz s. 306 b. Se Vll PPm. Ordb. s. 163.

[4]) Runt, okluvet trästycke, ej längre än 1 aln. Se Vll PPm. Ordb. s. 164.

[5]) Krake. Se även **krache** 'schlechtes pferd' hos Kluge Et. wb.$_5$ s. 186 a.

[6]) Smal stång (också om en tunn person).

[7]) Morrhår.

[8]) Modren, best. form; se Rz s. 460 b. Ordet användes numera sällan i dialekten.

[9]) Smågnaga, se Rz s. 462 a.

[10]) Oböjl. vb. = pläga, bruka; se Rz s. 492 a ock Vll PPm. Ordb. s. 272.

[11]) Samla (t. ex. mjölk, hö).

[12]) Skare. Jfr isl. **skör** (gen. **skarar**).

[13]) Nedsöla, löpa onödigtvis omkring (i byarna), se Rz s. 619 b; holl. **slabben** 'nedsöla sig'.

[14]) Sörpla, se Rz s. 620 a. Jfr no. **slapsa** ock Nor. Får. § 16.

[15]) Bullra, falla med brak, se Rz s. 637 b ock no. **smala**.

[16]) Spån; jfr Vll PPm. Ordb. s. 379; avljud till isl. **spila** f. 'tunt ock smalt trästycke'.

b) äldre långt ā,

α) förkortat framför geminata eller konsonantförbindelse i orden:

pgm. *kapo*[1]	fsv. **käpa**	pgm. *saḇɨl*	nsv. **sabel**
naṭ	**nat** isl. **nátt**	*saṃul*	**Samuel.**
varḳen[2]	**hvarken**		

Hit för jag även *faḷḳas* frukta — **k**-avledning av ett isl. adj. ˈ**fál-l** rädd, grundordet för **fæla** förskräcka — med **ā** → **ă** framför **lk** före övergången **ā** → **å**: *faḷḳas* ← ˈ**fālkas** såsom t. ex. nsv. **nalkas** ← ˈ**nālkas.**

β) i orden:

pgm. *basa*[3]	nsv. **basa**	pgm. *danɨl*	nsv. **Daniel,**
brasa[4]	**brasa**		

samt på grund av äldre avledningsbetoning i *faṭɨgær* fsv. **fatiker** isl. **fátœkr.**

2) äldre **ă** i orden *arḳɨbɨskop*[5] fsv. **ärkebiskoper** — inkommet måhända på prästerlig väg — **ock** *nava* fsv. **nävi** (se Lindgr. Btr. § 38,1 a 2).

ǫ.

§ 57. Pgm. *ǫ* motsvarar:

1) äldre **ŏ** (**ŭ**) i orden:

pgm. *bǫḷda*	fsv. **bolde**	pgm. *fɨŋgærbǫr*[6]	isl. **fingerborg**
bǫḷna	**bolna**	*mǫḷn*	fsv. **moln**
dǫḷd	**dolde**	*mǫḷna*	**molna**
gǫḷ(ær)	**gol**	*rǫg*	**rogher**
gǫḷna	jfr fsv. **gol**	*ṭǫg*	**tugh** isl. **tog,**

samt i orden *akǫrd* nsv. **ackord,** *papærǫs* nsv. **papyross** ock *pǫḷska* nsv. **polska.**

---

[1]) Den i fsv. förefintliga formen **kappa** (isht i bet. »munkkåpa») antyder, att **a** redan då varit kort. Jfr nsv. **kappa,** mlat. **cappa.**

[2]) Alternativt *vaskan* fsv. **hvasken.**

[3]) Springa hastigt, se Tamm Etym. ordb. s. 27 a.

[4]) Se Tamm Etym. ordb. s. 57 b.

[5]) I Skånelagen förekommer **archibiscop.**

[6]) Se Rqv. II, s. 263.

2) fsv. isl. **ā**, nsv. **å** i orden:

pgm. *dǫlm*[1]	isl. **dáligr**	pgm. *ǫrnıng*	nsv. **ordning**[2]
frǫga	fsv. **frāgha**	*pǫrlo*[3] f. jfr	nsv. **porla** vb.
krǫka	**krāka**	*rǫbært*	nsv. **Robert**[4]
kǫrlaks	nsv. **Kårlax**	*sǫs*	**sås.**
ǫbær	**Åberg**		

3) äldre **ă** i *ǫt* fsv. isl. **ăt**, *tıdǫt* **dität** samt i *mǫrmasa* fsv. **marīumässa.**[5] De fsv. formerna **maare-, maar-** visa, att ordet redan i fsv., efter bortfall av **ī(u)**, hade långt **ā**, som sedan givit målets *ǫ*.

4) äldre slutet **ō** i *jǫsap* nsv. **Josef.**

o.

§ 58. Pgm. *o* motsvarar:

1) äldre **o**, nämligen

a) äldre kort **ŏ**

α) alltid om **a** står eller stått i följande stavelse, t. ex.

pgm. *brona(stam)*[6]	jfr fsv. **broni**	pgm. *klokara*	fsv. **klokkare**
brota[7] m.	jfr dial. **bråta** f.	*kopar*	**kopar**
doga	fsv. **dogha**	*korva*	**'korvi**[10]
dona	**'dona**[8]	*kota*[11]	**'kota**
foko	nsv. **focka**[9]	*ofta*	**opta**
folα	fsv. **foli**	*roga*	isl. **hroki**

---

[1]) Ej uppvisat i fsv.

[2]) Uttalas *ǫrdnıg* (L.-W. Uttals-Ordb. s. v.)

[3]) Uttalas *pǫrla* (L.-W. Uttals-Ordb. s. v.); se Rz s. 508 b.

[4]) Uttalas *rǫ́bært*.

[5]) Mormessa (eller Mårmessa) d. 8 sept., firad såsom jungfru Marie födelsedag ock benämnd så, emedan katolikerna kalla Maria »Guds moder» eller emedan **Mårmässa** är fördärvat uttal av **Mariemässa**: så förklaras ordet av BERGSTRAND, *Grunderna för den kristna tideräkningen*, Örebro 1861, s. 129.

[6]) Sten i ugnsvalv (vilande på »valvbanden»).

[7]) Snuva, Rz s. 53 b. Frth. Vö. *bráta* m.

[8]) Å.-nsv. **dona**, isl. **duna**.

[9]) **Focka** f. förekom på 1700-talet enl. Tamm Etym. ordb. s. 164 a.

[10]) Fakt. fsv. **korver**.

[11]) Tälja smått med kniv; dial. **kåta** (Rz s. 381 a). Se Nor. Sv. etym. s. 50.

pgm. *roṭa*	fsv.	**rotta**	pgm. *sora*[1]	fsv.	**'sore**
roṭna		**rotna**	*sova*		**sova**
somar		**somar**	*spora*[2]	isl.	**spora.**

β) i alla övriga fall blott för så vitt det ej förlängts (se §§ 57,1, 68,2) eller blivit **u** (se § 61,2),[3] t. ex.

pgm. *boḳa*	jfr fsv.	**bokker**	pgm. *moron*	fsv.	**morghon**
dorg[4]	dial.	**dårg**	*noṭ*		**noth**
fogæl	fsv.	**foghl**	*orm*		**ormber**
for[5]		**for**	*ora*	isl.	**orri**
forṣto		**forstova**	*os*	fsv.	**os**
holḳ		**holker**	*sod*[8]		**sodh**
konugg		**konunger**	*storḳin*		**storkin**
mod[6]	isl.	**moð**	*storm*		**stormber**
mologær[7]	dial.	**moloken**	*ṭorṣtogær*	jfr isl.	**þorsti** m.

Till detta mom. höra även *droṭnugg* drottning, *folḳ* folk, *ṭolfṭ* tolft, *ṭolv* tolv, som visserligen hava ursprungligt långt **ō**, men förkortat detta redan i fornspråket (jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 114,4 ock Aschw. gr. § 131), samt *hosbounda* husbonde, där förkortning inträtt vid en betoning **hosbónde.**

b) äldre långt slutet **ō** i de främmande orden *historjo* nsv. **historia** ock *ṭomos* nsv. **Tomas**[9].

Anm. Målets *ṭrosgolv* ock *ṭrosgolv* tröskel är tvivelsutan en folketymologisk ombildning (se § 24,2).

2) äldre kort **ŭ**

a) framför **m**, då detta är långt eller efterföljes av annan konsonant, samt framför **bb** (jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,48), t. ex.

pgm. *goba*	nsv.	**gubbe**	pgm. *klobo*	nsv.	**klubba**
gomp[10]	isl.	**gumpr**	*kombæl*	fsv.	**kumbel**
homblæ	fsv.	**humble**	*plomsa*	nsv.	**plumsa**

---

[1]) Sörja. Jfr no. **sor** issörja, sv. dial. **'såre.** Se Vll PPm. Ordb. s. 416, Rz s. 559 b samt Nor. Sv. etym. s. 71.

[2]) Trampa, sparka.

[3]) Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,7.

[4]) Orenlighet, rosk; tät småskog. Se **dårg** Rz s. 110 a.

[5]) Fåra (sulcus).

[6]) Avfall (från ved, hö, halm m. m.).

[7]) Ond (om morgon), se Rz s. 445 a: **moloken** 'modfälld, ledsen, bedrövad till uppsyn ock hållning'.

[8]) Spad (isynnerhet i ärtsoppa).

[9]) Enl. Vigf. Dict. **Thŏmas.** [10]) Gump.

pgm. *somp* nsv. **sump** pgm. *strompo* nsv. **strumpa**
stob **stubb** *trombo* fsv. **trumba.**

I en mängd ord, där man väntar **o**, möter icke dess mindre **u**, beroende tvivelsutan på högsvenskans inflytande, t. ex.

pgm. *dumbær* fsv. **dumber** pgm. *nub* nsv. **nubb**
guma **gumma** *plumpa* fsv. **plumpa**
klump nsv. **klump** *rumbla* nsv. **rumla.**

b) i orden:

pgm. *bokt* fsv. **bukt** pgm. *sod* nsv. **sudd**
klodogær[1] **kluddogher** *spona*[3] isl. **spuni.**
rona(galt)[2] fsv. **runi** m.

Samma vacklan mellan **o** ock **u**, som visar sig redan i fsv., förefinnes ock i målet. Detta äger sålunda dubbelformer för en mängd hithörande ord, såsom *konugg* ock *kunugg* konung, *plompa* ock *plumpa* plumpa, *plomsa* ock *plumsa* plumsa, *skompa* ock *skumpa* skumpa. I de flästa fall har dock målet utgått från former med ð.

Anm. Hsv. inflytande har gjort sig gällande i *famtronda* fsv. **fämtighundi,** *fratronda* fsv. **þrätighundi** ock liknande räkneord.

3) äldre kort ă

a) framför ursprungligt **ld** åtminstone i orden *bihol* fsv. **behald,** *bol* fsv. **balder,** *oldær* fsv. **alder.**

Såsom av § 55,2 b framgår, förlänges (utom i några ord) i målet äldre kort ă framför ursprungligt **ld.** I ovan anförda ord har hsv. inflytande gjort sig gällande, ävensom i de uti målet nyligen upptagna orden *holkar* hållkarl, *rusthold* rusthåll ock kanske några till.

b) framför **ng** i orden *fogga* fsv. **fanga,** *fogga* fsv. **fange,** *sogg* fsv. **sanger,** vilka likaledes äro påvärkade av hsv., alldenstund **a** regelbundet bibehåller sig framför **gg** i övriga fall.

c) i orden *bofko* ä.-nsv. **vaffla** ock *ot* fsv. **at.**

4) äldre långt ā,

a) förkortat framför geminata eller kons.-förbindelse i orden:

pgm. *mota* isl. **mátta**[4] pgm. *ota* fsv. **ātta**
oska fsv. **āsikkia** *von* **vārn.**

---

[1]) Klumpig, dum (om person); otydlig (om tal).
[2]) Fargalt.
[3]) Spånad. **Spuni** förekommer i isl. **gullspuni** m. 'spundet guld'.
[4]) Måste, nödgas; pret. till vb. **mega.** Jfr Vll PPm. Ordb. s. 248.

b) förkortat i relativt obetonad ställning i orden:

pgm. *blobær*	isl.	**bláber**	pgm. *forus*	fsv.	**fāra hūs**
boda	fsv.	**bāþe**	*so*		**sā**
boţus		**bāta hūs**	*ţo*		**þā.**

5) fsv. **ē** isl. **ei** i det vanligen obetonade *ţom* 'de, dem' fsv. **þēm**[1] isl. **þeim(r)**.

ǫ.

§ 59. Pgm. *ǫ* motsvarar:

1) äldre **a**, nämligen

a) i allmänhet äldre långt **ā** utom i de fall, som höra under §§ 56,1 b, 57,2 ock 58,4, t. ex.

pgm. *blǫnar*	fsv.	**blānar**[2]	pgm. *pǫval*	fsv.	**Pāval**
bǫţ		**bāter** isl. **bátr**	*snǫḷd*[8]	isl.	**snáldr**
dǫm[3]	isl.	**dámr**	*sǫr*	fsv.	**sār**
fǫ	fsv.	**fā**	*vǫr*		**vār**
grǫ		**grā(r)**	*vǫţær*		**väter**
gǫţ[4]	isl.	**gátt**	*ǫ* f.		**ā**
lǫ[5]	fsv.	**lā**	*ǫdro*		**āþra**
nǫr		**nār**[6]	*ǫka*		**āka**[9]
plǫsnik	ry.	**прāзднякъ**[7]	*ǫţær*		**āter.**[9]

Formen *ǫvogær* avig äger ej sin motsvarighet i fsv. **avogher** med kort **ă** (isl. **öfugr** — liksom nsv. **avig** med bevarat **a** — visar, att **a** varit kort), utan pgm. **å**-ljud beror på anslutning till ordet **av**, pgm. *ǫ*.

---

[1]) Även i fsv. förekommer alternativt en form **thom** (se Rqv. II, s. 494).

[2]) Jfr Tamm Etym. ordb. s. 46 a.

[3]) Lukt.

[4]) Dörr-, fönsterram.

[5]) Låg, av **ligga**.

[6]) Kock Fsv. lj. s. 407 ff.; Nor. Dalm. Ordb. s. 136; Frth. Vö. s. 171; Schag. Vät. § 73; Karst. Kök. § 50,2.

[7]) Ry. har visserligen icke nu några långa vokaler; men **a** representerar där regelbundet äldre **ā** eller **ō**.

[8]) Knäskål. Jfr Vll PPm. Ordb. s. 374 not 4 ock Frth. Vö. s. v.

[9]) Kock Fsv. lj. s. 407 ff.

b) ursprungl. kort, men tidigt framför rþ (rð) ock rn förlängt a i följande ord:[1]

pgm. *bøn*	fsv. **barn**	pgm. *svøl*	fsv. **svarþer**
gørd	**garþer**	*(moron)vørd*	**varþer.**

Redan i fsv. — åtminstone omkring 1350 enl. Nor. GPhil.$_2$ § 163 — förlängdes a före rð (kanske riktigare rrð)[2], medan förlängningen framför rn enligt nyss citerade förf. tillhör 15:de århundradet, således inträdde efter övergången ā → å.

2) äldre o eller u i orden:

pgm. *døso*	nsv. **dosa**	pgm. *pløg*	fsv. **plogher**
kløsłær	fsv. **kloster**	*łøla*	**þola**
krøno	**krona**	*łømblas*[3]	jfr isl. **tumba**[4],
køpo	**kupa**		

samt i några nom. prop. såsom

pgm. *fløra*	nsv. **Flora**	pgm. *røsa*	nsv. **Rosa**
nøra	**Nora**	*røra*	**(Au)rora.**

I *bløsł* (fsv. **bläste** isl. **blés**), pret. till *bløsa*, har *ø* inkommit från inf. eller liknande former med *ø*.

u̯.

§ 60. Pgm. *u̯* är alltid långt ock motsvarar:

1) äldre u, nämligen

a) i allmänhet äldre långt u, t. ex.

pgm. *bru̯sa*	fsv. **brūsa**	pgm. *skju̯l*	fsv. **skiūl**
fu̯ro[5]	dial. **fūra**	*spju̯ł*	**spiūt**
glu̯pa	fsv. **glūpa**	*su̯d*	**sūdh**
gru̯ła[6]	dial. **grūta**	*su̯*	**siū**
ku̯ła[7]	**kūta**	*su̯da*	**siūþa**
lu̯ka[8]	fsv. **lūka**	*su̯kær*	**siūker**
mu̯la	**mūle**	*þsu̯ra*[9]	**þiūþra**
pju̯po	dial. **pjūkkå**	*u̯*	**ūver.**

[1]) Jfr § 55,2 b. [2]) Kock Fsv. lj. s. 425.
[3]) Tumla sig (om häst). Jfr PPm. Ordb. s. 446 not 5.
[4]) Falla omkull.
[5]) Knut, trassel på garn, nät ock dyl.; Rz s. 172 a.
[6]) Intaga en lättare måltid (om morgonen); Rz s. 216 b.
[7]) Yngla (om själ); Rz s. 367 b.
[8]) Se § 33,1 A not 1. [9]) Tjudra.

Hit höra flere ord av främmande ursprung, som genom hsv. förmedling upptagits i dialekten, såsom *kaṛḍus* nsv. **kardus**, *minuṭ* nsv. **minut**, *uṛspaẓl* nsv. **ulspegel**.

Till denna regel kan hänföras även *kruko* nsv. **kruka** (fsv. **kruka**, isl. **krukka**), där *u* visserligen skenbart motsvarar fsv. kort ŭ, men där man är berättigad antaga en äldre sidoform med långt ū (jfr Kluge GPhil.$_2$ § 30).

Beträffande ordet *luko* lucka (fsv. **luka** isl. **loka**) hänvisas till isl. **lúka** i Vigf. Ordb. Målets *gud* nsv. **Gud** ock *jṣugonda* nsv. **tjugonde** lyda i fsv. **gŭþ** ock **tiŭghundi** med kort **u** ock kunna förklaras blott såsom närmast påvärkade av hsv. Även *u* i adj. *slugær* nsv. **slug** beror utan tvivel på hsv. inflytande (fsv. **slögher**).

b) äldre kort ŭ i *lun* fsv. **lughn**, *skjuṣa* nsv. **skjutsa**, *un* fsv. **ughn**, vilka efter konsonantbortfall fått ersättningsförlängning (eller kvarstår gammalt ū i *skjuṣa*?).

Den icke omljudda vokalen *u* har ifrån adj. *lun* inträtt även i vb. *luna* isl. **lygna** nsv. **lugna**.

2) äldre ў i *dun* fsv. **dyghn** med depalatalisering ock ersättningsförlängning.

3) äldre **o** i *skruṭ* nsv. **skrot**.

u.

§ 61. Pgm. *u* är alltid kort ock motsvarar:

1) äldre **u**, nämligen

A) äldre kort ŭ utom i de fall, som upptagas under § 58,$_2$.

a) isynnerhet i kort rotstavelse,

α) då närmast följande stavelse innehåller eller innehållit **i**, t. ex.

pgm. *bugin*	fsv. **bughin**	pgm. *frusi*[2]	fsv. **frusit**
bulin	**bulin**	*lupi*[3]	**lupit**
buri[1]	**burit**	*mulin*	**mulin.**

β) då närmast följande stavelse innehåller eller innehållit **u**, t. ex.

---

[1]) Burit, av **bära**.
[2]) Frusit, av **frysa**.
[3]) Lupit, av **löpa**.

pgm. *flugu*	fsv. **flugha**		pgm. *smugu*	fsv. **smugha**	
huvu	**huvuþ**		*smulu*[2]	**smula**	
(*nasa*)*buru*[1]	(**näsa**)**bura**		*stuvu*	**stuva.**	

b) i lång rotstavelse framför konsonanterna **b, d, g, l, g** ock **n, t.** ex.

pgm. *buldær*	fsv. **bulder**		pgm. *kuna*	fsv. **kunna**	
drugkna	**drunkna**		*suga*	nsv. **sugga**	
funt[3]	**funter**		*sundrogær*	fsv. **sundrogher**	
gnuga	**gnugga**		*tuggo*	**tunga**	
grubla	nsv. **grubbla**		*uda*	jfr fsv. **udder**	
grun	fsv. **grun**		*ul*	**ul.**	

c) framför andra konsonanter än ovan uppräknade, företrädesvis i yngre låneord, t. ex.

pgm. *guts*	fsv. **guþs**	pgm. *muka*	nsv. **mucka**	
hura	nsv. **hurra**	*pusa*	**pussa**	
kusk	**kusk**	*ruf*	**ruff.**	

Anm. Många till mom. a hörande ord ägde i fspr. former med såväl **u** som **o** (jfr Rqv. IV, s. 60 ff., 71 ff., Nor. GPhil.$_2$ § 151).

Framför ursprungligt **ld, ll, lt** övergick i fsv. omkring år 1350 **o** till **u** (jfr Nor. Aschw. gr. § 111,$_2$). Pgm. har i detta fall alltid **u**, t. ex.

pgm. *bult*	fsv. **bolter**	pgm. *muld*	fsv. **mold**	
fuldær adj.	**folder**	*trul*	**troll.**	

Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,$_8$.

B) äldre långt **ū** i orden:

pgm. *hustru*	fsv. **hūstrū**	pgm. *rubæl*	nsv. **rūbel**	
lundrazja	nsv. **lūrendräja**	*tu* (*du*)	fsv. **þū** isl. **þú**	
nu	fsv. **nū** isl. **nú**	*utan*	**ūtan** isl. **útan.**	

2) äldre **o**, nämligen

a) äldre kort **ŏ** i *brukutær* fsv. **brokoter.**

b) äldre långt **ō**

α) på grund av akcentflyttning i *murout* nsv. **mōrot,** *skumara* fsv. **skōmakare.**

β) i orden *krukutær* fsv. **krōkōt(t)er,** *murtil* nsv. **mortel.**

Mot slutet **ō** svarar pgm. **u** i *siguria* nsv. **cikoria** ock *tubak* nsv. **tobak.**

---

[1]) Däremot *bora* nsv. **borra** vb. [2]) Däremot *smola* nsv. **smula** vb.
[3]) Dopfunt.

b) Diftonger.

1) Gamla diftonger.

aɨ.

§ 62. Pgm. *aɨ* motsvarar:

1) i allmänhet äldre **ei**, t. ex.

pgm.	*bleɨmo*[1]	no. dial.	**bleime**	pgm.	*reɨdan*	isl.	**reiðan**
	breɨdær	isl.	**breiðr**		*steɨka*		**steika**
	deɨg		**deigr**		*sveɨk*[6]		**sveik**
	freɨsta[2]		**freista**		*seɨgær*		**seigr**
	fleɨnskalogær[3]	no.	**feinskallad**		*seɨko*[7]	fi.	**seikko**
	feɨtær	isl.	**feitr**		*teɨkn*	isl.	**teikn**
	greɨp f.		**greip**		*veɨka* jfr	isl.	**kveikr**
	geɨspa		**geispa**		*veɨm*	isl.	**hveim**
	geɨvla[4]		**geifla**		*veɨpo*[8]		**veipa**
	heɨl		**heill**		*veɨt*[9]		**veit**
	heɨmand jfr	isl.	**heimr**		*veɨta*		**hveiti**
	kveɨt	isl.	**þveitr**		*veɨv*[10]	no.	**veiv**
	meɨda jfr	isl.	**meiðr**		*eɨd*[11]	isl.	**eiðr**
	meɨr	isl.	**meirr**		*eɨn*		**einn**
	neɨg[5]		**hneig**		*eɨtær*		**eitr;**

likaså i den från mlt. härstammande avledningsändelsen *-heɨt* hsv. **-het** mlt. **-heit,** t. ex. *nyheɨt* nsv. **nyhet,** *yværheɨt* nsv. **överhet;** i *-leɨs* fsv. **lēþis** isl. **-leiðis,** t. ex. *andærleɨs* fsv. **andralēþis;** ock i *-leɨk* fsv. **-lēker** isl. **-leikr,** t. ex. *breɨdleɨk* isl. **breiðleikr.**

Anm. Undantag från regeln gör *kærlɨk* **kärlek** (se § 70,2 b).

Målet har bevarat den gamla dift. **ei** ← **ai** i *heɨs* isl. **háss** (jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 57) ock *eɨld* fsv. **ēlder** isl. **'eildr** (jfr Tamm Etym. ordb. s. 122 a). *sleɨm* slem visar avljud till isl. **slím.**

---

1) Blemma, se Tamm Etym. ordb. s. 42 a.
2) Pröva, försöka.
3) Flintskallig; se Tamm Etym. ordb. s. 153 a.
4) Småtugga.
5) Neg, av **niga.**
6) Svek, av **svika.**
7) Ställning för pärtor.
8) Lakan.
9) Pres. av **veta.**
10) Väv.
11) Ed.

Hit höra även *lai̯sambær* fsv. **lēdhsamber** ock *rai̯mare*[1] remmare, jfr Lindgr. Finsk tidskr. XXXIII, s. 64.

2) *ai̯* är av yngre ursprung

a) i orden:

pgm. *dai̯ja*	fsv. **deghia**	pgm. *spai̯l*	fsv. **speghil**
lundrai̯ja	nsv. **lurendräja**	*sai̯ja*	**säghia.**

I dessa ord anser jag att *i* i diftongen *ai̯* är ett glidljud, som utvecklat sig framför j (← **gh**). Utvecklingen vore således denna: fsv. **deghia** → **deijia** → **deija** = målets form *dai̯ja*. Jfr en liknande utveckling av ett glidljud *i* efter vokal i §§ 65,2, 67,2, 69. Se Frth. Vö. § 29,3.

Huruvida *i* i *ti̯ai̯nbi*[2], i 1540 års jordebok skrivet **Tegneby**, är att betrakta såsom ett glidljud eller om det uppstått av **g** efter att hava passerat j-stadiet, är svårt att avgöra.

b) i *ati̯ai̯k* nsv. **apotek**, *brai̯v* fsv. **brēf** isl. **bréf**, *gai̯la*[3] jfr fsv. **gel** (se Nor. Sv. etym. s. 36), *gmai̯n* nsv. **gemen** har diftongen uppstått genom analogisk ljudsubstitution.

c) *lai̯kt̯* fsv. isl. **lēk** äger *ai̯* från presens.

d) Uti orden *nai̯* nsv. **nej**, *kai̯sare* nsv. **käjsare**, *ai̯dær* nsv. **äjder** motsvaras *ai̯* av hsv. **ej**, **äj**.

3) *ti̯vai̯st̯* nsv. **tvist** kan jag ej förklara.

4) *ai̯* motsvarar fi. **ai** i *ai̯so* fi. **aisa** (se Sax. Finska lån. s. 50).

ou̯.

§ 63. Pgm. *ou̯* motsvarar:

1) fsv. **ō** isl. **au**, utom i de fall, då fsv. **ō** isl. **au** övergått till målets *ǫ* (jfr § 48,1 b); sålunda

a) framför *r* ock *l* blott i följande ord:

pgm. *bou̯la*[4]	no. **baula**	pgm. *rou̯lus*[7] jfr isl.	**'raula**
bou̯lus[5] jfr no.	**baula**	*ou̯r*[8]	**aurr.**
rou̯la[6]	isl. **'raula**		

---

[1]) Remmare, märke för grund.
[2]) Tennby, hemman i Pargas.
[3]) Gäl.
[4]) Böla. Jfr isl. **baula** f. ko.
[5]) En som bölar.
[6]) Skråla. Jfr dial. **vravla**, **vrövla** (Rz s. 817 b).
[7]) En som skrålar.
[8]) Grund.

b) framför andra kons. än *r* ock *l* i orden *løuda* fsv. **lögghardagher** isl. **laugardagr** no. **laurdag** (jfr Nor. Sv. etym. s. 42) ock *røuta*[1] isl. **rauta.**

bøuskær 'dristig, grym, ohyfsad' förutsätter ett isl. '**bauskr**; jfr no. **baus** »stolt, storladen, stormodig; hidsig, heftig», **bausa** »buse frem, fare uforsigtigt afsted», **bausna, bausta** i samma bet. m. fl. (Aas. Ordb. s. 44 b).

røun motsvarar isl. **reynir** ock förutsätter en icke omljudd rot '**raun-**, vilken styrkes av no. **raun** samt sv. dial. **raun** (**röun**). Jfr Vll PPm. § 48,2.

Huruvida *høuter* dial. **hauter, hötter** (Rz s. 248 b) bör härledas från en fornnord. rot '**haut-** eller ställas i sammanhang med fi. **hautera,** är svårt att avgöra. Den omständigheten, att ordet anträffas även i dial. i Sverge, talar för den förstnämnda åsikten. Jfr Sax. Finska lån. s. 123.

2) *øu* är av yngre ursprung i *føul*[2], som jag sammanställer med fsv. **fyghli** (vilket dock är neutr. ock har kollektiv bet.), ock *møula* fsv. **möghla** isl. **mygla,** de enda ord i målet där kort **y** i förbindelse med ett följande kort **g**-ljud framför en annan konsonant utvecklats till dift. **öu.** Denna ljudlag har i Öbott. ock Satakunda flere motstycken (jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,55 not 1 ock § 11).

røuna fsv. **räghna** isl. **regna** har uppstått genom sammansmältning av **g** ock föregående vokal **ä** till **ö.**

Om det svårförklarliga *føus* fsv. **fähūs** se Vll PPm. § 48,6.

øy.

§ 64. Pgm. *øy* motsvarar:

1) fsv. **ö** isl. **ey** (jfr § 48,1 c) i följande ord:

pgm. *frøy*[3]	fsv. **frö**	isl. '**frey**
høy	**hö**	**hey**
røy f.	**rö**	jfr isl. **reyrr** m.

---

[1]) Råma.

[2]) Fogel. Den i målet vida vägnar allmännare formen är *fogæl*.

[3]) Frö. Isl. **frey** förhåller sig till isl. **fræ** liksom isl. **ey** till isl. **æ** 'alltid' (jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 57 anm. 2).

pgm. *sprǫyta*[1]		isl. **sprøyta** (Vigf. Ordb.)
trǫyo	fsv. **tröia**	**trøyja**
ǫy	**ö**	**øy.**

2) I följande ord har *ǫy* uppstått av fsv. **-ygh, -ögh:** *frǫyd* fsv. **fryghþ**, *mǫylin* fsv. **möghliker**, *nǫydær* fsv. **nöghder**, *nǫya* fsv. **nöghe.** Diftongen *ǫy* förekommer även i *lǫya* nsv. **löja**, *slǫya* nsv. **slöja.**

2) Nya diftonger.

ai.

§ 65. Pgm. *ai* motsvarar

1) äldre **ai** (**aj**), nämligen

a) nsv. **aj** i orden:

pgm. *ai*	nsv. **aj**	pgm. *kaiʒ(a)*	nsv. **Kajsa**
aina	**Aina**	*naima*	**Naima**
hai	**haj**		

ock kanske några till.

b) fi. **ai**, t. ex.

pgm. *kaima*[2]	fi. **kaima**	pgm. *paist(kaku)*[7]	jfr fi. **paistaa**[8]
laikjo[3]	**laitio**	*paito*[9]	**paita**
laiskjo[4]	**laiska**[5]	*raiska*[10]	**raiskaa.**
pai l. *paijo*[6]	**paija**		

Anm. Om ordet *aiso* fi. **aisa** se § 62,4.

2) *ai* har uppkommit av äldre **a:**

a) i ställning framför ett **j**, som representerar fsv. **gh** i orden *draijr* fsv. **draghit** ock *slaijr* fsv. **slaghit** (jfr § 32,2). Analogibildningar efter dessa äro *staijr* jfr fsv. **standit** ock *taijr* jfr fsv. **takin.**

---

[1]) Sprättas, vara sprättaktig; jfr no **sprøyta** »sprade» (Ross s. 748 b).
[2]) Namne. [3]) Smal notsläde.
[4]) Trött, hängsjuk (isynnerhet efter »vift»).
[5]) Lat. [6]) Leksak.
[7]) Kaka, som gräddas vid ugnsmynningen, medan elden ännu brinner i ugnen.
[8]) Steka. [9]) Lintyg.
[10]) Förslösa.

b) i ställning framför hsv. j i *kaʒja* nsv. **kaja** ock *maʒja* nsv. **Maja.**

c) i ställning framför **sk** i orden:

pgm. *haʒska*[1] fi. **haaskata** pgm. *plaʒska* nsv. **plaska**
forbaʒska nsv. **förbaskad** *smaʒska* **smaska.**

Även i *paʒstærŋakko* nsv. **palsternacka** bör väl s betraktas såsom ett glidljud.

au̯.

§ 66. Pgm. *au̯* motsvarar:

1) äldre **au** i orden *au̯rora* nsv. **Aurora,** *lau̯lar*[2] jfr fi. **laulaa** ock *mau̯rits* nsv. **Maurits.**

Dessutom förekommer *au̯* i *ŋjau̯a* jama, jfr ty. **miauen.**

2) *au̯* har uppkommit i *mau̯nus* nsv. **Magnus** genom vokalisation av **g.**

oʒ.

§ 67. Pgm. *oʒ* motsvarar:

1) äldre **oi, oj,** nämligen

a) nsv. **oj,** t. ex.

pgm. *hoʒ*	nsv. **hoj**	pgm. *noʒs*	nsv. **nojs**
hoʒta	**hojta**	*poʒke*	**pojke**
koʒ	**koj**	*skoʒ*	**skoj.**
moʒna	**mojna** (sjöt.)		

b) fi. **oi** i orden:

pgm. *loʒsta*[3] fi. **loistaa** pgm. *roʒva*[5] fi. **roivata**
roʒst[4] jfr fi. **roisto** *toʒmislos*[6] jfr fi. **toimi.**

---

[1]) Förslösa; se Sax. Finska lån. s. 120.

[2]) Förekommer blott i uttr. *han lau̯lar o ŋuŋgær* han sjunger.

[3]) Lysa.

[4]) Eller *roʒsto* spannmålsavfall, rosk, skräp.

[5]) Driva l. vandra omkring, med bibegrepp av liderlighet (se Vll PPm. Ordb. s. 305).

[6]) Utan handlingskraft, rådvill.

2) Grundformen till målets *broi̯sk* är möjligen fsv. ˙**brosk** → nsv. **brosk** (jfr Nor. Aschw. gr. § 129 anm. 2); *i̯* synes vara att förklara såsom i *hai̯ska* ← **haska** m. fl. (se § 65,2), *bui̯sk* ← ˙**busk** (se § 69).

Målets (*ai̯ʈær*)*goi̯ʈa* ettermyra återgiver antagligen ett äldre isl. ˙**geyta**, där *ey* uppstått av äldre au (jfr isl. **gaut** av **gjóta** gjuta, se Nor. Aisl. gr.$_2$ § 63,9). Genom ljudsubstitution har *ey* övergått till *oi*. *ai̯ʈærgoi̯ʈa* betyder således egentligen »etterutgjuterska».

ou̯.

§ 68. Pgm. *ou̯* motsvarar:

1) äldre långt slutet ō (jfr Hultm. Östsv. dial. § 8,1), t. ex.

pgm. *akʂou̯n*	nsv. **auktiōn**	pgm. *nou̯*		fsv. **nōgh**	
almou̯gi	fsv. **almōghe**	*ou̯dɪn*[2]	jfr fsv.	**ōþer**	
blou̯ma	**blōma**	*ou̯lik*	fsv.	**ōlīker**	
bou̯nda	**bōnde**	*ou̯ʈsoŋg*		**ōttosangher**	
brou̯	**brō**	*rou̯sa*		**rōsa**	
dou̯ʈær	**dōttir**	*slou̯*[3]	isl.	**sló**	
gou̯dær[1]	**gōþer**	*sou̯kn*	fsv.	**sōkn**	
grou̯	**grōa**	*sou̯l*		**sōl**	
grou̯ær	**grōver**	*ʈou̯*[4]	isl.	**tók**	
jou̯n	**hiōn**	*ʈou̯mbær*	fsv.	**tōmber**	
kl·ou̯	**klō**	*ʈrou̯do*[5]	isl.	**tróða**	
kl·ou̯kær	**klōker**	*vou̯*[6]		**óf.**	

Hit höra även tvåstaviga låneord utgående på **-or**, såsom *dokʈou̯r* nsv. **doktor**, *paʂʈou̯r* nsv. **pastor**. Då dessa ord upptogos i målet, hade de huvudton på ultiman ock utan tvivel långt slutet o-ljud, vilket i målet regelrätt givit *ou̯*. Diftongen har naturligtvis bibehållit sig även efter det fortis övergått på penultima, emedan den ursprungliga fortisstavelsen bibehållit stark semifortis (jfr § 79).

ou̯ i *arvou̯da* arvode tyder på lån från hsv. (jfr fsv. **arvöþe**).

[1]) Däremot neutr. *goʈ* isl. **gott** (se Nor. Aisl. gr.$_2$ § 114,4).
[2]) Brunstig (om sto).
[3]) Slog, av slå.
[4]) Tog, av taga.
[5]) Gärdsel.
[6]) Vävde, av väva.

Diftongen *ou̯* i *fou̯rḍou̯m* (jfr fsv. **forþðm**) beror antagligen på analogibildning (jfr t. ex. *ol̥dærḍou̯m* ålderdom).

Målets *ţou̯mţ* förutsätter ett fsv. ˙**tömt**, som uppstått av äldre ˙**tumft** (jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ § 238,$_2$).

2) äldre ð framför **rþ, rdh, rn, rt** (jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,$_{28}$ ock Nor. Aschw. gr. § 129), t. ex.

pgm. *bou̯rḍ*	fsv.	**borþ**	pgm. *kou̯rt*	fsv.	**kort**
ɜ *fjou̯rḍ*		**i fjordh**	*nou̯rḍan*		**norþan**
gjou̯rḍo	jfr fsv.	**giorþ**	*ou̯rḍ*		**orþ**
hou̯rn	fsv.	**horn**	*pou̯rt*		**porter**
jou̯rḍ		**hiorþ**	*skjou̯rto*		**skiorta**
kou̯rn		**korn**	*ţou̯rn*		**torn.**

Anm. I *ou̯sţ* fsv. **oster** isl. **ostr** ost inträdde redan omkring år 1400 i fsv. dial. förlängning av o (se Nor. Aschw. gr. § 129 anm. 2).[1]

Dialektens *ał̥bou̯m* nsv. **album** är möjligen en folketymologisk ombildning (jfr *bou̯m* bom).

3) äldre **au** i *jou̯* isl. **jaur** nsv. **jo**, *ʂou̯* no. **sjau** (jfr nsv. **sjå**).

u̯ɜ̯.

§ 69. Pgm. *u̯ɜ̯* förekommer blott i orden *hu̯ɜ̯* nsv. **huj** ock *bu̯ɜ̯sk* n. oväder jämte *bu̯ɜ̯skogær* ruskig (om väder) fsv. ˙**busk**, **k**-avledning av **busa** blåsa starkt (Rz s. 66 a), no. **bus** n. »voldsomt uveir» (Ross s. 75 a), **bysja** f. »byge, kort uveir» (Ross 80 b), **bøysa** f. »voldsom byge» (Ross 83 b) m. fl. ɜ bör väl här anses såsom ett glidljud, vilket utbildat sig framför **sk** (jfr *ha̯ɜ̯ska* § 65,$_2$, *bro̯ɜ̯sk* § 67,$_2$).

B. I obetonad stavelse.

ɜ.

§ 70. Pgm. ɜ motsvarar:

1) äldre **i**, nämligen

A) äldre kort vokaliskt **ɪ**, t. ex.

a) i särskilda avledningS- eller böjningsändelser

α) hos substantiv: *fjærɪl* nsv. **fjäril**, *a̯ngɪl* fsv. **ängil** samt i analogi med dessa *a̯ksɪl* fsv. **axul**; vidare

[1]) Jfr Frth. Vö. § 32,$_2$.

pgm. *fulıng*	nsv. **fuling**	pgm. *kyklıng*	fsv. **kyklinger**
kıljng	fsv. **kiþlinger**	*drotnıng*	**drotning**
framblıng	nsv. **främling**	*klanıng*	**klädhning;**

samt i analogi med dessa *fjærdıng* fsv. **fläröunger** ock *gatıng* fsv. **getunger;**

β) hos adjektiv: *ılskın* fsv. **ilzkin,** *nakın* fsv. **nakin,** samt i analogi med dessa en mängd adj., såsom *oudın* fsv. **oþer,** *uslın* fsv. **usal;** vidare *fatıgær* fsv. **fatiker,** *lykligær* nsv. **lycklig,** samt i analogi med dessa en mängd adj., såsom *maktıgær* fsv. **mäktogher;**

γ) hos värb:

pgm. *varı*	fsv. **vari** konj.	pgm. *rouandı*	fsv. **roandi;**
komı	**komi** konj.;	*bıtın*	**bitin**
branın	**brännin**	*slıtın*	**slitin;**
farın	**farin;**	*lıdı*	**lidhit**
flygandı	**flyghandi**	*varı*	**varit;**

b) i ordstammar samt i slutstavelser för övrigt:

pgm. *agustı*	nsv. **augusti**	pgm. *ototı*	fsv. **attatighi**
bıtı	fsv. **bittidha**	*postıljoun*	nsv. **postiljon**
dıvıdera	nsv. **dividera**	*pani*	**penni**
fabıan	**Fabian**	*samvıt*	fsv. **samvit**
fyrı	fsv. **fyri**	*sıgar*	nsv. **cigarr**
manıskja	**mäniskia**	*trıdı*	fsv. **þriþi**
nanstın	nsv. **någonsin**	*undı*	**undi**
nalıko	fsv. **näghlika**	*yvı*	**yvi.**

B) äldre konsonantiskt i efter bortfall av följande vokal

a) såsom bindevokal i nominala sammansättningar efter kortstavig io-stam, t. ex. *færıkar* fsv. **färio karl,** *smıdıbaka* fsv. **smidhio-;**

b) i infinitiver av värb (ia-stammar) med i dialekten kor rotstavelse:[1]

pgm. *borı*	fsv. **byria**	pgm. *flytı*[2]	fsv. **flytia**
drypı	**drypia**	*hası*	isl. **hesja**
dysı	**dysia**	*mysı*[3]	no. **mysja**
dalı	**dylia**	*nytı*	fsv. **nytia**

[1]) Detta till skillnad från mål, i vilka denna vokalisation av konsonantiskt i inträder efter både kort ock lång rotstavelse (jfr t. ex. Nor. Dalb. § 9, VII Run. § 138).

[2]) Bringa att flyta. [3]) Täta med mossa.

pgm. *rydɪ*[1]	fsv.	**ryþia**	pgm. *sværɪ*	fsv.	**sväria**
skɪlɪ		**skilia**	*sælɪ*		**sälia**
skølɪ		**skylia**	*ʈæmɪ*	nsv.	**tämja**
slydɪ[2]	jfr dial.	**sly**	*vɪʈɪ*	fsv.	**vitia**
smørɪ	fsv.	**smyria**	*vadɪ*		**väþia**
snærɪ		**snäria**	*vaʈɪ*		**hvätia**
stʏrɪ[3]	jfr isl.	**styrr**[4]	*ærɪ*		**äria.**

C) äldre långt ī (som urspr. tillhört betonad stavelse), t. ex.

pgm. *granrɪs*[5]	fsv.	**granrīs**	pgm. *ɪblɑ̨nd*	fsv.	**ī bland**
gunvɪk[6]	nsv.	**Gunnvīk**	*ɪmou̯ʈ*		**ī möt.**

2) äldre **e**, nämligen

a) äldre kort **ĕ**:

α) i best. artikeln *-ɪn* hos starka mask. på *g* eller *k*[7], t. ex.

pgm. *baŋkɪn*	fsv.	**bänken**	pgm. *rɪŋgɪn*	fsv.	**ringen**
draŋgɪn		**drängen**	*skou̯gɪn*		**skoghen**
fɪskɪn		**fisken**	*sakɪn*		**säkken;**

β) i prefixet *bɪ-* fsv. **be-**, t. ex.

pgm. *bɪdrɑ̨va*	fsv.	**bedröva**	pgm. *bɪhɑ̨va*	fsv.	**behöva**
bɪfalɑ		**befalla**	*bɪsvær*	nsv.	**besvär;**

γ) i obetonad ställning för övrigt (jfr § 72,1), t. ex.

pgm. *ɑ̨bɪsbou̯k*	nsv.	**abobok**	pgm. *kafɪ*	nsv.	**kaffe**
arkɪbɪskop	fsv.	**ärkebiskoper**	*rɪkomdɑ̨ra*		**rekommendera**
frɪgaʈ	nsv.	**fregatt**	*spɪʈɑ̨kæl*		**spektakel**
gɪvaldær		**gevaldiger**	*svæɪɪ*		**Sverge**
ɪmɑ̨nuel		**Emanuel**	*ʈapɪʈsɑ̨ra*		**tapetsera**
ɪmɑ̨lja		**Emilia**	*ʈɪɑ̨ʈær*		**teater**
ɪrɑ̨na		**Irene**	*ʈɪlɪgrɑ̨m*		**telegram.**

Flere hithörande ord hava även former med *a*, t. ex. *kafa* kaffe, *svæɪja* Sverge.

I fråga om uttrycket *vælɪs* (*dɑ̨g*) häll (dig), lycklig (du), som av NOREEN angives utgå från ett vel es (þik), hänvisas till Lindgr. Btr. § 37,8 d.

---

1) Rödja.

2) Slå med *slydjo* 'mjukt spö, vidja'. Se § 22 ock Rz s. 629 a.

3) Stoja, ostäda.

4) Gen. **styrjar.**

5) Däremot *rɪs* ris.

6) Däremot *vɪk* vik.

7) Artikeln innehåller som bekant ursprungligt **e**, vilket i många östsv. dial. övergått till **i** (jfr Wadst. Fno. hom. § 22 a *α* ock s. 5 samt Hultm. Östsv. dial. § 2,10 b).

Formen *pærɪʃo* fi. hsv. **pärta** sammanställes med fi. **päretta** (partitivus), vars e i obet. stavelse givit i.

Anm. Hit för jag även *ʈaṇɪs* fsv. **Tännäs** (jfr fsv. **näs** isl. **nes**).

b) äldre långt ē i orden *arbɪʈ* fsv. **arbēt**, *kærlɪk* fsv. **kärlēker**.

Fsv. **kärlēker** hade enligt i målet förefintliga ljudlagar bort giva *kærlaɹk*, liksom fsv. **störlēker** givit pgm. *sʈoʊrlaɹk*. Emellertid äger målet blott formen *kærlɪk*. Denna torde ha uppstått sålunda, att äldre långt ē förkortats, emedan ordet i pargasbons språkmedvetande icke fattas såsom ett sammansatt ord ock den senare leden således kommit att bli svagt betonad. Ljudlagsenligt har sedermera ɵ övergått till i.

3) äldre **y**, nämligen

a) äldre kort ȳ i orden *faṇɪ* nsv. **Fanny** (uttalas vanl. **Fanni**) ock *sɪrɛn* nsv. **syren**.

b) äldre långt ȳ i ortnamn utgående på **-by**, såsom *norbɪ* nsv. **Norrby**, *ʈraʂkbɪ* nsv. **Träskby**.

Utvecklingen från äldre **bȳ** till *bɪ* har troligen skett genom mellanstadiet ī (jfr fsv. biformen **bī**).

4) äldre långt ȯ i *koprɪ* nsv. **Kopparö** (jfr fsv. **Skäni** ← **Skānȯ**, Nor. Aschw. gr. § 146,3) ock *ɪmjʊkasʈ* nsv. **ödmjukast**.

ɵ.

§ 71. Pgm. ɵ förekommer blott före *r* ock motsvarar äldre ȯ i prefixet *fɵr-* fsv. **for**, t. ex. *fɵrgɪfʈ* fsv. **forgift**, *fɵrʂmɵ* fsv. **forsma**. Jfr § 50,4.

a.

§ 72. Pgm. a

1) motsvarar äldre kort ȯ utom före supradentaler ock kakuminaler (jfr § 73):

a) i best. slutartikeln *-an*, *-a*, *-ana* hos en del subst. i fem. ock neutr. sing. samt i pl. (jfr formläran), t. ex.

pgm. *broʊan*	fsv. **broen**	pgm. *fɵʈrana*	fsv. **fötrena**
bɵnana	**barnen**	*haṇdrana*	**händrena**

pgm. *lạndana* fsv. **landen** pgm. *vadra* fsv. **väþret**
sạkan **saken** *ạmbara* **ämbaret.**

Anm. Mask. ordet *dạ* fsv. **dagher** heter i best. sing. ***daan***, vilken form uppstått sålunda, att artikeln direkt fogats till den förkortade formen **da.** Ordet utgör ett bevis för att artikeln i målet urspr. även i mask. varit **-en** ock icke **-in.**

b) i slutljud, t. ex.

pgm. *bounda* fsv. **bonde** pgm. *fররargalsa* nsv. **förargelse;**
fiạnda **fiende** *baḷ'ṭa* fsv. **bälte**
goḅa ä.-nsv. **gubbe** *lyḟṭa* **lyfte;**
granạa fsv. **granne;** *baṭæra* **bätre**
baḍara nsv. **baddare;** *nạmara* **nämare;**
skıpara fsv. **skipare;** *faṃṭa* **fämte**
fọdalsa nsv. **födelse** *oṭoṭıonda* **attatighunde;**

samt i analogi med dessa

boḳa fsv. **bokker,** *ụa* fsv. **uver,** *navara* fsv. **navar,** *sụṭara*[1] fsv. **sutar;**
nạva[2] fsv. **näf,** *aẓda*[3] fsv. **eþ** ock *æra* fsv. **är;**
nıa fsv. **nio** ock *ṭıa* fsv. **tiu,** vilka utan tvivel bildats i överensstämmelse med de i hsv. såväl i Finnland som i Sverge i dagligt tal allmänt brukliga formerna **nie** ock **tie** (jfr Frth. Vö. s. v.).

Former med *a* i de under mom. b upptagna ordgrupperna äro icke ensamt rådande i målet. Ganska ofta användas även sådana utan *a*, såsom *fiạnd* fiende, *jaṭ* jätte, *oḳs* oxe, *skıpar* skeppare m. fl. Denna omständighet tyder på att den ursprungliga, utljudande ändelsevokalen bortfallit, men i senare tid blivit återställd, isynnerhet genom inflytelser från hsv. Även analogibildningarna *boḳa*, *ụa*, *sụṭara*, *nạva* m. fl. utgöra bevis för riktigheten av anförda påstående. Jfr för övrigt Hultm. Östsv. dial. § 1,49.

c) i ett antal huvudsakligen från hsv. lånade ord, i vilka övergången e → i ej ännu försiggått, t. ex.

pgm. *ạmạn* nsv. **amen** pgm. *svanṭa* nsv. **Svante**
arandạṭor **arrendator** *vılḥalm* **Vilhelm.**

I ortnamn, vilkas senare sammansättningsled är *-nas* fsv. **näs** isl. **nes,** bibehålles *a* (utom i *ṭanıs* nsv. **Tennäs**), t. ex. *braṭnas* nsv. **Brattnäs,** *blıasnas* nsv. **Bläsnäs,** *sıgnas* nsv. **Siggnäs.**

---

[1]) Sutare, lindare. [2]) Näbb.
[3]) Ed, näs.

2) motsvarar äldre kort ĭ i *arva* nsv. **Arvid.**

3) motsvarar äldre kort **a** i *kærald* fsv. **käralde** ock *sıgurja* nsv. **cikoria.**

4) står utan motsvarighet i det äldre språket:

a) såsom svarabhaktivokal tillagt framför **l** i *handal*[1] nsv. **handla.**

b) i *pasalm*[2] fsv. **psalmber** ock *pasalʼtarn*[3] fsv. **psaltaren,** emedan ljudförbindelsen **ps-** i uddljud för målet är främmande (likasom för hsv.).

æ.

§ 73. Pgm. *æ* motsvarar:

1) äldre **e** (**ä**), när detta står före **r** eller sådant **l**, som enligt målets lagar återgives med *l*, nämligen

a) dels äldre kort ĕ, t. ex.

pgm. *adærton* fsv.	aþertan	pgm. *rubæl* nsv.	rubel
broudær	broþer	*svavæl*	svavel
færnısa nsv.	fernissa	*sapłambær*	september
mobæl	möbel	*łrykærı*	tryckeri;

b) dels äldre långt **ä** (som ursprungligen tillhört betonad stavelse), t. ex. *hærnesł* fsv. **här näst.**

2) äldre kort ĭ, när detta i målet kommer att stå före *r* eller *l*, åtminstone i följande ord:

pgm. *panær* fi. hsv.	pennir	pgm. *dıgæl* fsv.	˙dighil
yvær fsv.	yvir	*dymbæl*(*vıku*)	dymbil(vika).

3) äldre kort ŭ i *ıgælkoł* fsv. **ighulkutter** i analogi med *ıgæl* fsv. **ighel.**

4) äldre kort ȳ i *papæros* nsv. **papyross.** Ordet, som allmänt förekommer i finnländska dialekter, är en folketymologisk bildning efter *papær* hsv. **papper.**

5) äldre långt ō i ortnamn utgående på *-bæl* fsv. **böle,** t. ex. *bolbæl* nsv. **Bollböle,** *garsbæl* nsv. **Garsböle,** *skytłbæl* nsv. **Skyttböle.** Jfr msv. **Nybele** ← **Nybōle** (Nor. Aschw. gr. § 146,3).

---

[1]) Även *handıl*. [2]) Även *salm*.
[3]) Även *salʼtarn*.

6) svarabhaktivokal före r ock l → *ʀ*,

a) i likhet med fsv., t. ex.

pgm. *fa̧dær*	fsv. **fädher**	pgm. *klıpær*	fsv. **klipper**
ga̧vælʀ	**gaffuel**	*na̧gælʀ*	**naghel**
ıstær	**ister**	*mıdær*	**niþer;**

b) utan motsvarighet i det äldre språket, t. ex.

α) i inf. hos värb av 1:a svaga konj.:

pgm. *blıstær*	fsv. **blistra**	pgm. *krapælʀ*[2]	dial. **kräpla**
gnıtær[1]	dial. **gnitra**	*ra̧mbælʀ*	fsv. **rambla;**

β) i adjektivens starka komp., där i-omljud inträtt:

pgm. *baṭæra*	fsv. **bätre**	pgm. *sa̧mbæra*	fsv. **sämbre**
la̧ngæra	**längre**	*yngæra*	**yngre.**

Hit höra ock *a̧ndær-* i sammansättn. ss. *a̧ndærfærḍ* fsv. **andra färdh**, *a̧ndærla̧ıs* fsv. **andraledhis** m. fl., *ıdær* eder, *ga̧mbælʀ-* fsv. **gamble** i sammansättn. ss. *ga̧mbælʀfa̧r* nsv. **gamlefar**, *ga̧mbælʀgo̧rḍ* nsv. **Gammelgård** m. fl., vilka former låta sig förklaras av fsv. **andr-**, **iþr-** ock **gambl-**, där svarabhaktivokal inträtt. Jfr Hagf. Gkb. § 71,1 ock VII PPm. § 71,3.

7) förekommer utan motsvarighet i äldre språket i plur.-ändelsen *-ær* hos starka neutr., t. ex.

pgm. *blaa̧dær*	fsv. **blaþ**	pgm. *krıær*	fsv. **krigh**
dıkær	**dike**	*svınær*	**svin.**

a.

§ 74. Pgm. *a* motsvarar:

1) äldre kort ă

a) i ändelser, t. ex.

α) hos substantiv:

pgm. *ynskan*	nsv. **önskan;**	pgm. *æ̧mbar*	fsv. **ämbar;**
framand	jfr fsv. **främmande**	*borgara*	**borghare**
ærand	fsv. **ärandi;**	*klokara*	**klokkare;**
ha̧ımand	**heman**	*ma̧rkna*	**marknaþer**
lakand	**lakan;**	*skılna*	**skilnaþer;**
kopar	**kopar**	*bıṭa*[3]	isl. **bita** obl.

[1]) Flina, skratta; se Rz s. 204 b.

[2]) Gräla; se Rz s. 360 a.

[3]) Toft i båt, Rz s. 34 b.

pgm. *mosa*	fsv.	**mosa** obl.	pgm. *dalar*	fsv.	**dalar;**
posa		**posa** obl.	*handrana*		**händrina**
skuga		**skugga** obl.;	*nyklana*		**nyklana**
flundra		**flundra**	*stikona*		**stikkunar;**
höna		**höna**	*dora(post)*		**döra-**
kofta	nsv.	**kofta**	*fjata(dryg)*		**fläta-**
rota	fsv.	**rotta**	*kara(hylo)*		**kara-**
sloya	nsv.	**slöja;**	*ögna(blik)*		**öghna(blik)**
jærta	fsv.	**hiärta**	*drakabou*		**'draka bo**
öga		**ögha**	*nasablöud*		**näsa blodher**
öra		**öra;**	*rona(gaff)*		**runa-**
dreyngjar		**drängiar**	*sila(knapa)*		**'sila(knapper);**

Anm. Om *a* i suffigerade art. i plur. se formläran.

Hit för jag även sådana sammansättningar som *skrinarbrygk* skrinnbacke, *bagarstuvu* bagarstuga.

β) hos adj. ock räkneord:

pgm. *kæra*	fsv.	**kära**	pgm. *kærast*	fsv.	**kärast er**
kærare		**kärare**	*fyra*	nsv.	**fyra;**

) hos värb:

pgm. *kraka*[1]	fsv.	**kräka**	pgm. *brinandi*	fsv.	**brinnandi**
sia		**sia;**	*brekändi*		**bräkiandi;**
bitas		**bitas**	*kala*		**kallaþer**
gölias		**gölias;**	*roupa*		**ropaþer;**

δ) hos advärb:

pgm. *ila*	fsv.	**illa**	pgm. *sakta*	fsv.	**sakta**
nourdan		**norþan**	*vadan*		**hvaþan.**

Om uppkomsten av **a** i flere fall hörande till mom. a hänvisas till Hultm. Östsv. dial. § 1,49,

b) i ordstammar samt i slutstavelser för övrigt:

pgm. *idan*	fsv.	**iþan**	pgm. *magistær*	nsv.	**magister**
istadugær		**istadugher**	*milikamen-*		**medikamen-**
karafin	nsv.	**karafin**	*sirap [tær*		**sirap [ter**
kavera		**kavera**	*tubak*		**tobak**
magasin		**magasin**	*vasal*	fsv.	**väsall.**

2) äldre kort ö i orden *blyhartspana* nsv. **blyertspänna** — där folketymologisk bildning föreligger (se § 30) — ock *yvarst* fsv. **yverster.**

---

[1]) Krypa.

3) äldre kort ŏ i orden [*hljon*]*kavalj* nsv. **liljekonvalje** ock *kasak* nsv. **kosack** (jfr ry. казакъ).

4) hsv. (eg. lat.) **au** i *agusta* nsv. **Augusta** ock *agusti* nsv. **augusti.** Jfr § 55,3 *agust* nsv. **August.** Vokalen har blivit förkortad i följd av akcentflyttning.

o.

§ 75. Pgm. *o* motsvarar:

1) äldre kort ŏ (ŭ)

a) i böjnings- ock avledningsändelser

α) omedelbart efter ursprungligen lång stavelse, t. ex.

pgm. *asko*	fsv. **asko** obl.	pgm. *otonda*	fsv. **attonde**
bloudogær	**bloþogher**	*ragotær*	**raggotter**
frasmo[1]	**fresmo** obl.	*skalotær*	**skallotter**
falo	**fällo** obl.	*stakotær*	**stakkotter**
grislo	**grislo** obl.	*tasko*	**tasko** obl.
gomo	**gömo** obl.	*troudo*[2]	isl. **tróðo** obl.
hungrogær	**hungrogher**	*tsugonda*	fsv. **tiughondi**
kristo	**kisto** obl.	*viso*	**viso** obl.
kunogær	**kunnogher**	*vaipo*[3]	**vepo** obl.
masko	**masko** obl.	*aso*	**äsio** obl.;

β) står utan motsvarighet i fornspråket, beroende på analogibildning:

dels efter svaga fem., t. ex.

pgm. *gærdo*	jfr fsv. **gärþe** n.	pgm. *klifso*	jfr fsv. **klifse** n.
hærdo	**härþ** f.	*modror*	**möþar** l. **mödhir,**
jærtror[4]	**hiärta** pl.		

dels efter adjektiv utgående på **-ogher, -otter,** t. ex.

pgm. *fliito*	*-gær* *-tær*	jfr fsv.	**fliteliker**
hamso	*-gær* *-tær*	nsv.	**hamsig**
stunto	*-gær*[5] *-tær*	fsv.	**stunter**
troto	*-gær* *-tær*		**þrötter;**

I Pgm. gäller således regelrätt den av Kock Fsv. ljudl. s. 215 ff. för det fornsvenska riksspråket fastställda vokalbalanslag,

---

[1]) Fräkne.
[2]) Gärdselstång.
[3]) Lakan; linda.
[4]) Sing. *jærta* n.
[5]) Kort.

som tillämpats därstädes från mitten av 1300-talet till omkring år 1500, nämligen att såsom ändelsevokal brukas o omedelbart efter lång rotstavelse.

γ) även omedelbart efter kort rotstavelse i orden *joko*[1] skrävlande kvinna ock *poro* grummel (i kaffe, vatten m. m.), där ändelsevokalen utan tvivel assimilerats med föregående stavelses vokal (se Kock Fsv. ljudl. s. 240,1 a). *o* i *poro* kan ock bero på direkt lån från fi. **poro** med samma betydelse.

Anm. Till detta mom. hör även pgm. *bjurko* nsv. **Björkö** (hemmansnamn på den stora Lielaksön), där *o* till synes motsvarar äldre **ö**. Emellertid upptager vår älsta jordebok av år 1540 formen **Biroko**, jordeb. 1556 **Bierka** ock »Pikis Häradtz Räckning för Åhr 1635» **Birku**, allt former vilka otvetydigt hänvisa till en äldre form **Birka** (obl. **Birko** l. **Birku**). På folketymologisk väg eller genom ämbetsmännens nit att finna en förklaring till ordet har väl sedermera **Björkö** uppstått. I sammanhang härmed kan framhållas, att hemmanets naturbeskaffenhet tydligt visar, det lägenheten ej gör skäl för namnet ö.

b) i ordstammar samt i slutstavelser för övrigt (isynnerhet i en del lånord), t. ex.

pgm. *abor*	fsv. **aghborre**		pgm. *korpral*	nsv. **korporal**	
alvokat	nsv. **advokat**		*krokodil*	**krokodil**	
arendator	**arrendator**		*krason*	**kröson**	
biskop	fsv. **biskoper**		*postila*	**postilla.**	

2) äldre **a**, nämligen

a) äldre kort **ă** i *ototi* fsv. **ăttătighi** samt *tomos* nsv. **Tōmas** (enl. Vigf. Dict. **Thŏmas**). Jfr Hagf. Gkb. § 56 anm. 4, Karst. Kök. § 65,3 a ock VII PPm. § 66,5.

b) äldre långt **ā** i de kardinala ock ordinala räkneorden 13—19, t. ex.

pgm. *traton*	fsv. **þrettān**		pgm. *suton*	fsv. **siūtān**	
fjourtonda	**flughurtāndi**		*nitonda*	**nītānde.**	

Hit föres lämpligast pgm. *osidis* fsv. **afsidhis** l. **asidhis**. Fsv. **aasiidhis** i Vadst. Klost. tyckes förutsätta långt **ā**. Om detta antagande är riktigt, har övergången **ā** → **ŏ** naturligtvis förmedlats genom stadiet långt **å** (Nor. GPhil.$_2$ § 139), ock vokalen har förkortats på grund av sin ställning i svagt betonad stavelse (a. a. § 164). Av samma orsak har också det långa **å** i *birogg* nsv. **byrå** övergått till **o**.

---

[1]) Jfr **jåk** enfaldigt tal, Rz s. 299 b

u.

§ 76. Pgm. *u* motsvarar:

1) äldre u, nämligen

A) äldre kort ŭ

a) i böjnings- ock avledningsändelser

α) omedelbart efter kort rotstavelse, t. ex.

pgm. *baku-*	fsv. **baku-**		pgm. *kadur*	jfr fsv.	**thiädhur**
bitul	isl. **bitull**		*lagum*	fsv.	**'laghum**
blasuţær	fsv. **bläsuter**		*lidugær*		**liþugher**
djavul	**diävul**		*sinu*		**sinu** obl.
fjaţur	**fläture**		*staţadugær*		**staþugher**
flugu-	**flughu-**		*staţapul*		**stapul**
fradu	**fradhu** obl.		*stuvu*		**stuvu** obl.
gamul	**gamul**		*ţalu-*		**talu-**
gaţu	**gatu** obl.		*ţugu*[1]	dial.	**tugu**
ginum	**ginum**		*ţsugu*	fsv.	**tiughu**
huvu	**huvuþ**		*vaţu-*		**vatu-**
kunugg	**kununger**		*viku*		**viku** obl.

Hit för jag även *mudus* nsv. **Muddais** (hemmansnamn i Pargas), där *u* motsvarar äldre ŭ. I 1557 års jordebok förekommer nämligen namnet skrivet **Mudus.**

I pgm. gäller således regelrätt den av Kock Fsv. lj. s. 215 ff. för fsv. fastställda vokalbalanslag, som tillämpats därstädes från mitten av 1300-talet till omkr. år 1500, nämligen att såsom ändelsevokal brukas u omedelbart efter kort rotstavelse.

β) Förekommer utan motsvarighet i fornspråket i ändelsen -us hos subst. ock adj. (oberoende av stamstavelsens längd), t. ex.

pgm. *bulus*[2]	jfr fsv. **'bul**		pgm. *kraplus*[5]	jfr dial.	**kräpla**
gnavus[3]	**gnagha**		*kalţus*[6]	jfr fsv.	**kälta**
jokus[4]	jfr dial. **jåk** n.		*slarvus*[7]	jfr nsv.	**slarva.**

---

[1]) Vidja i släde eller kälke, se Rz s. 740 a.

[2]) Oböjl. adj., brunstig (om sugga). Jfr Rz s. 70 a **bål, böl**; Aas. Ordb. **bøl**, ock Bugge Sv. landsm. IV. 2, s. 23 not samt Tamm Etym. Ordb. s. 77 a.

[3]) Gnatig person.

[4]) Sladderhane, se Rz s. 299 b ock Vll Nyl. etym. s. 15.

[5]) Sladderhane, grälig person, se Rz s. 360 a.

[6]) En som kältar. [7]) Slarver.

Formen *sʃavur* fsv. **staver** isl. **stafr** är tvivelsutan en analogibildning efter orden på **-ur**, ock **u** måste här betraktas såsom svarabhaktivokal.

γ) även omedelbart efter lång rotstavelse i orden *kuḳu* nsv. **kucku**, där **u** kanhända beror på att ordet egentligen är en reduplikationsform, ock *pɪsku*, måhända direkt lån från fi. **piaku** 'tilltalsord till barn ock svin'.

b) i ordstammar samt i slutstavelser för övrigt, t. ex.

pgm. *buʃal*	nsv. **butelj**	pgm. *publɪk*	nsv. **publik**
fɪbrugrɪ	**februari**	*purpurɪ*	**potpurri**
ɪkur	fsv. **ikurne**	*samul*	**Samuel**
judɪna	**iudhinna**	*susana*	**Susanna.**

B) äldre långt ū (som ursprungligen tillhört betonad stavelse), t. ex.

pgm. *huʃtru*	fsv. **hūstrū**	pgm. *gunǫda*	nsv. **Gūd nåde**
forus	**fāra hūs**	*jomfru*	fsv. **iumfrū.**

2) äldre **o**, nämligen

a) hsv. kort (slutet) ŏ (ŏ), t. ex.

pgm. *bujaʃ*	nsv. **boett**	pgm. *lusɪ*	nsv. **logi**
fuʃrgl	**fodral**	*murjgn*	**morian**
krɪnulɪ	**krinolin**	*ʃɪmuʃę*	**timotej.**

I *spɪsulɪ* spisöl (jfr fsv. **ol**) har äldre **o** (ǫ), i följd därav att det genom akcentreduktion blivit svagtonigt, övergått till slutet **o** ock därpå till **u**. Se Nor. Aschw. gr. § 74.

b) äldre långt ō, då det i äldre, särspråklig tid förkortats. Hit höra

α) adj.-ändelsen **-ōtter**, där ō omkring år 1300 i följd av sin ställning i bitonig stavelse övergått till ŭ, t. ex. *krukuʃær* fsv. **krōkōtter**. Jfr Nor. Aschw. gr. § 112.

β) hälsningsorden *gudą*, *gumoron*, *gunaʃ* rspr. **god-dag, -morgon, -natt.** Detta *gu* associeras nu med **gud.**

γ) *buksera* nsv. **bogsera** lt. **bôgsêren** (jfr isl. **bógr**).[1]

Vokalen *u* i *akudęra* nsv. **ackordera** (men *akǫrd* nsv. **ackord**), förklaras kanhända ock av denna ljudlag.

3) äldre kort ĕ i *konʃunal* nsv. **kochenill**, uttal. **kåʃenilj.**

4) äldre kort ĭ i *asʃumęra* nsv. **estimera** fr. **estimer.** Ordet förekommer med **u** även i Vörå ock Ped.

---

[1]) Jfr Tamm Etym. ordb. s. 49 f.

B. Kvantiteten.

§ 77. Pargasmålets kvantitetsförhållanden överensstämma, såsom redan i den ljudfysiologiska delen antytts (se § 7), i allmänhet med fornspråkets ock skilja sig således betydligt från högsvenskans. Emellertid anser jag det överflödigt att här lemna en utförligare framställning av desamma, då detta sedan gammalt är ett känt särmärke för de östsvenska dialekterna överhuvud.[1]

Anm. 1. Däremot råda i Kökar (Karst. Kök. § 69—71), Föglö, Brändö ock hela åländska skärgården väster därom (se Vll PPm. s. 6 not 1) i huvudsak de högsvenska kvantitetslagarna.

De förnämsta skiljaktigheterna mellan fornspråkets ock målets kvantitetsförhållanden uppstå genom

A) **förkortning** av ursprungligen lång vokal eller diftong:

1) i enstaviga ord, oftast med vokalslut, då de förekomma obetonade i satsen (se Frth. Vö. § 95,1 a, Vll PPm. § 11), t. ex.

pgm. *ɨ*	fsv.	**ī**	pgm. *ţo*	fsv.	**þā**
nɨ		**nī(r)**	*ţom*		**þēm (thom)**
nu		**nū**	*ţu* (*du*)		**þū**
so		**sā**	*vɨ*		**vī(r).**

2) i svagtonig stavelse (som urspr. haft huvudton), t. ex.

pgm. *forus*	fsv.	**fāra hūs**	pgm. *huṣţru*	fsv.	**hūstrū**
granrɨs		**granrīs**	*jomfru*		**iumfrū**
gunvɨk	nsv.	**Gunnvīk**	*svɨnus*	nsv.	**svīnhūs.**
gunǫda		**Gūd nåde**			

3) i åtskilliga ord för övrigt (till största delen uppräknade vid framställningen av målets korta vokaler), t. ex.

pgm. *arbɨţ*	fsv.	**arbēt**	pgm. *lærfţ*	fsv.	**lār(i)pt**
basa	nsv.	**bāsa**	*murţɨl*	nsv.	**mōrtel**
brasa		**brāsa**	*sţavæl*	fsv.	**stōvil**
helsa	isl.	**heilsa**	*sǫmblɨn*	jfr isl.	**sœmr**
hymskær	fsv.	**hēmsker**	*ţraţɨ*	fsv.	**þrātighi**
hǫns		**hōns**	*varkan*		**hvarken.**

[1]) Jfr Frth. Nyl. § 30, Närp. §§ 26 ff., Vö. § 95, RWicht. § 3; Vll Fby Ordl., PPm. § 9, NukkO. § 39, Run. § 58; Frth-Vll Estl.-sv. ordb.; Hagf. Gkb. § 11 ff.; Fagerl. Ko.-Houtsk.

Anm. 2. I flere fall torde förkortning av lång vokal eller diftong bero på ställning före geminata, t. ex.

pgm. *kapo*	fsv. isl. **käpa**		pgm. *oṭa*	fsv.	**ätta**
moṭa	isl. **mátta**		*saḇıl*	nsv.	**sabel**
naṭ	fsv. **nät** isl. **nátt**		*samul*		**Samuel.**

B) **förlängning** av ursprungligen kort vokal:

1) framför urspr. rþ, rdh (jfr §§ 48,4 a, 53,1 b, 55,2 b ock 59,1 b), t. ex.

pgm. *bǫrdo*	fsv. **byrþa**		pgm. *hǫrdær*	fsv.	**harþer**
fœrd	**färþ**		*hœrdo* jfr	fsv.	**härþ**
gǫrd	**garþer**		*mǫrda*	fsv.	**myrdha**
gœrda	**gärþa**		*vǫrd*		**varþer.**

2) framför urspr. rl (jfr §§ 53,1 b ock 55,2 b), t. ex. *kar* fsv. **karl**, *pærlo* fsv. **pärla.**

3) framför urspr. rn (jfr §§ 48,4 b, 53,1 b, 53,2, 55,2 b ock 59,1 b), t. ex.

pgm. *bǫn*	fsv. **barn**		pgm. *harnısk*	fsv.	**harnisk**
hǫrn	fsv. **hyrn**		*kværn*		**qvärn**
gærna	**gärna**		*kærno*		**kirna.**

4) framför urspr. ld (jfr §§ 48,4 a, 51,3 a, 55,2 b ock 57,1), t. ex.

pgm. *bǫlda*	fsv. **bolde**		pgm. *kvelda*	fsv.	**qvälda**
bǫld	**byld**		*kaldo*		**kälda**
fald	**falder**		*kǫld*		**kyld**
kaldær	**kalder**		*spjeld*		**spiäld.**

5) framför äldre ln (jfr §§ 55,2 b ock 57,1), t. ex.

pgm. *aln*	fsv. **aln**		pgm. *mǫln*	fsv.	**moln**
bǫlna	**bolna**		*mǫlna*		**molna.**

6) framför urspr. nd (jfr § 55,2 b), t. ex. *hand* fsv. **hand**, *land* fsv. **land.**

7) framför urspr. mb (jfr § 55,2 b), t. ex. *lamb* fsv. **lamb**, *vamb* fsv. **vamb.**

Anm. 3. Om förlängning av urspr. kort a före sekundärt mb se § 55,2 b.

8) framför g eller v + konsonant (jfr § 55,2 c), t. ex.

pgm. *bragd*	fsv. **braghþ**		pgm. *havra*	fsv.	**hafre**
dagær	**dagher**		*stavrar*		**stavrar**
fagær	**fagher**		*tavlo*		**tafla.**

9) framför kort slutljudande kons. i enstaviga ord (jfr 55,2 a), t. ex.

pgm. *dal̥*	fsv. **dal**	pgm. *mat̥*	fsv. **mat**
grav	**graf**	*t̥al̥*	**tal**
man	**man**	*van*	**van.**

10) i följd av konsonantbortfall (med ersättningsförlängning)[1], t. ex.

pgm. *da*	fsv. **dagher**	pgm. *lun*	fsv. **lughn**
dra	**dragha**	*st̥ana*	**staþna**
dun	**dyghn**	*s̥an*	**siþan**
ga	**gaf**	*t̥a*	**taka**
ha	**hava**	*un*	**ughn.**

11) på grund av betonad användning i satsen (jfr § 51,3 c ock 5) i orden *ga* fsv. **gäva,** *dag* fsv. **þik,** *mag* fsv. **mik,** *sag* fsv. **sik.**

12) på grund av hsv. invärkan i en mängd ord:

pgm. *adil*	fsv. **adhel**	pgm. *mat̥a*	fsv. **mäta**
apa	**apa**	*skapl̥igær*	**skapliker**
fadær	**fädher**	*st̥ava*	**stava**
hala	**hala**	*vakna*	**vakna**
i jæl̥	**i hiäl**	*varta*	**varta**
kabil	**kabel**	*ærand*	**ärandi.**

Möjligen finnes utom de här anförda ännu ett eller annat ord, vari vokallängden bör på samma sätt förklaras.

13) i följande ord:

pgm. *drona*	fsv. **drönia**	pgm. *risl̥*	fsv. **rissel**
fingærbor	isl. **fingrbjörg**	*sigar*	**cigarr**
gol̥ær	fsv. **gol**	*t̥iligram*	**telegram**
papæros	nsv. **papyross**	*ær*	**är.**

Troligen i följd av finskt inflytande förekommer i Pargasmålet ett kvantitetsförhållande, som återfinnes varken i fornspråket eller högsvenskan, nämligen långt **k**-ljud efter diftong, t. ex. *laik̥jo* jfr fi. **laitio,** *louk̥a* fi. **loukka,** *saik̥o* fi. **seikko** (jfr Frth. Vö. § 95 anm.).

---

[1]) Se §§ 55,2 d ock 60,1 b ock 2.

C. Expiratorisk akcent.

1. Enkla ord.

§ 78. Enkla **svenska ord** hava i pgm. liksom i fsv. huvudtonen på första stavelsen. Följer efter denna

en stavelse, så har den levis,

två, så är den första obetonad, den andra har levis; t. ex.

pgm. *dimbo*	fsv. **dimba**	pgm. *nǽmare*	fsv. **nämare**
fǽgær	**fagher**	*rúṭɪn*	**rutin**
fɪskja	**fiskia**	*rúmbær*	**rumber**
fóurtara	nsv. **fortare**	*spróṭa*	**sproti**
gámul	fsv. **gamul**	*sjṣǽrṇo*	**stiärna**
háldæra	**hälder**	*svǽgær*	**svagher**
kvída	**qviþa**	*ṭálla*	**tala**
lýkjo	**lykkia**	*ṭírɪl*	**þyril**
lǽpa	**löpa**	*jṣókær*	**þiokker**
múla	**mule**	*úgla*	**uggla.**

I ord såsom *mánɪskja* fsv. **mäniskia,** *pánɪng* fsv. **päninger,** *ṭvílɪng* fsv. **tvilinger** m. fl., i vilka huvudtonen i fsv. vilade på avledningsändelsen, har pgm. flyttat tonen bakåt till rotstavelsen.[1] Jfr Nor. GPhil.$_2$ § 52,$_2$.

§ 79. Enkla **utländska låneord** hava huvudtonen på den ursprungliga fortisstavelsen. Går före denna

en stavelse, har den levis,

två, så har den första svag semifortis, den andra är obetonad,

tre, så har den första svag semifortis, de båda andra äro obetonade.

För de efter fortisstavelsen följande stavelsernas betoning gälla samma regler som för enkla svenska ord. Ex.

pgm. *bíbɪl*	nsv. **bibel**	pgm. *kánfært*	nsv. **kamfer**
káfɪ	**kaffe**	*kípo*[2]	fi. **kippa**

[1]) Jfr Karst. Kök. § 72 anm. [2]) Trämugg.

pgm. *lakrıts*	nsv.	lakrits	pgm. *sóu̯lo*	nsv.	solo
nälıko		näjlika	*ţáldrık*		tallrik
nırso[1]	fi.	nirso	*ţúbak*		tobak
sıdıl	nsv.	sedel	*áţıka*		ättika;

pgm. *agústı*	nsv.	augusti	pgm. *majóu̯r*	nsv.	major
akórd		ackord	*masín*		maskin
apóstıl		apostel	*mınút*		minut
bujáţ		boett	*pagás*		bagage
dıslára		destillera	*plakáţ*		plakat
frıgáţ		fregatt	*posţíla*		postilla
gadríl		kadrilj	*publík*		publik
gardıst		gardist	*sıgíl*		sigill
gısál		gesäll	*sıgár*		cigarr
kalás		kalas	*sırát*		sirat
kaplán		kaplan	*şalóng*		salong
korprál		korporal	*ţıáţær*		teater;

pgm. *ȧkudára*	nsv.	ackordera	pgm. *mılıka-*	nsv.	medika-
ȧlvokáţ		advokat	*mánţær*		menter
ȧrendáţor		arrendator	*ȯpsalvára*		observera
brỳgærí		bryggeri	*rıkomdára*		rekommendera
fıbruári		februari	*ţılıgrám*		telegram
hȯspıţál		hospital	*ţımuţá*		timotej
kȯnşunál		kochenill	*ţrỳkærí*		tryckeri
krınulí		krinolin	*ȧkşţumára*		estimera.

Den i norden allmänt utbredda tendensen att tillämpa inhemska akcentlagar på låneord gör sig liksom i finnländska dialekter överhuvud även i Pargasmålet gällande. Sålunda ersättes semifortis i första stavelsen mången gång av huvudton, ock den ursprungliga fortisstavelsen får i stället stark biton, t. ex. *ţrỳkærí* jämte *ţrỳkærí*, *álvokáţ* jämte *álvokáţ*.

I en mängd ord äger första stavelsen, som enligt regeln borde hava levis, huvudton ock den ursprungliga fortisstavelsen stark biton, t. ex.

pgm. *ákşóun*	nsv.	auktion	pgm. *bríksılja*	nsv.	bresilja
ápţáşk		apotek	*fárnişa*		fernissa

[1]) Kräsmagad.

pgm. *gímáin*	nsv. **gemen**	pgm. *múróut*	nsv. **morot**
kájúto	**kajuta**	*músköt*	**musköt**
kámbrät	**kamrat**	*óblräd*	**oblat**
kápetáin	**kapten**	*pápærós*	**papyross**
kárdús	**kardus**	*pósetlín*	**porslin**
kómpás	**kompass**	*sálvät*	**servett.**

Det av Nor. GPhil.,[2] § 54, II 3 framställda antagandet beträffande akcenten i fsv., att stark biton är ingenting annat än reducerad huvudton, visar sig gälla även för pgm., där sanningen härav tydligt framträder.

Tvåstaviga ord på **-or**, vilka i likhet med andra 2-staviga ord, som hämtats från latinet, haft huvudton på första stavelsen (Kock Akc. II, s. 454), ha också i Pargasmålet fortis på denna, men stark semifortis på ultima, t. ex. *pásetóur* (pl. *pásetóurær*) nsv. **pastor**, *dóktóur* (pl. *dóktóurær*) nsv. **doktor**, *rákteur* (pl. *rákteurær*) nsv. **rektor**. Detta akcentueringssätt av orden på **-or** gör en berättigad att antaga, det orden, när de upptogos i målet, hade huvudton på ultima (ur latinets trestaviga former), ehuru de sedan i överensstämmelse med dialektens skaplynne flyttat huvudtonen till första stavelsen, men bibehållit reducerad huvudton, d. v. s. stark semifortis på ultima.

Anm. Den nyss anförda akcentföreteelsen, fortis på ultima i ord på **-or**, är icke ensamstående i svenskan. WESTE[1] uttalade **priór**, **seniór** (jämte **sénior**), oaktat ju fortis på penultima är ursprungligare. Sörbygdmålet uppvisar **pastór** ock Kök. *pafţór*, *doktór*, *raktór*. Nht. dialekter uppvisa ock en akcentuering **pastór**.

Följande ord utgöra skenbara undantag från reglerna:

pápær ä.-nsv. pappér (Arvidi, Tiällman, Hof)[2] visar tydligt, att det upptagits i målet först på en tid, då den nuvarande akcentueringen pápper var genomförd;

býsmand fsv. bismán (Kock Akc. II, s. 325 — från ry. безмéнъ) intygar genom sin betoning likaledes, att ordet lånats i nyare tid från nsv. **bésman**;

prádika nsv. **predika** bekräftar i likhet med **prédik**[3] i Närpesmålet samt da. **prædike**, **præke**, nht. **prédigen**, att man fordom uttalat ordet **prédika** (jfr Kock Akc. II, s. 462);

---

[1]) Enl. Kock Akc. II, s. 459.
[2]) Kock Akc. II, s. 458.
[3]) Frth. Närp. s. 57.

kòmdę́ra nsv. **kommendera**, *ȧ̀ksís* nsv. **exercis**, *ȧ̀ksę́ra* nsv. **exercera**, *ȧ̀mbrę́l* nsv. **amiral** ock *gìndrę́l* nsv. **general** hava väl upptagits i målet såsom trestaviga ock av sådan orsak erhållit svag semifortis på första stavelsen, vilken betoning även efter ordens synkopering bibehållit sig;

mítal nsv. **metall** med fortis på penultima förutsätter ett uttal **métall**. Emellertid kan en sådan akcentuering ej uppvisas.

2. Sammansatta ord.

a) Enkelt sammansatta ord.

§ 80. Enkelt sammansatta ord ha i regeln liksom i fsv. huvudton på första stavelsen ock stark semifortis på senare sammansättningsledens akcentstavelse,[1] t. ex.

pgm.	*álrslǫ́ggær*	fsv.	**alins langher**
	ánsǫ́ls		**'andsölis**
	bǫ́ktǫ́la		**baktala**
	bóursǫ́nda	nsv.	**bordsände**
	brúdsę́ta	fsv.	**bruþsäta**
	bráidsteín[2]	nsv.	**'bredsten**
	dóumstóul	fsv.	**domstol**
	dýmbælviku		**dymbilvika**
	fóurdóum		**forþom**
	fǫ́nkól	nsv.	**fänkol**
	gǫ́mbælfǫ́r		**gamlefar**
	húvustúpo	fsv.	**hovudhstupo**
	hǫ́gfǫ́rdogær		**högfärdogher**
	ígælkót		**ighulkutter**
	ílvádær		**ilvädher**
	kórstǫ́in		**skorsten**
	kválsáta	isl.	**kveldseta**

---

[1]) Jfr Nor. GPhil.$_2$ § 54.

[2]) Förekommer i uttrycket *va* l. *blæi budin po bráidsteín* var l. blev bjuden såsom fadder. Uttrycket har utan tvivel uppstått därav, att dopet i de flästa fall förrättas i Pargas kyrka framför altaret, varest golvet består av stenhällar. Faddrarna stå då på dessa breda stenar.

pgm.	*móronvǫ́rd̨*	fsv.	**morghonvardher**
	mǫ́l̨t̨id		**maltidh**
	násabúru		**näsa bura**
	óldærd̨óum		**alderdomber**
	óuvána		**ovani**
	pókspál	nsv.	**pockspel**
	rágnskúro	fsv.	**räghnskura**
	súnanvádær		**sunnan vädher**
	sýknd̨á		**sykn dagher**
	t̨álumán		**taluman**
	t̨idning	nsv.	**tidning**
	t̨óurs̨d̨á	fsv.	**þorsdagher**
	úthús		**uthus**
	vás̨tanvádær		**västan vädher**
	ǫ́rs̨gámal		**arsgamal**
	ǫ́dmjúkær		**öþmiuker.**

§ 81. Sammansatta ord ha huvudton på senare kompositionsleden ock ingen biton på den första i följande fall:

1) komposita med prefixet *bi-* fsv. **be-**, t. ex.

pgm. *bidróva*	fsv. **bedröva**	pgm.	*biléta*	fsv.	**biläte**
bifála	**befala**		*biráma*		**beröma**
bigrǫ́va	**begrava**		*bist̨á*	nsv.	**bestå**
bihǫ́va	**behöva**		*bisvǫ́r*		**besvär**
bikǫ́nt̨ær	nsv. **bekant**		*bivǫ́ra*	fsv.	**bevara.**

Undantag äro *bít̨ǫ́la* fsv. **betala** ock sammansättningar med detta, vilka alla hava fortis på prefixet ock stark semifortis på ultima.

2) komposita med prefixet *for-* fsv. **for-** (nsv. **för-**), t. ex.

pgm. *forárga*	nsv. **förarga**	pgm.	*forlóura*	nsv.	**förlora**
forbáiska	**förbaskad**		*fors̨mǫ́*		**försmå**
forgífta	**förgifta**		*fort̨s̨ǫ́na*		**förtjäna**
forgǫ́vas	**förgäves**		*foráldrar*		**föräldrar.**

Följande sammansatta ord med **för-** hava mellertid i likhet med nsv. huvudton på prefixet:

pgm. *fórbihól-sam*	nsv. **förbehåll-sam**	pgm.	*fórmán*	nsv.	**förman**
			fórmýndara		**förmyndare**
fórbǫ́n	**förbön**		*fórs̨kóu*		**försko**
fórmǫ́k	**förmak**		*fórt̨id*		**förtid.**

Nsv. **förmån** akcentueras i målet både *fórmǫ́n* ock *fórmǫ́n*.

Om de anförda orden hänvisas till Kock Akc. II, s. 288 ff., 487 ff.

3) komposita, i vilka första sammansättningsleden, som oftast är en preposition, hopvuxit eller nästan hopvuxit till ett ord med den andra, t. ex.

pgm. *bakóm*	nsv. **bakom**		pgm. *ɪɣél*	fsv. **i hiäl**	
bakáţ	**bakefter**		*okúl*	nsv. **omkull**	
hanværa	**'han värre**[1]		*ţɪlíka*	fsv. **til lika**	
ɪblánd	fsv. **i bland**		*ţɪmínsţona*	nsv. **'tillminstone**	
ɪfrón	**i fran**		*ţɪmótɪs*	fsv. **til mötis**	
ɪgínum	**i genom**		*ţɪsáman*	**til saman**	
ɪhóg	nsv. **i håg**		*anţó*	nsv. **ändå.**	

4) hälsningsorden:

pgm. *adjö*	nsv. **adjö**		pgm. *gumída*	nsv. **godmiddag**	
guáfţon	**godafton**		*gunáţ*	**godnatt**	
gudá	**goddag**		*gumóron*	**godmorgon.**	

5) väderstrecken:

pgm. *nouṛdóuşţ*	nsv. **nordost**		pgm. *sydóuşţ*	nsv. **sydost**	
nouṛdváşţ	**nordväst**		*sydváşţ*	**sydväst.**	

§ 82. Sammansättningar, vilka av språkkänslan icke längre uppfattas som sammansatta, akcentueras som enkla ord. Hit höra:

1) substantiv med bestämd artikel, t. ex.

pgm. *índan*	nsv. **andan**		pgm. *kúnuŋgɪn*	nsv. **konungen**	
ármn̥	**armen**		*kýṛkjona*	**kyrkorna**	
bónana	**barnen**		*lánda*	**landet**	
gránana	**grannarna**		*pánɪŋgana*	**pänningarna**	
hándrana	**händerna**		*sákɪn*	**saken.**	

2) sammansättningar av ett lokativt advärb ock en ursprungligen enklitiskt använd preposition, t. ex.

pgm. *bóṛtaţa*	nsv. **'bortefter**		pgm. *sýdæraţa*	nsv. **'söderefter**	
háṛmaţa	**'hemefter**		*ţídaţa*	**'ditefter**	
nóraţa	**'norrefter**		*váşţæraţa*	**'västerefter**	
náraţa[2]	**'nerefter**		*váṛţaţa*	**'vartefter**	
ópaţa	**'uppefter**		*ýşţæraţa*	**'österefter.**	

3) advärbiella uttryck, t. ex.

pgm. *álţɪ*	fsv. **altidh**		pgm. *nánsţɪn*	nsv. **någonsin**	
kánskɪ	nsv. **kanske**		*nánţɪŋg*	**någonting.**	

---

[1]) Den onde.

[2]) Eller *nídæraţa*.

4) åtskilliga substantiv ock adjektiv, t. ex.

pgm. *áḇor*	fsv.	**aghborre**	pgm. *fórus*	nsv.	**fårhus**
áḷvare		**alvar**	*húsṭru*	fsv.	**hustru**
báṣṭo		**baþstova**	*íḷak*	nsv.	**elak**
bóṭus	nsv.	**båthus**	*jómfru*	fsv.	**iomfru**
brúgum	fsv.	**bruþgumi**	*spísuḷ*	nsv.	**spisöl**
fáḷska		**falaska**	*stáḳare*		**stackare**
fáṭıgær		**fatigher**	*svínus*		**svinhus**
fórṣto		**forstova**	*ámḇar*	fsv.	**ämbar.**

Hit höra ock adj. på -ig ock -lig samt räkneorden, t. ex.

pgm. *báṛṣlın*	nsv.	**barnslig**	pgm. *óṭoṭı*	nsv.	**åttio**
fjóu̯rton		**fjorton**	*óṭoṭıonda*[1]		**åttionde**
fjóu̯rṭonda		**fjortonde**	*ráẓdlın*		**redlig**
flıíṭın		**flitig**	*sa̧ndogær*		**sandig**
nıíṭı		**nittio**	*ṭráṭı*		**trättio**
nıíṭıonda		**nittionde**	*váṇlın*		**vänlig.**

b) Dubbelt ock mångdubbelt sammansatta ord.

§ 83. Dekomposita få huvudton på första sammansättningsledens fortisstavelse ock stark biton på sista sammansättningsledens fortisstavelse. Övriga kompositionsleder få svagare biton, för vars varierande styrka jag här i saknad av instrumentala jälpmedel ej kan redogöra. Ex.

pgm. *áḳṣou̯nsínroup*	nsv.	**auktionsinrop**
bóu̯opṭáẓknıng		**bouppteckning**
fóḷḳskou̯ḷærarıṇa		**folkskollärarinna**
ínıfrón		**inifrån**
mánagrynsgrṓṭṇ		**mannagrynsgröten**
mísomarṣdáan		**midsommarsdagen**
námsdaskalás		**namnsdagskalas**
nýorṣgóvo		**nyårsgåva**
óphalsvádær		**upphållsväder**
ópsýnıngsmán		**uppsyningsman**
prástgor(d)stórparṇ		**prästgårdstorparn**

[1]) Yngre *oṭıonda*.

pgm. *spisuḷsṭúṇo*	nsv. **spisölstunna**
spisuḷsṭúṇṭåp	**spisölstunntapp**
vasæ̀ṛaṭrị	**vasärratri.**

Nomina propria.

För bättre översikts skull redogöres här i ett sammanhang för akcentueringen av nomina propria, ehuru de likasåväl kunnat behandlas jämnsides med övriga ord.

1) Personnamn.

§ 84. **Enkla** personnamn följa reglerna för enkla ords akcentuering, d. v. s. hava huvudton på den ursprungliga fortisstavelsen, t. ex.

pgm. *ḍdoḷṭ*	nsv. **Adolf**	pgm. *náṛma*	nsv. **Naima**
ágda	**Agda**	*pítæ̀r*	**Petter**
hæ̀ṛman	**Herman**	*pǫ́vaḷ*	fsv. **Paval**
kḷ́ḍra	**Klara**	*sámul*	nsv. **Samuel**
lásarus	**Lasarus**	*ṭómos*	**Tomas**
lúḍvɪk l. *luḍ*	**Ludvik**	*ḍdvart*	**Edvard**
míkɪl	**Mikael**	*ásṭæ̀r*	**Ester;**

pgm. *agáṭa*	nsv. **Agata**	pgm. *maṭías*[1]	nsv. **Matias**
amánda	**Amanda**	*rɪgína*	**Regina**
kàṭarína	**Katarina**	*sɪsílja*	**Cecilia**
kàrulína	**Karolina**	*ṣalóṭa*[2]	**Charlotta**
laándæ̀r	**Leander**	*vàlanṭín*	**Valentin.**

Anm. Enskilda namn med ursprunglig huvudton på icke-första stavelsen hava tillämpat målets akcentueringslagar, d. v. s. hava huvudton blott på första stavelsen, t. ex.

sófɪ (även *sofí*) nsv. **Sofi**
márɪ (även *marí*) nsv. **Maria**
lóvɪs (även *lovís*) nsv. **Lovisa.**

§ 85. **Sammansatta** personnamn akcentueras såsom sammansatta ord med huvudton på första sammansättningsledens

[1]) Eller *maṭ*. [2]) Eller *lóṭa*.

första stavelse ock stark semifortis på senare ledens akcentstavelse, t. ex.

pgm. *án-káʒs*	nsv. **Anna Kajsa**	pgm. *háḏ-úḷ*	nsv. **Hedda Ulla**
áṇ-lạ́n	**Anna Lena**	*máʒ-lạ́n*	**Maja Lena**
áṇ-máʒ	**Anna Maria**	*máʒ-rı́k*	**Maja Rika**
áṇ-sṭı́n	**Anna Stina**	*máʒ-sṭı́n*	**Maja Stina**
háḏ-lạ́n	**Hedda Lena**	*ạ́v-sṭı́n*	**Eva Stina;**
háḏ-márı	**Hedda Maria**		

pgm. *jạ́n-sámul*	nsv. **Johan Samuel**		
júṣ-úḷ	**Johan Ulrik**		
kạ́rḷ-frẹ́drık	**Karl Fredrik**		
kạ́rḷ-gúsṭa	**Karl Gustav**		
kạ́rḷ-hı́ṇdrık	**Karl Henrik;**		
pgm. *áṇdærṣóṇ*	nsv. **Andersson**	pgm. *júansóṇ*	nsv. **Johansson**
blóṵmkvı́sṭ	**Blomqvist**	*pı́ṭærṣóṇ*	**Pettersson.**

2) Ortnamn.

§ 86. **Enkla** ortnamn akcentueras såsom enkla ord med huvudton på ursprungliga fortisstavelsen, t. ex.

pgm. *áṭu*	nsv. **Attu**	pgm. *nạ́gu*	nsv. **Nagu**
hóḷmo	**Holmo**	*pı́ṭo*	**Pitå**
káṣor	**Kassor**	*skróḇo*	**Skråbbo**
kórṇo	**Korpo**	*sværja*	**Sverge**
kúrḳas	**Kurckas**	*ṭáṃo*	**Tammo**
kvı́ḏjo	**Kvidja**	*ṭára*	**Tara**
láʒvo	**Levo**	*válıs*	**Vallis**
múdus	**Muddais**	*vọ́no*	**Vånå.**

§ 87. Sammansatta ortnamn akcentueras såsom sammansatta ord med huvudton på första sammansättningsledens första stavelse ock stark semifortis på senare ledens akcentstavelse, t. ex.

pgm. *áṭulạ́nda*	nsv. **Attulandet**	
bjṵ́rṣáṵg	**Bjursäng**	
bọ́rṇhóḷm	**Bornholm**	
gáṃbælgọ́rḍ	**Gammelgård**	
hálsıṵgfórṣ	**Helsingfors**	

pgm.	*kápæɫsʈrǫ́nd*	nsv.	**Kapellstrand**
	kǫ́pn̥hám		**Köpenhamn**
	lílmǫ́ɫo		**Lillmälo**
	nídærkírjaɫ		**Nederkirjala**
	sʈóurtǫ́ræʳvon		**Stortervo.**

Såsom enkla ord akcentueras de komposita, vilka beteckna orter i Pargas ock utgå på *-bɪ*, *-bærg*, *-bæɫ*, *-daɫ*, *-holm*, *-kuɫ*, *-nas* (*-nɪs*), *-sʈa*, *-sund*, *-vɪk*, *-ɪ* (*-o*) samt på finska ändelser såsom *-pær*, *-ʈaɫ*, *-laks* m. fl., t. ex.

pgm.	*bjírkko*	nsv.	**Björkö**	pgm. *músʈvɪn*	nsv. **Mustfinn**
	bóɫbæɫ		**Bollböle**	*mórkbɪ*	**Mörkby**
	bóɫsʈa		**Bollstad**	*mórkvɪk*	**Mörkvik**
	bráʈnas		**Brattnäs**	*óntaɫ*	**Ontala**
	dígæɫby		**Degerby**	*pátɪbɪ*	**Pettiby**
	fǫ́rkuɫ		**Fagerkulla**	*sígnas*	**Siggnäs**
	gásʈærbæɫ		**Gästerböle**	*skýʈaɫ*	**Skyttala**
	gúnvɪk		**Gunnvik**	*skórmoɫ*	**Skärmola**
	hývɪlamp		**Hyvilemp**	*súnanbær*	**Sunnanbärg**
	kóprɪ		**Kopparö**	*sýdanpær*	**Sydänperä**
	lílaks		**Lielax**	*tánɪs*	**Tennäs**
	lóʈsdaɫ		**Loftsdal**	*ʈǫ́rʈsund*	**Tervsund**
	máʈholm		**Mattholm**	*víkuɫ*	**Vidkulla.**

DESCENDENT ETYMOLOGISK ÖVERSIKT.

1. Konsonanterna.

p.

§ 88. Äldre **p**

A) **bibehålles** i regeln: § 11,1, t. ex. fsv. **präster** pgm. *praṣṭ*.

B) har **övergått**

1) → *f* framför **t**: § 25,2, t. ex. fsv. **gipta** pgm. *gɪfṭa*.

2) → *b* i nsv. **plank** pgm. *blaŋk:* § 18,3.

C) har **assimilerats** med ett efterföljande **t** i fsv. **äptir** (**äptarster**) pgm. *aṭa* (*aṭarṣt*). Om den vanliga assimilationen i detta ord se Leffl. Kons. s. 61.

D) har **bortfallit** uddljudande i nsv. **psalm** pgm. *salm*[1] ock nsv. **psaltarn** pgm. *salṭarŋ*[2].

b.

§ 89. Äldre **b**

A) **bibehålles** i regeln: § 18,1, t. ex. fsv. **bik** pgm. *bɪk*, fsv. **lamb** pgm. *lamb*.

Även står det, liksom i fsv., mellan **m** ock ett följande **l** eller **r**, t. ex. fsv. **komber** pgm. *kombær*, fsv. **sambla** pgm. *sambla*.

B) har **övergått**

1) sporadiskt → *p:* § 11,2, t. ex. nsv. **bagage** pgm. *pagas*.

2) → **v** i nsv. **fältväbel** pgm. *faltbavæl:* § 18,2 b.

---

[1]) Även *pasalm*.

[2]) Även *pasaltarŋ*.

C) har **bortfallit**

1) utljudande i nsv. **Jakob** pgm. *jakoˢ*[1].

2) Det i fsv. i nom. sing. hos subst. inskjutna **b** (se mom. A) bortlemnas självfallet, då **r** saknas, t. ex. fsv. **armber** (ack. **arm**) pgm. *arm.*

f.

§ 90. Äldre **f**

A) **bibehålles** i regeln: § 25,1, t. ex. fsv. **flät** pgm. *fjæt*, nsv. **griffel** pgm. *grifil.*

B) har **övergått**

1) → *v* i nsv. **Mustfinn** pgm. *mustvin:* § 31,3.

2) → *m* i nsv. **kofferdi** pgm. *komfærdi:* § 37,3.

C) har **bortfallit** i nsv. **Adolf** 'Adolft pgm. *adolt:* § 12,4 b.

v.

§ 91. Äldre **v**

A) **bibehålles** i regeln: § 31,1, t. ex. fsv. **huvuþ** pgm. *huvu*, fsv. **viþia** pgm. *vidjo.*

B) har **övergått**

1) sporadiskt → *b*

a) uddljudande före **r**: § 18,2 a *α*, t. ex. fsv. **vrak** pgm. *brak*, samt i ä.-nsv. **vaffla** pgm. *bofro:* § 18,2 a *β*.

b) midljudande i nsv. **fältväbel** pgm. *faltbævæl* ock nsv. **guvernör** pgm. *gubanar:* § 18,2 b.

2) → *f* i nsv. **metvurst** pgm. *mædfurst:* § 25,4.

C) har **bortfallit**

1) omedelbart efter **u** ock **o**, t. ex.

fsv. **duva**	*dua*	nsv. **november** pgm.		*nuambær*
grover	*grouær*	fsv. **prova**		*proua*
gruva	*grua*[1]	**uver**		*u*
iuver	*jur*	**vof**		*vou.*

Likväl kvarstår **v** i kort rotstavelse, om denna efterföljes av **i** (jfr Hultm. Östsv. dial. § 9,14), t. ex. *kluvi* kluvit.

---

[1]) Även *jakop.*

[2]) Gruva sig, fasa.

Även i *hæras-* o. *lansynıgg:* § 38,5 b samt i *styv-* hsv. **styv-** i smss.: § 15,2 har v bortfallit.

2) utljudande i enskilda ord, t. ex.

fsv.	**blef**	pgm. *blæ̨*	nsv.	**halvpund**	pgm. *haḷpuṇd*
ä.-nsv.	**braf**	*bra̧*		**livstycke**	*lystyk̦*
fsv.	**geva**	*gȩ*	fsv.	**sialfsvald**	*ṣəḷsvaḷd*
	hava	*ha̧*	nsv.	*tross-**golv**	*ṭroṣgolv*.[1]

m.

§ 92. Äldre m

A) **bibehålles** i regeln: § 37,1, t. ex. fsv. **grima** pgm. *grı̨mo*, fsv. **maghi** pgm. *maga*.

B) har **övergått**

1) → *n* framför t sporadiskt: § 38,2, t. ex. fsv. **grymta** pgm. *grynṭa*.

2) → *g* sporadiskt framför k: § 43,3, t. ex. fsv. **ömka** pgm. *ygk̦o*.

C) har **assimilerats** med följande p i fsv. ***slampsa** pgm. *slafsa*[2] m. fl.

D) har **bortfallit** åtminstone i nsv. **almanacka** pgm. *a̧ḷmak̦o*, nsv. **omkring** pgm. *okrıgg*,[3] nsv. **omkull** pgm. *okuḷ*.[3]

þ.

§ 93. Äldre þ

A) bibehålles aldrig, utan

B) har **övergått**

1) → *d* (utom före i + vokal, efter supradental eller kakuminal): § 19,2, t. ex. fsv. **blaþ** pgm. *blæ̨d*, fsv. **þyliker** pgm. *dylı̨k*.

2) → *ḍ* efter supradental: § 20,1, t. ex. **harþer** pgm. *ha̧rḍær*.

3) → *ḍ* före i + vokal: § 22, t. ex. fsv. **viþia** pgm. *vıḍjo*.

---

[1]) Även *ṭroṣgoḷv*.

[2]) Sörpla. Se Nor. Får. § 16.

[3]) Jfr Hagf. Gkb. § 114 not 5.

4) → *ʈ* i uddljud utom före i + vokal: § 12,2, t. ex. fsv. **þorp** pgm. *ʈoṛp*.

5) **þi** före vokal → *ʃṣ:* § 15,2, t. ex. fsv. **þiokker** pgm. *ʃṣok̲ær*.

6) → *k* framför **v** i isl. **þveitr** pgm. *kvaz̲ʈ:* § 17,4.

7) → *s* i fsv. **maþker** pgm. *maṣk:* § 26,3 b.

8) → *r* i fsv. **buþker** pgm. *buṛk̲*, fsv. **öþla** pgm. *ærl̲o:* § 36,2.

9) **rþ** sporadiskt (→ *ṛd*) → *ɭ:* § 35,4, t. ex. fsv. **svarþer** pgm. *svǫɭ*.

C) har **assimilerats** med **l** till *l̲* åtminstone i fsv. **bruþlop** pgm. *bryl̲op* ock fsv. **'kiþli** (jfr fsv. **kiþlinger**) pgm. *kıl̲a*[1].

D) har **bortfallit**

1) midljudande

a) ursprungligen intervokaliskt, efterlemnande ersättningsförlängning, t. ex.

fsv. **broþir**	pgm. *brou̯r*	fsv. **moþir**	pgm. *mou̯r*
faþir	*fa̯r*	**siþan**	*ṣa̯n*.

b) framför konsonant (utom **i** + vokal, § 22):

α) ofta framför **s**, t. ex.

fsv. **baþstova**	pgm. *baṣʈo*	fsv. **goþs**	pgm. *gou̯s*
bordhs-	*bou̯ṛṣ-*	**gärdh(i)s-**	*gærṣ-*
döds-	*da̯s-*	**häraþs-**	*hæras-*.

β) ofta framför **n**, t. ex.

fsv. **klädhning**	pgm. *kla̯nıng*	fsv. **rodhna**	pgm. *ra̯na*
nsv. **ordning**	*o̯ṛnıng*	**staþna**	*ʈa̯na*.

γ) även framför andra kons., t. ex.

fsv. **bruþgumi**	pgm. *brugum*	fsv. **radhlös**	pgm. *rǫla̯s*
'fläþrild	*fjærıl*	**saþlar**[2]	*sa̯lar*
guþmoþir	*gumou̯r*	**tiuþra**	*ʃṣu̯ra*.

2) utljudande

a) i pret. av 1:a svaga konj., som i målet utgår på *-a*, t. ex. fsv. **skapaþe** pgm. *skapa*, fsv. **gruvadhe** pgm. *gru̯a*.

b) i perf. partic. av 1:a svaga konj., t. ex. fsv. **bandaþer** pgm. *ba̯nda*, ävensom i analogi med dessa bildade adj., såsom *fǫrba̯ska* nsv. **förbaskad**.

c) i avledningsändelserna **-aþer** ock **-naþer**, t. ex.

fsv. **blanaþer**	pgm. *bla̯na*	fsv. **manaþer**	pgm. *ma̯na*
marknaþer	*maṛk̲na*	**skilnaþer**	*skıl̲na*.

[1]) Killing.

[2]) Pl. sadlar. Sing. *sa̯l* (fsv. **saþul**) är troligen bildat efter plur.

d) i en mängd ord efter vokal, t. ex.

fsv. **boþe**	pgm. *bǫ*	fsv. **hundraþ**	pgm. *hundra*
bittida	*bɪtɪ*	**huvuþ**	*huvu*
bröþ	*brǫ*	**lagþe**	*lǫ*
baþ[1]	*bǫ*	**mäþ**	*ma*
goþer	*gou*	**röþer**	*rǫ.*

Jämte dessa former förekomma sådana med bevarat *d*, t. ex. *blǫd* blad, *trǫd* tråd, *goudær* god. Antagligt är, att bortfallet av þ är jämförelsevis ungt samt att i följd av hsv. invärkan (isynnerhet under senaste årtionden) någon stadga härutinnan icke kunnat vinnas. Finge däremot dialekten ostört utveckla sig, vore utljudande enkelt *d* helt säkert snart utplånat. Jfr Vll PPm. § 192,2.

t.

§ 94. Äldre t

A) **bibehålles** i regeln såsom *t:* § 12,1, t. ex. fsv. **sproti** pgm. *sprota*, fsv. **timi** pgm. *tima.*

B) har **övergått**

1) → *t* efter supradentaler: § 13,1, t. ex. isl. **erta** pgm. *ɪrta.*

2) → *ʈ* efter kakuminaler: § 14, t. ex. fsv. **fult** pgm. *fulʈ.*

3) ti före vokal → *tʂ:* § 15,1, t. ex. fsv. **tiära** pgm. *tʂæru.*

4) → *d* sporadiskt: § 19,3, t. ex. fsv. **hit** pgm. *hɪd.*

5) → *k* före *v* i nsv. **twist** pgm. *kvaɪst* ock nsv. **fintlig** pgm. *fɪŋklɪn:* § 17,4.

6) → *ʧ* före *j* i fi. **laitio** pgm. *laɪʧjo:* § 16,2.

7) → *s* sporadiskt före l: § 26,3 a, t. ex. fsv. **nätla** pgm. *naslo.*

C) har **bortfallit** (l. assimilerats)

1) midljudande:

a) oftast framför ett till samma enkla ord hörande **s**, t. ex.

nsv. **harts**	pgm. *harʂ*	nsv. **plats**	pgm. *plas*
lots	*lous*	**skjuts**	*skjus*
lotsa	*lousa*	**skjutsa**	*skjusa.*

b) ur ljudförbindelsen **s-t-n** åtminstone i

nsv. **fastna**	pgm. *fasna* (*fasn*)	nsv. **kristna**	pgm. *krɪsna* (*krɪsn*)
gistna	*gɪsna* (*gɪsn*)	**tystna**	*tysna* (*tysn*),

[1]) Bad, av bedja.

samt dessutom i orden

fsv. **fast(e)lags-**	pgm. *faslas-*	nsv. **just-som**	pgm. *juṣom*	liksom
nsv. **destillera**	*dɪslạra*	**spatsera**[1]	*spasạra.*	

2) slutljudande efter svagtonig vokal:

a) i neutrum av sing. suffigerade artikeln, t. ex.

fsv. **barnet**	pgm. *bǫna*	fsv. **ropet**	pgm. *roupa*		
bältet	*baḷ̊ṭa*	**skägget**	*skạga.*		

b) i supinum (ock neutr. av part. pass.) hos 1:a svaga ock hos starka konjugationens värb, t. ex.

fsv. **drivit**	pgm. *drɪvɪ*	fsv. **skrunnit**	pgm. *skruṇɪ*
kallat	*kaḷa*	**vaknat**	*vakna.*

c) dessutom i några enstaka ord:

fsv. **annat**	pgm. *aṇa*	nsv. **något**	pgm. *naga*
hit	*ha* (*a*)	fsv. **tholikit**	*ṭoko*
litit	*lɪṭa*	**hvat**	*va*
mykit	*mykɪ*	ock kanske några	till.

d.

§ 95. Äldre **d**

A) **bibehålles** i regeln såsom *d:* § 19,1, t. ex. fsv. **gadder** pgm. *gad̩*, fsv. **muld** pgm. *muḷd.*

Även står *d*, liksom i fsv., mellan **ll** eller **nn** ock **r**: § 19, t. ex. **brinder** pgm. *brɪṇdær.*

B) har **övergått**

1) → *ḍ* efter supradental: § 20,2, t. ex. nsv. **ackord** pgm. *akǫṛḍ.*

2) → *d* efter kakuminal: § 21, t. ex. fsv. **falda** pgm. *faḷ̊da.*

3) **di** → *dj:* § 22, t. ex. fsv. **diur** pgm. *djur.*

4) → *ṭ* sporadiskt: § 12,3, t. ex. nsv. **David** pgm. *dạvɪṭ.*

5) → *t* i nsv. **Edvard** pgm. *ạdvart:* § 13,2.

6) → *l* sporadiskt: § 33,3, t. ex. nsv. **advokat** pgm *aḷvokạṭ.*

7) → *k* i nsv. **gesvind** pgm. *gɪsvɪṇ̊k:* § 17,3.

C) har **assimilerats**

1) **ld** → *ll* åtminstone i fsv. **behald** pgm. *bɪholl*, fsv. **skuldlös** pgm. *skuḷṇs.*

---

[1]) Däremot nsv. **tapetsera** pgm. *ṭapɪṭsạra.*

Ordet *kvaḷ* fsv. **kvälder** har fått ll genom analogi från plur. Jfr Hultm. Östsv. dial. § 1,24.

2) nd → *nn* åtminstone i fsv. **utländinger** pgm. *uṭlanıgg*, fsv. **tand** pgm. *ṭan* (jfr dock fsv. **tan**).

Adjektivet *sanær* sann har fått nn genom analogi från former med nn (plur. ock best. form). Jfr Hultm § 1,24.

Anm. 1. I stället för den väntade ljudlagsenliga formen *smaḷdær* träffas i målet *smaḷær* nsv. **smal** (jfr *kvaḷ* ock *sanær*).

D) har **bortfallit**

1) uddljudande före v i fsv. **dvalin** pgm. *valın* (se Rqv. II, ss. 403, 459 samt Schag. Vät. § 123 not 2).

Anm. 2. Uddljudande d före j bibehålles regelbundet i målet såsom *ḑ* utom i **djävul, djävlig** ock **djävlas**, där det stundom bortfaller.

2) inljudande

a) i de vid sammansättning uppkomna konsonantgrupperna

l-d-s, t. ex. isl. **kveldseta** pgm. *kvalsaṭu;*

n-d-b, t. ex. nsv. **Lindbärg** pgm. *lınbærg*, fsv. **landbonde** pgm. *lambounda;*

n-d-g, t. ex. nsv. **bondgård** pgm. *boungørḍ;*

n-d-s, t. ex. fsv. **andsölis** pgm. *ansøḷs*, fsv. **handske** pgm. *hansk;*

n-d-t, t. ex. fsv. **hand(a)tak** pgm. *hanṭag;*

n-d-v, t. ex. nsv. **Sandvik** pgm. *sanvık.*

b) emellan vokal ock följande konsonant, t. ex. nsv. **brådska** pgm. *brøsko*, nsv. **ödmjukast** pgm. *ımjukasṭ*, nsv. **Vidkulla** pgm. *vıkuḷ.*

3) utljudande, isynnerhet efter vokal (se § 93 D, 2 d), t. ex. nsv. **Arvid** pgm. *arva.*

Anm. 3. Pgm. *sṭa* förhåller sig till fsv. **standa** ock pgm. *ṭusn* till fsv. **þusand** som i nsv. rspr.

s.

§ 96. Äldre s

A) **bibehålles** i regeln: § 26,1, t. ex. fsv. **hus** pgm. *hus*, fsv. **mosi** pgm. *mosa*, fsv. **skaþa** pgm. *skada.*

B) har **övergått**

1) → *ṣ* efter supradental: § 27,1, t. ex. fsv. **fors** pgm. *forṣ.*

2) → *s* efter **kakuminal**: § 28, t. ex. fsv. **falsker** pgm. *falʂskær*.

3) → *ʂ*, nämligen

a) **si** (**sj**) före vokal → *ʂ:* § 29,1, t. ex. fsv. **siuker** pgm. *ʂu̯kær*,

b) i nsv. **salong** pgm. *ʂaloŋg:* § 29,4.

C) har **bortfallit** uddljudande i fsv. **skorsten** pgm. *korʂtaɹn*[1] ock dial. **skran** pgm. *kranugær*[2].

ʃ.

96 1/2. Nsv. ʃ-ljud

A) **bibehålles** såsom *ʂ* i unga lånord: § 29,2, t. ex. nsv. **auktion** pgm. *akʂoun*.

B) har **övergått** → *s* sporadiskt: § 26,2, t. ex. nsv. **punsch** pgm. *puns*.

l.

97. Äldre l

A) **bibehålles** i regeln såsom *l:* § 33,1, t. ex. **liva** pgm. *liva*, fsv. **sla** pgm. *slø*.

B) **har övergått**

1) → *ɭ* efter supradental: § 34, t. ex. fsv. **kärleker** pgm. *kærɭik*.

2) → *ɹ* efter vissa regler: § 35,1, t. ex. fsv. **bly** pgm. *bɹy*, fsv. **öl** pgm. *øɹ*.

3) → *r* i nsv. **ulspegel** pgm. *u̯rʂpaɹl:* § 36,3.

4) → *n* i nsv. **puls** pgm. *puns:* § 38,4.

C) **har bortfallit**

1) uddljudande framför **i** (**j**), t. ex.

fsv. **liuþ**	pgm. *ju̯d*	fsv. **liuske**	pgm. *ju̯ska*
lius	*ju̯s*	**liustra**	*ju̯ʂtro*.

2) midljudande i obetonad stavelse åtminstone i orden

fsv. **distillera**	pgm. *dɪslɑ̨ra*	fsv. **tholikin**	pgm. *ʈokon*
holikin	*hokon*	**väruld**	*værd̨*
kärling	*kærŋg*	**palsternacka**	*paɹʂtærŋako*.

[1]) Samma ord har även i andra svenska dialekter förlorat uddljudande **s**. Jfr Karst. Kök. § 83 not 4, Rqv. IV, s. 403 ock Rz s. 608 b.

[2]) Mager. Jfr Rz s. 599 a ock VII Nyl. etym. s. 34.

3) utljudande i obetonad stavelse i orden

fsv. **karl**	pgm. *kar*		nsv. **skulle**	pgm. *sku*	
skal	*ska*		fsv. **til**	*ti.*	

n.

§ 98. Äldre **n**

A) **bibehålles** i regeln: § 38,1, t. ex. fsv. **sina** pgm. *sinu*, fsv. **strand** pgm. *strand*.

B) **har övergått**

1) → *ɳ* efter supradental: § 39, t. ex. fsv. **biörn** pgm. *bjarɳ*.

2) → *n* efter kakuminal: § 40, t. ex. fsv. **aln** pgm. *aln*.

3) → *ŋ* före **j**: § 41,1, t. ex. ä.-nsv. **niupa** pgm. *ŋjupa*.

4) → *ŋ* före **g** ock **k**, där dessa i målet återgivas med *g* ock *k*: § 42, t. ex. fsv. **änkia** pgm. *aŋkja*.

5) → *ŋ* framför **g** ock **k** (där dock uttalet ŋ utan tvivel är ursprungligt: Nor. Aisl. gr.2 § 41,2 ock Aschw. gr. § 40,1): § 43,1, t. ex. fsv. **angra** pgm. *aŋgra*, fsv. **bänker** pgm. *baŋk*.

Anm. Beträffande det äldre ŋ-ljudets sporadiska övergång till *n* framför **s** ock **t** se § 38,3, t. ex. fsv. **länkta** pgm. *lanta*.

6) → *m* sporadiskt: § 37,2, t. ex. nsv. **konkurs** pgm. *komkurs*.

7) → *l* i fsv. **ärin** pgm. *æril:* § 33,4.

8) → *r* i nsv. **binnikemask** pgm. *biritmask:* § 36,4.

9) **kn-** → *kŋ-* sporadiskt: § 43 anm.

C) **har assimilerats**

1) med ett föregående **m**, t. ex.

fsv. **famn**	pgm. *fam*		fsv. **namn**	pgm. *nam*	
hamn	*ham*		**namnet**	*nama*	
iämn	*jam*		**stamn**	*stam*	
limna	*lama*		nsv. **sömnlös**	*samlas.*	

2) med följande ŋ-ljud, sedan i målet obetonad kort vokal synkoperats, i fsv. **kununger** pgm. *kuŋg* ock fsv. **päninger** pgm. *paŋg*.

D) **har bortfallit**

1) midljudande:

a) före **s**

α) i best. gen. sing., t. ex. fsv. **barnsens** pgm. *bonas*, nsv. **fruns** pgm. *fruas* l. *fruas*, nsv. **hästens** pgm. *hastas* (jfr PPm.

§ 200 C 1 α a) — måhända äro dessa former bildade av nom. *bǫna* ock *frua;*

β) i följande former:

nsv.	˙**aftons**[1] pgm.	*afṭosṭ*	nsv.	**barnsöl** pgm.	*barṣǫl*
fsv.	**alins-**	*alɪs-*		**brännvinsbröd**	*branvɪsbrǫ*
	barnsliker	*barṣlɪn*		**morgons**	*morosṭ.*
	barnsäng	*barṣaǫg*			

b) i enskilda ord:

nsv.	**fruntimmer** pgm.	*fruṭɪmbær*	nsv.	**konvalje** pgm.	*kavalj*
	kommendera	*komdara*		**rekommendera**	*rɪkomdara.*

2) slutljudande:

a) efter bortfall av slutljudande vokal åtminstone i

fi.	**akkuna** pgm.	*ako*	ä.nsv.	**Mustfinne** pgm.	*musṭvɪn*
fsv.	**hälghona mässa**	*hælgomas*	fsv.	˙**örna kläpe**	*ærkla.*
	ikurne	*ɪkur*			

b) i en mängd enskilda ord, t. ex.

fsv.	**alun** pgm.	*alu*	fsv.	**predikan** pgm.	*predɪka*
nsv.	**myrten**	*mɪrṭ*[2]		**ypin**	*ypɪ.*

r.

§ 99. Äldre **r**

A) **bibehålles** i regeln: § 36,1, t. ex. fsv. **korper** pgm. *korp*, fsv. **skrapa** pgm. *skrapa.*

B) har **övergått**

1) → *l* sporadiskt: § 33,2, t. ex. nsv. **servett** pgm. *salvaṭ*

2) → *l* sporadiskt: § 35,2, t. ex. nsv. **krita** pgm. *klɪṭa.*

C) har **assimilerats**

1) med ett följande **n** i

fsv.	**barn** pgm.	*bǫn*	fsv.	˙**þärna-na**[4] pgm.	*ṭanan*
	˙**hiärna-na**[3]	*janan*		**varn**	*von.*
	kiärne	*kana*		˙**hvar-na**[5]	*van.*

---

[1]) I går afton.

[2]) Sv. -en antages i målet vara slutart.

[3]) Jfr isl. **hérna**, se Södw. Ordb. ock Rqv. V, s. 132.

[4]) Jfr isl. **þarna**, se Rqv. V, s. 132.

[5]) Fråg. adv. **var**.

Anm. Ganska antaglig förefaller för norska mål LARSENS förklaring av ordet **bān** (Solør. lydl. s. 101):»r er assimileret ð og bortfaldet i **gān, bān**». Man erhölle i så fall utvecklingen: **barnit** → **barnið** → **baðn(ið)** — **baðn** → **bān** → **bān**. Huruvida en liknande förklaring för pgm. är möjlig, vågar jag icke avgöra.

2) med ett följande **s** i ett fåtal ord, se § 27,1.

D) har **bortfallit**

1) inljudande

a) ur värbens ind. pres.-ändelse, då passivändelsen **-s** tillägges, t. ex. pgm. *lagas* nsv. **lagas**. Jfr Nor. Aisl. gr.,2 § 470,2 **a**.

b) i enskilda ord:

nsv. **arlekin**	pgm. *lıkın*		nsv. **lördag**	pgm. *lauda*	
exercis	*aksıs*		**orlovssedel**[2]	*oukosıdıl*	
pepparrot	*pıparout*[1]		fsv. **valborgha-**	*valbos-*	
farfar	*fafar*		**mässa**	*mas.*	
lurendräja	*lundraıja*				

2) utljudande i enskilda ord, huvudsakligen i fall, då dessas ställning inom satsen varit mindre betonad, t. ex.

isl. **fyrir**	pgm. *fyrı*		fsv. **vara**	pgm. *va* inf.	**var**
nsv. **har**	*ha* (jälpvb)		isl. **yfir**	*yvı*	
fsv. **undir**	*undı*		fsv. **äptir**	*ata*	

samt i åtskilliga nominala böjningsformer.

Om bortfallet av **r** i ljudförbindelserna **rt** ock **rd** i orden **fartyg** ock **tordas** se §§ 13,1, 20,2.

k.

§ 100. Äldre **k**

A) **bibehålles** i regeln såsom *k:* § 17,1, t. ex. fsv. **bok** pgm. *bouk*, fsv. **klokka** pgm. *kloko*.

B) har **övergått**

1) → *ǩ* före *j:* § 16, t. ex. fsv. **lykkia** pgm. *lyǩjo*.

2) → *g* i relativt obetonad ställning: § 24,2, t. ex. fsv. **bikare** pgm. *bıgara*.

3) → *f* sporadiskt: § 25,3, t. ex. fsv. **lokt** pgm. *loft*.

---

[1]) Före heterosyllabiskt **r**. [2]) Jfr fsv. **örlof**.

C) har **bortfallit**

1) midljudande

a) i obetonad stavelse mellan vokal ock toulös konsonant i orden nsv. **karakter** pgm. *karaṭǫr*, nsv. **spektakel** pgm. *spɪṭǫakæl*.

b) ofta i förbindelsen **s-k-t**, t. ex.

nsv. **engelskt**	pgm.	*ǫŋgǫlsṭ*	fsv. **färskt**	pgm.	*fæṛṣt*
fsv. **falskt**		*faḷsṭ*	nsv. **latinskt**		*laṭɪnsṭ*
friskt		*frɪsṭ*	**spanskt**		*spansṭ*.

Anm. Former utan **k** äro icke ensamt rådande i målet. Lika så ofta anträffas sådana med **k**.

c) alternativt ock sporadiskt i förbindelsen **n-k-t**, t. ex. fsv. **länkta** pgm. *laṇṭa:* § 38,3.

2) utljudande i orden:

fsv. **gik**	pgm.	*gɪ*	fsv. **þik**	pgm.	*ṭa* (*da*)
fik		*fɪ*	**sik**		*sa*
tok		*ṭou*	nsv. **ock**		*o*.
mik		*ma*			

Om de flästa av dessa ord se VII PPm. § 197,2.

g.

§ 101. Äldre **g**

A) **bibehålles** i regeln såsom *g:* § 24,1, t. ex. fsv. **glugger** pgm. *glʊg*, fsv. **korgher** pgm. *koṛg*.

B) har **övergått**

1) → *g* före *j:* § 23, t. ex. fsv. **giuta** pgm. *gjuṭa*, fsv. **släggia** pgm. *slaǫjo*.

2) → *k*, nämligen

a) i midljud före **s** ock stundom före **t:** § 17,2 a, t. ex. fsv. **skogs** pgm. *skouks*, fsv. **laght** pgm. *lakṭ;*

b) i nsv. **galosch** pgm. *kaloṣ* ock nsv. **Ludvig** pgm. *ludvɪk:* § 17,2 b.

3) → *v* sporadiskt: § 31,2, t. ex. fsv. **gnagha** pgm. *gnava*.

4) → *j* sporadiskt: § 32,2, t. ex. **draghit** pgm. *drajjɪ*.

C) har **bortfallit**

1) inljudande

a) före ändelsen **s** i fsv. **fast(e)lagx-** pgm. *faslas-* ock fsv. **valborgha mässa** pgm. *valbosmaṣ*, framför det suffixala **-st**

i veckodagsnamnen nsv. **måndags** pgm. *mǫndast*, nsv. **tisdags** pgm. *tisdast* o. s. v. samt i fsv. **pingste?** pgm. *pinst* (se § 38,3).

b) före **n** (troligen genom mellanstadiet g) i fsv. **dyghn** pgm. *dun*, fsv. **lughn** pgm. *lun* (även i *luna* lugna, *luno* vindstilla), fsv. **ughn** pgm. *un*.

c) före **t** i adj. neutr. **-igt, -ogt, -ugt.**

d) före **þ** i fsv. **lagþi** pgm. *la* ock **sagþi** pgm. *sa*.

e) i enskilda fall: nsv. **Fagerkulla** pgm. *farknl*, fsv. **foghadhe** pgm. *fouda*, fsv. **fylghþe** pgm. *fəld* (jämte *fəlgd*), nsv. **gevaldiger** pgm. *givaldær*, fsv. **morghon** pgm. *moron* (trol. från pl. **mor[gh]nar**).

Anm. Om **g** i första ledet av fsv. **lögghardagher** (pgm. *lauda*) se Nor. Sv. etym. s. 42.

2) i slutljud

a) efter **r** i isl. **fingerborg** pgm. *figgærbor* ock nsv. **Åberg** pgm. *obær*.

b) i räkneorden fsv. **þrätighi** pgm. *trati*, fsv. **siutighi** pgm. *sutir* m. fl.

c) i några enskilda ord: fsv. **dagher** pgm. *da*, fsv. **dragha** (**drogh**) pgm. *dra* (ock *drou*), nsv. **fartyg** pgm. *farty*, fsv. **krogher** pgm. *krou*, fsv. **tok** (av **taka**) pgm. *tou*.

j.

§ 102. Äldre konsonantiskt i

A) **bibehålles** i regeln såsom *j*: § 32,1, t. ex. fsv. **iagha** pgm. *jaga*, fsv. **väria** pgm. *værjo*.

B) har **övergått**

1) i förbindelsen **ti, þi,** om därpå följer vokal, → *js*: § 15, t. ex. **hvätia** pgm. *vatsa*, **þiur** pgm. *jsur*.

2) → *i* efter bortfall av följande vokal i vissa fall: § 70,1 B, t. ex. fsv. **färio karl** pgm. *færikar*, fsv. **byria** pgm. *bori*.

C) har **bortfallit**

1) midljudande i värbalavledningen **-ia** efter **g** ock **k**, t. ex.

fsv. **bräkia**	pgm. *braka*	fsv. **fylghia**	pgm. *fəlga*
byggia	*byga*	**läggia**	*laga*
dikia	*dika*	**syrghia**	*sərga*
fiskia	*fiska*	**sänkia**	*sanka*

I former sådana som *sɪʈa* fsv. **sitia**, *baŋkar* fsv. **bänkiar** m. fl. förklaras förlusten av i genom analogi med sådana former, som redan i fsv. saknade i, eller genom inflytande från högsvenskan.

2) utljudande i nsv. **butelj** pgm. *buʈal*, nsv. **timotej** pgm *ʈɪmuʈę*.

h.

§ 103. Äldre h

A) **bibehålles** i regeln: § 30, t. ex. fsv. **häster** pgm. *hæsʈ*.

B) har **bortfallit**

1) uddljudande

a) framför kons. i ock v, t. ex.

fsv. **hion**	pgm. *joun*	fsv. **hvaþan**	pgm. *vadan*
hiär	*jær*	**hvila**	*vɪla;*

b) i nsv. **haspe** pgm. *aspa;*

c) i pron. *an n, on, a* fsv. **hann, hon, hit** efter starkt betonat ord, t. ex. *ja ska gę on sʈryk* jag skall giva hänne stryk.

2) inljudande åtminstone i följande ord:

nsv. **ars-hål**	pgm. *arsol*	nsv. **Johansson**	pgm. *juanson*
båthus	*boʈus*	fsv. **landshöfþinge**	*lansynɪŋg*
fårhus	*forus*	nsv. **skithus**	*skɪʈus*
fsv. **fähus**	*fou̯s*	**svinhus**	*svɪnus.*
häraþshöfþinge	*hærasynɪŋg*		

2. Vokalerna.

A) I betonad stavelse.

a) Enkla vokaler.

a.

§ 104. Äldre långt a

A) **bibehålles** som *ą* blott i ett fåtal äldre ord samt i ett antal från hsv. eller genom hsv. förmedling lånade ord: § 55,1, t. ex. isl. **gá** pgm. *gą*, nsv. **fiskal** pgm. *fɪskął*.

B) har **övergått**

1) i regeln → *ǫ:* § 59,1 a, t. ex. fsv. **fa** pgm. *fǫ*, fsv. **sar** pgm. *sǫr*.

2) → *ǫ* sporadiskt: § 57,2, t. ex. fsv. **fragha** pgm. *frǫga.*

3) → *o* sporadiskt: § 58,4, t. ex. isl. **mátta** pgm. *moṭa.*

4) → *a* sporadiskt: § 56,1 b, t. ex. fsv. **nat** pgm. *naṭ*, nsv. **basa** pgm. *basa.*

§ 105. Äldre kort **a**

A) **bibehålles** i regeln såsom *a:* § 56,1 a, t. ex. fsv. **stapul** pgm. *sṭapuḷ.*

B) **har övergått**

1) → *ą* framför kort slutljudande kons. i enstaviga ord, före **ld, ln, mb, nd, rþ, rl, rn,** framför **g** eller **v** + konsonant samt i enskilda ord: § 55,2, t. ex.

fsv. **apa**	pgm. *ąpa.*	fsv. **dagher**	pgm. *dągær*
dal	*dąḷ*	**falder**	*fąḷd*
hafre	*hąvra*	**hand**	*hąnd.*

2) → *ǫ* sporadiskt före **rþ** ock **rn:** § 59,1 b, t. ex. fsv. **garþer** pgm. *gǫrḍ.*

3) → *ǫ* sporadiskt: § 57,3, t. ex. fsv. **at** pgm. *ǫṭ.*

4) → *o* sporadiskt: § 58,3, t. ex. fsv. **alder** pgm. *oldær*, fsv. **fanga** pgm. *foŋga.*

5) → *a* i enskilda ord: § 52,2, t. ex. fsv. **trana** pgm. *ṭranu.*

6) → *ɑ* i fsv. **ēnsamin** pgm. *ɑmsɑnd:* § 49,5.

7) → *aɪ*, nämligen

a) före **gh** → *j* i fsv. **draghit** pgm. *draɟjɪ*, fsv. **slaghit** pgm. *slaɟjɪ:* § 65,2 a;

b) i de analogiskt utbildade *sṭaɟjɪ* fsv. **standit** ock *ṭaɟjɪ* fsv. **takit:** § 65,2 a;

c) före **j** i nsv. **kaja** pgm. *kaɟja* ock nsv. **Maja** pgm. *maɟja:* § 65,2 b;

d) före **sk** i nsv. **plaska** pgm. *pḷaɟska* m. fl.: § 65,2 b.

8) → *au* genom förbindelse med ett följande **g**-ljud i nsv. **Magnus** pgm. *mauŋnus:* § 66,2.

e.

§ 106. Äldre långt **e**

A) **bibehålles** såsom *ę* i värb på **-ēra** samt i åtskilliga från hsv. eller genom hsv. förmedling lånade ord: § 51,4, t. ex. nsv. **dividera** pgm. *dɪvɪdęra*, nsv. **syren** pgm. *sɪręn.*

B) har **övergått**

1) → *aɨ*, nämligen

a) i de analogiskt utbildade *braɨv* nsv. **brev** m. fl.: § 62,2 b;

b) före **gh** → *j* i *daɨja* fsv. **deghia** m. fl.: § 62,2 a.

2) → *o* i fsv. **þem** pgm. *ţom:* § 58,5.

3) → *y* i fsv. **hemsker** pgm. *hymskær:* § 47,6.

4) → *ø* i fsv. **ensamin** pgm. *ømsønd:* § 49,4.

i.

§ 107. Äldre långt i

A) **bibehålles** i regeln som *ɨ:* § 44,1, t. ex. fsv. **hviter** pgm. *vɨţær.*

B) har **övergått**

1) → *ɨ* sporadiskt i obet. ställning: § 45,2, t. ex. fsv. **i** pgm. *ɨ.*

2) → *y* i dial. **rita** pgm. *ryţa* ock fsv. **stia** pgm. *sţyo:* § 46,4

§ 108. Äldre kort i

A) **bibehålles** i regeln såsom *ɨ:* § 45,1, t. ex. isl. **bitull** pgm. *bɨţul*, fsv. **himil** pgm. *hɨmɨl.*

B) har **övergått** sporadiskt

1) → *ɨ* i nsv. **rissel** pgm. *rɨsl:* § 44,2.

2) → *y* sporadiskt: § 47,5, t. ex. fsv. **brims** pgm. *bryms.*

3) → *e* sporadiskt: § 51,5, t. ex. fsv. **mik** pgm. *meg.*

4) → *a* sporadiskt: § 52,3, t. ex. fsv. **limna** pgm. *lamna*, fsv. **sik** pgm. *sa.*

5) → *æ* i fsv. **kirna** pgm. *kærno:* § 53,2.

6) → *aɨ* i det svårförklarliga nsv. **tvist** pgm. *tvaɨsţ:* § 62,3.

o.

§ 109. Äldre långt o

A) **bibehålles** såsom *o* blott sporadiskt: § 59,2, t. ex. nsv. **dosa** pgm. *doso*, nsv. **Rosa** pgm. *roso.*

B) har **övergått**

1) i regeln → *ou:* § 68,1, t. ex. fsv. **bloma** pgm. *blouma*, fsv. **sol** pgm. *soul.*

2) → *o̜* i nsv. **Josef** pgm. *jo̜sap:* § 57,4.

3) → *u̜* i nsv. **skrot** pgm. *skru̜t:* § 60,3.

4) → *u* sporadiskt: § 61,2 b, t. ex. nsv. **morot** pgm. *muro̜u̜t*, nsv. **mortel** pgm. *mur̥t̥l.*

5) → *ø̜* i fsv. **siör** pgm. *sø̜*, fsv. **sniör** pgm. *snø̜:* § 48,3.

6) → *y* i fsv. **sio-** pgm. *sy-:* § 47,4.

§ 110. Äldre kort o

A) **bibehålles** i regeln som *o:* § 58,1 a, t. ex. fsv. **foli** pgm. *folʿa*, fsv. **holker** pgm. *holʿk̥.*

B) **har övergått**

1) → *ou̜* framför rþ (rdh), rn, rt: § 68,2, t. ex. fsv. **borþ** pgm. *bou̜r̥d*, fsv. **porter** pgm. *pou̜rt.*

2) → *o̜* sporadiskt, isynnerhet före ld ock ln: § 57,1, t. ex. fsv. **bolna** pgm. *bo̜lʿna.*

3) → *u* i fsv. **brokoter** pgm. *brukut̥ær:* § 61,2 a.

4) → *ø* sporadiskt: § 50,4, t. ex. fsv. **miolk** pgm. *mjøl̥k̥.*

5) → *æ* i isl. **orf** pgm. *ær̥v:* § 54,3.

u.

§ 111. Äldre långt u

A) **bibehålles** i regeln såsom *u̜:* § 60,1 a, t. ex. fsv. **mule** pgm. *mu̜lʿa*, fsv. **tunga** pgm. *tu̜ngo.*

B) **har övergått**

1) → *u* sporadiskt: § 61,1 B, t. ex. fsv. **nu** pgm. *nu.*

2) → *y* i fsv. **þiuver** pgm. *t̥yv:* § 46,3.

§ 112. Äldre kort u

A) **bibehålles** i regeln såsom *u:* § 61,1 a, t. ex.

fsv. **lupit**	pgm. *lupʿ*	fsv. **tunga**	pgm. *tu̜ngo*
flugha	*flʿugu*	nsv. **hurra**	*hur̥a.*

B) **har övergått**

1) → *u̜* sporadiskt: § 60,1 b, t. ex. fsv. **ughn** pgm. *u̜n.*

2) → *o* isynnerhet före **m**, då detta är långt eller efterföljes av konsonant, samt framför **bb**: § 58,2, t. ex.

fsv. **bukt**	pgm. *bok̥t̥*	fsv. **kumbel**	pgm. *kom̥bælʿ*
klubba	*klʿob̥o*	nsv. **plumsa**	*plʿomsa*

3) → *u̜* före **sk** i fsv. **busk** pgm. *bu̜sk:* § 69.

y.

§ 113. Äldre långt **y**

A) **bibehålles** i regeln som *y̯:* § 46,1, t. ex. fsv. **byta** pgm. *byt̯a.*

B) har **övergått**

1) → *y̯* sporadiskt: § 47,2, t. ex. fsv. **sykn** pgm. *syk̯n.*

2) → *i̯* sporadiskt: § 44,3, t. ex. nsv. **byrå** pgm. *bi̯rogg.*

§ 114. Äldre kort **y**

A) **bibehålles** i regeln såsom *y:* § 47,1, t. ex. fsv. **styria** pgm. *st̯yri.*

B) har **övergått**

1) → *y̯* i nsv. **kryssa** pgm. *kry̯sa:* § 46,2.

2) → *i* sporadiskt: § 45,3, t. ex. fsv. **ypna** pgm. *ipna.*

3) → *ø̯* före urspr. **rþ** ock **ld:** § 48,4, t. ex. fsv. **byld** pgm. *bø̯l̥d* samt före **rn** i fsv. **hyrn** pgm. *hø̯rn̥.*

4) → *ø* sporadiskt: § 49,3, t. ex. fsv. **lyghn** pgm. *løgn̥.*

5) → *ø* före **l** → *l̥* eller *r*, ifall **i** eller **j** icke efterföljer: § 50,2, t. ex. fsv. **dyr** pgm. *dør*, fsv. **sylia** pgm. *søl̥jo.*

6) → *u̯* i fsv. **dyghn** pgm. *du̯n:* § 60,2.

7) → *øu̯* genom förbindelse med ett följande **g**-ljud i fsv. **fyghli** pgm. *føu̯l̥* ock isl. **mygla** pgm. *møu̯l̥a:* § 63,2.

8) → *øy̯* genom förbindelse med ett följande **g**-ljud i fsv. **fryghþ** pgm. *frøy̯d:* § 64,2.

ä.

§ 115. Äldre långt **ä**

A) **bibehålles** i allmänhet

1) såsom *ä̯* (utom före *r* ock *l̥*): § 51,1 ock 2, t. ex. fsv. **bräkia** pgm. *brä̯ka*, fsv. **fä** (isl. **fé**) pgm. *fä̯.*

2) såsom *æ̯* före *r* ock *l̥:* § 53,1 a, t. ex. fsv. **kär** pgm. *kæ̯r.*

B) har **övergått**

1) → *a* sporadiskt: § 52,1 b, t. ex. fsv. **rädder** pgm. *rad̯ær*, fsv. **fägarþer** pgm. *fagø̯rd̥.*

2) → *æ* i fsv. **lär(i)pt** pgm. *lærft̥:* § 54,1 b.

3) → *ø̯* i nsv. **karaktär** pgm. *karat̥ø̯r:* § 48,6.

§ 116. Äldre kort **ä**

A) **bibehålles** i regeln

1) **såsom** *a* (utom framför *r* ock *l*): § 52,1 a, t. ex. fsv. **dränger** pgm. *drang*.

2) **såsom** *æ* i ställning före *r* ock *l*: § 54,1 a, t. ex. fsv. **hälgh** pgm. *hælg*.

B) **har övergått**

1) → *ą* före urspr. **ld** samt sporadiskt: § 51,3, t. ex. fsv. **kälda** (isl. **kelda**) pgm. *kąldo*, fsv. **fädher** (isl. **feðr**) pgm. *fądær*.

2) → *ę* före urspr. **rþ**, **rn** ock **rl** samt före *r* ock *l* i enskilda ord: § 53,1 b, t. ex. fsv. **qvärn** pgm. *kvęrn*, fsv. **þvär** pgm. *tvęr*.

3) → *ø* före *l* + konsonant: § 50,3, t. ex. fsv. **stiälpa** pgm. *stjølpa*.

4) → *ø* sporadiskt: § 49,2, t. ex. fsv. **räghna** pgm. *røgna*.

5) → *i* sporadiskt: § 45,4, t. ex. fsv. **betala** pgm. *biłąla*, isl. **erta** pgm. *irła*, nsv. **Petter** pgm. *piłær*.

6) → *a* i fsv. **nävi** pgm. *nava* ock fsv. **ärkebiskoper** pgm. *arkibiskop*: § 56,2.

7) → *øu* genom förbindelse med ett följande **g**-ljud i fsv. **räghna** pgm. *røuna*: § 63,2.

ö.

§ 117. Äldre långt **ö**

A) **bibehålles** i allmänhet såsom *ø*: § 48,1, t. ex fsv. **bön** pgm. *bøn*, fsv. **blöter** pgm. *bløłær*, fsv. **snöpa** pgm. *snøpa*.

B) **har övergått**

1) → *ø* sporadiskt: § 49,1 b, t. ex. fsv. **stövel** pgm. *støvæl*.

2) → *a* sporadiskt: § 52,4, t. ex. nsv. **röv** pgm. *rav*.

3) → *æ* i nsv. **vört** pgm. *vært*: § 54,2.

4) → *øu* i enskilda ord: § 63,1, t. ex. fsv. **böla** no. **baula** pgm. *bøula*, nsv. **lördag** no. **laurdag** pgm. *løuda*.

5) → *øy* i enskilda ord: § 64,1, t. ex. fsv. **hö** isl. **hey** pgm. *høy*, fsv. **ö** isl. **ey** pgm. *øy*.

§ 118. Äldre kort **ö**

A) **bibehålles** (utom i de fall, som behandlas i § 47,3)

1) i regeln **såsom** *ø*: § 49,1 a, t. ex. fsv. **fönster** pgm. *fønstær*.

2) såsom ɵ före r eller l → *ʎ:* § 50,1, t. ex. nsv. **börs** pgm. *bœrʂt*, fsv. **gölias** pgm. *gœʎjas*.

B) har **övergått**

1) → ø̯ sporadiskt: § 48,2, t. ex. fsv. **öl** pgm. *øʎ*.

2) → *ø* sporadiskt: § 47,3, t. ex. fsv. **grönska(s)** pgm. *grønska*.

3) → *æ* i fsv. **öpla** pgm. *ærla:* § 53,3.

4) → *æ* i nsv. **vört** pgm. *vært:* § 54,2.

5) → *œø*, nämligen

a) genom förbindelse med ett följande g-ljud i fsv. **möghliker** pgm. *mœølɪn* ock fsv. **nöghder** pgm. *nœødær:* § 64,2;

b) genom förbindelse med ett följande j-ljud i nsv. **nöje** pgm. *nœøa* ock nsv. **slöja** pgm. *slœøa:* § 64,2.

b) Diftonger.

ei.

§ 119. Äldre **ei**

A) **bibehålles** i regeln såsom *aɨ:* § 62,1, t. ex. isl. **breiðr** pgm. *braɨdær*, isl. **steika** pgm. *staɨka*.

Anm. Även hsv. **ej** (äj) bibehålles såsom *aɨ* i nsv. **käjsare** pgm. *kaɨsara* m. fl.: § 62,2 c.

B) har **övergått** → *a̯* i de sena lånorden nsv. **Reinhold** pgm. *ra̯nholt* ock nsv. **timotej** pgm. *tɪmuta̯:* § 51,6.

ai.

§ 120. Äldre **ai** (**aj**)

A) **bibehålles** i regeln såsom *aɨ:* § 65,1, t. ex. nsv. **Kajsa** pgm. *kaɨsa*, fi. **kaima** pgm. *kaɨma*.

B) har **övergått** → *aɨ* i fi. **aisa** pgm. *aɨso:* § 62,4.

au.

§ 121. Äldre **au**

A) **bibehålles** i regeln såsom *au:* § 66,1, t. ex. fi. **laulaa** pgm. *laular*.

B) har **övergått** till *ou* sporadiskt: § 68,3, t. ex. no. **sjau** pgm. *ʂou*.

oi

§ 122. Aldre **oi** (**oj**) **bibehålles** i regeln såsom *oi*: § 67,1, t. ex. nsv. **pojke** pgm. *poika*, fi. **loistaa** pgm. *loistɑ*.

ui (uj).

§ 123. Äldre **ui** (**uj**) **bibehålles** såsom *ui* i nsv. **huj** pgm. *hui*: § 69.

B) I obetonad stavelse.

a.

§ 124. Äldre långt **a**

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** → *o* i kard. ock ordin. räkneorden 13—19: § 75,2 b.

§ 125. Äldre kort **a**

A) **bibehålles** i allmänhet såsom *a*: § 74,1, t. ex.

fsv. **apostil**	pgm. *apostil*	nsv. **karaktär**	pgm. *karatər*
gamal	*gamal*	fsv. **pipar**	*pipar*.

B) har **övergått**

1) → *a* i fsv. **käralde** pgm. *kærald* ock nsv. **cikoria** pgm. *sigurja*: § 72,4.

2) → *o* i fsv. **attatighi** pgm. *ototi* ock nsv. **Tomas** pgm. *tomos*: § 75,2 a.

C) har **bortfallit**

1) inljudande

a) i orden:

nsv. **almanacka**	pgm. *almako*	fsv. **provaster**	pgm. *prousť*
fsv. **kreatur**	*kritur*	**þusand**	*tusn*
friadagher	*frida*	**'þär-at**[1]	*tærť*;

b) i sammansatta kvinnonamn, såsom nsv. **Anna Kajsa** pgm. *an-kais*, nsv. **Hedda Lena** pgm. *had-len*.

---

[1]) 'Tils'; isl. **þar-at**.

2) slutljudande

a) alternativt som inf.-ändelse, t. ex.

fsv. **blasa** pgm. *blǫs* (*blǫsa*) fsv. **sälia** pgm. *sælɪ* (*sælja*)
sea *sɪ* (*sɪa*) **tala** *ʈal* (*ʈala*).

Formen på *-a* brukas in pausa (se vidare härom i formläran § 173 D).

b) i 2 sing. imperat. av 1:a konjugationens svaga värb, t. ex. fsv. **kalla** pgm. *kal*.

c) I målets ändelselösa svaga form hos adj. ha en fsv. form på **-e** ock en fsv. på **-a** sammanfallit (se formläran § 151 B).

d) Vissa attributiva (pron.) ord sakna även i plur. av stark deklination stundom ändelse, t. ex. *maŋg* (*maŋga*) många, *ander* (*andra*) andra, *nagær* (*nagra*) några. Dessa utgå från fsv. **-e(r)** (nom. pl. mask.), **-a** (ack. pl. mask.), **-a(r)** (nom. ock ack. plur. fem.).

e) i orden fsv. **bitidha** pgm. *bɪʈɪ*, nsv. **nära** pgm. *nær*.

f) i ortnamn på **-kulla** pgm. *-kul* samt i fi. dylika på vokal + **la**: § 87.

e.

§ 126. Äldre långt **e**

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** → *ɪ* i fsv. **arbet** pgm. *arbɪʈ* ock fsv. **kärleker** pgm. *kærlɪk*: § 70,2 b.

§ 127. Äldre kort **e**

A) **bibehålles:**

1) i särskilda fall såsom *a*: § 72,1, t. ex.

fsv. **broen** pgm. *brouan* fsv. **fötrena** pgm. *fǫʈrena*
bälte *baʈʈa* nsv. **Vilhelm** *vɪlhalm*.

2) framför *r* eller *l* såsom *æ*: § 73,1 a ock 6 a, t. ex.

fsv. **äþertan** pgm. *adærton* nsv. **möbel** pgm. *mǫbæl*
nsv. **fernissa** *færnɪsa* fsv. **niþer** *nɪdær*.

B) har **övergått:**

1) → *ɪ* allmänt: § 70,2 a, t. ex.

fsv. **behöva** pgm. *bɪhǫva* nsv. **fregatt** pgm. *frɪgaʈ*
bänken *baŋkɪn* **tapetsera** *ʈapɪʈsara*.

2) → *a* i nsv. **blyertspänna** pgm. *blyharspana* ock fsv. **yverster** pgm. *yvarst*: § 74,2.

3) → *u* i nsv. **kochenill** pgm. *konsunal*: § 76,3.

C) har **bortfallit**

1) uddljudande i nom. propr., såsom nsv. **Erika** pgm. *rɨka*, nsv. **Emilia** pgm. *mɛ̨lja*.

2) midljudande

a) i orden:

nsv. **kapellan**	pgm. *kaplɑ̨n*	nsv. **rekommendera**	pgm. *rɨkomdɛ̨ra*
katekes	*kaţkɛ̨s*	**Samuel**	*sam̨ul;*
kommendera	*komdɛ̨ra*		

b) emellan suffigerade artikeln *n* hos mask. ock föregående homorgan supradental, kakuminal eller labial konsonant, t. ex. fsv. **klimpen** pgm. *klɨm̨pn̨*, fsv. **vinden** pgm. *vɨn̨dn̨*.

3) slutljudande

a) i preteritum av svaga värb, t. ex. fsv. **bytte** pgm. *byţ*, fsv. **fylgþe** pgm. *fø̨lgd*, fsv. **kallaþe** pgm. *kaḷa;*

b) i en mängd subst. (ofta alternativt, jfr § 72,1 b), t. ex. fsv. **oxe** pgm. *oks* eller *oksa;*

c) i adjektiv, se § 125 C b mom. 3 ock 4.

i.

§ 128. Äldre långt i

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** → *ɨ:* § 70,1 C, t. ex. fsv. **ī bland** pgm *ɨblɑ̨nd*.

§ 129. Äldre kort i

A) **bibehålles** i allmänhet såsom *ɨ:* § 70,1 A, t. ex.

nsv. **cigarr**	pgm. *sɨgɑ̨r*	fsv. **nakin**	pgm. *nakɨn*
hulling	*huḷɨng*	**näghlika**	*nalɨko.*

B) har **övergått**

1) → *æ* framför *r* eller *l* i några ord: § 73,2, t. ex. fsv. **papir** pgm. *papær*.

2) → *u* i nsv. **estimera** pgm. *asţumɛ̨ra:* § 76,4.

3) → *a* i nsv. **Arvid** pgm. *arva:* § 72,3.

C) har **bortfallit**

1) uddljudande i nom. propr., såsom nsv. **Irene** pgm. *rɛ̨na*

2) midljudande i enskilda ord, t. ex.

fsv. **hingist**	pgm. *hɨn̨kst*	fsv. **päninger**	pgm. *pan̨g*[1]
kärling	*kærng*	**strömminger**	*stramɨng.*[2]

[1]) Jämte *panɨng*.

[2]) Jämte *stramɨng*.

o.

§ 130. Äldre långt o

A) **bibehålles** aldrig, utan har

B) **övergått** till *u* (då det långa o i särspråkig tid förkortats): § 76,2 b, t. ex. fsv. **krokotter** pgm. *krukuʈær*, nsv. **god-dag** pgm. *gudg̱*, nsv. **bogsera** pgm. *buksg̱ra*.

§ 131. Äldre kort (öppet) o

A) **bibehålles** i allmänhet såsom *o:* § 75,1, t. ex.

fsv. **asko**	pgm. *aṣko*	nsv. **krokodil**	pgm. *krokodɨl*
biskoper	*bɨṣkop*	fsv. **viso** (obl.)	*vɨso*.

B) har **övergått**

1) → *a* i nsv. **konvalje** pgm. *kavalj* ock nsv. **kosack** pgm. *kasak:* § 74,3.

2) → *ø* i prefixet **for-**: § 71, t. ex. fsv. **forgift** pgm. *førgɨfɨ*.

C) har **bortfallit** i nsv. **korporal** pgm. *korprg̱l*.

§ 132. Äldre kort (slutet) o

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** till *u:* § 76,2 a, t. ex. nsv. **krinolin** pgm. *krɨnulɨ*, nsv. **logi** pgm. *lusɨ*.

C) **bortfallit** i nsv. **apotek** pgm. *apʈaɨk*.

u.

§ 133. Äldre långt u

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** till *u:* § 76,1 B, t. ex., fsv. **hustru** pgm. *huṣʈru*.

§ 134. Äldre kort u

A) **bibehålles** i allmänhet: § 76,1 A, t. ex.

fsv. **bläsuter**	pgm. *blʼasuʈær*	nsv. **publik**	pgm. *publʼɨk*
nsv. **butelj**	*buʈalɨ*	fsv. **stapul**	*sʈapulʼ*.

B) har **övergått** till *æ* i fsv. **ighulkutter** pgm. *ɨgælʼkoʈ:* § 73,5.

y.

§ 135. Äldre långt **y**

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** → *ɨ* i ortnamn på **-by**: § 70,3 b, t. ex. nsv. **Lillby** pgm. *lɨlbɨ*.

§ 136. Äldre kort **y**

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått**

1) → *ɨ* i orden nsv. **Fanny** pgm. *fanɨ* ock nsv. **syren** pgm. *sɨrɛn*: § 70,3 a.

2) → *æ* i nsv. **papyross** pgm. *papæros*: § 73,4.

ä.

§ 137. Äldre långt **ä**

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått** → *æ* i fsv. **här näst** pgm. *hærnɛst*: § 73,1 b.

ö.

§ 138. Äldre långt **ö**

A) **bibehålles** aldrig, utan

B) har **övergått**

1) → *ɨ* i nsv. **Kopparö** pgm. *kopɨr* ock nsv. **ödmjukast** pgm. *ɨmjukast*: § 70,4.

2) → *æ* i ortnamn utgående på **-böle**: § 73,3, t. ex. nsv. **Skyttböle** pgm. *skytbæl*.

FORMLÄRA.

1. Substantiv.

A) Genus.

§ 139. Likasom fsv. uppvisar pgm. tre genus för substantiven: maskulinum, femininum ock neutrum.

1) Pgm. **maskuliner** motsvara:

a) äldre mask. med undantag av de i mom. 2 b ock 3 b upptagna orden, t. ex.

pgm. *fogæl*	fsv. **foghl**		pgm. *kærva*	fsv. **kärve**
gæst	**gäster**		*orm*	**ormber.**

Anm. 1. Pgm. *æid* fsv. eþer m. är i målet mask. ock fem.

b) äldre fem.

α) utgående på **-a**, vilka i målet bibehållit denna ändelse ock beteckna livlösa föremål, t. ex.

pgm. *brasa*	nsv. **brasa**		pgm. *pasma*	nsv. **pasma**
brika	**bricka**		*ria*	fsv. **ria**
midja	fsv. **midhia**		*skrapa*	nsv. **skrapa**
nasa	**näsa**		*sopa*	isl. **soppa.**

Största delen hithörande ord äro från hsv. nyligen i målet upptagna femininer. Då de i motsats till svaga fem., som icke utmärka levande väsenden, bibehålla nom.-ändelsen **a**, betraktas de av Pargasbon som svaga mask. ock behandlas alldeles som sådana.

β) enstaka ord:

pgm. *akşoun*	nsv. **auktion**		pgm. *kvaiţ*	isl. **þveitr**
braksn	fsv. **braxn**		*milisin*	nsv. **medicin**
bringk	**brink**		*musik*	**musik**
fil	**fil**		*molning*	fsv. **malning**
gøţ	isl. **gátt**		*skam*	**skam**
ham	fsv. **hamn**		*ţal*	nsv. **tall**
hombla	**humbla**		*ţid*	fsv. **tiþ**

pgm. *ţolıţ*	fsv. **tolıt**		pgm. *vøg*	fsv. **vagh**	
ţvaıst	nsv. **tvist**		*ţşanst*	**piänist.**	

c) enstaka äldre neutra:

pgm. *abrud*	fsv. **abrot**		pgm. *bıa*	fsv. **by**[1] **(bi)**	
alboum	nsv. **album**		*rısl*	nsv. **rissel**	
avgud	fsv. **afguþ**		*ţılıgram*	**telegram.**	

Anm. 2. *kuku* nsv. **kucku** gök är i målet mask. eller neutr.

2) Pgm. **femininer** motsvara:

a) äldre fem. med undantag av de i mom. 1 b ock 3 c upptagna orden, t. ex.

pgm. *bouk*	fsv. **bok**		pgm. *gøţo*	fsv. **gata**	
graıp	**grep**		*øy*	**ö.**	

b) äldre mask.,

α) vilka i målet övergått till svaga fem.:

pgm. *bako*	jfr fsv. **baker**		pgm. *styrkjo*	jfr fsv. **styrker**[3]	
kylo	jfr isl. **kýll**[2]		*styynţo*	jfr nsv. **strunt**	
rafţo	**raftr**		*ţaso*	**tass**	

ock kanske några till;

β) enstaka ord:

pgm. *kunţ*	dial. **kunnt**[4]		pgm. *somp*	nsv. **sump**	
lan	fsv. **lön**		*sogg*	fsv. **sanger**	
smak	**smaker**		*vagn*	**vaghn.**	

Anm. 3. Pgm. *alu* nsv. **alun** är i målet fem. Se om ordets kön Tamm Etym. ordb. s. v.

Anm. 4. *lan* fsv. lön m.?[5] har i analogi med övriga träds namn övergått till fem.

c) enstaka äldre neutra:

pgm. *gærdo*	jfr fsv. **gärþe**		pgm. *molr*	fsv. **moln**	
klıfso	**klifse**		*soulo*	nsv. **solo.**	
kvıţo	nsv. **kvitto**				

Pgm. *avgrund* fsv. **afgrund** n.? nsv. **avgrund** m. är i målet fem.

3) Pgm. **neutra** motsvara:

a) äldre neutra med undantag av de i mom. 1 c ock 2 c upptagna orden, t. ex.

pgm. *baltţa*	fsv. **bälte**		pgm. *ţaıkn*	fsv. **tekn**	
hus	**hus**		*aga*	**ögha.**	

---

[1]) Södw. Ordb. angiver även fem., men med frågetecken.
[2]) Dial. **kylla** f.
[3]) Däremot nsv. **styrka** f.
[4]) Rz s. 365 a.
[5]) Södw. Ordb.

b) följande äldre mask.:

pgm. *blas*	nsv. **bläs**		pgm. *mǫd*	fsv. **mioþer**	
bǫs	fsv. **bas**		*pıpar*	**pipar**	
forṣfor	nsv. **fosfor**		*prıs*	**pris**	
fanḳol[1]	**fänkol**		*panı*	nsv. **penni**	
kanfært	**kamfer**		*sırap*	**sirap**	
konṣunal	**kochenill**		*ṭımuṭa*	**timotej**	
krınulı	**krinolin**		*ṭubak*	**tobak.**	

Anm. 5. Formen *aḳs* aktie, en folketymologisk ombildning av **ax**, är i målet neutr.

c) följande äldre fem.:

pgm. *fərgıft*	fsv. **forgift** f.?		pgm. *myṣ* jfr fsv. pl. **mys av mus**		
glou[2]	dial. **glo**		*nǫvær*	fsv. **näver**	
gnıt	fsv. **gnit**		*rag*	**rag** f.?	
gǫdsl	**gödsl**		*ṣtaıḳ*	**stek**	
maṣt	**mast** f.?		*ṭaḳ*	**þak.**	

B) Kasus.

§ 140. Substantiven i Pargasmålet äga i motsats till fspr. men i likhet med nsv. av kasusformerna i behåll endast två: grundformen ock genitiven.

1) Pgm. **grundform i sing.** motsvarar:

a) i allmänhet fspr. ackusativ, t. ex.

pgm. *baḳ*	ack. **bäk**	fsv. nom.	**bäkker**
fout	**fot**		**foter**
kørkjo	**kirkiu**		**kirkia**
skoug	**skogh**		**skogher**
skou	**sko**		**skor**
ṣtaın	**stein**	isl. nom.	**steinn**
ṭıma	**tima**	fsv. nom.	**timi**
vıku	**viku**		**vika.**

b) fspr. nominativ

α) i svaga substantiv, vilka beteckna levande väsenden, t. ex.

pgm. *goba*	nsv. **gubbe**	pgm. *grana*	fsv. **granni**
gada	fsv. **gädda**	*hǫna*	**höna**

[1]) Ansluter sig till **kol** n.

[2]) Det öppna vattnet mellan vassen ock stranden; se Rz. s. 200 a.

pgm. *jaţa*	fsv. **iätte**		pgm. *oksa*	fsv. **oxi**	
kvıga	**qvigha**		*uggа*	**ungi.**	

β) likaledes i orden:

pgm. *bkouma*	fsv. **bloma**		pgm. *rıva*	nsv. **'riva**[2]	
-gগma[1]	**göma**		*slগya*	**slöja**	
kofţa	nsv. **kofta**		*sıpa*	fsv. **sippa**	
posţıla	**postilla**				

ock kanske några till.

Däremot ha följande ord ock kanske ännu några följt de allmänna generalisationslagarna:

Mask.

pgm. *bjæra*[3]	nsv. **'bjäre**		pgm. *hana*	nsv. **hanne**	
bya[4]	**'bye**		*han væra*[5]	**'han värre**	
folka	fsv. **foli**		*hara*	fsv. **hari**	
hana	**hani**		*kraka*	nsv. **krake.**	

Fem.

pgm. *bladro*[6]	nsv. **'bladdra**		pgm. *kuku*	nsv. **kucku**	
blıku	**blicka**		*kalţo*[10]	**'kälta**	
fjago[7]	**'fjägga**		*pısku*[11]	**'piska**	
flugu	fsv. **flugha**		*skগko*	fsv. **skökia**	
grıslo	**grisla**		*slafso*[12]	nsv. **slafsa**	
hoılo[8]	nsv. **'hojla**		*svalu*	fsv. **svala**	
joko[9]	**'jåka**		*ţranu*	**trana.**	

---

1) I uttr. *ran duraŋগma*.
2) Dial. **riva** räfsa; se Rz s. 537 b.
3) Andeväsen, dial. **bjära**; se § 18,1 not 8 ock Rz s. 36 a.
4) Dial. **by** enl. Rz s. 67 b.
5) Den onde; Rz s. 251 a.
6) Sladdrerska; se Rz s. 37.
7) Kringlöpande kvinnsperson. Jfr fsv. **piäkker** m.? »kringstrykare».
8) En som skriker ständigt (ty. **heulen**).
9) Sladdrande kvinna.
10) Kältande kvinna.
11) Liten flicka.
12) Slamsa (slarvig kvinna).

2) Målets **grundform i plur.** utgår från fornspråkets nom. plur., t. ex.

pgm. *bruₒdar*	fsv. **bruþar**	pgm. *sproṭar*	fsv. **sprotar**
gaṭur	**gatur**	*synær*	**synir**
kluₒṭar	**klutar**	*ṭimar*	**timar**
skip	**skip**	*ṭandær*	**tänder.**

3) Målets **genitiv** som särskild kasus är stadd i utdöende, ock genitivbegreppet återges vanligen genom omskrivning med preposition eller genom sammansättning. Då genitiven användes — företrädesvis i best. form — bildas den såväl i sing. som i plur. i alla genus genom tillägg av ändelsen **-s**, t. ex.

pgm. *bønas*	nsv. **barnets**	pgm. *poiḳanas*	nsv. **pojkarnas**
bøndrenas	**böndernas**	*skouks*	**skogs**
fruₒas	**fruns**	*ṭorparenas*	**torparenas.**

En del mask. ock fem. nom. propr. samt appellativ, som utmärka levande väsenden, antaga i gen. sing. ändelsen *-as;* t. ex.

pgm. *anas* jfr	nsv. **Annas**	pgm. *isakas*	nsv. **Isaks**
boundas	nsv. **bondens**	*kalvas*	**kalvens**
hasṭas	**hästens**	*mæras*	**märrens**
douṭras	**dotterns**	*presṭas*	**prästens.**

Ändelsen **-as**, som består av den svaga dekl. gamla oblikändelse + genitivmärket **-s**, har tvivelsutan tidigare tillkommit blott svaga mask., ehuru sedan en utjämning ägt rum sålunda, att **-as** blivit enhärskande (se Hultm. Östsv. dial. § 11).

C) Pluralbildning.

§ 141. Substantiven i pgm. kunna i avseende å böjningen i likhet med fornspråket fördelas mellan två deklinationer: en stark ock en svag. Dessa omfatta i huvudsak samma ord som i fornspråket. Om man ordnar substantiven efter pluralisändelsen i den obest. grundformen, erhållas fyra starka ock två svaga deklinationer. Till förtydligande härav meddelas följande deklinationsskema:

Stark deklination.

I	II	III	IV
pl. *-ar*	pl. *-or*	pl. *ær*	pl. = sing.

Svag deklination.

I	II
pl. *-ar*	pl. *-or* eller *-ur*.

Efter den första starka böjas mask., fem. ock neutra;
efter den andra endast fem. ock det mask. ordet *kaţ* nsv. katt;
efter den tredje mask., fem. ock neutra;
efter den fjärde endast neutra.

I det följande har jag jämfört målets former med isl., enär fsv. ej erbjuder tillräcklig ledning.

a) Stark deklination.

I. Plur. *-ar*.

§ 142. Efter denna deklination böjas följande substantiv:

a) alla mask. vokaliska a-stammar med undantag av de i § 146 nämnda, t. ex.

pgm. *afţon*	isl.	aptann	pl. *afţnar*	isl.	aptnar
arm		armr	*armar*		armar
hamar(a)		hamarr	*hambrar*		hamrar
hund		hundr	*hundar*		hundar
haşţ		hestr	*haşţar*		hestar
konuŋg		konongr	*konuŋgar*		konongar
skou		skór	*skouar*		skúar
sţoul		stóll	*sţoular*		stólar
ţop		toppr	*ţopar*		toppar
ǫkær		akr	*ǫkrar*		akrar.

b) fem. vokaliska ō-stammar:

pgm. *alṛn*	isl.	öln	pl. *alṛnar*	isl.	alnar
brou		brú	*brouar*		brúar
droţniŋg		drótning	*droţniŋgar*		drótningar
ǫ		á	*ǫar*		ár
ǫr		ár	*ǫrar*		árar
aŋg		eng	*aŋgjar*		engjar
ælv		elfr	*ælvar*		elfar
ærm		ermr	*ærmar*		ermar
øy		ey	*øyar*		eyjar.

c) en del i-stammar med undantag av de i § 144 a nämnda, t. ex.

pgm. *dreŋg*	isl. drengr	pl.	*dreŋgjar*	isl.	drenger
joṵṛḍ	jörð		*joṵṛḍar*		jarðer
sǫl	salr		*sǫlar*		saler
soṵl	sól		*soṵlar*		sóler
ṣtreŋg	strengr		*ṣtreŋgar*		strenger
sak	sekkr		*sakjar*		sekker
sæṛk	serkr		*sæṛkjar*		serker
veg	veggr		*vegjar*		vegger
vǫv	vefr		*vǫvar*		vefer.

Anm. Flere hithörande ord hade också i fsv. -ar i nom. pl.

d) mask. u-stammar (jfr § 144 b):

pgm. *balk*	isl. bölkr	pl.	*balkar*	isl.	belker
bjǫṛṇ	björn		*bjǫṛṇar*		birnir
vǫg	vegr		*vǫgar*		veger
ǫṛṇ	örn		*ǫṛṇar*		erner.

e) vissa enstaviga konsonantiska stammar (jfr § 144 d), näml.

α) följande mask.:

pgm. *nagæl*	isl. nagl	pl.	*naglar*	isl.	negl
vınṭær	vetr		*vınṭrar*		vetr;

β) åtskilliga fem., isynnerhet de som i fornspråket icke fingo omljud i plur. (jfr § 144 d *β*), t. ex.

pgm. *flık*	isl. flík	pl.	*flıkar*	isl.	flíkr
grınd	grind		*grındar*		grindr
kloṵ	kló		*kloṵnar*		klær
saŋg	sæ(i)ng		*saŋgjar*		sæ(i)ngr
vık	vík		*vıkar*		víkr
koṵ	kýr		*koṵnar*		kýr
aık	eik		*aıkjar*		eikr.

f) de neutrala orden:

pgm. *brǫ*	isl. brauð	pl.	*brǫnar*	isl.	brauð
knǫ	kné		*knǫnar*		kné
ṣtrǫ	strá		*ṣtrǫnar*		strá
ṭrǫ	tré		*ṭrǫnar*		tré.

II. Pl. *-or*.

§ 143. Efter denna deklination böjas blott de feminina r-stammarna:

pgm. *doṵṭær*	isl. dótter	pl.	*dǫṭror*	isl.	dǿtr

pgm. *mouʀ*[1]	**móðer**	pl. *mǫdror*	**móðr**
syst̜ær	**syster**	*syst̜ror*	**systr**

samt det mask. ordet *kat̜* pl. *kat̜or* isl. **köttr** (ock **kattr**) pl. **ketter.**

III. Pl. *-ær.*

§ 144. Efter denna deklination böjas följande subst.:

a) en del i-stammar utom de i § 142 c nämnda, t. ex.

pgm. (*bouk*)*st̜av*	isl. (**bók**)**stafr**	pl. (*bouk*)*st̜avær*	isl. **stafer**
gast̜	**gestr**	*gast̜ær*	**gester**
st̜ad	**staðr**	*st̜adær*	**staðer**
van	**vinr**	*vanær*	**viner.**

b) en del mask. u-stammar (jfr § 142 d), t. ex.

pgm. *lad*	isl. **liðr**	pl. *ladær*	isl. **liðer**
son	**sonr**	*synær*	**syner.**

c) alla mask. n-stammar på **-are,** t. ex.

pgm. *bagara*	isl. **bakare**	pl. *bagarær*	isl. **bakarar**
borgara	fsv. **borghare**	*borgarær*	fsv. **borgharar**
doumara	isl. **dómare**	*doumarær*	isl. **dómarar**
klokara	**klokkare**	*klokarær*	**klokkarar**
mast̜ara	**meistare**	*mast̜arær*	**meistarar**
skipara	**skipare**	*skiparær*	**skiparar.**

d) vissa enstaviga konsonantiska stammar (jfr § 142 e), näml.

α) följande mask.:

pgm. *fout̜*	isl. **fótr**	pl. *fǫt̜ær*	isl. **fœtr**
man	**maðr**	*manær*	**menn;**

β) en del fem., av vilka de flästa i fornspr. hade omljud i plur. (jfr § 142 e *β*). Omljudet bibehålles ock i pgm. Ex.

pgm. *bouk*	isl. **bók**	pl. *bǫkær*	isl. **bœkr**
gait̜	**geit**	*gait̜ær*	**geitr**
hand	**hönd**	*handær*	**hendr**
nat̜	**nátt**	*nat̜ær*	**nœtr**
nout̜	**nót**	*nǫt̜ær*	**nœtr**
rout̜	**rót**	*rǫt̜ær*	**rœtr**
st̜ang	**stöng**	*st̜angær*	**stengr**
t̜an	**tönn**	*t̜andær*	**tenn(r).**

[1]) Ordet böjes även svagt: sg. *moudra* pl. *mǫdror.*

Anm. I plur. *lyȥ* isl. **lýss** av *lus* isl. **lús** har, på den grund att r redan i fornspr. genom progressiv assimilation uppgått i **s**, svarabhaktivokal ej kunnat inträda.

e) de mask. r-stammarna:

pgm. *broudær*	isl. **bróðer**	pl. *brędær*	isl. **bræðr**
fędær	**faðer**	*fędær*	**feðr.**

f) de rena subst. nd-stammarna:

pgm. *bounda*	isl. **bónde**	pl. *bøndær*	isl. **bøndr**
fiænda	**fiande**	*fiændær*	**fiandr**
frænda	**frænde**	*frændær*	**frændr.**

g) Till denna deklination höra en mängd — företrädesvis mask. — yngre låneord, vilka i nsv. utgå på **-ar.** Sådana äro exempelvis

pgm. *id*	nsv. **id**	pl. *idær*	nsv. **idar**
lous	**lots**	*lousær*	**lotsar**
mørt	**mört**	*mørtær*	**mörtar**
skjuȥ	**skjuts**	*skjuȥær*	**skjutsar.**

h) vissa äldre neutra, nämligen

α) sådana som utgå på vokal, t. ex.

pgm. *bælta*	isl. **belte**	pl. *bæltær*	isl. **belte**
klęda	**klæðe**	*klędær*	**klæðe**
mærka	**merke**	*mærkær*	**merke**
rika	**ríke**	*rikær*	**ríke**
trykkeri	nsv. **tryckeri**	*trykkeriær*	nsv. **tryckerier**
ana	isl. **enne**	*anær*	isl. **enne**
ærand	**erende**	*ærandær*	**erende**

samt i analogi med dessa: *nava navær* isl. **nef,** *aida aidær* isl. **eið,** *æra ærær* isl. **ær(r)** ock möjligen några till;

β) åtminstone följande, som utgå på konsonant:

pgm. *brągd*	isl. **bragð**	pl. *brągdær*	isl. **bragð**
gnit	**gnit**	*gnitær*	**gnit**
postlin	nsv. **porslin**	*postlinær*	nsv. **porsliner**
sars	nsv. **sars**	*sarsær*	**sars**
vąpn	isl. **vápn.**	*vąpnær*	isl. **vápn.**

γ) Alla övriga neutra med undantag av de i §§ 145, 147,2 ock 142 f nämnda orden utgå antingen på *-ær* eller äro lika i sing. ock plur., t. ex.

pgm. *bøn*	isl. **barn**	pl. *bønær* (l. *bøn*)	isl. **börn**
bąnd	**band**	*bąndær* (l. *bąnd*)	**bönd**

pgm. *bou̯ṛḍ*	isl.	**borð**	pl. *bou̯ṛḍær* (l. *bou̯ṛḍ*)	isl.	**borð**
lakand	nisl.	**lakan**	*lakandær* (l. *lakand*)		**lakan**
ou̯ṛḍ	isl.	**orð**	*ou̯ṛḍær* (l. *ou̯ṛḍ*)		**orð**
skag		**skegg**	*skagær* (l. *skag*)		**skegg.**

Denna pluralbildning på *-ær* hos neutra kan tänkas bero på analogibildning efter subst., som av gammalt använde denna ändelse, med best. form till anknytningspunkt (se Hultm. Östsv. dial. §§ 19, 41, 50).

IV. Pl. = sing.

§ 145. Efter denna deklination böjas följande neutra:

a) alternativt de i § 144 g *γ* nämnda orden.

b) a-stammar utgående på stavelsebildande **n**, **r** ock **l**, framför vilka båda sistnämnda konsonanter i målet utvecklat sig svarabhaktivokalen *æ*, t. ex.

pgm. *hagæl*	isl.	**hagl**	pl. *hagæl*	isl.	**hagl**
klǫsṭær		**klaustr**	*klǫsṭær*		**klaustr**
sıgæl		**sigl**	*sıgæl*		**sigl**
ṭıgæl		**tigl**	*ṭıgæl*		**tigl**
u̯ndær		**undr**	*u̯ndær*		**undr**
ṭa̯ıkn̥		**teikn**	*ṭa̯ıkn̥*		**teikn.**

Hit hör även det redan i fspr. såsom neutral a-stam någon gång uppträdande ordet *fıŋgær* fsv. **finger** isl. **fingr.** Jfr Nor. Aisl. gr.$_2$ §§ 344, 296.

c) namn på frukter, t. ex.

pgm. *krǫson*	nsv.	**kröson**	pl. *krǫson*	nsv.	**kröson**
sva̯skon		**sviskon**	*sva̯skon*		**sviskon**
ṭıṣṭron		**tistron**	*ṭıṣṭron*		**tistron**
ṭraŋjon		**tränjon**	*ṭraŋjon*		**tränjon.**

Hit hör även wa-stammen *frǫy* isl. **frǽ.**

d) åtminstone följande ord:

pgm. *bad*	fsv.	**badh**	pgm. *hǫr*	fsv.	**har**
folḳ		**folk**	*pu̯nd*		**pund**
fa̯ıl	nsv.	**fel**	*rou̯p*		**rop**
ha̯rn̥ısk	fsv.	**harnisk**	*sla̯g*		**slagh**
ha̯v		**haf**	*ǫ̯l*		**öl.**
hug		**hug**			

b) Svag deklination.

I. Plur. *-ar*.

§ 146. Efter denna deklination böjas de äldre mask. anstammarna. På grund av ändelsen i sing. grundformen sönderfaller dekl. i två klasser:

A)	sing. *-a*	plur. *-ar*	
	äldre **-e**	äldre **-ar**;	
B)	sing. *-a*	plur. *-ar*	
	äldre **-a**	äldre **-ar**.	

A) Till förra gruppen höra fspr. svaga mask., som beteckna levande väsen, t. ex.

pgm.	*foŋga*	fsv. **fange**	pl.	*foŋgar*	fsv. **fangar**
	graṇa	**granne**		*graṇar*	**grannar**
	hæra	**härre**		*hærar*	**härrar**
	oksa	**oxe**		*oksar*	**oxar**.

I följd av analogibildning föras flere ursprungligen starkt böjda subst. hit, t. ex.

pgm.	*boka*	fsv. **bokker**	pl.	*bokar*	fsv. **bokkar**
	ua	**uver**		*uar*	**uvar**.

B) Till senare gruppen höra övriga äldre svaga mask., t. ex.

pgm.	*bita*	isl. **bita** (obl.)	pl.	*bitar*	fsv. **bitar**
	mosa	fsv. **mosa**		*mosar*	**mosar**
	posa	**posa**		*posar*	**posar**
	skuga	**skugga**		*skugar*	**skuggar**
	spina	**spina**		*spinar*	**spinar**
	stiga	**stigha**		*stigar*	**stighar**.

I följd av förändrat genus, analogibildning ock konsonantbortfall hava en mängd subst. överförts hit (se § 142 a), t. ex.

pgm.	*blǫna*	fsv. **blanaþer**	pl.	*blǫnar*	fsv. **blanaþar**
	knapa	**knapper**		*knapar*	**knappar**
	korva	**korver**		*korvar*	**korvar**
	marḳna	**marknaþer**		*marḳnar*	**marknaþar**
	miðja	**midhia**		*miðjar*	**midhior**
	maida	isl. **meiðr**		*maidar*	isl. **meiðar**

pgm. *nasa*	fsv. **näsa**	pl. *nasar*	fsv. **näsor**
predika	**predikan**	——	——
ria	**ria**	*riar*	**rior**
salva	**salva**	*salvar*	**salvor**
skilna	**skilnaþer**	——	——
uda	**udder**	*udar*	**uddar.**

II. Plur. *-or*, *-ur*.

§ 147. Efter denna deklination böjas:

1) de äldre fem. ōn- ock ūn-stammarna. På grund av ändelsen i sing. grundformen sönderfalla dessa substantiv i tränne grupper:

A)	sing. *-a*	plur. *-or*
	äldre **-a**	äldre **-or;**
B)	sing. *-o*	plur. *-or*
	äldre **-o**	äldre **-or;**
C)	sing. *-u*	plur. *-ur*
	äldre **-u**	äldre **-ur.**

A) Till första gruppen höra de ōn- ock ūn-stammar, vilka beteckna levande väsen, t. ex.

pgm. *flundra*	fsv. **flundra**	pl. *flundror*	fsv. **flundror**
lopa	**loppa**	*lopor*	**loppor**
praka	nsv. **pracka**	*prakor*	nsv. **prackor**
rota	fsv. **rotta**	*rotor*	fsv. **rottor**

samt de i § 140,1 b β nämnda orden, t. ex.

pgm. *sipa*	fsv. **sippa**	pl. *sipor*	fsv. **sippor**
sloya	nsv. **slöja**	*sloyor*	nsv. **slöjor.**

B) Till andra gruppen höra:

a) de ursprungligen långstaviga orden (jfr § 75), t. ex.

pgm. *dimbo*	fsv. **dimba**	pl. *dimbor*	fsv. **dimbor**
falo	**fälla**	*falor*	**fällor**
govo	**gava**	*govor*	**gavor**
taško	**taska**	*taškor*	**taskor;**

b) de i § 140,1 b uppräknade, på -o utgående orden, vilka, ehuru utgörande namn på levande väsen, generaliserat ack., t. ex. *skoko* fsv. **skökia,** pl. *skokor* fsv. **skökior.**

C) Till tredje gruppen höra:

a) de ursprungligen kortstaviga orden (jfr § 76), t. ex.

pgm. *haku*	fsv. **haka**	pl. *hakur*	fsv. **hakur**
sagu	**sagha**	*sagur*	**saghur**
smulu	**smula**	*smulur*	**smulur**
viku	**vika**	*vikur*	**vikur;**

b) de i § 140,1 b nämnda, på -u utgående orden, vilka, ehuru utgörande namn på levande väsen, generaliserat fspr. ack., t. ex.

pgm. *flugu*	fsv. **flugha**	pl. *flugur*	fsv. **flughur**
ţranu	**trana**	*ţranur*	**tranur.**

2) de neutrala orden:

pgm. *jærţa*	fsv. **hiärta**	pl. *jærţror*	fsv. **hiärta**
ǫra	**öra**	*ǫror*	**öron**
ǫga	**ögha**	*ǫgor*	**öghon.**

I följd av förändrat genus, analogibildning ock konsonantbortfall hava flere subst. överförts till denna deklination, t. ex.

pgm. *gimbra*	isl. **gymbr**	pl. *gimbror*	isl. **gymbrar**
huvu	fsv. **huvuþ**	*huvur*	fsv. **huvuþ**
hærḍo	**härþ**	*hærḍor*	**härþar**
klifso	**klifse**	*klifsor*	**klifse**
lanţo	**länktan**	——	——
skjoura	**skior**	*skjouror*	**skiorar**
ţrynţo	nsv. **strunt**	*ţrynţor*	nsv. **struntar.**

D) Artikeln.

§ 148. Artikeln i pgm. är av två slag: obestämd ock bestämd.

I. **Obestämda** artikeln är för mask. ock fem. *ain* fsv. **en** isl. **einn,** för neutr. *ait* fsv. **et** isl. **eitt.**

II. **Bestämda** artikeln är antingen fristående eller vidfogad.

A) Den fristående best. artikeln är = demonstrativa pron. (se § 156): *han* för mask., *houn* för fem., *ha* för neutr. sing., samt för plur. *ţom.*

B) den vidfogade artikeln (fsv. **hin** isl. **hinn**) lyder i målet:

sing. mask. *-in, -n*
» fem. *-an, -n* } plur. *-na, -ana, -a.*
» neutr. *-a*

a) Singularis.

A) *-ın* som slutartikel erhålla i pgm. mask. utgående på mediopalatal (*g*, *k*), t. ex.

pgm. *bu̯kın*	fsv. **buken**		pgm. *daı̯gın*	fsv. **deghen**
du̯kın	**duken**		*konuggın*	**konungen.**

Anm. 1. *da̯g* dag heter i best. sing. *daan* (jfr § 72 anm.).

B) Mask. utgående på sonantiskt *l* eller *n*, långt *n* samt orden *kuku*[1] ock *raju*[2] erhålla ingen slutartikel samt äro således lika i bestämd ock obestämd form, t. ex. *boṭn̩* fsv. **botnen,** *mun̩* fsv. **munnen,** *rısl̩* nsv. **risslet** n.

C) De övriga mask. antaga *-n* (eller förlänga slutande *n*), t. ex.

pgm. *bakan*	fsv. **bakkan**		pgm. *ṭıman*	fsv. **timan**
sṭan̩	**stenen**		*un̩*	**ughnen.**

Detta *n* uppträder såsom sonant, i händelse ordet utgår på konsonant, som icke är mediopalatal, supradental, kakuminal eller n, t. ex.

pgm. *blǫsṭn̩*	fsv. **blasten**		pgm. *klımpn̩*	fsv. **klimpen**
dansn̩	**dansen**		*vınd̩n̩*	**vinden.**
deı̯ln̩	**delen**			

Anm. 2. Efter supradentaler ock kakuminaler sammansmälter n med dessa, så att dess sonantiska karaktär därigenom fördunklas, se § 4 anm.

Anm. 3. Efter betonad, lång vokal uppträder *n* förlängt, t. ex. *snǫ̯n̩* nsv. **snön.**

D) *-an* erhålla alla feminina med undantag av de fem. ōn- ock ūn-stammarna, t. ex.

pgm. *bou̯kan*	fsv. **boken(a)**		pgm. *hæl̩gan*	fsv. **hälghen(a)**
bru̯dan	**bruþen(a)**		*rou̯ṭan*	**roten(a).**
fru̯an	nsv. **frun**			

E) *-n* erhålla de fem., som motsvara de äldre ōn- ock ūn-stammarna, t. ex.

pgm. *bran̩on*	fsv. **brännon(a)**		pgm. *skap̩on*	fsv. **skäppon(a)**
pıgan	**pikan**		*sṭuvun*	**stuvun(a)**
skal̩on	**skällon(a)**		*vıkun*	**vikun(a).**

Fem., som utgå på *n*, antaga ingen slutartikel, t. ex. *ynskan* nsv. **önskan.**

---

[1]) Gök. [2]) Rackare (djuravlivare).

F) *-a* erhålla de neutra, som ändas på konsonant eller betonad vokal, t. ex.

pgm. *banda*	fsv. **bandet**	pgm. *kria*	fsv. **krighet**
boua	**boet**	*taka*	**þaket**
holʀa	**holet**	*ţoa*	**taet.**

G) Ingen slutartikel erhålla de neutra, vilka ändas på obetonad vokal, t. ex.

pgm. *balţa*	fsv. **bältet**	pgm. *yla*	nsv. **yllet**
klʀada	**kläþet**	*oga*	fsv. **öghat**
rika	**riket**	*ora*	**örat.**

b) Pluralis.

A) Ändelsen *-ana* erhålla:

a) de i pgm. efter 3:dje dekl. böjda fem. i-stammarna, t. ex. *ştrandrana* fsv. **strändrena(r)**, *ţangrana* fsv. **tängrena(r)**.

I analogi med dessa få, ehuru sällan, även de mask. i-stammarna *-ana*, t. ex. *gaştrana* fsv. **gästena.**

b) enstaviga konsonantiska stammar, som i pgm. böjas efter 3:dje dekl., t. ex.

pgm. *bokrana*	fsv. **bökrena(r)**	pgm. *handrana*	fsv. **händrena(r)**
fotrana	**fötrena(r)**	*rotrana*	**rötrena(r).**

c) de mask. r-stammarna: *brodrana* fsv. **brödhrena**, *fadrana* fsv. **fädhrena.**

d) de subst. nd-stammarna: *bondrana* fsv. **böndrena**, *frandrana* fsv. **frändrena.**

e) alla starkt böjda neutra med undantag av dem, som utgöra namn på frukter, samt de i § 142 f nämnda orden, t. ex.

pgm. *bonana*	fsv. **barnen**	pgm. *navana*	fsv. **näfen**
hugana	**huggen**	*sigʀana*	**siglen**
mærkana	**märken**	*ţrykkæriana*	nsv. **tryckerierna.**

B) Ändelsen *-na* erhålla alla övriga subst., t. ex.

pgm. *grannana*	fsv. **grannana**	pgm. *sinuna*	fsv. **sinuna(r)**
hastana	**hästana**	*systrona*	**systrena(r)**
jærţrona	**hiärtan**	*særkjana*	**särkiana**
nagʀana	**naghlana**	*orana*	**arana(r).**

Neutra, vilka kunna bilda pluralis såväl på *-ær* som utan någon ändelse, foga slutartikeln alltid till den ändelselösa formen.

C) *-a* få en del bärnamn, t. ex. *tranjona.*

2. Adjektiv.

A) Genus.

§ 149. Pgm. äger i sing. i motsats till fornspråket, men i likhet med nsv. blott tvänne genusformer: en gemensam för mask. ock fem. samt en för neutrum. Plur. har en för alla genus gemensam form. Ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **argher**	pgm.	*argær* *arg*	*argʷt*	*arga*
brokoter		*brukuṭær* *brukugær* *bruku*	*brukuṭ*	*brukuṭa* *brukuga.*

Skild form för mask. ock fem. sing. äga blott två adj.: pgm. *gamal* fsv. **gamal** ock pgm. *vasal* fsv. **väsal.**

B) Kasus.

§ 150. Adjektivet i pgm. har blott en kasus, grundformen, vilken ersätter samtliga äldre kasus.

C) Deklination.

§ 151. Adjektivet äger två deklinationer, som formellt motsvara fornspråkets starka ock svaga.

a) Stark deklination.

Den starka deklinationen förekommer hos adjektiven, då dessa stå såsom attribut till ett substantiv i obestämd form, såsom predikatsfyllnad eller utan förbindelse med ett substantiv. Hithörande adjektiv hava i sing. mask. ock fem. generaliserat fornspråkets sing. mask. eller ock sing. fem.[1]; i pluralis åter har den gamla mask. ack.-formen blivit enrådande.

Anm. 1. Blott adj. *sṭour* har bevarat det gamla attributivsystemets sing. mask. ack. ock lyder i målet *sṭouran* fsv. **storan.**

[1]) Jfr Hultm. Östsv. dial. §§ 4,7 ock 8,4.

De för den starka deklinationen betecknande ändelserna äro:

	sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
I.	*-ær* eller —	*-ær* eller —	*-ţ*	*-a.*

Så böjas adj. av den fsv. typen **goþer goþ got**, pl. **goþa**, t. ex.

		m. f. sing.		neutr.	plur.
fsv. **diuper**	pgm.	*ḍjupær*	l. *ḍjup*	*ḍjuft*	*ḍjupa*
grander		*granḍær*	*gran*	*granţ*	*grana*
harþer		*harḍær*	*harḍ*	*hart*	*harḍa*
langer		*laŋgær*	*laŋg*	*laŋg'ţ*	*laŋga*
riker		*rikær*	*rik*	*rikţ*	*rika*
siuker		*ṣukær*	*ṣuk*	*ṣukţ*	*ṣuka*
spaker		*spakær*	*spak*	*spakţ*	*spaka*
varmber		*varmbær*	*varm*	*varmţ*	*varma.*

Adjektiv utgående på **l, n, r, s,** efter vilka konsonanter **r** i nom. sing. mask. assimilerades i fsv., antaga i analogi med ovan anförda även ändelsen *-ær*, t. ex.

		m. f. sing.		neutr.	plur.
fsv. **grön**	pgm.	*grøndær*	l. *grøn*	*grønt*	*grøna*
hes		*heiṣær*	*heiṣ*	*heiṣţ*	*heiṣa*
kär		*kærær*	*kær*	*kært*	*kæra*
smal		*smal·ær*	*smal·*	*smal·'ţ*	*smal·a*
hvas		*vaṣær*	*vaṣ*	*vaṣţ*	*vaṣa.*

Adjektiv, vilka såväl i mask. som fem. i fsv. utgingo på **-er,** hava i målet för mask. ock fem. blott en enda form på *-ær*, t. ex. fsv. **amper** pgm. *ampær*, fsv. **fagher** pgm. *fagær*, fsv. **magher** pgm. *magær.*

De redan tidigare nämnda adj. *gamal·* ock *vasal·* hava blott **en** stark form i målet:

	sing. mask.	fem.	neutr.
fsv. **gamal**	pgm. *gamal·*	*gamul·*	*gamal·'ţ*
väsal	*vasal·*	*vasul·*	*vasal·'ţ.*

Efter denna dekl. böjas även passiva part., tillhörande andra ock tredje svaga konjugationerna, t. ex.

		sing. m. f.		neutr.	plur.
fsv. **dömder**	pgm.	*dømdær*	l. *dømd*	*dømţ*	*dømda*
skodher		*skouḍær*	*skouḍ*	*skouţ*	*skouḍa*
smordher		*smouṛḍær*	*smouṛḍ*	*smourt*	*smouṛḍa.*

		sing. mask. fem.	neutr.	plur.
II.	α)	*-ogær* l. *-o*	*-oţ*	*-oga*
	β)	*-ugær* l. *-u*	*-uţ*	*-uţa.*

α) Så böjas adj., vilka hava lång stamstavelse ock motsvara äldre adj. på **-ogher,** t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **avogher**	pgm. *ǫvogær* l. *ǫvo*	*ǫvoţ*	*ǫvoga*
sundrogher	*sundrogær sundro*	*sundroţ*	*sundroga.*

β) Så böjas adj., som hava kort stamstavelse ock motsvara äldre adj. på **-ugher,** t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **liþugher**	pgm. *lıdugær* l. *lıdu*	*lıduţ*	*lıduga*
staþugher	*sţadugær sţadu*	*sţaduţ*	*sţaduga.*

Anm. 2. En mängd analogibildningar till dessa finnas, t. ex. *brukugær* fsv. **brokoter.**

		sing. mask. fem.	neutr.	plur.
III.	α)	*-oţær* l. *-o*	*-oţ*	*-oţa*
	β)	*-uţær* l. *-u*	*-uţ*	*-uţa.*

α) Så böjas adj., som hava lång stamstavelse ock motsvara äldre adj. på **-otter,** t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **skallotter**	pgm. *skaḷoţær* l. *skaḷo*	*skaḷoţ*	*skaḷoţa*
stakkotter	*sţaḳoţær sţaḳo*	*sţaḳoţ*	*sţaḳoţa.*

β) Så böjas adj., som hava kort stamstavelse ock motsvara äldre adj. på **-utter,** t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **bläsutter**	pgm. *blasuţær* l. *blasu*	*blasuţ*	*blasuţa*
krukutter	*krukuţær kruku*	*krukuţ*	*krukuţa.*

Anm. 3. En mängd analogibildningar till dessa finnas, t. ex. *sundroţær* fsv. **sundrogher.**

	sing. mask. fem.	neutr.	plur.
IV.	*-ın*	*-ıţ*	*-na.*

Så böjas de adj., som i fsv. ändades på **-in,** t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **bughin**	pgm. *bugın*	*bugıţ*	*bugna*
duvin	*duvın*	*duvıţ*	*duvna*
ludhin	*ludın*	*ludıţ*	*ludna*
nakin	*nakın*	*nakıţ*	*nakna.*

Anm. 4. Många analogibildningar till dessa finnas, t. ex. *ainm* nsv. **enig.**

Så böjes även de starka värbens passiva part.

	sing. mask. fem.	neutr.	plur.
V.	α) *-lıgær*	*-lıt*	*lıga*
	β) *-lın*	*-lıt*	*lıga.*

α) Så böjas adj. motsvarande fsv. adj. på **-liker** nsv. **-lig,** t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **bar(n)sliker**	pgm.	*barslıgær*	*barslıt*	*barslıga*
fas(e)liker		*faslıgær*	*faslıt*	*faslıga*
farliker		*farlıgær*	*farlıt*	*farlıga*
vinliker		*vanlıgær*	*vanlıt*	*vanlıga.*

β) Så böjas adj. motsvarande fsv. adj. på **-likin** (ack. mask. av adj. på **-liker**, se § 38,5 anm.), t. ex.

		sing. m. f.	neutr.	plur.
fsv. **bar(n)slikin**	pgm.	*barslın*	*barslıt*	*barslıga*
fas(e)likin		*faslın*	*faslıt*	*faslıga*
farlikin		*farlın*	*farlıt*	*farlıga*
vinlikin		*vanlın*	*vanlıt*	*vanlıga.*

VI. Superlativens starka form ändas i pgm. på *-ast* eller *-st* ock är oböjlig, t. ex.

fsv. **hvassaster**	pgm.	*vassast*	fsv. **störster**	pgm.	*starst*
rikaster		*rıkast*	**yngster**		*yngst.*

Denna form av superl. användes som predikatsfyllnad.

VII. Komparativens starka form ändas i pgm. på *-ara* eller *-æra* ock är oböjlig, t. ex.

fsv. **hvitare**	pgm.	*vıtara*	fsv. **sannare**	pgm.	*sanara*
längre		*langæra*	**þyngre**		*þyngæra.*

VIII. Particip tillhörande fspr. första svaga konjugation ändas i pgm. på *-a* ock äro oböjliga t. ex.

fsv. **bandaþer**	pgm.	*banda*	nsv. **grutad**	pgm.	*gruta*
kambaþer		*kamba*	fsv. **vitiaþer**		*vıþa.*

XI. Oböjliga äro likaledes flere adj. utgående på *-a*, t. ex. *farbaska* nsv. **förbaskad,** *barhuvu* nsv. **barhuvad.**

b) Svag deklination.

Pgm. svaga deklination hos adj. har blott en form ock denna är lika med stammen: den gamla ändelsen **-e, -a** har

fallit bort, varefter de förändringar, som ljudlagarna påkalla, inträtt, t. ex.

fsv. **faghre**	pgm. *fagær*	fsv. **goþe**	pgm. *gou*
gamble	*gambæl*	**rene**	*rain.*

Denna böjning antager adj., då det står såsom attribut ock föregås av best. fristående artikel eller de demonstrativa pron. *tasn, tason, tat, tasnjan, tasonjan, tatjan.*

Komparativen ändas i svaga deklinationen på *-ara* eller *-æra* ock är oböjlig, t. ex. *houn vakrara flikan* den vackrare flickan.

Superlativen är i svaga deklinationen oböjlig, vare sig den ändas på *-ast* eller *-st*, t. ex.

fsv. **bäskaster**	pgm. *baskast*	fsv. **främster**	pgm. *framst*
harþaster	*hørdast*	**þrängster**	*tragkst.*

I följd av hsv. invärkan antager superlativen stundom ändelserna *-asta* eller *-sta.*

D) Komparation.

§ 152. Adjektiven i pgm. bilda komparativen ock superlativen genom ändelserna

a) *-ara* ock *-ast*, t. ex.

fsv. **diuper**	pgm. *djupær*	*djupara*	*djupast*
fin	*fin*	*finara*	*finast*
hal	*halær*	*halara*	*halast*
kalder	*kaldær*	*kaldara*	*kaldast*
nsv. **slarvig**	*slarvogær*	*slarvogara*	*slarvogast*
fsv. **sundrogher**	*sundrogær*	*sundrogara*	*sundrogast.*

Antagligt är, att komparationsbildningen med *-ara* inträngt ur hsv. Detta bestyrkes isynnerhet därav, att slutvokalen *a* karstår i strid med målets apokoperingslag (se Hultm. Östsv. dial. § 1,64).

b) *-æra* ock *-st*. Stamvokalen antager i detta fall i-omljud, ifall den är för slikt mottaglig. Sålunda kompareras:

fsv. **grover**	pgm. *grøværa*[1]	*grøvst*[1]
högher	*høgæra*	*høkst*

---

[1]) Även *grouara grouast.*

fsv.	**langer**	pgm.	*laŋgæra*	*laŋkst*
	lagher		*lagæra*	*lakst*
	þranger		*ţraŋgæra*	*ţraŋkst*
	þunger		*ţuŋgæra*	*ţuŋkst.*

Komparativen i dessa ord har antagligen uppstått sålunda: utljudande e har bortfallit ock svarabhaktivokal utvecklat sig före r, varefter genom hsv. inflytande e åter tillagts. Således t. ex. **þrängre** → **trängr** → **tränger** → **trängere.**

c) Oregelbundet kompareras:

nsv.	**dålig**	pgm. *dolin*	*sambæra*	*samst*
	elak	*ilakær*[1]	*væra*	*værst*
fsv.	**gamal**	*gamal*	*aldæra*	*alst*
	goþer	*goudær*[1]	*baţæra*	*bast*
	liten	*liţn*	*mindæra*	*minst.*

3. Räkneord.

§ 153.	Grundtal.	§ 153¹/₂.	Ordningstal.
1	*ain, aiţ*		*forsta*
2	*tvo*		*anar*, f. *andron*, n. *ana*
3	*tri* l. *tria*		*tridi*
4	*fyra*		*fjærda*
5	*fam*		*famţa*
6	*saks*		*saţa*
7	*su*		*suonda*
8	*oţa*		*oţonda*
9	*nia*		*nionda*
10	*tia*		*tionda*
11	*alva*		*alfţa*
12	*tolv*		*tolfţa*
13	*traţon*		*traţonda*
14	*fjourton*		*fjourtonda*
15	*famţon*		*famţonda*
16	*saksţon*		*saksţonda*
17	*suţon*		*suţonda*
18	*adærton*		*adærtonda*

[1]) Även regelbundet.

19	*nɪʈon*	*nɪʈonda*
20	*jʂugu* l. *jʂugu*	*jʂugonda* l. *jʂugonda*
30	*ʈraʈɪ*	*ʈraʈɪonda*
40	*fərʈɪ*[1]	*fərʈɪonda*[2]
50	*famʈɪ*	*famʈɪonda*
60	*sakstɪ*	*sakstɪonda*
70	*ʂuʈɪ*	*ʂuʈɪonda*
80	*oʈoʈɪ*	*oʈoʈɪonde*
90	*nɪʈɪ*	*nɪʈɪonda*
100	*hundra*	*hundronda*
1000	*ʈusn̥*	*ʈusanda.*

Stående absolut eller såsom predikativ användes i stället för *ʈrɪ* tre det nybildade *ʈrɪa*. Jfr Frth. Närp. § 86 anm. ock Nyl. § 81, VII Fby Ordl. s. 10, Runö § 198 ock PPm. § 244.

Anm. Av ordningstalen bildas sammansättningar med *haɫv*, t. ex. *haɫvana* = 1½, *haɫvʈrɪdɪ* = 2½ o. s. v.

4. Pronomen.

§ 154. De **personliga** pronomen äro:

sing.	nom.	*jag, ja* fsv. **iak**	*ʈu, du* fsv. **þu**	——
	ack.	*mag, ma, ma*	*ʈag, dag, ʈa, da, da*	*sag, sa* fsv. **sik**
plur.	nom.	*vɪ, vɪ* fsv. **vir**	*nɪ, nɪ* fsv. **nir**	——
	ack.	*os, os*	*ɪdær, ær, ær*	*sag, sa*

		mask.	fem.	neutr.
sing.	nom.	*han* fsv. **hann**	*houn* fsv. **hon**	*ha, a* fsv. **hit**
	gen.	*hans, hanses*	*hanarʂ*	——
	ack.	*han, an, n*	*houn, on, hanar*	*ha, a*
plur.	nom. m. f. n.	*ʈom, dom* fsv. **þēm** isl. **þeim(r)**		
	gen.	*ʈaɪras, daɪras*		
	ack.	*ʈom, dom.*		

Anm. *hanarʂ* har uppstått av fsv. **hannar** + nsv. gen. **-s**; *hanar* är den gamla gen. i ackusativt bruk.

[1]) Någon gång *fyrʈɪ*.
[2]) Någon gång *fyrʈɪonda*.

§ 155. De **possessiva** pronomen äro:

		sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
fsv. **min**	pgm.	*min*	*min*	*mit*	*min, mina*
þin		*þin, din*	*þin, din*	*þit, dit*	*þin, dina*
sin		*sin*	*sin*	*sit*	*sin, sina*
var		*von*	*voron*	*vort*	*vor, vora*
iþar		*idan*	*idron*	*idart*	*idær, idra.*

Anm. I *von* ock *idan* återfinna vi fsv. ack. sing. mask. **värn** ock **iþarn.**

§ 156. De **demonstrativa** pronomen äro:

		sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
fsv. **han**		*han*	*houn*	*ha*	*þom, dom*
þän		*hanþan*	*hounþan*	*haþan* l. *-þat*	*þomþan*
isl. **þässi**	nom.	*þasn*	*þason*	*þat*	*þas, þasa*
	gen.	*tasns*	*þasons*		
nsv. **den här**		*þasnjan*	*þasonjan*	*þatjan*	*þasjan*
fsv. **þolikin**		*þokon*	*tokon*	*þoko*	*þoko*
nsv. **sådan där**		*þokoþan.*			

§ 157. Såsom **relativt** pronomen nyttjas den oböjliga partikeln *som* nsv. **som.**

§ 158. **Interrogativa** pronomen äro:

		sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
nsv. **vem**	nom.	*vaim*	*vaim*	*va*	saknas
	gen.	*vaims vars*			
fsv. **hol(i)kin**		*hokon*	*hokon*	*hoko*	*hoko*
nsv. **vilkendera**		*hokondaira*	*hokondaira*	*hokodaira*	*hokodaira*
hurudan		*hurdan*	*hurdan*	*hurdant*	*hurdana*
vadfören		*vaforain*	*vaforain*	*vaforait*	*vaforaina*
vilkendera		*vilkandaira*	*vilkandaira*	*vilkadaira*	*vilkadaira.*

§ 159. **Indefinita** pronomen äro:

1)

		sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
fsv. **annar**	nom.	*anar*	*andron*	*ana*	*andær andra*
	gen.	*anars*	*androns*	—	*andras.*

2) fsv. **baþir** *bo boda* böjl. båda; även användes det från hsv. lånade *bagi* bägge.

3) fsv. **ende** *inda* (sällan *anda*) böjl. enda.

4)

		sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
fsv. **ingin**	nom.	*ɪŋgɪn*	*ɪŋgan*	*ɪŋgon*	*ɪŋga*	*ɪŋga*
	gen.	*ɪŋgɪns*	*ɪŋgans*	*ɪŋgons*	—	*ɪŋgas.*

5) fsv. **manger** *maŋg maŋga* oböjl. många.

6)

		sing. mask.	fem.	neutr.	plur.
fsv. **nokor**	nom.	*naṇ* (säll. *nagan*)	*naon* (säll. *nagon*)	*na* (säll. *naga*)	*nagær, nagra*
	gen.	*naṇs* (*nagans*)	*naons* (*nagons*)	——	*nagras* (*nagas*).
nsv. **någondera**		*naṇdaɹra* (*nagandaɹra*)	*naondaɹra* (*nagondaɹra*)	*nadaɹra* (*nagondaɹra*).	——

7) fsv. **sami** *sama* oböjl. samme, -a.

8) fsv. **sumliker** *soṃblɪ soṃblɪga* pl. somliga.

	sing. mask. o. fem.	neutr.	plur.
9) fsv. **siälver**	*ʂɔlvær, ʂɔlv*	*ʂɔlft*	*ʂɔlv, ʂɔlva.*

10) fsv. **hvar** mask. ock fem. *var* neutr. *vart* (plur. saknas) med sammansättningarna:

varaṇdra varandra
vardaɹra vardera
varɪṇda aɹn varenda en
varɪvɪstɪ aɹn varje
varɪvɪ aɹn aṇda varje
var o aɹn envar.

11) *aɹndaɹra* endera.

5. Värb.

A) Klassifikation.

§ 160. a) De **starka** värben i pgm. indelas på grund av avljudet i följande klasser:

I.	pret. *aɹ*	sup. *ɹ*	IV.	pret. *a*	sup. *u*
II.	*ø*	*u*	V.	*ou*	*a*
III.	*a*	*u*	VI.	= **gamla** reduplicerade.	

b) De **svaga** värben i pgm. indelas på grund av tillägget i preteritum i följande klasser:

I. pret. *-a* II. *α*) *-d(a)* *β*) *-t(a)* III. *-d(a)*.

a) Starka värb.

Målets starka värb omfatta i regeln fornspråkets med undantag av de i §§ 167,3, 168,2, 169,2 nämnda, ock äro följande:

§ 161. **Första avljudsserien:** *i* — *ai* — *i*.

		pgm. inf.	pret.	sup.
fsv.	**bita**	*bita*	*beit*	*biti*
	bliva	*bli*	*bleai*	*blivi*
	driva	*driva*	*draiv*	*drivi*
isl.	**físa**	*fisa*	*fais*	*fisi*
fsv.	**gniþa**	*gnida*	*gnaid*	*gnidi*
	gripa	*gripa*	*graip*	*gripi*
nsv.	**knipa**[1]	*knipa*	*knaip*	*knipi*
fsv.	**liþa**	*lida*	*laid*	*lidi*
	lita	*lita*	*lait*	*liti*
	nigha	*niga*	*naig*	*nigi*
dial.	**pita**[2]	*pita*	*pait*	*piti*
fsv.	**qviþa**	*kvida*	*kvaid*	*kvidi*
	riþa	*rida*	*raid*	*ridi*
	riva	*riva*	*raiv*	*rivi*
	skina	*skina*[3]	*skain*	*skini*
isl.	**skíta**	*skita*	*skait*	*skiti*
fsv.	**skriþa**	*skrida*	*skraid*	*skridi*
	skrika	*skrika*	*skraik*	*skriki*
	skriva	*skriva*	*skraiv*	*skrivi*
	slita	*slita*	*slait*	*sliti*
	stigha	*stiga*	*staig*	*stigi*
	spriþa	*sprida*	*spraid*	*spridi*
	striþa	*strida*	*straid*	*stridi*
	svika	*svika*	*svaik*	*sviki*
	sviþa	*svida*	*svaid*	*svidi*
	þighia	*tiga*	*taig*	*tigi*
	vika	*vika*	*vaik*	*viki*
	vriþa	*vrida*[4]	*vraid*	*vridi*.

[1]) Se Rqv. I, s. 212.
[2]) Pipa; jämra, se Rz s. 503 ock Vll PPm. Ordb. s. 279.
[3]) Böjes även efter 1:a svaga konj.
[4]) Även *brida*.

§ 162. **Andra avljudsserien:** (*j*)*u̯*, *y̯* — *ø̯* — *u*.

fsv.	**bryta**	pgm. inf. *bryʈa*	pret. *brøʈ*	sup. *bruʈɪ*
	flyta	*flʏʈa*	*flø̯ʈ*	*flʊʈɪ*
	flygha	*flʏga*	*flø̯g*	*flʊgɪ*
	frysa	*frʏsa*	*frø̯s*	*frusɪ*
	giuta	*gjuʈa*	*gø̯ʈ*	*guʈɪ*
	klyva	*klʏva*	*klø̯v*	*klʊvɪ*
	kliva (klywa)	*klʏva*	*klø̯v*	*klʊvɪ*
	knyta	*knʏʈa*	*knø̯ʈ*	*knʊʈɪ*
	krypa	*krʏpa*	*krø̯p*	*krupɪ*
nsv.	**knysta**	*knʏsa*[1]	—	*knusɪ*
fsv.	**liugha**	*ju̯a*	*lø̯g*	*lugɪ*
	niusa	*ŋju̯sa*	*ŋjø̯s* l. *nø̯s*	*ŋjusɪ* l. *nusɪ*
	niuta	*ŋju̯ʈa*	*ŋjø̯ʈ*	*ŋjuʈɪ*
	niupa	*ŋju̯pa*	*ŋjø̯p* l. *nø̯p*	*ŋjupɪ* l. *nupɪ*
	ryka	*rʏka*[1]	*rø̯k*	*rukɪ*
	ryma	*rʏma*[2]	*rø̯m*	*rumɪ*
	siuþa	*ʂu̯da*	*ʂø̯d*	*ʂudɪ*
	skiuta	*skjju̯ʈa*	*skø̯ʈ*	*skuʈɪ*
	smygha	*smʏga*[3]	*smø̯g*	—
	skryta	*skrʏʈa*	*skrø̯ʈ*	*skruʈɪ*
	snyta	*snʏʈa*[3]	*snø̯ʈ*	*snuʈɪ*
	stryka	*ʂtrʏka*	*ʂtrø̯k*	*ʂtrukɪ*
	supa	*su̯pa*	*sø̯p*	*supɪ*
	þiuta	*jʂu̯ʈa*	*jʂø̯ʈ* l. *ʈø̯ʈ*	*jʂuʈɪ* l. *ʈuʈɪ*.

slukɪn slocknad förutsätter ett starkt värb motsvarande ett fsv. *sluka (se Rqv. I, s. 232).

§ 163. **Tredje avljudsserien:** *ɪ* m. fl. — *a* — *u*.

fsv.	**binda**	pgm. inf. *bɪnda*	pret. *band*	sup. *bundɪ*
	brinna	*brɪna*	*bran*	*brunɪ*
	brista	*brɪsʈa*	*brasʈ*	*brusʈɪ*
	drikka	*drɪka*	*drak*	*drukɪ*
	finnas	*fɪnas*	*fans*[4]	*funɪs*
	forsvinna	*fɔrʂvɪna*	*fɔrʂvan*	*fɔrʂvunɪ*
	rinna	*rɪna*	*ran*	*runɪ*

[1]) Böjes vanligen efter 2:a svaga konj.
[2]) Rymma; i fsv. svagt.
[3]) Böjes vanligen efter 2:a svaga konj.
[4]) Även *fanʈɪs* l. *fanɪs*.

fsv.	**sima**	pgm. inf.	*sima*[1]	pret. *sam*	sup. —	
	siunga		*ʂuŋga*	*saŋg*	*ʂuŋgɪ*	
	siunka		*ʂuŋka*	*saŋk*	*ʂuŋkɪ*	
nsv.	**skrinna**[2]		*skrɪna*	*skran*	*skrunɪ*	
fsv.	**slippa**		*slɪpa*	*slap*	*slupɪ*	
	smälla		*smala*[2]	*smal*	*smulɪ*	
	smälta		*smalʈa*[3]	*smalʈ*	*smulʈɪ*	
	spinna		*spɪna*	*span*	*spunɪ*	
nsv.	**spricka**		*sprɪka*	*sprak*	*spruk*	
fsv.	**springa**		*sprɪŋga*	*spraŋg*	*spruŋgɪ*	
	stikka[4]		*stɪka*	*stak*	*stukɪ*	
	stiälpa		*stʃælpa*	*stalp*	*stulpɪ*	
	svälla		*svala*[5]	*sval*	*svulɪ*	
	svälta		*svalʈa*[5]	*svalʈ*	*svulʈɪ*	
	tryskia		*trysk a*	*trask*	*truskɪ*	
	vinna		*vɪna*	*van*	*vunɪ*.	

§ 164. **Fjärde avljudsserien:** *a*, *a*, *ɪ* m. fl. — *a*, *a* (*ǫ* ← *ā*) — *u* (*a*, *o*, *ɪ*, *a*).

fsv.	**biɲia**	pgm. inf.	*byda*	pret. *ba*	sup. *budɪ*, *bydɪ*	
	bära		*bæra*	*bar*	*burɪ*	
	dräpa		*drapa*	*drap*	*drapɪ*	
	giva		*ga*, *ga*	*ga*	*gavɪ*	
	koma		*koma*	*kom*, *kom*	*komɪ*	
	kräka		*kraka*	*krak*	*krakɪ*	
	liggia		*lɪga*	*lǫ*	(*lɪga*)	
	läka		*laka*	*lak*	*lakɪ*	
	läsa		*lasa*	*las*	*lasɪ*	
isl.	**reka**		*raka*	*rak*	*rakɪ*	
fsv.	**sia**		*sɪa*	*sǫ*	(*sɪʈ*)	
	sitia		*sɪʈa*	*saʈ*	*sɪʈɪ* (*sɪʈa*)	
	skära		*skæra*	*skar*	*skurɪ*	
	sova		*sova*	*sǫv*	*sovɪ*	

[1]) Böjes vanligen efter 1:a svaga konj.
[2]) Se Rqv. I, s. 180.
[3]) Intrans.; böjes även efter 2:a svaga konj.
[4]) Stinga.
[5]) Böjes även efter 2:a svaga konjug.

fsv. **stiäla** pgm. inf.	*stʂæl·a*	pret. *stal·*	sup. *stul·ʀ*	
vara	*vara. va*	*va, va*	*varʀ*	
äta	*eta*	*et*	*etʀ.*	

§ 165. **Fämte avljudsserien:** *a* m. fl. — *ou* — *a e* m. fl.

fsv. **dragha** pgm. inf.	*draga, dra* pret.	*drou*	sup. *draɣʀ*
döia	*dø*	*dou*	*douʀ*
fara	*fara*	*four*	*farʀ*
gala	*gal·a*	*goul·*	*gal·ʀ*
gräva	*grava*[1]	*grou*	*gravʀ*
häfta	*hava*	*hou* (*havd*)	*havʀ*
mala	*mal·a*	*moul·*	*mal·ʀ*
sla	*slø*	*slou*	*slaɣʀ*
standa	*sta*	*stou*	*standʀ*
sväria	*sværa*	*svour*	*svurʀ*
taka	*ta*	*tou*	*taɣʀ*
väva	*vava*	*vou*	*vavʀ.*

§ 166. **Sjätte avljudsserien:** f. d. reduplicerade värb.

isl. **falla** pgm. inf.	*fala*	pret. *ful*	sup. *falʀ*
få	*fø*	*fʀk, fʀ*	(*føt*)
ganga	*ga*	*gʀk, gʀ*	(*gat*)
gråta	*grøta*	*graɣt*	*grøtʀ*
halda	*halda*	*huld*	*haldʀ*
fsv. **hugga**	*huga*	(*hugd*)	*hugʀ*
isl. **láta**	*løta*	*løt*	*løtʀ*
hlaupa	*lapa*	*lop*	*lupʀ.*

b) Svaga värb.

§ 167. **Första konjugationen** — inf. *bada*, pret. *bada*, sup. *bada* — omfattar:

1) fornspråkets värb av första svaga konjugationen (jfr § 169,1), t. ex.

fsv. **byria**	pret. **byriaþe**	pgm. *børia*	pret. *børia*
fragha	**fraghaþe**	*frøga*	*frøga*
kalla	**kallaþe**	*kala*	*kala*
ropa	**ropadhe**	*roupa*	*roupa*
smiþa	**smidhadhe**	*smida*	*smida*
skura	**skuradhe**	*skura*	*skura*
tala	**talaþe**	*tal·a*	*tal·a.*

2) flere värb tillhörande fornspråkets 2:a, 3:e ock 4:e svaga konjugationer, t. ex.

fsv.	**smyria**	pret.	**smorþe**	pgm.	*smørja*	pret.	*smørja*
	sighla		**sighlde**		*sigla*		*sigla*
	spara		**sparþe**		*spara*		*spara.*

3) följande värb tillhörande fornspråkets 1:a, 2:a ock 3:e starka konjugationer:

fsv.	**biþa**	pret.	**beedh**[1]	pgm.	*biđa*	pret.	*biđa*
	luka		**lök**		*luka*		*luka*
	sugha				*suga*		*suga*
	vinda		**vant**		*vinda*		*vinda.*

Anm. Enstaka värb, som i fornspråket haft stark böjning omväxlande med svag, böjas i målet svagt ock tillhöra första svaga konjugationen, t. ex.

isl.	**blanda**	pret.	**blandaða (blétt)**	pgm.	*blanda*	pret.	*blanda*
	gnaga		**gnagaða (gnó)**		*gnaga*		*gnaga*

§ 168. **Andra konjugationen** — inf. *brana*, pret. *brand*, sup. *brant* — omfattar:

1) fornspråkets värb av 2:a ock 3:a svaga konjugationerna med undantag av de i §§ 167,2 ock 169,1 nämnda, t. ex.

fsv.	**byta**	pret.	**bytte**	pgm.	*byta*	pret.	*byt*
	böghia		**böghþe**		*bøga*		*bøgd*
	dränkia		**dränkte**		*drapka*		*drapgt*
	fylghia		**fylgþe**		*følga*		*følgd*
	kyssa		**kyste**		*kysa*		*kyst*
	köpa		**köpte**		*køpa*		*køft.*

2) följande värb tillhörande fornspråkets starka konjugation:

isl.	**'gnella**	pret.	**gnall**	pgm.	*gnala*	pret.	*gnald*
fsv.	**hiälpa**		**halp**		*jølpa*		*jølpt*
	leka		**lek**		*laika*		*laikt*
isl.	**vaxa**		**óx**		*vaksa*		*vaksf.*

Anm. Enstaka värb, vilka i målet vanligen böjas starkt, antaga därjämte svaga sidoformer, t. ex.

nsv.	**snyta**	pret.	**snöt**	pgm.	*snyta*	pret.	*snyt*
isl.	**svella**		**svall**		*svala*		*svald.*

§ 169. **Tredje konjugationen** — inf. *bou*, pret. *boud*, sup. *bout* — motsvarar nysvenskans 3:e konjug. (se Nor. GPhil.$_2$ § 272). Efter denna konjugation böjas:

1) en del värb, vilka i fornspråket tillhört de svaga konjugationerna, t. ex.

isl.	**skúa**	pret.	**skúaða**	pgm.	*skou̯*	pret.	*skou̯d*
fsv.	**ske**		**skedhe**		*ska̯*		*ska̯d*
isl.	**spá**		**spáða**		*spø*		*spød*
	trúa		**trúða**		*ʈrou̯*		*ʈrou̯d.*

2) en del värb, vilka i fornspråket tillhörde den starka konjugationen:

isl.	**flýja**	pret.	**fló**	pgm.	*flʏ̯*	pret.	*flʏ̯d*
fsv.	**fla**		**flog**		*flø*		*flød*
isl.	**spýja**		**spjó**		*spʏ̯*[1]		*spʏ̯d.*

3) en del ursprungligen reduplicerade värb:

isl.	**búa**	pret.	**bió**	pgm.	*bou̯*	pret.	*bou̯d*
	gróa		**grera**		*grou̯*		*grou̯d*
	róa		**rera**		*rou̯*		*rou̯d*
	sá		**sera**		*sø*		*sød*
	snua		**snera**		*snou̯*		*snou̯d.*

Anm. En del värb hava bildat sitt supinum efter denna konjugation, men preteritum efter den starka, t. ex.

fsv.	**fa**	pgm.	*fø*	pret.	*fɨ*	sup.	*føʈ*
	sia		*sɨ*[2]		*sø*		*sɨʈ.*

§ 170. **Oregelbundna svaga värb:**

fsv.	**dogha**	pgm.	*doga*	pret.	*dogd*	sup.	*doga*
	hava		*ha̯, ha*		*ha̯d, had*		*havɨ*
	kunna		*kuna*		*kund*		*kuna*
	liva		*liva*		*livd*		*liva*
	vilia		*vila*		*vild*		*vila*
	vita		*viʈa*		*viʂʈ*		*viʈa.*

B) Person ock numerus.

§ 171. Pargasmålet har avbördat sig de ändelser i indikativen, som i fornspråket utmärkte olika numerus ock personer i presens ock preteritum, ock använder den gamla tredje person singularis om subjekt i såväl singularis som pluralis (jfr Nor. GPhil.$_2$ § 273), t. ex.

pgm.	*ja brandær*	fsv.	**bränder**	pgm.	*ja brand*	fsv.	**brände**
	ʈu brandær		**bränder**		*ʈu brand*		**brände**

[1]) Även *spʏ̯a.*
[2]) Även *sɨa.*

pgm. *han brandær*	fsv. **bränder**	pgm. *han brand*	fsv. **brände**
vi brandær	**brännum**	*vi brand*	**brändum**
ni brandær	**bränner**	*ni brand*	**bränden**
tom brandær	**bränna**	*tom brand*	**brände.**

C) Tempus ock modus.

§ 172. Målet äger egentligen blott två tempus: presens ock preteritum; övriga tider uttryckas genom omskrivning.

Av modi finnas säx: indikativ, konjunktiv, imperativ, infinitiv, particip ock supinum.

Konjugation.

§ 173. Värbet böjes i tempus ock modus på följande sätt:

A) Indikativ.

a) **Presens.**

α) Starka värb: *-ær*, *-r*, —.

Ändelsen *r* erhålla de värb, vilka ändas på vokal. Då stammen slutar på kort r eller l tillfogas ingen ändelse. Ex.

pgm. *bliv*	fsv. **bliver**	pgm. *gar*	fsv. **ganger(gar)**
brindær	**brinder**	*gripær*	**griper**
bær	**bär**	*mal*	**mal**
far	**far**	*skridær*	**skridher**
frysær	**frys**	*stjæl*	**stiäl.**

Anm. Starka värb, vilkas stam slutar på n, utgå i pres. på *-ær* eller erhålla ingen ändelse, t. ex. pgm. *skin* eller *skindær* fsv. **skin.**

β) Svaga värb: *-ar*; *-ær*, —; *-r*.

Ingen ändelse erhålla de värb av 2:a konjugationen, vilkas stam utgår på kort r eller l. Ex.

I. *darar* fsv. **darrar,** *kalar* fsv. **kallar;**

II. *brandær* fsv. **bränder,** *kor* fsv. **körir,** *skyl* fsv. **skyler;**

III. *bour* fsv. **bor,** *trour* fsv. **tror.**

b) **Preteritum.**

α) Starka värb med avljud (se § 160), t. ex.

pgm. *four*	isl. **fór**	pgm. *skar*	isl. **skar**
graip	**greip**	*span*	**spann**
krop	**kraup**	*et*	**át.**

β) Svaga värb: *-a*; *-d(a)*, *-t(a)*; *-d(a)*.

De värb av 2:a konjugationen, vilkas stam utgår på tonande konsonant, erhålla ändelsen *-d(a)*; de som ändas på tonlös, få *-t*. Ex.

I. *daṛa* fsv. **darradhe,** *kaḷa* fsv. **kallaþe;**

II. *brand* fsv. **brände,** *kɵft* fsv. **köpte;**

III. *boud* nsv. **bodde,** *troud* nsv. **trodde.**

Målet äger följande till 2:a konjugationen hörande vokalförvandlande värb:

fsv.	**dylia**	pgm.	*dɵlʲa*	pret.	*doḷd*	sup.	*doḷʲt*
	gära		*gæra*		*gjouṛd*		*gjourt*
	läggia		*laga*		*la*		*lakt*
	sätia		*sata*		*sat*		—
	sälia		*sælʲa*		*sɵḷd*		*sɵlʲt.*

B) Konjunktiv.

a) **Presens:** *-ɪ*, t. ex. pgm. *farɪ* fsv. **fari,** pgm. *varɪ* fsv. **vari.**

Presens konjunktiv användes numera högst sällan av den äldre generationen, aldrig av den yngre. Vanligen omskrives detta tempus med *mo* må m. fl. jälpvärb ock infinitiven. Ex. på detta tempus användning: *no farɪ nu fast oṭ halvɪṭɪ* fare nu fast åt hälvetet.

b) **Preteritum:** *-u*, t. ex. pgm. *fouru* jfr fsv. **fore,** pgm. *gɪŋgu* jfr fsv. **ginge.**

Preteritum konjunktiv äga blott de starka värben samt följande oregelbundna svaga: *hadu* (inf. *ha*), *kundu* (inf. *kuna*) ock *vɪldu* (inf. *vɪla*). Målets form, utgående på *-u*, är väl egentligen 3 plur. av pret. indikativ.

Oftast uttryckes dock detta tempus med *sku* skulle m. fl. jälpvärb ock infinitiven.

Ex. på pret. konj. användning: *nou fouru han gærna bort, baraɔn sku slɪpa* nog fore han gärna bort, om han sluppe.

C) Imperativ.

a) **Starka värb:**

sing.	2	pgm.	—	fsv.	—
plur.	1		—		**-um**
	2		*-ɪn*		**-in.**

b) **Svaga värb:**

	I.		II.		III.	
sing. 2	pgm. —	fsv. -a	pgm. —	fsv. —	pgm. —	fsv. —
plur. 1	—	-um	—	-um	—	—
2	-ɪn	-in	-ɪn	-in	-ɪn	nsv. -n

Ex. 2 sing.			2 plur.		
pgm. *bɪnd*	fsv.	**bind**	pgm. *bɪndɪn*	fsv.	**bindin**
bɪt		**bit**	*bɪtɪn*		**bitin**
bran		**brän**	*branɪn*		**brännin**
kal		**kalla**	*kalɪn*		**kallin**
slɪt		**slit**	*slɪtɪn*		**slitin**
tal·		**tala**	*talɪn*		**talin**
trou	nsv.	**tro**	*trouɪn*	nsv.	**tron.**

Av ovanstående framgår, att pgm. förlorat den gamla ändelsen för 1 plur. Denna ersättes genom omskrivning med *vɪ ska* eller *om vɪ sku* ock infinitiven. 2 plur. omskrives ofta med *nɪ ska* eller *om nɪ sku* ock infinitiven.

D) Infinitiv.

a) **Starka värb:**

pgm. -*a* eller — fsv. -**a**

b) **Svaga värb:**

I.	II.	III.
pgm. -*a* eller — fsv. -**a**	pgm. -*a* eller — fsv. -**a**	pgm. — nsv. —

Såsom av ovanstående ändelseskema framgår, har dialekten dels bevarat, dels förlorat infinitivändelsen -**a**. Den ändelselösa formen användes (även hos värb med kort stamstavelse), då infinitiven omedelbart efterföljes av ett ord, som står i nära sammanhang med värbet (jfr Korsström Sv. landsm. VI, s. xlvij ock Hultm. Östsv. dial. § 43). Ex. *han tɑŋg'ɪ stʃæl· fɵra mɪt* han tänkte stjäla mitt får, *ɪ da ska vɪ trʉʂk rɵg* i dag skola vi tröska råg, *granana far trʉʂka ɪ da* grannarna begiva sig att tröska i dag.

E) Particip.

a) **Starka värb:**

pgm. *-andɨ* fsv. **-andi.**

b) **Svaga värb:**

I.	II.	III.
pgm. *-andɨ*	pgm. *-andɨ*	pgm. *-andɨ* l. *-andɨ*
fsv. **-andi**	fsv. **-andi**	nsv. **-ende.**

Ex.

pgm. *simandɨ* fsv. **simandi** pgm. *roupandɨ* fsv. **ropande**
ʂuggandɨ **siungandi** *rouandɨ*[1] nsv. **roendi.**

Presens particip användes vanligen i advärbial ställning för att uttrycka sättet, t. ex. *han kom rouandɨ(st)* han kom roende, i attributiv ställning, t. ex. *aɨn ʂuggandɨ kar* en sjungande karl, samt emellanåt substantivt för att uttrycka abstrakta begrepp, t. ex. *hatan lasandɨ tar rakt lɨva ɵ.n* läsningen tar rakt livet av honom.

F) Supinum.

Starka värb:

pgm. *-ɨ* fsv. **-it.**

b) **Svaga värb:**

I.	II.	III.
pgm. *-a* fsv. **-at**	pgm. *-t* fsv. **-t**	pgm. *-t* nsv. **tt.**

Supinum har sammanfallit med neutrum av värbens pass. partic. ock hänvisas därför till § 151.

Passiv ock deponens.

§ 174. Passivum uttryckes i målet dels genom omskrivning med jälpvärbet *blɨ* nsv. **bli** ock pass. part. av huvudvärbet, dels

[1]) Eller *rouandɨ.*

genom tillägg av ändelsen *-s*. Deponentia, som i målet ofta äga en utpräglad reflexiv eller reciprok betydelse, skilja sig till formen icke från passivet. Beträffande passivet märkes följande:

1) **Infinitiven** bildas genom tillägg av *s* till motsvarande aktiva form, då den utgår på *-a*. Slutar denna på betonad vokal, tillägges oftast *-s*, stundom *-as*.

2) **Presens indikativ** ändas hos de värb, som böjas efter 1:a svaga konj., på *-as*, hos de övriga på *-ɪs* eller (efter lång stamstavelse) stundom *-s*, vilka ändelser fogas till värbalstammen i pres. ind. akt.

3) **Preteritum** indikativ bildas hos 1:a svaga konjugationens värb genom tillägg av ändelsen *-as* till stammen i pret. ind. akt.; hos övriga värb genom ändelsen *-ɪs* eller (mera sällan) *-s*.

4) **Imperativen** anträffas blott i *harmas* bliva ond, pl. *harmasɪn; laks* lägg dig, pl. *laksɪn; sas* sätt dig, pl. *sasɪn*.

5) **Supinum** bildas hos de starka ock 1:a svaga konjugationens värb genom tillägg av ändelsen *-s* till supinum i aktiv form, hos 2:a ock 3:e svaga konjugationens värb genom tillägg av ändelsen *-ɪs* eller (stundom) *-s*.

Paradigm för passivum ock supinum.

	inf.	pres.	pret.	sup.
nsv. **andas** pgm.	*andas*	*andas*	*andas*	*andas*
bindas	*bɪndas*	*bɪndɪs* (*bɪns*)	*bandɪs*	*bundɪs*
gnidas	*gnɪdas*	*gnɪdɪs* (*gnɪds*)	*gneɪdɪs*	*gnɪdɪs*
lätjas	*lɛtʃas*	*lɛtʃas*	*lɛtʃas*	*lɛtʃas*
målas	*mɔlas*	*mɔlas*	*mɔlas*	*mɔlas*
skos	*skous*[1]	*skous*	*skoudɪs*	*skouts*
skäras	*skæras*	*skærɪs* (*skærs*)	*skarɪs* (*skars*)	*skurɪs*
svepas	*sveɪpas*	*sveɪpɪs*	*sveɪftɪs*	*sveɪftɪs*.

[1]) Även *skouas*.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIV XV. 5.

HISTORISKA BIDRAG

TILL

SVENSK FORMLÄRA

AV

AXEL KOCK.

STOCKHOLM 1898
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Superlativer på -este, -esta; -iste, -ista.

Under det att vårt nuvarande skriftspråk använder superlativer på **-aste** i best. form: **den starkaste karlen, den starkaste kvinnan, det starkaste barnet,** så är det i den äldre nsv. ganska vanligt, att i deras ställe en form på **-esta** uppträder, då superlativen syftar på ett femininum eller neutrum: **den starkesta qwinnan, det starkesta barnet.** Dessa superlativer på **-esta** hava icke blivit på tillfredsställande sätt förklarade. I samband med utredningen av dem skall jag även söka belysa sådana i fsv. mera undantagsvis anträffade superlativer som **kæriste,** om vilka olika meningar blivit framställda.

Formerna på **-este, -esta** anträffas icke blott i den äldre nsv., utan de leva alltjämt kvar i åtskilliga bygdemål.

Detta är t. ex. fallet i målet i Östra härad (i nordligare hälften av Småland). I oböjd form har i detta mål den regelbundna superlativen ändelsen **-ast,** i böjd form **-este, -esta,**[1] t. ex.

Predikativ form.	Bestämd form.		
	Singularis.		Pluralis.
	mask.	fem. ock neutr.	mask. fem. neutr.
likast	**likeste**	**likesta**	**likeste**
nyast	**nyeste**	**nyesta**	**nyeste.**

Flera andra mål harmoniera i detta avseende fullständigt eller väsentligen med målet i Östra härad. Så är i Södra Möre den regelbundna superlativ-ändelsen i obest. form **-ast,** men i best. form **-est-,** t. ex. **grannast,** men **den granneste.**[2] I Södertörn har ändelsevokalen **a** i regeln övergått till ett ä-liknande ljud

---

[1]) Gadd, *Allmogemålet i Östra härad af Jönköpings län* (i Karlskrona elementarläroverks årsberättelse 1871), s. 13.

[2]) Linder, *Allmogemålet i Södra Möre härad*, s. 16.

(enligt Sv. landsm. I, 135 lär det, närmare bestämt, vara *a*), t. ex. **brinnä** »brinna», **klokäre** »klokare». Detta ljud användes även i ultima av oböjda regelbundna superlativer, t. ex. **klokäst**; däremot har superlativens best. form **e** i penultima, **ä** i ultima, t. ex. **den klokestä.**[1] Rydqv. S. Spr. L. anmärker, att folkspråket på åtskilliga ställen i Svea land »älskar» i superl. omkastning av **a** ock **e**, t. ex. **käresta** »käraste», **skönesta** »skönaste» (II, 455), ock enligt honom (II, 467) säges — eller sades på hans tid — i huvudstaden ock dess omgivning ofta i vardagligt tal **skönesta, käresta, svalesta** etc. i stället för **skönaste, käraste, svalaste** etc.[2]

Jag skall anföra uppgifter från några äldre grammatici om bruket av superl. på **-esta** ock även från den äldre nsv. litteraturen några exempel på dylika former.

Enligt AURIVILLIUS, *Grammaticæ svecanæ specimen* (från år 1684) s. 112 förändras best. formen på **-aste**, hörande till komparativer på **-are**, i pluralis till **-esta**, t. ex. **dhen snabbaste** men **dhe snabbesta, dhen snålaste** men **dhe snålesta** etc.

SAHLSTEDT framställer i *Svensk grammatika* (år 1787) s. 37 förhållandet så, att det heter t. ex. i oböjd form **ärligast**, i best. sing. ock best. pl. nom. mask. **ärligaste**, för övrigt i best. sing. ock pl. av mask. samt i hela fem. ock neutr. **ärligesta** (gen. sg. ock pl. **ärligestas**). I första upplagan (år 1747) s. 24 avviker redogörelsen i någon mån härifrån; dock heter det även där t. ex. **skönast**, men fem. **skönesta**.

I *Svenska språkets redighet* (1756) s. 88 uppställer LJUNGBERG såsom mönster t. ex. **lärdast, lärdaste**; men anmärker, att i bibeln gör slut-**a** den föregående vokalen till **e**: **thet skönesta** etc.

BOTIN böjer i *Svenska språket i tal och skrift* (1777) s. 86 i sg. ock pl. »indefinite» **ärligast: ärligaste, ärligasta,** »definite» **ärligaste: ärligasta,** men anmärker: »Många bruka, för ett bättre ljud skull, förbyta **a** i **e**, när superlativus förbindes med ett Femininum eller Neutrum till exempel: **Vackresta Fröken, Ödmjukesta Tjenarinna, Starkesta Kreatur.**»

Ännu *Försök i svenska språkläran* (Stockholm 1812, Carl Delén) anser sig behöva anmärka s. 61: »Försöket att giva ett

[1]) UPMARK, *Folkspråket i Södertörn*, s. 22 f.

[2]) Om superlativen i Vätömålet se nedan s. 15 noten 2.

tillägglig namn [d. v. s. adjektiv] med kvinnligt kön i högsta graden, ändelsen -esta, kan med skäl anses för misslyckat.»

Alltjämt användes emellertid uttrycket »stå efter någons **argesta**» ock såsom subst. **käresta** »fästmö, älskarinna».

I väsentlig överensstämmelse med ovan uppställda regler finner man i Peder Svarts krönika[1] (1561) t. ex. **snarast** (105, 17), **alenast** (142, 28; 142, 31; 151, 28 etc.), **nemmast** (121, 24), **legligast** (144, 29; 166, 25), **thet likast** (54, 1), men däremot i böjda former **thet snareste** (139, 20), **thet nemeste** (150, 27), **dyreste** (55, 13; 72, 32), **Helgeste** (123, 4), **heligeste** (115, 27), **Nådigeste** (72, 27), **skickeligeste** (153, 29), **förnemligeste** (153, 28 etc. ofta), **the werdigeste** (116, 13) (dock även t. ex. **the argaste** 140, 187).

I Nya Test. av 1526 läser man t. ex. **ädhlesta** (Förespr. s. 4), **fremmesta** (ib.), **käreste** (Mth. bl. 8 s. 2), **kärestom** (Rom. bl. 1 s. 1), **claresta** (Förspr. till Rom. bl. 1 s. 1);

i *Een nyttwgh Wnderwijsning* (1526) t. ex. **eendesta, endista, kärista, strengista** (citat i Anderssons glossar till skriften);

i *Variarum rerum vocabula* (1538) **grannesta;**

i *Synonymorum libellus* (1587) **then olycksamligeste, til thet flijtigheste;**

i Ol. Petris krönika t. ex. **then eendeste** (73, 36), **thet starkesta slottet** (176, 23), **the fasteste huuss** (213, 6);

i *Kyrkio Stadgar och Ceremonier* (skriven 1566, tryckt 1587) **allernådighesta Frw** (företal bl. 1 s. 1, r. 8), **allernådigesta Drotning** (r. 5; r. 17), **vthi vnderdånigesta tienst** (r. 14), **käreste Herres** (r. 10), »Och han hollen för **klokeste** och **rettrådigeste** man» (bl. 2 s. 1 r. 8, r. 9);

i Lexicon lincopense (1640) **på thet skarpesta, på thet korteste;**

hos STIERNHIELM **the wäniste Jungfrur** (Hercules 57).

I Sv. landsm. XI. 8, s. 11 har jag förut anfört exempel på superl. **-este** från skriften *Om Den Durchleuchtiga Genuesiskan* (1709).

---

[1]) P. SVART har oftast **a** såsom ändelsevokal i de fall, då nsv. rspr. har **a**. De icke fåtaliga undantagen från denna regel (då alltså SVART har ändelsevokalen **e**) bero merendels (men icke alltid) därpå, att den i fråga varande stavelsen i det äldre språket haft levissimus.

Ett par andra exempel från 1700-talet må nämnas. Höpken Skrifter I, 416 använder »min **solidesta** förmögenhet». I 1734 års lag få superl. på **-ast** best. **-asta** i sådana former som **i närmasta kyrkio**; men även **i djupesta watnet** möter (Hallström, Ordböjn. i 1734 års lag s. XXII). Hos BELLMAN växlar (enligt Hellquist i Arkiv IV, 314) ändelsen **-esta** med **-aste** i superl. fem. ock neutr.

Frågan är nu: huru skola sådana former som **likesta, likeste** i motsats till **likast** förklaras?

Rydq. II, 455 synes mena, att i t. ex. **likesta, skönesta** etc. vokalerna blivit omkastade, så att formerna uppstått ur **likaste, skönaste** etc. Någon analog vokalomkastning har icke blivit ådagalagd, ock därför kan helt visst detta förklaringsförslag betraktas såsom icke möjligt. För övrigt skulle, även om t. ex. **likesta** hade kunnat uppstå på detta sätt, den maskulina formen **den likeste** (i t. ex. målet i Östra härad) i så fall bli oförklarad.

I Ark. IV, 344 f. menar SCHAGERSTRÖM, att t. ex. **starkesta** i Ol. Petris krönika ävensom åtskilliga fsv. superlativer på **-esta, -ista** skulle vara uråldriga superlativer, bildade med superlativsuffixet **-ist-** (icke **-ast-**), resp. efter dylika superlativer gjorda nybildningar. Dock skulle man, menar han, ljudlagsenligt haft kvar ändelsevokalen **i, e** endast i vissa kasus (nom. sg. etc.), under det att den i andra ljudlagsenligt synkoperats, t. ex. nom. sg. mask. **høghister** : nom. pl. mask. **høghstir**, men senare genom analogi nom. pl. **høghistir** etc.

Jag skall sedan komma till de av SCHAGERSTRÖM från fsv. anförda exemplen. Tils vidare hålla vi oss till de från nsv. bygdemål ock från den äldre nsv. påvisade superlativformerna.

Det är, så vitt jag förstår, alldeles omöjligt att se det ursprungliga superlativsuffixet **-ist-** t. ex. i **den likeste** (mask.), **den likesta** (fem.) i Östra-härads-målet eller t. ex. i 1500-talets **thet snaresta, starkesta.**

Visserligen är det alldeles riktigt, att den strängt ljudlagsenliga formen av t. ex. superlativen »längst» skulle i nsv. vara **'längest** liksom i isl. **'lengistr** (nom. sg. mask.). Men därav följer ingalunda, att man är berättigad att fatta varje superl. på **-est-** från vilken språkperiod som hälst såsom utgången från superl. med det ursprungliga suffixet **-ist-**.

Först måste man ihågkomma, att från isl. intet enda exempel påvisats med vokalen i bevarad i hithörande superlativer. Det heter uteslutande **lengstr**, **bestr** etc. etc. (aldrig ˙**lengistr**, ˙**betistr** etc.). Ock detta är ytterst naturligt. Ljudlagsenligt skulle i förloras i hela den best. formen (**lengsti** etc.) ock i vissa kasus av den obest. formen; på analogisk väg blev därför den synkoperade formen den enda brukliga (**lengstr** etc.). Skulle det nu värkligen finnas någon sannolikhet för att **den likeste, den likesta** i moderna nsv. bygdemål skulle (såsom e) hava bevarat det i, som förlorats i isländskan redan för 700 år sedan? Jag menar, att denna fråga obetingat måste besvaras nekande.

Men härtill komma andra, ännu viktigare faktorer.

Om e i **starkesta** etc. representerade ett urspr. i, så skulle man haft i-omljud: ˙**stärkesta** etc. Men detta är icke fallet: det heter uteslutande **starkesta** etc.

Vidare skulle även enligt SCHAGERSTRÖM, såsom nämnt, det urgamla i ljudlagsenligt synkoperats i sådana former som **den likeste, den likesta**; däremot skulle det ljudlagsenligt kvarstå i den oböjda formen ˙**likest**. Men nu är det i t. ex. Östra-härads-målet så, att just där vokalen ljudlagsenligt icke skulle finnas, har målet e (**den likeste, likesta**). Där vokalen e däremot ljudlagsenligt skulle finnas (˙**likest**) har målet icke e, utan ändelsevokalen a (**likast**).

Att a i **likast** representerar isl. fsv. a i **likast(e)r** med superl.-suffixet **-ast-** (**-öst-**), är självklart. Nu kan man naturligtvis icke för Östra-härads-målet uppställa en så högst förunderlig regel som den, att suffixet **-ast-** skulle hava använts till bildande av den oböjda superlativen (**likast**), men däremot suffixet **-ist-** till bildande av den böjda superlativen (**den likeste, likesta**). Ock detta så mycket mindre, som (såsom nyss nämnt) i i suffixet **-ist-** ljudlagsenligt skulle hava förlorats just i **den likeste, likesta**.

Jag tillägger slutligen, att SCHAGERSTRÖM icke sökt giva någon förklaring av det faktum, att superlativer med **-est-** hava **-a** i ultima (**likesta**) i fem. ock neutr. sg.

Nej, växlingen **likast** : **den likeste, likesta** är att förklara på mycket enklare sätt, än SCHAGERSTRÖM vill: alla formerna innehålla det gamla superl.-suffixet **-ast-**.

Nu akcentueras moderna superl. sådana som det tvåstaviga li²kást[1] med akc. 2 ock levis på ultima; moderna superlativer sådana som det trestaviga li²kestá med akc. 2, levissimus på penultima ock levis på ultima. Även i det äldre språket har likasta haft levissimus på penultima, ock denna akcentuering har på normalt sätt framkallat dess utveckling till likesta med den vanliga övergången a → e i levissimusstavelse.

Vad som emellertid behöver förklaring, det är varför fsv. mask. likaste : fem. ock neutr. likasta blivit i nsv. dels mask. fem. neutr. likaste (i rspr. i egentligare mening), dels mask. likeste : fem. ock neutr. likesta (i t. ex. Östra-härads-målet).

Förklaringen ligger i själva värket nära. Den utgör, även den, en konsekvens av den allmänna lagen för svenskans vokalisation, att levis ock levior konserverat ändelsevokalen a, som däremot i levissimusstavelse försvagats till e (ə).

I Sv. akc. I, 122 ff. har jag haft tillfälle visa, att enkla trestaviga fsv. ord med akc. 2 hade levis på penultima, levissimus på ultima, varför penultimas a kvarstår men ultimas a övergått till e, t. ex. fsv. þet sa²nnára → nsv. det sannare, fsv. þæt ka²lláþa → nsv. det kallade etc. Så har ock fsv. fem. ock neutr. li²kásta blivit nsv. likaste, under det att fsv. mask. li²káste naturligtvis även bibehållit penultimas a i nsv. likaste.

Vidare har jag i Sv. landsm. XIII. 11, s. 6 ff. framhållit, att fsv. superl. sådana som fem. þe innarsta, neutr. þæt innarsta etc. med akc. 1 ock således redan i fsv. med fortis på första, levissimus på andra ock levior på tredje stavelsen ljudlagsenligt blivit nsv. den, det innersta. Här har alltså penultimas a i levissimusstavelsen försvagats till e (ə), under det att ultimas a med levior kvarstår. I fsv. nom. sg. mask. þæn i¹nnarstə̀ med samma akcentuering har penultimas a ljudlagsenligt blivit e : nsv. den i¹nnerstə̀.

---

[1]) Följande akcentbeteckning användes (se Sv landsm. XIII. 11, s. 4 ff.). Fortis utmärkes med ´, semifortis med ` över stavelsens vokal, t. ex. tálmàn. Levis ock levior betecknas med ' på vokalen, t. ex. tálá, táladə̀, betáladə̀; levissimus lemnas obetecknad. En etta efter en vokal angiver, att stavelsen har fortis ock hela ordet akc. 1, t. ex. beta¹ladə̀. En tvåa efter vokalen betecknar, att stavelsen har fortis ock hela ordet akc. 2, t. ex. ta²ladə̀.

Nu har fsv. mask. þæn **likaste**, fem. þe **likasta**, neutr. þæt **likasta** t. ex. i Östra-härads-målet fått alldeles samma utveckling som fsv. þæn **innarste**, þe þæt **innarsta** i nsv. rspr. — nämligen till:

mask. **den likeste**, jfr rspr. **den innerste**,
fem. **den likesta**, **den innersta**,
neutr. **de(t) likesta**, **det innersta**.

Samma faktor, som framkallat rspr:s **den innerste, den det innersta**, måste därför ha framkallat målets **den likeste, den de(t) likesta**; eller med andra ord: liksom fsv. þæn **innarste**, þe þæt **innarsta** hade akc. 1, så måste även fsv. þæn **li¹kastė**, þe þæt **li¹kastá** (fakultativt) ha haft akc. 1. Då föll, såsom nämnt, redan i fsv. fortis på första, levissimus på andra, levior på tredje stavelsen, vilken akcentuering ljudlagsenligt gav just **den likeste, den likesta, de(t) likesta**.

Det är också mycket naturligt, att fsv. superlativer på **-aste, -asta** fakultativt haft akc. 1 jämte akc. 2.

Den oböjda superlativen **likast** ävensom superlativen i obest. form **likaster** etc. hade naturligtvis akc. 2 liksom den stora massan andra två- ock flerstaviga ord. Men som bekant hava i svenskan en mängd ord erhållit akc. 1, då de omedelbart föregås av ett ord med levissimus, t. ex. **dĕn sa¹mme, till sa¹mman** etc. (Kock Sv. akc. I, 103). Karakteristiskt för superlativens best. form (**likaste**) är just, att den i regeln föregås av pron. þæn (**den**) med levissimus eller av något annat ord med levissimus. **þĕn li¹kaste, þĕ li¹kasta, þĕt li¹kasta** erhöll därför akc. 1; dock endast fakultativt, ty genom påvärkan från **li²kast, li²kaster** etc. bibehöllo **þĕn li²kaste, þĕ li²kasta, þĕt li²kasta** fakultativt akc. 2.

Härmed är saken klar.

I t. ex. Östra-härads-målet blev:

fsv. sg. nom. mask. **li¹kastė** till **likeste**,
nom. fem. **li¹kastá** till **likesta**,
nom. ock obl. neutr. **li¹kastá** till **likesta**,
pl. **li¹kastó** till **likeste**.[1]

Däremot kvarstod fsv. **li²kast** med akc. 2 ock levis på ultima oförändrat i målet.

[1]) Ty i målet har o (i motsats till a) med levis ock levior övergått till e, t. ex. rspr. **flickor**: målets **flekker**.

Då fsv. nom. sg. mask. **li²kåste**, nom. sg. fem. **li²kåsta**, nom. sg. ock obl. neutr. **li²kåsta** hade akc. 2, föll levis på penultima, ock alla formerna gåvo ljudlagsenligt nsv. **likaste**. Men då det är genom analogipåvärkan (från **li²kast**), som akc. 2 bibehållits i fsv. **li²kaste, li²kasta**, så kunde ofta i samma dialekt akc. 1 ock akc. 2 fakultativt användas. Detta förklarar, att man i en ock samma skrift från ä.-nsv. tiden stundom möter både **likesta** ock **likaste** etc.

I senare tid har akc. 1 i **likeste, likesta** på analogisk väg utbytts mot akc. 2, liksom över huvud, som bekant, en dylik akcentueringsförändring i ganska stor utsträckning försiggått i svenskan; jfr t. ex. att den äldre akc. 1 i superl. på **-erst(a)** — **innerst(a)** etc. — numera i de flästa trakter utbytts mot akc. 2.

SAHLSTEDTS i Sv. gramm. (1787) angivna ock ovan s. 4 refererade böjning kan förklaras sålunda. Best. sg. fem. **likesta** har ljudlagsenligt uppstått ur fsv. nom. **li¹kastå**; även så best. sg. neutr. **likesta** ur fsv. nom. ock obl. **li¹kastå**. Best. sg. obl. mask. **likesta** har även ljudlagsenligt utvecklats ur fsv. obl. **li¹kastå**. När enligt SAHLSTEDT nom. sg. mask. heter **likaste** (ej **likeste**), så förskriver sig detta bruk helt visst från en relativt sen tid. Ljudlagsenligt skulle fsv. nom. sg. mask. **likaste** med akc. 1 bliva **likeste**, under det att det med akc. 2 skulle kvarstå oförändrat (**likaste**). För att få en växling mellan vokalerna **a** ock **e** även i mask. har man då vid valfrihet mellan båda formerna valt **likaste**. Jag har icke i detalj granskat, om eller i vad mån SAHLSTEDTS faktiska uppgifter bekräftas av den samtidiga literaturen. Det är nog mycket möjligt, att i samtida skrifter icke skiljes mellan nom. sg. mask. **likaste** ock obl. mask. **likesta**.

När åter enligt vissa äldre grammatici formen på **-esta** (**likesta**) egentligen tillhörde fem. (jfr ovan s. 5 ock Sahlst. gramm.[1] s. 25), så sammanhänger det väl därmed, att **-a** över huvud var karakteristiskt för fem. (i adj. »den goda»; i subst. »gumma» etc.)[1].

---

[1]) I ä.-nsv. finner man stundom t. ex. **thet snareste** med **e** både i ultima ock penultima. Detta visar, att i vissa trakter först **þæt sna²rasta** blev **þæt sna²raste**; samt att akc. 1 senare antogs av **þæt sna¹rasté**, som då ljudlagsenligt blev **thet snareste**.

Ovan hava från 1500- ock 1600-talen anförts exempel på superl. **-ista** (**endista, kärista, strengista, wänista**) i st. f. det vanligare **-esta**. I ä.-nsv. har man även annars exempel på att ett i levissimusstavelse av **a** utvecklat **e** just framför **s** ytterligare övergått till **i**, t. ex. fsv. **theras** → ä.-nsv. **theres** (jfr Kock Sv. språkhist. 103), ock **theris**. Sistnämnda form (**theris**) är ganska vanlig under 1500-talet, t. ex. Kyrkio Stadgar bl. 52 s. 2 r. 4; r. 6; P. Svarts Krön. 171, 29 etc. etc. Det kan därför alldeles intet tvivel finnas om upphovet av t. ex. **endista**: det representerar liksom **endesta** ett äldre **endasta**.

* * *

Vi övergå till att granska superl. på **-esta, -ista** etc. från den fornsvenska perioden.

I Sv. språkhist. s. 69 har jag uttalat den förmodan, att **i, e** i fsv. superl. **kæriste** etc. skulle vara en mellan **n, m, r** samt **st** utvecklad parasitvokal. Jag anser denna uppfattning icke längre för riktig eller åtminstone för väsentligen icke riktig.

SCHAGERSTRÖM anför Ark. IV, 334 åtskilliga superl. på **-ista, -esta**, vilka han menar vara bildade med det gamla superl.-suffixet **-ist**, ock NOREEN GPhil.[2] I § 212 åberopar SCHAGERSTRÖM ock anser, att **i** uti detta suffix **-ist-** stundom kvarstår i fsv.

På anf. st. menar SCHAGERSTRÖM, att om **i** anträffas i en superlativändelse (**geniste** etc.), detta nödvändigt visar, att vi hava det urspr. suffixet **-ist-** (ej **-ōst-, -ast-**), eftersom enligt honom ändelsevokalen **a** i fsv. visserligen kan övergå till **e**, men icke till **i**.

Detta är icke riktigt.

Senare har jag haft anledning (Ark. VIII, 386 f.) visa, att redan i den älsta fornsvenskan **a** dialektiskt just framför **s** övergått till **i**. Detta är fallet i Södm.-lagen. Den tillämpar vokalharmoni **a : æ** på ändelsevokalen **a**; men där enligt vokalharmonien **æ** skulle möta, anträffas ofta i sluten stavelse **e** särskilt framför **s**, ock detta **e** har framför **s** stundom vidare utvecklats till **i** : **dømis** (← **dømas**), **delis** (← **delas**), **synis** (← **synas**) etc.

Åtskilliga ortnamn på **-staþer** (**-stom, -sta**) visa en alldeles likartad utveckling **a** → **i** framför **st** i levissimusstavelse.

Karastom (Dipl. NS. II, 415, år 1411, Uppl.) innehåller gen. **Kara** (av personnamnet **Kare**) ock **staþer**. Samma ortnamn skrives **Karistom** (ib. II, 299). »Laurens i **Karastum**» omtalas i Dipl. NS. I, 12 (år 1401, Västml.) ock ib. II, 431 (år 1411); men samme man ock samma ort nämnas under formen »Laurens i **Karistom**» ib. II, 770 (år 1414).

Gen. **Hælgha** (av namnet **Hælghe**) ingår naturligtvis i **Hælghasta sokn** (Södml. Dipl. NS. II, 184, år 1409); men otvivelaktigt ingår gen. **Hælgha** även i **Helgistom** (Tibble socken, Uppl. ib. II, 339, år 1410).

I **Skæggistom** (Börje socken, Uppl., ib. II, 125, år 1409) ha vi gen. sg. **Skæggia**; jfr isl. namnet **Skeggi**.

Gen. sg. **Kana** (av det i runinskrifter mötande **Kani**) föreligger i **Kanistom** (Västm., Dipl. NS. II, 770, år 1414).

Ortnamn sådana som **Kárastàdhom**, yngre **Kárastà(o)m** → **Kárastòm** (se nedan) hade naturligtvis fortis på första, levissimus på andra, semifortis (senare kanske levis) på tredje stavelsen.

Det av fsv. **theras** utvecklade ock, såsom nämnt, i ä.-nsv. mötande **theris** finnes redan i y.-fsv.

Härav inses, att även superl.-ändelsen **-ast-** mycket väl kan dialektiskt i fsv. hava övergått till **-ist-**.

Vi skola emellertid något närmare granska SCHAGERSTRÖMS exempel på sup. **-est(a)**, **-ist(a)**.

Många bland dem komma icke med i räkningen, emedan de finnas i skrifter, som även annars, ock även i levisstavelser, låta den fsv. ändelsevokalen **a** representeras av **e**. Jag skall anföra exempel härpå.

geniste Styffe III, 59 (år 1453) bevisar intet, eftersom samma diplom har icke blott **sydhen** (i st. f. **sidhan**), **vthkomme** (i st. f. **utkomma**), **hylledæ** (i st. f. **hyllade**) etc., utan även **theris** »deras» tre ggr på samma sida, där **geniste** står. Liksom **a** blivit **i** i levissimusstavelse i **theris**, så har fallet ock varit i **geniste** (jfr fsv. **genast**).

geniste, **genist** Arw. Handl. VIII, 4 ock 6 (år 1414): i samma skrift står ytterst ofta **-e** i st. f. **-a** : **vden** »utan», **komme** »komma» etc. etc. Urkunden kan för övrigt icke åberopas såsom bevis för fsv. språkbruk, emedan den innehåller talrika danismer.

ferdogiste Styffe III, 81 (år 1455): i samma urkund möta t. ex. **ludende** (i st. f. **ludande**), **rykke** (i st. f. **rykka**) etc.; även **Lødissø** med i i penultima (nu **Lödöse**).

werdigiste Styffe IV, 150 (år 1491): i samma skrift möta **forstondere, vare** (i st. f. **vara**), **rettet** (i st. f. **rettat**), **vten** (i st. f. **vtan**) etc. etc. ock även **Strengnis** två ggr, d. v. s. det sammansatta ortnamnet **Strängnäs**.

snarestha Styffe III, 153 (år 1464) i en hskr., som också har **forholdhe** (i st. f. **-holda**), **haffue** (i st. f. **haffua**) etc.

senestum SML. B.B. 8,1: detta är enligt urkundens språk en fullt normal form, utvecklad ur **senastum**, se ovan s. 11.

Åtskilliga av SCHAGERSTRÖMS exempel äro hämtade ur Didrik: **hardeligisth, kærist, skønisthe, snariste, snarist, starkiste, fræmist(h)**. Handskriften är, som bekant, från något av 1500-talets första decennier, ock den visar mycket ofta försvagning av ändelsens **a**-ljud till **æ**, stundom **e**, t. ex. **Øgæ** »öga» (kap. 174,3), **badæ hænder** (177,2), **vpa sinæ hæstæ** (177,6), ack. pl. **synæ like** (177,8) etc. etc. I superl. på **-ist, -iste** hava vi blott en ytterligare utveckling av ändelsevokalen **æ** (**e**) till **i** framför **s**, vilken utveckling är att jämföra med den i Södm.-lagen (ovan s. 11).

Blott helt få av SCHAGERSTRÖMS exempel finnas i skrifter, som icke låta ändelsevokalen **a** även i levisstavelse representeras av **e** eller **æ**. Dessa exempel äro: **kæriste** (bis i Leg. III; handskr. = Cod. Schürer är mycket sen: från 1530—40)[1] — **kæriste** (Alex. bis; hskr. 1430—50), **kæristo** (Leg. III, 313 r. 6; hskr. från början av 1500-talet) — **bedrøfdista** (Leg. III, 93 r. 28 i nyss nämnda Cod. Schürer) — **skøneste** (RK. II, 250 v. 7298; hskr. från 1452[2]), **skønista** (RK. I, 164; **skønesta** ib. s. 163 v. 7, ej anfört av Schag.; hskr. från 1480-talet) — **sælleste** (MB. II, 73,2; hskr. från år 1526) — **then senista** (Dipl. Dal. III, 191, år 1412) — **venisto** (Cod. bildst. i Leg. II, 877,15; hskr. 1420—50), **høg(h)ist** (ib. bis) — **færista** (MB. I, 533; hskr. från år 1526).

Till dessa av SCHAGERSTRÖM nämnda exempel kunna numera väsentligen med jälp av Södw. Ordb. läggas andra såsom:

[1]) **ist** är enligt upplagan ej fullt utskrivet.

[2]) Denna hskr. har i vissa ord ofta **e** i st. f. **a** såsom ändelsevokal.

høgheste (Ber. 1 g.; hskr. från slutet av 1400-talet) — **kæreste** (ib. 286,23; 286,25), **kæresta** (MB. I, 1 g.), **kærestæ** (Iv. 1 g.), **kæriste** (Al., MB. II, 1 g.), **kærista** (MP. 1 g.) — **rikista** (Cod. bildst. 1 g.) — **thet geneste** (RK. II, 1 g.), **genistan** (LB. 1 g.[1]) — **senest** (SO. 1 g.), **sinnist** »senast» (SD. NS. I, 561, år 1406).

Superlativerna **nægistha** »närmaste» (SD. NS. I, 95, år 1402), **nægest** (SJ. 310, år 1463?) komma ej egentligen med i räkningen, emedan de urkunder, där de möta, även annars använda ändelsevokalerna på ett oregelbundet sätt.

Efter ovan gjorda utredning torde det icke vara tvivelaktigt, huru dessa superlativer **kærista** etc. böra bedömmas.

Att de icke (såsom SCHAGERSTRÖM ock NOREEN mena) kunna innehålla det urspr. suffixet **-ist-** med kvarstående **i**, framgår av följande:

1) Alla äro de från 1400-talet eller 1500-talet. Från isländskan har, såsom nämnt, intet exempel påvisats med **i** kvar i superlativsuffixet **-ist-**. Icke häller från den äldre fsv. har något dylikt exempel kunnat anföras, utan isländskan ock den äldre fsv. hava blott former sådana som **þyngstr þyngster, yngstr yngster, lægstr lægster, lengstr længster**[2] etc.

2) De allra flästa av de anförda superl. på **-ist(a), -est(a)** etc. äro trestaviga (eller fyrstaviga): **kæriste, kærista, skønesta, venisto, rikista** etc., under det att endast mycket sällan någon tvåstavig superlativ på **-ist** anträffats i någon skrift, där ändelsens **a** icke försvagats även i levisstavelse. Alltså är det väsentligen ställt med de fsv. superl. på **-ist(a), -est(a)** på samma sätt som med dessa superl. i nysvenskan: i de trestaviga (resp. fyrstaviga) formerna skulle även enligt SCHAGERSTRÖMS mening **i** ljudlagsenligt förloras, men här anträffas åtskilliga gånger **i**; tvärtom i de tvåstaviga formerna, där **i** ljudlagsenligt skulle kvarstå, anträffas det endast ytterst sällan. Detta visar otvetydigt, att SCHAGERSTRÖMS ock NOREENS uppfattning av formerna icke är riktig.

Saken förhåller sig så, att fsv. **kærista, kæreste** etc. äro att förklara liksom motsvarande nsv. former. Superlativens best.

---

[1]) Skriften innehåller danismer.

[2]) Om det en gång anträffade **øndester** (nom. pl.) se nedan s. 16.

form hade fakultativt akc. 2 ock akc. 1 (se ovan s. 9). Vid denna senare akcentuering övergick redan i fsv. (åtminstone omkring år 1400) t. ex. **kæ¹rastè, kæ¹rastà** med levissimus på penultima till **kæreste, kæresta.** Detta harmonierar fullkomligt därmed, att fsv. superl. på **-arster** med akc. 1 ock således med levissimus på andra stavelsen låtit dess **a** försvagas till **e** mot slutet av 1300-talet, t. ex. **i¹nnarstà → innersta** (Birg. VI 45,28), **o¹warsto → ofversto** (KL. 392,22)[1]. Dialektiskt övergick i **kæ¹restà → kæ¹ristà** e i sluten stavelse framför **s** vidare till i, liksom omkring år 1400 dialektiskt även i ortnamn **a** i levissimusstavelse blivit (e ock även) i framför **st** : **Karastom → Karistom** etc. T. o. m. under förra hälften av 1300-talet hade dialektiskt ändelsevokalen **a** framför **s** blivit **i** (s. 11).

Sedan man på så sätt fått **kæreste, kæresta; kæriste, kærista; høgheste, høghesta; høghiste, høghista** etc., så hava helt naturligt undantagsvis någon gång oböjda superl. **senast, høghast** förändrats till **senest, høghist** efter de trestaviga **senesta, høghista**[2].

Denna min förklaring bekräftas ytterligare därav, att de i fråga varande superl. **kærista** etc. även förekomma under formen **-ast** : **kæraster, skønaster, senaster, rikaster, sællaster** (Med. Bib. II enligt Schag. Ark. IV, 344), **bedrøfdaster** (Leg. III enligt ib.), **høghaster, genaster, genast, vænaster.** För de flästa bland dem äro dessa superl. på **-aster** (icke former på **-str**) de normala; för vissa av dessa adjektiv (**kær, sen, riker**) har icke ens någon fsv. superl. på **-st** påvisats.

Den vanliga superl. (till **nær**) är, som bekant, **næster, næst;** såsom **gh**-ljudet visar, är den ytterst sällsynta (blott två ggr påvisade) formen **nægista, nægest** direkt införd från tyskan, jfr mlt. **negest.** Den gamla superl. (av **fār**) **fæster** (jfr isl.

---

[1]) Om dessas akcentuering se Kock Sv. akc. I, 114, Sv. landsm. XIII. 11, s. 6 ff., Ark. XIV, 224.

[2]) Då Vätömålet i Uppland har **ful** : **fulare** : **fulist** (ock **fulast**) etc. (Schag. Sv. landsm. II. 4 s. 63), så är **fulist** att förklara i överensstämmelse härmed. SCHAGERSTRÖMS uppfattning, att här skulle föreligga det urspr. suffixet **-ist-**, vederlägges bland annat därav, att det heter **fulist** (ej ˙**fylist**) utan **i**-omljud. Penultimas **i** i **fulist** harmonierar fullkomligt därmed, att i uppländska ortnamn (**Karistom** etc.) **a** i levissimusstavelse framför **st** blivit **i** redan på 1400-talet (se ovan s. 12).

fæster) har genom påvärkan av kompar. även fått formen **færster**. Detta **færster** (**færsta**) har i sin ordning efter det anförda **kærista** en gång förändrats till **færista**.

I GPhil. I², § 212 anför NOREEN såsom exempel på superl. med ursprungligt **-ister** [utom de redan ovan utmönstrade **kærister**, **rikister** även] **øndister**. Redan Rydqv. II, 373 ock Schlyt. Ordb. (art. **onder**) nämna ordet. Någon nom. sing. '**øndister** har emellertid ingenstädes påvisats, utan den är konstruerad efter en på **ett** ställe mötande nom. plur. mask. **øndester**. Täxtkodex av VGL II þ.B. 58 börjar **Tver æru ondestu þiuuær · fulder gurþiufuer oc agnabakæ** . . . Häremot svarar en i kanten av täxtkodex till VGL. I vid slutet av þ.B. av senare hand gjord anteckning: »Twer æru þyuwær øndester · Anbankæ · oc fullær gorþyuwær».[1] Någon superl. '**øndster** eller dylikt har ingenstädes påvisats varken i isl. eller fsv. Men **om** en sådan form funnits, ock **om** »**øndester**» på detta ställe skulle hänföras därtill, så skulle man, eftersom **øndester** är nom. pl., ljudlagsenligt haft icke **øndester** utan '**øndster**. Då nu motsvarande ställe i VGL. II har **ondestu**, som tydligen på vanligt sätt uppstått av **ondastu** genom utveckling **a** → **æ** → **e** av ändelsevokalen, så är **øndester** troligen helt enkelt skrivfel för **ondester** (det omedelbart följande ordet **Anbankæ** innehåller ett uppenbart skrivfel). Ty då man i anteckningen av denna hand (se VGL. s. 177 noterna 9, 12—14 ock den fotografiska reproduktionen av hskr. till VGL. I) finner **malseghændænum**, **hængiæ**, **løsæn** etc. med **æ** ock även **mædþen** med **e** i st. f. **a** i ändelsen, så är det alldeles icke överraskande, att ändelsevokalen **a** blivit **æ** → **e** i **ondester** (»**øndester**»). Man behöver dock icke antaga skrivfel i **øndester**. Liksom **ællaste** (»äldsta», MB. II) → **ælleste** (ib.) utgått från den vanliga sup. **æl(d)ster**, som på analogisk väg fått superlativändelsen **-ast-**, så har '**øndaster** → **øndester** kunnat utgå från superl. '**øndster**, ock denna har då genom analogipåvärkan erhållit sup.-ändelsen **-ast**.

[1]) Se Coll.-Schlyt. uppl. s. 61 noten 50 ock s. 176 noten 99; jfr ock den fotografiska reproduktionen av hskr. till VGL. I.

Det förtjänar nämnas, att man i äldre nsv. skrifter möter åtskilliga superl. på **-st** av adjektiv, som nu använda superl. på **-ast**, t. ex. hos Lucidor **ringsta** »ringaste», **snabsta** »snabbaste», **snabste, liufste, Liuffst, skönste, skarpste, starkste, leenste, styfste, diupst, trygst.** Stiernhielm Cupido A 3 s. 2 har **ärgste** »argaste». LJUNGBERG uppställer i Sv. spr. red. s. 89 följande regel: »Efter enkel läpp- och gomstaf och äfen uti flerstafingar på **sam** och **ig** plär ofta det kårta **a** gå ut. s. **ljufste, djupste, drygste, likste, hörsamste, nådigste** . . .»

I vissa bland dessa adjektiv har troligen superl. på **-st** uppstått på analogisk väg, så att en äldre superl. på **-ast** utbytts mot en på **-st** efter superl. med urspr. **-st** (**-ist-**): **längst, bäst** etc.

Emellertid är det även möjligt, att vissa av dessa superl. uppstått ur äldre superl. på **-asta** → **-esta.** I åtskilliga nsv. ortnamn har den framför senare sammansättningsleden **-sta**[**dh**] stående vokalen synkoperats; så har i Uppland uppstått t. ex. av **Dræggista Dräggsta,** av **Glawista Glafsta,** i Västmanland av **Darista Darsta** etc. etc. På likartat sätt kan t. ex. äldre **ri'ngastå, ri'ngestå** i vissa trakter hava blivit **ringsta.**

I Sv. landsm. XI. 8, s. 11 noten har jag nämnt, att ä.-nsv. **täckeligste, prächtigste** etc. kunna, på grund av den äldre akcentueringen, hava uppstått ur **-likaste, -igaste,** ehuru även tysk påvärkan är möjlig. Superl. sådana som **hörsamste** (hos Ljungberg) kunna hava utvecklats ur äldre **hö'rsåmestė, hö'rsåmastė** med fortis på första, semifortis på andra, levissimus på tredje ock levior på fjärde stavelsen. Stiernhielms **ärgste** är väl en germanism.

Resultat:

I fsv. hade best. superl. på **-aster** (fakultativt) antagit akc. 1, emedan den i regeln föregicks av ett ord med levissimus (**þēn kæ¹raste, þē þēt kæ¹rasta**); genom påvärkan från den oböjda formen (**kæ²rast**) bibehölls dock fakultativt akc. 2 (**kæ²raste, kæ²rasta**).

Vid akc. 1 gav **kæ¹rastė, kæ¹rastå** ljudlagsenligt **kæ¹restė, kæ¹restå,** som sedan dialektiskt utvecklades till **kæriste, kærista.** Redan i fsv. (omkring år 1400) finnas dessa former på

-este, -esta; -iste, -ista. I ä.-nsv. äro formerna på **-esta** vanliga (även **-ista** förekommer), ock i bygdemål kvarlever alltjämt superl. på **-este, -esta.**

Vid akc. 2 gav **kæ²råste, kæ²råsta** ljudlagsenligt nsv. **käraste.**

Liksom i superl. (**kærasta** → **kæresta** → **kærista**) har **a** dialektiskt blivit **e** → **i** uti sluten stavelse framför **s** i ortnamn på **-stom** (**Karastom** → **Karistom** etc.).

Någon fsv. superl. med kvarstående **i** (**e**) i det ursprungliga superl.-suffixet **-ist-** har icke påvisats.

Akcentueringen i danskan lemnar ett mycket gott stöd åt ovan framställda förklaring av **kæresta** etc. Liksom i svenskan ord få akc. 1, då de föregås av ett relativt oakcentuerat ord, så är förhållandet detsamma i danskan; det heter t. ex. **me²get, sa²mme** men däremot (fakultativt) **for me¹get, den sa¹mme** etc. I överensstämmelse härmed akcentueras även **kæ²reste** men **allerkæ¹reste** (Jesp. Dania IV, s. 230). Liksom i danskan superl. **kæreste** får akc. 1, då den föregås av det relativt oakcentuerade **aller,** så hava i svenskan **kæraste, kærasta** ock andra superl. fått akc. 1, då de föregingos av det relativt oakcentuerade **þæn** etc. (**þæn kæraste**), varvid **kæ¹raste, kæ¹rasta** blevo **kæreste, kæresta.**

Då i Öst-Slesvig (Sundeved) alla superl. på **-est,** äldre **-ast(ær)** erhålla akc. 1 (**lichest** »likast» etc. N. Andersen Dania IV, s. 170), så har akc. 1 i denna form uppstått väsentligen på så sätt, att akc. 1 i best. formen **þæn li¹kaste** etc. överförts till den best. formen **likast(ær).** Härvid har dock den omständigheten kunnat medvärka, att **længst(ær), minst(ær)** m. fl. enstaviga superl. med gammal akc. 1 i målet blivit tvåstaviga (**längest, minest** etc.) men dock bibehållit akc. 1.

Preteritiformer av typen kalla ock förlusten av intervokaliskt ð.

I Sv. landsm. XIII, 3 har BECKMAN publicerat en uppsats *Om uppkomsten ock utvecklingen av sekundära nasalvokaler*, vari denna fråga på ett mycket omsorgsfullt sätt granskas. Emellertid har han där även sökt utreda, under vilka förhållanden ändelsevokaler apokoperas i svenska bygdemål ock i svenska literaturspråket. Han menar sig kunna för t. ex. västgötadialekten uppställa den ljudlagen, att slutljudande vokal faller bort i obetonad ultima, om ej penultima uppbär fortis eller semifortis, t. ex.

kallaþe → **'kallaþ** → **kalla** »(jag) kallade»;
hæstane → **'hæstan** → **hästa** »hästarna».

Om jag riktigt förstått hans mening, så skulle med jälp av denna av honom antagna ljudlag vara att förklara även de i nsv. samtalsspråket mycket använda förkortade preteritiformerna **kalla** i st. f. **kallade** etc., sådana nsv. best. pluralformer som **föttren** etc., ävensom vissa redan i yngre fsv. använda skenbart oböjda adjektivformer, nämligen **særligh vælbyrdhigh man** i st. f. **særlighe vælbyrdhighe man, then alzmecktog** [i st. f. **alzmecktoge**] **Gud, kære nadugh** [i st. f. **nadughe**] **herre** m. fl.

Jag skall här icke undersöka, huruvida den av BECKMAN antagna ljudlagen tillämpats i bygdemål. Däremot skall jag söka visa, att de i nsv. samtalsspråket använda preteritiformerna av typen **kalla** uppstått på annat sätt än det av BECKMAN antagna, samt att de fsv. resp. äldre nsv. vanliga uttrycken **særligh vælbyrdhigh man** etc. icke förskriva sig från svenska bygdemål. Icke häller ser jag något hinder för det antagandet, att best. former sådana som **föttren** uppstått i rspr. oberoende av bygdemål med apokoperade ändelsevokaler.

I äldre nysvenskan förekomma preteritiformer av formen kalla: så ofta hos Lucidor, t. ex. **swara** (bl. C 4 s. 1), **skåda** (C 4 s. 2), **snarka** : **knarka** (ib.), **fasna** »fastnade» (bl. D 1 [illegible] ock s. 2), deponens **fählas** för »fälades», »färdades» (bl. C 4 [illegible]). Även hos t. ex. Columbus ock Börk möta sådana former. [illegible] lika aktiva former äro i det moderna lediga samtalsspråket [illegible] vanliga: **jag, vi, de kalla, hoppa, dansa** etc. etc. Däremot i passivum blott **kallades, hoppades, dansades** etc., åtminstone enligt sydsvenskt språkbruk. Enligt Lundell, Fründsk. [illegible] användas preteritiformerna **kalla** etc. i de allra flästa bygdemål, vare sig att de även annars apokopera ändelsevokaler eller icke.

Nu har man emellertid i riksspråket ock i många bygdemål ändelsevokalen kvar i pl. av partic. **kallade**, i komparat. **kallare**, i best. formen pl. **hästa(r)na, gummorna, sakerna** etc. i nom. sg. **dommare** etc. etc. Detta visar till fullo, att förkortningen i pret. **kallade** → **kalla** inträtt oberoende av huruvida andra trestaviga enkla ord förlorat en slutljudande vokal eller icke.[2]

Det synes vara ett resonnemang av delvis liknande art som föranlett BECKMAN att a. a. s. 23 framställa en alternativ förklaring av pret. **kalla**. Han menar där, att förkortningen uppstått i sådana uttryck som (**jag**) **klăppădĕ på'**, (**hon**) **lăgădĕ mát**, där **klappade** etc. voro relativt oakcentuerade, liksom fsv. **biskop** blivit **bisp** i sådana sammanställningar som **bĭskŏp Hénrik**. Men icke häller denna förklaring är tillfredsställande. Man har använt sådana sammanställningar som (**jag**) **ställdĕ frám**, (**han**) **fälldĕ skóg**, (**hon**) **sprättĕ úpp** etc. lika ofta som (**jag**) **klăppădĕ på'**. Om **klappa** uppstått ur **klăppădĕ på'** etc.,

---

[1] Det är ovisst, om de av BECKMAN s. 22 noten 3 anförda exemplen ur Rimkrön. äro preteritiformer; han anser dem även själv vara tvivelaktiga.

[2]) BECKMAN vill, s. 5, förklara kvarståendet av **-e** i komparativer (**kallare**) ock i subst. på **-are** (**dommare**) i västgöta-dialekten trots dess förlust i pret. **kallaþe** → **'kallaþ** → **kalla** därmed, att **n**-stammarna i vissa kasus på urgerm. tid haft fortis på ändelsen. Denna förklaring torde icke vara möjlig. Det är dock obetingat alltför djärvt att söka en så ytterst avlägsen förklaring av ljudförhållandena i en så modern dialekt som våra dagars västgötamål.

liksom **bisp** uppstått ur **bĭs(kŏ)p Hénrik,** så borde även **ställdĕ fram** etc. ha blivit **'ställ(d) fram** etc. Emellertid använda vi faktiskt uteslutande **ställde, fällde, sprätte** etc., ock formerna kunna icke förkortas. Förklaringen av pret. **kallade → kalla** måste vara en sådan, att den säger oss, varför pret. **ställde** etc. kvarstodo oförändrade.

Då, såsom nämnt, pret. **kalla** har stor geografisk utbredning, så behöver det icke i alla trakter hava uppstått på samma sätt. Två olika förklaringar av utvecklingen **kallade → kalla** äro möjliga.

I Språkhist. 65 f. har jag framhållit, huru man i svenskan låter de fyrstaviga **åtton(de)del, nion(de)del, tion(de)del, trätton(de)del** etc., **tjugon(de)del, tusen(de)del** etc. förkortas, men däremot icke de trestaviga **fjärdedel, sjundedel.** Förkortningen av **åtton(de)del** etc. beror delvis därpå, att man ville undvika de två omedelbart efter varandra följande stavelserna **-de-del;** men för förkortningens inträdande har även en annan faktor varit nödvändig. I svenskan har man nämligen en tendens att om möjligt låta varannan stavelse få starkare exspiratorisk akcent. I **sjúndedèl, fjä'rdedèl** hade varannan stavelse redan en starkare exspiratorisk akcent; detta var däremot icke fallet i **å'ttondedèl, ni'ondedèl** etc. med levissimus både på andra ock tredje stavelsen. Strävan efter att även i **åttondedel** etc. få starkare exspiratorisk akcent på varannan stavelse tillsamman med tendensen att undvika det tautologiska **-de-del** framkallade **åttondel** etc. (se anf. st.). Redan fsv. har **attendel** i st. f. **attendedel (attandedel).**

Vidare har man vid förklaringen av utvecklingen **kallade → kalla** att erinra sig den svenska inkorporerande satsakcentueringen: **(han) ka²llar-hònom, (han) ka²llar-hä'nne, (han) ka²llardèm, (han) ka²llade-dèt** etc., d. v. s. att då en värbalform efterföljes av ett pronomen (eller av vissa andra ord), värbet ock det efterföljande ordet uttalas såsom ett ord, varvid semifortis (resp. levis eller levior) faller på pronomenet.[1]

Nu efterföljes, som bekant, värbet ytterst ofta av de pronominella orden **det, den, dem, de.** Vid sammanställningar sådana som **(han) ka²llade-dèt, (han) ka²llade-dèn, (han) ka²llade-**

---

[1]) Se Kock Sv. akc. I (1878), s. 69; Ark. XIV, s. 226.

dèm, (**då**) **ka²llade-dè** etc. hade man samma akcentuering (en stavelse med fortis + två stavelser med levissimus + en stavelse med semifortis) som i **å²ttonde-dèl** etc., ock i **kallade-det** etc. efterföljdes liksom i **åttonde-del** etc. stavelsen **de** omedelbart av en ny med **de-** börjande stavelse. Resultatet blev därför i **ka²llade-dèt** etc. detsamma som i **å²ttonde-dèl** etc., d. v. s. att **ka²llade-dèt, ka²llade-dè** etc. förkortades till **ka²lla-dèt, ka²lla-dè** etc. Sedan användes den förkortade formen (**kalla**), även då den icke efterföljdes av de nämnda pronomina.

Med denna uppfattning av **kallade** → **kalla** är det självklart, varför förkortning icke inträdde i de tvåstaviga preteritiformerna (**ställde** etc.) ock icke häller i de trestaviga participialformerna **kallade** etc. (pluralis ock bestämd böjning av **kallad**). I (**han**) **stä²llde-dèt** etc. stodo icke två levissimusstavelser mellan fortis- ock semifortisstavelsen, utan (**han**) **stä²llde-dèt** var likställigt med **sju²nde-dèl, fjä²rde-dèl,** i vilka ingen förkortning inträdde. Participialformer (**den kallade, de hava blivit kallade** etc.) åter efterföljdes icke av sådana pronominella ord som **det, den** etc., ock förkortning kunde därför icke komma i fråga i dessa former. Icke häller i passivum **där dansades-det** etc. inträdde förkortning, ty här efterföljdes icke en stavelse **de-** (utan det mindre tautologiska **des-**) av stavelsen **de(t)**.

Det är naturligtvis för föregående utredning likgiltigt, om förkortningen i preteritum **kalla(de)** inträdde först sedan ð övergått till **d** i **kalladhe** → **kallade,** eller om den inträdde före denna ljudutveckling, i vilket fall **ka²lladhe-dhèt** etc. blev **ka²lla-dhèt** etc.

Emellertid kan, åtminstone i vissa dialekter, **kalla** hava uppstått ur **kalladhe** även på annan väg.

I åtskilliga nsv. bygdemål har intervokaliskt ð förlorats, t. ex. **ria** ← **ridha.** Det är blott sällan som dylika bygdemålsformer utan **dh** (ð) efter fortisvokal uppträda i det äldre eller yngre literaturspråket. Dock möter man t. ex. under 1600-talet **bija** »bida» (rimmande med **hija** ock **frija** Lucidor Vv. 2 s. 2), **tiender, tijender** (Lex. liucopense, art. **apporto, adespotus**); under 1700-talet **lya** jämte **lyda** »lauschen» (Linds ordbok), **gniare** »gnidare» (Dalin: Argus), Gaslander i Sv. landsm. Bihang I. 3. s. 10 etc.

Att man stundom var osäker, huruvida ett intervokaliskt **dh** borde finnas eller icke, visa sådana »omvända» stavningar som t. ex. **beströda** i st. f. **beströ(a)** (Lex. lincop. **aspergo**), **ströda** i st. f. **strö(a)** (Linds ordb.), **floden** i st. f. **floen** (av fsv. **flo** »lager», Linné Öl. o. Gottl. resa s. 249). BECKMAN har i Sv. landsm. XIII. 3, s. 22 anmärkt, att ordet **tidhande** i ett par västgötadiplomer från början av 1500-talet skrives **tyande** (**tiendhe**); dock synes dessa diplomskrivares språk ej vara fritt från danismer.[1]

Det är känt, att ljudutvecklingar resp. ljudförluster, som blott inom ett mindre geografiskt område inträda i fortisstavelser, ofta försiggått i relativt oakcentuerad ställning i vidsträcktare trakter, naturligtvis beroende därpå att ljudförluster ock vissa ljudutvecklingar lättast inträda i sistnämnda ställning.

Jag skall här söka visa, att man även i skriftspråket finner åtskilliga exempel på följande, förut — så vitt jag erinrar mig — icke framställda, men åtminstone i åtskilliga bygder tillämpade ljudlag: »ð förloras mellan en vokal med semifortis eller levis ock en följande vokal med levissimus.» Efter genomförandet av denna konsonantförlust har enligt den av mig i Skand. arch. I, 36 ff. framställda regeln (jfr ock i föreliggande uppsats s. 23—28) den senare vokalen förlorats.

Exempel:

Förklädhe har blivit ˙**förkläe** → nsv. **förklä, förkle. Hufvudklädhe** → ˙**huvudkläe** → nsv. **huckle. Ärmeklädhe** (Linds ordbok 1749 **Ärmekläde** »ein weiber-halstuch oder schnupftuch») → ˙**ärmkläe** → **Ermklä** (Lucidor Qq 4 s. 1). Dessa komposita på **-klädhe** hade semifortis på penultima, levissimus på ultima. Däremot kvarstår **dh, d** i det enkla **kläde** med fortis på penultima ock levis på ultima.

Fsv. ˙**allestadhens** (jfr fsv. **andhers stadhens**), ˙**allestædhens** (jfr Sv. akad:s ordb. art. **allestädes**) har blivit ä.-nsv. **allstans,** nsv. **allestans, allestäns.** ˙**Ingenstadhens,** ˙**ingenstädhens** → **ingenstans, ingenstäns.** (Ä.-nsv. **allestes** kan hava uppstått an-

---

[1]) Däremot äro fsv. **forsmæilse** ock **forsmædhilse** två självständiga ord. Analogien **födde : föda** etc. kan ha bidragit till att införa **d** i (**strödde** :) **strö(d)a.**

tingen ur **allestä(dh)es** eller ur **allestädhs.**) ˙**Allestadhens,** ˙**ingenstadhens** hade semifortis på penultima, levissimus på ultima.

Substantiv på äldre **-(n)adh,** nsv. **-(n)ad** bliva i bestämd form förkortade i samtalsspråket. De hade i äldre språket levis på penultima, levissimus på ultima. Exempel: **månadhen** → ˙**månaen** → **månan, skillna(dhe)n, markna(dhe)n, vålna(dhe)n, (hufvudbona[dhe]n,) fyllna(dhe)n, trefna(dhe)n (thrifna[dhi]n), byggna(dhe)n,** etc. I obest. form däremot blott **skillnad, marknad** etc. Även i ä.-nsv. förekomma dylika förkortade former (jfr Rydqv. II, 332), t. ex. **skillnan** (Kellgren), **mognan** (Oxenstierna), **ärelystnans** (Creutz). I överensstämmelse härmed har pl. **månadher** blivit **månar;** så redan t. ex. hos Messenius Signill 64. Då man jämte de förkortade formerna **månan, månar** etc. även har **månaden, månader** etc., så beror det tydligen därpå, att till obest. sg. **månadh, månad** nybildats best. sg. **månad(h)en,** pl. **månad(h)er** etc.

För övrigt hava de kortare formerna **månan, skillnan** etc. givit anledning till att vissa gamla maskulina ock feminina **n**-stammar ombildats till ord på **-nadh.**[1] Så har t. ex. fsv. **bruni, broni** blivit nsv. **brånad.** Då best. formen i oblik kasus **månan** motsvarades i obest. nom. av **månadh,** så nybildades till best. formen i obl. kasus **bronan** en obest. nom. **bronadh** (**brånadh**). Så äro ock att uppfatta t. ex. fsv. **spuni** ä.-nsv. **spone** : nsv. **spånad,** ä.-nsv. **morghonrodhne** : **morgonrodnad, rodnad;** fsv. **blodhruni** »blodflöde» har i senfsv. sidoformen **blodrunad.** Hit hör väl ock det i senfsv. någon gång mötande **skæpnatt** (av **skæpnadh**) »öde», ombildat av **skæpna** »öde».[2] Fsv. **lyþna** har blivit nsv. **lydnad** enligt motsvarande analogi.

Omvänt ha ord på **-nad** på analogisk väg fått sidoformer på **-ne** ock **-na.** Då t. ex. **månan,** best. obl. kasus av **måne** »luna», i nom. hette **månen,** så bildades till **månan,** best. obl. kasus av »månad», en nom. **månen** »månaden»; **Smeek-Månen** t. ex. hos Lucidor Rr 3 s. 2. Enligt väsentligen samma analogi har

---

[1]) Jfr Rydqv. II, s. 220, 309; V, s. 16 noten, 27 noten 2.

[2]) Ungefär samtidigt möta däremot fsv. **sulne** : **sulnadher, blane** : **blanadher.** De äro måhända sedan gammalt vid varandras sida stående bildningar ock hava i så fall bidragit till nybildandet av nsv. **brånad** etc. Fsv. **skipnaþer** nsv. **skepnad** »gestalt» (med **e** från **skepelse**) är avlett av värbet **skipa** ock har ej egentligen ombildats ur äldre **skæpna.**

fsv. **klæþabonaþer**, nsv. **klädebonad** i ä.-nsv. (Synon. lib.) fått sidoformen **klädhebone**. Efter analogien best. nom. sg. **stughan** : obest. nom. sg. **stugha** etc. har till best. **fägnan** (← **fägnadhen**) nybildats obest. **fägna** (t. ex. hos Dahlstierna enligt Ark. II, 255). Så har ock **hugna** (Stiernhielm, Ähre-Pracht G 3 s. 1) uppstått; jfr fsv. **hughnaþer**.[1]

Fsv. **hundraþa, hundradhe** med semifortis resp. levis på penultima (se Kock Sv. landsm. XIII. 11, s. 10) kan hava alstrat nsv. **'hundrae, hundra,** som dock även kunnat uppstå ur **hundradh** med akc. 1 ock levissimus på ultima (Kock Språkh. s. 20). Även fsv. **bíttida** : nsv. **bittia, bitti** kan höra hit; nsv. dock även **bittida** (kanske representerande äldre **bitídha**).

I Sv. akc. I, s. 191 (jfr ock Språkh. s. 68) har jag anmärkt, att förkortningarna **fader** → **far, moder** → **mor, broder** → **bror** kunna hava uppstått vid ordens bruk i relativt oakcentuerad ställning, t. ex. **brö(dě)r Hénrik.** Enligt här avhandlade ljudlag uppstod av **fadherfadher, fadhermodher, fadherbrodher matmodher** etc. etc. med semifortis på penultima ock levissimus på ultima i senare sammansättningsleden **-far, -mor, -bror.** De förkortade formerna **far, mor, bror** kunna för övrigt även förklaras därav, att barnkammarns språk haft större invärkan på dessa familje-ord än på den stora massan av språkets ordförråd.

Redan i fsv. har vår ljudlag dialektiskt tillämpats. Såsom jag i Ark. X, s. 335 framhållit, hava ortnamn på **-stadhom** (dat. pl.) i vissa sörmländska diplomer **-stadhom** oförkortat, då förra kompositionsleden är enstavig (t. ex. **af Stenstadhom**), ehuru det förkortats till **-stom,** då förra kompositionsleden är tvåstavig (t. ex. **i Kætilstom, i Waparstom**). I riksspråket är det vanligare, att komposita få fortis på senare sammansättningsleden, då den förra kompositionsleden är enstavig, än då den är tvåstavig (Kock Sv. akc. II, s. 236). Man har därför akcentuerat **Stensta¹dhom** men **Kæ²tilstàdhom** (jfr Ark. anf. st.). I **Stensta¹dhom** kvarstod ð efter vokal med fortis (liksom t. ex.

---

[1]) Dock kunna väl **fägna, hugna** även förklaras därav, att i vissa bygder -ð ljudlagsenligt förlorades i levisstavelse (alltså omedelbart ur **fägnadh, hugnadh**); jfr att **øghat, øghadh** på 1600-talet dialektiskt blivit **øgha** etc. (Kock Språkh. s. 11).

i simplex dat. pl. **stadhum, stadhom**). Däremot förlorades ð i **Kæ²tilstàdhom** efter vokal med semifortis; **Kætilstadhom** blev därför ˈ**Kætilstaom** → **Kætilstam** (jfr sådana i runskrifter mötande ortnamn på **-staþer** som **baristam**), varefter ˈ**Kætilstam** enligt den av mig i Sv. akc. II, s. 338 framställda regeln blev **Kætilstom.** Måhända har dock det yngre u-omljudet inträtt i semifortisstavelsen i **Kæ²tilstàdhum** → ˈ**Kætilsto(dh)um** → **Kætilstom.** [1]

I alla de här ovan anförda ordkategorierna har vid förlusten av ändelsevokalen denna haft levissimus, under det att semifortis eller levis legat på den omedelbart föregående vokalen. I Skand. arch. I, s. 36 ff. har jag haft tillfälle visa, att i fsv. vid hiatus följande ljudlag tillämpats: Om **i** (**e**) med levissimus omedelbart följer efter en annan vokal, så förloras **i** (**e**), t. ex. **landboe** → **landbo;** samt tillika, att måhända även andra vokaler med levissimus än **i** (**e**) varit underkastade denna ljudlag, t. ex. **kóar-hùdh** → **korhudh.** I harmoni härmed har **fö'rklä'dhe,** ˈ**fö'rklä'e** blivit **förklä** (**förkle**) etc. Utvecklingen **Kætilstà[dh]om** → **Kætilstàm** (jfr run. **baristam**) → **Kætilstom** bekräftar, att även andra vokaler med levissimus än **i** (**e**) förlorats efter vokal. Nedan skall jag anföra andra bevis härför.

I överensstämmelse med här framställda regel kan även (i vissa bygder) pret. **ka²llà[dh]e** etc. med levis på penultima ock levissimus på ultima hava blivit **kalla** etc. Pret. pl. **kalladhe** kan hava bibehållit **-dh-** genom påvärkan av den oböjda formen **kalladh.**

Emellertid har i vissa trakter ð förlorats även mellan en föregående vokal med levissimus ock en efterföljande vokal med semifortis. Detta har varit fallet i ortnamn på **-þorp,** vilket ord antog formen **-þarp -ðarp,** då det föregående bestämningsordet slutade på **a,**[2] t. ex.

(i Ögötl.) **Gasa-þorp** → ˈ**Gasa-ðarp** (nu **Gassarp**);

(i Skåne) **Tosta-þorp** → ˈ**Tosta-ðarp** (nu **Tostarp**).

Utvecklingen kan icke hava varit någon annan än den, att t. ex. **Ga²sa-þòrp,** ˈ**Ga²sa-ðàrp** med levissimus på andra ock

---

[1]) Jfr Kock Ark. anf. st. samt XII, s. 138, 164 f.

[2]) Jfr Billing i Sv. landsm. X. 2, s. 98, Kock Skand. arch. I. s. 40 noten.

semifortis på tredje stavelsen förlorade ð, varefter **Gasa-[ð]arp** blev **Gassarp.**

Även vissa fsv. (ock nsv.) ord, som i satssammanhanget ofta äro relativt oakcentuerade, få sin förklaring därav, att ð förlorats mellan två vokaler med levissimus, varefter den senare av dessa gått förlorad.

Fsv. konj. **siþan** (d. v. s. **siðan**) har även formen **sin**; däremot användes, enligt Rydqv. V, s. 180 noten, den förkortade formen **sin** blott ytterst sällan såsom advärb i det egentliga fornspråket. Nsv. använder **sen** jämte **sedan** såsom konjunktion ock advärb.

Konj. **mæþan** (d. v. s. **mæðan**) har i fsv. formen **mæn** jämte **mæþan.** I ä.-nsv. möter **män** (t. ex. hos Lucidor); nsv. har **män** ock **medan.**

Dessa konj. hava i relativt oakcentuerad ställning (d. v. s. då båda stavelserna hade levissimus) förlorat ð, varefter vid hiatus den andra stavelsens vokal förlorats (**siðan** → **'sian** → **sin**). Då de kortare formerna **sin, mæn** ha påvisats redan i den älsta fsv., så är för dessa ord den nämnda förklaringen helt visst att föredraga framför det antagandet, att **siþan, mæþan** förlorat ultimas vokal, innan det intervokaliska ð försvann,[1] d. v. s. att förkortningen till **sin, mæn** skulle hava inträtt oberoende av att ett intervokaliskt ð fanns i **siþan, mæþan.** Förkortningen till **sin, mæn** bleve i detta senare fall likställig med den i **kŭ(nŭ)ng Gö'sta** etc. (Kock Språkh. s. 68).

Fgutn. **sen** »sedan» (någon gång även **seen,** åtminstone 16,6) är att fatta på följande sätt. Man hade i fnord. språk dels **sīðan** (jfr **sīþ,** komp. **sīþar** etc.), dels med vokalförkortning i relativt oakcentuerad ställning **sĭðan** (jfr ags. **sioððan** av **sīð ðon**). Då **sĭðan** senare användes med fortis, fick det a-omljud (**seðan**). Detta **seðan** brukades nu i satsen dels med fortis, dels med infortis. Vid den senare användningen uppstod enligt vår regel fgutn. **sen.** För så vitt som **seen** är en värklig sidoform ock

---

[1]) Med tvekan yttrar BUGGE om fgutn. **se(e)n** Ark. IV, s. 140: »I protonisk stilling blev denne [form, d. v. s. **sĕðan** = ags. **seoððan, siððan**] foran vokal mulig til **seðn-**, og dette igjen til **sénn-**». NOREEN fattar i Aschw. gr. s. 144 förkortningen **mæ(þa)n, si(þa)n** såsom uteslutande beroende på ordens relativa akcentlöshet.

ej blott beror på felskrivning, så torde det i sin tur ha uppstått ur **sĕn**, då detta i satsen erhöll fortis.

Då förkortade former av ofta relativt oakcentuerade ord med intervokaliskt ð påvisats först från något senare tid, så kunna de hava uppstått antingen så, att först ð förlorades ock därefter den senare vokalen, eller ock så, att först den senare vokalen ock därefter ð gick förlorat. Hit hänförliga äro t. ex. nsv. **redan** äldre **redhan** : nsv. **ren** (jfr **rĕdăn nú** etc.), ä.-nsv. **bådhe** : nsv. **bå** (så redan t. ex. hos Lucidor A 1 s. 2, C 1 s. 2), fsv. **ladhe** : nsv. **la**, fsv. **sadhe** : nsv. **sa**. Redan t. ex. Lucidor har **la** (S 4 s. 1), **sae** (uttalat tvåstavigt G 1 s. 2 bis), **sa'han** (C 4 s. 2).

Den i nsv. samtalsspråket använda formen **sånn, sån** i st. f. **sådan** behöver ej hava uppstått i de relativt få ställningar, där **sådhan** saknar fortis, utan kan utgöra en nybildning till pl. **sånna** av ˙**sådhna** ← **så**[1]**dhana** (jfr nsv. **stanna** av **stadhna** etc.). Växlingen **hädan : hän, dädan : dän** uppfattar jag icke på så sätt, att de kortare formerna i svenskan egentligen utvecklats ur de längre, utan de förra äro tyska lån, jfr platty. **hen** »hin, dahin», **den** »her, weg». Dock kan till rotfästandet av låneorden **hän, dän** den omständigheten hava bidragit, att man redan hade sådana växelformer som **mädhan : män, sedhan : sen, redhan : ren.**

Stundom kunna former förklaras icke blott i överensstämmelse med utvecklingen **mæðan** → ˙**mæan** → **mæn** (s. 27) eller med en utveckling **ladhe** → ˙**ladh** → **la**, utan ock enligt en i svenskan tillämpad uttalsregel, enligt vilken efter vokal med fortis stavelsen -**ðer**- med levissimus reduceras till blott **r**, t. ex. **bedher** → **ber, rå(dhe)r, trä(dhe)r, ne(dhe)r, a(dhe)rton**, i äldre nsv. t. ex. av **södher** (väderstrecket) **sör**[1] (t. ex. hos Lucidor ock i Linds ordbok). Så kan t. ex. **klä** i st. f. **kläda** förklaras antingen av utvecklingen **klädha** → **klä** i sådana uttryck som **klăđhă-út**, eller ock kan efter pres. sg. **klä(dhe)r, klär** infinitiven **klä** hava nybildats efter sådana vanliga mönster som **får** : inf. **få, tror** : inf. **tro** etc.

---

[1]) Möjligen hava dylika former någon gång redan uppstått, innan parasitvokalen **e** utvecklades framför **r** i t. ex. pres. sg. **rāðr** »råder», så att **rāðr** omedelbart blivit **rār**, yngre **rår**, ehuru **rāðr** (**rāþer**) genom påvärkan av **rāða** (**rāþa**) etc. fortlevde vid sidan därav.

Resultat:

Ljudet ð har åtminstone dialektiskt förlorats mellan en vokal med semifortis eller levis ock en följande vokal med levissimus, t. ex. **förklädhe** → ***förkläe** → **förklä**.

Även mellan en vokal med levissimus ock en följande vokal med semifortis har ð dialektiskt förlorats, t. ex. **Gasa-þorp** → ***Gasaðarp** → **Gassarp**.

Redan i tidig fsv. har ð förlorats mellan två vokaler med levissimus i satssammanhanget, t. ex. **mæþan** → ***mæan** → **mæn**.

Utvecklingen **kalladhe** → **kalla** kan förklaras enligt den första här nämnda regeln; men den kan ock bero på förkortning i sammanställningar sådana som **kalla(de)-de** etc.

Oböjda adjektiver.

Uttrycken **ærligh vælbyrdigh man** i st. f. **ærlighe vælbyrdhighe man, then alzmecktog** [i st. f. **alzmecktoge**] **Gud** etc. kan jag (såsom ovan s. 19 nämnts) icke uppfatta såsom beroende på vokalförluster, vilka dialektiskt inträtt i fsv.

För den riktiga uppfattningen av den stående frasen **ærligh vælbyrdigh man** är det av vikt att beakta, i vad slags stilart den huvudsakligen förekommer. Man synes hava förbisett, att den egentligen möter i den sirliga kanslistilen, ock att den isynnerhet användes i utanskrifter å brev.

Så har det av borgmästaren ock rådet i Kalmar den 10 nov. 1504 till Svante Sture sända brevet å utanskriften **Erligh och velbyrdugh herre och strenge riddare her Swante Nielsson** . . . Men däremot förekomma inne i brevet inga förluster av ändelsevokalerna, utan där läser man **velweliga** . . . **tiænist, kerliga helse, the gode verduge fæder** (BSH. V nr 24).

Å utanskriften till det av Erik Jönsson ock två andra borgare i Stockholm den 26 dec. 1504 till Svante Sture skrivna brevet läser man likaledes **Erligh och velbördigh man her Swante** . . ., men inne i brevet däremot **veluilige, vnderdanige, kerliga tro och helse, fatige men** etc. ock även **keraste ærlige herre, kere ærlige herre** (BSH. V nr 25).

Biskop Brynolf skriver från Skara den 20 jan. 1505 å utanskriften av ett brev till Svante Sture **Ærlig och welbyrdog herre, strenge ridder, her Swanthe Nielsson.** Däremot i själva brevet **Vore wenlige och kerlige helse, synnerlige gode wen, menighe almogen** etc. (BSH. V nr 27).

Även om man inne i skrivelser från nämnda tid mera sällan kan finna dylika adjektiv utan ändelsevokal, så fordrar det

sin förklaring, varför man företrädesvis möter dylika, som det vill synas, stympade former i de sirliga utanskrifterna.

Förklaringen synes mig ligga nära. Man kan icke antaga, att svenska bygdemål, som möjligen ljudlagsenligt förlorade ändelser i vissa ställningar, haft inflytande på utanskrifterna till brev, som för övrigt ej rönt dylik påvärkan från bygdemålen. Den sirliga kanslistilen har tydligen sitt upphov icke i svenska bygdemål, utan i utländska förebilder.[1]

Nu finner man i forndanska diplomer från 1400-talet sådana uttryck som t. ex. **welburthigh man Jeip Clausson, werthugh father byscop Jens** ock även **besketen man Jens Mickelsson,** men t. ex. **oss ælskelige** [plur.] (Københ. Dipl. II, s. 137 från år 1477);

bescheden man Claus Hanszon, bescheden man Hans Frijman, men t. ex. **forscrefne Hans Frijman, forscrefne Henric Dringenberg** (ib. s. 139 från 1477);

pa høgboren første koning Hanss, wor naduge herres wegne (år 1488, citat hos Kalkar III, 251 sp. 1 art. **nådug**).

»Den ældste del af skydeselskabets broderbog 1542—1650», som publicerats i Københ. Dipl. VI, upptar förteckning på personer, som inträtt i sällskapet; å s. 59 uppräknas en massa män, som år 1642 intagits, ock med det sirliga epitetet **Erlig och welb. mand** (Erlig och welb. mand Hanebal Sehested, Erlig och wel. mand Sigfred van Lytechow etc. etc.).

I det på skandinaviskt blandspråk avfattade (i Kalmar år 1476) skrivna diplom, som publicerats i Dipl. Christierni I, s. 327—8, finner man **aff erlig och welbyrdiig man herræ Sten Sture, høgboren førstes konung Christierns radh** ock upprepade gånger **for:de høgboren første.**

Peder Swart har **then ädle welboren Jungkar Niels Steenson** (104, 13).

Som bekant förekommer adjektivet såsom attribut ofta utan böjningsändelse i mht. ock mlt. Särskilt erinrar jag om sådana mlt. uttryck som följande:

---

[1]) Härmed vill jag icke hava bestritt möjligheten av att något bland de av BECKMAN anförda adjektiven kan utgöra en dialektform med förlorad ändelsevokal. Detta är möjligen fallet med **stadhugh** i Dipl. 1825, där dock även felskrivning kan föreligga.

Hochgeboren forste, gunstighe leue here (Lübeck. urkund. I, VIII s. 460, år 1447);

wy hebben deme irluchtigesten hochgeboren forsten vnde heren, heren Cristoffer . . . (ib. s. 466, samma år);

Hochgeborn forste, gunstighe leue here (ib. s. 469, samma år);

de hochgeboren ffurste here Alff (Dipl. Christierni I, s. 119, år 1460);

eyn erlik man (Schiller-Lübbens Wb.);

eyn erlick, wys jung here (ib.).

Ja enligt Weinhold Mhd. gram. s. 495 äro mht. adjektiv på -ic hos Walther nästan alltid utan böjningsändelse i nom. sg.

Under dessa förhållanden antar jag, att sådana stående fsv. eller ä.-nsv. fraser som **ærligh vælbyrdigh man, høghboren første, welboren jungkar** sakna böjningsändelse i följd av inflytande från den samtidiga danskan ock tyskan. Även i danskan beror i dylika fraser frånvaron av ändelse helt visst åtminstone delvis på tyskt inflytande. Men då trestaviga ord i ganska vidsträckta bygder av Danmark (åtminstone Jutland) ljudlagsenligt förlorade ändelsevokalen, ock dylika former utan ändelsevokal äro de vanligare i vissa fda. skrifter (Kock Ark. V, s. 66 ff.), så är för danskan denna faktor att taga med i räkningen.

Även i ä.-nsv. förekomma i dåtidens sirliga överskrifter till lyckönskningsdikter etc. adjektiver ock participier utan böjningsändelse. Så t. ex. ofta hos Lucidor:

»Then Ähreborne **Wälaktat** ok **Wälförståndig** Herr Jacob Brandberg» (D 3 s. 2);

»**Ehreboren Aktat** ok Konstrijke Mäster . . .» (H 1 s. 1);

»**Wälaktad** ok **Wälförståndig** Johan Matzon Telin» (I 3 s. 2) etc.

Också dessa former utan böjningsändelse äro helt visst att, åtminstone till väsentlig del, förklara på samma sätt som de fsv. uttrycken **ærligh vælbyrdigh man** etc., vare sig att främmande uttryck varit omedelbara förebilder till alla de svenska, eller vissa svenska uttryck nybildats i Sverge efter utländska redan införda mönster.

Förhållandet är, åtminstone delvis, ett liknande med vissa nsv. adjektiv, som alltjämt äro oböjliga i vissa stående uttryck

vilka tillhöra en mera konventionellt sirlig stil eller företrädesvis användas i ämbetsmannaspråket. Så är **salig** oböjligt i t. ex. **salig kungen, salig människan, hännes salig man, min salig far**; jfr nda. **salig kongen, hendes salig mand, min salig fader** ock även nht. **der grossvater selig** etc. Det heter **kunglig majestät, hans kunglig höghet, kunglig hovrätten** etc. (jfr Rydqv. II, s. 458); redan i Olaus Petri Sv. krön. **konunglig maiestat** (329,31). Jfr nda. **kongelig majestæt**, mht. **ewer küniglich gnaden** (från år 1415, citat i Grimms Wb. VI, 1486 art. **majestät** mom. 4). Man säger eller, rättare, sade på den tid, då dylika uttryck ännu voro i värkligt bruk, **nådig härrn, nådig frun** etc.; jfr fda. **vor kiereste nodug herres scriffuelss** (år 1507 i Dipl. Viberg. enligt Kalkars Ordb. III, 251 sp. 1 art. **nådug**[1]). I ironiskt skämtsam stil säges **den gunstig härrn, min gunstig härre**. Även Westes Ordb. (1807) upptager dessa uttryck, men däremot **min gunstiga fru!** »madame!», **gunstige herrar!** »messieurs!» Redan Rydqvist anf. st. har med tvekan uttalat den förmodan, att **salig kungen** ock andra dylika uttryck, i vilka **salig** ingår, bero på danskt inflytande.

Emellertid är det mycket möjligt, att till stadgandet av de kortare formerna **salig, kunglig, nådig, gunstig** i st. f. **salige, -a** etc. den omständigheten bidragit, att adjektiven uti de i fråga varande uttrycken äro relativt oakcentuerade (**sälĭg kúngen** etc.), varför slutvokalen i svenskan kunnat förloras (**sälĭgĕ kúngen** → **sälĭg kungen** etc.); se Kock Sv. akc. I, s. 190.

Det fsv. uttrycket **then alzmæktogh Gudh** har påvisats i sådana stående, i den yngre fsv. vanliga fraser som t. ex.

her medh alzmechtigh Gud ewinnelige befalendes (BSH. V nr 25 år 1504);

Eder her med then alzmektog Gud ewinnelig befallendes (ib. nr 27 år 1505);

Alzmektog Gud giffwe (ib. nr 32 år 1505);

Eder herredøme her med then alzmechtog Gud oc Sancte Brynnolph ewinnelige befalendes (ib.); samt

Gwd alzmecktog . . . thess loff ware (ib. nr 27 år 1505);

---

[1]) Här har dock även **scriffuelss**[e] förlorat **-e**.

Her med ider Gud alzmectigh ewinnelig beffalendes (ib. ur 24 år 1508), med **alzmectigh** efter **Gud.**

Alltjämt heter det **Gud allsmäktig vare eder nådig** ock väl även **allsmäktig Gud vare** . . .

Uttrycken äro omedelbart lånade, ock därpå beror adjektivets saknad av böjningsändelse. Jfr t. ex.

mht. **Vnd ob der almechtig Got von seinen gnaden fugen wolte** (Lübeckisches Urkundenbuch I, VIII s. 229 år 1443);

Gode allemechtich wij beuelen jwe herlicheit (ib. år 1450);

Gode almechtich etc. (ib. s. 469, i slutet av brevet, år 1447).

Detta sista citat (med sitt tillagda **etc.**) visar, huru vanlig denna stående fras var.

I Olaus Petri Krönika s. 6,8 läses **then menigh man,** ock ännu torde i nsv. **menig man** användas jämte **menige man.** Även från sen fsv. tid är uttrycket **ten menig man** (LB) påvisat. Också i detta oböjda adjektiv kan åtminstone delvis utländskt inflytande spåras; jfr nda. **menig mands** (ock **menigmands**) samt sådana danska uttryck som **effter meenig landzens wetertegt** (1487), **war mening laugitt forsamelitt** (1623, exempel hos Kalkar). Då nsv. **mĕnĭg(ĕ) mán** har fortis på **man,** under det att **menig(e)** är relativt oakcentuerat, så är dock även den nyss beträffande **salig kungen** etc. framhållna synpunkten att beakta.

Icke häller sådana bestämda pluralformer som nsv. **föttren** (av **fot**) hava, så vitt jag ser, inkommit i rspr. genom inflytande från bygdemål med apokoperade ändelsevokaler.

Redan SCHAGERSTRÖM menar i Sv. landsm. II. 4, s. 59, att de skulle hava inträngt i rspr. från dylika mål liksom de nsv. best. pl. **männen, gässen, lössen, mössen,** om vilka han dock tillägger, att de »antagligen hava sin enstaviga, med neutrernas analoga form i obest. pl. att tacka för det säkra fäste, de numera äga i riksspråket». I Ark. VIII, s. 143 har NOREEN bestämdare uttalat sig för att fsv. best. plur. **mænnene, gæssena** ombildats till nsv. **männen, gässen** i analogi med neutrer sådana som **skeppen;** hans uppfattning av pl. **föttren** etc. framgår ej säkert ur framställningen på detta ställe.

Jag ser i nsv. riksspråkets **föttren** o. s. v. analogibildningar lika väl som i nsv. **männen** o. s. v., vilka analogibildningar uppstått i riksspråket oberoende av dialekter med apokoperade ändelsevokaler.[1]

Man hade i fsv., ock har alltjämt i nsv., en stor massa tvåstaviga neutrala substantiv på **-er** med akc. 1, t. ex. fsv. **fenster, mynster** »kloster», **kloster, under, tiuþer, iuwer, bulder, bulster, pulwer, blomster, kogher, fodher, rodher, foster, arþer, offer, plaster, alster, halster, lædher, væþer, gilder, timber, hinder** etc., nsv. **hölster, kyller, luder, nummer, lager, klander, lider** etc. Obest. plur. av dylika ord var liksom sing. tvåstavig, hade ändelsen **-er** ock akc. 1 : **fenster** etc., ock best. formen var **fenstren** etc. I analogi med pl. **fenster** : **fenstren** etc. nybildade man i rspr. till tvåstaviga pluraler på **-er** med akc. 1 av mask. ock fem. subst. motsvarande best. pluralformer: till **händer händren,** till **fötter föttren** etc. etc. I ä.-nsv. finnas som bekant (jfr delvis Rydqv. II, s. 341) dylika best. pluralformer till enstaviga mask. ock fem. konsonantstammar, såsom **föttren, fingren** (kan ock vara best. pl. till neutr. **finger**), **nättren, ändren, tändren, gettren, kindren, stängren(s), Odygds Röttren** (Lucidor), **Böckren** (ib.). Även till andra tvåstaviga pl. på **-er** med akc. 1 har en likartad best. form analogiskt bildats; till **bröder brödren,** till **fränder Frendren,** till **städher Städren(s),** till **klädher Klädren** (de tre sista hos Lucidor), till **nympher nymphren.** Sedan på detta sätt för språkmedvetandet den regeln uppstått, att plur. på **-er** med akc. 1 i best. form kunde hava **-ren,** så använde man denna senare ändelse även i best. formen av flerstaviga ord med pl. på **-er** ock fortis 1 på penultima, såsom **Chymistren** »kemisterna» (Lucidor D 2 s. 1), **Musicantren** »musikanterna» (ib. F 1 s. 2), **Elementren** »elemen-

---

[1]) I sen fsv. anträffas tre gånger pl. **bøndren (bondren)** av **bonde.** Då de diplomer, där denna pluralform möter, även annars hava exempel på apokoperade ändelsevokaler, så kan det icke avgöras, om i dessa diplomers språk **bøndren** uppstått på analogisk väg liksom i rspr. eller genom ändelsevokalens ljudlagsenliga apokopering. Tillika är det möjligt, att i vissa moderna mål pluraler av typen **bøndren** böra förklaras genom ljudlagsenlig apokope; men den för dylika möjligen riktiga förklaringen har naturligtvis icke utan vidare tillämplighet på riksspråket.

[illegible] Gg 1 s. 1)[1], samt till tvåstaviga pluraler på **-er**, som [illegible] då liksom nu) blott fakultativt kunde hava akc. 1, [illegible] **Kraftren** (ib. Ee 3 s. 2 till **krafter**), **Däldren** (Mörck [illegible] 1, s. 101 till pl. **dälder**). Lucidor använder dock även t. ex. **Gästren** (F 1 s. 1), **Stundren** (F 4 s. 1), **Tijdren** (Gg 1 s. 1), **Bygdren** (Gg 3 s. 2), **Prästren** (Xx 1 s. 1), ehuru **gäster, stunder, tider, dygder, präster** i nsv. blott, eller åtminstone hälst, hava akc. 2. Saken är att uppfatta på följande sätt. Lucidor var stockholmare, ock i våra dagars stockholmska hava tvåstaviga plur. på **-er** akc. 1 i större utsträckning, än fallet är i många andra bygder. Det är därför mycket möjligt, att Lucidor fakultativt uttalat **gäster, stunder** etc. med akc. 1. Men det är ock möjligt att, då vissa pl. på **-er**, som fakultativt ängo akc. 1 ock akc. 2 (t. ex. **krafter**), i best. form hade **-ren** (**kraftren**), han i analogi med **kra²fter : kraftren** nydanat till **gä²ster** etc. best. formen **gästren** etc. Formerna **Underråtren** (H 2 s. 2), **Ledamotrens** (T 3 s. 1, Ee 3 s. 2) hos Lucidor visa, att han stundom kunde använda en best. form på **-ren** även till obest. pl. på **-er** av komposita med fortis på förra kompositionsleden. Att best. formen på **-ren** (**händren** etc.) är en nybildning efter neutrernas best. form på **-ren** (**fönstren** etc.), bekräftas därav, att[2] omvänt åtskilliga neutrer på **-er** i nsv. talspråket jämte den normala formen på **-ren** (**fönstren** etc.) erhållit en sådan på **-erna : fönsterna, mönsterna** etc., ock detta genom inflytande från mask. ock fem. ord sådana som **händerna, fötterna** etc. **Kläderna,** som dock av nsv. språkmedvetandet icke uppfattas såsom pl. till neutr. **kläde,** är numera den enda brukliga formen.[3]

---

[1]) Hit hör ock **Gudinren** »gudinnorna» (ib. G 2 s. 1; G 3 s. 2) (ock **Nådgudinren** ib. V 2 s. 2). I något äldre nsv. hava ord på **-inna** (**gudinna** etc.) kunnat hava akc. 1 (Kock Sv. akc. II, s. 406), ock i äldre nsv. har pluraländelsen **-or** stundom dialektiskt övergått till **-er**. Till pl. **gudi¹nner** bildades best. formen **gudi¹nren** efter **musica¹nter : musica¹ntren** etc.

[2]) Jfr CEDERSCHIÖLD, *Svenskan såsom skriftspråk* s. 252.

[3]) I ä.-nsv. (Sahlstedt) användes till pl. **blår** (= fsv. **blār** med sg. **blā** »stupa») best. formen **blåren,** även den naturligtvis uppkommen på analogisk väg, emedan **blår** är enstavigt (efter **får : fåren** etc.).

Genitivus utan -s i ortnamn.

I Sv. spr. lag. II, s. 346 nämner Rydqvist, att genitivt s »plägar icke begagnas vid vokaliskt slutande namn, uti genitiva förbindelser, dem bruket stadgat ock vanan innött, men i vilka begreppet ej är strängt genitivt, t. ex. **Sala gruva** . . .»; ock han fortsätter: »Är däremot det med namnet förenade subst. mera abstrakt, mera beroende av namnet som genitiv eller i satsen därifrån avlägsnat genom andra ord, så blir s ofta tillagt, t. ex. . . . **Salas fåtaliga innevånare** . . .»

Denna faktiska regel för det moderna språkbruket är i huvudsak riktig, men detta språkbruk torde icke hava blivit förklarat. Om Rydqvist med sin anmärkning, att begreppet icke är strängt genitivt i uttryck sådana som **Sala gruva**, vill säga, att det genitiva -s till följd härav blivit uteslutet, så är detta helt visst icke riktigt.

I överensstämmelse med ovannämnda språkbruk heter det t. ex.

Skara domkyrka	**Visby ruiner**
Arboga öl	**Blekinge län**
Ramlösa brunn	**Bräkne härad**
Karlsta brand[1]	**Råneå socken**
Alvesta järnvägsstation	**Gevle vapen**
Landskrona fästning	**Lessebo bruk**
Råby räddningsinstitut	**Falsterbo fyr.**

De skånska häraderna benämnas t. ex. **Torna härad, Bara h., Oxie h., Onsjö h., Frosta h.**, men t. ex. **Villands h., Vemmenhögs h.** etc.

---

[1]) jämte **Karlstads brand.**

Frånvaron av genitivt **s** är att förklara på språkhistorisk väg. **Skara, Visby** etc. äro gamla genitiver. Att detta är fallet med **Skara** ock åtskilliga andra namn på **-a**, kan väl sägas vara omedelbart klart. Men det är ock fallet med namn av samma art som **Visby**.

Då staden **Skara** på isl. hette **Skarir** ock **Skarar**, på fsv. i dat. **Skarum**, ock ordet alltså är plur., så innehåller uttrycket **Skara domkyrka** naturligtvis den gamla gen. pl. på **-a**. Förhållandet är detsamma med en massa andra ortnamn med gen. **-a**, t. ex.

Uppsala (högskola), jfr fsv. nom. **Upsalir** ock **Upsalar**;
Vadstena (kloster), jfr fsv. nom. **Vadhstenar**;
Alvastra (ruin), jfr fsv. dat. pl. **Alvastrum**;
Mora (stenar), jfr fsv. dat. pl. **Morum**;
Sigtuna (stad), jfr fsv. dat. pl. **Sightunum** (så ock i flera andra namn på **-tuna**).

Man har i nsv. en ofantlig massa ortnamn på **-sta**, vilket **-sta** uppstått ur pl. **-staþir** (**-staþar**) eller ur sg. **-stadh** (isl. **staþr** »ställe»). Jag anför blott några få exempel. I Sörmland ligga **Glipsta** (fsv. i **Glipastum** Dipl. NS. II, 318), **Gottesta** (fsv. i **Gotastum** ib. s. 317), **Smesta** (fsv. i **Smiddhastom**), **Vappersta** (fsv. i **Waparstom**; jfr Ark. X, s. 335), i Västmanland t. ex. **Follsta** (fsv. i **Fiwlistum** Dipl. NS. II, 317). Stundom skrivas de moderna namnen med **-stad** (ehuru de väl ändå ofta eller oftast torde uttalas **-sta**), t. ex. **Gjeltestad** i Sörmland (fsv. i **Geltisstom** Dipl. N S. II, 103), **Kettilstad** i Östergötland (fsv. »fiskeri, som laa vnder **Kæthilstadha**» Dipl. NS. I, 137). Redan i latinska urkunder från förra hälften av 1300-talet finner man exempel på skrivningen **-sta** av i fråga varande ortnamn, såsom **De ramsta, de ballinxsta, de knifsta** (år 1343, Registr. eccl. Upsal.; Dipl. V, nr 3754); jfr med **ballinxsta** det i Dipl. III, 428 från år 1302—19 förekommande **balinxstum**. Man läser **blaxta** Dipl. IV, 522 (år 1336, Sörmland); jfr **in blaxstum** (Dipl. IV, 168 år 1330, utfärdat i Nyköping).

I Ark. X, s. 335 f. ock ovan s. 25 f. har jag visat, att former sådana som t. ex. **Waparstom** uppstått ur **Vaparstaðum** genom mellanformerna *'Vaparstaum* → *'Vaparstam*. På alldeles likartat sätt äro de gamla formerna på **-sta** att förklara. Subst. **staþr** är i isl. i-stam. I fsv. böjes det även vanligen såsom

i-stam med nom. pl. **staþir**, gen. **staþa**, ack. **staþi**, men det kan (se Södw. Ordb.) i nom. ack. pl. även böjas såsom a-stam: **staþa(r)**, **staþa**. Flera exempel härpå förekomma, då ordet användes såsom senare komp.-led: **køpstadha**, **natbolstadha**. Hit hör ock det nyss nämnda ortnamnet »vnder **Kæthilstadha**». Nom. pl. **Bállinxstàþaʀ**, gen. pl. **Bállinxstàþa**, ack. pl. **Bállinxstàþa** med fortis på första, semifortis på tredje ock levissimus på fjärde stavelsen blevo ljudlagsenligt **Ballinxsta**. Ty enligt den av mig i Sv. landsm. XI. 8, s. 19 framställda regeln förlorades -ʀ ljudlagsenligt i levissimusstavelsen av nom. **Bállinxstàþa(ʀ)**, varefter (jfr ovan s. 25) **Ballinxsta(þ)a** gav **Ballinxsta**. Denna form skulle uppstå även ur en gen. sg. **Ballinxstaþaʀ**, om den möjligen förekommit. Men också nom. ack. pl. **Ballinxstaþiʀ**, **Ballinxstaþi** gåvo ljudlagsenligt **Ballinxstai** → **Ballinxsta**. Jfr Kock Skand. arch. I, s. 36 ff. ock ovan s. 23 ff.

På denna väg har formen **-sta** uppstått, då den påvisats redan i gamla urkunder. Men naturligtvis kunde ett sålunda uppkommet **-sta** genom påvärkan från det enkla **stadher** ånyo antaga formen **stadh**, liksom man även bildade nya ortnamn med appellativet **stadh**. I dylika yngre namn på **-stadh** har troligen stundom -ð (**-dh**) såsom slutljud förlorats i stavelse med levissimus; jfr t. ex. fsv. **hundradh** → nsv. **hundra** etc. (Kock Språkhist. s. 20 noten). Detta kan vara fallet i t. ex. **Karlsta[d]**, **Kristiánsta[d]**, fastän formen på **-sta** i dessa namn måhända även kan hava uppstått genom påvärkan från gamla ortnamn på **-sta**.

Det är självklart, att de äldre namnen på **-sta** även i gen. hava **-sta**, t. ex. **Glipsta by**, eftersom **-sta** här uppstått ur gen. **-sta(þ)a** (**Glipstadha by**). Men i analogi med dessa gamla gen. på **-sta** säger man även t. ex. **Karlsta brand**, **Kristiansta län**, ehuru namnen **Karlsta[d]**, **Kristiansta[d]** äro helt unga.

Även i en mängd ortnamn, som sluta på andra vokaler än **-a**, har, såsom nämnt, genitiven utan **s** ljudlagsenligt uppstått i relativt gammal tid.

Utvecklingen av gen. i åtskilliga ortnamn visar nämligen otvetydigt, att även andra vokaler med levissimus än **i**, **e** förlorats efter annan vokal; jfr sådana av mig i Skand. arch. I, s. 38 ff. framhållna exempel som fsv. **viku(r)-siòa(r)** (av **vika** »sjömil» ock gen. av **sio** »sjö», med fortis på första, semifortis

på tredje, levissimus på fjärde stavelsen) → nsv. **veckusjö**, fsv. **lándbòar** → nsv. **landbor** etc.

Namnet **Visby** har i gen. hetat **Vísbỳ(i)aR** med fortis på första, semifortis på andra ock levissimus på tredje stavelsen. Det slutljudande -R förlorades enligt min regel i Sv. landsm. XI. 8, s. 19. Sedan det konsonantiska i på analogisk väg mistats i **Visby[i]a**, blev gen. **Visbya** ljudlagsenligt **Visby**, d. v. s. den form som vi nu hava i **Visby domkyrka** etc. Så förklaras även andra gen. på **-by**, t. ex. **Husaby** (källa), **Råby** (räddningsinstitut) etc.

Gen. **Vǽxsiòar** blev ljudlagsenligt **Væxsio**, **Växjö** (hospital etc.), liksom fsv. **vikuR-sioaR** gav ä.-sv. **veckusjö**. Redan i SML. Add. 1 pr. möter gen. **Uæxsio**. Andra gen. på **-sjö** äro att fatta på samma sätt, t. ex. **Onsjö** (härad), **Munksjö** (pappersbruk), **Nässjö** (station) etc.

Fsv. ortnamnet **Thynnilsø** har haft gen. **þynnilsøia[R]**, **Thýnnilsø'a**, som blev **Tynnelsö** (härregård). Så ock andra namn på **-ö**. LINNÉ skriver i sin Gothl. resa s. 167 »på **Skåne slättar**». Denna gen. **Skåne** har uppstått ur gen. **Skānø(i)aR** (ännu i fsv. heter landskapet **Skanø** jämte **Skane**). **Skā́nø'ia(R)** blev **Skanøa** → **Skanø** → **Skane** (jfr Kock Ark. IV, s. 177). Numera måste gen. av **Skåne** väl alltid heta **Skånes**, emedan det är namn på en hel provins.

Även i t. ex. följande skånska ortnamn, där senare kompositionsleden förlorat en konsonant, havà vi gamla genitiver. **Malmøghæ** (år 1401, egentl. pl. **Malmhøghar**) hade i gen. samma form, vilken gav **Malmö** (hamn). **Falsterbodhæ** (år 1356) var nom. ock gen., ock såsom gen. blev det **Falsterbo** (fyr). **Ossøghæ** (av **høgh**) i gen. (ock nom.) blev **Oxie** (härad); **Markøghe** i gen. (ock nom.) blev **Markie** (gård).

Falu (gruva) är den gamla gen. av den fem. n-stammen **fala** »slätt».

Sedan man på dessa vägar erhållit en gen. utan **s** av en massa på vokal slutande ortnamn, utsträckte man på analogisk väg bruket av gen. utan **s** till alla på vokal slutande ortnamn.

Så hava t. ex. de relativt moderna namnen **Landskrona**, **Karlskrona** genitiven lik nom. i t. ex. **Landskrona fästning**, **Karlskrona varv**. Det heter **Ramlösa brunn**, ehuru **-lösa** »sank ängsmark» är en fem. n-stam. Fastän i **Skövde** (fsv. **Skøþve**)

den gamla a-stammen vī (gen. vīs) ingår, brukas uttrycket **Skövde stad** etc. etc.

Man säger **Kalmar län**, ehuru **Kalmar** slutar på konsonant. Det beror därpå, att namnets form förr var **Kalmare**; ännu stundom brukad i **Kalmare stad**. Detta **Kalmare** i **Kalmare stad** är den gamla gen. **Kalmara** (t. ex. **Kalmara hus**, isl. nom. **Kalmarir**), vilken såsom kompositum akcentuerades **Kálmàra** med levissimus på ultima ock därför ljudlagsenligt blev **Kalmare**.

Av den ovan gjorda utredningen framgår, att det är flera samvärkande omständigheter som framkallat den nsv. regeln, att ¬vokaliskt slutande ortnamn i vissa användningar äro böjliga i genitivus, liksom över huvud ofta samvärkande omständigheter framkallat nya böjningsformer.[1]

Här må ytterligare en anmärkning göras till min framställning i Skand. arch. I, s. 36 ff. av vokalförlusten vid hiatus i fsv.

Ordet **skor** »sko» heter redan i fsv. i plur. nom. **sko**, gen. **skoa** ock **sko**, ack. **skoa** ock **sko**. I nsv. lyder plur. **skor** i vårdat tal, men åtminstone i Syd-Sverge ofta i samtalsspråket **sko**. Man anträffar stundom i fsv. gen. sg. **by** (3 ggr i VML. täxtkodex) i st. f. det normala **by(i)a(r)**; nom. pl. **bror** i st. f. **broar**; nom. pl. **mør** i st. f. **mø(i)ar**; pres. konj. **sā** (UL) i st. f. **sai** av värbet **sā** »så». Sådana former som t. ex. ack. pl. **sko** kunna ej hava uppstått ur **skoa** etc., om **skoa** hade akc. 2 ock således levis på ultima (se min anf. uppsats s. 37). Nu har jag emellertid haft tillfälle att visa (särskilt i Ark. XIV, s. 213 ff.), att enkla ord med hiatus i det nord. fornspråket ljudlagsenligt hade akc. 1, ehuru denna akc. 1 ytterst ofta analogiskt utbyttes mot akc. 2, emedan den överväldigande massan flerstavіga ord hade denna akcentuering. Utvecklingen **skoa** → **sko**, den dialektiska utvecklingen gen. **bya(R)** → **by** etc. beror därpå, att dessa ord hade (eller dialektiskt kunde hava) akc. 1. Då fick ultima levissimus (ej levis), ock övergången **skoa** → **sko** är fullt ljudlagsenlig. Även förlusten av -R i nom. pl.

---

[1]) Jag erinrar exempelvis om upphovet av obest. pl. på -n av vokaliskt slutande neutrer i svenskan (nsv. **riken**, **bon** etc.); se strax nedan (s. 43 f.).

skoa(R), gen. **bya**(R) etc. kan bero därpå, att ultima hade levissimus.[1]

I överensstämmelse härmed skulle även vokalförlusten i fsv. infin. **boa** → **bo**, **sea** → **se** etc., i fsv. nom. pl. mask. **grai**(R) → **gra** etc. ock jämväl i sådana former som 1 pl. pres. **seom** → **sem** etc., dat. pl. **skyom** → **skym** (av **sky**) etc. kunna förklaras. Men såsom jag i Ark. V, s. 384 ock Skand. arch. I, s. 42 ff. torde hava visat, kunna dylika förkortade former ytterst lätt förklaras genom analogipåvärkan. Då nu, såsom nämnt, helt visst akc. 2 var (på analogisk väg) mycket utbredd i flerstaviga ord med hiatus, så är det osäkert, om utvecklingar sådana som **boa** → **bo** äro att förklara av akc. 1.

---

[1]) Gen. **Örebro** (i **Örebro län**) kan ock så förklaras, d. v. s. ur **Ørebro¹a**(R). Detta ord borde hava fortis 1 på tredje stavelsen, även emedan första kompositionsleden saknade fortis.

Plur. riken, bon.

Som bekant uppstod tidigast obest. pl. **riken**, först senare obest. pl. **bon**. Redan från 1400-talet anträffar man exempel på obest. pl. **-n** av ord sådana som **rike**, t. ex. **klædhen** (Kock Språkh. s. 11 noten), **clædhen** (Leg. III, 530,5), **fiskin** (Dipl. NS. III, 519 år 1419).

Vanligen framställes väl saken på så sätt, att best. formen **rikin** övergått till obest. form. Helt visst har den omständigheten, att **rikin** sedan gammalt var formen för best. nom. ock ack. pl. härvid spelat en viktig roll; men utan kraftigt understöd av andra faktorer skulle **rikin** ej ha övergått från att betyda »rikena» till att betyda »riken»; så har t. ex. icke best. sg. **rikit** fått betydelsen »rike» eller best. pl. **tungorna** fått betydelsen »tungor».

Följande omständigheter vållade funktionsförändringen hos **riken**.

1) Man hade sedan gammalt åtskilliga neutrer med ändelsen **-in** i nom. sg., vilka även i obest. pl. hade **-in**, såsom **aldin**, **systkin**, **bundin**, **glawin**, ä.-nsv. **täken** etc.; fsv. har pl. **møþghin**. Då nu t. ex. **sysken** var nom. pl. obest. form, så lät man även **riken**, som egentligen var nom. pl. best. form, fungera såsom nom. pl. obest. form. Denna funktionsförändring försiggick särskilt lätt i sådana uttryck, där språkbruket tillät både bestämd ock obestämd form av subst. Så betydde t. ex. **tesse try riken** egentligen »dessa tre rikena», men man kunde med ungefär samma mening säga både **tesse try sysken** ock **tesse try syskenen**; man fattade därför **tesse try riken** såsom betydande »dessa tre riken» (obest. form).

2) Härvid spelade även den faktorn med, att **-n** (i ändelsen **-on**) för vissa neutrer, av vilka ett par äro ytterst vanliga, var

karakteristiskt kännetecken på obest. pl., nämligen fsv. **øgha** : pl. **øghon**; **øra** : pl. **øron**; **nysta** : pl. **nyston**.[1]

Obest. pl. av typen **bon** har jag antecknat först från Lex. linc. (1640), där man finner **Bijn** (art. **apiastra**) jämte **Bij**. Lucidor använder obest. pl. **trän**. På 1700-talet brukas dock såsom obest. pl. **bo** jämte **bon**, ock detta är alltjämt fallet i sydsvenskt samtalsspråk.

Sedan på ovan visade sätt **riken** börjat användas såsom obest. pl., vållade påvärkan från sg. **rike** : obest. pl. **riken** etc., att man till sg. **bo** ock andra enstaviga neutrer på vokal nybildade obest. pl. **bon** etc. Att obest. pl. **bon** har detta upphov ock icke utgått från best. formen **boen**, framgår därav, att den gamla best. tvåstaviga formen **boen** alltjämt användes (jämte det analogiskt bildade **bona**), under det att obest. pl. på **-n** alltid är enstavig (**bon**, icke **boen**).

Efter analogien obest. pl. **hus** : best. pl. **husen**, obest. pl. **ögon** : best. pl. **ögonen** nybildades till obest. pl. **bon** den best. pl. **bonen**, till obest. pl. **äpplen** den best. pl. **äpplenen**. **Bonen** etc. förekommo under 1700-talet, ock former sådana som **äpplenen** kunna ännu användas i sydsvenskt samtalsspråk.

---

[1]) Till följe av sin stora frekvens påvärkade orden **øgha**, **øra** lätt andra ord. Så finner man i fsv. dat. pl. **syskiom**, **hiupum(en)**, **leiom**, **hwetebundom** till **syskion**, **hiupon**, **leon**, **bundon**; efter **øghon** : dat. **øghom** har man till **syskion** bildat dat. **syskiom** etc. **Hvetebundom** kan dock även föras till ett neutr. '**bunde** (som finnes i nynorskan); i Gustav I:s bibel möter **hälghomen**, best. dat. pl. av **hälghon**.

Pron. ho samt frågan om övergång av å-ljud ock öppet o-ljud till slutet o-ljud.

I Sv. landsm. XI. 8, s. 7 noten har jag sökt förklara, varför jälpvärbet **skola** (fsv. **sköla**) i motsats till andra ord med fsv. kort öppet o-ljud i nsv. fått slutet o-ljud (ω = ljudet i **bō**, **stōd** etc.). Det beror därpå, att ordet i satsen oftast är relativt oakcentuerat; i **skö-la** övergick det öppna ö-ljudet därför till slutet o-ljud (o → ω), liksom ändelsevokalen ö i öppen stavelse blev slutet o-ljud (Kock Ark. VIII, s. 269 ff.).

Vidare har jag i Ark. VI, s. 23 uppställt den ljudlagen, att i relativt oakcentuerad stavelse fsv. **ā**, yngre **å** övergår till slutet o-ljud, ω, omedelbart efter de labiala konsonanterna **w**, **b**, t. ex. fsv. **hwā** »vem» → nsv. h[w]o, **Bāghahus** → **Bohús**, **Bāghasund** → **Bogesúnd**.

Senare har Noreen i Sv. etym. s. 63 förklarat det slutna o-ljudet i jälpvärbet **skola** på alldeles samma sätt som jag, ock i överensstämmelse härmed vill han även tyda det slutna o-ljudet i **konglig**, **Kongälv**, **Kongsbacka**, varom straxt nedan.

Emellertid borde enligt honom den av mig för utvecklingen **hwā** → hω etc. uppställda ljudlagen så förändras, att även dessa ord fölle under samma ljudlag som **skola**. Han menar nämligen, att fsv. **hā**[1] »ho», yngre **hå** i relativt oakcentuerad ställning fått öppet o-ljud, varefter detta, emedan det stod i öppen stavelse, övergick till slutet o-ljud (hω). Utvecklingen till slutet o-ljud skulle således hava inträtt oberoende därav, att en labial kon-

---

[1]) Enligt hans uppfattning skulle nsv. **ho** ej relativt sent hava förlorat något **w**, utan det skulle hava utgått från ett ursprungligare **hā** (ej från ett ursprungligare **hwā**).

ljudet. Så vill han förklara det
anförda nsv. **ho, Bohus, Bogesund**
av **vara** = **vāro**), **obä'kelig** (jämte
ck delvis i **honom** (fsv. **hānom** ock

denna uppfattning.
det kraftigaste, att själva förutsättningen
visats. NOREEN menar, att t. ex. **hā, hå,**
skulle erhålla öppet o-ljud (ˈhŏ). Men nu
sv. riksspråket ett motsatt. Då ord med **å-**
etc. i satssammanhanget erhålla infortis (i ut-
stå på' dig, gå i'n, då hän kóm etc.), så
det ock låta det icke övergå till öppet o-ljud;
dig, icke ˈ**stŏ på' dig.** Men ett nödvändigt villkor
uppfattning är, att **hā, hå** etc. i satssammanhanget
öppet o-ljud.
detta vederlägges emellertid NOREENS mening av
tallande.
målet är: har den föregående labiala konsonanten
roll vid ljudutvecklingen till slutet o-ljud i **hwā** →
Bāhús → **Bohús** etc. eller icke?
priori är det naturligtvis mycket troligt, att den labiala
nanten spelat en roll vid den omedelbart följande vokalens
ering; men frågan kan avgöras endast genom att tillse, om
veckling **ā, å** → **o** inträtt även i relativt oakcentuerad ställ-
då ingen labial konsonant föregick **ā, å.** Om detta icke
fallet, så måste naturligtvis den labiala konsonanten hava
lat en roll vid övergången **hwā** → **hō** etc., ock den av mig
Ark. VI, s. 23 uppställda formuleringen av ljudlagen är den
aktiga.

Fsv. **ā**-ljud, yngre **å**-ljud har omedelbart efter labial konso-
nant (**b, v, w** ock **m**)[1] blivit **o**-ljud i infortisstavelse. Exempel:

Bāghahus → **Båhús** → **Bohús;**

Bāghasund → ˈ**Bågesúnd** → **Bogesúnd;**

konjunktionen **bādhe** → **bådhe** → ä.-nsv **bode** (så ofta i Per Brahes Krönika, t. ex. 38,21; 42,35; 44,1; 44,34). Den fullt akcentuerade formen **både** har i nsv. blivit den segrande.

[1]) Jag kan numera till **b** ock **w** lägga även **v** ock **m**; möjligen kunna framdeles exempel på dylik utveckling även efter **p** påvisas.

vāro → **våro** → **voro**, pret. pl. av **vara**; **voro** redan på 1500-talet; i Gustav I:s Nya Test. 1526 åtminstone pret. konj. **wore**.

pron. poss. **vār** → **vår** → ä.-nsv. **wor** (så mycket ofta i ä.-nsv., t. ex. i Per Brahes Krön. s. 41,30; 41,31; 50,19; **wora** ib. 50,18 bis; även i Olaus Petri Krön., exempel hos Kock Språkh. s. 100). I nsv. har den fullt akcentuerade formen **vår** blivit den segrande.

hwā → **hwå̄** → **hwo** → **ho**. Sedan i relativt oakcentuerad ställning **hwå** blivit **hwo** = **hwω**, förlorades i svenskan, likaledes i relativt oakcentuerad ställning, **w** i **hwo** → **ho** framför ω-ljudet; jfr da. **hvo** med kvarstående v.[1] Något annat ofta relativt oakcentuerat ord med ljudförbindelsen **w** + ω fanns icke i de dialekter, varur nsv. språket utvecklats, ock därför kunna fullt analoga exempel på förlust av **w** från yngre tid icke väntas. Jfr emellertid att på samnord. tid **w** förlorades framför **ō** även i fortisstavelse, t. ex. pl. pret. **wōru** → **ōru** etc.

I 1500-talets svenska möter en växling av vokalljudet i **Måens** : **Moens** (jfr da. **Mogens** = **Magnus**). Såsom fullt akcentuerat kvarstod **Måens**. Då det i satssammanhanget (framför efternamn etc., t. ex. **Måěns Jónsson**) hade infortis, övergick **Måens** till **Moens**. Annorlunda Kock Sv. landsm. XII. 7, s. 8.[2]

Däremot övergår i rspr.[3] fsv. **ā** yngre **å̄** icke till ω-ljud i ofta relativt oakcentuerade ord, då vokalljudet icke föregås av

---

[1]) Härmed är NORREENS inkast mot förlusten av **w** i **h(w)o** undanröjt; **w** kvarstod framför **o** i det fullt akcentuerade **svordom**, men förlorades i det relativt oakcentuerade **h(w)o**.

[2]) Ovisst är, om hit hör även fsv. **swā** → **swo**, partikeln »så»; i så fall synes denna ljudutveckling hava inträtt tidigare än övergången **ā**, **å̄** → ω i de övriga orden. I Ivan finnas ofta rim sådana som **tro** : **swo** 318, 2920, **slo** »slog» : **swo** 409, **vindebro** : **swo** 4122, **fro** »glad» : **swo** 4030. Då Ivan är översatt straxt efter år 1300, så har vid den tiden **swō** haft (ungefär) samma ljud som **trō**, **bō** etc. Detta kan måhända så uppfattas, att åtminstone dialektiskt **ā** även i fortisstavelse blev **å̄** omedelbart efter labial konsonant, åtminstone **w**, redan innan **ā** i andra ställningar blev **å̄**. Sedan blev möjligen **swå̄** med levissimus till **swo** med samma **o**-ljud som i **trō**. Dock hade **trō** etc. i äldre fsv. icke ω-ljud, utan ett ljud, som låg närmare europeiskt **o**. — Emellertid kan fsv. **swo** även utgöra en kompromiss av **swā** ock det **so**, som finnes i fgutn.

[3]) Jag skall icke yttra mig om huruvida förhållandet möjligen varit ett annat i något bygdemål.

labial konsonant. Detta framgår otvetydigt av t. ex. nsv. **då**, **å** (i **åbäne** etc.), **å** äldre **åf āf** (i **åstäd**, **ånyo** etc.), ä.-nsv. prepositionen **frå** fsv. **frā**, nsv. **så** etc. Om NOREENS formulering av regeln varit riktig, hade man väntat **'do**, **'o** etc. med ω-ljud.

Det nsv. **obä'kelig** (bos Weste även **åbä'kelig**) jämte **å'bäke** (Weste även **óbäke**) hör icke hit, såsom NOREEN menar. Ordet är nämligen icke sammansatt med ett förstärkande **ā-**, utan med det vanliga förstärkande prefixet **of-** med öppet o-ljud. Sedan **'ofbæskeliker**, **'ofbæske** blivit **obä'kelig**, **obä'ke**, båda med öppet o-ljud, så är det fullkomligt i sin ordning, att därav ljudlagsenligt uppstår **o-bä'kelig** med slutet o-ljud (emedan **o** liksom i **sko-la** stod i relativt oakcentuerad öppen stavelse), men däremot **å'bäke** med **o** → **å** i fortisstavelse (jfr fsv. **mon** → nsv. **mån** etc.).

Nsv. **jo** är helt visst, såsom man för länge sedan insett, att härleda ur mht. **io**, **jo**, om vilket Schill.-Lübb. Wb. anmärker: »versicherung bezeichnend (berührt sich mit **ja**), durchaus, jedenfalls, sicherlich» . . . »überhaupt bei gegensätzen, besonders mit **doch** verbunden.» Detta harmonierar mycket väl med den svenska användningen av **jo**, d. v. s. vid svar på nekande frågor; jfr att man i nht. vid svar på nekande frågor ofta använder **doch** = nsv. **jo**. Dessa förhållanden bestyrkas därav, att fsv. använder **ju** »jo», vilket enligt allas mening är lån från mht. **iu**, ock det är tydligen blott en tillfällighet, att **io** i betydelsen »jo» icke påvisats i någon fsv. skrift.

Att nsv. **hωnom** kan utgöra en fortsättning av fsv. **hōnom**, medgiver även NOREEN. Fsv. **hōnom** har kombinerat yngre u-ombjud; se Kock Sv. landsm. XII. 7, s. 6.

Med pron. **ho** är det alltså ställt på följande sätt. Fsv. ljudet **ā**, **å** har i infortisstavelse blivit nsv. ω, blott då det föregicks av en labial konsonant (**Bāghahus** → **Bohús** etc.), icke annars (fsv. prep. **ā** → nsv. **å** etc.). Därför måste nsv. **ho** hava utvecklats ur fsv. **hwā**, icke ur fsv. **hā**. Härmed harmonierar, att nda. **hvo** utgått från **hwā**, ej från **hā**.

Då NOREEN vill förklara det slutna o-ljudet i nsv. **konglig** (← **konungliker**) på samma sätt, som jag förklarat det slutna o-ljudet i nsv. **skola**, så är det ovisst, huruvida detta är riktigt.

Vanligen heter det **kunglig** med u-ljud; ock blott i vissa kanslispråket tillhöriga uttryck såsom **Kongl. Majestät** etc. kan ordet få ω-ljud. Just denna omständigheten, att det är i kanslispråket som detta uttal användes, giver en fingervisning om dess ursprung. Som bekant ha vi fått vår kanslistil från Tyskland. Nu har ett mht. långt ō-ljud ljudlagsenligt i svenskan blivit ω-ljud, om lånet gjordes före den tid, då ō i fsv. övergick från öppet (resp. öppnare) till slutet ō-ljud i inhemska ord (**bō, stōdh, dōmber** etc.). Så hava t. ex. nsv. **domprost, domkyrka, domhärre** ω-ljud i första stavelsen (jfr mlt. **dōmprōveste, dōmdeken** »domdekan», **dōmvroine** »stiftsdame», mht. **tuomherre** etc.); så ock t. ex. nsv. **prost** (fsv. **prōwaster**, mlt. **prōvest, prōst**). Nsv. **domprost, domkyrka, domhärre** hava således icke fått slutet o-ljud genom folketymologisk anslutning till nsv. **dom**, såsom NOREEN, Folketym. s. 8 oriktigt menar. Då i mlt. ett kort o-ljud förlängts före ett ords införande till Sverge, så har ordet i svenskan naturligtvis behandlats som mlt. ord med ursprungligen långt o-ljud; så t. ex. nsv. **grov** med slutet o-ljud (lån från mlt. **grōve** etc.; jfr Nor. Sv. etym. s. 32). På likartat sätt har till kanslistilen införts mlt. **kōninklik**, som ljudlagsenligt gav **kōninglig** (nu **konglig**) med ω-ljud. Ifall man i ä.-nsv., såsom NOREEN anf. arb. s. 47 förmodar, haft **koning** (rimmande med **boning**) med slutet o-ljud, så talar detta ytterligare för mitt antagande: mlt. **kōnink** har lånats till svenskan under formen **kōning**, som i nsv. fick ω, under det att den inhemska formen **konung** (fsv. **konunger**) med ändelsen **-ung** (jfr isl. **konnugr**) har öppet o-ljud, resp. numera å-ljud.

Det slutna o-ljudet i ortnamnen **Kongsbacka** (jämte **Kungsbacka**), **Kongälv** (jämte **Kungälv**), vilka städer ligga vid den forna riksgränsen mot Norge, kan, såsom NOREEN själv nämner, bero på en i norska ock svenska bygdemål inträdd ljudutveckling av u till ω framför **ng**. En utveckling **Konungahǽlla** → **Kongälv**, **Konungsbákka** → **Kongsbacka** med samma ljudövergång som i **skola** är väl dock även möjlig.

Presens-participier på -andes, -endes.

Som bekant använda den yngre fsv. ock den äldre nsv. i stor utsträckning presens-participier på **-andes, -endes** med aktiv betydelse, t. ex. **skælffwandes røst, leffwandes Gudh,** ock alltjämt brukas i nsv. talspråket sådana uttryck som **han kom farandes** jämte **han kom farande.**

Det har icke blivit på tillfredsställande sätt utrett, varför dylika former med aktiv betydelse hava det annars för passivum karakteristiska **-s.**

I Sv. spr. lag. I (1850), s. 415 menar Rydqvist, att »den grammatiska bestämningen av formen **-andes, -endes** är en av de mäst invecklade ock svårlösta frågor i vårt språk». Han meddelar emellertid ett ganska rikligt material till frågans bedömmande, ock min följande undersökning grundar sig till god del på detta material. Huru Rydqvist själv ville historiskt förklara de i fråga varande formerna, framgår ej fullt tydligt av hans framställning. Här, som ofta annars, yttrar han sig svävande, då fråga är att historiskt utreda en grammatisk form. Emellertid anser han, naturligtvis med rätta (gentemot Säve), att formerna på **-andes, -endes** äro av relativt ung upprinnelse. Med anledning av det ur äldre Västg.-lagen hämtade exemplet **chøpær man fæ af falby vrakær hem vlowandisz grannum** yttrar han för övrigt (s. 416), att vid förklaringen av **vlowandisz** »står det en fritt att välja mellan ett genitivt eller reflexivt bildat adv., eller en participial preposition...; eller ock ett sammansatt oböjligt particip på **-s,** för tillfället stående i absolut dativ». S. 423 är han mera böjd att fatta **olowandis** såsom ett av part. pres. bildat genitivt advärb. Emellertid tillägger han: »Annars vore **-s** i **olowandis, ovarandis** m. fl. möjligen att taga som reflexivt suffix, antingen föreställande ack. **sik** . . . eller dat. **ser** (**sær**). Detta senare tydningssätt . . . synes i alla händelser

kunna tagas i anspråk för sådana partic., som i sin bemärkelse äga kvar värbets reflexiva natur, t. ex. **stiælandis**...; vilket torde kunna utsträckas jämväl till våra nuvarande depon., kanske ock till några andra partic., såsom **stående**s, **gående**s, **boende**s... Det är icke otroligt, att de båda medel, man ägde i det genitiva -s ock det reflexiva -s, kunna under tidernas lopp hava mött varandra i den allmänna föreställningen...»

Utan att anföra nytt material till frågans utredning uttalar sig SCHWARTZ, *Om oblika kasus och prepositioner i fsv.* s. 140 om part. på -andes, -endes. Han synes mena, att -s i denna böjningsändelse uteslutande har sitt upphov från genitiven. Likväl yttrar han, att dylika particip på -s icke uppkommit genom analogi med den speciellt advärbiala genitiven, ock tillägger. »När participet kom att stå skilt från sitt huvudord såsom predikativ, kunde i den avlägsnare förbindelsen ett skäl ligga att ersätta den saknade böjningen med ett -s.» Detta resonnemang är för mig icke fullt klart.

Jag övergår till formens utredande.

I den älsta fsv. literaturen, de fsv. lagarna, förekomma part. på -andis endast mycket sparsamt. De äro nästan alla advärbiellt använda genitiver eller kunna lätt förklaras genom påvärkan från dylika.[1]

Av förra slaget äro t. ex. följande i lagspråket eller annorstädes förekommande ord:

Olowandis »utan lov», t. ex. **takær maþær øknøte manz a løt uti olouandisz** (VGL. I), **eig a tiuþærfæ i gisærþi at ganga ulowandiss** (ib.). Med samma betydelse använder fsv. genitiven **oluwis**, fgutn. **oloyfis**, isl. **úleyfis**.

Liwandis »vid liv» i t. ex. **þet barn war ei liwandis føt** (SML.), **konor skulu liuandis i iorþ grawæs** (Bj. R.). Även isl. använder **lifandis** i uttrycket **vera lifandis** = **vera lífs**.

Owitandis »ovetande, utan någons vetskap» användes t. ex. i KL. 294,7 på likartat sätt: **blandadhe nakat beeskt oc rutit i hans mat ouitandis.**

Även så **oviliandis** »utan att vilja det» (t. ex. i MB. II, 54, 7 **om the nakon haffdo dræpit owiliandis æller owitandis**) samt **siælfviliandis** »av egen vilja».

[1]) **kuiksendis** VGL. I FB 3 är gen. sg. av subst. **kuiksendi**; jfr isl. **kvikindi**.

Så ock **owarandis** »oförvarandes, oväntat», t. ex. Cod. bur. 183,10 **kom thomas in tel þera luktum durum vuarandes.** Isl. använder participial-adj. **úvarandi** »uforvarende», ock mlt. har advärbet **unwarendes** »oförvarandes». Fsv. **owarandis** kan hava uppstått delvis under tysk påvärkan. Detta är säkerligen fallet med fsv. **oforvarandis** »oförvarandes, plötsligt», **oforvarande** »utan att varna»; jfr mlt. **unvorwarndes** »unverwarnt, ohne verwahrungsbrief» ock **unvorwaringes** »ohne sich zu wahren, zu hüten, unachtsam, unversehens».

Den senare fsv. använder såsom advärb även genitiven **køpandis, køpande** (nsv. **köpandes**) »gratis» liksom i samma betydelse **køpis** = isl. **úkeypis** samt **osighiandis** »outsägligt», **vaterkallandes** »oåterkalleligt». Dessa två uttryck kunna även fattas såsom passiva former.

Såsom exemplen visa, äro de flästa av dessa bildningar komposita.

Genom påvärkan av dylika genitiver som de ovan anförda ha redan i de fsv. lagarna uppstått enstaka former på **-andis** med funktion av värb i part. pres. Jämte det anförda **þæt barn var ei liwandis føt** använde man även **þet barn war ei liwandi føt** med **liwandi** brukat såsom ett vanligt particip. Då således **liwandi** ock **liwandis** stundom kunde användas med väsentligen samma betydelse, ock då man brukade t. ex. **hanum liwande** »medan han levde» (ÖGL.), så tillät man sig även att säga **at mannne liwandis** »medan mannen levde» (SML.). På likartat sätt har den absoluta konstruktionen **hanum owitandis** (SML. B. 31 pr.) uppstått ur **hanum ovitande** under påvärkan av ett advärbiellt använt **ovitandis.**[1]

Advärbiellt använda genitiver av samma art som **liwandis** utövade emellertid blott ett helt obetydligt inflytande på de egentliga part. pres. Dessa erhöllo sitt **-s** på väsentligen helt andra vägar.

---

[1]) I uttrycket **hanum ovitandis** skulle **ovitandis** ock kunna fattas såsom advärbiell genitiv. Så är **olowandis** att fatta i t. ex. **hanum vlouandis** (VGL.). Då ÖGL. använder **hans olouandis** (BB. 26: 2), så är det att sammanställa därmed, att den advärbiellt använda gen. fgutn. **oloyfis**, isl. **úleyfis** förenas med genitiv, t. ex. fgutn. **oloyfis sins husbonda** (GL. 56 pr.); jfr ock isl. **at úleyfi e-s.**

Redan i isl. användes som bekant part. pres. på **-andi** i passiv betydelse ock med en funktion, som kommer nära den hos latinska particip på **-ndus**, t. ex.

segianda er alt sínum vin (Egils saga),
er þér þess ekki biþianda (ib.),
þetta er þiggianda þýiar barni (Hervar.),
eigi er þat trúanda (credendum).

Jfr Lund, Oldnord. ordföjn. s. 400.

Fsv. använder alldeles likartade konstruktioner, d. v. s. med part. pres. utan **-s**, t. ex.

væl sær thet troande (Bon.),
þæt sær sva undistandande (ÖGL.),
alt thet gørande sær sælla latande (Kg. Styr.).

Då i dylik ställning part. på **-ande** hade passiv betydelse, ock då passivum annars karakteriserades av **-s**, så låg det ytterst nära att på analogisk väg överföra **-s** från de andra passiva värbalformerna till part. på **-ande**. Så betyder t. ex. **thet sær væl troande** »det måste väl tros»; »det tros» hette **thæt tros**, »det troddes» **thæt troþis** etc. Man förändrade därför i **thet sær væl troande** formen **troande** ofta till **troandis**. Exempel på sådana part. på **-andis** äro vanliga i den yngre fsv. ock äldre nsv., såsom

ider ordh the lydæ swa, at mærkendes sær at . . . (Namnlös ock Val. 9, 17);
alt thet Gudh skapat haffuer, är gott, och intet bortkastandes (Gustav I:s Bib. 1 Tim. 4: 4);
Är ock så nogh troendes (Ol. Petri Krönika 129,31);
huilkit icke vndrandes är (ib. 158,10);
Och är intit twifflandes (ib. 133,28).

Även det i yngre fsv. genom sammansättning med **-skolande** bildade part. med ungefär samma betydelse som latinska part. på **-ndus** (t. ex. **vitaskolande**) ombildas på likartat sätt till **-skolandis**, t. ex. **For thy at thu ræddis ey at sighia odødhelica gudha oc mik vara pinaskolandis** . . . (Greg. 279,17).

En annan viktig faktor för alstrandet av part. på **-andis** var följande omständighet.

Vid värbet **koma** brukar isl. ofta ett pres. part. för att angiva det speciella sätt, varpå den kommande anländer, t. ex.

þá kemr laupandi niósnarmaþr (Alex.). **þar kemr inn dimmi dreki fliúgandi** (Vsp.). Så ock i fsv., t. ex. **kombær þær man a gangændi, akænde, riþænde ællr roænde** (UL.), **sanctus iakobus com løpande** (Cod. bur. 172,11), **sanctus georgius com þær riþande fram meþ sionom** (ib. 491,18); andra exempel hos Rydqv. I, s. 421 noten. I den yngre fsv. ock äldre nsv. förekomma part. på **-andis**, således med tillagt **-s**, i dylik ställning; t. ex. **tha kommo ridandhis falantin, nampnlos och blandamær** (Namnlös ock Valentin 36,1), **ther effter kom han med en hoop folk draghandes til Örebro** (Ol. Petris Krönika 260,22). Redan i Skånelagen 157 heter det **Cumbær nokær cost wrakandis at lande.**

I det ledigare nsv. samtalsspråket äro sådana part. på **-andes** (**-endes**) alltjämt ganska brukliga, t. ex. **han kom farandes, gåendes, ridandes, rännandes, springandes, körandes, åkandes, smygandes, dängandes; skeppsskrovet kom vräkandes.** Härmed besläktade äro sådana nsv. uttryck som **bli(va) liggandes, hava något liggandes, bli(va) stående**s, **vara boendes** (jfr Rydqv. I, s. 421). Man säger emellertid även **han kom farande, gående** etc., **bli liggande** etc. utan **-s**, ock dessa **s**-lösa former anses vara mera vårdade.

Växlingen fsv. **riþande : ridhandis**, nsv. **farande : farandes** etc. är att uppfatta på följande sätt.

Åtskilliga av de i fråga varande värben med part. pres. dels utan, dels med **-s** användas i finit modus dels utan, dels med reflexivpronomenet **sik**, utan att betydelsen därigenom väsentligen ändras. Ett av dessa värb (**fara**) förekommer i finit modus även såsom deponens (**faras**). Jag anför exempel:

Faras = fara sik = fara, t. ex. **hærtogh valdemar foors pelagrims ferd** (RK.),[1] **the iomfru sina syster badh oc foor sik thædhan ræt ij stadh** (Iv.). I de fsv. rimvärken användes **fara sik** ofta likbetydande med **fara.**

Ganga sik = ganga, ga, t. ex. **gik sik thædhan thaghar ij stadh** (Fl.), **gonga sik vm brødh** (Lg.). Flera exempel i fsv. rimvärk. I folkvisestil brukas även **gånga sig**, t. ex. **den jungfru hon gångar sig i rosende lund** (jfr t. ex. Westes Ordbok 1807 art. **gånga**).

---

[1]) Specialcitat i Södw. Ordb., då de ej ovan angivas.

Ridha sik = **ridha**, t. ex. **herra iwan reedh sik thædhan tha** (Iv.), **redh sig vt medh magt aller største** (Rk. II, 8820). Andra exempel i Iv. ock Fr. Även i folkvisor förekommer **rida sig**, t. ex. **Herr Åster rider sig där söder under ö** (GÅfz.$_2$ I, s. 170).

Rænna sik = **rænna**, t. ex. **han rænnir sik op mot thet bærgh** (Fr.).

Liggia sik = **liggia**, t. ex. **ij annars arm huar ligger sik** (Fl.). Även i Rk.

Jag erinrar om att även **koma thik** stundom användes i samma betydelse som **koma**, t. ex. **kom thik ater a thridhia dag** (Fl.). (Något annat är förhållandet med **løpa sik** i uttrycket **swmmen løper sigh** »belöper sig» FM.).

I dessa uttryck har måhända ursprungligen dat. (**sær**) använts av det reflexiva pronomenet. Den reflexiva användningen har givit en mindre modifikation åt värbets betydelse, i det att det reflexiva värbet synes mera åskådliggöra ock liksom utmåla handlingen. Härmed harmonierar, att det väsentligen är i diktvärk som de reflexiva formerna påvisats från medeltiden.[1] Skalden söker framställa handlingen så åskådligt som möjligt.

Det förtjänar nämnas, att även den äldre tyskan stundom använder **sich gehen** i st. f. **gehen**, **sich kommen** i st. f. **kommen**; enligt Grimms Wb. utgör **sich gehen** ett förstärkt **gehen** (art. **gehen** sp. 2400), t. ex.

> es ging sich unser frauwe
> des morgens in dem tauwe.

Möjligt är, att t. ex. det svenska **gånga sik** delvis bildats under inflytelse från tyska dikter, men alla de anförda reflexiva värben torde icke hava tyska mönster att tacka för sitt upphov.

Då nu **faras**, **fara sik** är ett mera åskådligt **fara**, så är det naturligt, att man i sådana målande vardagsuttryck som t. ex. **han kom farandes** använde deponensformen. **Bli liggandes** etc. förhåller sig till **liggia sik** etc. på samma sätt som **komma farandes** till **faras**, **fara sik**.

---

[1]) Dock är **sen han eig bosendis sær** VGL. II Add. 10 måhända att förklara i överensstämmelse härmed.

Jag erinrar om att i svenskan en mängd värb i väsentligen samma mening användas dels såsom passiva eller deponentia, dels såsom reflexiva, t. ex. nsv.

krusa sig : krusas	**ysta sig : ystas** [1]
bryta sig : brytas	**glädja sig : glädjas**
förundra sig : förundras	**hämna sig : hämnas**
taga sig till : tagas til	**yppa sig : yppas.**
walka sig : walkas	

Jfr ock t. ex. da. **skamme sig** : nsv. **skämmas.**

Andra av de ovan s. 54 anförda part. på **-andes** tillhöra transitiva värb eller värb som ofta användas transitivt. Så kan t. ex.

komma dragandes hava uppstått ur **koma draghande sik** (jfr **draga någon**);

körandes ur **kørande sik** (jfr **köra någon**);

åkandes ur **akande sik** (jfr ordspråket **thæn akir goth las i gardh som godha konu ffaar** MO. I täxt s. 225);

dängandes ur **dængiande sik** (jfr **dänga någon**);

vräkandes ur **vrækande sik** (jfr **vräka någon**) etc.

Komma smygandes harmonierar med det reflexiva **smyga sig.**

Vid alstrandet av **-s** i part. pres. kommer ännu en faktor med i räkningen.

Efter mlt. gerundier sådana som **to donde (wur und wem des to donde woerde** Schill.-Lübb. Wb. 1, 539), **to lidende (das swar was to lidende)** har man. såsom Tamm Tyska änd. s. 14 framhållit, bildat sådana i den sena fsv. ock äldre nsv. mötande uttryck som **icke staar til görende, thed oss icke står till lidande** (Gust. I:s reg.), **stadhen stodh icke til bestormande** (Ol. Petri Krön.). Emellertid brukas efter **til** i dessa ock liknande uttryck även en participialform på **-andes**, t. ex. **till görandes** (BSH. V, 248, år 1508), **är thet til troendes** (Ol. Petri Krön. 129, 34), **thet stoodh icke til reknandes** (ib. 150,11); så ock i sådana nsv. uttryck som **så till sägandes, så till förståendes, till finnandes, till märkandes** etc. Här har **-s** införts dels därför att värbalformen hade eller kunde uppfattas såsom havande passiv funktion, dels under inflytande av sådana ovan avhandlade uttryck som **thet är troendes.** Men

---

[1]) De tre sista ex. från Linds Ordb. (1749).

härtill kom väl ock den omständigheten, att prep. **til** normalt förenades med genitiv, t. ex. **til skogs, til sinnes.** Vid uttrycket **til görende (görande)** gjorde man sig ej klart, om **görende (görande)** var en värbalform eller ett substantiv (ock det kan i viss mån sägas hava varit bådadera), ock även efter **til sinnes** etc. lät man därför **til görende** bliva **til görendes.** Jfr Tamm anf. st., Rydqv. I, s. 423.

På nu framhållna olika sätt hade man erhållit en växling utan ock med **-s** i en mängd part. på **-ande : -andis.**

1. I uttryck sådana som **thæt sær væl troande** hade participiet passiv betydelse;. det fick därför jämte **troande** även formen **troandis.**

2. Emedan man kunde använda både **ridha** ock **ridha sik** med väsentligen samma betydelse ock förhållandet var detsamma med åtskilliga andra dylika värb, så användes såsom väsentligen synonyma **koma ridhande** ock **koma ridhandis.** På delvis samma väg hade växlingen **komma körande : komma körandes** etc. uppstått.

3. Under inflytande av adverbialt använda genitiver som **liwandes** etc. lät man uttryck sådana som **hanum liwande** »medan han levde» även få formen **hanum liwandis.**

4. Konstruktioner av typen **til görende** ock **til görendes** växlade, emedan värbet hade eller kunde uppfattas såsom havande passiv funktion, vartil kom påvärkan från **til sinnes** etc.

Här må ock erinras därom, att man även hade några andra värb än de ovan omtalade, som också i finit modus kunde brukas vare sig såsom aktiva eller såsom deponentia, t. ex. **hopa : hopas** »hoppas», **møghla : moghlas;** jfr ock nsv. **brå på** (fsv. **brā**) **: brås på.**

Under dessa förhållanden är det naturligt, att för det icke reflekterande språkmedvetandet den uppfattningen alstrades, att part. på **-ande** över huvud fakultativt kunde sakna eller hava **-s.** Följden härav var, att man under den senare medeltiden ock i äldre nsv. kunde använda part. på **-andis** (**-endis**) i vilken ställning som hälst, t. ex. **liwandis øgon** (Kg. Styr.), **liuandes Guþ** (Cod. bur.), **skylandis sik** (Greg.), **brinnandhes øghon, skælffwandes røst** — ä.-nsv. **haffuandes trona** (Gust. I:s Bib.), **leffuandes Gudh** (ib.), »Wedh Sancte Katherine tijdh gaff han

sigh iffrå sin gård Räffznäs, **achtandes** sich ått Dalarne» (P. Svart 12, 4).

Också tillsamman med presens av **varda** användes part. på **-andes** för att uttrycka futurum i aktiv form, t. ex. **Edhers Hög. Maiestet. warda ewigh lofford och löön inleggiandes** (Om Kyrkio-Stadgar 1587, företal bl. 17 r. rad 7), **warder förlåtandes** (ib. 13 v. rad 6). Även förekommer en omskrivning med pret. konj. av **warda** ock part. pres., t. ex. **Församblingen ... worde ... en frögdesam högtijdhes dagh ther affhollandes** (ib. bl. 17 r. rad 15) »skulle avhålla». Då man i mlt. använder sådana konstruktioner som **ik werde gevende** »dabo», **he wart wenende** »er fieng an zu weinen und weinte fort» (Lübb. Mnd. gramm. s. 91), så är det under lågtysk påvärkan som i svenskan de nyssnämnda omskrivningarna med **varda** uppstått.

I modern nsv. användes formen på **-andes, -endes** ganska sparsamt, ock anmärkningsvärt är, att den förekommer huvudsakligen i sådan användning, där den är relativt ursprunglig, föga i sådan ställning, dit den i det äldre språket relativt sent på analogisk väg inträngt.

Så brukas (jfr Rydqv. I, s. 421), såsom nämnt, i samtalsspråket alltjämt

komma farandes, bli liggandes etc. (jfr ovan s. 54);

advärben **olovandes, ovetandes, oköpandes** (jfr s. 52);

undantagandes detta etc., där **undantagandes** har passiv betydelse;

till finnandes, så till förståendes etc. (jfr s. 56).[1]

Härav torde man kunna draga den slutsatsen, att även i den yngre fsv. ock äldre nsv. part. på **-andes, -endes** huvudsakligen användes i sådana ställningar, där det är relativt ursprungligt, ock även vid den tiden jämförelsevis mindre ofta analogiskt spritt sig till andra ställningar.

---

[1]) Vid absolut participialkonstruktion brukas väl knappast längre ens i kanslispråket sådana uttryck som **börandes han tillgodonjuta**, utan formen på **-andes** har väl även här vikit för den på **-ande** (**börande han** ...). Uttryck sådana som **brinnandes ögon** äro numera omöjliga; det heter uteslutande **brinnande ögon**.

Härmed harmoniera åtminstone delvis de (för övrigt mycket ofullständiga ock delvis dunkla) uppgifter om bruket av part. på **-andes** ock **-ande**, vilka anträffas hos äldre svenska grammatici.

Enligt Hof kunna i allmänhet båda formerna brukas; dock användes blott **-ande** 1) »när något nomen eller pronomen såsom **den, det** omedelbarligen tillägges», t. ex. **den läsande, en ridande**, 2) i pluralis.

Aurivillius uppgiver i sin Gramm. svec. spec. s. 132, att **hafwandes** är »absolutum», **hafwande** »respectivum».

S. 184 anmärker han på tal om adjektivens pluralbildning: »In vulgari sermone et scriptura, ut in singulari, ita hic quoque interdum adjicitur in fine **s**, ut **dhe äro fastandes, dhe warda hörandes, förnimmandes**»; men i noten tillägges: »Sed tunc non sunt adjectiva, sed est illa flexio fut. 1. conjunctivi modi.» Ihre använder **han sade det gråtandes**. Jfr delvis Beckman Ark. XI, s. 252.

Den nysvenska grammatiken uppställer den regeln, att pres. part. av verba deponentia ändas på **-andes** (**-endes**), då det är fristående, men på **-ande** (**-ende**), då det användes attributivt, t. ex. **minnandes sitt löfte, skänkte han**..., men **en åldrande man** (ehuru **mannen åldras**). Som bekant tillhör intet av dessa uttryck samtalsspråket, ock de äro även i skrift föga brukliga.

Motsatsen **en åldrande[s] man** men **minnandes sitt löfte**..., sammanhänger därmed, att man hade mera känsla av samhörigheten mellan part. pres. (**minnandes**) ock värbets andra former (**minnas, minnes** etc.), när part. var fristående, än fallet var, när det i attributiv användning stod på övergången till adjektiv. **En åldrande[s] man** kunde därför lättare påvärkas av participier på **-ande** av aktiva värb; jfr **en avtynande man, en grånande man** etc. (även t. ex. **en främmande man**). Då icke-deponensvärb härvid påvärkade verba deponentia, så bör man erinra sig, att värb, som icke voro deponentia, i det äldre språket säkerligen oftare använde formen på **-andes** i fristående ställning än i attributiv ställning (s. 58).

Avlägsnandet av **-s** i skriftspråkets **en åldrande[s] man** står kanske även i samband därmed, att såsom nämnt formerna på **-ande** anses vara mera vårdade än de på **-andes** i **komma springande(s)** etc. Då man sedan gammalt hade växlingen

komma springandes ock **komma springande,** valde skriftspråket det senare såsom det från dess synpunkt korrektare. Strävan att undvika vardagliga former har då bidragit att förändra även **en åldrandes man** till **en åldrande man.**

Här må även något nämnas om fsv. ord av typen **miætanz mæn** »värderingsmän», ehuru de icke, eller åtminstone icke väsentligen, bidragit till att alstra **-s** i aktiva participier sådana som **brinnandis,** ock ehuru jag icke kan till fullo utreda nyssnämnda typ på **-nz.**

Rydqv. I, s. 418 anför:

miætanz mæn »värderingsmän»,
mætanz orþ »värderingsmäns ord»,
bærænz træ »fruktbärande träd»,
boanzs mæn »bofasta män»,
mæþ wighænz vaknæ »med mordvapen»,
gifuantz man »givare»,
lofuanz mæn »löftesmän»,
ganganz fæ »levande fäkreatur»,
ganganz foter med samma funktion; även
havanzløsa »nödställdhet» samt
ætans vara (jämte **ætandis vara**) »matvaror».

Härtill kommer fno. **siándsváttr** »åsyna vittne». Detta **siándsváttr** (**siánds vitni**) har MUNCH förklarat såsom »**váttr** (**vitni**) **hins sjánda**», vilket av Brate Bezz. Beitr. XIII, s. 38 översättes »das zeugniss eines sehenden, augenzeugen». BRATE vill identifiera dessa participial-gen. **siánds** etc. med den grekiska gen. *-οντος*. BUGGE ser däri genitiven av en **a**-stam, eftersom part. pres. i fht. böjes starkt såsom adjektivstammar på **-a** (Ark. IV, s. 139).

BRATE menar, såsom nämnt, att **siánds** skulle vara gen. sg. mask. (»en seendes»), ock detta var väl även MUNCHS uppfattning. Men spörsmålet är, om värkligen t. ex. **siánds** här bör översättas med »en seendes». En motsvarande översättning kan nämligen icke givas av de flästa bland ovan anförda uttryck. Så kan t. ex. **miætanz mæn** omöjligen betyda »en värderandes män», utan det betyder »värderingsmän», d. v. s. att **miætanz** fullständigt har funktionen av ett nomen actionis; jfr »vär-

dering». Förhållandet är detsamma med de flästa uttrycken. Därför är även t. ex. **siándsváttr**, som skulle kunna betyda »en seendes vittne», i stället att översätta »åsyna vittne».

Även annars finnas i de nord. fornspråken några ord, som visa, att part. pres. hade fränd skap med abstrakta substantiv. Så har som bekant isl. de feminina **kveþandi** »recitation», **hyggiandi** »förstånd», **bíþandi** »opsættelse, nølen», **fákunnandi** »uvidenhed», **bindandi** »afholdenhed». Enligt Rydqv. II, s. 424 är i Östg.-lagen nom. sg. **moghanda man** vanligare än **moghandi man**, vilket synes antyda, att **moghanda** fattades såsom gen. av ett subst. Så kan ock **dugandis-** i isl. **dugandismaþr**, som är likbetydande med **dugandi maþr**, hava fattats. Uttrycket **þæs viliandis** »med den vilja» möter i ÖGL. Eþs. 1 pr.: »Riþær man hem at andrum **þæs uiliandis** at...» I VGL. II Add. 7: 1 läser man »Riþær man hem at manni **þes viliæ** at...», men hskr. D har **þes wiliændis**; jfr i MELL. Eþs. 1 »Riþer man heem at aþrum **þes værkis**» (var. **viliande**). Här synes mig **viliandis** icke kunna uppfattas på annat sätt än såsom gen. sg. av ett subst. **viliandi** »vilja».

Under dessa förhållanden torde **miætanz** i **miætanz mæn**, **siánds** i **siándsváttr** etc. böra uppfattas såsom gen. sg. av stammar utgångna från part. pres. ock med funktion av nomina actionis.[1]

Lund, december 1897.

---

[1]) De nsv. subst. **seende**, **tagande** etc. hava som bekant ett helt annat upphov ock utgöra efterbildningar efter mlt. gerundieformer, såsom TAMM visat.

Fsv. **ætandes vara** synes vara bildat efter tyskan; jfr nht. **essende waare**.

INNEHÅLL.

Sid.
Superlativer på -este, -esta; -iste, -ista . . . . . 3.
Preteritiformer av typen kalla ock förlusten av intervokaliskt ð . . . . . 19.
Oböjda adjektiver . . . . . 30.
Genitivus utan -s i ortnamn . . . . . 37.
Plur. riken, bon . . . . . 43.
Pron. ho samt frågan om övergång av å-ljud ock öppet o-ljud till slutet o-ljud . . . . . 45.
Presens-participier på -andes, -endes . . . . . 50.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCH SVENSKT FOLKLIV XV. 6

Om uppkomsten av formerna ba(d)stu, förstu, rå(d)stu.

Av E. Hellquist.

De nsv. orden **ba(d)stu, förstu** eller **farstu** ock **rå(d)stu** torde i allmänhet betraktas såsom på ett eller annat sätt uppkomna ur de vid sidan stående längre formerna **badstuga, förstuga** o. s. v. eller ur gamla oblika kasusformer på **-u, -o** av dessa ord.

Enligt Rydqv. II, s. 332 uppträder **stu** för **stuga**, »när detta står sist i en sammansättning, t. ex. **badstu** (**bastu**), **farstu, förstu, rådstu**». Om detta vore riktigt, finge man antaga, att det slutljudande **-a** försvunnit på grund av sin obetonade ställning (varefter slutkonsonanten skulle ha bortfallit). Att emellertid detta antagande ej håller streck, torde framgå av vad i det följande kommer att anföras.

En annan mening om formernas uppkomst har framställts av Kock Tfil. NR. VIII, s. 297 noten (jfr samme förf. Ark. XI, s. 151). Han antager där, att ett äldre **-stuwu** utvecklats till **stuu**, som sedan övergått till **stu** på den grund, att det sista **u** hade levissimus (semifortis föll på penultima). Enligt Tamm Etym. ordb. s. 27 är **bastu** »en från oblik kasus, fsv. **baþ-, bastuvu**, utgången biform till **badstuga**».

Utan att nu bestämt vilja bestrida möjligheten av denna ljudutveckling eller av att densamma utgör **en** faktor till uppkomsten av de nämnda tvåstaviga formerna, vill jag som

min uppfattning uttala, att de väsentligen leda sitt upphov från sammansättningar, i vilka samma ord ingått som första led.

Denna uppfattning stöder jag på den omständigheten, att i vissa fall (såsom **badstuga**) den tvåstaviga formen synes uppträda i litteraturen mycket tidigare i sammansättningar än såsom enkelt ord; ock även därpå, att ett par ord på **-stuga** finnas (**back-** ock **frustuga**), där den tvåstaviga formen i sammansättningar är mycket vanlig, under det att den såsom enkelt ord, mig veterligen, icke alls är belagd.

Vad först formen **ba(d)stu** beträffar, förekommer den,[1] så vitt jag vet, tidigast hos Törnevall, Hanselli XV, s. 257 (1694) i egentlig betydelse, samt i Kolmodins Qvinnospegel I, s. 7 (1732) i betydelsen »stryk, risbastu».

Såsom senare sammansättningsled har den i egentlig betydelse anträffats redan hos Spegel Guds verk s. 153 (1685), där ordet **finne-badstu** förekommer. Såsom första led i sammansättningar är däremot den tvåstaviga formen betydligt tidigare i svang. Såsom **bad(h)stug(h)-** uppträder den hos E. P. Helsingius (1587) i förbindelse med **-karl, -kläde, -kärl, piga.** Såsom **bastu** är den ännu tidigare belagd; i förbindelse med **-karl** (**Jönss bastukarll**) har jag funnit den i Gust. I:s Reg. VII, s. 121 (1530), ock tillsammans med **-lag** uppträder den hos Svart Gust. I:s krön. s. 37 (1561); i förbindelse med **-gång** hos Mess. Blanckamäreta (1614) m. fl.; med **-man** hos Spegel (1685); med **-ved** hos Rålamb (1690); med **-öl** hos Stiernman Riksd. Bih. s. 239 (1589) o. s. v. Såsom **baste** uppträder slutligen ordet i en visbok från c. 1600. — Ordet är synnerligen vanligt i sammansättningar: omkring 40 sådana äro antecknade.

Beträffande **förstu** (**farstu**) ock **rådstu** lemna däremot samlingarna inga stöd för det antagandet, att dessa tvåstaviga former först uppstått i sammansättningar.

Farstu har antecknats från Runius hos Hanselli XIV, s. 237 ock är dessutom icke ovanligt hos Bellman; för vårt århundra-

---

[1]) Vid denna lilla undersökning ha med vederbörligt tillstånd samlingarna för Svenska Akademiens ordboksarbete anlitats. Utförda källhänvisningar meddelas endast i viktigare fall. Stavningen av den senare sammansättningsleden har normaliserats.

des vidkommande behövas inga beläggställen. I sammansättningar är den tvåstaviga formen tidigast anträffad hos Bellman (**förstukvist** ock **farstuport**) samt G. F. Gyllenborg (**förstukvist**); formerna **förstugbro** ock **farstugbro** jämte **förstugubro** förekomma i Cederborghs bekanta romaner.

På den tvåstaviga formen **rå(d)stu** såsom enkelt ord ock ingående som första led i sammansättningar hava hittils endast från nyaste tid språkprov lemnats; ej häller har jag själv träffat denna form i äldre källor. Om förhållandet i fsv. se nedan s. 5.

I detta sammanhang må nämnas några ord om **gäldstuga**. Det enkla ordet **gäldstu** är ej uppvisat, men har helt säkert funnits att dömma av det under slutet av 1700- ock början av 1800-talet (t. ex. hos Lidner, Lenngren ock Franzén) samt även senare i Stockholmsspråket i samma betydelse vanliga **gillstu(n)**, vari möjligen föreligger en (skämtsam?) anslutning till **gill(e)stuga**. Någon upplysning av vikt för den här avhandlade frågan lemnar ej ordet. Ungefär samtidigt med **gillstu** i betydelsen »gäldstuga» uppträder sammansättningen **gillstufärdig** (d. v. s. mogen för gäldstugan, hos Kexel). Sammansättningarna **gäldstuhäkte, -kund** äro antecknade från detta århundrade.

För vårt antagande om de tvåstaviga formernas uppkomst talar däremot i sin mån det faktum, att av de enkla orden **backstuga** ock **frustuga** några tvåstaviga former **backstu** ock **frustu** icke alls synas ha förekommit,[1] under det att å andra sidan dessa äro synnerligen vanliga i de många sammansättningarna.

På former sådana som **backstugumma, -jon, -sittare** kan jag ej anföra tidigare belägg än från senare hälften av detta århundrade. Till det numera blott om äldre förhållanden använda ordet **frustuga** funnos under 1600- ock 1700-talen ett större antal sammansättningar, i vilka den första komponenten torde ha varit tvåstavig minst lika ofta som trestavig. Av det förstnämnda slaget äro: **frustufolk** (Lucidor), **-golv** (Gyllenm. visbok), **frustuggång** (Schroderus J. Magni krönika), **frustumö**

---

[1]) Den hos Spegel Salomos vishet s. 38 uppträdande skrivningen **frustug'n** torde ej kunna betraktas som något bevis för en sådan talforms förekomst.

(Mess. Blanckamäreta m. fl.), **frustuffmö** (Mess. Disa), **frustupiga** (Florinus 1695 m. fl.), **frustugtärna** (Spegel 1685) o. s. v., samt slutligen **frustemö** (Asteropherus Tisbe).[1]

Med avseende på ordet **frustuga** må betonas, att man här kunnat ha anledning att vänta sig ett enkelt ˙**frustu**, därest den s. 1 refererade ljudlagen värkligen en gång värkat. Trestaviga former på **-u** av detsamma äro icke ovanliga: i (uthi) **frustufun** (-**stuvunn**) förekommer t. ex. i Gyllenm. visbok ock i Axel Oxenstiernas brefvexling V, s. 35; jfr **vthi frustugun** hos Girs.

Slutligen må anmärkas, att i **fattigstuga** den tvåstaviga formen likaledes endast uppträder i sammansättningar, såsom **fattigstugubbe, -gumma, -kärring** o. s. v., samtliga tillhörande vardagsspråket.

Av övriga ord på **-stuga** (såsom **arbets-, bagar-, barber-, bond-, dräng-, fältskärs-, grind-, håll-, lek-, natt-, rak-, ryggås-, socken-, säter-, torpar-, tvätt-, ölstuga**) torde former på **-stu** alls ej finnas ock i sammansättningar vara åtminstone ytterst sällsynta.

Om sålunda, såsom jag är böjd att tro, de enkla orden på **-stu** uppstått i sammansättningar, har man att tänka sig utvecklingen ungefärligen analog med den, som av Kock Sv. Landsm. XIII. 11, s. 21 antagits för t. ex. nsv. **ättiksur** ← ä.-nsv. **ätickiesur** ← fsv. ˙**ætikio sur**. I våra ord föreligga emellertid i vissa fall fornsvenska sammansättningar, jfr fsv. **bastwffw-**

---

[1]) Formen **fruste** från Tisbe (1610) bör sammanhållas med det s. 2 anförda **baste-** (i en visbok från c. 1600); de förutsätta möjligen äldre ˙**basto-**, **frusto-**; jfr **fureskog** ← **furo-**, se Kock Sv. landsm. XIII. 11, s. 17. Dessa former uppträda tidigt nog för att kunna deltaga i samma utveckling, genom vilken ä.-nsv. **bondeby** (Lex. Linc.) blivit nsv. **bondby**. Emellertid har naturligtvis i det mera vårdade språket associationen med den fullare formen lagt hinder i vägen för en sådan process, liksom även för spridningen av de nämnda formerna **baste-** ock **fruste-**. Det kan därför vara av intresse att se, huru den enda enstavighetsform, som anträffats, uppträder i (skomakaren) J. Stolts minnen (Bidr. t. vår odlings häfder s. 46, 1879), där det talas om **baströk**. Emellertid må anmärkas, att å samma sida även formen **baste-** förekommer jämte det enkla ordet **basta**, som väl är en analogiskt bildad nominativ (jfr det likaledes dialektiska **farsta** till **farstu**).

laffwa (obl. kasus), **badzstufwumwren, förstovuhus** o. s. v. Södw., vadan »bindevokalen» på grund av sin obetonade ställning (levissimus) stundom tidigare synkoperats än i den form, som ligger till grund för nsv. **ättiksur.** Så förklaras naturligtvis t. ex. **badstugkarl** o. s. v. från E. P. Helsingius, **frustuffmö** från Mess. Disa, **frustuggång** från Schroderi J. Magni krönika o. s. v.

Slutkonsonanten i **bad-, frustug-** bortföll på samma sätt[1] som **g** förlorats i nsv. **bardalek** (← ä. **bardag-**), **vallmo** ← ä. **vallmog** ← ä.-nsv. **va(ll)moge,** fsv. **valmoghe** eller i adjektivändelsen **-li(g)** o. s. v.; vidare **v** i **frustuv-** på samma sätt som motsvarande ljud i **Gö(t)sta(v)** eller det ofta relativt obetonade adv. **bra(v).** Även andra faktorer (såsom t. ex. assimilationer, felaktig upplösning i sådana sammansättningar som **badstuggång** o. d.) hava sannolikt bidragit till nämnda konsonantljuds bortfall.

Emellertid har i sammansättningar naturligtvis ständig anslutning till det enkla ordets fullare form ägt rum, så att stundom i samma skrift två- ock trestaviga första sammansättningsled uppträda vid sidan av varandra (t. ex. Mess. Tisbe, Cederborgh). Dessa nybildade sammansättningsformer ha väl då ofta återigän mist sin levissimusstavelse genom invärkan av en liknande eller möjligen alltjämt värkande ljudlag.

Med avseende på tiden för de tvåstaviga formernas uppkomst anmärkes, att i fsv. de trestaviga formerna uteslutande förekomma, dock med ett eller, om man så vill, två undantag. Södw. Ordb. (jfr Schlyt. Gloss.) anger nämligen från Söderköpingsrätten formen **raþstuw** (1 gg.) ock från Stadslagen sammansättningen **radhstuw vægher** (likaledes 1 gg). Om här värkligen talade former avses, böra de väl förklaras analogt med de ovan behandlade; dock torde intet direkt historiskt sammanhang dem emellan bestå. Med avseende på fsv. **radhstuw vægher** (varur väl det enkla **raþstuw** härletts) finnes möjligen en parallell i fsv. **bruttu mø,** vilket Bugge Tfil. NR. III, s. 260 förklarar ur ett **bruþtughu-mø.** Jfr dock Kock Ark. XI, s. 150, där utvecklingen tänkes hava försiggått något annorlunda.

Slutligen bör det kanske påpekas, att de i Burträskmålet befintliga **bryggestu, farstu** sannolikt uppstått på ett helt annat

[1]) I vissa fall är dock möjligen **-g** uteslutande grafiskt.

[illegible] antagits för de i riksspråket förekommande for- [illegible] I denna dialekt har nämligen enligt Lindgr. [illegible] XII. 1, s. 147 den ljudlagen värkat, att i tre- ock [illegible] ord slutvokalen bortfaller, då den ej i särspråklig [illegible] av en följande konsonant. Sålunda motsvaras där [illegible] av faran, dómari av domar, fsv. arvoþe av arvo [illegible] En sådan ljudlag har icke existerat i riksspråket. [illegible] som t. ex. ä.-nsv. val(l)mog, nsv. arving, brudgum, [illegible]övding o. s. v. bero huvudsakligen på felaktig uppdel- [illegible] av t. ex. best. arvingen o. s. v., varjämte även analogiska [illegible]tanden gjort sig gällande.[1]

Att å andra sidan antaga, att nsv. bastu o. s. v. härröra [illegible] dialekter, där en sådan ljudlag som den nyss nämnda [illegible]värkat, låter sig icke göra, då dessa mål i allmänhet icke äro [illegible] som anses utgöra huvudstommen i det nuvarande riksspråket. Visserligen är det sant, att i flera av de dialekter, som tillhöra det mellansvenska språkområdet, »slutljudande vokal faller i obetonad ultima», t. ex. fsv. kallaþe → sv. diall. kalla (västg., ö. närk., möjligen även Östra-härads-målet i Småland).[2] Men detta sker endast, då »ej penultima uppbär stark ton» (se anf. st.), ock har sålunda ej tillämplighet på våra ord.

[1]) Att här ponera, att sammansättningsformer ligga till grund för dessa enkla ord torde däremot icke hava tillräckliga skäl för sig, då de anförda orden icke i någon högre grad ingått som första kompositionsled.

[2]) Se Beckman Sv. landsm. XIII. 3, s. 5, 25, 27; jfr även Schag. Sv. landsm. II. 4, s. 73. Däremot kan jag ej med Beckm. a. arb. se några stöd för en dylik apokope i åtskilliga av de av honom s. 21 meddelade exemplen. I uttrycken (Gode) besynnerlig vän, ärlig och välbyrdig man (stränge herre), (kære) nadugh herre föreligga inga apokoperade former, utan starka adjektivformer i enlighet med det äldre nordiska språkskicket, jfr isl. ek vilda góðr drengr! at þú etc. (Egils Saga s. 143, uppl. 1856). Speciellt de anförda fraserna hava dock tyska förebilder: jfr mlt. hochgeboren konninck, gud heyl, eddel vogel! o. s. v., varjämte även svaga former såsom gnedyghe here o. s. v. förekomma. De av B. citerade fraserna förete en blandning av dessa språkbruk. Med uttrycket then alzmechtog Gud bör jämföras det stående mlt. got almechtig (jfr sv. Gud allsmäktig).

Lund i februari 1898.

Stockholm 1898. Kungl. Boktryckeriet.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIV XV. 7

Om folkets hushållning i Bollebygd[1]

av

A. E.

I sydvästra delen av Älvsborgs län ligger Bollebygds härad, omfattande Töllesjö, Björketorps ock Bollebygds socknar, samtliga utgörande ett pastorat inom Göteborgs stift. Landskapet är synnerligen vackert, med starkt kuperad terräng. Höga, skogklädda bärgåsar sträcka sig från sydväst till nordost, ock emellan dem ligga odlade dalgångar. Alla tre socknarna genomflytas av Storån. Folkmängden uppgår till omkring 7,000.

Tätast bebyggd är Storåns dalgång. Gårdarna ligga tätt hopade, men dessutom finnas även mer enstaka belägna s. k. skogshemman. Härregårdar finnas blott en ock annan. Befolkningen utgöres t. ex. inom Björketorps socken av 112 hemmansägare samt 300 torpare- ock arbetarefamiljer. Vanligen bestå gårdarna av 1/8 eller 1/4 mantal, mera sällan av 1/2 mantal. En fjärding består av ungefär 13 eller 14 tunnland brukad jord samt 3 eller 4 gånger så många tunnland skog. Ett helt hemman har ofta fyra ägare. Det finnes också s. k. avsöndringslotter, som utan uppgift om hur stor del de utgöra av hemmanet, blott med angivande av gränserna, blivit sålda för evärdelig tid. Även förekomma förpantningar, som säljas på viss tid, vanligen 49 år. Många torp äro dylika förpantningar. Det

[1]) Föreliggande uppsats är ursprungligen avfattad som feriearbete i Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala.

finnes torp på 1 till 3 tunnland, varpå kunna födas en eller ett par kor. Vanligen äro torpen belägna i skogen. Till ock med på ¼ hemman kunna finnas 2—3 torpare. En torpare måste vanligen göra 20—30 dagsvärken om året. Han erhåller då alltid kost. För extra dagsvärken erhålles om sommaren vid slåttern 75 öre pr dag jämte kost, om vintern vid skogsavvärkning 1 kr. jämte kost. Backstugusittare ha blott en stuga ock ett potatisland, på vilket de kunna skörda 2—3 tunnor potatis. Dessutom finnas arbetare, s. k. »inhyses», som varken ha torp eller stuga ock som leva av den dagsvärksförtjänst, de kunna få.

För några år sedan blev järnvägen Borås-Göteborg färdig, till stort gagn för trakten, som den genomlöper. Innan järnvägar ännu funnos i orten (den tidigaste av dem är Borås-Härrljungabanan), då således alla forslor till ock från fabrikanterna i Borås ombesörjdes av bönderna, tillbringade de sin mästa tid på landsvägarna. Ett sådant liv, som alltid för med sig frestelsen att allt emellanåt värma upp ock liva sig med den svenska nektarn, har naturligtvis i de flästa fall mer eller mindre skadliga följder, ock fast det bland bönderna i dessa trakter ej som i Halland ständigt kommit till vilda slagsmål, där kniven ofta ock hastigt dragits, har vagabondlivet dock haft en ofördelaktig invärkan på folkets lynne ock seder. De flästa män, som man ser på tågen, äro något berusade, ock i allmänhet uppträda bönderna rätt självsvåldigt. Den livligare samfärdseln har redan i någon mån invärkat fördelaktigt, men ännu återstår åtskilligt, innan de komma därhän, att de villigt underkasta sig vanliga för järnvägspassagerare fastställda regler ock förordningar.

Allmogen är i allmänhet ej särdeles tillgänglig. Men ett driftigt ock energiskt folk är det. I allmänhet råder välstånd till följd av kvinnornas flit ock männens spekulativa anlag.

Hemmanen äro väl bebyggda med stora ock rymliga boningshus, ibland tvåvånings-, samt solida ock väl uppförda ladugårdsbyggnader. Till varje hemman höra ganska stora skogsmarker. Skogsavvärkning var också fordom huvudnäringen. Det är först sedan skogarna ej lemna lika mycket till avvärkning, som jordbruket för flertalet blivit huvudnäringen ock liksom boskapsskötseln börjat bedrivas mera rationellt. Smör tillvärkas numera till avsalu i rätt stor myckenhet, ock härtill har separatorn i väsentlig mån bidragit. I alla gårdar, även de mindre, har

man skaffat sig en separator. Även skördemaskiner ock hästräfsor ha av de förmögnare inköpts ock utlånas till grannarna mot ersättning i dagsvärken eller slåtterjälp. Med slaga tröskas ej alls mer, utan var ock en har sitt lilla tröskvärk. Gödkalvar uppfödas med den separerade mjölken ock lemna god vinst. Men jämte jordbruks- ock ladugårdshanteringen står dock ännu en ej obetydlig skogsavvärkning. Större delen av den avvärkade skogen avyttras såsom timmer ock spiror. Men mycket av den finner avsättning såsom sågat virke. Från Björketorps socken utföras t. ex. genom flottning rätt betydande kvantiteter bräder till Lindome i norra Halland, Sverges snickarebygd. Befolkningen inom Bollebygd förädlar också träet genom tillvärkning av enklare möbler, vilka finna avsättning i Göteborg ock Borås ock ge god inkomst. Man tillvärkar även ved- ock fiskkorgar samt laggkärl. Också är för större delen av denna socken tillvärkningen ock avyttringen av de förädlade skogsalstren huvudnäringen.

Av hemslöjd idkas i övrigt inom Björketorp huvudsakligen vävnad. Ock ehuru det egentligen är kvinnornas sysselsättning, deltaga även männen däri genom att spola ock rulla. Garn emottages av vissa tillförlitliga ock företagsamma hemmansägare, som äro kommissionärer för de större fabrikanterna i Göteborg, Borås ock Mark, ock utlemnas sedan runt omkring i bygden. Därav förfärdigas kulörta bomullsvävnader ock klädningstyger efter från fabrikanterna erhållna mönster. Torparne förskaffa sig en betydande inkomst på detta sätt genom vävnad. Förr betalades endast 5—6 öre pr meter i vävarelön, under de sista åren har den stigit till 10—15 öre pr meter. Om familjens medlemmar jälpas åt, så att hustrun eller dottern sitter i vävstolen, mannen spolar ock rullar, kunna de, för så vitt de hålla i, förtjäna 5—6 kr. i veckan. De kunna således i bästa fall härav ha en inkomst av ungefär 200 kr. pr år.

Skatterna äro höga, voro fordom nästan tryckande, men ha, sedan fattiggårdar kommit till stånd, minskats ej obetydligt. Då förut i Björketorps socken antalet av dem, som erhöllo pänningeunderstöd, uppgick till 85, har nu antalet behövande, som i fattiggården få fritt husrum ock underhåll, minskats till 25—30. Fattiggården är inrättad på ett hemman om 56 tunnland. Jordbruket skötes av en föreståndare med jälp av jonen. Hushållet

förestås av hans hustru med ovanlig ordning ock renlighet. Kosthållet är det i bygden gängse. Bad bestås jonen varje vecka. De bemötas med vänlighet ock trivas väl. Arbetet lämpas efter vars ock ens krafter ock förmåga. Förtjänsten av att fattigvården i nämnda församling blivit ordnad på detta sätt, tillkommer till stor del skolläraren därstädes, vilken med aldrig tröttnande nit arbetat därför. Exemplet har följts i Bollebygds församling, där man inrättat sin fattigvård på liknande sätt.

En bonde på 1/3 hemman kan ha att betala i krono-, kommunal- ock prästskatt omkring 200 kr. Allt arbete, som skall ersättas kontant, är ganska dyrt, ock tjänarnes löner äro dryga. En dräng har i kontant lön 150—200 kr. ock därjämte allting fritt, en piga från 80 till 100 kr. ock allt fritt. Tjänstefolket äter vid husbondens bord ock betraktas som medlemmar av familjen.

Den inkomst, skogshanteringen ock hemslöjden bereda, förklarar emellertid den jämförelsevis goda ställning, flertalet intar i ekonomiskt hänseende. På gårdar om ett fullt hemman torde de årliga inkomsterna i några fall — t. ex. där det finns kvarn, såg eller tegelbruk — säkerligen kunna uppskattas till omkring 3,000 kr. På hemmansdelar av 1/4—1/2 mantal växla inkomsterna mellan 300 ock 400 kronor — beroende på gårdarnas godhet, skötsel ock tillfällen till skogsavvärkning samt mängden av de hemslöjdalster, familjens medlemmar kunna utföra. I beräkningen av dessa belopp ingår även den del av gårdarnas avkastning, som icke av folket omsättes i reda pänningar. I backstugor ock dylika lägenheter torde inkomsten pr år vara mellan 200 ock 300 kronor, vilket belopp av familjens medlemmar förtjänas genom korgflätning, handvävnad, bärplockning ock något dagsvärke då ock då.

Jag meddelar här några uppgifter från en större ock några mindre gårdar rörande deras ungefärliga storlek, taxeringsvärde, samt sannolika inkomster ock utgifter.

N:o 1. 1 fullt hemman, taxerat till kr. 20,000.

Inkomster:		Utgifter:	
skogsavvärkning	kr. 2,000	kommunalskatt	kr. 300
försäljning av smör . .	» 800	prästskatt	» 70
mjölk	» 400	kronoskatt	» 260
Transport	kr. 3,200	Transport	kr. 630

Transport	kr.	3,200	Transport	kr.	630
svin, kalvar ock höns	»	300	roteringsskyldighet	»	50
slaktboskap	»	150	räntor ock amortering	»	800
råg	»	450	4 statdrängar	»	1,540
potatis ock rotfrukter	»	360	2 piglöner jämte kosthåll	»	400
			extra arbete	»	200
			underhåll ock reparationer	»	250
			behållning	»	590
Summa	kr.	4,460	Summa	kr.	4,460

N:o 2. 1/3 hemman, taxerat till kr. 8,000.

Inkomster:			Utgifter:		
skogsavvärkning	kr.	500	skatter	kr.	275
kvarn	»	300	räntor ock amortering	»	400
smör	»	600	underhåll ock reparationer	»	450
svin ock höns	»	300	2 dränglöner jämte kosthåll	»	620
potatis ock råg	»	450	2 piglöner jämte kosthåll	»	400
slaktkreatur	»	150	extra arbete	»	100
mjölk	»	150	behållning	»	205
Summa	kr.	2,450	Summa	kr.	2,450

N:o 3. 1/4 hemman, taxerat till kr. 5,500.

Inkomster:			Utgifter:		
skogsavvärkning	kr.	400	skatter	kr.	190
försäljning av smör	»	400	räntor ock amortering	»	250
kalvar ock svin	»	100	1 dränglön jämte kosthåll	»	300
mjölk	»	100	1 piglön jämte kosthåll	»	200
slaktkreatur	»	50	underhåll ock reparationer	»	100
råg ock potatis	»	150	behållning	»	260
kommission för fabriker	»	100			
Summa	kr.	1,300	Summa	kr.	1,300

Torp.

Inkomster:			Utgifter:		
en ko	kr.	100	skatter till stat ock kommun	kr.	10
höns	»	10	torpskatt	»	25
Transport	kr.	110	Transport	kr.	35

Transport	kr. 110	Transport	kr. 35
avin	» 40	föda, kläder m. m.	» 345
potatis	» 30		
vävning	» 150		
andra arbeten	» 50		
Summa	kr. 380	Summa	kr. 380

Backstugusittare.

Inkomster:		Utgifter:	
vävning	kr. 150	skatter till stat ock kommun	kr. 2
dagsvärken	» 75	föda, kläder m. m.	» 248
bärplockning, korgflätning	» 25		
Summa	kr. 250	Summa	kr. 250

Statdrängar förekomma endast på ett par av de största gårdarna. En statdrängs avlöning utgör:

Kontanta pänningar	kr. 200
10 tr. potatis, värderade till	» 40
5 tr. råg	» 75
1 1/2 l. nymjölk ock 1 l. separerad pr dag	» 70
Bostad ock bränsle	» 50
Summa	kr. 435

* * *

Det **kosthåll,** bönderna i denna trakt bestå sig med, är vid fästliga tillfällen rikligt ock jämförelsevis gott, i vardagslag däremot synnerligen enkelt, ock gör på det hela taget intryck av att de föga förstå att tillreda födan.

Befolkningen ser i allmänhet ej så frisk ock kraftfull ut, som man skulle kunna vänta i en så sund trakt, med så hög ock ren luft. Isynnerhet är en stor del av de unga flickorna bleka ock magra, dels till följd av det innestängda liv de föra ock det ansträngande uti att sitta i vävstolen från morgon till kväll, dels också genom det myckna kaffedrickandet. Måhända har det bruk av brännvin, som varit ock ännu är rådande — om också ej i så hög grad som förr — bidragit därtill, att släktet så småningom försvagats. Detta bruk är dock i av-

tagande. Numera finnas till ock med bland den manliga ungdomen flera som ej smaka starka drycker. Superiet har också i det hela betydligt minskats därigenom, att sedan säx år tillbaka ingen utskänkningsrättighet finnes i hela häradet.

Befolkningens — den förmögnare delens såväl som den fattigares — kosthåll under hälg ock söcken samt vid särskilda fästliga tillfällen kan skematiskt angivas på följande sätt.

a) Hos de förmögnare eller bönderna.

Sommar ock vinter, i **vardagslag ock om söndagarna** lika:

Första frukosten består vanligen av kaffe ock finsiktat rågbröd.

Andra frukosten består i regel av stekt eller kokt salt sill samt potatis, kokad med skalen på. Endast vid fästliga tillfällen råskalas den. Dessutom bröd ock mjölk, under slåtter ock skörd även ost.

Till **middagen** är salt soppa med kålrötter, på vardagsspråket »pogga», i bästa fall även morötter, samt potatis ock klimpar en ofta återkommande rätt. Under bärgningstiden kokas av denna soppa ett så stort förråd, att det räcker för flera dar, på det att matbestyr ej må taga bort något av tiden. Ärter ock fläsk förekomma regelbundet varje vecka, ock då alltid två dar å rad. Vidare förekomma pepparrotskött ock potatis, d. v. s. kokt salt kött med pepparrotssås ock potatis, kokt salt långa med mjölksås ock potatis ock kokt salt rocka samt stekt fläsk med kålrötter ock potatis. Detta allt såsom första rätt vid middagen. Som andra rätt användes i regel blott mjölk ock bröd.

På **eftermiddagen** drickes såsom mellanmål kaffe utan dopp.

Till **kvällsvard** ha de vanligen sill ock potatis, emellanåt gröt, ock då vanligen rågmjölsgröt, om lördagskvällarna någon gång risgrynsgröt.

Vid fästliga tillfällen:

Middag i finare fall består av fäm rätter:

1. kabeljopudding med äggsås ock potatis;
2. buljong med klimpar eller saftsoppa l. dyl. (se nedan);

3. stek med sås ock potatis;
4. kokt fläsk med lingon ock senap upplöst i sirap;
5. sockerkaka.

Middag i enklare fall:

1. kabeljopudding med äggsås ock potatis;
2. vattensoppa med sirap ock russin uti eller sagosoppa med russin ock sviskon;
3. pepparrotskött med sås ock potatis;
4. kokt fläsk med lingon ock senap upplöst i sirap;
5. risgrynspannkaka med saftsås.

Till alla rätter, vare sig middagen är finare eller enklare, bjudes brännvin ock hembryggt dricka.

b) Hos torpare ock backstugsittare.

Första frukost: kaffe ock finsiktat rågbröd.
Andra frukost: sill ock potatis, samt bröd ock mjölk.
Middag: gröt av rågmjöl, någon gång av risgryn, ärter (någon gång med fläsk).
Kväll: potatis ock sill med mjölksås eller bröd ock mjölk.

Vanligen tillagas av varje rätt så mycket, att det räcker till två mål, ock därför förekommer mästadels samma mat två dar å rad.

Matordningen är för övrigt som sagt ungefär densamma vinter ock sommar. Färskt kött eller färsk fisk förekommer endast vid fästliga tillfällen; av färskt kött endast spädkalv. Ha de ej själva någon dylik, ej häller någon av grannarna, få de ta kött från Göteborg. Dit måste de också vända sig, om de skola ha färsk fisk; det är nämligen alltid saltsjöfisk, isynnerhet kolja, som användes. Fiskhandlare från Göteborg resa dessutom ibland landsvägarna uppefter ock försälja sin fisk.

Det enda, som är särskild sommarrätt, är sur mjölk, vilken då användes i stället för t. ex. kroppamjölk eller risgrynsvälling. Den mjölk, som användes vid matlagningen, till dopp ock till att dricka, är alltid separerad. Denna är också mycket billig, kostar blott 4—5 öre pr liter. Nymjölk däremot kostar 9—10 öre pr liter. Mäjerier finnas ej, utan varje torpare tillvärkar själv smör till försäljning. Smöret betingar vintertiden ett pris av 1,75 pr kg., sommartiden 1,30—1,60 pr kg.

Julaftonen kokas korv, kött ock fläsk samt kokas eller stekes kalvkött. Dessutom kokas fisk, på ett ock annat ställe lutfisk ock gröt av risgryn. Under julen ända till dagen efter trättondedagen stå brännvin ock hembryggt dricka samt bröd, smör, ost ock korv framdukade, ock härmed trakteras alla som komma.

En sak är dessutom värd att anteckna. Det anses som en hederssak, att barnen till skolmat skola ha det som är fint. Härigenom framkallas ett slags tävlan hemmen emellan. På fint bröd bredes smör, vilket ju eljes är lyx, ock till mellanlägg skäres upp en skiva fläsk eller kött, på hösten korv, efter jul ock på sommaren även ost.

Hos bönder slaktas varje höst ock då antingen en tjur eller en ko, samt en eller två grisar; till jul en kalv. Grisarna slaktas aldrig samtidigt med nötkreaturet. I den köttkorv, som beredes, förekommer därför aldrig fläsk, ock den är följaktligen torr som havrebröd.

När djuret slaktas, vispas ej först blodet, utan eftersom blodet avrinner, iröres mjöl, ock paltarna kokas genast. Man tror nämligen, att blodets levrande ej på annat sätt kan förhindras. Ej häller väntas med styckandet, utan man börjar genast därmed, saltar ned det därtill avsedda, samt börjar skära till ock hacka köttet till korven. Karlarna ha alltid på sin lott att hacka, detta sker med yxa. Alla, män ock kvinnor, jälpa till med korvgörandet, man håller på hela natten, ock morgonen därpå är allt undanstökat. Efter några dagars saltning upphängas korvarna vid spisen att torka. Där få de hänga, tils de äro hårda som pinnar; ibland hänga de kvar, till dess de skola användas.

Efter slakttiden i oktober till framemot jul, eller så länge det räcker, användes som middagsmat palt med fläsk, lungkorv, köttkorv med senap ock potatis.

Kaffe älskas högt. Det kokas dock på endast helt få värkliga kaffebönor; bönorna uppblandas dels med cikoria, dels med råg. Om rågen först torkas i ugn ock sedan rostas, är detta senare kaffesurrogat både oskadligt ock ganska gott. Torkningen är dock rätt besvärlig, ock därför utelemnas den i allmänhet.

Te förekommer endast vid fästliga tillfällen. Det har samma färg som kaffe, beroende på att man alltid maler några kaffebönor ock lägger på tillsamman med tebladen. Det anses ej fint, om

[illegible] mörkare färg. Denna blandning ger teet en allt [illegible] smak.

[illegible] måltiderna, särskilt under sommaren, förtäres svagt [illegible] dricka, under slåtter ock skörd därjämte »gökar».

[illegible] bakas nästan alltid, hos torpare ock backstugusittare [illegible] fint mjöl, i regel råg. De mena sig ej kunna äta [illegible] medan de ha så litet »sovel» till. Man bakar alltid mjukt [illegible] vilket, när det blir en vecka gammalt, blötes i vatten. [illegible] är alltid mycket väl jäst, men ej kryddat, ej ens med [illegible] I allmänhet kryddas maten mycket litet.

[illegible] förekommer endast vid fästliga tillfällen, under slåttern [illegible] till jul.

Grönsaker odlas föga, av rötter endast kålrötter, som i [illegible] tal kallas »pogga», pepparrot ock i enstaka fall morötter. Försök till vitkålsodling ha gjorts, men ej slagit synnerligen lyckligt ut. Kanske jordmånen ej är riktigt lämplig. Dill ock persilja odlas blott av en ock annan.

Fruktträd ock **bärbuskar** tyckas på somliga ställen förskriva sig ifrån en längesen förfluten tid; på andra åter finnas alldeles nyanlagda trädgårdar, detta tack vare en enskild mans, skollärarens i Björketorp, iver ock nitälskan, varigenom håg väckts för trädgårdsskötsel.

Kännedomen om **biskötselns** mera rationella bedrivande har på senare år spritt sig till en ock annan.

*

Bröllop räcka 2—3, t. o. m. 8 dagar. Vanligen står bröllopet i brudens hem, stundom dock i brudgummens.

Kl. 10 f. m. anlända gästerna, medhavande förning. Den består av 2 mjuka brödkakor, 1 kranskaka eller småbröd (dessa finare bakvärk beställas vanligen hos bagaren), samt sötost eller pannkaka. Den kvinna, som tar emot förningen, skall hålla reda på vars ock ens fat ock duk. När gästerna fara, skola de var ock en ha med sig tillbaka ett stycke utav de olika sorter, de medfört, samt dessutom stycken av någon annans förning.

Var ock en bjudes därefter först på brännvin, så på kaffe med vetebröd, skorpor, sockerringar ock pepparkakor,

ock sedan på »gökar», d. v. s. kaffe med socker ock brännvin uti, men utan grädde.

Kl. 2. e. m. är vigseln. Efter densamma bjudes vin ock brännvin, vilket senare vanligen föredrages t. o. m. av kvinnorna, samt konfekt, grant utstyrd med papper.

Kl. 5 e. m. serveras middagen. Smörgåsbordet är dukat »gående». Där finnes bröd, smör, ost, anjovis, korv ock tunga, ibland hårdkokta ägg i klyftor, samt naturligtvis brännvin. I det största rummet är dukat »sittande» bord. Vid middagen, som brukar räcka i två timmar, följes någon av de vid fästliga tillfällen brukliga matordningarna (se ovan s. 7 ock 8).

På e. m. bjudes kaffe med skorpor, vetebröd, pepparkakor ock ringar, samt åt kvinnorna sötost ock punsch, åt karlarna gökar ock toddy. Sötosten är utmärkt god, det bästa på hela kalaset, men den ätes alltid med fingrarna.

När detta blivit undanstökat, placeras två karlar vid ett bord, den ene med en brännvinsflaska ock ett glas, den andre med en vinflaska ock ett vinglas framför sig, samt en tallrik ock två ljus. Därefter spelas upp till dans, ock bruden — eller om hon ej vill dansa, en av hännes systrar — bjudes upp av karlarna, brudgummen av kvinnorna. Var ock en som dansat, lägger därefter 1 eller 2 kr. på tallriken ock bjudes då på vin eller brännvin.

Kvällsmaten serveras kl. 2 eller 3 f. m., ibland ändå senare. Den består då först av smörgåsbord med samma sorter som vid middagen. De därpå förekommande maträtterna äro:

1. kokt färsk kolja eller i brist därav urvattnad långa, med råskalad potatis ock mjölksås;
2. risgrynsgröt med mjölk;
3. risgrynspannkaka med lingon till.

De långväga gästerna få kvarligga i bröllopsgården.

Vid 11-tiden på f. m. följande dag börjas kalaset på nytt med kaffe ock »gökar».

Frukosten består av smörgåsbord ock i mjölk stuvat kött eller stuvad fisk.

Räcker bröllopet i flera dar, återkomma samma rätter på olika sätt serverade, uppvärmda eller med några variationer.

Man roar sig med dans.

Näst sista dagen får brudparet presenter, bestående av glas ock porslin samt kaffekannor o. d. Såväl brudens som brudgummens föräldrar ge dem då var ock en 50 eller 100 kr.

När brudparet skall fara till sitt hem, följer bröllopsskaran med. Först komma de s. k. traktörerna, förr alltid ridande, numera åkande, försedda med vetebröd ock brännvin. Vem hälst de möta, traktera de därmed, ock passeras någon gård eller stuga, trakteras alla där. Så komma spelmännen, också de numera åkande, den ene blåsande på en gammaldags klarinett, den andre spelande fiol. Efter spelmännen kommer klädlasset. Det skall köras av någon, som bor framom brudens nya hem, så att han ej behöver vända om, vilket skulle vara olycksbringande. På klädlasset finnas sängkläder, gångkläder, linne, byrå, soffa ock en eller flera stora kopparkittlar. Närmast klädlasset åker brudparet, ock så följa 20—30 kärror för 2 personer eller också trillor.

Sedan bröllopståget väl hunnit till brudparets blivande hem, framträder den, som för tillfället är utsedd till värd, talar om, att det kommit ett följe, samt av vilka det består, ock frågar, om gästerna bli mottagna. Brudgummens föräldrar framträda då ock be dem vara välkomna. Först då stiga alla ur sina åkdon ock gå in.

Vid **begravning** följes samma ordning med avseende på traktering som vid bröllop, ock en begravning kan räcka även den i flera dar.

Julbjudningarna. Gästerna bjudas till kl. 2 e. m., men anlända sällan förrän vid 4-tiden. Då bjudes som vanligt brännvin, kaffe med de fyra vanliga sorterna småbröd, »gökar», sedan sötost ock punsch, samt toddy, ock så te med flera sorters småbröd.

Kvällsmaten består först av smörgåsbord ock sedan av de vid middagar vanliga rätterna utom soppa, samt liksom då brännvin, hembryggt dricka ock mjukt bröd. Smörgåsbordet är även då dukat i ett särskilt rum. Är det litet utrymme, få kvinnorna ta smörgås först, samt därefter slå sig ned i det till »sittande» dukade bordet i nästa rum. Karlarna få därefter äta smörgås ock få då hålla på därmed, tils kvinnorna hunnit bli serverade av alla rätterna. Ju senare kvällsmaten serveras,

desto finare är det. Vanligen sker det kl. 1 på morgonen, men det kan också dröja till kl. 2 eller 3 eller ännu senare.

Vid alla bjudningar sitta kvinnorna kring väggarna ock moltiga. Det kan visserligen hända, om ett par kommit att sitta i en vrå, att de kunna viska litet till varandra. Värdinnans förnämsta skyldighet är att »persuadera» (uttalas: persvärdera), d. v. s. truga gästerna att taga för sig.

Med männen är det något helt annat, de äro mera ute på färd, komma därunder i beröring med andra ock ha därför alltid något att tala om. För dem är dessutom skogshanteringen ock skogsavvärkningen alltid ett ämne varmed de gärna sysselsätta sig. När toddyn serveras, dukas den alltid fram på ett bord, kring vilket de slå sig ned, tömmande glas efter glas, varpå de riktigt öppna språklådan.

Stockholm 1898. Kungl. Boktryckeriet.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIV XV. 8

NÅGRA
SVENSKA ETYMOLOGIER

AV

AXEL KOCK

STOCKHOLM 1898
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Blåkula, Blåkulla.

I sin Etym. ordb. förmodar TAMM, att **blåkulla** (med biformen **blåkula** hos Sahlst.), »namn på det bärg, där enligt folktron trollpackor fira årsfäst med satan», väl egentligen betytt »blå kulle» såsom namn på en avlägsen höjd, t. ex. toppen på ön Jungfrun i Kalmar sund. Han tillägger, att **blåkulla** torde hava fått sin speciella betydelse från det tyska **Blocksberg**, ock att det kunde tänkas, att folkfantasien även i **blåkulla** inlagt betydelsen »de svartas, d. v. s. djävlarnas kulle». Det är säkerligen med rätta som TAMM således icke akcepterar den av B. F. OLSSON i Nord. fam.-bok ock av NOREEN Sv. landsm. VI. 5, s. 6 uttalade förmodan, att namnet **Blåkulla** utan vidare skulle utgöra en folketymologisk ombildning av det tyska **Blocksberg**.

Emellertid torde TAMM vid sin framställning icke hava lagt den vikt vid den ä.-nsv. formen **blåkula**, som denna förtjänar. Icke häller har man alltid under **blåkulla**, **blåkula** tänkt sig just ett bärg.

Icke blott Sahlst. (1773) upptar **blåkula** »orcus» såsom »vox plebeja», utan även Widegren (1788) har **blåkula** (vulg.) »hell». Att man med **blåkulla** (**blåkula**) ofta menade just hälvetet, framgår även därav, att det översättes av Fennici lexici tent. (1745) med »spectri domicilium», av Lind (1749) med »hölle», av Ihre dial.-lex. (1766) med »locus damnatorum», av Nyström (1794) med »l'obscurité de d'enfer», av Rietz med »hälvete». Schenberg (1739) upptar **blåkulla** »montes e longinquo cærulei, orcus». Enligt MALMQUIST, *Hexprocesserna i Dalarna 1757—1763*, s. 24 noten frågar rannsakaren i en av dessa rättegångar en förment blåkulla-käring: »har du warit i helvetet». Ännu Almqvist (1842) omtalar **blåkulla** såsom »namn på åtskilliga bärg, hålor

ock andra ställen, dit vidskepelsen förlägger onda andars vistelse», ock han återgiver **fara till** eller **åt blåkulla** med »draga till fanders», **gå åt blåkulla** med »gå på tok, avlöpa illa».

Andra lexikografer, men väsentligen lexikografer från relativt yngre tid, ställa däremot **blåkulla** avgjort i samband med bärg, vare sig att de angiva ett bestämt bärg såsom **blåkulla** eller icke. Så finner man redan hos Ihre Gloss. (1769) följande uppgift: »**Blåkulla,** scopulus in mari Ölandiam Smolandiamque interfluente, situs, qui, quum multorum naufragio & interitu infamis sit, credidit simplex antiquitas, Dæmonas loci incolas esse, eosque has clades mortalibus inferre. Nomen vero habet a cæruleo colore, quo se eminus conspiciendum navigantibus præbet. Genuit hæc fabula alteram, esse nempe hunc locum, quo tendunt sagæ, die Jovis Hebdomadis Magnæ ad festum infernale abeuntes.» I fortsättningen av artikeln sätter Ihre **blåkulla** ock **Blocksberg** i ett visst förhållande till varandra. Ihres uppfattning återgives i huvudsak av Möller (1790), ock även Tamms framställning visar ganska stor frändskap med Ihres. Weste (1807) anmärker vid **blåkulla**: »dans les siècles de superstition plusieurs montagnes de ce nom ont passé pour être fréquentées par les démons et les sorciers». Uppgifterna hos andra 1800-talets lexikografer förbigår jag. Däremot bör det nämnas, att enligt Grimm Myth.$_4$ 879 »auch die norwegischen hexen fahren nach **Blaakolle**». Jag vet ej, varifrån Grimm hämtat denna notis; men då ordet icke finnes varken hos Aas. eller hos Ross, torde namnet hava föga spridning i Norge.

Icke häller bör det lemnas oanmärkt, att åtskilliga platser i Sverge bära namnet **Blåkulla**; så har t. ex. i närheten av Marstrand en bärgskulle, »bekant såsom vitt synlig landkänning», detta namn.

Det torde vara visst, att man i 1700-talets form **blåkula**, vilken (liksom ofta **blåkulla**) rent av översättes med »hälvete», inlagt betydelsen »den svarta hålan», vilket är en synnerligen lämplig omskrivning för hälvetet. Jag erinrar om att **blär** både i isl. ock fsv. har betydelsen »svart», ock ännu C. G. Tessin skriver år 1762: »En man wandrade sent på natten och i blå mörkret . . .»[1] **Kula** har ju alltjämt betydelsen »håla i jorden

[1]) Skrifter utg. af Frunck s. 86.

eller i ett bärg»; jfr lty. **kule** »eine grube, ein tiefes loch in der erde». Hälvetet uppfattades som bekant såsom en svart avgrund. Så finner man t. ex. i fsv. sådana uttryck som **hæluitis myrkir, diupo hæluitis myrko stofuo** (KL.), i isl. **myrkr helvítis, heliar myrkr** (Heilag.). För övrigt är det tillräckligt att erinra t. ex. om fsv. i **hælvitis pot** »i hälvetets grop, brunn, avgrund» (Rim-krön.) ock om isl. **helvítis djúp, pyttr helvítis** (= **puteus inferni** Fritz.,[2] I, s. 788 sp. 2). Härmed harmonierar det fullständigt, att **blåkula** enligt Sahlst. är femininum liksom **kula**.

Man frågar då: är denna form **blåkula** »den svarta hålan», »hälvetet» den ursprungliga, ur vilken **blåkulla** utvecklats, eller är tvärtom **blåkulla** »en blånande kulle» det äldre?

Att icke det av Ihre framställda förhållandet i allo kan vara riktigt, torde vara självklart;[1] men man skulle möjligen kunna tänka sig, att ***blåkulle** obl. form **blåkulla** »ett (i fjärran) blånande bärg» ursprungligen använts såsom en benämning på avgrundsfurstens av häxorna besökta boning, för så vitt som denna förlades till ett bärg (jfr härom Grimm Myth. anf. st.). Härför skulle kunna anföras, att formen **blåkulla** påvisats något tidigare än formen **blåkula**, ävensom det norska **blaakolle**, om detta icke i sen tid lånats från Sverge. I detta fall utgör **blåkula** en folketymologisk ombildning.

För ursprungligheten av **blåkula** tala däremot följande kraftigare skäl:

1) Det är vida lämpligare att beteckna bostaden för mörkrets furste med »den svarta hålan» än med det ganska poetiskt

---

[1]) Det kan t. o. m. ifrågasättas, huruvida det på ön Jungfrun i Kalmar sund även använda namnet **Blåkulla** etymologiskt utgör samma ord som det vanliga **blåkulla**. Som bekant har svenskan **kulla** även i betydelsen »flicka, jungfru» (av ***kunla**, som avletts ur **kuna, kona** »kvinna», se Kock Från filologiska fören. i Lund [1897] s. 1 ff.), ock namnet **Blåkulla** »den blå jungfrun» skulle synnerligen väl harmoniera med öns andra namn **Jungfrun**. Detta **-kulla** ingår även i sådana med adjektiv sammansatta växtnamn som **brunkulla, grönkulla**.

I detta sammanhang erinrar jag om följande notis hos Worm Mon. dan. I (år 1643), s. 18: »et ne Gothico Oceano suus deesset Neptunus, ignoti nominis virgini **Blakulla** (fortè *Kullen* in Scania, promontorium nautis peregrinis, certis ceremoniis et ritibus honoratum, ei olim sacratum) ventorum ac maris imperium concessit antiquitas.» Jfr ock Stephanius Not. till Saxo s. 144, Trogillus Arnkiel Cimbr. Heyden-Religion s. 35.

klingande »blå (eller blånande) kulle». »Den svarta hålan» är en mycket passande benämning på denna ort, även om man — såsom sannolikt är — ursprungligen förlagt den till något bärg, ty man har helt visst ursprungligen icke tänkt sig den på själva bärgsspetsen, utan i bärgets mörka inre, ock **kula** betyder alltjämt »bärghåla».

2) Icke blott **blåkula**, utan även **blåkulla** upptages såsom femininum av äldre lexikografer: Lind, Sahlst., Möller (1790), Nyström, Heinrich (1814), Almqvist (1842). Härmed stämmer, att **kula** var fem., under det att **kulle** var mask.[1] Ännu Hyltén-Cav. Vär. och vird. II, s. 225 omtalar **Blåkullan** med **-n** såsom bestämd artikel.

3) Om **blåkul(l)a** utgått från **kulle**, är det överraskande, att — så vitt mig är bekant — någon form *'**blåkulle** icke påvisats.

4) Blott genom antagandet av **blåkula** såsom den ursprungliga formen kan såväl denna som **blåkulla** förklaras utan anlitande av folketymologiens jälp. Enligt regeln, att ljudförbindelsen lång vok. + kort kons. övergår till kort vok. + lång kons. i semifortisstavelse, har det äldre **blåkūla** med fortis på antepenultima ljudlagsenligt blivit **blåkulla**; jfr t. ex. **Jönköping** → **Jönköpping**, **Linköping** → **Linköpping** etc. (men **köping**), **Trelleborg** av **Trēlæborgh**, **Götteborg** av **Göteborg** etc.[2] Genom påvärkan från det enkla **kula** kvarstod helt naturligt det äldre uttalet **blåkula** länge vid sidan av **blåkulla**; jfr t. ex. **Jönköping** (jämte **Jönköpping**) genom påvärkan från **köping**.

Även det i Fryksdalsmålet använda, nu rådbråkade *blaḳhu̯l* med sammansatt akcent på ultima, »blåkulla, hälvete» (Magn. Sv. landsm. II. 2, s. 8), har snarare utgått från **blåkula** än från **blåkulla**. Ultimas sammansatta akcent angiver nämligen, att en följande vokal förlorats (*'blaḳhu̯la*), ock det långa *u̯* ock korta *l* visa, att senare kompositionsleden varit icke **-kulla** med kort **u** ock långt dentalt *l̠*, utan ett ord med långt **u** ock kort *l* (jfr fsv. **hula** »håla»). Alltså har ett äldre **blå-kula** genom anslutning till **hula** »håla» ombildats till **blåkk-hula** → *blaḳhu̯l*.

---

[1]) Enligt Weste (1807) ock Lindfors (1815) är **blåkulla** neutr. liksom i nuvarande språket. D. v. s. att ordet antagit det för ortnamn vanliga genus, sedan man förlorat minnet av dess ursprung.

[2]) Kock Ark. VIII, s. 172 noten 2, Nor. Sv. etym. s. 31.

Sedan **blåkula** fått formen **blåkulla**, anslöts ordet helt naturligt till **kulle**. Men härtill medvärkade helt visst även berättelser om det tyska **Blocksberg**.

Evinnerlig.

I Sv. etym. s. 15 ff. opponerar NOREEN sig mot den av mig Sv. akc. II, s. 326 antagna etymologien av nsv. **evinnerlig** fsv. **ævinneliker**, enligt vilken det är identiskt med isl. **ǽfinligr**. Enligt honom skulle det däremot vara bildat av **æ** »alltid» ock värbet fsv. **vinna(s)**, isl. **vinnask** »finnas till, vara, fortfara».

Denna NOREENS uppfattning är helt visst icke riktig. Emot den talar framför allt den omedelbara filologiska sannolikheten. Om man i två så ytterst nära besläktade dialekter som isl. ock fsv. har två så i det allra närmaste likalydande ord som isl. **ǽvinligr** (**ǽfinligr**) ock fsv. **ævinneliker**, vilka hava alldeles samma betydelse, så fordras ytterligen starka ock bindande skäl för att övertyga om att dessa ord alldeles icke skulle höra tillsamman. Sådana skäl hava icke anförts. Tvärtom är den av NOREEN föreslagna etymologien av fsv. **ævinneliker** föga tilltalande. Isl. **vinna** ock **vinnask** översättas av Fritzn. »være tilstrækkelig», fsv. **vinna** ock **vinnas** av Schlyter »finnas, vara till, räcka», t. ex. **æ mæþan giptamans goþs vinder** »så länge det finnes, så lång det räcker». Ofta förekomma sådana uttryck som **vins egh þæt til** »räcker det ej till», **vins egh goþs til** »räcker ej godset (förmögenheten) till» etc. Enligt NOREENS etymologi skulle **ævinneliker** alltså betyda »alltid tillräcklig». Men detta är ingalunda detsamma som »evinnerlig».

Isl. **ǽvinligr** (**ǽfinligr**) — vilket som bekant utgör en avledning av det adjektiv, som återfinnes i got. **aiweins** »evig» — ock fsv. **ævinneliker** låta sig lätt identifiera.

Jämte **ǽvinligr** har isl. (fno.) **ǽverðligr**, ock jämte **ævinneliker** använder fsv. **æværþeliker** (nsv. **evärdlig**). Dessa ord äro synonyma, ock alla äro ense om att **æværþeliker** (**ǽverðligr**) är sammansatt med **æ** »alltid»; andra kompositionsleden är troligen att sammanställa med **værþa**, **verþa** »bliva».

Ord sammansatta med **æ-** »alltid» hade i fornspråket liksom ännu i dag fortis på andra stavelsen: **æværþeliker**, **æhúru**, **æhwár**

etc. (Kock Sv. akc. II, s. 54). Då nu **sevérþ(e)liker** ock **sevinliker** hade samma betydelse, så uppfattade man även det senare såsom sammansatt med **se** »alltid» ock akcentuerade det därför **sevínliker** i överensstämmelse med **sevérþ(e)liker**.

Eftersom NOREEN särskilt anmärker: »till förklaring av **-nne-** [i **sevinneliker**] anför KOCK intet», så må några ord egnas åt denna fråga.

Som bekant är det mycket vanligt, att adjektiv (ock adverb) på **-lig-**, **-lik-** i isl. sakna s. k. »bindevokal» framför dessa avledningsändelser, under det att en dylik finnes eller kan finnas i fsv. Jag erinrar exempelvis blott om följande ord:

isl. **dauþligr** : fsv.	**døþeliker**	isl. **guþligr** : fsv.	**guþ(e)liker**
þýþligr	**þyþeliker**	**dagligr**	**dagh(e)liker**
einkanligr	**enkannelikr**	**mannligr**	**man(ne)liker**
fákunnligr	**fakunnelika**[1]	**grannliga**	**gran(ne)lika**[1]
sannligr	**san(ne)liker**	**glaþligr**	**glaþ(e)liker.**

Det är därför ingalunda förvånande, att »bindevokal» saknas i isl. **sévinligr**, men finnes i fsv. **sevinneliker**. Till det fsv. **sevinneliker** har »bindevokalen» införts från sådana ord som **døþeliker** etc. ock från sådana som fsv. **værþeliker**, **þyrfteliker**, **ræþeliker**, **møgheliker**, **kænneliker**, **høweliker**, **hemeliker**, **almænneliker** etc. etc. Särskilt har det likbetydande **seværþeliker** härvid spelat en roll.

Då man nu vidare hade åtskilliga adjektiv på **-eliker**, i vilka stavelsen **-inn-** föregick detta ordslut, såsom t. ex. **inneliker**, **ovinneliker**, **ominneliker**, **osinneliker**, ock även åtskilliga andra adjektiv (eller adverb) med **-nn-** framför ordslutet **-eliker** **-elika** såsom **almænneliker**, **kænneliker**, **hanneliker**, **sanneliker**, **manneliker**, **omanneliker**, **enkanneliker**, **grannelika**, **fakunnelika** etc., så hade det varit ganska överraskande, om icke **sevinneliker** under inflytande från dessa talrika analogier fått **n**-ljudet förlängt. Fsv. **sevinneliker** har sedan blivit **sevinnerliker**, nsv. **evinnerlig** genom påvärkan av de många orden på **-erliker**: **underliker**, **hedherliker** etc. (Kock Fsv. lj. I, s. 49 f.).

NOREEN finner a. a. s. 15 min sammanställning av det nsv. dialektiska **eveli(g)** med isl. **séfi(n)ligr** osäker ock vill i stället fatta nsv. **eveli(g)** såsom en utbildning av **evi(g)**. Ingen av dessa förklaringar är den riktiga, utan denna har i viss mån

[1]) Med något olika betydelse.

blivit antydd redan av Rietz s. 123 sp. 1. Det nsv. dial. **eveli(g)** betyder »varenda, varje» ock förekommer i sådana uttryck som **var eveli(g) en, var eveli(g)a gång** enligt Rietz från Skåne till Uppland ävensom i Värmland ock Medelpad. Från Helsingland anför han det något avvikande **varivigste käft** »varenda människa», varmed är att sammanställa det av VENDELL från Pedersöre-Purmo-målet antecknade **varivigaste ein, varinda ivigaste ein.**

Nu upplyser BERGHAUS (Sprachschatz d. Sassen), att man i lågtyska urkunder finner **ewelik** »ein jeglicher» i st. f. **jewelik, jewelk.** Detta **(j)ewelik** motsvarar fht. **iowelīh** (**ēogahwelīh**). Nsv. **var eveli(g)** »var enda» innehåller tydligen detta lågtyska låneord **ewelik.**

Faddra.

Då detta ord påvisats blott i följande sammanhang i fsv.: »gifuer iak mina faddra hustru esther ena ko» (FH. 6: 21, år 1449), så har dess betydelse icke kunnat konstateras. I Södw. Ordb. översättes det »fränka på fädernesidan?» I den år 1566 av »Erchebiscop Lars» skrivna ock år 1587 utgivna skriften *Om Kyrkio Stadgar och Ceremonier* omtalas s. 69 r. »klockor them the Påueske döpa och smöria brukandes ther til faddror.» Man läser i *Then Svenska Kyrkeordningen* av 1571 bl. XX v., där fråga är om nöddop: »Men hwar barnet lemnar, så skola föräldranar, så snart man kan pröffua, at thet är wordet starckt nogh ther til, fly sigh faddror . . . och lata kommat til Kyrkio.» På dessa ställen från äldre nsv. betyder **faddror** »kvinnliga faddrar» (jfr mlt. **vadder**[e] »gevatter oder gevatterin»), ock fsv. **faddra** bör därför säkerligen översättas »kvinnlig fadder, gudmor».

Gossflygga.

Seren. Sv.-eng. ordbok (1741) upptager ett kompositum **goss-flygga** »ramp, tomboy, tom-rig», alltså »glädjeflicka, sköka». I Tffil. NR. IX, s. 160 har jag oriktigt identifierat detta **-flygga** med nsv. **flicka.** Senare har det, såsom jag tror, lyckats mig visa, att nsv. **flicka** är identiskt med no. **flikja** »förflugen kvinna

(slyna)». Jfr no. värbet **flikja** »gapa, öppna sig», »gå halvnaken eller med öppna kläder».[1] Då **flicka** har detta ursprung, kan **-flygga** icke vara därmed identiskt, ty växlingen **i : y** bleve oförklarad.

Hos Stiernhielm, Fägne-Sång D 2, s. 2 läser man:

Kärngar, Drängiar, Bönder, Pijgor:
The dricka, dansa, **flyggia**, flängia, ghlamma, gny,
The qwäda, lee, och gantas wid, i hwarian By.

Detta ä.-nsv. värb **flyggia** har, såsom sammanhanget ock en jämförelse med det därmed tydligen besläktade gottl. **flagga** visa, betytt »rasa i lek, vara uppsluppen, yster». Gottl. **flagga** översättes nämligen av Rietz s. 150 »rasa uti lek, vara yr», ock han upptar från Gottl. även sammansättningarna **flagg-bytta** f. »yrhätta», **flagg-gait** f. »yrhätta». Av värbet **flyggia** har avletts ett värbalabstraktum **flyggia** »uppsluppen ysterhet», ock detta **flyggia**, yngre **flygga** har sedan övergått till konkretum ock använts om en alltför uppsluppen ock yster flicka, varför **goss-flygga** har betydelsen »ramp». I nynorskan lever simplex kvar; Ross Ordb. upptager nämligen **flyggia** f. »en svær, grovslagen og uskjøn kvinde».

Gubbe.

I Sv. landsm. X. 3, s. 6 ff. har jag diskuterat ordet **gubbe** ävensom dess feminina motsvarighet nsv. **gumma**. Jag sökte där visa, att nsv. **gumma**, äldre **guma**,[2] »gammal kvinna» helt enkelt är det regelbundet bildade femininet till fsv. **gumi, gumme** »gammal man». Det först från ä.-nsv.[3] uppvisade **gubbe** »gammal man» fattade jag även såsom utgånget från fsv. **gumi** »gammal man»; utbytet av **mm** mot **bb** i **gumme-gubbe** förklarade jag såsom framkallat av det likbetydande, i åtskilliga bygdemål använda **gu¹bbis** »gammal man» (av **godh** + **bise** »gubbe»).

[1]) Kock Språkets förändr. s. 94.

[2]) Jfr t. ex. pl. **gumor** hos Törngren och Mörck, *Adalriks och Giöthildas äfwentyr* [år 1742—3] I, s. 152.

[3]) Jag kan nu meddela ett något äldre exempel på ordet än de förut av mig antecknade. I en handskrift från slutet av 1500-talet till Uppl.-lagen finnes **gubbe** (Schlyt. uppl. s. 42 noten 23).

Jag anser fortfarande denna uppfattning vara väsentligen riktig. Dock kan jag numera framhålla ännu ett annat ord, som säkerligen medvärkat vid utbytet av **mm** mot **bb** i **gummegubbe**. Enligt meddelande av professor Joh. Vising brukas i norrländska talspråket **gu¹bbas** »gubben», t. ex. **måntro gubbas blev ond?** Såsom akc. 1 i **gu¹bbas** samt för övrigt ordets hela bildning visar, är det ett kompositum. Jag ser däri en sammanställning av adjektivet **godh** med det även i riksspråket använda ordet **bas** »arbetsförman»; jfr t. ex. de i bygdemål använda komposita med **god-**: **gobonden** (åskan) av **god** + **bonden**, **gogubben** (åskan) av **god** + **gubben**. I halländska bygdemålet har **bas** den något allmännare betydelsen «den bäste, ypperste, förnämste i ett lag eller sällskap» (Rietz). Norska ock danska dialekter använda ordet i ungefär samma mening som nsv. rspr. Så upptar Aas. Ordb. **bas** dels i betydelsen »formand, forstander; især om anføreren i et fisker-selskab», dels i betydelsen »en som udmærker sig fremfor andre». I jutländskan finnes enligt Feilb. Ordb. **bas** »en som udmærker sig fremfor andre», ock i V. Kristiansens Ordb. over gadesproget antecknas **bas** i uttrycket **at spille bas (med)** »spille mester, hovmesterere, behandle vilkaarlig, lege med». Ordet har införts från Tyskland; jfr t. ex. platt.-ty. **baas** »meister, ein aufseher über die arbeitsleute» (Brem. Wb.), holl. **baas** »meister, auf einem handwerke, der gesellen hält . . .; ein meister, ein herr der worüber zu befehlen hat». (Kramer Nieuw woordenboek 1787).

Gōdh-bas blev **'gōbbas, gubbas** genom den vanliga utvecklingen ō → ŭ vid vokalens förkortning; jfr t. ex. äldre **gōttår** → **gŭtår**, lat. **prōba** → ä.-nsv. **prŭbba** (Kock Ark. IV, s. 176 ff.). **Gubbas** har akc. 1, emedan det är en ursprunglig juxtaposition av ett enstavigt ord med ett annat ord; jfr t. ex. **a¹llting** av **a¹ll tin¹g** etc. (Kock Sv. akc. II, s. 91 f.).

Det ursprungliga **gumi**, yngre **gumme** »gammal man» har erhållit **bb** (**gubbe**) dels från detta **gubbas** »mäster, gammal man», dels från det ovan nämnda **gubbis**. Det förtjänar framhållas, att **gubbe** särskilt användes av underordnade om förmannen (oberoende av dennes ålder), t. ex. av fartygsbesättningen om kaptenen, liksom **baas** betyder »arbetsförman, den förnämste i laget»; jfr holl. **baas** »ein meister, ein herr».

För att ytterligare belysa ordet **gumme-gubbe** må framhållas, att Laumålet på Gottland använder **gumbe** »fadder».[1] Men i andra nsv. bygdemål har **gumme** erhållit betydelsen »fadder» liksom **gumma** betydelsen »kvinnlig fadder». Det är ovisst, huru detta gottländska **gumbe** uppstått, fastän det tydligen haft **gumme** (**gumi**) till utgångspunkt. Möjligen skulle någon vilja antaga, att ett äldre **gumme** genom påvärkan från andra ord (t. ex. från de avhandlade **gubbas, gubbis**) i denna dialekt (icke utbytt **mm** mot **bb**, utan) efter **m**-ljudet fått inskott av **b**. Dock synes mig ett dylikt antagande mycket osäkert. Man kan nämligen fatta **gumbe** på följande sätt. Gottländskan har kvar den gamla ljudförbindelsen **mb**, som i nsv. rspr. blivit **mm**, t. ex. gottl. **lambe** »lammet», **kämbar** »kammar» (pres. sg.) ä.-nsv. **kämmar**. Då det således var vanligt, att **mm** i rspr. motsvarades av **mb** i gottländskan (**lammet: lambe**[**t**] etc.), så kan man vid lån av ordet **gumme** från rspr. (eller från en dialekt, där liksom i rspr. **mb** övergått till **mm**) hava däråt i gottländskan genom ljudsubstitution givit formen **gumbe**.

[Sedan ovanstående skrevs, har ordet **gubbe** behandlats dels ånyo i Sv. etym. s. 33 f. av NOREEN (som där alldeles övergiver den förut av honom antagna etymologien), dels av v. Friesen Germ. mediagem. s. 41 ff. Jag skall här icke inlåta mig på en kritik av dessa författares åsikter. Men då VON FRIESEN mot den av mig i Sv. landsm. X. 3, s. 6 ff. framställda förklaringen av **gubbe** endast anmärker, att **gubbis** ej borde haft akc. 1, om det (såsom jag antar) uppkommit av **god bise**, så må ett par ord yttras därom.

Det är alldeles riktigt att, ifall '**god-bise** ursprungligen haft fortis på andra kompositionsleden, vi numera efter dess överflyttande till förra kompositionsleden borde haft akc. 2 (ej akc. 1) i ordet. Även jag har haft tillfälle framhålla, att man får fortis 2 vid dylik flyttning av fortis. Men däremot har utan tvivel VON FRIESEN orätt i att '**godbi¹se** (ej **go¹dbise** med fortis 1 på förra kompositionsleden) varit det äldre uttalet. Jag erinrar icke blott om juxtapositionerna **go¹rå** (av **god råd**), **a¹lting** (av **all ting**) etc., utan ock om de dialektiska **go¹f(f)ar**, såsom namn på åskan (Tor) ock i betydelsen »morbror», **go¹mmor**

---

[1]) Enligt Klintberg Sv. landsm. VI. 1, s. 23, r. 16.

»mormor». Det kan icke rimligen betvivlas, att detta **go¹mmor** uppstått ur **go(dh) mor** (jfr da. **bestemor** »mormor) ock detta **goffar** ur **go¹(dh) far** (jfr da. **bestefar** »morfar, farfar»); se Kock Sv. Akc. II, s. 131 f. På alldeles samma sätt har **'godh bise** blivit **'gō¹dhbise** → **gubbis**, ock **godh bas** blivit **'go¹dhbas** → **gubbas**. Sammansmältningen har försiggått i sådana uttryck som **han är en go¹dh fa¹r; han är en go¹dh bi²se** etc. (senare **han är en 'go¹dh-fàr, 'go¹dh-bise** etc.). Detta hindrar naturligtvis icke, att man i andra satssammanställningar, resp. i vissa bygder, kunnat säga **gōdh ba¹s**, varpå kanske det av VENDELL från Finnby i Finnland anförda **gubás**[1] tyder; jfr t. ex. att man på 1600-talet kunde akcentuera **alskiöns, Lijfstidh, Döds-Dág, Dödz-Stúnd, Mors Grijs** (Kock Sv. Akc. II, s. 271, 273), ehuru orden i nuvarande språket (fakultativt) hava fortis 1 på penultima **a¹llsköns, li¹vstid, dö¹dsdag, dö¹dsstund, mo¹rsgris**. Weste (år 1807) akcentuerar **landshö¹vdinge**, vilket ord nu dialektiskt har fortis 1 på första stavelsen. I nuvarande språket akcentueras dels **kallbra¹nd** dels **ka¹llbrand** med fortis 1, dels **framå¹t** dels **fra¹måt** med fortis 1 etc. etc. Jfr om **gubbe** även Jess. Da. etym. ordbog.]

Kurra-gömma.

Ordet förekommer i uttrycket **leka kurra-gömma**, namnet på den allmänna barnlek, som även kallas **leka gömme**. Den går som bekant så till, att en »står» ock då icke får se, var kamraterna gömma sig, varefter han skall söka upp dem på deras gömställen.

Att **kurra** i **kurra-gömma** är identiskt med nsv. vb. **kura**, är sedan länge känt; se t. ex. Rietz s. 366, Sundéns Ordb. I, s. 381.

Emellertid söker NOREEN helt nyligen i Sv. etym. s. 49 närmare förklara uttrycket. Enligt honom skulle **kurra** (**kura**) i **kurra-gömma** icke (såsom fallet annars är med det svenska värbet **kura**) betyda »huka ihop sig», utan det skulle liksom mlt. **kūren** betyda »stå på lur». I **kurra-gömma** skulle man hava en asyndetisk förbindelse av två infinitiver, av vilka den

---

[1]) *Ordlista över det sv. allmogemålet i Finnby kapell* s. 66.

ena (**kurra**) syftar på den ene kontrahenten i leken, som »står på lur», under det att den andra infinitiven (**gömma**) syftar på den andre kontrahenten, som har att gömma sig.

Utan tvivel har NOREEN missuppfattat uttrycket.

Emot hans mening talar kraftigt redan, att såsom nämnt **kura** i nordiska språk annars betyder »huka ihop sig», ock betydelsen »stå på lur» har där icke påvisats. Vidare kan den ene kontrahenten i leken icke sägas »stå på lur»; han blott vänder sig bort för att ej se, var kamraterna gömma sig. Ytterligare hade man väntat **kurra-gömma sig** (icke **kurra-gömma**), ty NOREEN vill i **gömma** inlägga betydelsen »gömma sig». Men framför allt visa namnen på denna lek under 1700-talet, att orden äro att fatta på annat sätt, än NOREEN gör.

Sahlst. Ordb. (1773) upptar **kura i göma** »abscondere se in perquisitionem alterius, ludi genus». Hos Lind (1749) heter det **leka kura gjöme** »das verstecken, oder des versteckens, spielen». Även följande uppgifter må anföras. Möll. Ordb. (1790) antecknar **kura göma** »versteck spielen», Weste (1807) **leka gömme** = **leka kura gömma**, Lindfors (1815) **leka gömme**. Ännu Sundén (1892) skriver **leka kura gömma**. Rietz känner **kura-gömme** från Västerbotten, Småland ock Blekinge; **kurra-gömma**, **kurra-bo-gömma** från Närike ock Östergötland.

Det av Sahlst. meddelade **kura i göma** är det mäst genomskinliga bland lekens namn. **Kura** betyder liksom annars »huka sig ned»; jfr nno. **kura** »bøie sig ned, især: lude med hovedet, bøie hovedet mod brystet». **Göma** är det vanliga substantivet fsv. **gōma**, nsv. **gömma** »gömställe». Uttrycket **kura i göma** betyder alltså helt enkelt »huka sig ned i ett gömställe», vilket just beskriver lekens viktigaste moment. »Gömställe» hette emellertid ännu hos Lindfors icke blott **gömma** f., utan ock **gömme** n., vilket neutrala ord återfinnes i nno. **gøyme** n., da. **gjemme** n. Detta ord hava vi i uttrycket **leka gömme** »leka gömställe» ock i Linds **leka kura gjöme**. Då vi nu säga **leka kurra gömma**, **leka kurra gömme**, ock då Lind sade **leka kura gjöme** utan preposition framför substantivet, så kan den av Sahlst. brukade prepositionen **i** (**i göma**) hava förlorats under påvärkan av det synonyma uttrycket **leka gömme** utan preposition. Måhända döljer sig dock bakom **leka kura gömma** (**gömme**) ett äldre **leka kura a gømo** (**gøme**) »huka sig ned på

ett gömställe», vari **kura** ä sammansmält till **kura**, på samma sätt som t. ex. **gå å stad** blivit **gå sta**[d] (sedan analogiskt även **gick sta**[d] etc.). Jfr det av Rietz anförda (**leka**) **kurra-bo-gömma**, där **bo** kanske uppstått ur ett äldre **på** (preposition). Däremot är det väl föga troligt, att uttrycket **leka kurra gömma** skulle gå tillbaka på ett annat äldre, men snarlikt uttryck för leken, vilket kunde vara så gammalt, att man vid dess uppkomst använde dativen (**gømo, gøme**) utan preposition för att uttrycka begreppet »varest».

Måhända har i vissa trakter **gömme** i **kurra gömme** uppstått ur äldre oblik kasus **gømo** (till fem. **gøma** »gömmande» eller »gömställe»), ty i syd-Sverge använder man just i namn på åtskilliga lekar en form på **-e** av äldre **-o**, utgörande oblik kasus till feminina **n**-stammar, t. ex. **trilla tunne, slå kane** etc.; jfr Billing Sv. landsm. X. 2, s. 52.

Lemna, remna.

Jämte det normala uttalet **lämna, rämna** med **ä**-ljud förekommer även, fastän mera sällan, uttalet **lemna, remna** med kort **e**-ljud. Enligt Nor. Urgerm. lautl. s. 22 skall **lämna** innehålla **a**-omljud ock hava uppstått ur ett förhistoriskt **'libanōn**, under det att isl. **lifna** nsv. **lemna** skulle hava utgått från en form med den ursprungliga rotvokalen **i**, som icke varit underkastad **a**-omljud. På enahanda sätt, menar han, att nsv. **rämna**: isl. **rifna**, nsv. **remna** skulle vara att förklara.

Jag kan icke dela denna uppfattning.

Det vore tydligen i hög grad önskligt, att man kunde förklara den nsv. uttalsväxlingen **lämna : lemna, rämna : remna** utan att behöva anlita en så avlägset liggande utväg som **a**-omljudet, vilket enligt Noreen t. o. m. tillhör den urgermanska tiden; ock att man ej är berättigad att förklara de nsv. **lämna, rämna** genom anlitande av någon så uråldrig ljudlag, framgår just därav, att dessa former äro uteslutande nysvenska. Varken har i fsv. påvisats något **'læfna, 'ræfna** eller i isl. något **'lefna, 'refna**.

Isl. **lifna** översättes av Noreen (liksom nsv. **lämna, lemna**) med »übrig lassen». Detta är emellertid icke riktigt. Isl. **lifna**

har icke samma betydelse som nsv. **lemna**, utan översättes av Fritzn. »1) blive tilovers, 2) komme til live, 3) friskne til af en sygdom». Fsv. **lifna, limna** har väsentligen samma betydelse: 1) »lemnas, efterlemnas, 2) komma till liv igän, 3) bliva vid liv» (Södw. Ordb).

Ljudlagsenligt måste fsv. **lifna** yngre **limna** bliva nsv. **'limna**, eftersom kort i-ljud kvarstår i sluten stavelse (Kock Fsv. ljudl. II, s. 454 ff.). Huru har då fsv. **lifna, limna** »lemnas» (således med passiv eller intransitiv betydelse) i nsv. blivit till **lemna-lämna** med e- eller ä-ljud ock med aktiv betydelse? Fsv. har jämte **lifna, limna** »lemnas» värbet **lēwa** (= isl. **leifa**) »lemna». Detta fsv. värb har så påvärkat **lifna**, att detta fått formen **lēfna** yngre **lemna** med betydelsen »lemna». Detta kan också uttryckas så, att nsv. **lemna** utgör en kompromissform av fsv. **limna, lifna** »lemnas» ock fsv. **lēwa** »lemna».

Nu användes i flera nsv. ord såväl ä- som ĕ-ljud, då det äldre språket (fsv. eller ä.-nsv.) hade ē-ljud framför två konsonanter. Jag erinrar om det nsv. uttalet **rämsa** ock **remsa** (jfr fsv. **rēm**, isl. **reim**), **gränsle** ock **grensle** (jfr nsv. fsv. **grēn**), **trädsk** ock **tre(d)sk** (jfr ä.-nsv. **treesk**), **frästa** ock **fresta** (jfr isl. **freista**); se Lyttk.-Wulff Uttalsordb. Härmed kunna sammanställas nsv. **gäspa** : ä.-nsv. **geespa** fsv. **gēspa** isl. **geispa**, nsv. **hälsa** : fsv. **he(e)lsa** isl. **heilsa**, nsv. **ränsa** : fsv. **rensa** isl. **hreinsa** etc.; jfr Kock Språkh. 41 f. I överensstämmelse härmed har det äldre **lēmna** i regeln övergått till **lämna**, fastän även uttalet **lemna** förekommer.

Ännu Linds Sv.-ty. ordb. (1749) upptager **lemna** (**lefna**) »von einer krankheit genesen», vilken betydelse även tillkom isl. fsv. **lifna**. Eftersom fsv. **fn** blivit nsv. **mn**, så kan den av Lind upptagna sidoformen **lefna** ej hava ljudlagsenligt **fn** (**vn**), utan denna ljudförbindelse kvarstod under påvärkan av **lefva** »vivere». Från detta **lefva** har **lefna, lemna** »von einer krankheit genesen» fått även e-ljudet.

Ljudlagsenligt skulle fsv. **rifna, rimna** hava blivit nsv. **'rimna**. Från subst. **rēva** (← fsv. **rĭwa**) »remna» har ē-ljudet överförts till det likbetydande subst. **remna** (**'rimna, 'rifna**) ock från detta till värbet **remna** (**rimna, rifna**). Växlingen i det nsv. uttalet **rämna** : **remna** förklaras liksom uttalsväxlingen **lämna** : **lemna**.

Maske-seck.

I en av sina andliga visor sjunger LASSE LUCIDOR:

Hwad är tit Lijf? Jt Damb som snart förswinner,
Hwad är tin Lust? En Ström som fast bortrinner,
Hwad Däjligheet? En färgad Maske-Seck,
Hwad Godz och Guld? En glittrand Mull och Treck.
(2:a uppl. Xx 2 s. 2.)

Det här förekommande **Maske-Seck** har blivit missuppfattat i våra dagar.

I Ark. I, s. 233 antecknar NORELIUS från Lucidor bland märkligare »ordformer» ett (väl från något annat ställe hos Lucidor hämtat) »**Maskesäkken** magsäcken». Han menar väl icke, att **magsäcken** ock **maskesäkken** skulle vara etymologiskt identiska. I den av NOREEN skrivna ordlistan till dennes ock E. MEYERS *Valda stycken af svenska författare* förklaras **Maske-Seck** i Lucidors ovan anförda värs med »maskeradkostym?»

Det i äldre nsv. icke så sällsynta ordet **maske-säck** betyder helt enkelt »mask-säck», vilket utgör en beteckning för den mänskliga stofthyddan, som en gång i graven skall förtäras av maskar. Detta framgår t. ex. av följande.

Lind Sv.-ty. ordb. (1749) upptar under **Matk** »der Wurm, die Made» sammansättningen »**Matke-mat** (menniskjokropp) der Madensack, der menschliche Leib, die Speise der Würmer». Nht. **madensack** åter förklaras t. ex. i Grimms Wb.: »der menschliche leib, einem sack verglichen, den die maden nagen; ein im 16. jahrhundert emporgekommenes, ursprünglich wol nur geistliches kraftwort (vergl. auch **kothsack**)». Nht. **kothsack** användes ock t. ex. av LUTHER såsom en benämning på »människokroppen».

Det äldre nsv. **maske-säck** är tydligen synonymt med **matke-mat** ock utgör ett översättningslån från tyskan (**madensack**). Detta harmonierar fullkomligt med dess användning i värsen av Lucidor, där fåfängligheten hos detta jordiska i kraftiga ord skildras.

Benämningen **maske-säck, madensack** kan för övrigt delvis jämföras med det i danskan använda skämtsamma uttrycket för kyrkogården **Store ormestræde.**

I fall. såsom NORELIUS synes mena, **maske-säcken** kunnat användas särskilt om magen, så beror detta icke på någon förändring av ordet **magsäcken**, utan därpå att magen är en viktig del av den mänskliga stofthyddan. Nht. **kothsack** användes enligt Grimms Wb. särskilt om magen.

Fsv. nī »nej».

Något dylikt ord, motsvarande isl. nī »nej», upptages icke i våra fsv. ordböcker, ock ej häller möter ordet i någon handskrift. Man kan dock påvisa dess användning även i fsv.

I den fsv. psalmen »Een rikir man» (Medelt. dikter och rim 167 ff.) börjar v. 7:

Han sadhe **ney**
iak seger for **hwi**.

Annars utgöra i denna psalm, som innehåller fjorton värser, de två första raderna i varje värs fullständigt rim, t. ex. **man : han** (v. 1), **wijth : tijth** (v. 2), **wijn : sin** (v. 3) etc.

Det är därför otvivelaktigt, att förhållandet ursprungligen varit detsamma i v. 7, d. v. s. att man där ursprungligen haft rimmet **nī : hwī**.

Fsv. isl. nī »nej» är identiskt med got. **nei** »icke»; härom t. ex. hos Uhlenbeck Et. wb. d. got. sprache.

Påskeskår se skorsten s. 20.

Redhampne.

Det heter i Sv. dipl. NS. I, 289 (1403, nyare avskrift): »att almogenn giöre till husett spisning . . . huarie fyre men et nötth, tw får . . . ena mark redhampne». I Södw. Ordb. upptages **redhampne** med frågetecken efter, ock den förmodan framställes, att det är fel i st. f. **redha pænninga**.

I ovan s. 9 nämnda Kyrkio Stadgar (1566) läser man bl. 10 v.—bl. 11 r.: »Ty ändoch hwsbonden legger til reedho och ämpne, wercke och tilfång, . . . likuel effter thet bygningen icke ther medh är strax vprettat, uthan behöffuer . . .» Här torde **reedho** och **ämpne** kunna återgivas med pänningmedel; jfr att

isl. **reiþa** f. betyder bl. a. »udredsel, betaling som tilkom biskoppen, præsten», fsv. **reþa** »**betalning**», under det att fsv. **æmne** är »förmögenhet (pänningtillgångar)».

Jag förmodar, att **redhampne** utgör en förvanskning av ett med **reedho** och **ämpne** nära besläktat ord eller uttryck, kanske snarast av **redho ok æmpne** eller av '**redho-æmpne** »pänningmedel».

Remna se lemna s. 15.

Rist.

Conongs bolkær i äldre Västg.-lagen börjar: »Emundær flemæ var conongær i vpſalum ok ſven tiuguſkiæg i dan mark. þer ſattu riftir (riſtir) mællir ſverikis ok danmark». Vid det ord, som Collin ock Schlyter i sin upplaga återgivit med **riftir**, anmärka de, att den äldre utgivaren av Västg.-lagen, Stiernhielm, läst ordet såsom **riſtir**; så ock en avskrivare av handskriften från 1500-talet, ävensom en avskrivare från 1600-talet. Av den av Börtzell ock Wieselgren (år 1889) utgivna upplagan av Västg.-lagen i fotografisk reproduktion synes snarast framgå, att Collin ock Schlyter riktigt återgivit handskriften. Dessa sistnämnda utgivare anmärka emellertid vidare: »Codd. Runici habent **riſtir**. B. Q. **ramærki**. G. **ryfter ok ramerki**. P. **riſter och raa**.» Den här med P betecknade hskr. är den, som innehåller den s. k. Prosaiska krönikan ock som senare av Klemming utgivits i *Småstycken på forn svenska*. Även enligt Klemming har denna unga handskrift **rister och raa**.

I glossaret till Västg.-lagen lemna Collin ock Schlyter oavgjort, om **riftir** eller **riſtir** är rätta läsarten: »Alii codices pro **riftir** habent **riſtir** v[el] **riſtaſtenar**. Utrum rectius sit, nobis incognitum est.» I ordboken synes Schlyter snarast föredraga **riftir**, men han nämner det med en viss reservation: »Detta för övrigt okända ord är möjligen besläktat med **raft**, stång»; det översättes av honom »råmärke». Södw. Ordb. översätter med anförande av **riſtir** från Pros. krön. ordet **rist** med »eg. inskärning, skåra? gränsmärke», ock han sammanställer det således med **rista**; för övrigt tillägges ett »jfr **rift**».

så har ursprungligen **skurstain, skorsten** varit den sten (stenhäll), på vilken elden brann.

Med **skorsten** äro för övrigt att jämföra de hos Aas. Ordb. anförda nno. **aare** »arne, ildsted, steenkreds omkring ildstedet i et huus», **aarestein** »den forreste kant af ildstedet», **gruvestein** »sten eller muur foran ildstedet», ock vidare (jfr Ihre ock Schlyt. anf. st.) fornskånska **bransten** »eldstad», vilket fda. ord alltjämt lever kvar på Jutland (**brånstien** »brandsten», »ildsted, arne»: Feilb. Ordb.).

Liksom **skorsten** använts ock användes om olika till eldstaden hörande föremål, så är förhållandet detsamma med **aarhella** (**aarhelle**). Det översättes nämligen av Aas. Ordb. dels »ildsted», dels »stenen foran ildstedet», ock om det isl. **arinhella** anmärker GUÐMUNDSSON, *Privatboligen på Island* s. 178: »ildstedet var omgivet af flade tynde stene (**arinhella**), som blev rejste på kant og således kom til at danne en ramme om ilden».

Man väntar naturligtvis att **skor-, skur-** i **skorsten**, fgutn. **skurstain** betyder »eld», vare sig att (vilket är det troliga) ordet **skorsten** såsom kompositum lånats till Norden från Tyskland (jfr **schorstein**), eller att det möjligen skulle såsom kompositum hava funnits redan på samgermansk tid.

Härmed harmonierar följande. Rietz anf. st. meddelar från södra Gottland »**skurr** m. eld. 'Thorn u skurr brännde up hajle garden', åskan ock elden brände upp hela gården . . . (Vamlingbo, föråldr.; enligt uppgift). Ordet har ej av mig påträffats ock är ej fullt säkert, men antecknas här för närmare efterforskning».

Att ett ord **skur**, med **a**-omljud **skor**, »eld» funnits, bekräftas till fullo av det i Bohuslän använda **påskeskår** (**påskeskor**). Med. dr EDVARD STRÖM (född 1811) har meddelat mig, att man i hans barndom i mellersta Bohuslän brukade uttrycket **hålla påskeskår** (**påskeskor**). Att hålla **påskeskår** (**-skor**) tillgick så, att gossar på påskdagens morgon gingo upp på något bärg, där upptände en eld ock trakterade det från gudstjänsten återvändande kyrkfolket med mat ock dryck. Elden var emellertid härvid något väsentligt, ty den användes icke till matens lagande, utan denna medtogs färdig från hemmet.

Då man nu i en annan trakt av Bohuslän (Sörbygden) enligt Niléns ordbok brukar **påske-fyr** »påskeld, eld (av torr-

ved o. d.), som upptändes påskaftonen . . .», så betyder naturligtvis även **påskeskår** (-**skor**) »påskeld», -**skår** (-**skor**) »eld» ock **skorsten**, fgutn. **skurstain**, mht. **schorstein** egentl. »eldsten».

Från germ. *'skuraz* »eld» är tydligen mht. **schürn**, nht. **schüren** »das feuer anfachen» avlett; jfr det av **eld** avledda nsv. **elda**.[1] Hit höra även nsv. **sköre** »bränt linne som antändningsmedel» (i Uppland enligt Rietz **skyre**) ock det i Västergötland **använda sköra** »1) röra i elden 2) taga bort kolet på en tänd trästicka, varmed man lyser sig ock andra».

Slicke-pott.

I barnspråket kallas tummen **tumme-tott**, pekfingren **slicke-pott**. Vid uppräkning av fingrarna får vartdera ordet två fortisakcenter (åtminstone i syd-Sverge): tu²mme-to¹tt, sli²cke-po¹tt; men orden kunna även uttalas med en fortisakcent: tu²mme-tòtt, sli²cke-pòtt ock tumme-to¹tt, slicke-po¹tt. Redan Rietz s. 765 ock Fritzn.$_2$ sammanställa riktigt **tumme-tott**, **tommeltot** (= **tommeliden**) med isl. **tuttr** »person, væsen af dvergagtig skikkelse». I Götaland brukas **tutte** »liten gosse», ock man får med samma betydelse även höra **tutt**.

Ordet **slicke-pott** torde ej hava blivit utrett. I Nyland användes **slikipott**. Rietz s. 622 upptar **sleke-putt**. I Norge kallas fingren **sleikjarpott**, på några ställen **sleikjefinger**. Rietz upplyser s. 137, att i vissa bygder förekomma avvikande namn, nämligen i Ångermanland (Stigsjö socken) **slicke-köppen**, i Älvdalen i Dalarna **släkjebutt** (**slättjebutt**), i Mora **släk i butt** (**släk** »slicka», **butt** m. »litet laggat träkärl»).

Överensstämmelsen mellan norskan ock flertalet svenska bygdemål vid fingrens benämning visar, att dess namn ursprungligen varit **slicke-pott**, -**putt** (**sleikjar-pott**). Detta -**pott** -**putt** är att sammanställa med följande ord. Nsv. rspr. har värbet **påta** »med en pinne l. käpp o. d. peta i jorden, smågräva, rota». Jämte denna betydelse upptar Rietz från Småland för **pota** »sticka fina hål i brödet med ett slags nagg (**påt** m.), innan det insättes i ugnen». Aas. Ordb. översätter no.

[1]) Nht. **schüren** är alltså icke att med Kluge Et. Wb.$_4$ sammanställa med got. **skaúrō** »schaufel».

pota »stikke, bore, støde med en kjæp l. stang», Ross även »pirke, grave eller bore med et lille spids redskab; pirke, pille, pusle». Dessutom upptar Ross **pot** m. »kjep», Aas. **pot** n. »stikke, noget at støde med»; **eit lite' pot.**

De norska orden visa, att det svenska värbet **påta** ock det av Rietz från Småland anförda **påt** m. ursprungligen haft öppet o-ljud (ej ā-ljud), vilket bekräftas av växelformen **sleke-putt** med **u.** Senare leden i det maskulina **slicke-pott, sleke-putt** är identisk med det norska **pot** m. »käpp» ock det småländska **påt** (**pot**) m. »nagg att sticka hål i bröd med». Den fnord. formen har varit '**potr.** Enligt den av mig i Fsv. ljudl. II, s. 383 ff. framställda regeln har därav blivit dels **pott** med kort vokal + långt **t,** dels **pōt** (**pāt**) med lång vokal + kort **t.** I **-putt** hava vi en form utan **a**-omljud. Vårt **-pott, -putt** betyder alltså »petare», vilket mycket väl harmonierar med fingrens namn »pek-finger»

Då första kompositionsleden i **slicke-pott, sleke-putt** förde tanken till de kärl, vars innehåll man med jälp av slicke-potten kunde få, så har genom folketymologisk ombildning i Ångermanland **slicke-potten** förändrats till **slicke-koppen** (jfr **kopp**) ock i Dalarna **sleke-putt** till **släkje-butt, släk i butt** (jfr **butt** »träkärl»).

Viþa (undirviþa, aldinviþa).

I Sv. spr. lag. II, s. 141 upptar Rydqvist **viþur, viþer** såsom nom. sg. till den maskulina **u**-stam, som på isl. har formen **viþr** »träd, skog» (jfr ock Rydqv. V, s. 37). Såsom stöd för nom. sg. **viþur** anför han **vnðir viþur** i VGL. II Forn. B. 12. Med anledning av denna form upptar även Schlyt. Ordb. nom. sg. **undirviþer, -þur.**

Detta är icke riktigt. VGL. II låter icke i regeln **-r** i isl. **skógr, viþr** etc. motsvaras av **-ur,** utan av **-er,** ock att i **-viþur** tänka på ett sedan uråldrig tid kvarstående -UR i nom. sg. mask., är tydligen icke berättigat.

I det anförda **vnðir viþur** (**undir-viþur**) har man icke nom. sg. av en maskulin **u**-stam, utan nom. pl. av en feminin **n**-stam.

Stället lyder: »Sæmber þem eig a. þa aghe þæn valð at søkiæ til skiptis ær skiptæ vil. oc eig þen ær øþæ vil. meþ siunættinge huat þæt helðer ær aldin scogher æller vnðir viþur». Att vi här hava en fem. n-stam, framgår icke blott av själva formen vnðir viþur, utan ock därav, att de yngre handskrifterna KG hava vndiruiþa, alltså samma ord i sing., ett ord som emellertid ej antecknats i Schlyt. Ordb. Det i vndirviþa ingående viþa återfinnes i isl., fno. ock nynorskan. Fritzn.$_2$ översätter viþa ej blott med »mast» utan ock (liksom viþr) med »tømmer, træmaterialier (collectivt)». Aas. Ordb. har antecknat vida »skovgrændsen eller den øverste skovvæxt paa en fjeldside», även »skovmark».

Att fsv. använt en fem. n-stam undirviþa, bekräftas av VGL. II Add. 3, 1; men därav framgår även, att man haft en förut icke påvisad fem. n-stam aldinviþa. Stället lyder: »scoghæ brænnur. æn man hugger til tiughu lassæ annattuægiæ aldil uiþu. æller a tymber scoghe æller a vndir viþu. hulkit eet af þemmæ man brænnir til tiughu lassæ. væri sik firi meþ fiærþungs nempdinni». Collin ock Schlyter mena under hänvisning till VGL. II Forn. B. 33, att hugger är skrivfel för brænnir. Uttrycket brænnir vore nog bättre, men läsarten hugger är väl ej omöjlig, då träden förmodligen fälldes, innan de brändes. För övrigt upplysa utgivarnas noter, att hskr. G har . . . annattuægiæ a aldinuithu . . . Tydligt är, att aldil i aldil uiþu antingen är skrivfel för aldin, eller att aldil möjligen innehåller ett annat avledningssuffix, men är synonymt med aldin »ollon». För övrigt synes det mig vara givet, att läsarten »annattuægiæ a aldinuithu (aldil uiþu)» är den riktiga, eftersom uttrycken a tymber scoghe ock a vndir viþu omedelbart följa.[1] Då nu a i bet. »på» under normala förhållanden förenas med dat., ock då man här till yttermera visso läser a tymber scoghe, så måste naturligtvis vndir viþu ock aldinuithu (aldil viþu) i uttrycken a vndir viþu ock a aldinuithu (aldil uiþu) även vara dativer. Detta vill säga, att nominativerna heta vndirviþa ock aldinviþa (aldilviþa).

---

[1]) Om man i st. f. a vill läsa aff (jfr aff undir viþu i G), så förändrar detta icke förhållandet. Prepositionerna a ock af sammanblandas stundom, emedan redan i fsv. af stundom fått uttalet ā.

Även uttrycket af vndir viþu VGL. II U. 19 rubr. hör tydligen till nom. **undirviþa**. Till nom. **vndirviþa** ock **aldinviþa** för jag även »swa scal bøtæ baþe firi aldin viþu oc vndir viþu sum sakt ær» (VGL. II FornB. 11), »bøte þrenni sæxtan ørtugher firi vnðir viþu oc swa aldin viþu» (VGL. II FornB. 3), ävensom vnðir viþu, aldin viþu (VGL. II J. 19); snarast också vndir viþu (VGL. II FornB. 8; 9). I VGL. I FS. 2 pr. ock I FB. 8 kan **vndir uiþu** vara såväl ack. sg. till **undirviþa** som ack. pl. till **undirviþer**.

Då nno. **vida** betyder »skovmark», så betecknar **aldinviþa** »skogsmark eller skog av ollonbärande träd».

I Schlyt. Ordb. översättes **undirviþer** med »trä som ej bär frukt», ock det ställes där såsom motsats till **aldinviþer**. Otman tolkar i sin översättning av äldre Västg.-lagen s. 65 **vndir viþær** med »ungskog», men han anmärker — underligt nog — i noten »eg. icke fruktbärande skog». På det nyss från VGL. II Add. 3, 1 anförda stället står **vndir uiþu** såsom motsats icke blott till **aldinuithu** (**aldil uiþu**) utan ock till **tymber scoghe**. Därför måste med **undirviþa** menas något mera än »icke ollonbärande skog». Engelska **underwood** betyder »lågt buskvärk; buskar under träden i en skog», da. **underskov** »skov af lave træer og buske»; även i (åtminstone den yngsta) nsv. förekommer **underskog** (se Lundells ordlista).

Undirviþa är bildat på samma sätt med prep. **undir**, ock det betyder »lägre (icke fullmogen) skog», men synes särskilt användas om icke ollonbärande träd. **Undirviþer** betyder »lägre (icke fullmoget) träd» eller »lägre (icke fullmogen) skog», men även det synes särskilt användas om icke ollonbärande träd.

Væwildræt.

I Uppl.-lagen V. 20 pr. heter det: »liggær almæningær hundæræ mællum ær ra ok rør til wæri þæt want ær. ær æi ra ok rør til. skipti wæwildræt þeræ mælum .j. þry sundær. twa løti warskoghær. ok þriþiung almæningær». På grund av detta blott på ifrågavarande ställe påvisade **wæwildræt** upptar Schlyter i sitt glossar till Upplandslagen ett fsv. **vævild** »rep, funis», dock med frågetecken efter, ock han sammanställer det

med de ännu kvarlevande bygdemålsorden **vävel, vävling** »funis longior». Senare kompositionsleden i **wæwildræt** är enligt SCHLYTER adv. **ræt** »rätt»; han översätter sammansättningen med »snörrätt». Denna mening fasthåller han i ordboken; den har akcepterats av Rietz s. 834 ock av Rydqv. VI, s. 526.

Med sin sunda uppfattning har SCHLYTER i huvudsak riktigt återgivit ställets mening, men han har oriktigt uppfattat ordets form.

Från intet nordiskt| språk torde något **wæwild** eller dyl. hava blivit påvisat, ock det är ej häller behövligt att antaga ett dylikt ord.

I Skånemålet har man enligt Rietz anf. st. **vevel, hö-vevel** »ett långt rep (24 famnar, av svinhår), hörep att linda om (vävla) ett hölass» (Vemmenhögs härad). I andra trakter av Skåne brukas de något avvikande formerna **vövel** (pl. **vövlar**), **hö-väl**. Härtill hör värbet **vävla** »omlinda», t. ex. **vävla hö** (Västergötland); även nno. har **vevla** »svøbe, omvikle». **Vevel** är avlett av isl. vb. **vefla**: pret. **vafþa**, fsv. **væfla** : pret. **vafþe**, liksom t. ex. **lykill** av **lykia** : pret. **lukta**, **stuþil** av **styþia** : pret. **studda**.

Wæwildræt har till första kompositionsled detta **vevel**, ock det är snarast att avdela **wæwil-dræt**. Senare kompositionsleden är då fsv. **dræt** »dragning», vilket i denna betydelse förekommer såsom senare sammansättningsled i t. ex. **bodræt** »egendoms dragande ur en annans bo genom hans husfolks lockande till hustjuvnad», **nota-dræt** »notdrag», **kælkadræt** egentl. »kälkdragning», d. v. s. »rättighet att från skogen hämta ved m. m. på kälke». **wæwil-dræt** »rep-dragning» betyder »dragande av ett (gränserna uppdelande) rep», ock stället är att översätta: »finnes ej rå ock rör, då skifte rep-dragning mellan dem i tre delar . .», d. v. s. då må man skifta mellan dem i tre delar genom dragande av ett (gränserna uppdelande) rep.

Alternativt skulle man möjligen kunna tänka sig, att **wæwildræt** värkligen betydde »snörrätt», ock att dess senare kompositionsled vore adv. **ræt**; men i så fall är dess första kompositionsled ändå **wæwil** (icke **wæwild**), ock vid sammansättning av **wæwil** ock **ræt** har då ett **d**-ljud utvecklats mellan det dentala **l** i **wæwil** (jfr Kock Ark. IX, s. 254 ff.) ock **r** i **ræt**, liksom **d** utvecklats i **allra** → **aldra** etc. Dock är härvid att märka, att då **r** annars inskjutes mellan dentalt **l**-ljud ock **r**, det dentala **l**-ljudet är långt, icke kort såsom i **wæwil-**.

Örngått.

I Hist. språkforskn.$_2$ s. 11 f. ock Sv. Spr. L. II, s. 111 uttalar RYDQVIST den meningen, att **örngått** till senare sammansättningsled skulle hava det ord, som återfinnes i isl. **gát** »omsorg».

Så vitt jag erinrar mig, har senare ingen annan etymologi för **örngått** blivit framställd. RYDQVISTS åsikt torde dock ej vara riktig. Ordet **örngått** betyder som bekant »huvudkudde». Samma betydelse hade det i den äldre nsv.; Lind (1749) översätter **örngåt, örnagåt** med »das Ohrküssen, Kopfküssen». Att ordet redan i fsv. hade väsentligen denna valör, inses t. ex. av Vadstena Klosterregler; där stadgas s. 11: »Oc oppa sik hawin eet aklædhe ellir sengaklædhe aff wadhmal ryo oc skinfæl tha som tharfuas vndir hofdheno hafwin eet høghinde oc ørnagaat ofuir draghin medh lærifft . . .»; jfr ock s. 57.

Det vore onekligen något överraskande, om det konkreta ordet **örngått** till sammansättningsled hade ett så abstrakt ord som isl. **gát** »omsorg», så att **örngått** ursprungligen skulle hava betytt »öronomsorg». Men häremot talar även, att isl. **gát** »omsorg» synes hava varit ett föga gångbart ord. Fritzn. eller Egilsson upptar det icke. Vigf. Dict. känner det ej från fornspråket. Möbius antecknar blott pluralformen **gætr** från ett ställe i Laxdøla saga i uttrycket **hafa gætr á e-u.** Bj. Haldorsen ock E. Jónsson hava nyisl. **gát** »cura, attentio»; nynorskan har **gaat** »opmærksomhed, agtpaagivenhed».

Under dessa förhållanden har man anledning att söka en annan förklaring av **örngått.**

GUÐMUNDSSON anmärker i sin skrift *Privatboligen på Island* s. 235: »När dören var til at skyde til siden, kaldtes det mellemrum mellem den ydre og den indre dörpost, hvorigennem dören blev skudt eller 'gik', for '**gátt**', . . . hvilken benævnelse også kunde bruges til at betegne så vel falsen i dörtærsklen som hvert enkelt stykke af dörkarmen, ja undertiden endogså selve döråbningen eller hele dören, i hvilken betydning det dog mest bruges i flertalsformen (**gáttir**)». Om no. **gaat** f. upplyser Aas. Ordb.: »fals, indskaaren fuge i en ramme eller karm. Saaledes **duragaat** : dørkarm, nærmest om den skure, som omslutter

kanterne af døren; ofte kun om dens nederste deel eller falsen i dørtærskelen. **Gott** (∞) f. Voss, hvor det ogsaa betegner en hylde, saaledes **fatagott** : kjøkkenrække, skraahylde at sætte fade i». Även i svenska bygdemål finnes det enkla **gåt**. Rietz anför det från en mängd olika landskap ock med följande betydelser: 1) dörrpost, falsen i en dörrkarm, 2) fogningen mellan två stockar i en vägg. Han upptar även ord, vari **gåt** utgör senare kompositionsleden, nämligen **döragåt** f. »svärd av trä som insättes i den till dörröppningen avskurna trävägg**en**», **klöver-gåt, filligåt, fönstergåt.** Om **gåten** upplyser han: »insättes i de mot dörr- ock fönsteröppningarne avhuggna stockändarne, på det att de ej må vika åt någondera sidan, utan kvarhålla väggen lodrätt. **Svärd** kallas **enkel gåt** f.; **dubbel gåt** f. kallas **klöver-gåt** f. Västerbotten». Enligt Rietz är **filligåt** »lika tjock som uthusväggen, i vilken dörrkarmen slås in» (Helsingland), under det att **fönstergåt** utgör »fogning mellan stóckarne vid fönster, att väggbjälken ej skall buktas» (Västerbotten, Helsingland). I Finnland brukas **gåt** alltjämt i betydelsen dörr- eller fönsterpost (Vll Nyl. allmogem.). Isl. har **gætti** n., **dyragætti** n. i samma betydelse som **gátt**, ock detta **dyragætti** återfinnes i fsv. **dørogæthe** (anfört av Rietz art. **gåt**).

Som bekant är isl. **gátt** identiskt med got. **'gahts** »die handlung des gehens», vilket, även det, såsom senare led ingår i åtskilliga komposita: **fram-, in-, at-gahts,** ock det hör naturligtvis till **gå, ganga.**

Ordet **gátt, gåt** har alltså haft ock har ännu vidsträckt spridning, ock särskilt har det sedan gammalt brukats såsom senare led i åtskilliga komposita. Dess ursprungliga betydelse är »gående», men det användes i fornspråket ock brukas alltjämt särskilt i betydelsen »fals», dessutom i åtskilliga andra ganska olikartade konkreta betydelser; jfr no. **dura-gaatt, fatagott,** sv. **döra-gåt, klöver-gåt, filli-gåt, fönster-gåt.**

Det utmärkande för örngåttet är som bekant, att det är en mjuk kudde, i hvilken örat (ock kinden) sjunker ned. Liksom no. **dura-gaatt** isl. **dyra-gætti** betecknar den infattning, vari dörren föres in, så betecknar **örngått** den infattning, vari örat (ock kinden) sjunker ned.

I våra dagar kan, åtminstone i Skåne, **örngått** användas särskilt om överdraget på huvudkudden, d. v. s. i st. f. **örngåtts-**

[illegible] betydelseutveckling är säkerligen helt ung. Såsom [illegible] motsatande stavningen örngodt visar, har folketymo[illegible] sammanställt ordet med god, godt.

Örngått är nu neutrum, ehuru isl. gátt är fem. Härmed [illegible] att även det enkla gåt »dörr- eller fönsterpost» [illegible] är icke blott mask. (i östra Nyland) utan även neutrum [illegible] enligt VII Nyl. allmogem.). Örngått har antagit [illegible] från fsv. høghinde, nsv. hyende, vars betydelse [illegible] samma begreppssfär;[1] jfr t. ex. att isl. lérept, fsv. lærept, [illegible] ursprungligen varit fem. (liksom ript), blivit neutrum genom [illegible] av vaþmál.

[Redan ovanstående skrevs, har NOREEN i Sv. etym. s. 73 f. fram[illegible] en annan förklaring av örngått, vilken enligt min uppfattning [illegible] är antaglig. Särskilt har han icke visat, att det ord gāt (= isl. gat »mat»), varmed han sammanställer örngått, kan betyda »mottagande» i [illegible] mening.]

Lund, 1897—1898.

---

[1]) Obs. den nyss från Vadst. klosterregler citerade sammanställningen eet høghinde oc ørnagaat.

Table des matières (vol. XV).

Anna Eneroth, L'économie privée du peuple du district Bollebygd (prov. Vestrogothie). N:o 7.

Agriculture, nourriture, festins.

E. Hellquist, Développement des formes *ba(d)stu*, *förstu*, *rå(d)stu* en suédois. N:o 6.

Axel Kock, Recherches historiques sur quelques flexions suédoises. N:o 5.

Les superl. en *-este*, *-esta*, *-iste*, *-ista*. Les formes du prét. du type *kalla*. Adjectifs non variés. Les gén. sans *s* de quelques noms de lieux. Les plur. des types *riken*, *bon*. Le pron. *ho* et le passage *å*, *o* > *o*. Les part. prés. en *-andes*, *-endes*.

— — Quelques étymologies suédoises. N:o 8.

Blåkul(l)a, *evinnerlig*, *faddra*, *gossflygga*, *gubbe*, *kurragömma*, *lemna*, *maskeseck*, *nī*, *påskeskår*, *redhampne*, *remna*, *rist*, *skorsten*, *slickepott*, *viþa*, *væwildræt*, *örngått*.

Johan Nordlander, Noms de lieux de la prov. de Jämtland. N:o 2.

Anciennes diphtongues. Quelques noms de fleuves. Formations facétieuses. Noms à prépos. préfixée. Noms catholiques.

Richard Steffen, »Stev» norvégiens. N:o 1.

Les »stev» sont des strophes populaires à quatre vers, correspondant aux »schnaderhüpfeln» allemands, aux coplas espagnoles; collection comprenant 1193 n:os.

J. Thurman, Phonologie et flexions du patois de Pargas (en Finlande, au sud-ouest de Abo). N:o 4.

H. Westin, Les sons des patois de Jämtland et de Härjedalen. N:o 4.

Le traité est précédé d'un exposé du groupement de ces patois (avec une carte).